MICĂ ENCICLOPEDIE DE POLITOLOGIE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ

Scanned with OKEN Scanner

MICĂ ENCICLOPEDIE DE POLITOLOGIE

EDITURA ȘTIINȚIFICĂ ȘI ENCICLOPEDICĂ
București, 1977

Scanned with OKEN Scanner

Coordonatori științifici

dr. Ovidiu TRĂSNEA dr. Nicolae KALLÓS

Coordonare redacțională și lexicografică
Petre DAN

Autori

general maior dr. Eugen BANTEA (E.B.), dr. Ion BANU (I.B.), Cornel BLAJ (C.B.), dr. Gheorghe BOBOȘ (Gh.B.), dr. Constantin BORGEANU (C-tin B.), Silviu BRUCAN (S.B.), Sergiu CELAC (S.C.), dr. docent Ioan CETERCHI membru corespondent al Academiei R.S.R. (I.C.), dr. Pavel CÎMPEANU (Pavel C.), dr. Olivia CLĂTICI (O.C.), dr. Petre CRISTEA (P.C.), dr. Hadrian DAICOVICIU (D.H.), Petre DAN (P.D.), Nicolae DINUȚ (N.D.), dr. Ion DRĂGAN (I.D.), dr. Haralambie ENE (H.E.), László FARKAS (L.F.), dr. Mihai FĂTU (M.F.), dr. Ion FLOREA (I.F.), dr. Ioan GÁLL (I.G.), dr. Ștefan GEORGESCU (Șt.G.), Pompiliu GRIGORESCU (P.G.), colonel dr. Traian GROZEA (T.G.), dr. Andor HUSZÁR (A.H.), dr. Ioan IRIMIE (I.I.), dr. Nicolae KALLÓS (N.K.), dr. Ladislau LÖRINCZ (L.L.), Andrei MARGA (A.M.), dr. Achim MIHU (Ach.M.), Ion MITRAN (I.M.), dr. Gheorghe MOCA (Gh.M.), dr. Constantin MOCANU (C.M.), Gheorghe NENCIU (Gh.N.), dr. Marțian NICIU (M.N.), dr. Z. ORNEA (Z.O.), dr. Radu PANTAZI (R.P.), Petre ILUȚ (P.I.), dr. Teodor POMPILIU (T.P.), Nicolae POPA (Nic.P.), dr. Nistor PRISCA (N.P.), dr. Andrei ROTH (A.R.), dr. Vasile SECĂREȘ (V.S.),Ion ȘERBĂNESCU (I.Ș.), dr. docent Alexandru TĂNASE (Al.T.), dr. Ovidiu TRĂSNEA (O.T.), dr. Vladimir TREBICI (Vl.T.), dr. Gheorghe UNC (Gh.U.), dr. Gheorghe VLĂDUȚESCU (Gh.V.), dr. Liviu ZĂPÎRȚAN (L.Z.).

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENTUM

Apariţia unei mici enciclopedii într-un domeniu sau altul al ştiinţei exprimă, fără doar şi poate, nivelul de maturitate sau de maturizare al disciplinei respective, indicînd totodată creşterea interesului faţă de ea. Paralel cu creşterea continuă a gradului de informare şi de pregătire politică a cetăţenilor patriei noastre, poate fi consemnat un pronunţat interes, în cele mai diverse straturi ale populaţiei, faţă de ştiinţa politică, de politologie. Parcurgînd o carieră sinuoasă, sub multe aspecte similară cu cea a sociologiei, ştiinţa politică şi-a cucerit locul ce i se cuvine în sistemul ştiinţelor sociale din ţara noastră. Statutul ei este confirmat nu numai prin apariţii editoriale, publicaţii periodice, printr-un cadru instituţional, instructiv-educaţional şi organizaţional, dar, înainte de toate, prin cerinţele şi necesităţile conducerii ştiinţifice a societăţii noastre socialiste, ale participării conştiente a maselor la conducerea treburilor politice şi obşteşti.

Angajîndu-se la publicarea unei mici enciclopedii de politologie, colaboratorii şi coordonatorii volumului de faţă au fost confruntaţi cu numeroase şi dificile probleme. Unele din opţiunile lor sînt, desigur, pasibile de observaţii, amendări sau chiar contestări; conştienţi de faptul că cei care îi vor urma într-o asemenea încercare vor găsi soluţii mai potrivite, care vor ilustra progresele ulterioare ale disciplinei, ei se consolează cu gîndul că în această materie nu există totuşi soluţii desăvîrşite, pe deplin satisfăcătoare.

Amintim cîteva din ideile de bază care au stat în atenţia coordonatorilor atunci cînd au pornit la realizarea prezentei lucrări.

Am intenţionat să publicăm o mică enciclopedie de *politologie* şi nu una politică. Foarte mulţi din termenii proprii unui dicţionar politic, în special cei referitori la evenimente, fenomene, situaţii, procese politice şi la oameni politici, nu vor fi găsiţi în lucrarea noastră. Ei sînt trataţi, dealtfel, în dicţionare speciale, politice, diplomatice, economice, apărute în ultimii ani în editurile noastre. Lucrarea de faţă este în principal un dicţionar de idei, de concepte şi mai puţin de fapte. Desigur, delimitarea, ca şi în alte cazuri, după cum vom explica mai jos, nu poate fi strictă. De aceea, unii termeni fundamentali privind viaţa politică contemporană, internă şi internaţională deopotrivă, sînt cuprinşi şi în lucrarea de faţă.

Scanned with OKEN Scanner

Ne-am oprit, îndeosebi, la un fond de concepte teoretice ale ştiinţei politice şi la termenii cel mai frecvent utilizaţi în metodologia acestei ştiinţe. Deşi majoritatea termenilor incluşi sînt cei folosiţi de ştiinţa politică propriu-zisă, am introdus în glosar şi termeni dintre cei mai cunoscuţi în diferitele ramuri ale sistemului ştiinţelor politice, printre care şi unii din istoria gîndirii politice.

La baza acestei opţiuni au stat mai multe raţiuni. Se ştie că după al doilea război mondial ştiinţa politică a cunoscut o expansiune crescîndă în toate ţările lumii, marcată prin proliferarea unei abundente literaturi de specialitate. În această literatură se manifestă însă o mare fluiditate şi incertitudine terminologică, derutante chiar şi pentru specialişti. Nu întîmplător raportul introductiv care stabilea programul internaţional al comitetului de cercetare pentru analiza conceptuală şi terminologică — ce funcţionează în cadrul Asociaţiei Internaţionale de Ştiinţă Politică — vorbea de un adevărat „Turn al lui Babel", caracterizînd situaţia actuală, mai ales din politologia de orientare nemarxistă. Această fluiditate şi eterogenitate terminologică se datorează atît diferitelor moduri de abordare care s-au juxtapus în cadrul disciplinei, divizînd-o în şcoli şi curente diverse, în funcţie de demersul filozofic-epistemologic şi metodologic care le orientează, cît şi puternicelor implicaţii ideologice care caracterizează ştiinţa politică contemporană.

În aceste condiţii se resimţea cu acuitate, atît pentru specialişti cît şi pentru publicul mai larg care se interesează de problemele politologiei, necesitatea unui instrument de referinţă care să încerce clarificarea conceptelor fundamentale, într-un efort de prelucrare critică a rezultatelor dobîndite pe plan mondial în stadiul actual al disciplinei. De aici şi însemnătatea ştiinţifică şi ideologică a elaborării de pe poziţii marxist-leniniste a unei mici enciclopedii de politologie — ca act necesar pentru împlinirea culturii noastre politice şi ştiinţifice. Ea tinde să satisfacă astfel o cerinţă a frontului nostru teoretic-ideologic, afirmată atît de pregnant şi stimulată atît de stăruitor de climatul înnoitor cultivat în ţara noastră de Partidul Comunist Român, de secretarul său general, tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Există, desigur, şi riscul imperfecţiunii unei prime întreprinderi de acest gen, atît sub raportul completitudinii glosarului cît şi sub acela al unităţii de interpretare — atîta timp cît, în multe probleme teoretice, opiniile, chiar în rîndurile cercetătorilor marxişti, rămîn încă diferite, dacă nu chiar divergente. Coordonatorii şi autorii volumului au acceptat conştient acest risc, punînd pe primul plan necesitatea conjugării eforturilor pentru a realiza, chiar la un mod incomplet şi susceptibil de multe îmbunătăţiri, această lucrare.

Pe de altă parte, cei care se angajează la redactarea unei enciclopedii de ştiinţe sociale sînt confruntaţi cu toate sau aproape toate problemele

Scanned with OKEN Scanner

fundamentale ale disciplinei (disciplinelor) respective. Una dintre ele — și din punctul de vedere al conceperii listei de cuvinte a unei enciclopedii poate cea mai importantă — este delimitarea fondului de termeni specifici disciplinei respective. Într-o concepție ce ni se pare absolutizantă și scientistă, fondurile de termeni cuprinși într-o mică enciclopedie de politologie, de sociologie, de filozofie, de politică etc. ar trebui să se deosebească net între ele. Am socotit de la bun început o atare delimitare de termeni nu numai imposibilă dar și greșită din punct de vedere științific. În științele sociale nu poate fi operată o separare riguroasă a termenilor pe discipline, și o asemenea tendință s-ar înscrie pe linia ermetizării diferitelor discipline, făcîndu-le accesibile doar unui cerc îngust de inițiați. Cu atît mai puțin ni se pare posibilă o asemenea delimitare pentru știința politică de factură marxist-leninistă. Delimitîndu-ne de pozițiile empirismului, în concepția noastră știința politică are, în primul rînd, o funcție teoretică-explicativă, și, în același timp, transformatoare, fiind legată prin multiple fire de disciplinele teoretice fundamentale ale marxism-leninismului, printre care de filozofie, de sociologie, de socialismul științific etc., o seamă de categorii și termeni fundamentali ai științei politice fiind elaborați inițial în cadrul acestor discipline. Totuși, pentru a nu transforma mica enciclopedie de politologie într-una de „științe sociale" (gen de publicație frecvent în special în cultura anglo-saxonă) am căutat ca, menționînd în articolele noastre accepțiunile termenului în diferitele discipline, să insistăm asupra sensului ce i se acordă în politologie.

Din considerente similare am optat pentru includerea unor termeni privind metode și tehnici de cercetare. Suprapunerea parțială cu termenii similari ai unui dicționar sociologic este aici inevitabilă, avînd în vedere larga utilizare în politologie a unor metode și tehnici de cercetare sociologică.

Am căutat, în măsura posibilității, prin literatura utilizată și prin autorii invocați în diferitele articole, să cuprindem gîndirea politică din toate epocile istorice și din diverse zone geografice. Deoarece intenția noastră a fost ca dezbaterile în jurul orientărilor politologice importante și al reprezentanților acestora să se centreze pe discuția asupra unor concepte de bază, am inclus în dicționarul nostru ca termeni de sine stătători doar acele perioade sau curente de gîndire politică care nu și-au putut găsi locul potrivit în articolele consacrate noțiunilor teoretice sau metodologice. Ne gîndim aici la termeni de tipul *Gîndirea politică în...* sau la termeni ca: *Iluminism politic (românesc)*, *Renaștere (gîndire politică)* etc. Dimpotrivă, lipsa termenilor anume consacrați unor curente și epoci se explică prin faptul că acestea au fost prezentate de fapt în legătură cu conceptele tratate.

Articolele sînt împărțite în patru categorii, după importanța și spațiul de tratare (categoria a patra fiind reprezentată prin sintagme).

Scanned with OKEN Scanner

Discursul articolelor este analitic și enciclopedic; ne-am străduit să precizăm atît conținutul termenilor, cît și să prezentăm dezbaterea lor în literatura politologică. Cei care se vor adresa micii enciclopedii de politologie se vor putea informa nu numai asupra sensului unor termeni, dar și asupra celor mai importante curente și poziții din politologia contemporană.

În elaborarea și redactarea articolelor, coordonatorii și colaboratorii s-au ghidat după principiile promovate de Partidul Comunist Român în activitatea ideologică, principii care și-au găsit o formulare și o concretizare magistrale în documentele Congresului al XI-lea și ale Congresului educației politice și culturii socialiste, în Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în lucrările secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Articolele au fost astfel concepute în spiritul marxism-leninismului, fructificînd roadele contribuției originale a Partidului Comunist Român la dezvoltarea creatoare a gîndirii marxist-leniniste în general, a celei politice în special. Autorii critică în mod științific, argumentat, pozițiile retrograde, manifestînd totodată maleabilitate și înțelegere față de părerile pertinente și progresiste ale unor autori nemarxiști. Ne-am străduit — este de competența cititorilor să aprecieze în ce măsură intenția noastră s-a realizat — să ne înscriem activ în dezbaterile ideologice contemporane, promovînd concepția și ideile politice ale Partidului Comunist Român.

Am urmărit să îmbinăm rigurozitatea științifică și acuratețea ideologică cu o cît mai largă accesibilitate, astfel ca lucrarea noastră să fie utilă atît specialiștilor, cît și unui public mai larg de cititori, care dorește să se inițieze și să-și consolideze cunoștințele de știință politică. Acest deziderat l-am avut în vedere și atunci cînd am solicitat colaborarea unui cerc larg de specialiști, activiști în aparatul de partid și de stat, cercetători, cadre didactice universitare din București și Cluj.

Articolele sînt semnate cu inițialele autorilor. Deși coordonatorii volumului au contribuit nu o dată, prin sugestii și observații, la definitivarea articolelor în vederea asigurării unității de concepție și metodologice, textele exprimă ideile și punctele de vedere ale celor care le-au realizat și semnat.

Oprindu-ne pe scurt asupra intențiilor noastre, sîntem conștienți totodată de faptul că o asemenea lucrare nu se judecă după intenții, ci după ceea ce ea reușește să ofere în mod obiectiv. Dacă cititorul va găsi că măcar o parte din intențiile noastre au reușit să fie finalizate, coordonatorii și colaboratorii vor considera eforturile lor răsplătite, conștienți fiind de faptul că ei au început numai o activitate care se cere să fie continuată și ridicată pe un plan superior.

OV. TRĂSNEA,
N. KALLÓS

Scanned with OKEN Scanner

A

Absolutism, formă de guvernare în care monarhul (împăratul, ţarul, regele) dispune integral de puterea supremă de stat, poporul fiind total lipsit de drepturi (monarhie nelimitată). Instaurarea **a.** s-a desfăşurat în diverse moduri în ţări diferite, dar întotdeauna în acea perioadă istorică în care dezvoltarea social-economică este, după observaţia lui K. Marx, caracterizată de destrămarea stărilor feudale şi de transformarea stărilor orăşeneşti mijlocii în clasa burgheziei moderne. Pentru exercitarea acestui fel de dictatură **a.** creează un puternic aparat de stat, vizibil şi relativ independent în raport cu clasa nobililor, dar care ocroteşte şi consolidează în fapt interesele generale ale acestei clase. Trecerea la **a.** este însoţită, în acelaşi timp, de slăbirea independenţei bisericii şi a înrîuririi exercitate de ea asupra politicii statului. În general **a.**, sprijinindu-se pe nobilime şi folosindu-se de puterea economică a burgheziei în dezvoltare, urmăreşte slăbirea aristocraţiei feudale în scopul creării unei puteri centralizate autoritare prin lichidarea stării de destrămare feudală şi a luptelor nobiliare intestine. Urmărind să înăbuşe mişcările ţărăneşti antifeudale şi să izoleze burghezia de ele, prin politica sa protecţionistă **a.** sprijină dezvoltarea forţei economice a burgheziei. Burghezia trece astfel de partea **a.** îndepărtîndu-se treptat de masele populare. Slabă din punct de vedere politic, temîndu-se de forţa revoluţionară a maselor, burghezia încearcă să transforme monarhia absolutistă într-o monarhie luminată, receptivă la interesele de clasă ale burgheziei în ascensiune. **A.** în cele mai multe dintre ţările europene apare spre sfîrşitul sec. 15, ajungînd să cunoască formele sale clasic în timpul Elisabetei Tudor (1558—1603) în Anglia, al lui Richelieu (1624—1642) şi al lui Ludovic al XIV-lea (1643—1715) în Franţa, al lui Petru I (1682—1725) în Rusia ş.a. Pe măsura maturizării economiei capitaliste **a.** se transformă din protector în piedică a dezvoltării acesteia. Treptat burghezia ajunge la înţelegerea necesităţii înlăturării **a.** prin revoluţie antifeudală. În ţări cu o dezvoltare industrială intensă, burghezia, în alianţă cu masele de ţărani şi cu sărăcimea oraşelor, a înlăturat **a.** prin revoluţie (în Ţările de Jos în sec. 16, în Anglia în sec. 18, în Franţa în sec. 18). În ţările în care a evoluat mai timid şi s-a afirmat mai tîrziu, burghezia a acceptat alianţa cu statul absolutist, care prin reforme şi sloganul monarhiei luminate i-a anihilat orice încercare de opoziţie politică.

(N.D.)

Abstenţionism electoral (absenteism, abstenţiune) (lat. *absentia* „a fi departe, a nu fi prezent"), atitudine constînd în absenţa de la urne în cazul unor alegeri sau în refuzul de a participa la vot. Numărul abstenţiunilor se determină calculînd diferenţe între numărul alegătorilor înscrişi pe listele electorale şi numărul votanţilor (în ţările unde sistemul electoral nu recunoaşte

„votul alb", și asemenea voturi sînt considerate abțineri). În funcție de interpretările date actului votării în *sociologia electorală* (de ex.: „vot de interes", „vot de conformitate"), se apreciază că abstenţiunea poate reflecta fie absența unor interese conștiente afectate de politica guvernamentală, fie absența unor presiuni ale grupurilor sociale și/sau politice capabile să determine individul să voteze; în același timp, este menționată și situația cînd cetățeanul, avînd rațiuni pentru a vota, acestea îl împing în direcții diferite, intervenind astfel un conflict în momentul opțiunii, care este rezolvat prin neprezentare la vot. Există tendința, mai ales la adepții occidentali ai teoriei *depolitizării*, de a interpreta unilateral **a.** electoral ca un indiciu de depolitizare a cetățenilor, datorită fie *apolitismului* lor, fie îndepărtării crescînde a interesului lor de problemele politice; în realitate, **a.** electoral poate reprezenta adesea o atitudine politică manifestă; sînt cazuri cînd unele partide recomandă expres aderenților lor abținerea de la vot, iar alteori el exprimă rezistența cetățenilor față de presiunile puterii politice. O formă extremă a **a.** electoral este greva electorală, utilizată ca mijloc de presiune politică. **A.** *parlamentar*, atitudine, relativ obișnuită, a membrilor parlamentelor din țările capitaliste de a nu asista la ședințele plenare sau la întrunirile comisiilor. **A.** *politic*, atitudine de refuz voluntar și metodic, opusă oricărei solicitări politice; spre deosebire de **a.e.** sau simpla abstenţiune, **a.p.** exprimă o atitudine întemeiată pe o opțiune definitivă. *(O.T.)*

Adeziune politică (lat. *adeo* „a veni (către), a se apropia, a lua asupra sa", sinonim cu „acord, aprobare, asentiment, consimțămînt"), act politic exprimat în scris sau oral prin care o persoană sau mai multe se alătură unei grupări politice, însușindu-și ideologia și obiectivele ei de luptă. Înscrierea într-un partid politic, într-o organizație politică reprezintă un act de **a.p.**, un angajament de a urma o anumită linie politică și a milita pentru realizarea ei. În politica partidelor comuniste și muncitorești munca politico-ideologică de explicare a liniei lor politice în rîndurile maselor largi populare, prin *propagandă* și *agitație* sau alte mijloace de informare și convingere, urmărește să cîștige adeziunea acestora, încrederea și încadrarea în lupta pentru realizarea obiectivelor etapei strategice. De exemplu adeziunea entuziastă a comuniștilor, a tuturor celor ce muncesc, fără deosebire de naționalitate la *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism*. **A.p.** poate cunoaște diferite grade de profunzime și forme de manifestare. Adeziunea nu este întotdeauna formală, nu implică în mod obligatoriu dobîndirea calității de membru al partidului față de care se manifestă. Astfel acordarea votului în campaniile electorale semnifică o atitudine pozitivă, un act de adeziune la politica globală a partidului respectiv sau la programul cu care s-a prezentat în fața alegătorilor. În funcție de gradul de profunzime al adeziunii există simpatizanți, aderenți sau membri ai partidului respectiv. O adeziune totală duce la încadrarea organizatorică în rîndurile partidului. Într-un sens limitativ, *adeziune* = cerere de înscriere într-un partid sau organizație politică. În dreptul internațional adeziune sau *aderare* = declarație prin care un stat își asumă obligațiile ce derivă dintr-un tratat încheiat între alte state. *(O.C.)*

Administrație (lat. *administratio* „serviciu, ajutor, conducere"). (În sens larg) Gestionarea, conducerea diverselor afaceri. După natura acestor afaceri, **a.** poate fi *privată*

Scanned with OKEN Scanner

sau *publică*. **A.** *publică* este denumită în literatura de specialitate fie **a.** (literatura juridică burgheză), fie **a.** *de stat* (literatura juridică socialistă). Prin expresia **a.** *publică* sau **a.** *de stat* se desemnează două noţiuni: 1) o anumită activitate de realizare a puterii de stat (sau activitate de stat), înfăptuită de organele **a.** de stat, care constă în executarea directă sau în organizarea executării, prin organe subordonate, a legilor şi celorlalte acte normative ale organelor puterii de stat, atît la nivelul întregii ţări, cît şi la nivelul fiecărei unităţi administrativ-teritoriale; 2) ansamblul organelor (sau al puterilor, cum se exprimă autorii din literatura burgheză), care sînt însărcinate cu desfăşurarea activităţii de executare. În politologia nemarxistă, pentru desemnarea ambelor noţiuni se foloseşte termenul de **a.** sau expresia de **a.** *publică*. În politologia marxistă, pentru desemnarea activităţii de executare, de traducere în viaţă a normelor legale, se utilizează expresia de **a.** *de stat*, iar pentru desemnarea categoriei de organe care realizează această activitate se utilizează expresia de *organele* **a.** *de stat*. În Republica Socialistă România, sistemul organelor **a.** de stat cuprinde: Consiliul de Miniştri sau Guvernul, ministerele şi celelalte organe centrale ale **a.** de stat, de ramură sau de domeniu, organizaţiile economice, întreprinderile şi instituţiile de stat de interes republican, comitetele executive sau, după caz, birourile executive ale consiliilor populare, organele locale de specialitate ale **a.** de stat, organizaţiile economice şi instituţiile de stat de interes local. Toate organele **a.** de stat sînt subordonate în ultimă instanţă organului suprem al **a.** de stat care este Consiliul de Miniştri. Pe de altă parte, organele **a.** de stat se subordonează la nivelul comunelor, oraşelor, municipiilor, judeţelor şi la nivelul întregii ţări, pe principiul unicităţii puterii, organelor puterii de stat, respectiv consiliilor populare, pe plan local, Marii Adunări Naţionale — şi între sesiuni Consiliului de Stat — pe plan central. Organele **a.** de stat constituie astfel o parte a unităţii pe care o reprezintă aparatul de stat socialist. Partea a V-a din Programul P.C.R. se ocupă pe larg de problemele fundamentale ale **a.** de stat în etapa actuală şi viitoare ale dezvoltării societăţii noastre socialiste, indicînd căile perfecţionării continue a **a.**, reliefînd importanţa principiilor centralismului democratic, ale conducerii şi muncii colective. Politologia se preocupă de problemele **a.** publice, de mecanismul şi metodologia conducerii treburilor publice, de stat şi obşteşti, în vederea optimizării activităţii de conducere şi rezolvare curentă a treburilor de de stat şi obşteşti (v. A.K. Belîh, N.G. Afanasiev, In. Tihomirov, Kulcsár Kálmán, Jan Zielenievwski). V. şi *centralism democratic*. *(N.P.)*

„Aggiornamento", tendinţa de adaptare a Bisericii romano-catolice la condiţiile şi cerinţele omului şi societăţii contemporane. Politică de „aducere la zi" sau „modernizare" iniţiată sub pontificatul lui Ioan XXIII, ca încercare de remediere a „crizei de încredere" provocată atît de compromiterea catolicismului în rîndul maselor, datorită pactizării cu capitalismul şi neocolonialismul de pe poziţiile „războiului rece", cît şi de profundele transformări politice, economico-sociale şi ştiinţifice-tehnice intervenite în lumea contemporană. Toate acestea impuneau o readaptare a doctrinei sociale tradiţionale a catolicismului, devenită anacronică şi tot mai străină de preocupările şi aspiraţiile maselor de credincioşi romano-catolici, determinînd totodată o reconsiderare globală şi profundă a locului şi rolului bisericii romano-catolice în societatea contemporană.

Scanned with OKEN Scanner

Documentele și programele destinate „aggiornamento"-ului adoptate de Conciliul II Vatican (1962—1965) dovedesc însă, că scopul urmărit de cercurile conducătoare ale Bisericii romano-catolice îl constituia numai aparent adaptarea acesteia la contemporaneitate și că în realitate ele vizau redobîndirea influenței catolicismului asupra propriilor credincioși precum și reintegrarea doctrinei și instituțiilor tradiționale catolice în rîndul ideologiilor și organizațiilor necesare societății de azi. A fost „modernizată" doar forma, fondul doctrinei sociale și al politicii tradiționale a Bisericii romano-catolice rămînînd neschimbate. Dialogul cu alte ideologii și cu marxismul a fost acceptat, în general, ca o posibilitate de afirmare a conceptului religios, în mod constant ateismul și comunismul fiind condamnate. Numeroși teologi romano-catolici apreciază, în mod realist, politica de „aggiornamento" ca ambiguă și nesigură în concepte și aplicare, evoluînd sinuos sub presiunea celor două tendințe opuse — înnoitoare și conservatoare — din cadrul catolicismului. Aceasta pune pînă la urmă Biserica romano-catolică sub semnul „contestării" atît înăuntru cît și în afara ei, nereușind să elimine simptomele de „criză ale Bisericii".

Agitație politică (lat. *agitatio* „punere în mișcare"), ansamblu de mijloace de informare și educare politică a maselor constînd dintr-o activitate scrisă sau orală (convorbiri, conferințe, manifeste, lozinci, panouri, fotomontaje, gazete de perete, ziare, broșuri, cărți, radio, televiziune, cinematograf etc.) folosite de organizațiile și partidele politice cu scopul clarificării poziției lor în unele probleme, pentru cîștigarea încrederii maselor și recrutarea de aderenți. **A.p.** se desfășoară în strînsă legătură cu munca de propagandă, urmărind în fond aceleași obiective. Propaganda presupune o abordare teoretică mai complexă, mijloace de mai largă respirație, articole, studii, vizează formarea unei conștiințe politice pe baza unei argumentări științifice de mai mare profunzime. **A.p.** își propune explicarea succintă, mobilizatoare a unei probleme, vizînd determinarea în mod nemijlocit a unei acțiuni sociale. Conținutul și mijloacele **a.p.** diferă fundamental în funcție de clasa socială, partidul politic în slujba căruia se desfășoară. De pildă în **a.p.** a burgheziei este destul de frecvent folosită demagogia politică, tendința de prezentare de paradă a situației maselor în capitalism, cu scopul abaterii clasei muncitoare de pe calea luptei revoluționare, a integrării ei în societatea capitalistă. **A.p.** desfășurată de partidele marxist-leniniste ale clasei muncitoare se caracterizează în esență prin: înaltul conținut ideologic, caracterul concret, forța de convingere, legătura cu sarcinile practice vitale ale luptei revoluționare, combativitate față de ideologia burgheză, caracter de masă. **A.p.** este un instrument al luptei de clasă, al strategiei și tacticii clasei muncitoare, urmărește atragerea maselor în lupta revoluționară, prin convingerea pe baza propriei lor experiențe. **A.p.** constituie o formă a activității politico-ideologice a Partidului Comunist Român și contribuie alături de munca de propagandă la răspîndirea unui mare volum de cunoștințe în rîndul maselor. **A.p.** are o mare însemnătate pentru întărirea legăturii partidului cu masele, pentru mobilizarea lor în cadrul etapei strategice pe care o străbate țara noastră, la transpunerea în practică a sarcinilor făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Programul de măsuri pentru aplicarea hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, în do-

Scanned with OKEN Scanner

meniul muncii ideologice, politice și cultural-educative stabilește importante sarcini pentru **a.p.**, cerînd să fie străbătută de un puternic suflu revoluționar, să cultive spiritul nou, socialist în gîndirea și comportarea oamenilor, să promoveze în întreaga viață socială principiile eticii și echității socialiste, să contribuie la unirea eforturilor oamenilor muncii pentru îndeplinirea exemplară a sarcinilor economice și sociale. **A.p.**, (cu sens de mișcare politică), frămîntare de mase neorganizată, cu caracter spontan, cu sens protestatar, de opoziție în legătură cu un eveniment, situație sau decizie politică. *Agitator* — persoană care duce munca de **a.p.**, de lămurire, convingere, mobilizare a maselor în vederea unei acțiuni. În dicționarele politologice burgheze se atribuie termenului un sens peiorativ de instigator, cel ce provoacă tulburări. *Punct de agitație*, încăpere, loc în care se desfășoară munca de agitație, de informare și înrîurire a maselor în vederea înțelegerii unor probleme politice și a participării lor la îndeplinirea sarcinilor unității socialiste din care fac parte, a sarcinilor construcției socialiste în general. V. și *propagandă*. *(O.C.)*

Agresiune (lat. *aggressio*, *-onis* „atac", de la verbul *adgredi*, „a merge spre, a înainta"), acțiunea unui stat care întreprinde primul un atac, cu folosirea forței armate, împotriva integrității teritoriale, suveranității sau independenței politice ale unui alt stat; din punctul de vedere al dreptului internațional, **a.** reprezintă o violare a drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale statelor și, ca atare, este un act ilicit, caracterizat ca o gravă crimă împotriva umanității. Fiind forma cea mai flagrantă a încălcării principiului nerecurgerii la folosirea forței sau la amenințarea cu forța, **a.** nu poate fi justificată prin invocarea nici unui considerent de ordin politic, strategic, economic sau ideologic. Preocuparea de a determina interzicerea **a.** ca mijloc de realizare a unor obiective naționale a căpătat o formă organizată pe plan internațional, implicînd colaborarea multilaterală a guvernelor, în cadrul activității Societății Națiunilor. Primele încercări de formalizare juridică a interzicerii **a.** le-au constituit proiectul de Tratat de asistență mutuală (15 august 1923), Protocolul de la Geneva privind reglementarea pașnică a disputelor internaționale (2 octombrie 1924), Declarația Adunării Societății Națiunilor (24 septembrie 1927) — care proclamă prohibirea oricărui război de agresiune și îl califică delict internațional — și Pactul Briand-Kellog (27 august 1928) care a fost semnat de 63 de state. Efortul de a da o definiție cît mai cuprinzătoare actului de **a.** pentru a preciza astfel obiectul interdicției și-a găsit expresia în propunerile prezentate de guvernul U.R.S.S. la Conferința de Dezarmare (6 februarie 1933) care au stat la baza formulării prevederilor Convenției de la Londra pentru definirea **a.** (5 iulie 1933), semnată de 11 state (Afganistan, Cehoslovacia, Estonia, Iugoslavia, Letonia, Lituania, Persia, Polonia, România, Turcia și U.R.S.S.) și a Pactului de neagresiune și conciliațiune (Pactul Saavedra Lamas) de la Rio de Janeiro (10 octombrie 1933). O contribuție de seamă la elaborarea și adoptarea acestor documente a avut-o omul de stat român Nicolae Titulescu care a militat constant pentru promovarea principiului neagresiunii, inclusiv prin acțiuni de plan regional în cadrul Înțelegerii Balcanice și al Micii Înțelegeri. Au constituit acte fățișe de **a.** atacurile armate comise de Germania hitleristă, Italia fascistă și Japonia militaristă, care au dus la izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Carta Organizației Națiunilor Unite (24 octom-

Scanned with OKEN Scanner

brie 1945) consacră drept unul din preceptele sale fundamentale condamnarea și interzicerea **a.** (Art. 1, par. 1, Art. 2, par. 4) și statuează dreptul suveran al statelor la autoapărare individuală și colectivă (Art. 51). Prevederi exprese de interzicere a **a.** sînt conținute în numeroase alte documente importante ale O.N.U., cum sînt Declarația referitoare la principiile dreptului internațional privind relațiile prietenești și colaborarea dintre state conform Cartei (Rezoluția 2 625/XXV) sau Declarația cu privire la întărirea securității internaționale (1970). Începînd din anul 1950, problema definirii **a.** a făcut obiectul dezbaterilor în sesiunile anuale ale Adunării Generale a O.N.U. și în diferite comisii ale acesteia, iar din 1967 funcționează un Comitet special format în acest scop compus din 35 de state, printre care și România. Cea de-a XXIX-a sesiune a Adunării Generale a O.N.U. (decembrie 1974), prin Rezoluția nr. 3 314/XXIX din 24 decembrie 1974 a adoptat proiectul de definire a **a.** elaborat de această comisie. Este considerat agresor un stat care comite primul: declararea de război; invadarea și ocuparea militară a teritoriului altui stat, chiar fără declarație de război; bombardarea terestră, navală sau aeriană a teritoriului altui stat sau atacarea conștientă a navelor sau avioanelor sale; debarcarea sau introducerea de trupe în cuprinsul altui stat fără acordul guvernului acestuia, sau încălcarea termenilor unui asemenea acord în ceea ce privește durata sau perimetrul de staționare; instituirea blocadei maritime a țărmurilor sau porturilor altui stat; organizarea sau sprijinirea unor bande înarmate, în special de mercenari, destinate să invadeze un alt stat; folosirea forței împotriva exercitării dreptului popoarelor la autodeterminare, libertate și independență. În politologie se folosesc, de asemenea, în mod curent, fără a avea însă o consacrare juridică corespunzătoare, noțiunile: **a.** *indirectă*, definită ca acțiunea unui stat care, în scopul subordonării politice a unui alt stat, exercită presiuni de orice natură, încurajează activități subversive, favorizează lovituri de stat sau schimbări politice prin agenții săi sau prin desfășurarea în acest sens a unei activități sistematice prin mijloacele sale de propagandă. Se suprapune, în parte, cu noțiunea mai puțin elaborată de **a.** *ideologică*. **A.** *economică*, prin care se exercită presiuni economice de către un stat împotriva altui stat, punînd în primejdie bazele vieții sale economice independente, împiedicîndu-l să dispună în mod suveran de bogățiile sale naționale sau supunîndu-l unei blocade economice. Subliniind cu tărie necesitatea intensificării luptei pentru lichidarea deplină a vechii politici imperialiste de forță și dictat, a instaurării unei noi ordini internaționale, a democratizării relațiilor dintre state, a îmbunătățirii normelor dreptului internațional și adoptării de noi norme și principii de relații internaționale corespunzător cerințelor conviețuirii popoarelor pe bază de deplină egalitate și respect mutual, Programul P.C.R. propune un plan concret de acțiune pentru eliminarea **a.** și a pericolului **a.** din viața internațională. V. și *Noua ordine economică și politică internațională*. *(S.C.)*

Agresivitate (lat. *adgredi* „a se îndrepta spre, a ataca, a înainta"), tendință dovedită a unui stat de a promova o politică bazată pe forță, încălcînd drepturile și interesele legitime ale altor state, de a viola sistematic principiile și normele dreptului internațional, de a pregăti, organiza sau desfășura acte calificate drept *agresiune*. Prin analogie cu teoria freudiană, unii politologi occidentali (Robert Ardrey, Kenneth Waltz) descriu **a.** drept o tendință obiectivă a acelor state al că-

ror statut politic internaţional nu este consonant cu puterea şi influenţa lor reală. Teorii sociologice şi politologice biologizante încearcă explicarea războaielor, a conflictelor prin aşa-zisul instinct înnăscut de **a.** al omului. Ştiinţa politică marxistă consideră **a.** drept o expresie a politicii hegemoniste de dominaţie şi dictat, specifică societăţilor bazate pe exploatare. *(S.C.)*

Alegeri (lat. *eligere* „a culege din"), proces prin care un număr de persoane, o populaţie deleg㠠una sau mai multe persoane (de obicei dintre mai mulţi candidaţi) pentru a îndeplini anumite funcţii şi responsabilităţi. **A.** pot avea loc în cadrul unor organizaţii (**a.** de partid, de sindicat etc.), a unor grupuri (**a.** de lider) precum şi pentru ocuparea locurilor în organele reprezentative centrale şi locale ale puterii de stat. În politologie tocmai acestea din urmă prezintă un deosebit interes. În acest sens, sub aspect formal, prin **a.** se înţelege desemnarea prin *vot* de către alegători a reprezentantului (reprezentanţilor) lor într-un organ al puterii de stat. Termenul de **a.** se referă nu numai la operaţia prin care alegătorii îşi exprimă voinţa prin vot, ci şi la toate operaţiile şi procesele ce-l premerg, întrunite sub denumirea sintetică de campanie electorală. În fiecare ţară **a.** se desfăşoară în conformitate cu sistemul electoral în vigoare. Sistemul electoral cuprinde totalitatea proceselor şi procedeelor politice, juridice, organizatorice de pregătire, desfăşurare şi finalizare a **a.**, toate fenomenele legate de **a.** ca: dreptul electoral, legea electorală, campania electorală, propaganda electorală, finanţarea alegerilor etc. Sistemul electoral, deci şi **a.** ca atare depind nemijlocit de caracterul sistemului social-politic al ţării respective. Tocmai de aceea există deosebiri calitative între sistemul electoral şi **a.** din ţările capitaliste şi cele din ţările socialiste. **A.** din ţările capitaliste sînt definite, în literatura politologică nemarxistă, ca o luptă socialmente reglementată (prin norme sociale) pentru obţinerea puterii statale decizionale (G. Eisermann), cu scopul de a soluţiona paşnic, pe cale reprezentaţională, conflictele sociale şi politice (R. Heberle, St. Rokkan). Definiţiile de acest fel sînt inspirate de o viziune structuralist-funcţională asupra statului, absolutizîndu-se rolul integrator al acestuia, scăpîndu-se din vedere esenţa lui de clasă. În ţările dezvoltate din punct de vedere economic şi/sau politic, se prevede universalitatea dreptului de **a.** Universalitatea dreptului de **a.** s-a dezvoltat treptat; în secolele trecute femeile erau private de drepturile electorale în toate ţările lumii, existau restricţii şi discriminări de avere, rasiale, naţionale etc. Trecerea la universalitatea drepturilor electorale s-a dezvoltat în majoritatea ţărilor (capitaliste) fie ca o concesie în faţa puterii crescînde a maselor muncitoare, fie ca o tactică folosită pentru asigurarea controlului asupra acestora. Dacă din sistemele electorale în vigoare în ţările capitaliste dezvoltate — urmare a luptei maselor muncitoare — au fost înlăturate multe din procedeele deschis antidemocratice de împiedicare a exprimării voinţei maselor (privarea de drepturi electorale a femeilor, discriminările făcute pe criterii censitare, rasiale, naţionale, de şcolaritate, de domiciliu etc.), sînt păstrate totuşi numeroase îngrădiri ale participării întregii populaţii la **a.** De ex.: stabilirea de circumscripţii electorale pe criterii „geografice", cuprinzînd un număr inegal de alegători, numărul alegătorilor din circumscripţiile electorale cu o populaţie muncitorească depăşind sensibil cel din circumscripţiile de reşedinţă a celor înstăriţi; sistemul majoritar care face posibilă alegerea unui candidat

Scanned with OKEN Scanner

fără o majoritate absolută de voturi; încălcarea principiului reprezentativității prin privarea de locuri în parlament a partidelor care nu au întrunit un număr minim de voturi (de obicei, 5%); încheierea unor coaliții electorale etc. Cu cît democrația burgheză este mai puțin dezvoltată cu atît intervin mai mult, alături de cele menționate, și procedee de intimidare, presiune, teroare, exercitate de cercurile aflate la putere pentru manipularea **a.** Deși, de regulă, **a.** sînt menite să întărească puterea clasei dominante, în condițiile contemporane există posibilitatea ca pe calea **a.** să se realizeze o trecere a puterii politice din mîinile burgheziei în mîinile celor ce muncesc. Această cale pașnică a revoluției socialiste nu se reduce însă exclusiv la competiția electorală ci se bazează, în primul rînd, pe făurirea unității politice a clasei muncitoare, pe lupta hotărîtă a maselor pe care se sprijină forțele socialismului în **a.** În societățile contemporane **a.** reprezintă o vastă activitate politică desfășurată de organizațiile politice. Candidații sînt desemnați de organizațiile (partidele) politice. Organizarea și finanțarea alegerilor, propaganda în campania electorală etc. necesită un aparat și mijloace de care nu dispune nici un individ izolat, — cu excepția potentaților oligarhiei monopoliste — ci doar organizațiile politice mari. În țările capitaliste **a.** reprezintă o luptă dintre partide. Legătura dintre **a.** și sistemul de partid este atît de strînsă, încît unii autori (de ex. M. Duverger) înclină, în mod greșit, să deducă sistemul de partid din sistemul electoral. În țara noastră, așa cum prevede legea electorală, exercitarea drepturilor electorale constituie o expresie a manifestării puterii unice și suverane a poporului, în frunte cu clasa muncitoare, a participării nemijlocite a cetățenilor la conducerea statului. Prin **a.** membrii societății socialiste desemnează pe cei mai vrednici reprezentanți ai lor de a face parte din organele centrale și locale ale puterii de stat. Sistemul electoral din țara noastră constituie parte integrantă a democrației socialiste. Pe măsura lărgirii, adîncirii și perfecționării democrației socialiste se perfecționează și sistemul electoral. Legea electorală din România asigură posibilitatea desemnării mai multor candidați de către *Frontul Unității Socialiste*, pentru același loc de deputat, subliniază îndatoririle deputatului față de alegători, dreptul acestora de a-l revoca etc. Sub aspectul organizării lor, **a.** se desfășoară în mai multe etape. Se începe prin stabilirea circumscripțiilor electorale, a numărului de locuri pentru care se candidează, se continuă prin propunerea de candidați de către organizațiile politice și obștești apoi cu întîlnirile candidaților cu alegătorii, însoțite de propaganda electorală. În țările capitaliste propaganda electorală se caracterizează printr-un val de promisiuni menite să influențeze pe alegători. După cum remarcă R. Michels, chiar și candidații conservatori sînt nevoiți să afișeze programe opuse intențiilor și convingerilor lor pentru a capta publicul. În socialism, proclamațiile electorale, dezbaterile în cadrul întîlnirilor candidaților cu alegătorii evidențiază realizările majore ale regimului socialist, programul de dezvoltare socială și economică elaborat de forța conducătoare în societate, a cărui realizare reprezintă o sarcină comună a alegătorilor și celor aleși. **A.** au loc într-o zi (în unele țări în două zile) dinainte stabilite, la centre de vot anume amenajate (de obicei în școli, clădiri publice). Alegătorii primesc un bu-

letin
le c
trînc
își e
păr
el și
nînd
nea
posi
țiile
sînt
dup
și c
stab
a. s
dea
cit,
Alg
rezi
calc
mat
asig
rezu
sau
fenc
este
cise
efec
de a
uno
din
măr
este
util
zate
mai
soci
în
com
zări
con
Alia
„a l
de c
stat
trat
ca,
conv
polit
tivel
aliaț

letin de vot pe care figurează numele candidatului (candidaţilor). Intrînd într-o cabină izolată, alegătorii îşi exprimă votul lăsînd numele tipărit, sau trecînd cu creionul peste el şi înscriind alt nume, sau dispunînd numele candidaţilor în ordinea de preferinţă etc. în funcţie de posibilităţile oferite de prescripţiile legislaţiei electorale. Buletinele sînt introduse în urne sigilate, fiind, după încheierea votării, numărate şi centralizate de comisii anume stabilite, iar ca momente finale ale **a.** se stabileşte, se anunţă şi se validează rezultatele votării. V. *plebiscit, sociologia electorală, vot.* *(N.K.)*

Algoritm (după numele lui Al. Horezmi), succesiunea operaţiilor de calcul şi de aplicare a unei metode matematice de analiză, prin care se asigură obţinerea rezultatului sau rezultatelor ce conduc la explicarea sau la caracterizarea unui domeniu, fenomen, proces. Această succesiune este determinată de prescripţii precise care stabilesc procedeele de efectuare a unor calcule, metodele de aplicat, avînd ca scop rezolvarea unor probleme statistico-matematice dintr-o anumită clasă, după un număr finit de „trepte“ sau paşi. **A.** este o metodă specifică de modelare utilizată în prelucrările computerizate ale informaţiilor privind cele mai diferite fenomene şi procese sociale, economice etc. **A.** redă în forma specifică (în limbajul computerului) atît etapele realizării modelului cît şi elementele conceptuale ale acestuia. *(P.G.)*

Alianţă interstatală (lat. *alligare* „a lega, a uni, a însoţi“), cooperare de durată între două sau mai multe state stipulată în acorduri sau tratate prin care acestea hotărăsc ca, în condiţiile asupra cărora au convenit, să-şi acorde asistenţă politică şi militară reciprocă. Obiectivele **a. i.**, circumstanţele în care aliaţii îşi acordă ajutor, modalităţile în care se va manifesta ajutorul constituie clauzele principale ale unui tratat de **a.i.** Proclamate, de obicei, defensive, **a. i.** nu urmăresc întotdeauna asemenea scopuri. Istoria dovedeşte că au fost şi sînt **a.i.** a căror finalitate constă în menţinerea unei anumite supremaţii, mondială sau regională, realizate într-o anumită etapă istorică în dauna intereselor altor naţiuni, în dobîndirea unor teritorii străine sau a unei poziţii predominante etc. Desfăşurarea evenimentelor arată că omogenitatea ideologică nu a constituit o condiţie indispensabilă pentru constituirea **a.i.** şi că în cadrul lor pot exista diferenţe de interese şi de viziuni politice între parteneri. În epoca postbelică în cadrul unor **a.i.** a fost creată o organizaţie militară care tinde să integreze forţele armate şi mijloacele militare puse la dispoziţie. După cel de-al doilea război mondial, ca urmare a politicii imperialiste, colonialiste şi neocolonialiste desfăşurate de unele forţe au fost create o serie de **a.i.** Principalele **a.i.** înfiinţate în acest scop sînt: Organizaţia tratatului Atlanticului de nord (North Atlantic Treaty Organization) — NATO, din care fac parte Anglia, Belgia, Canada, Danemarca, Franţa (retrasă din organismele militare integrate), R.F. Germania, Grecia (retrasă de asemenea), Islanda, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Portugalia, Statele Unite ale Americii, Turcia; Pactul militar al ţărilor din sud-estul Asiei (Southeast Asia Treaty Organization) — SEATO la care participă Anglia Australia, Filipinele, S.U.A., Tailanda, Noua Zeelandă (desfiinţat în anul 1975 în urma victoriei poporului vietnamez); Pactul ANZUS, a cărui denumire rezultă din iniţialele celor trei ţări participante — Australia, Noua Zeelandă, S.U.A.; Pactul ANZUK denumit astfel după iniţialele ţărilor participante — Australia, Noua Zeelandă şi

Scanned with OKEN Scanner

Anglia (United Kingdom). După ce s-a înfiinţat NATO, unele state socialiste din Europa au încheiat Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală, denumit prescurtat Tratatul de la Varşovia, la care participă: Bulgaria, Cehoslovacia, R.D. Germană, Polonia, România, Ungaria, Uniunea Sovietică. Partidul Comunist Român, Republica Socialistă România consideră că în actualele condiţii, blocurile militare, rezultat al perioadei „războiului rece", constituie un anacronism, o frînă în dezvoltarea relaţiilor dintre state. Întrucît în lume se afirmă tot mai puternic dorinţa popoarelor de a trăi în pace, de a colabora în scopul progresului lor economic şi social, se impune desfiinţarea blocurilor militare. În Programul P.C.R. se arată că partidul nostru consideră necesar să se depună eforturi susţinute pentru a se ajunge la desfiinţarea concomitentă a Pactului NATO şi a Tratatului de la Varşovia. *(E.B.)*

Alianţe politice, unirea, legătura realizată pe baza acordului dintre două sau mai multe unităţi politice (state, grupuri organizate, partide) în vederea înfăptuirii unui scop comun. Datorită ariei largi de răspîndire a **a.p.** unii consideră că ele sînt însăşi temelia vieţii sociale. **A.p.** se pot încheia în funcţie de: specificul interesului urmărit, condiţiile concrete în care se desfăşoară acţiunea, măsura în care fiecare parte contractantă renunţă la obiectivele proprii, gradul permanenţei legăturilor. Aceasta face ca **a.p.** să aibă un caracter bine determinat: a) egale, dacă partenerii păstrează acelaşi grad de independenţă, b) inegale, dacă unul dintre ei acceptă să urmeze linia politică a celuilalt; **a.p.** pot fi de asemenea: a) ofensive, b) defensive, c) mixte, în funcţie de dorinţa de a apăra un program sau de a-l impune; după durata lor pot fi permanente sau temporare. W. Bernsdorf evocă **a. p.** *generale* şi *particulare*, după amploarea sarcinilor propuse. Pentru ca o **a.p.** să fie viabilă trebuie să se bazeze pe o comuniune de interese între parteneri, pe respectarea independenţei fiecăruia, precum şi pe o cooperare nemijlocită în realizarea obiectivelor. **A.p.** au un caracter dinamic, reclamă continua raportare la evoluţia realităţii politice, depind de persistenţa intereselor care le-au generat. E.A. Shils evidenţiază rolul ideologiei politice a partenerilor, ca liant al elementelor unei **a.p.** Cele mai importante **a.p.** se încheie între state iar în interiorul statelor, între partide şi asociaţii politice. Cea din urmă se încheie fie pentru a asigura funcţionalitatea unor structuri politice, fie în vederea reorganizării lor. G. Simmel şi E.A. Ross, arată că pentru sistemele politice conflictele şi alianţele dintre partide constituie un factor necesar de coeziune şi stabilitate politică. Ştiinţa politică marxistă cere evidenţierea intereselor de clasă care se ascund în spatele multiplelor **a.p.** din capitalism realizate pentru a asigura continuitatea puterii claselor dominante. Mecanismele electorale ale respectivei orînduiri, exprimă dorinţa de a interzice partidelor politice ale claselor dominate accesul la putere. În concepţia marxistă analiza **a.p.** nu se poate opri la repartizarea voturilor, cum fac cu precădere S.M. Lipset ori S. Rokkan sau a sistemelor de partide, cum susţine M. Duverger. Partidul clasei muncitoare trebuie să realizeze un amplu şi suplu sistem de **a.p.** ca instrument de atragere a maselor la cunoaşterea şi stăpînirea mecanismelor vieţii politice. V.I. Lenin arăta că orice **a.p.** trebuie utilizată în realizarea ţelului proletariatului, revoluţia socialistă, deci, trebuie să fie un compromis admisibil în care se

Scanned with OKEN Scanner

acceptă obiectivele unor clase şi categorii apropiate proletariatului, cu condiţia de a nu se ceda nici o idee care să afecteze realizarea obiectivului fundamental. Pe temelia acestei concepţii, partidele marxist-leniniste angajează **a.p.** cu partidele socialiste şi social-democrate, cu partidele care reprezintă intelectualitatea, micii producători şi funcţionarii, potrivit aprecierilor tactice şi strategice proprii. În prima etapă a procesului revoluţionar din România, P.C.R. a utilizat un sistem suplu de alianţe care, în 1946, l-a adus împreună cu celelalte grupări ale Blocului Partidelor Democratice — în care deţinea rolul conducător — în fruntea regimului politic din România. Eliberîndu-se treptat de alianţele perimate din punct de vedere al progresului social-istoric, P.C.R. s-a unificat pe cale revoluţionară cu P.S.D. într-un singur partid, reprezentînd interesele fundamentale ale clasei muncitoare, ţărănimii şi intelectualităţii. Astfel, în socialism alianţa dintre aceste clase devine o forţă motrice a întregii dezvoltări sociale. *(L.Z.)*

Alienare (înstrăinare) politică (lat. *alius* „altul" *alienus* „străin"), aspect şi consecinţă a fenomenului general al înstrăinării, ale cărui rădăcini se găsesc în apariţia economiei de mărfuri şi a diviziunii sociale a muncii, datorită cărora, în condiţiile existenţei proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie, raporturile sociale dintre oameni se constituie stihinic, se obiectualizează (se reifică, îmbrăcînd forma unor raporturi şi însuşiri ale lucrurilor) şi ajung, astfel, să domine pe oameni în loc să fie dominate de aceştia. Marx a relevat că forma fundamentală a înstrăinării, din care decurg toate celelalte forme ale ei, o constituie existenţa „muncii înstrăinate", prin aceasta înţelegîndu-se starea prin care condiţiile de viaţă ale muncitorului, atît cele obiective cît şi cele subiective, scapă de sub controlul său şi apar ca forţe străine şi ostile lui. **A.p.** apare în procesul transformării, în condiţiile statornicirii proprietăţii private şi zămislirii claselor sociale antagoniste, a autorităţii legitime, moral întemeiate, a conducătorilor în dominaţie întemeiate pe forţă, economică şi extraeconomică, în procesul transformării acestor conducători din slujitori ai societăţii în stăpîni ai ei, constituiţi într-un corp rupt de societate şi suprapus acesteia. Puterea societăţii se separă astfel, ca *putere politică*, de societate, dominînd-o ca o forţă străină, reificată, rămînînd doar „expresia ei oficială". În aceste condiţii, relaţiile, normele şi instituţiile politice se manifestă ca forţe străine şi ostile care domină oamenii, strivindu-le personalitatea şi ameninţîndu-le — prin forţa de care dispun — existenţa şi securitatea. **A.p.** exprimă astfel restrîngerea — sau chiar anularea — libertăţii individuale şi colective la nivelul superior al conducerii sociale prin instrumente speciale, instituţionalizate de constrîngere, prin forţa violenţei organizate şi / sau a persuasiunii. Din această situaţie obiectivă decurge şi **a.p.** spirituală prin reflectarea iluzorie, falsă, denaturată a relaţiilor politice în diferitele nivele ale *conştiinţei politice* şi în componentele acesteia. Marxismul evidenţiază totodată caracterul concret-istoric al **a.p.** în funcţie de conţinutul de clasă al puterii politice şi de natura *regimului politic*. Forma cea mai acută a **a.p.** se manifestă ca lipsă de putere politică pentru majoritatea populaţiei, expresie a unei rupturi sociale grave între guvernanţi şi guvernaţi, a scindării societăţii într-o majoritate lipsită de orice posibilitate de a influenţa acţiunile (deciziile) luate în numele ei şi pentru care acestea devin misterioase şi imprevizibile şi o

Scanned with OKEN Scanner

minoritate care exercită în mod discreționar și abuziv prerogativele puterii; ea este caracteristică pentru regimurile autoritar-totalitare în care drepturile și libertățile politice sînt anulate, iar puterea politică devine un mecanism uriaș, strivitor, de constrîngere violentă și manipulare ideologică. În această lumină, doctrina *tehnocratică*, preconizînd un guvernămînt tiranic al „tehnicienilor", transformă revoluția științifico-tehnică contemporană dintr-un potențial factor de dezalienare într-un instrument de adîncire a **a.p.** Relațiile de inegalitate, însoțite de dominarea forței, în relațiile internaționale, generează *războiul* ca formă a **a.p.** colective și expresie a iraționalității politicii în condițiile existenței statelor de tip exploatator. **A.p.** nu poate fi suprimată brusc, doar prin „desființarea oricărei autorități", cum preconizează *anarhismul;* statul fiind o suprastructură socială, înlăturarea **a.p.** presupune eradicarea cauzelor economice și sociale fundamentale ale înstrăinării și, pe această bază, și ale celei politice. Marx sublinia: „Abia cînd omul își va cunoaște și-și va organiza «ses forces propres» (forțele sale proprii) ca forțe sociale și deci nu va mai separa de sine forța socială sub forma *puterii politice*, abia atunci se va săvîrși emanciparea umană". Drumul spre această emancipare a omului trece și prin emanciparea politică, dar aceasta din urmă e condiționată de realizarea egalității sociale reale. În plan politic el presupune, ca etapă tranzitorie, cucerirea libertății, în sensul preconizat de Marx: „Libertatea constă în transformarea statului dintr-un organ situat deasupra societății într-unul cu totul subordonat ei". Revoluționarea profundă a societății și a omului prin edificarea socialismului și comunismului creează, treptat, condițiile obiective și subiective pentru înlăturarea înstrăinării, inclusiv a **a.p.** În această privință, Programul P.C.R. deschide perspective teoretice înnoitoare, schițînd căile de înfăptuire a formei celei mai avansate a democrației socialiste, a trecerii din imperiul necesității în imperiul libertății, în care omul va deveni cu adevărat liber și stăpîn pe destinul său, aceasta coincizînd cu libertatea întregii națiuni. *(O.T.)*

Amic — inamic, concept introdus în filozofia și știința politică de Carl Schmitt în 1927, care consideră că așa cum binele și răul, frumosul și urîtul sînt criteriile moralei, și respectiv esteticii, cuplul **a.-i.** reprezintă axa în jurul căreia se mișcă politicul. Definind noțiunea Schmitt precizează că: a) ea nu vizează sfera vieții private, ci a vieții publice (inamicul este *hostis* „străin" și nu *inimicus* „neprieten"); b) nu are un conținut moral (amicul nu e neapărat bun, ci sîntem *noi*, inamicul nu este rău, ci sînt pur și simplu *alții*, *ei*, pentru care, la rîndul lor, inamicul sîntem *noi*); c) relația **a.-i.** există nu numai în situații conflictuale (de ex. în război) ci oriunde există relații politice, astfel că fără existența sa nu poate fi vorba de viața politică, de existența politică a unui popor, stat etc. Mai recent, Julien Freund în *L'essence du politique* face analiza conceptelor de **a.-i.,** luptei dintre **a.-i.** etc., acceptînd cuplul de termeni introdus de Schmitt ca fundamental pentru filozofia și știința politică. În viziunea marxist-leninistă, teza lui Schmitt conține un sîmbure de adevăr, anume faptul că politica — în sensul actual al termenului — există numai de cînd și pînă cînd omenirea este divizată, existînd grupe sociale cu interese distincte și opuse. Adevăratele cauze ale diviziunii omenirii, esența și caracterul opoziției de interese între

diferitele grupuri sociale şi comunităţi nu sînt însă analizate de respectivii autori. J. Freund nu sesizează nici o deosebire între învăţăturile lui Marx despre lupta de clasă, ale lui Ratzenhofer despre lupta dintre rase şi popoare şi ale lui Gumplowicz despre lupta dintre toate felurile de colectivităţi. În locul raporturilor dintre **a.-i.**, termeni formali care escamotează esenţialul şi justifică orice, marxism-leninismul aşază, în centrul analizei fenomenelor politice, interne şi internaţionale, criterii de clasă ştiinţific elaborate. *(N.K.)*

Analiza cantitativă (gr. *analysis*, deriv. din *analucin* „acţiune de a desface întregul în părţile componente"), formă a analizei prin care, pe baza descompunerii mintale a unui fenomen în părţile sale componente, se urmăreşte examinarea proprietăţilor (caracteristicilor) pe baza măsurării şi exprimării lor cantitative sub forma de frecvenţe, indici, medii etc. **A.c.** a luat o extindere tot mai mare în ştiinţele sociale pe măsură ce aparatul statistico-matematic s-a perfecţionat. Cu deosebire în statistica socială, sociologie, economie, pentru a înţelege, a explica faptele şi fenomenele sociale este necesar să utilizăm procedee care permit cuantificarea elementelor semnificative. **A.c.** se aplică datelor care reprezintă frecvenţa, volumul, ponderea diferitelor atribute, grupe sau caracteristici care au fost măsurate. Ea nu înseamnă explicarea unor date rupte de o anumită realitate, ci a unor date reflectînd anumite laturi calitative pe care le caracterizează mai precis, conducînd la stabilirea unor distincţii şi la o înţelegere mai clară a legăturii dintre latura cantitativă şi calitativă (uneori chiar a raportului dintre acumulările cantitative şi saltul calitativ). **A.c.** este realizată în strînsă legătură şi întrepătrundere cu analiza calitativă, care, în final, este cea care pune în lumină semnificaţia datelor, a exprimărilor cantitative, sensurile unor mărimi derivate. **A.c.** face necesară precizarea iniţială a caracteristicii pe care o măsurăm (cuantificăm) adică a conţinutului său calitativ pentru ca metoda pe care o vom aplica în vederea cuantificării să nu denatureze semnificaţia atributelor studiate. Exagerarea în analiza cantitativă duce la cuantofrenie (P. Sorokin), la „jocul de-a cifrele" care nu are o valoare ştiinţifică reală. **A.c.** utilizează măsura, cel mai adesea, sub o formă directă. Dar **a.c.** indirectă poate deseori să descopere dincolo de ceea ce este manifest — prin inferenţă — chiar şi ceea ce nu se exprimă. Concepţia cantitativă, indiscutabilă pe planul obiectivităţii, limitează în special forţa analizei care riscă să nu ţină cont de temele şi simbolurile ale căror frecvenţe sînt slabe, sau să ignore originalitatea lor, regrupîndu-le împreună într-o categorie mai grosieră. De o mare importanţă pentru **a.c.** este teoria clasificării; pe baza acesteia se elaborează categoriile corespunzătoare pentru gruparea şi regruparea datelor în aşa fel ca prin aceasta să se deschidă posibilitatea unei **a.c.** ştiinţifice. *(P.G.)*

Analiza cauzală, procedeu de analiză utilizat în sociologie şi alte ştiinţe sociale, prin care se urmăreşte o interpretare deterministă a fenomenelor sociale, a realităţii sociale. **A.c.** constă în abordarea cu profunzime şi în mod multilateral a relaţiilor dintre fenomene utilizînd modalităţi şi metode dintre cele mai perfecţionate, care să permită o măsurare cît mai exactă a raporturilor cauzale, a efectelor pe care le determină un fenomen cauză (A) asupra unui fenomen efect (B) sau asupra unui grup de fenomene (B, C, D,.....etc.). Bacon spunea că ştiinţa autentică este

Scanned with OKEN Scanner

ştiinţa cauzelor. Aflarea cauzelor se poate realiza prin inducţie, prin tratarea cauzei ca un complex de fenomene şi prin interpretare deductivă. Preocuparea sociologilor de a elabora un model cauzal specific trebuie să ia în considerare faptul că specificarea raportului cauzal nu se poate realiza exclusiv pe o cale empirică. Pe fondul inducţiei apar situaţiile în care intervine deducţia şi nu invers. Deducţia ne conduce în cazurile în care nu avem siguranţa că o relaţie între două fenomene nu este alterată de un alt fenomen, dar, în general, legăturile conexionale (unele din aceste fiind raporturi cauzale) sînt depistate pe calea inducţiei. „A da o explicaţie cauzală unui eveniment înseamnă a deduce o propoziţie care îl descrie folosind ca premise ale deducţiei una sau mai multe legi universale împreună cu diferite propoziţii singulare, adică condiţiile iniţiale" (Sjoberg G., Nett R.). **A.c.** apelează în ultimul timp tot mai mult la metode statistico-matematice cu ajutorul cărora se încearcă — pe calea formalizării — determinarea cît mai exactă a raporturilor cauzale. **A.c.** se distinge de celelalte forme de abordare a realităţii sociale prin aceea că oferă calea spre înţelegerea influenţelor bi şi multifactoriale care se manifestă în mod obişnuit în cadrul acţiunii sociale complexe. Spre deosebire de analiza funcţională care tinde să stabilească funcţiile pe care le îndeplineşte o anumită structură în raport cu cerinţele sistemului, folosind raţionamente asupra funcţionalităţii bazate pe utilizarea unor criterii, a unor judecăţi de valoare, **a.c.** introduce metode exacte. Astfel aprecierile inter-relaţiilor dintre fenomene trebuie să pornească de la verificarea existenţei legăturii şi să se încheie cu măsurarea intensităţii corelaţiei (aplicarea metodei celor mai mici pătrate, coeficienţi de corelaţie etc.). **A.c.** pătrunde în esenţa legăturilor cauzale nu numai spre a le măsura ci şi pentru a caracteriza calitatea şi durata lor. *(P.G.)*

Analiza conceptuală, demers analitic prin care cercetătorul urmăreşte caracterizarea obiectului său de studiu. **A.c.** conduce la stabilirea relaţiei dintre concepte şi realitatea pe care o reprezintă. Conceptul este o construcţie abstractă care dă sens relaţiilor observate între fenomene şi exprimă esenţa raporturilor dintre dimensiunile care-l compun. **A.c.** are drept scop să precizeze, cît este posibil de clar, această „noţiune" (conceptul) şi să-i dea un conţinut cît mai concret printr-o definire ştiinţifică menită să realizeze o imagine a conceptului. Odată cu conceptul sînt clarificate „componentele", „dimensiunile" sau „aspectele" (după cum sînt denumite de la caz la caz elementele constituante ale conceptului) sale. **A.c.** trebuie să delimiteze sfera dimensiunilor şi legăturile lor reciproce care determină unitatea conceptului. În acest sens, un loc aparte revine analizei „dimensiunilor" în vederea selecţiei acelora care reflectă proprietăţile (elementele calitative) abstractizate prin concept. În general, conceptele utilizate în sociologie sînt complexe astfel că realizarea unei investigaţii ştiinţifice presupune ca obligatorie operaţionalizarea conceptelor cu ajutorul **a.c.** În etapa finală **a.c.** formulează indicatorii pentru dimensiunile considerate ca definitorii. În funcţie de nivelul de informaţie de care dispunem transpunem dimensiunile sub forma unor indicatori a căror relaţie cu conceptul poate lua grade diferite de probabilitate. Din acest motiv alegerea unui grup de indicatori trebuie să fie decisă în funcţie de le-

Scanned with OKEN Scanner

gătura lor cu fenomenul studiat și cu alți factori cu care se interrelaționează acesta. **A.c.** cuprinde trei etape principale: 1) elaborarea conceptului; 2) precizarea componentelor sale; 3) stabilirea indicatorilor, și se încheie cu construirea indicilor. *(P.G.)*

Analiza contextuală, studiul raporturilor și structurilor materiale și spirituale în care trăiește și își desfășoară activitatea individul. Prin **a.c.** se urmărește cunoașterea relațiilor dintre indivizi, conduitele lor și diferitele cadre sau structuri sociale. Cu ajutorul acesteia se surprinde influența ansamblului vieții sociale asupra indivizilor. Astfel, contextualul este reprezentat de totalitatea condițiilor sociale ale unui mediu dat. El cuprinde atît elemente generale, comune, inerente și altor zone, medii de viață, cît și elemente specifice, proprii doar unui anumit mediu. Surprinderea și ierarhizarea influenței factorilor generali și specifici asupra fenomenelor, faptelor sociale cercetate, reprezintă principala sarcină a **a.c.** Atunci cînd între cadrele vieții sociale și cerințele individului există concordanță, armonie, acesta din urmă este integrat sau se integrează structurilor sociale. Dimpotrivă, atunci cînd între individ și contextul vieții sociale apar contradicții, conflicte, acestea generează stări anomice, disfuncționale pentru individ și colectivitatea integratoare. *(P.C.)*

Analiza de caz, studiu aprofundat și multilateral al unui fenomen concret, caz particular, unitate socială, fapt social examinat în procesualitatea sa și în interacțiunea sa cu alte fenomene. Obiect al **a. de c.,** poate să fie un individ, o familie, un sat, o fabrică, un oraș etc. Definită astfel, **a. de c.** se identifică cu metoda de cercetare monografică care constă în examinarea extensivă și multidimensională a unei unități sociale. Unitatea aleasă pentru analiza monografică apare ca un caz dat, ca un fapt individual, deși el poate fi foarte complex structurat și reprezentativ pentru o întreagă clasă de fapte, fenomene din care a fost extras, selecționat. În sociologie s-au făcut numeroase **a. de c.** sub forma cercetărilor monografice, începînd cu studiile asupra familiilor muncitorești inițiate de F. Le Play, în a doua jumătate a sec. 19 și continuînd cu cele din prima jumătate a secolului nostru (ex. „Middletown" de Robert și Helen Lynd; „The Polish peasant in Europa and America" de W.I. Thomas și F. Znaniecki ș.a.). Printre acestea din urmă un loc de frunte ocupă cercetările monografice din satele românești efectuate de Școala Sociologică de la București, creată și condusă de Dimitrie Gusti. În psihologia socială aplicată, **a. de c.** are caracterul unei metode de intervenție și terapie. Ea se folosește cu precădere în studiul cazurilor deviante pentru prevenirea și combaterea comportamentelor anomice, marginale cu influență nocivă asupra vieții sociale. În alte situații prin **a. de c.** aplicată în reuniuni ale grupurilor sociale, se caută soluții concrete în vederea luării unor decizii și rezolvării unor probleme practice V. și *deviantă, analiză contextuală.* *(P.C.)*

Analiza de conținut, tehnică a analizei documentare care are drept scop descrierea obiectivă, sistematică și cantitativă a conținutului comunicațiilor, documentelor. Într-o accepțiune restrînsă, **a. de c.** se definește ca o analiză cantitativă, tratament cantitativ, matematic, al conținutului unei comunicații. În accepțiunea mai largă

Scanned with OKEN Scanner

a. de c. este cantitativ-calitativă, momentele de analiză cantitativă şi calitativă se întrepătrund şi se succed constituind un tot unitar. **A. de c.** apare ca o metodă modernă de analiză cantitativ-calitativă spre deosebire de metodele de analiză clasică, pur calitativă, completînd prin analiza cantitativă insuficienţele acestora. **A. de c.**, ca metodă modernă de analiză, s-a desprins din analiza semantică, dar spre deosebire de aceasta din urmă, în **a. de c.** interesează mai puţin sau deloc stilul şi forma gramaticală, accentul fiind pus pe ideile exprimate, pe conţinutul lor. Ca tehnică de analiză a conţinutului comunicaţiilor **a. de c.** a fost elaborată de H. Lasswell şi E.R. Berelson. Berelson a definit-o ca tehnică de analiză a documentelor. Lasswell a elaborat o schemă de analiză a materialului informaţional care cuprinde cinci elemente, care trebuie avute în vedere cînd se face **a. de c.**: 1) cine comunică?; 2) ce comunică?; 3) cum comunică?; 4) cui comunică?; 5) cu ce rezultat comunică?. Efectuarea unei **a. de c.** presupune stabilirea unităţilor de analiză (cuvîntul, fraza, paragraful, eşantioane, decupaje din document, articol, documentul în întregimea sa) şi a categoriilor de analiză (clase tematice, rubrici de ordonare, clasificare a materialului informaţional extras). *(P.C.)*

Analiza de dependenţă, metodă statistico-matematică prin care, dat fiind un ansamblu de corelaţii, se poate măsura influenţa (statistică) directă a unor factori (variabile) asupra altora, se poate determina (cantitativ) structura de dependenţă într-un complex factorial. În descrierea şi explicarea fenomenelor social-politice se operează cu o multitudine de parametri, dimensiuni, factori (variabile) între care există legături exprimate statistic prin asocieri, corelaţii. Nu întotdeauna o corelaţie ridicată între două variabile înseamnă o legătură directă între acestea. Un asemenea paralelism accentuat se poate datora şi acţionării în acelaşi sens asupra celor două variabile a unei a treia variabile (latentă), sau influenţării uneia prin intermediul celeilalte ş.a.m.d. Prin **a. de d.** se ajunge la un model de condiţionare (dependenţă) interfactorială directă, „controlîndu-se" legăturile mediate. Metoda se utilizează şi în studiile de politologie. Se poate calcula mărimea influenţei specifice asupra comportamentului politic a mai multor indivizi, a fiecăreia din variabilele sex, vîrstă, pregătire şcolară, ocupaţie etc., izolîndu-se interferenţa dintre ele. Ca procedeu particular, ce presupune rezolvarea unui sistem de ecuaţii cu ajutorul cîtorva condiţii restrictive, **a. de d.** este de dată recentă şi e legată de numele lui R. Boudon. În sensul mai larg, însă, de *analiză multivariată*, bazele ei au fost puse de Durkheim şi Lazarsfeld, fiind apoi dezvoltată de Wright, Simon, Selvin, Blalock şi Coleman. Trebuie reţinut că **a. de d.**, de mare ajutor pentru cercetător în sintetizarea cantitativă a datelor şi conturarea unui model explicativ, nu se justifică ca un procedeu în sine, fiind solidară cu o anumită teorie sociologică şi/sau politologică care intervine atît la nivelul alegerii factorilor cît şi la cel al interpretării „calitative" a legăturilor statistice evidenţiate. *(P.I.)*

Analiza factorială, definită într-o manieră sintetică este o analiză de corelaţii. Ea constă din descompunerea unui fenomen, fapt social, într-un număr de factori: variabile, măsurabile matematic. **A. f.** şi multifactorială reprezintă un instrument de măsurare fo-

Scanned with OKEN Scanner

losit inițial în psihologie și extins ulterior în sociologie, economie, politologie, medicină. Scopul principal al acesteia constă în a reduce o matrice de corelații la cel mai mic număr posibil de dimensiuni, pentru a putea descrie cît mai simplu cu putință relațiile dintre variabile. Factorii supuși analizei pot fi: factori comuni, care acționează asupra mai multor variabile și factori specifici, care acționează asupra unei singure variabile. **A.f.** comportă, în general, două etape: prima constă din verificarea ipotezelor cu privire la valabilitatea „modelului factorial" și a numărului de factori comuni; a doua constă din evaluarea intensității cu care acționează factorii asupra fiecărei variabile. **A.f.** a fost elaborată de Chearles Spearman și perfecționată de K. Pearson, L. Thurstone, K. Holtzinger. O limită fundamentală a **a.f.** constă în aceea că nu se poate determina cu precizie gradul de intensitate al factorilor cuprinși în model. Din această cauză este pe cale de a fi părăsită în favoarea altor metode care fac apel la alte teorii matematice. *(P.C.)*

Analiza funcțională, metodă utilizată în analiza sistemelor, care se caracterizează prin aceea că examinează un sistem pornind de la luarea în considerare a structurilor din care este constituit și urmărind desprinderea funcțiilor pe care aceste structuri le îndeplinesc. **A.f.** îndeplinește astfel și condiția de asigurare a comparabilității sistemelor similare explicînd diferențierile structurale sau funcționale, modul în care se produc, semnificațiile, stările patologice ale sistemelor, dezvoltarea sistemelor. **A.f.** abordează și cerințele funcționale ale unui sistem social (sau politic). În acest sens, postulează necesitatea unor anumite funcții în cadrul fiecărui tip de sistem, funcții de a căror îndeplinire depinde supraviețuirea sistemului. În cazul în care structurile existente nu îndeplinesc funcțiile necesare, se pot constitui alte structuri pentru a le îndeplini. **A.f.** implică definirea unor termeni cum sînt „cerința", „supraviețuirea", „persistența" sistemului. După T. Parsons, orice sistem social are de rezolvat patru cerințe fundamentale: 1) adaptarea; 2) atingerea scopului; 3) integrarea și 4) conservarea. Atunci cînd un sistem este compus din subsisteme este necesară o distincție între funcții care sînt favorabile supraviețuirii sistemului și funcții care nu favorizează supraviețuirea cu toate că sînt favorabile menținerii subsistemelor. În acest sens se utilizează termenii de „funcțional" și „disfuncțional", pentru funcții favorabile și respectiv nefavorabile. Raționamentele asupra funcționalității (favorabilității) trebuie precedate de enunțarea clară a criteriilor de supraviețuire dacă acestea nu sînt judecăți de valoare. *(P.G.)*

Analiza input-output (engl. *put in* „a introduce" *input* „intrare" și *put out* „a scoate" *output* „ieșire"), metodă modernă de descriere cantitativă a schimbului (fluxului) de bunuri și servicii între diverse sectoare ale vieții economico-sociale, încercare de abordare sistemică, cu ajutorul aparatului statistic și matematic a acestei realități. Datele statistice empirice cu privire la activitatea fiecărui sector cercetat sînt consemnate într-un tabel cu dublă intrare, numit tabelul de intrări-ieșiri. Din tabel se pot citi atît consumul, achizițiile de bunuri și servicii ale unui sector de la celelalte (intrările), cît și distribuția activităților (producției) respectivului sector către celelalte sectoare (ieșirile). Se cal-

Scanned with OKEN Scanner

culează coeficienţi de intrare-ieşire şi, corespunzător, este întocmită o matrice structurală a interdependenţei sectoarelor sau ramurilor considerate. Prin transformări matriciale şi rezolvări de ecuaţii lineare se ajunge, apoi la determinarea unor valori înainte necunoscute, putîndu-se face, astfel, anumite predicţii cu privire la stările viitoare ale sistemului (structurii). Mărimea tabelului şi volumul calculelor este în funcţie de numărul sectoarelor vizate, gradul de detaliere a activităţilor lor, fineţea analizei statistice pe care o pretindem, iar eficienţa metodei depinde, bineînţeles, de completitudinea şi autenticitatea informaţiei primare inclusă în tabel. Metoda **a.i.o.** a fost elaborată de W. Leontieff, în efortul său de a găsi o modalitate statistico-matematică operantă, care să transcrie mai adecvat conexiunile existente între ramurile economice decît o făceau modelele prea abstracte elaborate de predecesorii săi. Totodată, modelul matricial cu ecuaţii lineare propus de Leontieff are şi avantajul de a se preta la prelucrarea datelor cu ajutorul maşinilor electronice de calcul. Pe de altă parte, din unghiul de vedere al concepţiei economice, **a.i.o.** este o adaptare a teoriei neoclasice a echilibrului general (Walras), ceea ce se răsfrînge chiar în „logica internă" a metodei şi condiţionează anumite restricţii ale aplicării ei. Cu toate dificultăţile existente încă (procedeul surprinderii aspectului dinamic nu este îndeajuns de bine elaborat, costul ridicat al întocmirii tabelelor şi efectuării calculelor etc.), **a.i.o.** şi-a vădit eficienţa practică în analiza balanţei legăturilor dintre ramurile economice, evaluarea resurselor de materii prime şi utilizarea lor optimă în viitor, efectele economice ale dezarmării, economie comparată etc. Întrucît, în afară de economie, şi alte domenii ale vieţii sociale pot fi descrise şi explicate ca sisteme de elemente ce interacţionează prin „intrări" şi „ieşiri", **a.i.o.**, utilizată pînă în prezent cu precădere în abordarea fenomenelor economice, cîştigă din ce în ce mai mult teren şi în sociologie şi politologie. *(P.I.)*

Analiza matematică, formă a analizei care implică utilizarea unui limbaj formalizat. Prin aceasta contribuie la formularea ipotezelor şi legilor într-un mod mult mai precis decît s-ar realiza în alt fel. **A.m.** conduce la măsurarea exactă a efectelor schimbărilor de stare, proceselor, fenomenelor etc. Poate fi utilizată pentru a demonstra implicaţiile ce decurg din aplicarea propriei sale logici şi care n-ar putea fi sesizate dacă ar fi exprimate într-o formă nonmatematică. Aplicaţiile **a.m.** cuprind o arie mare şi cunosc o extindere continuă datorită interesului sporit pe care oamenii de ştiinţă şi practicienii din domeniul politic, economic etc. îl acordă cuantificării şi realizării unor modele. În ultimele decenii asistăm la o combinare tot mai strînsă între analiza politică şi matematică. **A.m.** nu numai că permite efectuarea unei descrieri mai precise, conceptualizarea şi definirea operaţională, dar permite şi o mai bună apreciere a relaţiilor dintre variabile, construirea unor teorii complicate în forma cantitativă şi testarea lor. Printre tipurile de analiză care pot fi folosite pentru explicarea politică menţionăm: teoria jocurilor, analiza căii cauzale, analiza factorilor, diferitele tipuri de teorie statistică, metodele grafice, măsurările variaţiei etc. Diferite domenii ale ştiinţei politice au şi început să-şi fundamenteze investigaţiile şi aplicaţiile pe metodele matematice, valoroase pentru realizarea unor

Scanned with OKEN Scanner

scopuri analitice. Studierea opiniilor şi atitudinilor pe baza eşantioanelor şi a tehnicilor probabilităţii ocupă un loc important în cercetarea politică. *(P.G.)*

Analiza multivariată, metodă de studiere complexă a mai multor factori, variabile care determină sau influenţează un fenomen social. Ea a fost fundamentată de E. Durkheim şi perfecţionată ulterior de P. Lazarsfeld. După Lazarsfeld **a.m.** este un demers metodologic care constă din introducerea de noi variabile într-o relaţie primară dintre două variabile, şi examinarea efectelor acestora (P. Lazarsfeld, R. Boudon). **A.m.** i se acordă în lucrările de specialitate o accepţiune largă şi una îngustă. „În primul caz ea include toate modalităţile de abordare a relaţiilor dintre mai multe variabile. În al doilea caz, termenul este limitat doar la o formă de studiere a relaţiilor dintre mai multe variabile, legată de numele lui Lazarsfeld" (Mihu Achim). Lazarsfeld introduce în relaţia dintre două variabile (x=variabila independentă şi y=variabila dependentă) o a treia variabilă (t=variabila test) pentru a ajunge la constatări multiple (covariate între xt şi yt relaţiile xyt). *(P.C.)*

Analiza primară şi secundară 1. *Analiză primară,* tip de analiză care se efectuează asupra datelor, informaţiilor colectate de cercetător după normele, cerinţele şi metodele stabilite de el. Datele pe care se operează în **a.p.,** colectate de cercetător, prin anchete, observaţii etc. sînt rezultatul unor investigaţii la nivel microsocial, pe colectivităţi restrînse, puţin reprezentative din punct de vedere statistic pentru dimensiunile microsociale. Pentru a putea permite generalizări teoretice, **a.p.** trebuie îmbinată cu *analiza secundară.* **2.** *Analiza secundară,* tip de analiză care desemnează demersurile explicative ale sociologiei întemeiate pe date, informaţii adunate de altcineva decît cercetătorul însuşi. Datele cuprinse în recensăminte, anuare şi diverse alte documente, constituie material de **a.s.** pentru sociolog sau politolog. Adeseori ele sînt ordonate, clasificate, după criterii care îl pot interesa mai mult sau mai puţin. Ea prezintă avantajul că oferă date asupra unor colectivităţi sociale mari, permiţînd formularea unor concluzii, explicaţii valabile la nivel macrosocial, pentru întreaga societate. Schematic, cele două tipuri de analiză pot fi reprezentate astfel: **a.p.** = datele adunate de *A* sînt analizate de *A*. **A.s.** = datele adunate de *A* sînt analizate de *B*. În cadrul cercetării sociologice şi politologice cele două tipuri de analize se pot combina. *(P.C.)*

Analiza statistică, formă de analiză care marchează etapa finală a cercetării ştiinţifice a fenomenelor sociale, economice etc., în care se aprofundează, cu ajutorul unui corpus de metode specifice, studierea şi interpretarea datelor statistice referitoare la tema care constituie obiectul de studiu. Are drept scop desprinderea şi precizarea concluziilor teoretice şi explicative, verificarea sau infirmarea ipotezelor de lucru, formularea sau verificarea unor legităţi statistice sau legi sociale ce decurg din totalitatea datelor statistice obţinute din observare şi elaborare în legătură cu domeniul investigat. Pentru a realiza o analiză statistică cu valoare ştiinţifică trebuie să se aibă în vedere respectarea următoarelor condiţii: a) să fie precizate scopurile analizei din punct de vedere ştiinţific şi practic încă de la început; b) să fie supuşi analizei toţi factorii care generează fenomenul studiat şi care influenţează desfăşurarea acestuia; c)

Scanned with OKEN Scanner

metodele cu care se operează în **a.s.** să se aplice în mod diferenţiat în funcţie de particularităţile, caracterul şi forma de desfăşurare a fenomenelor cercetate, de tipul fenomenelor şi de posibilitatea pe care o are fiecare metodă în parte de a da o caracterizare reală a laturilor ce ne interesează fără pericolul de a denatura conţinutul lor real; d) să se asigure comparabilitatea datelor ce urmează a fi analizate. V. şi *analiza matematică*. *(P.G.)*

Analiza structurii latente, formă de analiză utilizată în sociologie şi psihologie care porneşte de la faptul că în ştiinţele sociale conceptele au o oarecare imprecizie din care cauză domeniul (sau fenomenul) la care se referă nu este redat în structura sa intimă. De aceea operaţionalizarea conceptelor cu care lucrăm necesită precizarea, gruparea şi interpretarea unor variabile auxiliare externe care pot reflecta elementele structurii latente ce nu pot fi observate direct. Rezultă că structura latentă este un „continuum" de atribute (caracteristici) care constituie prin legătura lor internă şi prin desfăşurarea lor unitatea unui fenomen sau proces social. Astfel, dacă presupunem studierea integrării profesionale a forţei de muncă în industrie, acest fenomen nu este direct observabil. Ca atare el poate fi relevat numai prin intermediul elementelor (dimensiunilor) care îl caracterizează şi pentru care putem obţine date „manifeste" (Ex.: absenţele, fluctuaţia personalului). Aceste elemente apar ca indicatori pe care îi putem observa direct şi pe care îi putem grupa (clasifica) în modalităţile care rezultă că sînt semnificative pentru cunoaşterea legăturilor dintre ei şi pentru relevarea structurii latente a esenţei fenomenului studiat. Structura latentă poate fi astfel cunoscută şi exprimată în indicatori semnificativi, pe baza cărora putem adînci analiza aplicînd metodele statistico-matematice cele mai adecvate. *(P.G.)*

Analogie (gr. *analogia* „proporţie matematică, corespondenţă"), procedeu intuitiv cu ajutorul căruia se interpretează un fenomen prin intermediul unei ipoteze demne de luat în considerare, experimentată în prealabil într-o serie de fenomene diferite; ea constă în identificarea unor similitudini sau asemănări care se referă la calităţile, trăsăturile relevante a două sau mai multe fenomene ori lucruri altfel diferite. **A.** se folosesc în ştiinţele sociale ca procedeu euristic (de ex. **a.** între „piaţa politică" şi „piaţa economică"), putînd servi la elaborarea unor modele. Utilizarea **a.** pretinde grijă şi prudenţă în selecţia unor similitudini verificabile în problemele studiate, altfel putîndu-se recurge la analogii false care duc la rezultate greşite. Ştiinţele sociale şi politice au avut şi au de suferit din cauza utilizării imprudente a **a.** extrase mai ales din domeniul ştiinţelor fizice şi biologice. *(P.G.)*

Anarhism (gr. *a* particulă negativă şi *archè* „conducător, comandant"), doctrină şi mişcare politică de inspiraţie mic-burgheză, care a început să se constituie în deceniul al V-lea al sec. 19, avînd un caracter eclectic şi cunoscînd diferite variante. În doctrina **a.** se întîlnesc ca surse de inspiraţie: dialectica hegeliană, interpretată într-un sens subiectivist-voluntarist, filozofia lui Fichte, teoria jusnaturalistă şi contractualistă a statului (mai ales cea a lui J.-J. Rousseau), unele idei ale socialismului utopic (mai ales Saint-Simon). O influenţă deosebită a exercitat concepţia utopistă a „anarhismului raţionalist" a lui William Godwin, con-

siderat predecesor nemijlocit al **a.** Printre caracteristicile generale ale doctrinei **a.** pot fi menţionate: individualismul subiectivist şi voluntarismul, exprimate în exaltarea autonomiei voinţei individuale, în opunerea „contractului liber consimţit" contractului social, a asociaţiei societăţii, a federalismului organizării statale; atitudinea ostil-negativă faţă de orice autoritate, putere, stat — inclusiv dictatura proletariatului — ca şi faţă de orice organizaţie politică; neînţelegerea rolului marii producţii şi apărarea micii proprietăţi private şi a micii gospodării rurale; apologia spontaneităţii revoluţionare, revendicarea revoluţiei imediate şi a nimicirii imediate a statului şi promovarea tacticii aventuriste a „acţiunii directe". Prin negarea acţiunii politice organizate, cum releva Lenin, **a.** subordona proletariatul politicii burgheze. În prima etapă a dezvoltării **a.** — aceea a capitalismului industrial — s-au manifestat Max Stirner, Pierre-Joseph Proudhon şi Mihail A. Bakunin, de numele căruia se leagă transformarea **a.** în mişcare politică. Doctrina lui Proudhon preconiza iniţial o „anarhie pozitivă", iar ulterior o „democraţie industrială" bazată pe unirea liberă şi într-ajutorarea micilor producători într-un sistem de relaţii federativ-contractuale şi pe „autogestiunea muncitorească". Dacă în prima parte a activităţii sale Proudhon nega necesitatea oricărei lupte politice, considerînd că trebuie acţionat „în afara" statului, spre sfîrşitul vieţii înclina spre recunoaşterea necesităţii revoluţiei politice, admiţînd în principiu dictatura proletariatului. Caracterul nihilist şi destructiv al **a.** se manifestă mai ales la Bakunin, creatorul primei organizaţii anarhiste de amploare, „Alianţa democraţiei socialiste", care a făcut parte din Internaţionala I. Influenţat de Proudhon dar şi de individualismul lui Max Stirner, Bakunin vede în stat principalul instrument de asuprire a oamenilor, justificat prin ficţiunea divinităţii, şi denunţă religia ca „nebunie colectivă". Subapreciind rolul istoric şi potenţialul revoluţionar al clasei muncitoare (considera proletariatul calificat drept „aristocraţie muncitorească") şi exaltînd caracterul radical al păturilor celor mai pauperizate (lumpenproletariatul), Bakunin neagă teoria luptei de clasă, necesitatea partidului proletar şi a pregătirii revoluţiei, promovînd aventurismul politic şi metodele teroriste. Antiautoritarismul l-a condus la ideea lichidării oricărui stat şi a negării dictaturii proletariatului. Programul său social-politic era un „amestec pestriţ": ateismul, egalizarea (şi nu desfiinţarea) claselor, desfiinţarea dreptului de moştenire (şi nu a proprietăţii private) ş.a., a cărui inconsistenţă a fost, în repetate rînduri, criticată de Marx în cadrul Internaţionalei. La Congresul de la Haga (1872), organizaţia anarhistă a lui Bakunin a fost exclusă din Internaţională pentru activitate fracţionistă. O altă variantă este cea a „**a.** comunist", reprezentată de P. Kropotkin, J. Grave, E. Réclus, E. Malatesta ş.a. Kropotkin, ataşat micii gospodării ţărăneşti, nega necesitatea statului şi a organizării centralizate a producţiei, imaginîndu-şi viitoarea societate ca pe o federaţie de comunităţi de producţie independente. Compromis prin exagerările sale teroriste, prin metoda atentatelor organizate mai ales în ultima parte a sec. 19 **a.** îşi pierde treptat influenţa, pe care a exercitat-o un timp mai ales în ţări mai înapoiate sub raportul dezvoltării industriale. *Neoanarhismul* se afirmă după al doilea război mondial, înviorat sub raport doctrinar prin influenţele receptate din partea unor exponenţi ai *existenţialismului*, personalismu-

Scanned with OKEN Scanner

lui şi neofreudismului. El reia şi reactualizează unele teze ale vechiului **a.** pretinzînd că forţa revoluţionară în societatea contemporană nu ar fi clasa muncitoare, ci unele grupuri şi pături periferice şi deposedate, că lupta politică organizată şi partidul revoluţionar ar fi inutile, iar tactica „revoluţionară" ar fi aceea a acţiunilor rebele, extremiste şi teroriste. Concepţiile neoanarhiste au căpătat răspîndire mai ales în Franţa, S.U.A. şi America latină, dar mişcări cu acest caracter s-au constituit şi în India, Japonia, Indonezia etc.; ele şi-au afirmat prezenţa şi în mişcările *contestatare* ale studenţilor din ţările capitaliste, inserîndu-se ca elemente componente ale *contraculturilor* generate de acestea. Ca şi vechiul **a.**, neoanarhismul cultivă concepţii individualiste şi voluntariste, exaltînd autonomia voinţei, individualitatea şi spontaneitatea mişcării; el este primejdios şi nociv prin caracterul său diversionist şi pseudo-revoluţionar *(O.T.)*.

Anarho-sindicalism, curent născut la sfîrşitul sec. 19, dobîndind o dezvoltare maximă în prima parte a sec. 20. prin intermediul căruia se afirmă în mişcarea sindicală influenţa ideologiei, politicii şi tacticii *anarhismului*. A fost răspîndit mai ales în Franţa, Italia, Spania, Elveţia, Portugalia şi în unele ţări ale Americii latine. Principalii săi teoreticieni au fost: Georges Sorel, Hubert Lagardelle, Emile Pouget ş.a. Condamnînd lupta politică, preconizată de Internaţionala a II-a, ca reformism parlamentar, ca fiind o formă mascată a colaborării de clasă, care nu poate duce la eliberarea proletariatului, Sorel recomandă tactica violenţei, sub forma principală a grevei economice generale. Pouget socotea că muncitorii trebuie pregătiţi pentru a conduce producţia după principii noi. Mijloacele politice nefiind adecvate, numai prin luptă economică va putea fi înfăptuită revoluţia socială, care va duce la dispariţia statului şi la înlocuirea acestuia printr-un federalism economic, descentralizat, la baza căruia va sta „grupa de producţie sau sindicatul". **A.-s.** proclama necesitatea separării sindicatelor de partidele politice, împinsă, în anumite împrejurări istorice, pînă la opoziţia organizată faţă de partidul politic al clasei muncitoare. Criticînd şi condamnînd societatea burgheză, **a.-s.** sublinia că eliberarea proletariatului poate fi obţinută prin luptă economică cu capitalul. Mijloacelor şi partidelor politice, le opunea aşa-numita „acţiune directă": demonstraţii, greve, boicot, sabotaj. Greva generală, avînd ca scop exproprierea în folosul societăţii a mijloacelor de producţie şi ducînd la înlocuirea statului burghez cu „federaţia consiliilor sindicatelor", este, în concepţia **a.-s.**, mijlocul unic şi hotărîtor de trecere la socialism. În felul acesta, supraapreciind potenţialul sindicalismului revoluţionar, **a.-s.** opun sindicatele partidelor, neagă rolul partidului proletar în mişcarea muncitorească şi în revoluţia socialistă, neagă necesitatea dictaturii proletariatului şi a conducerii de către stat a producţiei în condiţiile socialismului.

(O.T.)

Angajare politică, luare de poziţie activă şi fermă în problemele vieţii politice, interne şi/sau internaţionale, în lumina unor valori şi pe baza unor opţiuni determinate de poziţii de clasă sau de concepţii cu caracter larg umanitar. **A.p.** se opune indiferentismului politic, *apolitismului* cît şi atitudinii de expectativă sau neutralitate, presupunînd participarea nemijlocită la dezbaterea şi soluţionarea respectivelor probleme. Atitudinea de **a.p.** izvorăşte, de regulă, dintr-o convingere care consideră luarea

Scanned with OKEN Scanner

unei asemenea poziţii ca o datorie morală şi civică, fiind expresia unei conştiinţe politice şi civice bine conturate şi consolidate. În sistemul democraţiei socialiste **a.p.** se manifestă ca întruchipare a *civismului* socialist, a spiritului de responsabilitate socială şi a devotamentului faţă de socialism, fiind o dovadă a asimilării organice a valorilor politice, civice şi morale proprii socialismului şi ideologiei sale revoluţionare.

(O.T.)

Anomie (gr. *a* particula negativă şi *nomos* „lege, normă"), concept introdus de sociologul francez Émile Durkheim pentru a desemna comportamentele care nu se încadrează în normele morale ale colectivităţii sociale date, în regulile ordinii sociale existente; absenţa sau ineficacitatea normelor în comportamentul unor indivizi, situaţia de dezordine în reglarea comportamentului prin norme. La sociologul american Robert K. Merton **a.** apare acolo unde se produce un acut decalaj între normele şi ţelurile culturale ale unui grup social şi posibilitatea structurată social a membrilor grupului respectiv de a acţiona conform acestor norme şi ţeluri; **a.** este deci rezultatul unor situaţii conflictuale, a unor neintegrări sau dezintegrări a structurilor culturale şi a celor sociale; primele reclamă un comportament pe care cele din urmă le fac imposibile. **A.** (politică) înseamnă un comportament deviant în raport cu normele (politice) acceptate într-o colectivitate sau comunitate dată, un fenomen de inadaptare. Un atare comportament poate avea însă semnificaţii sociale diferite: se poate manifesta ca acţiune antisocială (criminalitate etc.) sau ca acţiune care, odată cu neconformarea la normele date, tinde să le transforme pe acestea — în virtutea unui alt sistem de norme — şi odată cu ele colectivitatea însăşi, respectiv societatea. V. şi *conformism, nonconformism.*

(A.R.)

Antagonism (gr. *antagonisma* „rezistenţă", deriv. din *antagonidromai* „a discuta, a rezista"), contradicţie ce se caracterizează prin opoziţie fundamentală, ireconciliabilă de interese, caracteristică societăţilor bazate pe exploatare generată de existenţa proprietăţii private asupra mijloacelor de producţie. Relaţiile dintre exploatatori şi exploataţi, dintre deţinătorii puterii şi cei dominaţi, dintre diferitele grupuri ale proprietarilor se caracterizează prin **a.** Rezolvarea acestuia este posibilă numai prin destrămarea sistemului care i-a dat naştere. **A.** politic este o latură a **a.** social, manifestîndu-se în lupta politică dusă cu diverse mijloace, paşnice şi nepaşnice, în funcţie de condiţiile concrete. Spre deosebire de unele concepţii schematice, rigide despre **a.**, cercetătorii din ţara noastră (Călina Mare, N.N. Constantinescu) reliefează existenţa unor **a.** de diferite întinderi şi adîncimi, deosebirea dintre conţinutul obiectiv al **a.** (opoziţia radicală, fundamentală de interese) şi conştientizarea lui, stările de accentuare şi altele de atenuare ale uneia şi aceleiaşi contradicţii, diferitele grade de acuitate a conştientizării caracterului ireconciliabil dintre anumite stări de fapte, interese etc. Numai o asemenea abordare nuanţată, maleabilă, face posibilă explicarea trecerii reciproce între **a.** şi neantagonism. **A.** cu care se confruntă societatea socialistă nu sînt generate, de regulă, de orînduirea socialistă (de ex.: **a.** dintre socialism şi imperialism, dintre normele socialiste de conduită şi atitudinile retrograde, antisociale etc.). Unele contradicţii care, în trecut, erau antagoniste, s-au trans-

Scanned with OKEN Scanner

format, în condițiile socialismului, în contradicții neantagoniste. Documentele P.C.R. subliniază că atunci cînd contradicțiile sociale nu sînt depistate la timp sau se promovează o metodă neadecvată de rezolvare, ele pot să se agraveze, să se transforme în **a.** ducînd la convulsiuni în societate. Respectarea principiilor și idealurilor fundamentale ale construcției societății socialiste, dezvoltarea continuă a democrației socialiste, conducerea competentă, științifică a societății lichidează izvoarele **a.** sociale. V. și *contradicții*.

(N.K.)

Anticolonialism, mișcare împotriva asupririi și exploatării popoarelor rămase în urmă în dezvoltarea lor, lipsite de independență statală și ținute cu forța în cadrul sistemelor politice ale unor națiuni dezvoltate și puternice din punct de vedere economic, politic și militar. Scopul fundamental al mișcării anticolonialiste este eliberarea popoarelor de sub dominația colonială și asigurarea existenței lor independente. Mișcarea anticolonialistă este dusă în primul rînd de către popoarele coloniale care luptă pentru eliberarea lor națională și, totodată, de către toate forțele sociale progresiste ale lumii contemporane, cum sînt: țările socialiste, țările recent eliberate de sub dominația colonială, *mișcarea comunistă și muncitorească*, mișcările democratice, de către instituțiile politice proprii acestor forțe sau în care ele au o influență considerabilă, precum și de anumite organisme politice speciale create în cadrul O.N.U. **A.** a apărut ca un fenomen legic, rezultînd din contradicțiile antagoniste dintre colonialiști și popoarele căzute victimă dominației coloniale. Principala formă de manifestare a **a.** este mișcarea de eliberare națională care, în secolul nostru, și-a dobîndit un caracter conștient și organizat, susținut de o ideologie avînd în centrul ei ideea independenței popoarelor organizate în state naționale suverane. **A.** reunește și organizează activitatea și lupta majorității poporului din țările coloniale (clasa muncitoare, țărănimea, mica burghezie orășenească, păturile intelectualității democratice, burghezia națională, chiar și reprezentanți ai aristocrației feudale și tribale, unele grupări militare etc.). Mișcarea anticolonialistă a luat un avînt deosebit în perioada postbelică. Ca rezultat principal al destrămării sistemului colonial, s-au format cca 80 de noi state independente cu o populație de 1,7 miliarde de oameni. În prezent mai există încă teritorii neautonome, care luptă pentru eliberarea lor. Solidaritatea popoarelor recent eliberate în lupta lor comună împotriva colonialismului și neocolonialismului și-a dobîndit o formă de organizare la Conferința de la Bandung (1955). Ulterior au apărut forme instituționalizate de colaborare în acest scop cum este „Organizația de solidaritate a popoarelor afro-asiatice", iar sprijinul forțelor sociale progresiste ale lumii contemporane s-a concretizat în adoptarea, în 1960, de către O.N.U. a Declarației privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, deceniul următor fiind proclamat „deceniul decolonizării". Nerealizarea acestui obiectiv a impus adoptarea, în 1970, a unui Program de acțiune în vederea aplicării Declarației reafirmînd dreptul popoarelor la autodeterminare și la independență și declarînd persistența colonialismului drept o crimă. Natura relațiilor internaționale contemporane a determinat unele țări capitaliste dezvoltate să acorde un ajutor material popoarelor în curs de dezvol-

Scanned with OKEN Scanner

tare care, însă, a fost transformat adesea într-un instrument al neocolonialismului. Țările socialiste, clasa muncitoare internațională, mișcarea comunistă mondială se situează pe poziții anticolonialiste pe baza solidarității active a tuturor forțelor antiimperialiste. Programul P.C.R. subliniază că România va acționa cu consecvență pentru amplificarea relațiilor cu țările în curs de dezvoltare, cu statele care luptă pentru dezvoltarea lor independentă, așezînd la baza colaborării și solidarității cu aceste țări, în lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, respectul dreptului fiecărui popor de a fi pe deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și făuri viitorul așa cum dorește. România va sprijini activ și în continuare lupta tuturor popoarelor și mișcărilor de eliberare națională împotriva dominației străine, pentru libertate și independență. V. și *colonialism*, *mișcări sociale*.

(A.H.)

Anticomunism, atitudine ideologică, acțiune politică reacționară îndreptată împotriva ideologiei și mișcării comuniste, împotriva țărilor socialiste. Începînd cu „sfînta hăituială" amintită de Marx și Engels în „Manifestul Partidului Comunist" și pînă în zilele noastre, **a.** s-a manifestat ca ideologia și practica politică a celor mai reacționare cercuri ale burgheziei, făcînd parte în mod necesar din arsenalul ideologic și politic al extremei drepte. Ar fi o simplificare a considera anticomunistă orice concepție sau acțiune politică care nu concordă cu ideologia marxist-leninistă. Aceasta ar fi nu numai o greșeală teoretică (ea presupunînd negarea și respingerea în bloc a tuturor creațiilor spirituale de factură nemarxistă) dar și una politică, fiindcă ar duce la îndepărtarea și separarea de mișcarea comunistă a acelor forțe sociale contemporane care, deși pe o altă platformă decît cea a comunismului științific, militează pentru triumful păcii și apropierii dintre popoare, pentru progres social. Chiar și în ceea ce privește concepțiile social-politice și atitudinile pe care le putem considera nu numai necomuniste dar anticomuniste, este necesară o analiză concretă a diverselor poziții, elemente. Nu toți cei care nu acceptă ideile comunismului sînt susținători ai imperialismului, adepți ai planurilor aventuriste ale celor mai reacționare cercuri din țările capitaliste. Se poate observa că **a.** extremist a pierdut teren, neavînd adepți printre reprezentanții de valoare ai politologiei nemarxiste. Prezentarea superficială și nediferențiată a politologiei burgheze contemporane, condamnarea ei în bloc ca anticomunistă din partea unor autori, aduce un deserviciu afirmării și dezvoltării științei politice marxiste. **A.**, ca orientare ideologică și politică, are cauze care rezidă în realitățile sociale interne ale diferitelor țări capitaliste, în criza sistemului imperialist. Printre acești factori interni Sidney Lens enumără creșterea excesivă a militarismului, legătura strînsă dintre marile monopoluri și cercurile militare, activitatea forțelor extremiste. **A.** servește drept subterfugiu pentru cercurile reacționare, în încercarea lor de a eluda rezolvarea unor mari probleme sociale, pe plan intern, de a deruta și dezorienta masele. Pe plan extern, **a.** reprezintă varianta extremistă a liniei agresiv militariste a politicii imperialiste, fiind îndreptat nu numai împotriva țărilor socialiste și a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, ci și împotriva a tot ce este progresist, înaintat în zilele noastre. Propaganda anticomunistă folosește calomnia și denigrarea, speculează prejudecățile ce

Scanned with OKEN Scanner

le mai retrograde urmărind otrăvirea atmosferei internaţionale. Propagandei anticomuniste îi sînt asigurate fonduri financiare de către complexul industrial-militar din ţările capitaliste dezvoltate. Marxiştii, precum şi alte forţe progresiste, desfăşoară o ofensivă continuă împotriva **a.** Totodată ele adoptă o atitudine diferenţiată faţă de variatele curente şi manifestări ale **a.**, respectiv faţă de reprezentanţii acestora. Odată cu demascarea esenţei şi rolului social-politic al **a.**, marxiştii arată maselor din ţările capitaliste că lupta împotriva **a.** este o parte integrantă a luptei pentru apărarea libertăţilor democratice, pentru interesele păcii şi progresului, că pretutindeni unde comuniştii sînt prigoniţi, se află în primejdie libertăţile elementare (experienţa tristă a fascismului a dovedit acest lucru cu prisosinţă). Promovînd o linie politică şi ideologică marxist-leninistă principială, fermă, combativă împotriva tuturor variantelor de **a.**, P.C.R. se pronunţă totodată împotriva acelor procedee care caută să transforme deosebirile de păreri şi contradicţiile dintre marxişti în contradicţii dintre „noi" şi „duşmani", folosind invective şi calomnii la adresa celor ce susţin alte păreri, calificîndu-i ca anticomunişti. După cum arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu, nu trebuie să uităm nici un moment că în lume există încă forţe reacţionare, fasciste, concepţii reacţionare, anticomuniste foarte active şi că, în consecinţă, trebuie să participăm ferm şi consecvent în lupta împotriva tuturor acestor manifestări, sub orice formă ar apărea ele. Nu trebuie însă puse sub emblema **a.** o serie de concepţii progresiste, democratice sau pe aceia care emit anumite critici la adresa noastră, nu trebuie să cădem în greşeala de a vedea în manifestarea diferitelor păreri, în interpretarea diferită a unei probleme, în diversitatea formelor de trecere spre socialism —care există şi vor exista întotdeauna — tendinţe duşmănoase pe care să le etichetăm drept anticomuniste. Aceasta nu ar face decît să dăuneze cauzei progresului, să întărească reacţiunea, să împiedice lupta împotriva adevăratului **a.** cu caracter profund reacţionar, imperialist. *(N.K.)*

Antifascism, mişcare socială şi politică ce combate şi demască ideile şi practicile fascismului. Apărută în anii de după primul război mondial, mişcarea antifascistă s-a dezvoltat continuu, dobîndind un caracter de masă pe arena internaţională în perioada ascensiunii fascismului în Italia, Germania, Spania şi alte ţări şi culminînd cu mişcarea de rezistenţă şi lupta armată pentru eliberarea de sub dominaţia fascistă din anii celui de-al doilea război mondial. Mişcarea antifascistă a mobilizat şi înglobat forţele înaintate ale omenirii, raliind în jurul său o largă gamă de mişcări, organizaţii şi asociaţii, dar forţa politică principală a largului front antifascist au constituit-o partidele comuniste şi muncitoreşti. În România, trăsătura caracteristică a mişcării antifasciste a constituit-o îmbinarea luptei împotriva doctrinei şi politicii antipopulare, teroriste şi antinaţionale a legionarismului şi a altor mişcări şi organizaţii fasciste cu lupta pentru apărarea independenţei, suveranităţii naţionale şi integrităţii teritoriale a ţării, grav ameninţate de politica trădătoare a fascismului din interior şi de politica agresivă, expansionistă a Germaniei hitleriste şi Ungariei horthiste. Bucurîndu-se de orientarea clarvăzătoare a P.C.R. reflectînd interesele vitale ale poporului român, starea sa de spirit, mişcarea antifascistă a reuşit să ridice la luptă pături largi ale populaţiei, inclusiv şi intelectualitatea progresistă şi să bareze, pentru un

timp, ascensiunea fascismului spre putere. O eroică luptă antifascistă s-a desfășurat în anii dictaturii militaro-fasciste și ai războiului hitlerist, culminînd cu victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944. În zilele noastre, mișcarea antifascistă, pe plan internațional, are drept țel demascarea ideologiei și anihilarea acțiunilor politice antidemocratice, revanșarde și anticomuniste ale mișcărilor și grupărilor, naționale și internaționale, fasciste și neofasciste, apărarea libertăților democratice și a păcii. În rîndurile acesteia acționează o largă varietate de mișcări și forțe democratice și progresiste, clasa muncitoare și partidele comuniste și muncitorești constituind însă forțele principale ale mișcării antifasciste contemporane. V. și *fascism (O.T.)*

Antiimperialiste *(mișcări)*, ansamblul formelor de organizare și de acțiune prin care masele populare, în epoca de trecere a omenirii de la capitalism la socialism, urmăresc slăbirea și lichidarea politicii de dictat și a dominației economice și sociale exercitate de monopoluri și de capitalismul monopolist de stat. *Mișcările* **a.** cunosc un larg diapazon de forme concrete de desfășurare: a) În avanpostul *mișcărilor* **a.** pentru apărarea păcii și dezvoltarea omenirii pe calea progresului se situează ampla activitate de făurire a socialismului și comunismului, desfășurată de popoarele din țările sistemului mondial socialist. Locul și rolul sistemului mondial socialist în contextul *mișcărilor* **a.** este determinat de conținutul epocii contemporane de trecere a omenirii de la capitalism la socialism a cărei contradicție fundamentală este cea dintre imperialism și socialism. Prin realizările lor economice, sociale, politice, prin politica internațională de promovare a păcii și colaborării între popoare pe baza principiilor egalității, independenței, suveranității, avantajului reciproc și excluderii războiului ca mijloc de soluționare a problemelor litigioase, prin solidaritatea internațională cu lupta clasei muncitoare din țările capitaliste și cu toate mișcările revoluționare contemporane, prin sprijinul multilateral acordat popoarelor ce s-au eliberat de sub asuprirea colonială, pentru consolidarea independenței lor economice și politice și dezvoltarea pe calea progresului, *sistemul mondial socialist* are o contribuție fundamentală la lupta popoarelor pentru îngustarea sferei de influență a imperialismului și anihilarea politicii sale de dictat. b) Un deosebit rol are în cadrul *mișcărilor* **a.** lupta desfășurată de clasa muncitoare din țările capitaliste dezvoltate sub conducerea partidelor comuniste împotriva supremației monopolurilor, a samavolniciei complexului economic-militar politic imperialist. Această clasă se află în mod statornic în centrul forțelor sociale participante la *mișcările* **a.**, manifestîndu-se și în acest fel ca purtătoare neabătută a progresului social. Organizată în partide politice proprii dispunînd de puternice centrale sindicale, mișcarea muncitorească din țările capitaliste exercită o deosebită înrîurire asupra tuturor formelor *mișcărilor* **a.**, mai ales prin conținutul politic al luptei sale pentru salvgardarea și dezvoltarea democrației împotriva tendințelor totalitariste ale capitalismului monopolist de stat. c) Succesele istorice de o excepțională importanță mondială ale mișcării de eliberare națională și ale luptei perseverente a popoarelor împotriva imixtiunii și a politicii de dictat a imperialismului și neocolonialismului sînt rodul acțiunii unor puternice forțe antiimperialiste. Popoarele ce și-au cucerit independența de stat în a doua jumătate a sec. 20 prin luptă împotriva asupririi coloniale, acționînd în rezol-

Scanned with OKEN Scanner

varea numeroaselor probleme cu care se confruntă lumea contemporană de pe poziţiile progresului social şi cooperînd larg în acest sens cu popoarele din ţările socialiste, au o contribuţie însemnată la schimbarea raportului forţelor politice pe plan mondial în favoarea unui climat de securitate, pace şi cooperare internaţională, ceea ce reprezintă condiţii esenţiale pentru dezvoltarea omenirii pe traiectoria progresului. d) O remarcabilă contribuţie la slăbirea şi dejucarea politicii reacţionare agresive a imperialismului revine puternicei mişcări mondiale pentru apărarea păcii, care, pe temeiul înaltelor idealuri ale umanismului, reuneşte în rîndurile sale oameni de cele mai felurite convingeri filozofice, politice, şi cu cele mai deosebite preocupări profesionale din toate ţările, de pe toate continentele. Această nobilă activitate de salvgardare a păcii este dirijată de Consiliul Mondial al Păcii, creat în anul 1950 şi avînd sediul la Viena. Consiliul Mondial al Păcii este ales de adunarea reprezentanţilor mişcărilor naţionale pentru pace şi cuprinde reprezentanţi ai tuturor popoarelor lumii. Sub egida acestei ample mişcări contemporane îşi desfăşoară activitatea şi influenta mişcare Pugwash, reunind intelectuali din întreaga lume în promovarea ideilor răspunderii angajate a oamenilor de ştiinţă pentru destinul omenirii la adăpostul folosirii geniului uman exclusiv în scopuri paşnice. Substanţial este aportul tribunalelor internaţionale organizate, de asemenea, sub acoperămîntul acestei mişcări cu participarea unor reputaţi oameni de cultură, pentru condamnarea atrocităţilor, a genocidului şi a altor crime împotriva umanităţii săvîrşite de imperialism. e) Tot mai insistent s-a circumscris *mişcărilor* **a.**, în perioada postbelică, mişcarea antimonopolistă a grupurilor sociale mijlocii afectate de ofensiva economică şi politică a uniunilor monopoliste. Împrumutînd adesea forme de organizare, mijloace şi metode de luptă consacrate de mişcarea muncitorească, fermierii şi ţăranii, intelectualii, funcţionarii şi mica burghezie orăşenească desfăşoară importante acţiuni împotriva monopolurilor şi a capitalismului monopolist de stat. De asemenea, s-au impus atenţiei opiniei publice mondiale mişcările studenţimii şi ale tineretului din ţările capitaliste împotriva unei game largi de tare ale societăţii burgheze. Analizînd cursul evenimentelor internaţionale contemporane, Programul P.C.R. prevede că în viitor va creşte şi mai mult rolul forţelor antiimperialiste în accelerarea progresului social, a dezvoltării democratice a societăţii umane. Totodată se presupune că vor avea loc noi încercări ale forţelor reacţionare, imperialiste de a împiedica sau întîrzia procesul transformării revoluţionare a lumii. De aceea, se subliniază în Programul P.C.R., va trebui să se acţioneze pentru întărirea unităţii ţărilor socialiste, a partidelor comuniste şi muncitoreşti, socialiste, democratice, a mişcărilor de eliberare naţională, a tuturor forţelor **a.**, a popoarelor care se pronunţă pentru o politică nouă de destindere şi pace.

(N.D.)

Antimilitarism, atitudine şi concepţie politică opusă *militarismului*, defavorabilă tendinţelor exagerate de glorificare a tradiţiilor şi virtuţilor militare, precum şi tendinţelor de hipertrofiere a poziţiei şi rolului instituţiilor militare în structura puterii politice, în viaţa economică, socială şi spirituală a unei ţări. **A.** se manifestă cu deosebire în cadrul orientărilor politice îndreptate, în capitalismul contemporan, împotriva „complexului industrial-militar“ — format din împletirea intereselor unor cercuri

Scanned with OKEN Scanner

monopoliste cu cele ale vîrfurilor aparatului militar — care promovează o politică agresivă și dominatoare în exterior și antidemocratică, antipopulară în interior. **A.** poate fi unul din elementele caracteristice ale mișcărilor sau concepțiilor antifasciste, pacifiste, general-democratice. V. și *armată*, *fascism*, *imperialism*, *militarism*, *pacifism*, *război*. *(A.R.)*

Antisemitism, atitudine ostilă, măsuri discriminatorii, ură națională-rasială față de evrei. Deși termenul sugerează o atitudine potrivnică față de toți cei considerați de a fi de origine semită, sensul încetățenit al termenului **a.** se referă în exclusivitate la evrei. **A.** a apărut încă în antichitate, în Babilonia și Persia, a îmbrăcat forme religioase în evul mediu, constituind un fenomen permanent în orînduirea capitalistă, cu deosebire în faza imperialismului. În literatura sociologică se vorbește despre diferite forme ale **a.** printre care: **a.** religios, **a.** fiziognomic, **a.** caracterologic, **a.** de motivație profesională, economică, culturală, **a.** politic sau tactic etc., fără să se sesizeze întotdeauna rădăcinile și implicațiile sociale și politice ale tuturor variantelor de **a. A.** se manifestă în diferite forme: de la atitudini de distanțare, izolare, aversiune (voalată sau manifestă) față de cei de origină evreiască, pînă la măsuri administrative, legi și legislații antievreiești promulgate pe linie de stat și la organizarea de pogromuri, de exterminări în masă. **A.** și-a atins punctul culminant în fascism (v. *genocid*). În România au fost promulgate legi antievreiești de guvernele burghezo-moșierești, de dictatura regală și îndeosebi de dictatura fascistă antonesciană. **A.** a fost utilizat ca armă de diversiune politico-ideologică mai ales de organizația fascistă Garda de fier. **A.** a avut și are rădăcini sociale și profunde implicații politice. Engels spunea că **a.** este semnul unei culturi rămase în urmă; **a.** a servit și servește scopuri diversioniste, abaterea atenției maselor de la problemele sociale reale. Denumit și „socialismul proștilor", **a.** a fost folosit de clasele exploatatoare pentru a canaliza nemulțumirea și ura acumulată în mase din cauza consecințelor exploatării și asupririi împotriva așaziselor „elemente străine de neam". De la înființarea sa, P.C.R. a luptat întotdeauna împotriva politicii de discriminare și asuprire națională rasială etc., de orice fel, inclusiv împotriva **a.**, pentru apărarea intereselor tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate. În locul mincinoasei teze burgheze de „unitate națională", P.C.R. a promovat linia proletară, revoluționară a luptei de clasă, a unirii tuturor celor ce muncesc, împotriva asupritorilor și exploatatorilor, indiferent de naționalitate. În procesul revoluției și construcției socialiste, P.C.R. a asigurat lichidarea asupririi și inegalității, realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate sau rasă. În țara noastră izvoarele sociale ale **a.** au fost lichidate, manifestările acestuia fiind considerate acte dușmănoase împotriva orînduirii socialiste, pedepsite prin lege, în conformitate cu constituția. Programul P.C.R. subliniază că partidul va veghea permanent la aplicarea fermă în viață a principiilor marxist-leniniste în problema națională, la respectarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor, politica națională justă constituind o parte integrantă și inseparabilă a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a înaintării spre comunism. *(N.K.)*

Antropologie politică 1. Specie a antropologiei filozofice care, pornind de la o viziune despre om ca *homo politicus* (așa cum încă Aristo-

Scanned with OKEN Scanner

tel considera omul *zoon politikon*), tinde să surprindă, dincolo de variaţiile lor istorice şi geografice, proprietăţile comune tuturor organizaţiilor politice cunoscute, pentru a descifra esenţa şi anumite legi permanente ale politicului; **2.** Ramură specializată a antropologiei sociale şi/sau etnologiei care se consacră descrierii şi analizei sistemelor politice (structuri procese şi reprezentări) proprii societăţilor primitive sau arhaice (G. Balandier). **A.p.** a luat o dezvoltare de sine stătătoare mai ales începînd cu deceniul al III lea al sec. 20. Studiind etapele trecerii de la comunităţile lipsite de structuri politice specializate (fenomene protopolitice) la cele în care structurile şi funcţiile politice sînt deja diferenţiate şi concentrîndu-se, totodată, într-o viziune comparatistă, asupra particularităţilor sistemelor politice ale ţărilor subdezvoltate şi în curs de dezvoltare, **a.p.** a lărgit considerabil aria de investigare a politicului şi a furnizat, atît politologiei cît şi sociologiei politice, date utile spre generalizare. *(O.T.)*

Apartheid, varietate a *rasismului* contemporan; politică oficială de discriminare rasială promulgată şi practicată de guvernul Republicii Sud-Africane faţă de populaţia băştinaşe de culoare. **A.** constă în a ţine această populaţie separat *(apart)* de cea albă (minoritate rasială dominantă), în rezervaţii cu pămînturi sărace şi nefertile, lipsind-o totodată de cele mai elementare drepturi politice, sociale, economice, de învăţămînt şi împiedicîndu-i astfel dezvoltarea. **A.** permite organelor represive să aresteze, să deporteze şi să instituie domiciliu forţat pentru orice persoană de culoare care se împotriveşte politicii oficiale. Inegalitatea flagrantă se vădeşte şi în domeniul salarizării prin raportul ce variază între 1 : 16 şi 1 : 20 în favoarea albilor. Din 1950 guvernul din R.S.A. a început să aplice politica de **a.** şi în Namibia, determinînd populaţia de culoare să treacă la rezistenţă chiar şi armată. De asemenea, după declararea unilaterală a independenţei, în 1966, regimul lui Ian Smith din Rhodesia s-a apropiat tot mai mult de orientarea politică a R.S.A., urmărind transformarea ţării într-un bastion rasist. Încălcare flagrantă a *drepturilor omului*, crimă împotriva conştiinţei şi demnităţii umane, **a.** este incompatibil cu principiile Cartei Naţiunilor Unite, care impune statelor obligaţia de a aboli orice formă de discriminare de rasă, sex, limbă sau religie. Numeroase documente internaţionale incriminează politica rasist-segregaţionistă de **a.**, considerînd-o şi o ameninţare a păcii şi securităţii internaţionale. V. şi *segregaţie.* *(O.T.)*

Apărarea naţională, sistem de instituţii, organizaţii şi de acţiuni destinat să asigure viabilitatea unei naţiuni în caz de agresiune. În concepţia Partidului Comunist Român, **a.n.** constituie o latură inseparabilă a edificării societăţii socialiste. **A.n.** a României are ca scop să asigure climatul de linişte şi siguranţă necesar dezvoltării societăţii, împotriva unor factori care ar încerca să atenteze la libertatea şi independenţa naţiunii socialiste române. iar în cazul cînd s-ar produce o agresiune, indiferent de forma ei, să aibă capacitatea de a o respinge. **A.n.** a României se caracterizează prin următoarele trăsături: socializarea apărării la scara întregii societăţi; constituie un sistem alcătuit din elemente de natură diferită—politică, militară, economică, diplomatică, administrativă etc. — în care rolul principal îl are elementul politic; atributul conducerii **a.n.** revine Partidului Comunist

Scanned with OKEN Scanner

Român și organelor constituționale ale țării; caracter exclusiv defensiv; este legitimă din punct de vedere al dreptului internațional; se desfășoară în cadrul legal al convențiilor și acordurilor internaționale privitoare la desfășurarea acțiunilor militare; nu poate fi limitată și nu poate înceta în nici o împrejurare; este un proces început din timp de pace care se continuă în forme specifice în caz de agresiune. După cum se subliniază în Programul P.C.R., în organizarea **a.n.** partidul pornește de la principiul conform căruia apărarea patriei, a cuceririlor revoluționare ale socialismului este sarcina întregului popor. **A.n.** are și interpretări extensive care afirmă necesitatea apărării nu numai a națiunii, dar și a intereselor statale situate în afara teritoriului național. Într-o astfel de semnificație cuprinde: apărarea teritoriului și a locuitorilor, participarea la echilibru și la pace pe continent și în jurul continentului, menținerea și promovarea intereselor materiale, politice, spirituale ale statului în diferite părți ale lumii.

(T.G.)

Apolitism, stare de indiferență ori apatie sau atitudine de exterioritate față de problemele politice. Indiferența față de politică este, de regulă, urmarea unei stări de înapoiere, a unei insuficiente dezvoltări cultural-ideologice, dar, adeseori, și expresia unei dezamăgiri provocate de politica claselor guvernante și a unei neîncrederi în liderii politici și în eficacitatea mecanismelor sistemului politic; în aceste din urmă cazuri, **a.** este nu absența unei atitudini politice, ci o manifestare specifică a unei astfel de atitudini. Există și un **a.** tactic, caracterizat prin utilizarea unei argumentări antipolitice (de genul afirmației: „Eu nu fac politică") și care servește, în realitate, la cucerirea de poziții politice, mizînd pe prezența în opinia unor categorii sociale a unui sentiment de ostilitate față de o politică, degenerată în politicianism sau asimiliată cu diviziunile, compromisurile, mașinațiunile. Această tactică a fost și este, în genere, răspîndită la reprezentanții curentelor de dreapta și se aseamănă cu *depolitizarea* predicată de deținătorii puterii (de ex. lozincile „depolitizării esențialului național", ale „depolitizării sindicatelor" etc.). Ea se explică prin faptul că interesele claselor exploatatoare dominante constau în îndepărtarea maselor de la viața politică și, cu deosebire, de la lupta de clasă. Există și un **a.** doctrinar, care teoretizează refuzul unui anumit regim politic (de ex. tradiționalismul lui Ch. Maurras, ca refuz al regimului burghez republican). În literatura politologică se subliniază pe drept că **a.** pur nu există: dezinteresul față de o anumită politică sau refuzul ei conține, de fapt, explicit sau implicit, propunerea sau exigența unei alte politici. O confirmare a acestei teze o reprezintă sistemele politice socialiste, caracterizate printr-un grad înalt de mobilizare socială la îndeplinirea sarcinilor revoluționare constructive și o participare crescîndă la viața social-politică a întregii mase a poporului.

(O.T.)

Aristocrație (gr. *aristokratia* «*kratos*» „puterea" «*aristoi*» „a celor mai buni"). **1.** Marii proprietari funciari, nobilimea ereditară care domină în societatea antică sclavagistă (spre deosebire de *democrație*, dominația *demos*-ului „a poporului"); **2.** Marea nobilime, clasa marilor proprietari funciari, dominantă în formațiunea social-economică feudală, dar avînd un important rol social și politic și în formațiunea capitalistă, îndeosebi în unele țări; **3.** Stratul privilegiat, superior, al unei clase sau al unui grup social

Scanned with OKEN Scanner

(ex. **a.** muncitorească — stratul cu înaltă calificare, îndeplinind roluri-cheie în producție și cu venituri mai mari decît cele ale restului clasei, al proletariatului industrial în capitalism).

(A. R.)

Armată, organizație special instituită căreia îi revine, în cadrul statului și în numele lui, responsabilitatea legitimă, fundamentală și specifică de a utiliza în mod sistematic forța, violența organizată pentru realizarea unor obiective determinate de politica externă. Fiind un instrument al statului **a.** poate fi folosită, în anumite circumstanțe pe plan intern, pentru menținerea ordinii sociale existente. **A.** apare odată cu organizarea statală a societății, ca parte esențială a forței publice formate din detașamente anume recrutate, instruite, echipate și întreținute, și constituie cadrul instituțional al profesionalizării „meserici armelor". **A.** este întotdeauna subordonată puterii politice existente și servește scopurilor acesteia. În formațiunile antagoniste ea este un instrument al clasei dominante atît pe plan intern — pentru reprimarea eventualelor încercări de schimbare a ordinii sociale, a răscoalelor, revoluțiilor — cît și pe plan extern — pentru realizarea, cu ajutorul violenței, a obiectivelor acesteia în raporturile cu alte state. Odată cu lichidarea claselor exploatatoare, funcția represivă a **a.** în interior tinde să dispară, menținîndu-se cea de apărare a independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei. **A.** este o organizație determinată atît funcțional, cît și social. Trăsăturile sale, tactica și strategia militară depind de natura orînduirii social-economice și politice a societății, cît și de caracterul tehnicii militare, care, la rîndul său, depinde de caracterul și nivelul forțelor de producție. În general, structura **a.** exprimă structura societății. În formațiunile antagoniste precapitaliste, în condițiile inegalității politico-juridice legată de împărțirea în caste sau stări, oamenii neliberi erau excluși de la serviciul militar. În urma trecerii de la feudalism la capitalism, în condițiile desființării inegalităților politico-juridice, se constituie **a.** moderne de masă, întemeiate, în majoritatea țărilor, pe serviciul militar general și obligatoriu. Ca urmare a profesionalizării, **a.** modernă devine — mai ales sub forma grupului militarilor de profesie — un corp social distinct. În societatea capitalistă, **a.** continuă să aibă caracter de clasă, atît sub aspectul funcționării sale ca instrument al clasei dominante, cît și sub aspectul proveniență și apartenenței sociale a cadrelor sale și cu deosebire a corpului superior de comandă. În societatea socialistă **a.** dobîndește un caracter nou; apărînd cuceririle revoluționare ale întregului popor, ea este legată de masele oamenilor muncii prin componența sa, prin proveniența și apartenența socială a cadrelor sale și a corpului său superior de comandă. Făurirea **a.** populare, apărătoare a cuceririlor revoluționare ale poporului și a independenței naționale, este considerată de Programul P.C.R. drept una din marile realizări ale politicii partidului. În Program se prevede întărirea și în viitor a **a.**, ridicînd nivelul pregătirii ei de luptă și politice și asigurînd dotarea cu mijloace de luptă moderne, astfel ca ea să-și poată îndeplini cu cinste înalta misiune încredințată de popor de a apăra libertatea și integritatea patriei. În concepția Partidului Comunist Român, **a.** își îndeplinește sarcinile în strînsă unitate și colaborare cu masele oamenilor muncii, toți cetățenii fiind chemați să se pregătească pentru a contribui, la nevoie, la apărarea patriei. Printre funcțiile interne ale **a.** un

Scanned with OKEN Scanner

loc important îl ocupă cea educativă, precum și participarea la dezvoltarea economiei naționale. În condițiile uriașei dezvoltări a tehnicii militare, pe temeiul revoluției tehnico-științifice contemporane, forța **a.** depinde în mare măsură de înzestrarea sa tehnică, iar aceasta depinde la rîndul ei de potențialul economic al țării, de progresul tehnico-științific. Acest fapt nu diminuează, ci, dimpotrivă, sporește importanța factorului uman, a calificării profesionale a cadrelor, a pregătirii de luptă a trupelor și a conștiinței politice și morale a tuturor combatanților. V. și *grupul militarilor de profesie, militarism, război, relațiile civili-militari.* *(A. R.)* *(V. S.)*

Arta politică, măiestria, creativitatea, capacitatea de a discerne posibilitățile necesare în acțiunea politică. În literatura politologică termenul de **a.p.** se folosește în mai multe sensuri. Unii susțin că **a.p.** ar reprezenta faza preștiințifică a politicii. În acest sens se invocă scrierile din India și China antică, care conțin sfaturi adresate conducătorilor și care abordează problemele politice din punctul de vedere al **a.p.** Alți autori (de ex. istoricul englez Buckle, care consideră politica o artă tardiv apărută) contestă prin tratarea politicii ca artă, posibilitatea ei ca știință. Într-o altă orientare, **a.p.** este confundată cu viclenia în politică, abordînd-o ca un mijloc de înfăptuire a scopurilor politice. Acești autori îl invocă frecvent pe Machiavelli care abordează pe larg rolul vicleniei în politică, deși la gînditorul renascentist **a.p.** nu se rezumă deloc la folosirea vicleniei. La cei mai mulți autori de formație nemarxistă, **a.p.** se manifestă exclusiv în domeniul practicii politice; chiar dacă nu se neagă posibilitatea constituirii politicii ca știință, acesteia din urmă i se rezervă exclusiv domeniul teoriei. Benedetto Croce, Karl Mannheim, la noi Dimitrie Gusti considerau că practica politică este terenul exclusiv al **a.p.** În această concepție, **a.p.** presupune existența personalității alese; deși nu se contestă utilitatea erudiției pentru omul politic, se afirmă că acesta „nascitur, non fit". În acest fel, această interpretare a **a.p.** frizează zonele iraționalului (la Croce și la Mannheim găsim formulări exprese în acest sens). O părere similară, dar întrucîtva mai nuanțată a fost formulată încă în secolul trecut de Funck-Brentano care afirmă că în toate domeniile de activitate se poate distinge „savoir" de „savoir faire" (de ex. în medicină, în arta interpretativă etc.). În toate aceste domenii poți avea cunoștințe temeinice și să obții totuși numai rezultate mediocre, după cum, dacă există sclipirea de geniu, poți avea o pregătire mai puțin solidă și să fii virtuoz. La fel și în politică. Spre deosebire de aceste concepții, politologia marxist-leninistă nu opune și nu separă știința politică de **a.p.**, după cum nici teoria de practica politică. Gramsci afirmă că trebuie făcută o distincție între omul de știință specialist în politică și practicianul politic. A vorbi despre **a.p.** are sens numai în raport cu practicianul politic. Istoria dovedește însă că tocmai cei mai de seamă oameni politici-practicieni (clasicii marxism-leninismului sau conducători politici de talia lui Gramsci) au avut o contribuție hotărîtoare și la dezvoltarea creatoare a științei politice. Pe de altă parte, fără a nega rolul marilor personalități în politică, politologia marxist-leninistă nu consideră **a.p.** ca un apanaj exclusiv al lor (Marx are pagini înflăcărate despre **a.p.** a maselor în perioada Comunei din Paris) și nici nu o împinge spre zonele iraționalului. Dimpotrivă, după cum subliniază Lenin politica este o știință și artă care nu cad din cer, care se dobîndesc cu trudă. Lenin

Scanned with OKEN Scanner

nu îndemna la așteptarea nașterii unor genii ai politicii ci, dimpotrivă, la formarea cu trudă, prin studiu și prin experiență, a oamenilor politici ai clasei muncitoare. Desigur, nu se poate nega existența „flerului", inventivității, măiestriei și chiar a geniului în politică, ca nici în alte domenii. În condițiile contemporane însă acestea, în sine, fără o solidă bază științifică, nu sînt suficiente. Pe de altă parte însă, cu toată creșterea imensă a zonei acoperite de știință în toate domeniile de activitate, inclusiv în cel al politicii, rămîne mereu o „margine" pentru manifestarea a ceea ce se numește **a.p.** V. și *creativitate politică*.

(N.K.)

Asociația internațională de știință politică (A.I.S.P.), organizație cu caracter științific, creată în 1949, la inițiativa și cu sprijinul financiar al U.N.E.S.C.O., în aplicarea Rezoluției 4.11, adoptată de Conferința Generală în timpul celei de a patra sesiuni. Conform statutului său, A.I.S.P. are ca misiune promovarea științei politice în întreaga lume, prin mijloace variate: încurajarea creării și dezvoltării de asociații naționale de știință politică, facilitarea difuzării informațiilor cu privire la progresele științei politice, organizarea de conferințe și colocvii și stabilirea de contacte între specialiștii din diferite țări, stimularea cercetărilor pe plan internațional și redactarea de publicații documentare. A.I.S.P. are trei categorii de membri: membrii colectivi (35 de asociații naționale și regionale de știință politică), individuali (peste 600, dintre cei mai reprezentativi exponenți ai disciplinei, din peste 50 de țări) și asociați (peste 200 de institute de cercetare și instituții de învățămînt superior din peste 30 de țări). Organele A.I.S.P. sînt Consiliul (în care sînt reprezentați toți membrii colectivi) și Comitetul executiv. Pînă în anul 1973, A.I.S.P. a organizat nouă congrese mondiale (în 1949 la Zürich, în 1952 la Haga, în 1955 la Stockholm, în 1958 la Roma, în 1961 la Paris, în 1964 la Geneva, în 1967 la Bruxelles, în 1970 la München, în 1973 la Montreal și în 1976 la Edinburgh și numeroase mese rotunde și seminarii consacrate unor teme teoretice de actualitate. Începînd cu anul 1964, la activitatea A.I.S.P. participă, într-o măsură crescîndă, reprezentanți ai științei politice din țările socialiste și din țările lumii a treia. A.I.S.P. și-a adus o contribuție notabilă la dezvoltarea științei politice pe plan internațional, atît prin stimularea cercetării și contactelor între specialiști, cît și prin consacrarea științei politice ca disciplină în învățămînt. A.I.S.P. editează revista „Documentare Politică Internațională" și are o participare activă la editarea publicației „Bibliografie internațională a științelor sociale — Știință Politică". Din septembrie 1968, *Asociația română de științe politice* este membru colectiv al A.I.S.P.

(O. T.)

Asociația Română de Științe Politice (A.R.S.P.), organizație obștească cu caracter științific, înființată în anul 1968, avînd cca 250 membri (în 1974), cu sediul în București. Scopul A.R.S.P. constă în: dezvoltarea și stimularea activității de cercetare în domeniul științei politice; studierea doctrinelor politice contemporane; studierea formării și evoluției gîndirii politice în România; studiul bazelor teoretice ale politicii statului socialist român; difuzarea de informații cu privire la liniile acestei politici și rezultatele ei. Formele de activitate sînt următoarele: organizarea de conferințe, sesiuni științifice, simpozioane, colocvii și ședințe periodice de comunicări și referate; schimburi de specialiști cu organismele similare din alte țări; participarea la mani-

Scanned with OKEN Scanner

festări pe plan internațional în domeniul științelor politice; editarea de publicații de specialitate; efectuarea de schimburi de publicații cu instituții din țară și străinătate. Organele A.R.S.P. sînt: adunarea generală, consiliul executiv și biroul. Pot deveni membri ai A. specialiștii din domeniul teoriei și practicii politice. A.R.S.P. este membră a *Asociației Internaționale de Știință Politică* (din 1968). *(I. C.)*

Atomism politologic, tendință, caracteristică mai ales modului de abordare behavioralist, care constă în a reduce obiectul cercetării la o unitate (în speță, comportamentul politic, individual și de grup) comună, cantonînd astfel analiza politologică în domeniul „miniaturalˮ al comportamentelor individuale sau ale grupurilor mici. V. și *behavioralism.* *(O. T.)*

Austromarxism, curent ideologic-politic apărut în Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Austria la începutul sec. 20, avînd ca principali reprezentanți pe Otto Bauer, Max Adler, Victor Adler, Karl Renner, Friedrich Adler, Rudolf Hilferding. Sub raport filozofic, se caracterizează prin revizuirea neokantiană și machistă a materialismului dialectic și istoric. Sub raport politic, austromarxiștii căutau o cale de mijloc între marxismul revoluționar și *reformism.* Au admis *lupta de clasă,* în anumite condiții chiar și greva de masă, militînd — adesea cu succes — pentru cuceriri social-politice importante. Adepți ai parlamentarismului, resping teoria leninistă a *revoluției socialiste, dictatura proletariatului.* Urmăreau înfăptuirea autonomiei național-culturale în statul multinațional al monarhiei habsburgice, recunoscînd funcția națiunii numai pe plan cultural. În concepția lor, burghezia trebuia să fie singura forță conducătoare a mișcării naționale. N-au dezvăluit uriașele energii revoluționare prezente în masele asuprite din punct de vedere național, locul și rolul lor în revoluția socială. Influența **a.** asupra ideologiei și mai ales practicii mișcării muncitorești s-a făcut resimțită cel mai puternic în Austria și în cadrul granițelor monarhiei dualiste, respectiv, pe teritoriile ei învecinate, începînd cu primii ani ai sec. 20 și pînă în anii '30. *(I.G.)*

Autarhie (gr. *autarcheia* „conducere nemijlocită de către suveranˮ, *autos* „însuși" , *arhein* „a comanda, guvernaˮ, *arkein* „a fi suficient, destulˮ) **1.** Regim politic al unei comunități care se guvernează ea însăși; în acest sens, termenul **a.** este cvasi-echivalent cu cel de *autonomie;* **2.** Idealul unui stat capabil să-și satisfacă singur toate nevoile, fără a fi silit să apeleze la altele (de ex. una din notele definitorii ale statului ideal în „Politicaˮ lui Aristotel); **3.** Politică economică a unor state capitaliste, care tinde la crearea unei economii naționale închise, izolate de economia altor țări, prin limitarea maximală a importurilor. În cazul Germaniei hitleriste, **a.** sau „economia închisăˮ a servit la mobilizarea resurselor interne pentru pregătirea și deslănțuirea celui de-al doilea război mondial; în același timp, a fost un punct de plecare pentru revendicarea dobîndirii, prin cuceriri militare, a „resurselor vitaleˮ de care economia proprie nu dispunea. În epoca noastră, politica de **a.** ignoră cerințele obiective izvorîte din adîncirea diviziunii internaționale a muncii și intensificarea schimburilor și cooperării economice pe piața mondială. *(O.T.)*

Autocrație (gr. *autos* „însuși" și *kratos* „putereˮ), mod de guvernare (sau regim politic) autoritar, în care puterea este concentrată inte-

Scanned with OKEN Scanner

gral în mîinile unei singure persoane, care o exercită asigurînd dictatura unui grup social (clasă sau fracțiune de clasă); *absolutism*, *despotism*, *tiranie*. Caracteristică pentru **a.** este absența oricărui control din partea supușilor, autocratul considerînd că el nu deține puterea decît de la el însuși și că este în drept s-o exercite fără nici o limitare din partea legii sau a tradiției. *(O.T.)*

Autodeterminare (gr. *autos* „însuși" și lat. lit. *determino*, — *are* „a hotărî, a stabili"), principiu potrivit căruia orice popor, națiune are dreptul fundamental de a-și alege, fără nici o imixtiune din afară, statutul politic și calea de dezvoltare economică, socială și culturală. Aplicarea principiului **a.** presupune dreptul națiunilor de a se constitui în state naționale independente, de a intra în componența unui stat multinațional sau de a se desprinde din acesta. Apărută la sfîrșitul sec.19 ca expresie a aspirațiilor de libertate ale popoarelor oprimate din marile imperii multinaționale (austro-ungar, țarist), ideea de **a.**, susținută de V.I. Lenin, a fost pentru prima oară proclamată ca politică de stat în „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia" (16 noiembrie 1917) și a animat lupta de eliberare a popoarelor de sub jugul colonial, ducînd la formarea de noi state independente. Principiul **a.** a căpătat consacrare juridică în „Declarația pentru acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale" (Rezoluția 1 514/XV) și a fost reconfirmat în numeroase documente ulterioare ale O.N.U. și altor organizații internaționale. *(S.C.)*

Autoritate *(politică)* (lat. *auctoritas* „forță de convingere"), capacitatea de a face să crească posibilitatea unor persoane sau instituții de a obține din partea membrilor unei comunități sociale, în virtutea unor calități sau împuterniciri, respectul, supunerea sau ascultarea față de acțiunile, măsurile sau directivele lor. În sens larg, **a.** nu este numai un fenomen politic, relații de **a.** existînd în cele mai diferite domenii ale vieții sociale: familie, școală, politică, economie, domeniu militar, tehnico-științific, cultural, moral, artistic etc.; tipurile de grupuri sociale determină tipurile de **a.** care sînt specifice fiecărui grup și societății în ansamblul ei, ca o condiție a coeziunii; **a.** este întotdeauna o însușire (sau un rezultat) al organizării sociale. Exercitarea **a.** este în majoritatea cazurilor legată de statute, aceasta realizîndu-se potrivit normelor sau regulilor stabilite pentru statutul respectiv. **A.** depinde însă și de însușirile subiective ale purtătorilor ei individuali; în acest sens se vorbește de **a.** *personală*, referitoare la persoană, la ascendentul acesteia. Funcționarea mecanismului social impune însă ca principală formă **a.** *impersonală*, aparținînd unor instituții, texte de legi, reguli, cutume etc. cu care persoanele individuale se identifică numai temporar. **A.** impersonală este abstractă, dar are avantajul duratei, stabilității, permanenței. Un individ va exercita **a.** numai atîta timp cît ocupă statutul respectiv și odată cu terminarea mandatului său, **a.** lui încetează. Bazele obiective ale **a.** rezidă în diviziunea socială a muncii care — corespunzător gradului de dezvoltare socială — condiționează raporturi obiective de conducere-supunere, în feluritele compartimente de activitate socială. **A.** este *intercursivă*, individul care comandă fiind totodată și în postura de a se supune deoarece există întotdeauna o **a.** superioară; se manifestă, astfel, un *cîmp colectiv de* **a.** care subordonează societatea și pe membrii săi. Numeroși sociologi nemarxiști pretind că exercitarea **a.** trebuie să fie în întregime obiectivă, imparțială și dezintere

sată: „autoritatea este tot atît de impersonală ca un semafor", susține Talcott Parsons. Studiul științific al relațiilor de **a.** arată însă că acestea au un conținut concret istoric și de clasă și că în condițiile societăților bazate pe proprietatea privată ele se răsfrîng în mod inegal asupra diferitelor categorii sociale, consfințesc și apără inegalitatea între clase, transformînd în iluzie pretinsa imparțialitate a acestor relații; acest fapt determină, în mod corespunzător, o reacție de contestare din partea maselor a legitimității relațiilor de **a.** Exercitarea **a.** nu poate depăși niciodată granițele asociației în care este instituționalizată și care-i dă sprijin și caracter legal; indiferent de natura grupului social în care se exercită, de modalitățile de organizare ale acestuia, de statutele și normele sale, sensul central al autorității este acela de a fi un fenomen de putere, *o ipostază a puterii;* **a.** implică dreptul de a comanda. Ceea ce sprijină, sancționează și susține **a.**, nu este prestigiul personal al celui care o exercită, ci consensul unei părți a membrilor grupului care recunosc legitimitatea hotărîrilor sale prin referire la regulile de atribuire a puterii; termenul de **a.** desemnează în același timp persoana și puterea formală pe care aceasta o posedă. Ceea ce distinge **a.** în general, față de putere este faptul că în timp ce aceasta din urmă presupune coexistența atît a relațiilor de conducere-supunere, cît și a celor de dominare-subordonare (folosirea violenței), **a.** se prezintă ca fiind rezultatul exclusiv al relațiilor de conducere-supunere (adică supunerea liber consimțită). **A.** *politică* se distinge de celelalte forme ale **a.** prin modalitățile sale de constituire, cauzele apariției sale, funcția sa socială și aria ei de manifestare care este societatea globală. **A.** politică n-a luat ființă prin consimțămîntul general al membrilor societății. Ca și *puterea* politică, ea este expresia necesității obiective izvorîte din statutul economic inegal al claselor și păturilor sociale din orînduirile bazate pe proprietatea privată; **a.** politică apare ca voința categoriilor sociale dominante, extinsă la nivelul societății globale și prezentată întotdeauna ca „voința tuturor", (deci legitimă). Această voință este consacrată de legi, instituționalizată și ritualizată. „Autoritatea este cadrul instituțional în care folosirea puterii este organizată și legitimată" arată T. Parsons. Ea este forma pe care caută s-o îmbrace orice putere politică după ce a fost constituită și consolidată. Dar prezentarea **a.** drept expresia supunerii spontane a tuturor în fața puterii legitime are o puternică încărcătură ideologică; în special regimurile de dreapta, dictatoriale, caută să se prezinte drept expresie a „voinței tuturor", orice putere „nudă" caută să se îmbrace cu legitimitate; problema legitimității devine, astfel, esențială pentru înțelegerea fundamentelor **a.** Caracterul legitim al **a.** în societatea scindată în clase antagoniste, deși se caută a fi impusă prin ideologia dominantă, este departe de a fi acceptat de către toate forțele sociale și politice care se înfruntă în acea societate. Această **a.** poate întruni consensul doar al claselor atrase în sistemul puterii și al unor pături influențate de către acestea. Forțele politice interne cu care **a.** politică se confruntă antagonic, promovează un sistem de valori opus celui oficial. Într-o astfel de societate, legitimitatea **a.** politice rezultă din nivelul de dezvoltare al contradicțiilor de clasă și din adîncimea divergenței dintre valorile oficiale și cele care li se opun. După cum remarcă sociologul marxist francez Nicos Poulantzas, în statul capitalist actual apar „diferențieri de legitimitate". Contrar ima-

Tîntinaru N. Neculai

ginii asupra „legitimității unice" prezentată de majoritatea autorilor occidentali, realitatea politică din țările capitaliste impune consemnarea lucidă a unor adînci divergențe privind valorile politice și legitimitatea **a.** și a puterii. În societatea socialistă caracterul relațiilor de **a.** se determină în funcție de interesul întregii societăți; într-o măsură crescîndă dobîndesc **a.** politică acele persoane, colective și instituții ale căror însușiri și acțiuni corespund în modul cel mai înalt intereselor sociale ale maselor. În cadrul acestei societăți se dezvoltă un complex de relații de **a.** unitar și democratic, în concordanță cu valorile fundamentale ale noii orînduiri. V. și *legitimitate, prestigiu, putere.* *(O.T.)*

Aventurism *(în politică)* (lat. *adventura* „ceea ce se va întîmpla"), atitudine, conduită care se caracterizează prin desconsiderarea condițiilor și forțelor reale, prin întreprinderea unor acțiuni excesiv de riscante, prin „miza pe o singură carte". Constituind o politică eminamente ruptă de mase, **a.** s-a manifestat cu precădere și în primul rînd în activitatea politică a unor persoane sau grupuri reacționare. Termenul a căpătat un pronunțat sens peiorativ, desemnînd nu numai metodele respective de acțiune dar și scopurile necinstite, lipsa de scrupule a „actorilor". De aceea, deși de ex. *anarhismul* ca metodă de luptă politică conține toate caracteristicile **a.** în măsura în care la anarhiști este vorba de o motivație subiectivă nobilă, aceștia nu sînt desemnați ca aventurieri, ci ca pseudorevoluționari. Reclamînd o cunoaștere temeinică și o analiză profundă, nuanțată a condițiilor, situației, raporturilor de forțe etc. politice, elaborarea pe baze științifice a liniei politice și asigurarea sprijinului de masă pentru realizarea acestei linii, marxism-leninismul s-a declarat întotdeauna și se declară și în prezent ca adversar al **a.** în politică. *(N.K.)*

Axiologie politică (gr. *axios* „valoros, demn de prețuire"), capitol sau subramură a axiologiei care se ocupă cu valorile politice. Există numeroase accepțiuni date valorilor politice de axiologia nemarxistă. Astfel, L. Lavelle inserează printre valorile morale sau culturale, valorile politice lipsind sistemul de o **a.p.** G. Bastide le subordonează valorilor morale și spirituale. În scrierile sale, sociologul român Petre Andrei rezervă capitole distincte (iar în sistemul său de valori, un loc distinct) valorilor politice. Axiologia marxistă cuprinde o **a.p.** pe măsura importanței rolului jucat de fenomenul politic în societate. Ocupîndu-se de valori politice, **a.p.** studiază locul și rolul fiecăreia, corelația dintre ele în cadrul sistemului de valori politice pe care-l fundamentează, corelația dintre valorile politice și alte valori, cercetează valorile politice și sistemul lor în funcție de diferite sisteme politice. **A.p.** din țara noastră îi revine ca sarcină primordială studierea noilor valori politice ale orînduirii socialiste (libertatea socială și politică, puterea socialistă, echitatea socialistă etc.), a aspectelor noi ale unor valori politice tradiționale (independența, suveranitatea etc.), oferirea criteriilor teoretice și metodologice, de pe pozițiile marxist-leniniste, pentru circulația și schimbul de valori politice în lumea contemporană. V. și *valori politice.* *(N.K.)*

Scanned with OKEN Scanner

B

Bază și suprastructură, concepte fundamentale ale gîndirii materialiste despre societate și despre istoria ei, ale sociologiei generale marxiste. Baza societății este structura sa economică, fundamentală, sistemul relațiilor de producție, într-o perioadă istoricește determinată a dezvoltării sale. Acest sistem cuprinde toate elementele relațiilor de producție (relațiile de proprietate asupra mijloacelor de producție, relațiile în organizarea și diviziunea socială a muncii în „schimbul de activități"), relațiile în repartiția produsului social total, în interdependența necesară a acestora. Baza economică constituie subsistemul calitativ determinant al sistemului social total, al formațiunii social-economice. După cum arăta Marx, sistemul relațiilor de producție ale unei societăți depinde de un factor material, obiectiv, de caracterul și nivelul de dezvoltare al forțelor de producție ale societății date, iar nu de conștiința oamenilor; are el însuși, în acest sens, un caracter obiectiv. Suprastructura reprezintă sistemul sau, dacă se raportează la sistemul social total, la formațiunea social-economică, subsistemul fenomenelor generate de **b.**, pe care o reflectă în mod activ și o influențează. *Suprastructura* este constituită din relații sociale, instituții sociale (politice, juridice, familiale, de învățămînt, artistice, religioase etc.) și ideile referitoare la domeniile respective de activitate socială. În orice societate împărțită în clase relațiile, instituțiile și ideile politice constituie o parte de primă importanță a suprastructurii, respectiv *suprastructura politică.* În formațiunile social-economice antagoniste, relațiile de producție sînt relații între toate clasele societății date, totodată, relațiile de producție sînt reprezentate prin clasa care, în cadrul lor, este deținătoarea principală a mijloacelor de producție; aceasta este clasa interesată în consolidarea și conservarea bazei date. Clasa reprezentantă, purtătoare a relațiilor de producție dominante este implicit clasa dominantă a societății respective. Poziția diferită și opusă a claselor în relațiile de producție, interesele lor diferite și opuse, își găsesc oglindirea în elementele cu caracter de clasă diferit și opus ale *suprastructurii* societății date. Principalele mijloace prin care clasa dominantă își apără pozițiile sînt instituțiile sale, în primul rînd puterea de stat pe care o deține, precum și *ideologia* cu ajutorul căreia încearcă să influențeze masele. Țesătura complexă a determinismului social cuprinde deopotrivă rolul în ultimă analiză determinant al **b.** și rolul derivat, dar important totodată, al acțiunii sociale în sfera *suprastructurii.* Baza economică a socialismului, construită în țara noastră, are un caracter unitar; corespunde caracterului forțelor de producție și se dezvoltă, în sensul perfecționării ei neîncetate în concordanță cu acestea din urmă. Construirea societății socialiste mul

Scanned with OKEN Scanner

tilateral dezvoltate implică totodată dezvoltarea sub toate aspectele a *suprastructurii* socialiste, a instituțiilor specifice socialismului, a conștiinței socialiste a întregului popor. În sistemul *suprastructurii* socialiste, rolul central îl îndeplinește *Partidul Comunist Român*. Programul P.C.R. oferă o viziune științifică, amplă, a direcțiilor de dezvoltare a **b. și s.** societății noastre în procesul de înaintare a României spre comunism. V. și *formațiune social-economică*.

(A.R.)

Behavioralism (engl. *behavio(u)r* „comportament"), mod de abordare a comportamentului, promovat cu deosebire în S.U.A., încă în perioada interbelică, caracterizat în primul rînd prin căutarea unei unități comune de analiză (comportamentul) pentru toate științele sociale și umane, care devin, astfel, „behavioral sciences". Postularea unității științelor sociale a fost împinsă, uneori, pînă la o integrare disciplinară, datorită căreia cercetătorul nu este pus în fața unei discipline, ci a comportamentului uman, individual și de grup, considerîndu-se nu sociolog, politolog etc. ci pur și simplu „behavioral scientist"; de aceea, unii politologi au reproșat **b.** „dezintegrarea științei politice". Considerat ca o „revoluție", care a cuprins mai întîi psihologia și sociologia și apoi și știința politică, **b.** ar depăși astfel cadrul unei simple reorientări tehnice sau chiar metodologice, cuprinzînd în egală măsură metoda și teoria. La început, **b.** a reunit sub stindardul său un grup eterogen care avea ca singură notă comună insatisfacția față de știința politică tradițională. Mai apoi, partizanii săi l-au prezentat ca un mod de abordare complementar și suplimentar celor tradiționale, străduindu-se să dea o formulare cît mai exhaustivă credo-ului behavioralist. Astfel, de pildă, David Easton îl formulează prin opt principii majore: 1) existența unor regularități discernabile și posibilitatea generalizării lor în teorii cu valoare explicativă și predictivă; 2) testabilitatea obligatorie; 3) tehnici adecvate; 4) cuantificare; 5) separarea explicației empirice de evaluare etică; 6) sistematizare; 7) știință pură; 8) integrare. Dar nu toate aceste principii și-au găsit aplicabilitate în cercetarea politologică; mai mult chiar, unele dintre ele — cu puternică tentă scientist - pozitivistă — au fost dogmatizate, transformînd **b.**, cum remarca și Robert Dahl, într-o „angajare doctrinară". Trebuie relevat însă, aportul real al **b.**, în raport cu procedeele abstract-deductiviste și formalist-juridice anterioare, materializat în ancorarea și investigarea nemijlocită a unor fenomene politice, în perfecționarea metodelor și tehnicilor de investigare a comportamentului empiric observabil și măsurabil, în inițierea și lansarea metodelor matematice și cantitative în analiza politică. În același timp, **b.** a generat și anumite tendințe negative: predilecția spre reducția cercetării la analiza comportamentală (fără să cuprindă, deci, întreaga arie a politicii), miniaturizarea sau atomizarea analizei, care au îngustat, deformant, analiza politică și au creat pericolul extrapolărilor ilegitime de la scara micro- la cea macropolitologică. De asemenea, sub raportul explicației, o puternică tendință empiristă (prin încălcarea unor principii ale credo-ului), dublate de una psihologizantă, ca și ignorarea faptului că comportamentul nu este o reacție determinată numai de starea prezentă a sistemului (individ, grup) considerat, ci și de trecutul său, înscris în structura lui și că de aceea el reprezintă un tot semnificativ, o

structură cu sens, determinat și (sau chiar mai ales) de structura sistemului în care se integrează și de tipul interacțiunilor (interne și externe) ale acestuia. În felul acesta, **b.** a neglijat tocmai dezvăluirea resorturilor sociale concret-istorice ale comportamentului politic; subordonînd, cel mai adesea, domeniul cercetat față de metodele disponibile, **b.** a eludat în mare măsură problemele majore ale vieții social-politice, caracterizîndu-se prin o anumită orientare spre promovarea conservatoare a conformismului social și politic. De aceea, chiar unii dintre susținătorii săi inițiali, de pildă David Easton, l-au caracterizat ca „ideologie a conservatorismului empiric", subliniind că a te limita la descrierea, măsurarea și analiza faptelor înseamnă a împiedica înțelegerea acelorași fapte în contextul lor mai larg și au invocat necesitatea unei „revoluții post-behavioraliste". *(O.T.)*

Behaviorism (engl. *behavio*(u)r „comportament"), curent inaugurat de John B. Watson (1913), care reduce obiectul psihologiei la studiul reacțiilor exterioare ale individului la diverși stimuli. În știința politică, variantă a psihologismului, **b.** a îndrumat cercetarea spre observarea exteriorizărilor datelor interioare. **B.** s-a străduit să maximizeze elementul observabil și măsurabil în cercetare, promovînd observația, experimentul și cuantificarea în studiul comportamentului politic, ducînd însă la un empirism radical. Schema sa explicativă S (stimul) — R (răspuns) (sau chiar cea amendată prin introducerea ca termen mediu a lui O = organism) s-a dovedit prea săracă pentru a putea da indicații relevante asupra naturii și sensului relațiilor politice, întrucît comportamentul uman este prea bogat și complex pentru ca aceste variabile să poată fi izolate și, în consecință, să se poată stabili o conexiune directă între ele. De aceea, **b.** n-a putut genera lucrări semnificative, favorizînd totdeauna o explicație unilaterală, întemeiată pe un singur factor. Această apreciere este pe deplin confirmată de una dintre cele mai tipice lucrări inspirate de **b.**: „Participarea politică" a lui Lester W. Milbrath (1965). Pe de altă parte, **b.** s-a dovedit incapabil să se ocupe de acțiunile creatoare, tinzînd să se concentreze mai ales asupra proceselor de imitație. *(O.T.)*

Binele comun, ansamblul condițiilor materiale, social-politice și moral-spirituale favorabile pentru bunăstarea și propășirea unei comunități de oameni. Termenul a cunoscut și cunoaște o largă circulație în gîndirea socială și politică premarxistă, respectiv în cea nemarxistă din zilele noastre. De la Aristotel încoace termenul apare la diferiți autori desemnînd rațiunea și scopul suprem al societății politice, al statului. Avînd o pronunțată încărcătură politică și ideologică, termenul își schimbă sensul în funcție de pozițiile și opțiunile autorilor. Pentru Aristotel, în mod evident, **b.c.** se referea doar la o minoritate a populației, anume la totalitatea cetățenilor stăpîni de sclavi. De la Machiavelli pînă la gînditorii politici ai revoluțiilor burgheze (Spinoza, Locke, Helvetius, autorii Declarațiilor drepturilor omului etc.) termenul exprimă un conținut progresist în acea vreme, fiind legat de idei antifeudale, de cerința trecerii puterii politice în mîna burgheziei revoluționare. La toți acești autori, termenul de **b.c.** denota și suprapunerea dintre moralitate și politică, promovarea **b.c.** fiind considerată ca supremă virtute morală și totodată ca scop suprem al statului. Conceptul de **b.c.** așa cum a fost folosit în epoca modernă (ca și cel de *drept natural*, *drepturile omului* etc.) exprimă și limitele de clasă ale gînditorilor

Scanned with OKEN Scanner

respectivi, prin **b.c.** înțelegîndu-se binele societății burgheze (la Locke, de ex. este exprimată foarte limpede ideea că **b.c.** înseamnă asigurarea proprietății burgheze și a libertăților burgheze). Conținutul termenului capătă la teoreticienii socialismului și comunismului utopic (Meslier, Babeuf) înțelegerea binelui societății lipsită de exploatare și asuprire. Termenul a fost și este frecvent utilizat în gîndirea politică tomistă și neotomistă. În general el este strîns legat de concepțiile politice care privesc statul ca o instituție situîndu-se deasupra claselor, avînd menirea de a asigura binele tuturor. În acest sens utilizarea termenului de **b.c.** vrea să sugereze pretinsa imparțialitate a statului. De fapt și teoriile contemporane despre „statul bunăstării generale" (Welfare-State) sînt variante ale teoriilor despre statul care promovează **b.c. B. c.** poate fi înțeles și în sensul promovării anumitor interese generale ale unei comunități, națiuni. În condițiile democrației burgheze, asigurarea afirmării normelor elementare (general-umane) ale moralei în relațiile dintre membrii societății, asigurarea de către stat a drepturilor omului, a securității cetățenilor, promovarea unor interese naționale reale etc. reprezintă aspecte ale **b.c.** Spre deosebire de majoritatea politologilor nemarxiști care accentuează în mod unilateral, uneori tendențios chiar, aceste aspecte ale **b.c.**, prezentînd statul capitalist contemporan ca apărător și promotor al intereselor tuturor cetățenilor deopotrivă, marxiștii relevă raportul real, dialectica complexă dintre interesele generale ale comunității și cele specifice ale unor clase, modalitatea reflectării tuturor acestora în politica statului. Atîta timp cît societatea este împărțită în clase antagoniste, **b.c.** nu poate însemna promovarea intereselor fundamentale ale tuturor claselor sociale (aceste interese fundamentale fiind antagoniste), iar statul, chiar dacă are și unele funcții sociale generale, continuă să rămînă organul colectiv al claselor exploatatoare. Numeroși autori (J. Laird, J.D. Malbott etc.) sesizează pe bună dreptate și unele imprecizii logice inerente termenului (dacă are un sens distributiv sau colectiv, adică dacă se referă la un bun pe care-l deține fiecare, sau la un bun deținut numai de colectivitate în ansamblul ei, dacă se referă la ceva asigurat de anumite instituții sau chiar la instituțiile care-l asigură etc.). Politologia marxistă preferă termenului de **b.c.** pe cel de interes general sau obștesc, care are un fundament solid în relațiile sociale socialiste. *(N.K.)*

Biopolitica (gr. *bios* „viață") **1.** (În sens larg) Studiul influențelor factorilor biologici asupra politicii. **2.** (Ca o pseudoștiință, făcînd parte din arsenalul ideologic al fascismului) Biosociologie aplicată, propunîndu-și promovarea unor scopuri eugenice, adică de „apărare" și „dezvoltare" a unui pretins potențial biologic valoros, respectiv împiedicarea proliferării fondului biologic declarat inferior pe baza unor criterii rasiste și reacționare de clasă. Nu se poate nega faptul că diferite aspecte biologice ale unei populații (compoziția pe sexe, pe vîrstă, procesele demografice primare, așa-zisa „presiune demografică" etc.) au un oarecare impact asupra politicului, după cum este de la sine înțeles că organizarea și conducerea socială realizată prin sfera politicului nu poate să rămînă indiferentă față de fenomenele și procesele demografice, de factorii biologici ai populației. Subliniind necesitatea și importanța studierii unor corelații reale dintre biologic și politic, trebuie să ne delimităm, totodată de răstălmăcirile biologiste sau biologizante,

Scanned with OKEN Scanner

social-darwiniste ale fenomenelor sociale și politice. **B.**, ca pseudoștiință utilizată în scopuri rasiste, se caracterizează tocmai prin asemenea tendințe. În România I. Moldovan, dr. G. Banu, I. Făcăoaru, dr. O. Comșia și alții au încercat prin publicația „Buletinul eugenic și politic" să răspîndească teoriile **b.**, frecvent utilizate în arsenalul ideologiei fasciste. Trebuie subliniat faptul, deseori amintit ca reproș chiar de către reprezentanții **b.**, că ideile lor nu au avut răsunet și priză în rîndul marii majorități a intelectualității din România. V. *darwinism_social*, *eugenie*, *rasism*. *(N.K.)*

Birocratism, metodă de conducere „din birou", ruptă de mase, caracterizată prin formalism excesiv, tergiversare, șicane etc.; *birocrația* în accepțiunea ei peiorativă, deformarea birocrației și consecințele acestei deformări. În cazul **b.** rezolvarea problemelor în esența lor și eficiența intrinsecă sînt subordonate prescripțiilor care reglementează funcționarea birocrației (J. Szczepanski). **B.** exagerează în mod nepermis posibilitățile și atribuțiile reale ale birocrației. „Pentru birocrat lumea este un simplu obiect al activității lui" (Marx). În **b.** se manifestă pregnant fenomenul de alienare politică. În condițiile **b.** administrația apare în fața cetățeanului ca o instanță impersonală, insesizabilă, lipsită de înțelegere, impenetrabilă, ca o forță străină și ostilă lui. (Geniale parabole despre **b.** reprezintă romanele lui Kafka „Procesul" și „Castelul".) **B.** se alimentează și din tendința de autoapărare, din „spiritul de conservare" al funcționarilor care se preocupă nu de rezolvarea efectivă a problemelor ci de acoperirea lor printr-un sistem de prescripții. **B.** poate apare și ca o deformare a principiului de ierarhie și centralizare a autorității în cadrul birocrației, în sensul că verigile inferioare recurg la un mecanism de autoacoperire, încercînd să evite deciziile, „pasîndu-le" la verigile superioare. După cum se știe, birocrația poartă în sine posibilitățile devierii și deformării ei în **b.**; cauzele transformării acestei posibilități în realitate rezidă, de obicei, în afara birocrației, în sistemul social, în regimul politic. **B.** este un semn al ruperii administrației de mase, privează masele de participare la treburile obștești. Încă în „Contribuții la critica filozofiei hegeliene a dreptului" Marx arăta că suprimarea **b.** nu este posibilă decît atunci cînd între interesele generale și cele particulare se va realiza o concordanță, adică în societatea lipsită de exploatare și asuprire. Socialismul însă nu înlătură de la sine și în mod automat **b.** Centralismul excesiv, fuga de răspundere, incompetența etc. pot da naștere și în socialism fenomenelor de **b.** Lupta eficientă împotriva **b.** este nemijlocit legată de fermitatea și consecvența eforturilor îndreptate spre continua lărgire și adîncire a democrației socialiste, a creșterii simțului de răspundere, a conștiinței socialiste a maselor, a atragerii lor în rezolvarea problemelor obștești și de stat, a preocupării de perfecționarea continuă a aparatului de stat, a respectării criteriilor politice și profesionale în selecționarea cadrelor, a creșterii nivelului lor de calificare și de competență etc. În acest sens, Programul P.C.R. prevede că se va acționa cu fermitate împotriva fenomenelor de **b.**, pentru o legătură vie a organelor centrale, a aparatului de stat, cu unitățile de producție, cu masele largi populare. Se va urmări lichidarea practicii birocratice de solu-

Scanned with OKEN Scanner

ţionare din birou a problemelor, promovîndu-se metoda rezolvării la faţa locului, atît a sarcinilor de care depinde buna desfăşurare a activităţii economico-sociale cît şi a cerinţelor maselor largi populare. *(N.K.)*

Birocraţie (fr. *bureau* „birou" şi gr. *kratos* „putere, puterea celor din birouri"), un anumit tip de organizaţie formală, de conducere a oamenilor care în virtutea menirii sale serveşte la rezolvarea optimă, raţională şi eficientă a problemelor administrative din diferite domenii (economice, politice etc.) în funcţie de interesele şi scopurile anumitor grupuri sociale, avînd deci un caracter de clasă. Termenul este folosit în limbajul comun în sens peiorativ, prin **b.** înţelegîndu-se formalism, încetineală, şicane în rezolvarea problemelor administrative, adică în sens de *birocratism*. În sens similar este tratată **b.** de gînditorii şi teoreticienii adepţi ai *neoliberalismului* (F. von Hayek, L. Robbins, L. von Mises etc.). Deşi numeroşi autori (printre care şi R. Merton) subliniază că **b.** poartă în sine posibilităţile şi tendinţele deformării ei şi ca atare nu există **b.** ideală, socotim adecvată păstrarea termenului **b.** în sociologia şi politologia marxistă pentru desemnarea fenomenului sociologic, a unui anumit tip de organizaţie ca atare, rezervînd pentru sensul peiorativ termenul de birocratism. După unii autori, economistul liberal Vincent de Gournay ar fi fost cel care a construit termenul, după alţii el ar fi fost doar primul care l-a folosit în sens peiorativ. În literatura sociologică nemarxistă este pe larg acreditată ideea că notorietatea termenului se datorează lui Max Weber, cel care a construit prima dată o teorie a **b.** Într-adevăr, nu există lucrare dedicată **b.** care să ocolească confruntarea cu construcţia weberiană a tipului ideal al **b.** Fără a nega aportul lui Weber şi al cercetătorilor ce l-au urmat, se cere subliniat faptul că mai toate elementele unei înţelegeri ştiinţifice, profunde a fenomenului **b.** au fost elaborate mai de vreme, în parte de către Hegel (definiţia lui despre **b.** este pe cît de concisă pe atît de profundă: **b.** este „statul ca formalism"), dar mai cu seamă de către Marx. Încă în scrierile sale din tinereţe (în „Justificarea corespondentului din valea Moselei" şi, în special, în „Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului") Marx scoate în relief aproape toate caracteristicile **b.** pe care sociologia nemarxistă le socoteşte ca descoperiri ale lui Max Weber. Ocupîndu-se în special de monarhia prusacă şi de statul burghez, Marx evidenţiază în primul rînd aspectele negative, alienante ale **b.**, rezultînd din separarea administraţiei de cei administraţi. Marx scoate puternic în relief aspectul principal care în formalismul weberian rămîne ascuns: caracterul de clasă al **b.** În lucrările sale datate după Comuna din Paris, Marx fundamentează teoretic sarcinile revoluţiei socialiste faţă de **b.** vechii orînduiri şi în construirea noului aparat de stat. Prin tipul ideal al **b.** Max Weber înţelege un anumit tip de putere exercitată cu ajutorul unui aparat administrativ raţionalizat, arătînd că **b.** a luat naştere în mod necesar ca urmare a apariţiei economiei băneşti care cerea asigurarea unei eficienţe economice maxime. **B.** astfel concepută se bazează pe anumite principii (raţionalizarea deciziilor, impersonalitate în relaţiile sociale, rutinizarea procedurilor, centralizarea autorităţii) şi funcţionează în virtutea unei serii de mecanisme menite să garanteze loialitatea membrilor **b.** şi controlul asupra lor. Autorii contemporani observă pe bună dreptate că Weber identifică

Scanned with OKEN Scanner

de fapt *organizaţia* cu **b.**, or, aceasta din urmă reprezintă doar un caz aparte al primei. Au fost criticate tezele lui Weber referitoare la norma impersonalităţii (A.W. Gouldner, R.L. Coser), supraestimarea importanţei politice a calificării experţilor din **b.** (Burin) şi îndeosebi la faptul că **b.** şi-ar continua în mod neschimbat activitatea în orice situaţie socială, chiar şi în faţa unor schimbări revoluţionare. Se mai reproşează lui Weber neobservarea faptului că **b.** nu există nicăieri în forma descrisă de el. De asemenea se atrage atenţia asupra faptului că definirea şi analiza **b.** este strîns legată de poziţia socială şi politică a cercetătorului. De ex. R. Bendix pune faţă în faţă concepţia „criticistă" după care **b.** reprezintă instrumentul administrativ al clasei conducătoare şi care deţine putere numai în măsura în care clasa conducătoare o înzestrează cu o parte din puterea ei proprie, şi cea tehnocratică, conform căreia **b.** industrială şi de stat deţine monopolul puterii, membrii ei constituind noua clasă conducătoare. Politologia se interesează în primul rînd de **b.** politică (administraţia de stat, **b.** organizaţiilor politice etc.). Sociologia organizaţională şi politologia contemporană scot în relief proliferarea spectaculoasă şi creşterea imensă în secolul nostru a rolului **b.** în general, a celei politice în special. Numeroşi autori înclină să abordeze procesele sociale, politice, problemele umane din zilele noastre cu precădere prin prisma locului şi rolului preponderent pe care **b.** îl joacă în societatea contemporană. Spre deosebire de Weber care postula relativa independenţă a **b.** faţă de puterea politică, cercetătorii contemporani ai **b.** reliefează politizarea administraţiei şi a **b.** din zilele noastre. Ştiinţa politică marxist-leninistă este în cel mai înalt grad interesată în studiul **b.** Rezolvarea unor probleme de bază ale revoluţiei socialiste, ca sfărîmarea vechiului aparat de stat, crearea noului aparat, folosirea experţilor de veche formaţie, formarea noilor cadre, criteriile — politice şi profesionale — de selecţionare şi promovare a lor etc. sînt nemijlocit legate de buna cunoaştere a fenomenului **b.** Datorită rezonanţei peiorative destul de încetăţenite a termenului, literatura politologică marxistă nu foloseşte termenul de **b.** pentru desemnarea aparatului politic (de stat, organizaţional) din socialism. Totodată însă ea studiază acest aparat (structura, mecanismul, funcţionarea lui, pregătirea şi selectarea cadrelor etc.) în vederea optimizării lui în conformitate cu esenţa orînduirii socialiste şi a principiilor ce-i stau la bază, cu necesităţile şi cerinţele fiecărei etape de dezvoltare socială şi politică, pentru prevenirea oricărei deformări în direcţia birocratismului. *(N.K.)*

Blanquism, tactică politică complotistă de insurecţie şi teoria corespunzătoare acesteia, caracteristică unui curent apărut, sub influenţa comunistului utopic Louis Auguste Blanqui, în mişcarea socialistă franceză din sec. 19. Adepţii **b.** ignorau necesitatea muncii permanente, ideologice şi organizatorice, cu masele şi rolul acestora în revoluţie şi desconsiderau importanţa hotărîtoare a făuririi partidului proletar, preconizînd, ca unică tactică revoluţionară, acţiunea complotistă a unui grup restrîns de oameni hotărîţi şi bine organizaţi pentru cucerirea puterii politice, urmînd ca abia după aceea această minoritate să încerce să creeze noii puteri o bază de mase. *(O.T.)*

Bloc istoric, termen introdus în filozofia şi sociologia marxistă de

Scanned with OKEN Scanner

gînditorul revoluţionar italian Antonio Gramsci, prin care se defineşte unitatea dintre structura (bază) şi suprastructura unei societăţi istoric determinate precum şi relaţiile dialectice dintre ele. În formularea lui Gramsci, „structura şi suprastructurile formează un «bloc istoric», adică ansamblul complex contradictoriu şi discordant al suprastructurilor e reflexul ansamblului raporturilor sociale de producţie"; între structură şi suprastructură există o reciprocitate necesară, „reciprocitate care e tocmai procesul dialectic real" (A. Gramsci). Termenul **b.i.** a fost îndreptat de Gramsci împotriva simplificării şi schematizării concepţiei materialiste asupra istoriei, împotriva reducerii raporturilor dintre diferite structuri sociale la o relaţie cauzală univocă. De asemenea exploatează posibilităţile analizei structurale existente în sociologia marxistă. În formularea tezei sale despre „supradeterminare", L. Althusser se foloseşte şi el de conceptul lui Gramsci. În politologia marxistă, **b.i.** reprezintă un instrument teoretic valoros pentru o mai nuanţată abordare a locului şi rolului fenomenelor politice în ansamblul sistemului social, ale subsistemului politic în raport cu alte subsisteme sociale, pentru o înţelegere mai nuanţat-dialectică a mecanismelor determinismului social. *(N.K.)*

Bolşevism (rusă *bolşinstvo* „majoritate"), învăţătura leninistă privind teoria şi practica social-politică a proletariatului de transformare revoluţionară a societăţii capitaliste în societate comunistă, apărută pe baza dezvoltării şi aplicării creatoare de către V.I. Lenin a marxismului la condiţiile specifice imperialismului şi ale Rusiei (v. şi *leninism*). **B.** este un curent politic apărut în strînsă legătură cu lupta desfăşurată de V.I. Lenin şi de adepţii săi împotriva oportunismului din mişcarea muncitorească rusă şi internaţională pentru apărarea concepţiei revoluţionare a marxismului. Acest curent s-a constituit de fapt într-un partid de tip nou încă de la Congresul al III-lea al Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Rusia (P.S.D.M.R.) din anul 1903 cînd au fost adoptate programul şi statutul său. Cu prilejul dezbaterilor din congres delegaţii s-au scindat; majoritatea lor fiind pentru apărarea şi dezvoltarea principiilor şi tacticii revoluţionare susţinute de V.I. Lenin au primit numele de bolşevici, iar minoritatea, plasată pe poziţii oportuniste, a primit numele de menşevici (minoritari). Ambele orientări au continuat să existe organizatoric în cadrul P.S.D.M.R. pînă la cea de-a 6-a conferinţă a partidului (de la Praga) din anul 1912, cînd prin înlăturarea menşevicilor, bolşevicii s-au constituit într-un partid de sine stătător de tip nou, leninist. Congresul al VII-lea al P.S.D.M.R. (1918), schimbînd denumirea partidului în partid comunist, a păstrat în acelaşi timp şi pe cea de bolşevic. Dat fiind rolul hotărîtor al lui V.I. Lenin în fundamentarea şi dezvoltarea noii concepţii, **b.** a devenit sinonim cu *leninismul.* **B** s-a constituit ca o concepţie susţinînd organizarea consecvent revoluţionară a partidului clasei muncitoare pentru cucerirea puterii politice de către această clasă şi instaurarea dictaturii proletare, ca moment esenţial al teoriei marxiste şi ca modalitate de edificare a socialismului şi comunismului. Relevînd semnificaţia internaţională a **b.**, V.I. Lenin sublinia că ea se datorează elaborării în cadrul acestei orientări a unor noi concepţii, teorii, programe şi tactici concret şi practic diferite de cele ale social-refor-

Scanned with OKEN Scanner

mismului (V.I. Lenin, Opere complete, vol. 37, p. 313). V. și *mișcarea comunistă internațională*.
(N.D.)

Bonapartism (de la Bonaparte, numele de familie al lui Napoleon I și Napoleon al III-lea), sistem politic și politică contrarevoluționară a marii burghezii, ce se caracterizează prin sprijinirea directă pe forța armatei. În general se caracterizează printr-o dictatură unipersonală, conducătorul „providențial" ținînd în mîinile sale frîurile unei guvernări centralizate, cerînd totodată aprobarea politicii sale prin plebiscite frecvente. **B.** duce o politică de balansare între clasele ostile, opuse, creînd aparența situării sale deasupra claselor și partidelor. În realitate, **b.** apare în condițiile echilibrului labil dintre clasele angajate în *luptă de clasă*, cînd burghezia nu este în stare să lichideze mișcarea revoluționară, iar *proletariatul* nu este încă destul de puternic pentru a obține victoria. Într-o astfel de situație burghezia se vede nevoită de a-și masca tendințele contrarevoluționare în veșmîntul „neapartinității", al situării „deasupra claselor". În mod obiectiv, **b.** se află în slujba intereselor marii burghezii, avînd deseori ca bază de masă țărănimea mic proprietară, conservatoare. **B.** a apărut prima dată în Franța, după marea revoluție franceză și-a găsit o întruchipare în dominația lui Napoleon I, iar după revoluția franceză din 1848, în dominația lui Napoleon al III-lea. Într-o anumită măsură același principiu poate fi regăsit în metodele de guvernare ale lui Otto von Bismarck. *(I.G.)*

Boss (politic), termen folosit în special în S.U.A. pentru a desemna un tip de politician, de regulă agent electoral sau conducător local de partid. În accepțiunea dată de politologi, **b.** se deosebește de *lider* prin faptul că luptă pentru putere și influență în scopuri egoiste, cu mijloace imorale, acționează în culise, avînd la dispoziție nu organizația de partid ci o *mașină politică* (political machine), o facțiune, un grup organizat de oameni plătiți, gata să acționeze cu orice mijloace. **B.** operează cu precădere pe plan local, controlînd politica municipală, districtuală sau chiar statală. Despre **b.** și mașina politică folosită de el au scris numeroși autori, dintre care E.Y. Flynn, care în lucrarea intitulată „You're the Boss" (1947) consideră că accepțiunea peiorativă a termenului e de nuanță subiectivă, unii numind **b.** și mașină politică, liderul și *organizația* care nu le convin. Politicienii clarvăzători consideră „bossismul" ca una din plăgile vieții politice americane. V. și *mașină politică*.
(N.K.)

Burghezia (provine din termenul medieval *burg* „oraș", *burghez* „locuitor al orașului". Termenul se întîlnește și în italiană și franceză), clasa dominantă în societatea capitalistă, proprietară a principalelor mijloace de producție, pe care le folosește în scopul obținerii de profit prin exploatarea muncitorilor salariați și însușirea plusvalorii — munca neplătită a muncitorului. **B.** deține poziția dominantă în sistemul relațiilor de producție capitaliste și întreaga putere politică în stat. În orice formă a statului capitalist și în orice variantă a regimului politic burghez, puterea este deținută în mod invariant de burghezie. **B.** a apărut în cadrul orînduirii feudale (termenul se folosește pentru prima dată în sec. 13), în procesul diferențierii micilor producători de mărfuri și s-a format ca o clasă socială în perioada acumulării primitive a capitalului. **B.** a jucat în istorie un rol progresist în perioada de ascensiune prin lupta

Scanned with OKEN Scanner

economică, politică și ideologică dusă împotriva feudalismului și a bisericii, prin promovarea unor forme mai democratice de conducere a vieții sociale. **B.** a determinat un avînt uriaș al forțelor de producție, necunoscut în nici o orînduire socială anterioară. Pe plan politic, ea a lichidat fărîmițarea feudală, înlocuind-o cu puterea centralizată, ceea ce a dus — alături de centralizarea economică și accelerarea schimburilor economice între regiuni — la constituirea națiunii. Pe planul vieții spirituale, al culturii, epoca de ascensiune a burgheziei a favorizat realizarea unor creații de mare valoare, a unor capodopere ce au intrat în patrimoniul cultural al umanității. Pentru a răsturna dominația nobilimii feudale și a cuceri puterea politică, **b.** a lansat o serie de lozinci printre care „libertate, egalitate, fraternitate" care s-au bucurat de o largă *adeziune* a maselor și au determinat creșterea activismului lor politic, au înrîurit participarea acestora la înfăptuirea revoluției burgheze. Ea a militat pentru instalarea parlamentelor ca instituție a puterii opusă absolutismului feudal. Ajunsă clasă dominantă, **b.** s-a îndepărtat de lozincile progresiste din perioada ei de ascensiune; s-au adîncit noi inegalități sociale între bogați și săraci, iar lupta de clasă — care continuă să fie legea fundamentală a relațiilor dintre clase — s-a agravat îmbrăcînd alte forme, specifice noii orînduiri. **B.** este o clasă divizată în funcție de interesele de grup; ea se prezintă ca o clasă omogenă doar în problema fundamentală a menținerii proprietății privat-capitaliste asupra mijloacelor de producție, a luptei împotriva proletariatului, pentru perpetuarea orînduirii capitaliste. Între diferitele grupuri de interese ale burgheziei se manifestă contradicții economice și politice care pot îmbrăca forme ascuțite, mergînd pînă la violență, spionaj, asasinate. În funcție de sfera de investiție a capitalului, **b.** se împarte în **b.** industrială, bancară, comercială, agricolă. Această împărțire corespunde însă mai ales pentru perioada premonopolistă a capitalismului, deoarece în perioada imperialismului, a constituirii monopolurilor (care reunesc ramuri economice dintre cele mai diverse) **b.** se structurează mai ales în funcție de mărimea capitalului deținut, în principal în **b.** monopolistă și nemonopolistă. În frunte se situează oligarhia financiară, mai corect spus oligarhia monopolist statală redusă numericește dar care deține cele mai puternice poziții în economia națională, stăpînește monopolurile supranaționale, exercită controlul asupra puterii politice și reprezintă pătura cea mai reacționară. Interesele ei fundamentale sînt strîns legate de complexul militar-statal pe care îl reprezintă. Din această categorie fac parte, alături de magnații capitalului monopolist, marii proprietari funciari, vîrfurile personalului conducător din companiile monopoliste, funcționarii superiori din aparatul de stat, casta militară superioară, vîrfurile aparatului de propagandă. Îi urmează marea **b.** cu un capital apropiat de al primei categorii dar care deține întreprinderi în afara sau în cadrul unor uniuni monopoliste de dimensiuni mai mici, au investiții mai reduse peste granițe și depind într-un fel sau altul de marile uniuni monopoliste. **B.** mijlocie stăpînește restul capitalului, formele care exploatează munca străină și păturile cele mai bogate ale liber profesioniștilor. Mica **b.**, care deține micile întreprinderi industriale, comerciale și agricole (țărănimea cu gospodărie mică și mijlocie) se situează între **b.** mijlocie și proletariat. Ca urmare a

Scanned with OKEN Scanner

concurenței marelui capital ea este în curs de restrîngere treptată sub raport numeric. Raporturile dintre clasa muncitoare și diferitele categorii ale **b.** se structurează în funcție de momentul concret istoric, de orientarea fiecăruia în momentele cruciale cu care sînt confruntate popoarele. În anumite împrejurări **b.** mică și mijlocie poate face parte din frontul popular antimonopolist. În acest sens, Programul P.C.R. relevă că în multe țări, inclusiv în țările dezvoltate, categoriile mijlocii reprezintă încă o importantă forță socială și trebuie acționat ca ele să participe activ, alături de clasa muncitoare, de celelalte forțe progresiste, la lupta pentru democrație și pace. Chiar și în rîndurile **b.** monopoliste există orientări diferite și în anumite momente unele categorii ale ei pot adopta poziții mai lucide, realiste, conforme cu interesul național, pot fi folosite ca rezerve indirecte ale luptei antimonopoliste. În condițiile imperialismului o mare parte a **b.** monopoliste nu participă direct la conducerea întreprinderilor; ea duce un mod de viață parazitar și antrenează în această viață un număr însemnat de servitori personali, în schimb înghite cea mai mare parte din venitul național creat prin munca muncitorilor și țăranilor. Întreprinderile sînt conduse de așa-numiții manageri și tehnocrați (directori, ingineri), fapt ce demonstrează odată în plus inutilitatea **b.** ca clasă, caracterul ei istoricește perimat. Din această realitate ideologii **b.** au tras concluzii deformate potrivit cărora puterea se exercită fără proprietate, de către specialiști, încercînd să substituie teoriei marxist-leniniste a claselor bazate pe proprietate, o serie de teorii ale stratificării sociale bazată pe funcția ce o exercită individual sau grupul social. Sînt încercări de a „dizolva" **b.** în masa acționarilor sau a managerilor cu intenția mărturisită sau nu de a atenua lupta de clasă a proletariatului. În prezent datorită politicii ei reacționare, agresive și antinaționale **b.** monopolistă determină ascuțirea contradicțiilor sociale, de clasă, este tot mai izolată de masele populare, care se organizează și luptă împotriva ei într-un larg front antimonopolist. Sensul obiectiv al progresului istoric, faptul că **b.** și-a încheiat misiunea ei istorică, o condamnă la pieire sub loviturile revoluției socialiste. **B.** a fost răsturnată pentru prima dată de la putere în procesul înfăptuirii Marii Revoluții Socialiste din Octombrie iar apoi după cel de-al doilea război mondial într-o serie de alte țări în procesul revoluțiilor democrat-populare din Europa, Asia și America Latină. În România marea **b.** a fost lichidată ca clasă în urma naționalizării principalelor mijloace de producție la 11 iunie 1948, iar **b.** sătească (chiaburimea) față de care s-a dus o politică de îngrădire și eliminare treptată a fost lichidată prin decretul Prezidiului Marii Adunări Naționale din martie 1959 care interzicea folosirea muncii străine în gospodăriile agricole și crea fostelor elemente exploatatoare posibilitatea de a-și asigura existența prin munca proprie. **B.** *națională*, **b.** din țările coloniale și dependente care poate fi pro sau antiimperialistă. **B.** proimperialistă constituie partea cea mai reacționară a **b.** din respectivele țări, ale cărei interese sînt legate de capitalul monopolist străin. Împreună cu elementele feudale constituie baza de clasă, principalul sprijin al imperialismului și se situează pe poziții ostile mersului obiectiv al istoriei. **B.** națională antiimperialistă este interesată în lichidarea dominației coloniale și participă la lupta de eliberare națională îndeplinind ast-

Scanned with OKEN Scanner

fel un rol progresist. Comportamentul ei politic este destul de complex: pe de o parte înclină spre realizarea revoluției antiimperialiste, fiind obiectiv interesată în aceasta, pe de altă parte, pe măsura dobîndirii unor poziții economice și politice, a adîncirii contradicțiilor sociale, tinde spre conciliere cu imperialismul. Gradul în care **b.** națională antiimperialistă participă la revoluția de eliberare națională, la lupta antifeudală și antiimperialistă și-i rămîne fidelă diferă de la o țară la alta și depinde de raportul forțelor de clasă pe plan național, de trăinicia alianței muncitorești-țărănești, de raportul forțelor pe plan internațional. **B.** *liberală*, parte a **b.** din apusul Europei care în perioada luptei revoluționare împotriva feudalismului a revendicat un regim parlamentar constituțional. A avut inițial un rol progresist apoi pe măsura adîncirii contradicțiilor sociale, a consolidării poziției ei de clasă, se orientează spre o politică tot mai antipopulară, reacționară. În condițiile existenței unor puternice rămășițe feudale această evoluție retrogradă poate îmbrăca și forma pactizării, a coalizării cu moșierimea, împotriva maselor, a luptei clasei muncitoare. V. și *tehnocrație*, *clase sociale*, *lupta de clasă*, *capitalism monopolist de stat*, *imperialism*. *(O.C.)*

C

Cadru de referinţă, denumire prin care se caracterizează una din componentele structurii dihotomice a teoriei ce poartă acelaşi nume. **C. de r.** este, conform teoriei respective, elementul sau reperul luat ca bază de comparaţie în enunţarea judecăţilor de valoare, în formularea aprecierilor şi autoaprecierilor privind modul de integrare sau de asimilare cu respectivul reper. Astfel P poate constitui **c. de r.** la care M aderă, îl imită, îl foloseşte ca element de comparaţie, în raport cu care realizează o legătură pe care o numim relaţie referenţială. La definirea **c. de r.** şi a teoriei acesteia au colaborat numeroşi sociologi şi psihologi. Aplicaţia teoriei cadrului de referinţă în sociologia mobilităţii sociale, sociologia educaţiei, în studierea procesului de socializare a indivizilor, deschide posibilitatea unei analize mai profunde a complexităţii relaţiilor şi factorilor care generează aceste procese sociale de mare importanţă. **C. de r.** are o funcţie formativă, una comparativă şi una integrativă. *(P.G.)*

Capitalism, formaţiune social-economică ce în general succede orînduirii feudale şi precede orînduirea socialistă, şi care este ultima orînduire bazată pe existenţa claselor antagoniste şi exploatarea omului de către om. Baza economică a capitalismului o constituie proprietatea privat-capitalistă asupra mijloacelor de producţie, exploatarea muncii salariate de către capital. În **c.** se generalizează producţia de mărfuri care devine dominantă în toate ramurile economiei şi transformarea forţei de muncă într-o marfă. Capitalismul a realizat un progres remarcabil în istoria omenirii prin dezvoltarea forţelor de producţie, eliberarea persoanei umane de servituţile feudale şi dependenţa de feudal, prin impulsionarea creaţiei ştiinţifice, cultural-artistice etc. Capitalismul a creat de asemenea o piaţă mondială, fapt ce a facilitat circulaţia bunurilor, schimbul de valori materiale şi spirituale între popoare. Pe planul formei de comunitate umană, centralizarea economică şi politică a determinat apariţia naţiunii, important factor de progres social. Analiza ştiinţifică a orînduirii capitaliste, a locului ei în istorie, a contradicţiilor şi a legilor pieirii ei a fost făcută de Marx şi Engels într-o serie de lucrări ce au marcat cuceriri epocale ale minţii şi gîndirii economice: „Manifestul Partidului Comunist", „Capitalul", „Muncă salariată şi capital" şi altele. Mijloacele de producţie înregistrează în **c.** o dezvoltare uriaşă faţă de cea din orînduirea feudală, apare maşinismul, marea industrie, mecanizarea, automatizarea şi cibernetizarea producţiei; se realizează o productivitate ridicată a muncii. Forma de constrîngere a exploataţilor de către exploatatori este economică. Din punct de vedere juridic ei sînt liberi, dar fiind lipsiţi de mijloace de producţie necesităţile de subzis-

Scanned with OKEN Scanner

tență îi obligă să intre în relații de dependență cu proprietarii de capital, să-și vîndă forța de muncă și însăși libertatea. Libertatea individului constă în ultimă instanță în libertatea de a-și vinde forța de muncă pentru a nu muri de foame. Legea economică fundamentală a **c.** este legea plusvalorii, mobilul producției fiind obținerea de profituri tot mai mari de către capitaliști pe seama însușirii muncii neplătite a muncitorului. Economia capitalistă se caracterizează prin profunde contradicții structurale care se manifestă în modalități diferite, și de o amploare diferită în funcție de stadiul de dezvoltare al orînduirii — anarhia în producție, concurența distrugătoare între capitaliști și grupuri capitaliste, polarizarea tot mai accentuată a averilor și a sărăciei, menținerea în permanență a unei armate de rezervă, armata șomerilor, accentuarea exploatării clasei muncitoare. Prin concentrarea muncitorilor în fabrici și uzine, prin adîncirea diviziunii muncii, **c.** a imprimat mijloacelor de producție un caracter social tot mai accentuat, care vine în contradicție cu caracterul privat capitalist al proprietății asupra mijloacelor de producție și al însușirii roadelor muncii întregii societăți. Contradicția dintre caracterul social al producției și forma privat capitalistă a însușirii roadelor producției reprezintă fundamentala contradicție antagonică a acestei orînduiri. Ea duce la crize economice de supraproducție, care la rîndul lor generează ascuțirea contradicției fundamentale și la apariția a noi contradicții economice și politice. Structura socială are în centru cele două clase fundamentale, iremediabil opuse — proletariatul și burghezia — în jurul cărora gravitează și se dispun toate celelalte clase sau pături sociale. Acestea sînt: moșierimea, țărănimea — care nu este omogenă ci stratificată în țărani săraci, mijlocași și burghezia satelor (chiaburi) —, mici meseriași și mici comercianți, lucrători din sfera serviciilor, intelectuali, funcționari etc. Structura de clasă în **c.** diferă de la țară la țară în funcție de gradul de dezvoltare și structura pe ramuri a economiei și chiar în cadrul aceleiași țări în funcție de etapa în care se găsește evoluția orînduirii. Relațiile de clasă definitorii pentru capitalism sînt relațiile dintre burghezie și proletariat; ele sînt relații de luptă ca urmare a opoziției fundamentale a intereselor lor economice. Lupta de clasă constituie principala forță motrice a progresului social în **c.** Această luptă se dă pe tărîm economic, politic și ideologic. Celelalte categorii sociale participă la lupta de clasă, fie de pe o platformă politică proprie, fie, mai ales, de partea uneia dintre cele două clase fundamentale în funcție de raportul de forțe dintre ele. În ultimii ani forțe sociale tot mai largi se grupează în jurul proletariatului în lupta antimonopolistă. Puterea politică în **c.** aparține burgheziei care o exercită printr-o gamă variată de metode și mijloace. Regimul politic burghez poate fi dictatorial sau democratic, dar în mod invariant el concretizează dictatura (dominația) burgheziei asupra întregii societăți. În domeniul organizării politice **c.** a generat partidele politice, inițial cu un rol progresist de luptă a burgheziei împotriva feudalismului, ulterior pe măsură ce burghezia s-a structurat în grupuri de interese și-a constituit mai multe partide ca organisme de luptă pentru promovarea acestora. În condițiile luptei împotriva burgheziei clasa muncitoare și-a constituit și ea organizații proprii de luptă — organizații profesionale, sindicale, de tineret, de femei, partide. Partidul marxist-leninist reprezintă forma superioară de organizare a clasei muncitoare, conducătorul său politic în

Scanned with OKEN Scanner

lupta pentru victoria revoluției socialiste. Ideologia dominantă care se impregnează în întreaga viață spirituală este ideologia burgheză, impusă societății prin mijloace statale sau privat-capitaliste. Ideologiei burgheze i se opune într-o luptă de neîmpăcat ideologia clasei muncitoare, ideologia maselor exploatate, marxism-leninismul. În ceea ce privește condiția persoanei umane **c.** antrenează individul într-o mișcare socială-economică, politică, spirituală — mai amplă, dar în același timp adîncind fenomenele de înstrăinare, de alienare. **C.** a apărut în Europa în sec. 16 și a cunoscut în evoluția sa mai multe stadii: a) acumularea primitivă a capitalului, caracterizată de separarea prin violență a micilor producători, mai ales a țăranilor, de mijloacele de producție (pămînt, unelte de producție) care durează în Europa între sec. 16 și 18. Acumularea primitivă a premers marii producții capitaliste și de aceea Marx a numit-o preistoria capitalului și a modului de producție **c.**; b) **c.** monopolist cuprinde perioada pînă la instaurarea dominației monopolurilor (sfîrșitul sec. 19—începutul sec. 20) caracterizată prin trecerea la mașinism și marea industrie, prin constituirea bazei tehnico-materiale a **c.** Pentru acest stadiu este caracteristică forma de producție individuală întreprinderea familială în care capitalistul este proprietar, organizator și conducător al întreprinderii, prin libera concurență; c) **c.** monopolist sau imperialismul, stadiul cel mai înalt și ultim al capitalismului instaurat în apusul Europei la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20 caracterizat prin înlocuirea liberei concurențe, cu dominația întregii societăți de către marile uniuni monopoliste, fuziunea capitalului bancar cu cel industrial și formarea pe această bază a capitalului financiar și a oligarhiei financiare; exportul de capital; formarea monopolurilor internaționale și lupta lor pentru împărțirea economică a lumii etc. Etapa actuală de evoluție a imperialismului este **c.** monopolist de stat caracterizat printr-un înalt grad de monopolizare, prin îngemănarea forței monopolurilor cu forța statului, prin creșterea considerabilă a rolului economic al statului. Relațiile de dominație și exploatare proprii orînduirii capitaliste se prelungesc și pe plan extern în relațiile dintre state și națiuni generînd o mare inegalitate a dezvoltării între diferite țări în special între metropole și colonii, fapt ce se regăsește și în actuala ordine economică internațională. Se disting, pe de o parte, un grup de state capitaliste dezvoltate — S.U.A., Anglia, R.F. Germania, Franța, Italia, Japonia și altele — iar pe de altă parte un grup numeros de state în curs de dezvoltare, de curînd eliberate de sub jugul colonial, care trăiesc într-o stare de gravă înapoiere economică. Documentele Partidului Comunist Român, analizînd tocmai această situație anacronică și inechitabilă fundamentează în politica externă a României socialiste, lupta pentru o nouă ordine economică și politică internațională. În România **c.** s-a dezvoltat mai tîrziu și mai lent decît în apusul Europei datorită existenței jugului otoman și habsburgic. Elemente ale relațiilor de producție capitaliste au apărut încă la sfîrșitul sec. 18 dar perioada de graniță dintre feudalism și capitalism se situează la mijlocul sec. 19. Elemente ale relațiilor de producție feudale dăinuiesc însă pînă în 1945. Dezvoltarea capitalismului în România se caracterizează printr-un ritm lent datorită existenței rămășițelor feudale și aservirii țării capitalului străin. Concentrarea producției și a capitalului, accentuată în anii dinaintea primului război mondial, a dus la apariția monopolurilor capitaliste. Fiind slabe, aceste monopoluri nu depășeau granițele țării și erau dependente față de **c.** monopolist străin. România nu a fost niciodată țară imperialistă, nu a cotropit

Scanned with OKEN Scanner

teritoriile altor popoare, nu a avut colonii, ci a constituit ea însăși obiectul luptei pentru împărțire și dominație din partea marilor monopoluri și a marilor puteri imperialiste. În stadiul imperialist contradicția fundamentală a **c.** și celelalte contradicții derivate din ea se ascut la maximum, ceea ce pune în mod imperios problema înlocuirii lui cu o orînduire socială superioară, ca organizare și eficiență, lipsită de exploatare, a înfăptuirii revoluției socialiste. Principala forță revoluționară căreia îi revine misiunea istorică de a răsturna **c.** și a făuri noua orînduire socială, societatea comunistă este clasa muncitoare. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a răsturnat pentru prima dată dominația **c.** în una din cele mai mari țări, marcînd începutul perioadei de trecere de la **c.** la socialism. Odată cu aceasta începe și criza generală a **c.**, criză de sistem care reprezintă perioada istorică a descompunerii și pieirii capitalismului. Trăsătura fundamentală a acestei crize este încetarea **c.** de a mai fi singurul sistem mondial, apariția și dezvoltarea sistemului mondial socialist. În urma victoriilor revoluțiilor democrat-populare în unele țări din Europa, Asia și America, aria de dominație a **c.** s-a restrîns și mai mult, iar contradicțiile sale s-au adîncit. Raportul C.C. al P.C.R., prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, la Congresul al XI-lea evidențiază că în prezent **c.** a intrat într-o nouă fază a crizei sale generale caracterizată prin stagnarea creșterii economiei, persistența fenomenelor inflaționiste, criza materiilor prime și a energiei, amploarea deosebită a șomajului, criza culturii, a ideologiei și moralei burgheze. În același timp se agravează decalajele economice dintre țările capitaliste, dezvoltate și statele în curs de dezvoltare, toate acestea fiind o manifestare a faptului că orînduirea capitalistă și-a încheiat misiunea istorică; în mod logic agravarea contradicțiilor capitalismului pregătește premisele revoluției socialiste. Cu toate acestea, — se arată în documentele Partidului Comunist Român — orînduirea capitalistă mai dispune încă de însemnate rezerve și posibilități, fapt ce impune ca o necesitate istorică stabilirea unor relații bazate pe principiul coexistenței pașnice, între statele cu orînduiri sociale diferite. Parcurgerea **c.** nu constituie o etapă obligatorie în istoria tuturor popoarelor. În anumite împrejurări istorice, într-o serie de țări, **c.** poate fi „ocolit", popoarele trecînd la socialism, în condiții internaționale favorabile, de la forme precapitaliste. *(O.C.)*

Capitalism monopolist de stat, formă de participare directă a statului burghez la economia țării. Proprietatea de stat reprezintă în aceste condiții o variantă a proprietății capitaliste și nu afectează esența orînduirii ca atare. Formele, locul și rolul **c.m. de s.** în ansamblul vieții social economice, depind de stadiul dezvoltării societății capitaliste, de natura regimului politic capitalist la un moment istoric dat: a) în perioada capitalismului premonopolist a reprezentat un sistem de relații între stat și întreprinderile capitaliste. S-a manifestat prin diferite forme de sprijinire a capitalului privat și de promovare a acumulării capitaliste (finanțarea de întreprinderi de stat, protecționism, sistem fiscal, subvenții, etatizări), care au contribuit la dezvoltarea economiei capitaliste și creșterea profiturilor capitaliștilor, la consolidarea dominației de clasă a burgheziei; b) în imperialism capitalismul de stat se transformă în **c.m. de s.**; c) în statele în curs de dezvoltare, reprezintă proprietatea statului și poate avea un sens diferit, în funcție de linia politică generală a statului respectiv. Poate îndeplini un

Scanned with OKEN Scanner

rol progresist în măsura în care luptă împotriva neocolonialismului și a penetrației capitalului monopolist, în scopul dezvoltării industriei de stat, al lichidării înapoierii economice, pentru crearea de cadre proprii, pentru dezvoltarea și consolidarea independenței naționale și de stat, economice și politice. *(O.C.)*

Capitalism „popular", ansamblu de teorii apologetice burgheze contemporane care susțin că în condițiile actuale, datorită unor procese de „difuziune a proprietății" de „democratizare a capitalului", prin cumpărarea de acțiuni de către muncitori, capitalismul și-ar fi schimbat esența transformîndu-se într-o societate lipsită de exploatare, de clase și luptă de clasă, care „servește interesele întregului popor"; însăși conducerea întreprinderilor ar trece din mîinile capitaliștilor în mîinile tehnocraților independenți față de marele capital, ar avea loc o revoluție „managerială", o „revoluție în venituri". În realitate tehnocrația prin întreaga ei poziție social-economică este legată de interesele marelui capital, constituie o categorie de apărători ai intereselor ei, îi administrează bunurile în conformitate cu interesele de durată și de perspectivă ale capitalului. Prin proveniență socială tehnocrații aparțin de regulă burgheziei iar prin poziția economică fac parte din diferitele ei categorii, inclusiv din burghezia monopolist statală, chiar dacă este posibil ca în rîndurile tehnocraților să pătrundă și elemente provenite din rîndurile maselor muncitoare, sau să fie în mod sincer atașați acestora, nu se pot abate de la linia politică și economică ce promovează interesele marii burghezii. Plasarea acțiunilor în rîndurile muncitorilor nu schimbă nici pe departe esența capitalismului, esența proprietății capitaliste, deoarece marea majoritate a acțiunilor continuă să rămînă în mîna marilor monopoliști. În S.U.A., marea masă a muncitorilor, peste 90% nu posedă acțiuni, iar circa 2% din acționari dețin 70% din totalul acțiunilor existente în S.U.A. În unele țări (R.F.G., Austria), statul a vîndut numai 60% din acțiunile întreprinderilor de stat muncitorilor și nu mai mult de 5 acțiuni de muncitor, justificînd aceasta prin veniturile lor scăzute. Datele probează de asemenea că cei ce au cumpărat asemenea acțiuni nu și-au schimbat statutul social de muncitori, au continuat să rămînă salariați și exploatați în întreprinderea la care chipurile erau proprietari. Mulți muncitori, lovindu-se de mari dificultăți materiale nu au putut păstra prea mult acțiunile și le-au vîndut. Capitalul a realizat însă pe această cale însemnate profituri prin atragerea micilor economii ale oamenilor muncii care devin surse ale acumulării capitaliste. Procedeul a vizat și anumite obiective social-politice: acreditînd ideea că muncitorii sînt proprietari se încerca sugerarea concluziei că ei au interese comune cu ale capitalului și ale burgheziei, că lupta lor de clasă este lipsită de obiective. În ceea ce privește participarea la conducerea întreprinderilor, chiar dacă muncitorii sînt acceptați în consiliile de administrație — lucru care se întîmplă destul de rar și mai ales ca urmare a luptei de clasă — ei nu au vot deliberativ și nu au voie să comunice tovarășilor lor cele discutate. Diferitele modificări ce au intervenit în structura și funcționalitatea capitalismului în perioada actuală nu pledează nici pe departe în favoarea acestei teorii apologetice și mai ales nu schimbă esența lui de orînduire socială bazată pe exploatarea omului de către om. În ultimă instanță, aceste aspecte noi reprezintă concretizări ale agravării contradicțiilor capitalis-

Scanned with OKEN Scanner

mului, ale încercărilor burgheziei monopoliste de a le depăși, perimarea lui ca orînduire socială. *(O.C.)*

Cartism (engl. *charter* „cartă"), prima mișcare politică revoluționară de masă a proletariatului din istoria mișcării muncitorești, care a avut loc în Anglia, începînd de la mijlocul deceniului al 4-lea pînă la sfîrșitul deceniului al 5-lea al sec. 19. Determinată de situația economică grea a muncitorilor și de nemulțumirea provocată în rîndurile acestora de caracterul burghez limitat al reformei electoral-parlamentare din 1832, prima organizație cartistă, Asociația muncitorilor din Londra (înființată în 1836) a publicat în mai 1838 o „cartă populară" cuprinzînd șase puncte: 1) votul universal pentru toți bărbații adulți; 2) alegeri anuale pentru parlament; 3) acordarea unei indemnizații deputaților; 4) vot secret; 5) circumscripții electorale egale; 6) desființarea censului funciar pentru deputați. Încă la primul congres național (februarie 1839) în sînul mișcării s-au constituit două curente: adepții „forței morale", sprijinindu-se pe meseriași, care preconizau folosirea mijloacelor legale de luptă și curentul „forței fizice", sprijinindu-se pe muncitori, care chema la folosirea mijloacelor revoluționare de luptă, fără să aibă însă un program clar. În iulie 1840, la conferința cartiștilor revoluționari de la Manchester a fost creată Asociația națională a cartiștilor, care avea caracterul unui partid muncitoresc. Revendicările acesteia s-au extins în domeniul economico-social (limitarea zilei de muncă, ridicarea salariului etc.), iar ca formă de luptă s-a recurs, în 1842, la greva generală. În 1843 a început declinul mișcării; reluată în 1848, sub influența crizei industriale și a revoluției din februarie din Franța, mișcarea a fost reprimată și înfrîntă. Cuprinzînd mase largi de oameni ai muncii (de ex. petiția din aprilie 1848 peste 5 000 000 de semnături), **c.** a exercitat o importantă influență asupra vieții sociale a Angliei, silind clasele dominante să facă o serie de concesii în favoarea muncitorilor. K. Marx și F. Engels au caracterizat **c.** ca o puternică mișcare socială, cu adevărat revoluționară a proletariatului englez, iar V.I. Lenin îl aprecia ca „cea dintîi mișcare revoluționară proletară, mișcare largă, cu adevărat de masă, închegată din punct de vedere politic".

(O.T.)

Catolicism (doctrină politică) (gr. *kat'holou* „universal"), prelungire a teologiei catolice, aplicarea ei la problemele sociale și politice. Sub acest aspect, în esență, în concluziile sale ultime doctrina politică a **c.** prezintă anumite permanențe de-a lungul secolelor, purtînd totodată și amprentele vremii, asimilînd elemente din doctrine politice dominante în diferitele epoci în societățile bazate pe antagonisme sociale. Doctrina politică a **c.** este expusă în documentele Sfîntului Scaun (enciclicele, alocuțiunile, scrisorile apostolice pontificale), în lucrările diverșilor clerici, în documentele diferitelor organizații politice (partide, mișcări) catolice, în scrierile unor gînditori catolici laici (de ex. Jacques Maritain, Teilhard de Chardin etc.). Atît printre reprezentanții clerului cît și printre laici poate fi întîlnită o mare diversitate de păreri în problemele sociale și politice, de la pozițiile ortodox tomiste și neotomiste pînă la idei de stînga care încearcă să unească elemente democratice din creștinismul primitiv cu revendicări sociale și politice caracteristice epocii contemporane. Diversitatea orientărilor politice în **c.** contemporan este determinată nu de substanța propriei ideologii, ci de influența diferitelor mișcări, orientări, ideologii politice ale vremii în rîndurile catolicilor. Tocmai această situație a impus Vaticanului precum și unor cunos-

Scanned with OKEN Scanner

cuţi teoreticieni ai c. contemporan (Jean-Yves Calvez, Jacques Perrin etc.) sublinierea necesităţii de a nu confunda doctrina politică oficială a c., autorizată, exprimată în documentele pontificale cu luările de poziţii şi atitudinile diverşilor clerici, gînditori, organizaţii şi mişcări. Sub acest aspect ar fi hazardată afirmaţia că fenomene ca mişcarea preoţilor muncitori din Franţa, disponibilitatea la dialog cu marxiştii a unor reprezentanţi ai umanismului creştin, alăturarea la lupta revoluţionară a unor clerici din „lumea a treia" etc. ar decurge din doctrina politică contemporană a c. sau ar fi compatibilă cu ea. Pe de altă parte însă, chiar reducînd sursele autentice şi autorizate ale doctrinei politice a c. la documentele pontificale, se pot constata, datorită influenţei amintite, importante deosebiri de poziţii nu numai între documentele unor epoci îndepărtate între ele, dar şi dintre cele ale unui Ioan al XXIII-lea şi ale unui Pius al XII-lea, dintre modul de a aborda problemele sociale şi politice de către Conciliul al II-lea (1962—1965) şi din perioadele premergătoare de către înaltele foruri bisericeşti. În concepţia doctrinei politice a c. raţiunea, esenţa fenomenelor sociale sînt exterioare societăţii, transcendente, în ultimă instanţă de sorginte divină. Dacă la începuturile feudalismului biserica catolică trăgea de aici concluzia supremaţiei absolute a statului lui Dumnezeu (a bisericii catolice) faţă de statele lumeşti, mai tîrziu, în învăţătura despre „cele două săbii" ea recunoaşte necesitatea conlucrării cu ele, poziţie dictată mai ales de interesele luptei împotriva ereziilor. În feudalism, ca şi în capitalism, doctrina politică a c. a consfinţit orînduirea bazată pe exploatarea şi asuprirea maselor ca fiind conforme cu voinţa divină, inoculînd maselor de credincioşi supunere şi resemnare. Cu toată schimbarea vremurilor, doctrina politică oficială a c. a păstrat, într-o formă atenuată, rafinată, ideea supremaţiei statului lui Dumnezeu în dogma conform căreia problemele politice sînt, în fond, probleme teologice (W. Micklem), că problemele sociale au, printre altele, şi un caracter economic, dar ele sînt, mai presus de toate, probleme morale şi religioase (Leon al XIII-lea, Pius al XI-lea, Pius al XII-lea). De aici competenţa primordială a bisericii de a se ocupa de ele. Odată cu transformarea tomismului în doctrina oficială a c., înţelegerea şi interpretarea tomistă a dreptului natural se situează în axul doctrinei politice a c. În această viziune, dreptul natural, care în gîndirea burgheziei în ascensiune avea un pronunţat rol antifeudal, apare ca expresia legii divine, avînd eminamente un caracter moral-religios, bisericii catolice revenindu-i menirea de a veghea asupra afirmării lui. În doctrina politică a c. legea naturală care stă la baza ordinii sociale este în esenţă neschimbătoare. Proprietatea, statul şi familia sînt considerate astfel ca esenţe permanente, ce rezidă în însăşi ordinea naturală. Conform doctrinei expuse în Rerum Novarum (faimoasa enciclică din 1891 a lui Leon al XIII-lea consacrată problemelor sociale şi politice, de la care specialiştii datează adaptarea doctrinei politice a c. la epoca contemporană, avînd un conţinut profund reacţionar şi de care, cu toate schimbările ulterioare în atitudinea faţă de unele probleme sociale, Vaticanul nu s-a dezis niciînd) proprietatea privată este intim legată de societatea umană, dreptul asupra ei emană din ordinea naturală. Deşi enciclica Mater et Magistra a lui Ioan al XXIII-lea (1961) este considerată ca o încercare de debarasare de cele mai reacţionare teze din enciclica Rerum Novarum ca urmare a presiunii exercitate asupra bisericii de

Scanned with OKEN Scanner

profundele schimbări sociale și politice contemporane, și ea postulează „prioritatea ontologică și teologică a individului asupra societății" și de aici caracterul etern al proprietății private. Dacă în gîndirea burgheză progresistă ideea dreptului natural era legată de postularea suveranității poporului, considerîndu-se că orice putere vine de la popor, în doctrina politică a **c.** dreptul natural și legea naturală servesc la fundamentarea tezei despre originea divină a puterii, respectiv a legitimității puterii de stat recunoscută de biserică. Cu ajutorul legii naturale doctrina politică a **c.** justifică ordinea social-politică din țările capitaliste. Împărțirea societății în clase antagoniste, în exploatatori și exploatați, în bogați și săraci apare și ea conformă cu ordinea naturală. Doctrina politică a **c.** a militat și militează pentru împăcare și colaborare dintre clase, promovînd ideea corporatismului și, ca „soluție" a deosebirii și opoziției dintre bogați și săraci, mila creștină. Elementele considerate noi în doctrina politică a **c.** din zilele noastre nu depășesc ideile cunoscute din teoriile „capitalismului popular" și din recomandările „relațiilor umane". După cum în feudalism doctrina politică a **c.** a fost o variantă a ideologiei politice feudale, în capitalism ea este o variantă a ideologiei burgheze. După constatarea judicioasă a unor marxiști francezi (Jean Kanapa, J. Milhau, L. Galico, A. Casanova) doctrina politică contemporană a **c.** vede lumea reală prin oglinda ideologiei burgheze, reflectînd-o prin categoriile credinței, triate și compuse într-un ansamblu coerent și situate în continuitatea unor tradiții teologice. Elementele de realism politic în doctrina politică a **c.**, în special în ce privește marile probleme ale omenirii contemporane (ca cele ale războiului și păcii, ale dezarmării, ale „lumii a treia" etc.) nu depășesc nici ele cadrele orientării realiste din ideologia burgheză contemporană. Departe de a subaprecia importanța acestor probleme noi în doctrina politică a **c.** marxiștii din țările capitaliste le consideră ca bază reală pentru dialogul și colaborarea cu masele catolice. V. și *aggiornamento*. *(I.G.)*

Centralism (lat. *centrum* deriv. din gr. *kentron* „instrument de străpuns, punct ascuțit, centru"), principiu de organizare, conducere și administrare ce se bazează pe concentrarea puterii la nivelele superioare ale grupului, organizației, teritoriului etc.; tendința de realizare practică a principiului menționat. În concepția lui H. Lasswell și A. Kaplan centralizarea și descentralizarea se referă la distribuția teritorială sau funcțională a puterii; în acest sens prin **c.** se înțelege concentrarea completă a luării, de decizii la o persoană, la un organr la o unitate (teritorială, administrativă, organizațională etc.). Unii cercetători remarcă că atît centralizarea cît și descentralizarea sînt doar „tipuri ideale", în realitate neexistînd decît grade diferite de centralizare și descentralizare. Numeroși autori folosesc termenul de **c.** în sens peiorativ, declarîndu-se adepți ai descentralizării (Tocqueville, mai nou D.E. Lilienthal, J.R. Pennock și alții care au semnalat tendințele spre **c.** în viața economică și de stat din țările capitaliste dezvoltate). Conform metodei marxist-leniniste, **c.**, ca orice fenomen social și politic, trebuie abordat și apreciat în mod concret istoric. În perioada formării monarhiilor absolute **c.** a jucat un rol istoric pozitiv față de tendințele centrifuge ale marilor feudali. Dimpotrivă, în regimurile dictatoriale, **c.** joacă un rol negativ servind interesele acestor regimuri. Politologia marxist-leninistă distinge **c.** *democratic* și **c.** *birocratic*. Principiile **c.** democratic au fost elaborate de V.I. Lenin și puse la baza structurii

Scanned with OKEN Scanner

organizatorice și funcționării partidului de tip nou iar ulterior și a statului socialist. Statutul P.C.R. stabilește că **c.** democratic este principiul fundamental al structurii organizatorice și al activității partidului. După cum se subliniază în Raportul C.C. al P.C.R. prezentat Congresului al XI-lea al partidului, acest principiu presupune îmbinarea armonioasă a conducerii unitare, a disciplinei ferme în înfăptuirea hotărîrilor congreselor, plenarelor, organelor centrale de partid, cu creșterea răspunderii și inițiativei fiecărei organizații de partid. Aplicarea principiului **c.** democratic în viața și activitatea de partid asigură dezvoltarea democrației de partid, participarea tuturor cadrelor, a întregului activ, a tuturor comuniștilor la conducerea vieții de partid, determinînd totodată întărirea disciplinei și unității partidului. Ca principiu al construcției de stat, **c.** democratic reglementează raporturile dintre organele de stat situate la diferite nivele ierarhice, asigurînd îmbinarea conducerii centralizate cu autonomia funcțională. Afirmarea principiului **c.** democratic în activitatea de stat înseamnă îmbinarea conducerii unitare a vieții economico-sociale cu autonomia și inițiativa consiliilor populare județene, municipale, orășenești și comunale, a întreprinderilor economice, a celorlalte unități sociale, cu participarea activă a maselor la conducerea societății. Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerea spre comunism — se arată în Programul partidului — se vor realiza pe baza unui plan național unic, asigurîndu-se dezvoltarea proporțională a tuturor sectoarelor de activitate, îmbinarea conducerii unitare pe plan național cu lărgirea inițiativei și autonomiei organismelor locale. Vorbind de **c.** democratic și deosebindu-l de **c.** birocratic, A. Gramsci l-a caracterizat ca un **c.** organic, pentru că ține seama deopotrivă de mișcare, „care reprezintă modul organic de a se releva al realității istorice", și, în același timp, de ceea ce e relativ stabil și permanent. Elementul de stabilitate este necesar, arată Gramsci, pentru a asigura hegemonia elementelor organic progresiste. **C.** birocratic este un mod de organizare a vieții și activității statale (a grupului, a organizației etc.) în care **c.** se transformă într-un birocratism rigid, servind o conducere ruptă, izolată de mase și orientată împotriva maselor. După cum remarcă Gramsci, prevalența **c.** birocratic în stat arată că grupul conducător a devenit o coterie restrînsă ce tinde a-și perpetua meschinele ei privilegii, controlînd și chiar sufocînd nașterea unor inițiative „de jos". Gramsci leagă fenomenul **c.b.** de lipsa de inițiativă și de răspundere a straturilor de jos, de primitivismul politic. Experiența istorică arată că fenomene caracteristice unui **c.b.** s-au manifestat și într-o perioadă deja depășită a dezvoltării istorice a socialismului, că socialismul nu este ferit în mod automat de acest pericol. Numai preocuparea consecventă pentru lărgirea și adîncirea democrației socialiste, pentru creșterea nivelului de conștiință și de responsabilitate a maselor, pentru antrenarea lor la treburile obștești, pentru afirmarea neștirbită a principiului **c.d.** poate preîntîmpina apariția unor fenomene de **c.b.** *(IG.)*

Centrism 1. (În sens mai restrîns) Curent oportunist din cadrul partidelor social-democrate ale Internaționalei a II-a, ocupînd o poziție de mijloc între oportuniștii fățiși și aripa revoluționară marxistă. Ideologia și strategia **c.** este cea a adaptării la situații și, prin aceasta, a subordonării intereselor de clasă ale proletariatului intereselor burgheziei dominante. În timpul primului război mondial, centriștii au

Scanned with OKEN Scanner

sprijinit politica oportuniştilor făţişi, lansînd, totodată, lozinci *pacifiste* şi abătînd astfel pe muncitori de la lupta revoluţionară împotriva războiului imperialist. Principalul teoretician al **c.** a fost K. Kautsky. Lupta intransigentă a lui V.I. Lenin pentru demascarea **c.** a ajutat elementele revoluţionare în procesul de clarificare politico-ideologică, de rupere de **c.** şi de oportunismul făţiş, de constituire a partidelor comuniste, revoluţionare; **2.** (În sens larg) Termen care caracterizează un tip de coaliţie şi o forţă politică. Imaginîndu-se că forţele politice ar putea fi ordonate pe o axă unică, pe care s-ar putea identifica poziţii extreme şi poziţii moderate, situaţii de stînga şi situaţii de dreapta, **c.** ar fi tipul de coaliţie care regrupează, împotriva partidelor situate la extreme, forţele situate în centru. Acest tip de coaliţie şi forţe politice s-au manifestat cu deosebire în ţările capitaliste cu o puternică polarizare socială şi politică (de ex. Franţa, Italia), denumirea de **c.** fiind adesea o etichetă tactică, menită să camufleze o strategie politică conservatoare sau chiar de dreapta; **3.** (În sens derivat) Situaţie de fapt care constrînge cele două tendinţe ale unui regim bipartidist de a-şi orienta strategia spre centru pentru a atrage, dincolo de clientela electorală obişnuită, electoratul instabil sau marginal. *(O.T.)*

„Centru“ şi „periferie“ (teoria), teorie de largă răspîndire în cercetările asupra păcii şi care consideră că o trăsătură a sistemului internaţional contemporan o constituie inegalitatea dintre „părţi“ în cadrul naţiunilor şi între naţiuni. Există naţiuni privilegiate, „centrale“ şi altele „periferice“. În termenii variabilelor care privesc dezvoltarea social-economică, *centrul* ocupă un rang superior; în privinţa relaţiilor economice, *centrul* este plasat favorabil în raport cu *periferia* şi se îmbogăţeşte pe seama acesteia. *Periferia* depinde, în general, de *centru*, în domeniul economic, militar, cultural, are un număr restrîns de parteneri comerciali, un export unilateral etc. Teoria **c şi p.** a permis o serie de cercetări empirice în legătură cu trăsăturile sistemului internaţional. V. şi *imperialism, irenologie, teoria structurală a imperialismului.* *(V.S.)*

Cibernetică socială (gr. *kybernetikè* „arta de a cîrmui, de a guverna“), ştiinţa fenomenelor conducerii la nivelul şi în modul lor social de a fi. În formularea acestei definiţii se porneşte de la obiectul şi problematica ciberneticii generale, prin care înţelegem ştiinţa generală a fenomenelor conducerii, teoria naturii şi mecanismelor acestora. Conceptul de conducere, ca sinteză a condiţiilor comenzii şi controlului, reuşeşte să circumscrie domeniul cibernetici, să-i pună în lumină noutatea teoretică, performanţele practice, să-i releve statutul aparte în contextul realităţilor sociale contemporane. Cibernetica generală nu-şi propune să analizeze specificul fenomenelor conducerii în diferitele compartimente ale realităţii, aceasta realizînd-o ciberneticile particulare: biocibernetica, psihocibernetica, **c.s.**, cibernetica tehnică ş.a. Scopul **c.s.** este acela de a surprinde şi conceptualiza specificul social al informaţiei, mecanismele sociale în şi prin care conducerea se realizează. La nivel social atît corelaţiile triadei substanţă-energie-informaţie cît şi mecanismele comunicării directe şi inverse au cel mai înalt nivel de complexitate. Aici, mai mult decît în oricare altă zonă a realităţii, *informaţia* — „materie primă“ a oricărei conduceri — are rolul fundamental; de ea, de modurile ei de a fi, de reţeaua complicată a transferurilor ei, de verigile utilizării şi fixării ei în decizii, depinde întreaga organizare socială. Această entitate nevăzută menţine din interior întregul edificiu al vieţii sociale,

Scanned with OKEN Scanner

asigură liantul cosmosului social. Ca teorie a naturii și mecanismelor conducerii sociale, **c.s.** vizează atît societatea globală cît și subsistemele ei de ordin economic, politic, cultural, promovînd o perspectivă de sinteză în analiza fenomenelor socio-umane. În funcție de obiect și menire, **c.s.** nu are cu cibernetica generală raporturi de simplă complementaritate. Aceasta din urmă asigură platforma teoretică generală, oferă acel sistem noțional de la care **c.s.** trebuie să pornească și cu care, pînă la anumite linii, urmează să se confrunte, fără însă ca ea să rămînă o simplă extindere a cibernetici generale, o incursiune a acesteia în social. Dintr-un anumit punct de vedere, **c.s.** este altceva decît cibernetica generală. Prin acest altceva ea îmbogățește, nuanțează, completează datele cibernetici generale. Ea are de a face cu o serie de probleme, pe care cibernetica generală nu le pune. Trecerea informației sociale prin instanțele subiectului conștient generează o serie de particularități de esență fără de care **c.s.** este de neconceput. În luarea deciziilor necesare conducerii sociale, informația-știință interferează în moduri complexe cu informația-conștiință, informația-ideologie. Întîlnirea acestor două genuri ale informației sociale complică actele conducerii, mecanismele comunicării directe și inverse, momentele structurale și funcționale ale comenzii și controlului. Specificul informației sociale atrage după sine particularități de transmisie, stocare și prelucrare. În toate manipulările sociale ale informației, sistemele naturale se completează cu echipamente de ordin mecanic, electronic, informatic. Dezvoltarea și utilizarea tehnicii cibernetici, mai ales informaticii, în procesele de ansamblu ale conducerii sociale, în cele de stocare și prelucrare a datelor, elaborării prognozelor și luării deciziilor se înscriu ca probleme ale **c.s.** În formularea problemelor care îi sînt proprii, în elaborarea soluțiilor ei teoretice și practice, **c.s.** se folosește nu numai de rezultatele cibernetici generale ci și de cele ale altor științe cu profil social. Ea interferează complex cu date ale sociologiei, în aproape toată gama ramificațiilor ei, ale psihologiei și psihologiei sociale, politologiei, economiei, evidenței, chiar eticii și filozofiei sociale. Datele **c.s.** devin un instrument teoretic deosebit de util și valoros în activitatea de conducere politică a vieții sociale. Principiile cibernetico-sociale ale conducerii (principiul triadei — substanță—energie—informație —, cel al plusului de informație, finalității antientropice etc.) ar completa și interfera dialectic cu principiile politice ale conducerii societății în general, societății socialiste în special. Dintre autorii care în literatura noastră s-au ocupat de probleme ale **c.s.** amintim: M. Mănescu, M. Malița, Ed. Nicolau, V. Sähleanu, P. Apostol, P. Caravia etc. Din alte țări socialiste citățm: A.I. Berg, V.M. Glușkov, M.I. Jukov, A.D. Ursul (U.R.S.S.), I. Nikolov (Bulgaria), J. Zeman (Cehoslovacia), G. Klaus (R.D.G.), O. Lange (Polonia). *(I.I.)*

Circulația elitelor, teorie promovată de sociologul italian Vilfredo Pareto, generalizînd un fenomen pe care îl consideră aspectul principal al „formei generale a societății": pornind de la noțiunea de eterogenitate socială, el implică în aceasta separația și opoziția, care ar fi proprii tuturor societăților cunoscute, dintre masa indivizilor guvernați și minoritatea dominantă, pe care o numește uneori aristocrație, alteori elită. Structura societății ar presupune, astfel: 1) pătura inferioară sau clasa străină elitei și 2) pătura superioară, elită, care se divide în: a) elita guvernamentală și b) elita neguverna-

Scanned with OKEN Scanner

mentală. Societățile ar fi caracterizate prin natura elitelor lor, mai ales a celor guvernante, iar procesul succesiunii acestora în timp e denumit „circulația elitelor", considerat a fi o lege căreia i se conformează revoluțiile și toate mișcările istorice. Concepută într-o viziune psihologică, opusă teoriei marxiste a claselor și luptei de clasă, **c.c.** se realizează în funcție de ciclurile de dependență reciprocă, determinate de oscilațiile reziduurilor (expresii ale sentimentelor care orientează conduita umană) înăuntrul masei și al elitei. V. *elitism.* *(O.T.)*

Civile *(drepturi, libertăți)* (În sens larg) acele drepturi ale cetățenilor care sînt esențiale pentru dezvoltarea lor materială și intelectuală și asigură participarea acestora la viața socială; (În sens restrîns) categorie specifică de drepturi, reglementate de o ramură de drept determinată — dreptul civil. În sens larg, drepturile și libertățile civile pot fi încadrate în categoria drepturilor fundamentale ale cetățenilor, consacrate în constituții. Leagănul propriu-zis al concepțiilor despre drepturile omului se găsește în sistemele de gîndire stoice, iusnaturaliste grecești și romane din antichitate. În dreptul roman, *jus civis* a desemnat succesiv vechiul drept quiritar (dreptul rezervat exclusiv cetățenilor romani), apoi dreptul izvorît din interpretarea jurisconsulților, în sfîrșit, într-un sens mai recent, întregul drept roman. Cicero concepe pe *jus civile* ca pe un drept egal pentru toți cetățenii. În continuare, concepția cu privire la existența unor drepturi **c.** se dezvoltă în limitele curentului de gîndire iusnaturalist. Astfel, Toma d'Aquino, reprezentant de seamă al scolasticii medievale, pune alături de dreptul pozitiv (*ius gentium* și *ius civile*) dreptul natural, încercînd să alăture concepției iusnaturaliste clasice, ideea supremației legii divine. În perioada ridicării burgheziei, teza existenței unor drepturi naturale ale omului, a fost înscrisă pe stindardul teoretic al revoluției burgheze, exprimînd revendicările burgheziei în lupta cu vechea orînduire. În România, momente mai importante în apariția drepturilor omului sînt reprezentate de: Proclamația de la Padeș a lui Tudor Vladimirescu, Proiectul de Constituție a cărvunarilor (1822), Proclamația de la Islaz, Moțiunea de la Blaj etc. Constituția R.S. România proclamă și garantează tuturor cetățenilor drepturi și libertăți largi (Titlul al II-lea). Nu se admite nici o îngrădire și nici o deosebire în exercitarea acestora pe temeiul naționalității, rasei, sexului sau religiei. V. și *dreptul natural, drepturile omului.* *(Nic.P.)*

Civilizație, termen derivat din latina clasică unde adjectivul *civilis* și substantivul *civilitas* aveau sensuri politice evidente, desemnau calitățile generale ale cetățeanului *(civis)*, în relațiile cu ceilalți cetățeni, avînd în vedere îndeosebi trăsături cum ar fi politețea, amabilitatea etc. Sub forma sa modernă, termenul de **c.** a fost creat de enciclopediștii sec. 18 care puneau accentul în chip iluminist pe antiteza dintre **c.** și feudalism, dintre activitatea civilizatoare și „epocile întunecate" anterioare. Deși aproape tot atît de veche ca și omul, după unele interpretări, avînd în orice caz o vechime milenară, **c.** a devenit, ca atare, obiect de cercetare abia în epoca modernă în primul rînd din unghiul de vedere al istoriei și al filozofiei istoriei, asociată cu ideea de progres rațional al societății. Noțiunea de **c.** s-a impus în gîndirea modernă pe măsură ce cercetarea istorică și-a lărgit cîmpul de investigație, ținînd să cuprindă diversitatea și unitatea devenirii umane. Prin in-

Scanned with OKEN Scanner

troducerea conceptului de **c.** se deschide o nouă perspectivă în studiul faptelor social-istorice și culturale ca fapte de **c.** sau fapte caracteristice de efectivă permanență și continuitate umană. În epocile ce vor urma, postulatele concepției iluministe despre sensul istoriei și al **c.** vor fi nu odată puse în cauză, controversate, respinse mai ales pentru raționalismul lor abstract, pentru încrederea necritică în raționalitatea ordinii sociale ce se instaura și care a fost dezmințită de ceea ce reprezintă iraționalitate, absurd, antiumanism intrinsec în orînduirea capitalistă. Într-un secol atît de pozitivist cum a fost sec. 19, ideea de **c.** nu mai putea să rămînă doar o valoare filozofică, un principiu de raționalitate a faptelor istorice; insuficient construită și fundamentată teoretic, ea a putut deveni lesne un vag termen de referință în lucrări istorice de tip tradițional sau a fost relativizată pînă la desființare în sociologiile pozitiviste. Filozofia marxistă a oferit o metodologie nouă, materialist-dialectică și pentru studiul **c.**, oferind posibilitatea unei interpretări nuanțate și diferențiate a unei realități atît de complexe și contradictorii. Diferite înțelesuri ale acestui concept nu se mai opun antinomic ci sînt complementare, dezvăluind fiecare anumite aspecte sau ipostaze ale **c.** Se pot distinge îndeosebi: a) înțelesul etnografic, asociat cu *etnogeneza*, și care pune accentul pe caracterul structural și tipologic al **c.** referindu-se îndeosebi la caracterul integrat și sincronic al faptelor de **c.** Nu există comunități umane naturale, fiecare grup social, fiecare popor își are **c.** sa, adică un anumit mod de viață, un ansamblu de tradiții, credințe, obiceiuri, deprinderi de muncă etc.; b) înțelesul istoric al **c.** este asociat cu ideea de progres, accentul punîndu-se pe diacronia faptelor de **c.** Sub raport istoric, **c.** este opusă barbariei și se referă la ansamblul tuturor acelor realizări în economie, politică, cultură prin care societatea umană a depășit stadiul tribal, evoluînd spre forme mai mobile de viață și organizare. **C.** exprimă sensul activ al culturii și vocația universală a omului. Din punct de vedere social-economic **c.** se caracterizează prin creșterea continuă a producției și productivității muncii și odată cu aceasta, creșterea valorii sociale a muncii, transformarea schimbului de produse într-o necesitate vitală pentru societate. Starea de **c.** se caracterizează printr-un nivel mai înalt al forțelor de producție și al activității productive. **C.** este acea treaptă de dezvoltare a societății în care diviziunea muncii, schimbul de produse dintre indivizi care rezultă din această diviziune și producția de mărfuri ce înglobează ambele procese ajung la deplină dezvoltare și revoluționează întreaga societate de mai înainte. Și sub raport cultural **c.** marchează o treaptă relativ evoluată în dezvoltarea umanității, o formă evoluată de cultură, care include folosirea scrisului, existența orașelor. Îndeosebi în epoca modernă ideea de **c.** este asociată cu aceea a urbanizării și universalizării extensive și intensive a culturii. **C.** este ceea ce marchează afirmarea plenară și perenă a omului în istorie, este produsul creativității omului în istorie, istoria în concentratele sale, în condensările sale de experiență și cunoaștere. Orice fapt de **c.** ca fapt istoric este un fapt social dar nu și invers. **C.** este ipoteza superioară a existenței sociale și conștiinței culturale, un mod activ și creator de a participa la istorie; c) înțelesul filozofic al conceptului de **c.** implică raportarea la ideea de cultură ca cel mai important corelat al său,

Scanned with OKEN Scanner

Interpretarea marxistă a acestui raport se opune oricărei unilateralizări idealist-spiritualiste sau materialist-mecaniciste. Raportul cultură—**c.** este un raport de geneză, care ne dezvăluie modul de constituire şi conţinutul specific al **c.** care nu se reduce la aspectele materiale ale practicii; ea este dimpotrivă, cunoaştere aplicată, circulaţia şi integrarea valorilor de cultură în praxisul social-uman unde ele se convertesc în elemente componente ale modului de viaţă în toate formele sale de manifestare, comunicare, organizare, eficienţă. **C.** este cultura activă (sensul activ şi funcţional al culturii) a unui individ, a unui grup social, a unei comunităţi umane, a unei societăţi, domeniul acţiunii, eficacităţii şi pozitivităţii. **C.** se constituie prin realizarea funcţiei sociale şi umanizatoare a culturii, este, deci, prin excelenţă operă colectivă: prin **c.** omul transformă realitatea socială, este creator de societate iar un nivel mai înalt de **c.** într-o societate dată, presupune, pe de o parte, o mare cantitate de bunuri culturale, produse în chipul cel mai raţional, cu ajutorul celor mai bune mijloace tehnice şi sociale, cu cea mai mică cheltuială de energie pentru societate şi pentru indivizi şi, pe de altă parte, un spor de calitate în toate compartimentele vieţii şi ale muncii. Cultura în sens larg este alcătuită din două cicluri: un ciclu al creaţiei şi instituirii valorilor care presupune ca geneză o mişcare de la natural la spiritual, de la social şi obiectiv la individual şi subiectiv şi un ciclu al circulaţiei comunicării, asimilării, realizării valorilor, care este tocmai **c.** adică cultura în acţiune ce presupune o mişcare inversă de la individual-subiectiv la social-obiectiv — mişcare ale cărei rezultate sînt bunurile de **c.** **C.** este totdeauna la scară socială sau individuală (comportamentală), o manifestare externă, o faptă concretă, o prezenţă umană în ordinea valorilor sociale active. Criteriile sale sînt totdeauna culturale, fie că e vorba de o cultură ştiinţifică, de una artistică, morală sau politică: tocmai raportarea la conţinutul lor valoric de cultură conferă faptelor de **c.** şi o anumită dimensiune etică, estetică etc., ceea ce presupune echilibru, armonie, ritm, pondere, concordanţă dintre gînd şi faptă, dintre sentiment şi acţiune, dintre formă şi conţinut; d) înţelesul politic al conceptului de **c.** se referă la mecanismul fundamental prin care se realizează sensul activ, funcţional, al culturii. Organizarea politică a societăţii a constituit un factor de geneză şi de progres a **c.** În nici o societate, nici chiar în socialism, mişcarea culturii din panteonul valorilor în forumul cetăţii, integrarea acestora în întregul praxis social, nu se petrece de la sine, spontan, sînt necesare anume condiţii între care, pe primul plan se situează sistemul relaţiilor sociale dintre oameni, precum şi formele şi metodele de organizare ale acestor relaţii. Structurile sociale constau în ansamblul relaţiilor sociale dintre oameni, care se constituie în procesul activităţii sociale şi în primul rînd al activităţii de producţie. Formele de organizare socială nu sînt decît întruchipări, concretizări instituţionalizate ale acestor relaţii structurale (între clase sau grupuri sociale) modalităţi concrete în care oamenii îşi desfăşoară activitatea lor socială. Distincţia este necesară pentru a înţelege valoarea acestor factori în raport cu conţinutul lor de **c.** Relaţiile de producţie, ca structură socială fundamentală, precum şi alte structuri sociale, reprezintă cadrul social indispensabil al oricărui tip de **c.** dar nu fac parte, ca atare, din conţinutul acesteia. În schimb, princi-

Scanned with OKEN Scanner

piul organizării sociale, prin finalitatea sa umană, nu poate lipsi din definirea conceptului de **c.** Politica culturii, ca instrument al **c.** este un factor esențial de transformare a valorilor culturale în bunuri de **c.** Tocmai acest rol de a impulsiona și organiza mișcarea de la cultură la **c.**, adică de la ireal la real, îl îndreptățea pe Platon să identifice politica cu înțelepciunea unei cetăți. În această perspectivă, a politicii ca înțelepciune colectivă, activă a unei societăți, oamenii politici nu se pot dezinteresa de cultură iar oamenii de cultură nu pot rămîne departe de politică dacă vor să contribuie cu adevărat la progresul **c.** Divorțul dintre politică și cultură este un indice de slăbiciune morală. Din punctul de vedere al cristalizării experienței sociale, ca produs al cunoașterii aplicate și creației colective, formele de organizare socială sînt elemente ale **c.** Vigoarea și trăinicia unei **c.** depind de măsura în care o societate dată, dispunînd de un patrimoniu cultural, își creează sisteme de organizare și instituții corespunzătoare cu ajutorul cărora transformă valorile culturale în fapte de viață, adică în fapte de civilizație. A concepe **c.** ca fiind cultura în acțiune, valorile culturale în funcționalitatea lor socială concretă, este în concordanță cu umanismul filozofiei și politologiei marxiste care militează pentru o consecventă unitate dintre teorie și practică, pentru realizarea rosturilor umaniste ale valorilor culturale, și înseamnă o depășire radicală a concepțiilor idealiste și metafizice ce postulează opoziții ireconciliabile între cultură și **c.**, situarea acesteia din urmă pe o treaptă inferioară în scara înfăptuirilor umane sau chiar reducerea sa la universul mijloacelor tehnice-materiale, ceea ce are ca efect autonomizarea idealistă a culturii, ruperea sa de nevoile și imperativele sociale. *(Al.T.)*

Civism (lat. *civis* „cetățean"), atitudine politică și etică izvorînd din poziția individului de cetățean al statului și exprimînd conștiința drepturilor și îndatoririlor generate de această calitate a sa. Definindu-se **c.**, se accentuează, de regulă, ideea respectului datorat legii sau a devotamentului față de patrie. **C.** sau spiritul cetățenesc a fost cultivat cu deosebire în guvernămintele democratice. Făcînd apologia democrației sclavagiste ateniene, Pericles sublinia că ea presupune respectul legilor și promovează curajul civic și patriotismul; în mentalitatea acestei democrații, cetățeanul care nu lua parte la rezolvarea treburilor obștești era socotit nu numai inactiv, ci inutil pentru stat. Montesquieu socotea că principiul democrației este „virtutea politică", care presupune dragostea de legi și de patrie și pretinde ca interesul public să fie întotdeauna pus înaintea interesului personal. Democrația avînd totdeauna un caracter de clasă, și **c.** are o asemenea determinare: în statele de tip exploatator conținutul noțiunii de **c.** nu poate fi același pentru clasa exploatatoare și pentru cele exploatate: ca atitudine de conștiinciozitate și zel în îndeplinirea îndatoririlor cetățenești față de stat, **c.** dobîndește un sens real și adevărat doar pentru o minoritate, în timp ce pentru marea majoritate el apare ca o cerință impusă de supunere necondiționată față de lege. În condițiile socialismului, statul fiind întruchiparea puterii poporului, iar legea expresia voinței acesteia, **c.** se traduce în respectarea legalității socialiste, în participarea activă și responsabilă la rezolvarea treburilor obștești în toate domeniile vieții sociale. **C.** socialist se corelează

Scanned with OKEN Scanner

astfel, cu spiritul de responsabilitate socială, cu înțelegerea reciprocității și unității organice dintre drepturile și îndatoririle sociale, cu devotamentul față de socialism și cu patriotismul socialist. *(O.T.)*

Clasă politică, noțiune formulată, încă din 1884, de politologul elitist italian Gaetano Mosca și elaborată mai amplu în lucrarea sa fundamentală „Elementi di scienza politica" (1896), prin care acesta desemnează clasa conducătoare care există cu necesitate în orice organism politic. După Mosca, criteriul predominant, aproape exclusiv, care prezidează *recrutarea* și formarea **c.p.** constă în aptitudinea de a comanda, de a conduce, în capacitatea sa creatoare. Criteriul este explicit îndreptat împotriva concepției marxiste privind natura și rolul clasei dominante în statele de tip exploatator și urmărește să investească pe reprezentanții politicește activi ai burgheziei cu aureola meritului, cu girul capacității tehnice de a conduce societatea. Pentru Mosca, examenul diferitelor tipuri de recrutare, formare și organizare a **c.p.** trebuie să constituie obiectul central al științei politice. V. și *elitism*. *(O.T.)*

Clasă socială, principală diviziune macrogrupală a societății, în întreaga eră istorică cuprinsă între destrămarea comunei primitive și construirea deplină a societății comuniste. Rădăcinile împărțirii societății în **c.s.** se află în sfera economicului, în deosebirile poziției și rolului lor în cadrul relațiilor de producție, în interesele diferite și opuse ce izvorăsc din acestea. Lenin definea clasele ca fiind mari grupuri de oameni care se deosebesc între ele după locul pe care-l ocupă într-un anumit sistem de producție socială istoricește determinat, după raportul lor (de cele mai multe ori formulat și consfințit prin lege) față de mijloacele de producție, după rolul lor în organizarea socială a muncii și, deci, după modul de obținere și după mărimea acelei părți din avuția socială de care dispun ele. Cum sublinia Marx, pe fundamentul obiectiv al deosebirilor economice, clasele se deosebesc între ele și sub variate aspecte ale organizării și activității lor politice, ale modului lor de viață, ale conștiinței lor. În conștiința de clasă — conștiința propriei entități distincte, a propriilor interese și a propriului rol istoric — conștiința politică îndeplinește rolul hotărîtor. Relațiile politice ale societăților antagoniste sînt relații între clase; lupta politică este *luptă de clasă*. În societățile antagoniste precapitaliste, împărțirea în **c.s.** este dublată, fără a coincide cu ea, de împărțirea în *stări sociale*, avînd statut politico-juridic inegal. **C.s.** se subdivid, în unele cazuri, în *straturi sociale* (ex. marea burghezie, burghezia mijlocie, mica burghezie); există și straturi aflate în afara unei anumite **c.s.** (ex. intelectualitatea). Ierarhia **c.s.** în societățile antagoniste se întemeiază pe deosebiri de ordin calitativ, prezența sau absența proprietății private asupra mijloacelor de producție, deținerea sau nedeținerea puterii politice. Modelul structural construit de sociologia marxistă include elementul de discontinuitate, exprimînd antagonismul izvorît din statutele sociale și interesele fundamentale ale claselor. Fiecare *formațiune social-economică* are o structură de clasă proprie, specifică, prezentînd un raport de fapt dinamic, schimbător. Ca urmare a revoluției socialiste, clasele exploatatoare sînt desființate; clasele societății socialiste nu mai sînt antagoniste. În urma desființării proprietății private asu-

Scanned with OKEN Scanner

pra mijloacelor de producție, criteriul raportării față de acestea — fără a-și pierde importanța, deoarece există forme diferite ale proprietății sociale în socialism — încetează de a mai constitui criteriul fundamental al delimitării claselor; oamenii muncii fiind concomitent proprietari și producători, pe primul plan se ridică criteriul locului ocupat și rolului îndeplinit în organizarea și diviziunea socială a muncii. Analizînd schimbările petrecute în structura noii orînduiri, Programul P.C.R. trage concluzia că societatea socialistă românească este alcătuită actualmente din clase și categorii sociale care participă activ la munca productivă — în sfera creației materiale sau spirituale —, acționează în strînsă colaborare și unitate, sînt vital interesate în creșterea și modernizarea continuă a forțelor de producție, în perfecționarea relațiilor socialiste, în făurirea socialismului și comunismului în România. Cercetarea structurii de clasă concrete a societății se desfășoară intens în toate țările socialiste: G.I. Glezerman, S.I. Solnțev, N.S. Semionov (U.R.S.S.); J. Hochfeld, K.M. Szomczynski, W. Weselowski (Polonia); A. Wirth, Zs. Ferge, T. Kolosi (Ungaria); K. Lungwitz, R. Schulz (R.D.G.); M. Markov (Bulgaria) etc. În țara noastră sînt cunoscute lucrările lui C. Ionescu, I. Rădulescu, H. Cazacu, O. Hoffman, I. Aluaș etc., consacrate acestei problematici. În opoziție cu tendința de polarizare — de creștere a distanței sociale și de accentuare a opoziției — caracteristică formațiunilor clădite pe proprietatea privată, pe exploatarea omului de către om, tendința de bază a dezvoltării societății socialiste este cea de *omogenizare* —, de apropiere pînă la dispariție a oricăror deosebiri în condițiile de existență — a statului și rolului social al claselor și categoriilor existente. V. și *capitalism*, *lupta de clasă*, *mobilitate socială*, *socialism*. *(A.R.)*

Clericalism (lat. tîrzie *clericalis*, din gr. *kleros* „cel sortit, ales de soartă, preoțime") **1.** Tendință a bisericii și a clerului de a-și întări și consolida dominația sau influența în societate, în viața politică; **2.** Curent politic care militează pentru aceasta. În ambele sale variante, **c.** a reprezentat și reprezintă o orientare politică reacționară. V. și *catolicism*, *protestantism*. *(N.K.)*

Coaliție (lat. *coalesco* „a se uni, a se înțelege"), unirea sau gruparea, de o manieră în general temporară, într-un ansamblu cu un anumit grad de instituționalizare, a unor părți sau unități distincte (oameni, grupuri, facțiuni politice, partide, state etc.) în vederea realizării, prin acțiune coordonată, a anumitor obiective de interes comun. **C.** nu exclude existența concomitentă a unor interese specifice ale partenerilor. Sensul primordial al conceptului este cel de uniune politică temporară, mai puțin durabilă decît facțiunea, partidul sau grupul de interese, constituită din părți care își păstrează „frontierele" inițiale, în scopuri electorale, parlamentare sau de guvernare. **C.** se referă, de asemenea, la domeniul relațiilor internaționale, și anume, la acordurile realizate între state pentru coordonarea temporară a acțiunilor diplomatice sau a celor politice și militare în cursul unor războaie purtate împotriva unui inamic comun. Conceptul de **c.** ocupă un loc central în cadrul *teoriei jocurilor*. În acest context, **c.** reprezintă utilizarea coordonată a resurselor pentru a determina rezultatul unei decizii în jocurile mixte cu mai mult de doi parteneri, în care conflictul și interesul comun sînt prezente simul-

Scanned with OKEN Scanner

tan. Autorii teoriei jocurilor cu *n* membri, John von Neuman și Oskar Morgenstern, au observat că există o diferență fundamentală în privința descoperirii modalității celei mai bune de a cîștiga între jocurile cu doi membri și cele cu mai mult de doi jucători. În primele, problema este alegerea celei mai bune strategii împotriva adversarului; în celelalte, cea a alegerii partenerului (lor) împreună cu care se poate cîștiga. Ei au numit rezultatul alegerii mutuale a partenerului **c.** O contribuție importantă la dezvoltarea studiului formării **c.** au adus W.H. Riker, W.A. Gamson și A. Rapoport. Primul consideră că, deoarece politica este definită adesea drept alocarea autoritară a valorilor, și în toate cazurile alocarea este un proces de formare a **c.**, teoria **c.** poate fi apreciată ca nucleul teoriei politicilor. Principalele probleme ale studiului **c.** sînt: diviziunea cîștigurilor pentru a asigura victoria unui jucător sau a unei **c.**, calculul șanselor pe care le are un jucător de a obține o poziție crucială într-o **c.** cîștigătoare, desemnarea jucătorilor care pot deveni parteneri etc. Există o serie de teorii în legătură cu formarea **c.**: a resurselor minime (se vor forma acele **c.** care minimizează totalul resurselor de care dispun partenerii, fără ca acestea să devină insuficiente), a puterii minime, a anticompetitivității etc. În procesul formării **c.** partenerii pot îndeplini o varietate de roluri: liderul, discipolul, pivotul etc. Teoria **c.** este relevantă pentru înțelegerea dezvoltării unor noi forme de organizare socială. V. și *alianță interstatală*, *joc (teoria jocurilor)*. *(V.S.)*

Codificare, operație prin care caracteristicile fenomenelor studiate se înlocuiesc cu semne de cod (litere, cifre) stabilite convențional. **C.** se poate face manual sau mecanic. În anchetele sociologice se folosesc frecvent instrumente de cercetare (chestionare, formulare) standardizate, care cuprind întrebări cu răspunsuri preformulate, codificate. Înregistrarea răspunsurilor de către subiectul anchetat sau operatorul de anchetă se face direct prin notarea (sublinierea, încercuirea, bifarea etc.) codurilor care corespund acestora. În alte cazuri **c.** se face ulterior, pe baza unei liste de coduri corespunzătoare răspunsurilor date. Acest procedeu se aplică, în special, în **c.** chestionarelor cu întrebări deschise. Ele trebuie să aibă o căsuță liberă pentru cod în dreptul fiecărei întrebări. Pentru a putea codifica răspunsurile la întrebările deschise se procedează mai întîi la o *analiză de conținut*, care să ne permită o clasificare a lor în categorii, clase de răspunsuri. Acestora li se acordă convențional anumite coduri. Scopul principal al **c.** este acela de a asigura posibilitatea prelucrării informațiilor culese, cu ajutorul mașinilor. După modul de atribuire a codurilor se deosebesc mai multe sisteme de **c.**: sistemul numeric, sistemul zecimal, sistemul în serie și sistemul combinat. În instrumentele de anchetă (chestionare, teste) se folosește în mod frecvent sistemul numeric binar (adeziune sau neadeziune la un răspuns) și sistemul deschis, care este tot o aplicare a sistemului binar la mai multe caracteristici ale fenomenului studiat. *(P.C.)*

Coercițiune externă *(constrîngere)* (lat. *coercitio* „constrîngere"), ansamblu de măsuri licite, îndreptate împotriva unui stat în condițiile stabilite de *dreptul internațional*. Cînd, în soluționarea litigiilor internaționale, mijloacele pașnice nu au dat rezultate, dreptul internațional admite, în cazuri cu totul excepționale, recurgerea la anumite mijloace de coercițiune

Scanned with OKEN Scanner

împotriva statului care a săvîrșit acțiuni inamicale sau a încălcat dreptul internațional. Dacă în trecut dreptul internațional admitea recurgerea fără nici o limită la măsuri de **c.c.** aplicate individual de către state, astăzi folosirea mijloacelor de **c.c.** e condiționată de faptul de a se fi încercat în prealabil rezolvarea diferendului prin mijloace pașnice și de respectarea prevederilor Cartei O.N.U. conform cărora, în general, aplicarea tuturor măsurilor de **c.c.** este încredințată Consiliului de Securitate. Principalele măsuri de **c.c.** cunoscute în dreptul internațional sînt: retorsiunea, embargoul, represaliile, boicotul, blocada maritimă pașnică și ruperea relațiilor diplomatice. *(I.C.)*

Coerciţiune internă, asigurarea aplicării actelor statale de conducere, normative sau individuale, atunci cînd ele nu sînt respectate de bunăvoie; impunerea prin forță a normei juridice și a actelor juridice individuale date în baza lor. Sancțiunea juridică — ca formă de **c.i.** se aplică de stat în formele procedurale stabilite de lege. Există și forme extrajudiciare de **c.i.** Formele **c.i.** au evoluat în decursul istoriei, ideologiile progresiste militînd pentru legalizarea, umanizarea și individualizarea lor. În comuna primitivă, nerespectarea normelor de convieţuire atrăgea după sine, în ultimă instanță, alungarea din gintă sau trib, ceea ce, practic, însemna o condamnare la moarte. „Legea talionului“ a reprezentat o primă formă de proporționalizare a constrîngerii care, apoi, s-a dezvoltat în forma compoziției (răscumpărării). *Sclavagismul* și *feudalismul* au menținut formele cele mai brutale de constrîngere: omorul, tortura, bătaia, galerele, reprimarea sîngeroasă a oricărei încercări a sclavilor, respectiv a iobagilor și a populației sărace și exploatate de a-și îmbunătăți condițiile de viață. *Capitalismul*, în ciuda unor principii noi și progresiste proclamate de revoluția burgheză (al legalității, proporționalizării și individualizării pedepsei ș.a.) a continuat să mențină în legislație sau să tolereze forme inumane de sancțiuni folosind, totodată, pe scară largă, în special în regimurile fasciste, forme extrajudiciare de constrîngere îndreptate împotriva oamenilor muncii, a elementelor democratice și progresiste sau a populațiilor aparținînd unor rase sau naționalități considerate de ei „inferioare“: teroarea, starea de asediu, reprimarea sîngeroasă cu folosirea armatei, poliției, a unor bande înarmate împotriva acțiunilor clasei muncitoare și forțelor democratice. În *socialism*, cîmpul de aplicare a **c.i.** este tot mai restrîns ca urmare a lichidării claselor exploatatoare și faptului că ordinea de drept și statul acționează în spiritul și în slujba voinței maselor populare. P.C.R. și statul socialist român militează ferm pentru respectarea strictă a cadrului legal de aplicare a **c.i.**, împotriva oricăror forme de **c.i.** extralegală. În același timp, scopul măsurilor de constrîngere, inclusiv a sancțiunilor penale este nu numai pedepsirea, ci și reeducarea și redarea persoanei condamnate societății. „Pedeapsa este o măsură de constrîngere și un mijloc de reeducare a condamnatului“ iar „executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească persoana condamnatului“ se prevede în Codul penal al Republicii Socialiste România (art. 52). *(I.C.)*

Coexistența pașnică, sistem de relații între țări cu orînduiri sociale diferite în epoca noastră. V.I. Lenin a formulat teza „convieţuirii pașnice“ a statelor cu sisteme so-

Scanned with OKEN Scanner

ciale deosebite, ca principiu fundamental al statului socialist sovietic apărut în urma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. **C.p.** are la bază respectarea principiilor independenței și suveranității statelor, a egalității în drepturi indiferent de mărimea și puterea lor economică și militară, renunțării la forță și amenințarea cu forța în relațiile dintre ele, colaborării reciproc avantajoase, neamestecului în treburile interne și al dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur regimul social-politic. Din aceste principii decurge, ca singură cale de rezolvare a litigiilor dintre state, calea pașnică, a tratativelor. **C.p.** este o necesitate obiectivă, în condițiile existenței în lume, ca un fapt, a unor țări cu sisteme sociale diferite; **c.p.** fiind singurul sistem rațional de organizare a relațiilor interstatale, mai ales în condițiile actualei dezvoltări a armelor de distrugere, în special a celor nucleare, a căror folosire pune în pericol însăși existența speciei umane; înscriindu-se ca unica alternativă la un război termonuclear distrugător pentru omenire. Subliniind faptul că atît timp cît mai există țări cu orînduiri sociale diferite trebuie să se asigure colaborarea pașnică între ele, Programul P.C.R. prevede că România va promova consecvent principiile **c.p.**, acționînd pentru lărgirea relațiilor de colaborare cu țările capitaliste dezvoltate, în interes reciproc, în scopul instaurării unei politici de destindere și pace în lume. **C.p.** nu este numai o necesitate, dar a devenit în zilele noastre o posibilitate reală, principiile ei căpătînd o recunoaștere tot mai deplină din partea forțelor politice, a statelor și guvernelor. Baza obiectivă a afirmării și recunoașterii tot mai largi a principiilor **c.p.** o constituie schimbările și mutațiile produse pe plan internațional și în raportul de forțe pe arena mondială, în primul rînd, creșterea forței țărilor socialiste ca rezultat al progreselor obținute de fiecare dintre acestea în dezvoltarea lor economică, științifică și socială care fac să crească forța socialismului, autoritatea și influența sa pe plan mondial. Un rol tot mai important în afirmarea acestor principii îl au noile state independente, țările mici și mijlocii vital interesate în promovarea unei politici de egalitate și respect între popoare, de colaborare și renunțare la forță și dictat în relațiile dintre state. În imprimarea unui curs de destindere și colaborare, rolul hotărîtor îl au masele populare în frunte cu clasa muncitoare, forțele progresiste și democratice, țărănimea, intelectualitatea, tineretul care acționează împotriva politicii de intervenție, pentru relații bazate pe deplina egalitate între state. **C.p.** nu poate fi rezultatul unui „echilibru de forțe“ sau „echilibru al fricii“, ci al participării tuturor națiunilor, în condiții de egalitate, la rezolvarea problemelor internaționale, ținînd seama de interesele lor. **C.p.** este reală atunci cînd se bazează pe recunoașterea principiilor ei de către toate statele, pe angajamentul acestora asupra respectării lor și pe un sistem de garanții, astfel încît orice amestec în treburile interne ale altor state vor fi considerate drept acte împotriva păcii și umanității. **C.p.** este un important factor de progres în lumea contemporană, una din condițiile care facilitează lupta clasei muncitoare și a celorlalte mase populare pentru revendicări sociale și politice, pentru o viață mai bună, creînd condiții favorabile mișcărilor de eliberare națională, luptei noilor state pentru consolidarea independenței lor. Ea favorizează progresul omenirii în toate domeniile, duce la apropierea și mai buna cunoaștere între

Scanned with OKEN Scanner

popoare, la intensificarea schimbului de valori materiale și culturale, la progresul mai rapid al științei și tehnicii. **C.p.** nu poate însemna diminuarea rolului luptei de clasă, o împăcare a ideologiilor, compromisul acestora. Dacă dialogul politic și diplomatic dintre state implică realizarea și a unor concesii reciproce, pe baza respectării unor principii de comun acceptate, dialogul ideologic nu poate înregistra asemenea compromisuri. Lupta dintre ideologia noastră marxist-leninistă și cea burgheză constituie o reflectare a contradicțiilor de neîmpăcat dintre proletariat și burghezie, dintre socialism și capitalism. **C.p.** dintre state cu orînduiri sociale diferite nu exclude lupta dintre clase, inclusiv lupta ideologică. *(I.F.)*

Colonialism (lat. *colonia* „colonie, moșie"), politică îndreptată spre acapararea și menținerea coloniilor; sistemul de subjugare politică, exploatare economică și asuprire cultural-spirituală a unor țări de către altele, mai puternice și mai dezvoltate. În antichitate, prin *colonie* se înțelegea, fie așezarea cetățenilor romani într-un teritoriu ocupat, fie — în perioada de declin a imperiului roman și a feudalismului timpuriu — moșia lucrată de sclavii eliberați, așezarea coloniilor. În epoca modernă și contemporană, prin *colonie* se înțelege: 1) o comunitate de cetățeni ai unui stat așezată într-un alt stat, comunitate care-și păstrează legăturile administrative, constituționale cu țara de baștină (de ex. se vorbea de colonia britanică din India); 2) țara subjugată politic, economic, cultural de o metropolă. În istoria **c.** britanic se făcea distincție între *colonie*, țară în care puterea legislativă, administrația etc. erau concentrate exclusiv în mîna reprezentanților metropolei, și *dominion*, care dispunea de o oarecare autoguvernare. Ulterior, după destrămarea sistemului colonial al imperialismului, dominioanele au păstrat unele legături speciale cu Marea Britanie în cadrul „Commonwealth"-ului. Este interesant de remarcat faptul că în literatura politologică din țările capitaliste dezvoltate — foste metropole sau interesate în variatele forme ale neocolonialismului — termenul de **c.** este considerat adesea ca imprecis, și ca unul care ar fi luat naștere doar în ultimele decenii. Pe de altă parte, definițiile date **c.** de unii autori din aceste țări eludează esența politică a fenomenului, subjugarea și asuprirea colonială. Astfel J.A. Hobson definește **c.** ca o revărsare naturală, un debit natural al națiunii, considerînd că testul **c.** îl constituie putința colonialiștilor de a transplanta civilizația pe care o reprezintă în mediul natural și social din colonii. E.M. Winslow înțelege prin **c.** ocuparea unor teritorii virgine, ocupație în care conflictele sînt doar incidentale, **c.** fiind soluția la dezideratul unor europeni de a-și găsi noi locuri de viață. Spre deosebire de propovăduitorii unor asemenea păreri, se găsește și printre reprezentanții politologiei occidentale un număr apreciabil de autori care surprind esența **c.** în raporturile de dominație și supunere între țări. Deși această poziție este mult mai aproape de adevăr, insuficiența ei constă în faptul că prin **c.** nu se înțelege o anumită politică dusă de metropolă față de colonii, ci — folosindu-se termenul de **c.** în sens sinonim cu imperialismul — se înțelege orice manifestare a politicii de impunere a voinței de către marile puteri. În realitate, starea colonială a unei țări se caracteri-

Scanned with OKEN Scanner

zează prin ocupaţie militară, guvernare şi administraţie străină, privarea (totală sau parţială) a populaţiei băştinaşe de drepturile cetăţeneşti, însuşirea de către metropolă a părţii preponderente a venitului naţional. Istoria **c.** începe cu sec. 14, Portugalia, Spania, Olanda, apoi Franţa şi Anglia fiind primele ţări care au cotropit teritorii în alte continente şi au înjghebat un sistem colonial. Dezvoltarea istorică a **c.** a reprezentat un corolar al dezvoltării modului de producţie capitalist. În prima perioadă a **c.** feudalii şi comercianţii din Europa căutau prin **c.** obţinerea de metale preţioase, comori, mirodenii etc. În acea vreme s-a formulat chiar o doctrină economică conform căreia bogăţia unei ţări depinde mai puţin de producţia populaţiei şi mai mult de cantitatea de metale preţioase de care dispune. În a doua perioadă a dezvoltării sale, **c.** a adus pe primul plan producerea în colonii a unor produse agricole, extragerea de materii prime de care economia ţării colonialiste avea nevoie. În a treia fază a **c.** începe exportul de capital disponibil din metropolă în colonii, **c.** asigurînd un profit superior. În sec. 17 şi 18 pînă şi autori luminaţi (de ex. Montesquieu) căutau justificări ideologice pentru **c.** În realitate, **c.** a produs o ruptură în dezvoltarea istorică a teritoriilor subjugate. Imprimînd economiei teritoriului în cauză o dezvoltare cu caracter de monocultură, a adaptat-o la nevoile metropolei, promovînd o politică de conservare a relaţiilor de producţie înapoiate, menţinînd o stare de subdezvoltare economică, socială, politică şi culturală. S-au creat zone largi ale mizeriei şi foametei cronice, „geografia foamei" cum o denumea J. de Castro. Marx şi Engels au acordat o deosebită atenţie fenomenului de **c.**, dezvăluindu-i esenţa şi cauzele. Fondatorii marxismului au studiat în primul rînd **c.** din Asia, demascînd consecinţele sale: pauperizarea maselor, dispariţia meşteşugurilor locale, intensificarea exploatării, înăbuşirea aspiraţiilor naţionale, repercusiunile **c.** asupra capitalismului şi mişcării muncitoreşti din Europa (formarea aristocraţiei muncitoreşti etc.). În epoca imperialismului s-a terminat împărţirea teritoriului globului între puterile imperialiste, s-a format sistemul colonial al imperialismului, lumea despărţindu-se — după caracterizarea dată de V.I. Lenin — într-un mănunchi de naţiuni privilegiate, asupritoare, pe de o parte, în popoare private de drepturi, asuprite, reprezentînd majoritatea covîrşitoare a populaţiei globului, pe de altă parte. Lenin a analizat **c.** din epoca imperialismului, considerînd lupta dintre metropole pentru reîmpărţirea lumii ca una din trăsăturile fundamentale ale imperialismului. Lenin a analizat mişcările de eliberare din colonii, a reliefat caracterul antifeudal şi antiimperialist al acestor mişcări, a elaborat linia politică, strategia şi tactica partidului comunist în raport cu **c.**, cu mişcările de eliberare colonială. Prima mare breşă în sistemul colonial al imperialismului a produs-o Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie; în epoca de după cel de-al doilea război mondial, s-a produs destrămarea sistemului colonial al imperialismului. O importanţă deosebită a avut-o în acest context victoria revoluţiei din China, crearea Republicii Populare Chineze. Destrămarea sistemului colonial al imperialismului n-a însemnat totodată şi o renunţare din partea puterilor imperialiste la politica colonialistă. Ansamblul eforturilor şi procedeelor folosite de unele ţări puternice şi dezvoltate spre a-şi menţine fostele colonii, ţările slab

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltate, în sfera lor de influență și de interes, se desemnează prin termenul de *neocolonialism*. Menținerea unor baze militare pe teritoriul altor țări, provocarea unor conflicte armate prin încurajarea și sprijinirea forțelor contrarevoluționare interne sau folosirea unor trupe de mercenari, crearea și sprijinirea unor guverne marionetă etc., toate acestea și altele asemănătoare fac parte din arsenalul politic al neocolonialismului. Pe plan economic, neocolonialismul se folosește de acordarea unor așa-numite ajutoare și împrumuturi menite să asigure menținerea stării de dependență a tinerelor state în curs de dezvoltare, stoarcerea unor avantaje economice neechitabile etc. După cucerirea independenței lor, fostele țări coloniale desfășoară o luptă intensă împotriva tuturor formelor neocolonialismului. România acționează cu consecvență pentru amplificarea relațiilor cu țările în curs de dezvoltare, cu statele care luptă pentru dezvoltarea lor independentă. După cum subliniază Programul P.C.R., țara noastră așază la baza colaborării și solidarității cu aceste țări, în lupta împotriva imperialismului, c. și neocolonialismului, respectul dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și făuri viitorul așa cum dorește. România sprijină activ lupta tuturor popoarelor și mișcărilor de eliberare națională împotriva dominației străine, pentru libertate și independență. V. *anticolonialism, eliberare națională, imperialism.* *(I.G.)*

Comparată *(politica)*, domeniu de cercetare în știința și sociologia politică, definit prin utilizarea metodei comparative, adică prin investigarea structurilor politice, care pun în evidență similitudini și diferențe în spațiu, și a dinamicii politice, care decelează similitudini și diferențe în timp. Pînă după al doilea război mondial politica c., deși cu o lungă tradiție, inaugurată încă de Aristotel, a fost practicată mai ales de juriști, limitîndu-se la studiul comparativ al reglementărilor constituționale ale instituțiilor politice, avînd deci un caracter prin excelență descriptiv și formalist. Aceste trăsături s-au transmis și cercetărilor politologice occidentale, care, la început, se limitau la studiul formelor de guvernămînt vest-europene, avînd deci și un caracter etnocentrist. Perioada postbelică — mai ales începînd cu deceniul al VI-lea — a înregistrat o sporire considerabilă a literaturii și publicațiilor de politică c., generată de unii factori obiectivi: pe de o parte o „expansiune a politicii", tradusă într-o politizare mai intensă a lumii contemporane; pe de alta, un „spectru lărgit al sistemelor politice", manifestat în creșterea spectaculoasă a numărului statelor independente — în urma prăbușirii sistemului colonial al imperialismului —, avînd o largă varietate de tipuri politice, aflate în stadii diferite de diferențiere, consolidare și dezvoltare. Elemente cu totul inedite au furnizat politicii c. statornicirea și evoluția sistemelor politice din lumea socialismului. În același timp, abordarea pe un front mai larg a cercetărilor comparatiste a fost stimulată și de cerințele dezvoltării științei politice, în direcția lichidării empirismului și a avansării ei în elaborarea teoretică, știut fiind că analiza comparativă constituie premisa necesară pentru elaborarea tipologiilor, și, apoi, pentru generalizarea teoretică. Creșterea volumului cercetărilor comparatiste și extinderea ariei lor au fost însă însoțite, mai ales în politologia occidentală, și de fenomene care n-au fost stimulatoare pentru dezvoltarea disciplinei. Astfel, multe din-

Scanned with OKEN Scanner

tre investigații s-au orientat spre „periferia" politicului, contribuind la ștergerea distincției dintre politic și nepolitic, la situația descrisă de comparatistul american Roy D. Macridis în expresia „noi studiem tot ce este potențial politic". Totodată, din lipsa unor premise filozofice și metodologice consecvent științifice s-a ajuns la o „tensiune conceptuală" (G. Sartori), la pseudo-echivalențe conceptuale rezultate din analogii nefondate, la conceptualizări imprecise sub raport științific și, implicit, lipsite de virtuți explicative. Problemele esențiale ale relevanței politicii **c.** țin de cunoașterea intimă a structurilor și dinamicii politice din țările comparate, în ceea ce au ele specific, ca și de concepția care prezidează selectarea și organizarea variabilelor și determină criteriile în lumina cărora se operează comparația. În multe din studiile de politică **c.** elaborate în occident, modelele oferite insistă mai ales asupra formelor, în lumina unor criterii incomplete sau inexact ierarhizate, ignorîndu-se variabilele sociale (și mai ales clasele sociale) și rămînînd de cele mai multe ori mai mult decît discrete în problema forțelor motrice, generale dar mai ales specifice, ale evoluției politice din țările analizate. Se simte nevoia operării cu o criteriologie complexă, care să nu se izoleze de considerarea factorilor socio-economici și a forțelor motrice reale ale evoluției politice. E necesar, astfel, pentru a se curma cu practica unui gen de studii care vizează precumpănitor funcții ideologice și nu științific-explicative, ca atunci cînd se analizează fenomene și procese politice din sisteme politice deosebite ca esență (cum este cazul socialismului și capitalismului) să fie promovate criterii distincte, care țin cont de natura lor, pentru a nu se ajunge la pseudo-echivalențe și nici la opoziții formale sau arbitrare. Trebuie de asemenea, subliniată, pentru politologia marxistă, importanța și actualitatea studiilor comparative asupra instituțiilor și proceselor politice din țările sistemului mondial socialist, în lumina dialecticii obiective a generalului și particularului, ceea ce ar da posibilitatea utilizării reciproce a experienței acestora.

(O.T.)

Comunicație politică (lat. *communicatio*, deriv. din *communicare* „a împărtăși, a comunica"). **1.** (În sens restrîns) Activitate a unor instituții specializate care au fost create pentru a difuza și promova informații, idei și atitudini cu privire la problemele guvernării. **2.** (În sens larg) Schimb de informație sau o „punere în comun" a unor valori care permit diferiților actori de a se înțelege în cadrul unei societăți politice. Caracterul politic al comunicației se apreciază în funcție de consecințele directe sau indirecte, mediate sau imediate pe care le poate avea asupra sistemului politic. Raportat la acesta din urmă, **c.p.** este cea care asigură adecvarea între *guvernanți* și *guvernați* printr-un schimb permanent de informație: expresie a deciziilor suverane ale guvernanților asupra guvernaților, ea exprimă legitimarea autorității guvernanților de guvernați. De aceea nu este surprinzător că în unele analize ale sistemelor politice **c.p.** este considerată ca o funcție de sine stătătoare a acestora (de ex. G. Almond și J. Coleman) sau că unii autori (de ex. Karl Deutsch) pun la baza analizei sistemului politic conceptul de comunicație. În cursul istoriei, **c.p.** s-a dezvoltat, extins și diversificat, ocupînd un loc hotărîtor în sistemele politice contemporane. Studiile întreprinse în politologia

Scanned with OKEN Scanner

contemporană asupra **c.p.** se concentrează asupra mijloacelor folosite (*mass-media*, imprimate și electronice, organizații politice și nepolitice), asupra conținutului (manifest și latent) și caracterului ei, asupra efectelor sale asupra guvernanților și guvernaților, asupra acțiunii comunicației asupra mesajului însuși. Natura și sensul **c.p.** diferă de la un sistem politic la altul, în funcție de finalitățile reale ale sistemului și de gradul în care el încorporează și realizează principiile democrației reale. În societatea noastră socialistă, **c.p.** are un caracter autentic informativ și explicativ, urmărind ridicarea continuă a nivelului de cunoaștere al maselor, are un caracter deschis și atotcuprinzător, de masă, se realizează în dublă direcție (de „sus" în „jos" cît și de „jos" în „sus"), urmărind lărgirea și intensificarea participării maselor la procesul decizional, are un caracter umanist și un sens etic superior. Ea alcătuiește un sistem în același timp informativ și formativ, care îmbină factorii cognitivi-informaționali cu cei educativi-axiologici și mobilizator-acționali. V. și *mass-media și politica, propagandă*. *(O.T.)*

Comunism, *formațiunea social-economică* care, în virtutea legilor de dezvoltare ale societății și ca urmare a revoluției socialiste victorioase ia locul capitalismului, mișcarea social-politică revoluționară avînd drept scop final înfăptuirea acestei orînduiri; ideologia călăuzitoare a acestei mișcări. În literatura politologică de factură nemarxistă este, adesea, sinonim folosit cu marxismul. Prima formațiune social-economică, lipsită de proprietate privată și de exploatare pe care a cunoscut-o omenirea a fost denumită de clasicii marxismului **c.** primitiv, denumire care exprimă deplina egalitate socială a membrilor societății, nivelul redus, rudimentar al forțelor de producție pe care se bazau relațiile comuniste. Primele idei și idealuri comuniste apar încă în antichitate (vezi Engels despre unele secte ale creștinismului primitiv ca și unele scrieri social-utopice). Manifestîndu-se și în evul mediu în cadrul unor mișcări „eretice" (Thomas Münzer), ideile comuniste se răspîndesc odată cu dezvoltarea capitalismului în diferite variante ale *socialismului* și **c.** *utopic*. Coordonatele esențiale ce definesc **c.** au fost expuse de Marx în „Manuscrisele economice-filozofice", „Critica programului de la Gotha", volumul al III-lea al „Capitalului", de Engels în „Principiile comunismului" și „Anti-Duhring", de Marx și Engels în „Ideologia germană" și în „Manifestul Partidului Comunist". Ulterior, Lenin a reluat și a explicitat ideile fondatorilor marxismului cu privire la **c.**, în special în cartea sa „Statul și revoluția". Subliniind că socialismul, ca primă etapă a formațiunii social-economice comuniste, este o societate care abia se naște din societatea capitalistă și care, de aceea, mai poartă din toate punctele de vedere pecetea vechii societăți, clasicii marxismului au considerat **c.** ca o treaptă superioară a noii orînduiri, caracterizată prin faptul că se va fi dezvoltat pe propria sa bază. **C.** este conceput ca o societate fără clase, în care domnește deplina egalitate socială bazată pe proprietatea obștească unitară asupra mijloacelor de producție, pe dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție ca urmare a perfecționării continue a științei și tehnicii, pe abundența tuturor produselor, ceea ce va permite afirmarea principiului **c.** „de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi". În concepția lui Marx, **c.** presupune: dispariția subordonării indivizilor față de diviziunea muncii și, odată cu ea, a opoziției din-

Scanned with OKEN Scanner

tre munca intelectuală și munca fizică, dintre oraș și sat; transformarea muncii dintr-un — numai — mijloc de asigurare a existenței, în primă necesitate vitală; dezvoltarea multilaterală a indivizilor; creșterea forțelor de producție în asemenea măsură încît toate izvoarele avuției colective să țîșnească ca un torent. Criticînd ironiile făcute de unii teoreticieni burghezi la adresa „utopiei comuniste", Lenin le-a imputat o crasă ignoranță, deoarece judecata lor pornea de la presupunerea productivității de atunci a muncii și de la trăsăturile morale ale filistinului în stare să spargă depozitele de bunuri publice și să ceară imposibilul. **C.** va fi o societate superior organizată a oamenilor muncii liberi și conștienți, în care se va înfăptui autoadministrarea socială, în care prestarea unei munci socialmente utile devine pentru fiecare o nevoie lăuntrică primordială, o necesitate recunoscută, toți membrii societății dispunînd de posibilitatea de a-și pune în valoare capacitățile în modul optim în favoarea colectivității, de a-și dezvolta multilateral personalitatea. În concepția fondatorilor marxismului, societăților presocialiste le sînt proprii „surogatele de colectivități", „colectivitățile aparente"; numai **c.** creează condițiile unei colectivități reale în cadrul căreia „indivizii își dobîndesc libertatea în cadrul asociației lor și prin intermediul ei". În formarea omului multilateral al societății **c.**, clasicii marxismului acordau o deosebită importanță educației și școlii, menite să ajute indivizii „să aplice omnilateral aptitudinile lor omnilateral dezvoltate". Totodată, ei au subliniat faptul că societatea **c.** nu va duce la o egalizare deplină a condițiilor de muncă și viață, la o nivelare și uniformizare a personalităților. În concepția lui Marx și Engels, dezvoltarea capacităților speciei „om" va coincide în **c.** cu dezvoltarea fiecărui individ luat în parte, dezvoltarea liberă a fiecăruia va fi condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturor. În conformitate cu ideea lor fundamentală cu privire la caracterul istoric al fenomenului politic, legat doar de anumite trepte de dezvoltare ale societății omenești, clasicii marxismului prevedeau pentru viitoarea societate **c.** pe deplin dezvoltată dispariția organizării politice a societății, dispariția statului. În „Manifestul Partidului Comunist" se arată că atunci cînd vor fi dispărut deosebirile de clasă și întreaga producție va fi fost concentrată în mîinile indivizilor asociați, puterea publică își va pierde caracterul politic. În locul guvernării asupra persoanelor vor apare în **c.** administrarea lucrurilor și conducerea proceselor de producție, iar statul va dispare treptat. În „Statul și revoluția", Lenin apără și dezvoltă această teză a fondatorilor marxismului, subliniind că în locul democrației socialiste, „democrație *aproape* deplină", în **c.** se va realiza „democrația *într-adevăr* deplină, intrată în obișnuință și care *de aceea* dispare treptat... Democrația deplină echivalează cu nici un fel de democrație". În concepția leninistă, democrația este o formă de stat, dispariția democrației este echivalentă cu dispariția statului. Totodată, Lenin subliniază că nu poate fi vorba de fixarea momentului viitoarei dispariții a statului, aceasta realizîndu-se doar printr-un proces îndelungat. În general, Lenin a reliefat caracterul științific al metodei de previziune a fondatorilor marxismului, care s-au abținut consecvent de a emite profeții privitoare la căile și formele concrete — și cu atît mai mult la termenele — de realizare a **c.** A încerca astăzi să anticipezi în practică rezultatul vii-

Scanned with OKEN Scanner

tor al c., spunea Lenin acum mai bine de o jumătate de secol, este același lucru cu a preda matematicile superioare unui copil de patru ani. În condițiile de astăzi, cînd Uniunea Sovietică păşeşte pe drumul construcției comunismului iar numeroase țări socialiste înaintează pe calea realizării socialismului dezvoltat, caracterul profund științific al previziunilor făcute de clasicii marxism-leninismului cu privire la c. a primit noi confirmări prin generalizarea experienței istorice și a rezultatelor dezvoltării științelor. Totodată s-a adeverit previziunea leninistă cu privire la multitudinea și varietatea formelor de trecere de la capitalism la socialism și de construcție a societății socialiste și comuniste. Expresie a contribuției P.C.R. la aplicarea și dezvoltarea creatoare a marxism-leninismului, Programul partidului nostru conține valoroase precizări cu privire la principiile fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă. Pornind de la ideile clasicilor marxismului referitoare la cele două trepte ale formațiunii social-economice comuniste precum și la faptul că trecerea de la prima la cea de-a doua treaptă va constitui o perioadă istorică mai scurtă sau mai lungă în raport de condițiile concrete din fiecare țară, de situația existentă pe plan internațional, Programul P.C.R. subliniază că între cele două faze există o strînsă unitate dialectică. În virtutea acestui fapt, încă în condițiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate se accentuează realizarea unor principii ale c. Se poate aminti, în acest sens, prevederea Programului ca în satisfacerea cerințelor generale ale populației cheltuielile sociale să aibă o pondere tot mai mare, realizîndu-se astfel, încă din această fază, îmbinarea principiului repartiției socialiste după muncă cu principiul repartiției comuniste, de satisfacere deplină a necesităților raționale de viață ale oamenilor; se pot aminti de asemenea sublinierile din Program referitoare la necesitatea afirmării încă de pe acum a principiilor eticii și echității comuniste etc. În zilele noastre „țîșnirea ca un torent al tuturor izvoarelor avuției colective“ poate fi tradusă în termenii realizării revoluției științifice-tehnice, a automatizării și cibernetizării producției. Luînd în considerare experiența social-umană contemporană, Programul aduce precizări importante în ce privește principiul „fiecăruia după nevoi“, subliniind necesitatea determinării științifice a necesarului de consum, a excluderii risipei și acumulării peste necesarul satisfacerii depline a cerințelor materiale și spirituale raționale. Se prevede organizarea judicioasă de către societate a folosirii timpului liber, sporit în urma considerabilei reduceri a timpului de lucru, accentuîndu-se necesitatea consacrării unor eforturi tot mai mari pentru lărgirea orizontului ideologic, științific-cultural. În conformitate cu ideile clasicilor marxismului, în concepția Programului, c. nu va duce la o nivelare mic-burgheză, ci va asigura cele mai bune condiții pentru afirmarea personalității umane, a forței creatoare a fiecărui individ. Munca va deveni tot mai mult nu numai un mijloc de asigurare a existenței, ci și o necesitate vitală, organică, o condiție a împlinirii umane, o sursă de satisfacții și bucurii. Programul P.C.R. acordă cea mai mare importanță ridicării conștiinței socialiste a fiecărui membru al societății, perfecționării modului său de participare la activitatea social-obștească, întăririi răspunderii sale personale față de interesele generale ale colectivității în realizarea trecerii la c. Numai în acest

Scanned with OKEN Scanner

fel se poate înfăptui o administrare eficientă, suplă, simplă și atotcuprinzătoare, impusă de noua fază de dezvoltare a societății. Statul se va transforma tot mai mult într-un organism de organizare și conducere a întregii activități economico-sociale și de reglementare a relațiilor sociale. Societatea va continua să se conducă pe baza unui plan unic, un rol tot mai important revenind unităților economice și sociale care își vor desfășura activitatea în mod democratic, autonom, în spiritul unei adevărate autoconduceri comuniste. Unitățile de producție și teritoriale (orașele, comunele) vor fi administrate în mod democratic, cu participarea tuturor membrilor lor, asigurîndu-se rotația periodică în toate funcțiile de conducere a oamenilor muncii în raport cu aptitudinile și calitățile lor, ca îndatorire socială generală. Prin toate acestea, la care se mai adaugă alegerea democratică a organelor de conducere supuse tot mai mult controlului maselor populare, se va realiza forma cea mai avansată a democrației socialiste, trecerea din imperiul necesității în imperiul libertății. Pe tot parcursul edificării **c.** partidul își va exercita misiunea de a conduce transformarea revoluționară a societății. În procesul de dispariție a claselor, odată cu omogenizarea deplină a societății, cu constituirea poporului muncitor unic, se va ajunge la dispariția treptată a funcțiilor partidului, la încheierea misiunii sale istorice de formațiune politică cu caracter istoricește determinat, la dispariția partidului însuși. Acest lucru se va realiza în mod evolutiv, prin integrarea partidului în viața societății, prin participarea tot mai organică a membrilor de partid la întreaga viață socială. Pînă la încheierea sa în societatea comunistă deplină, acest proces trece în mod obligatoriu prin întărirea și dezvoltarea pînă la cel mai înalt nivel a rolului conducător al partidului în societate. În perspectiva trecerii spre **c.** a noi și noi popoare, a dezvoltării procesului de apropiere între națiuni se va ajunge la relații internaționale cu totul noi, caracterizate prin colaborarea neîngrădită, în condiții de totală egalitate a popoarelor. Națiunile vor conlucra în scopul progresului și bunăstării fiecăreia, păstrîndu-se anumite organizări teritoriale în funcție de gradul dezvoltării economico-sociale, de afinitățile istorice, de cultură și limbă. În spiritul marxism-leninismului creator, Programul P.C.R. nu încearcă o descriere detaliată a **c.** pe deplin dezvoltat, ci surprinde acele legități și tendințe care pot fi sesizate chiar în etapa actuală a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, pe baza experienței sociale generale. În acest sens, pînă și titlul părții respective din Program precizează că principiile fundamentale enunțate sînt cele ale trecerii în viitor spre societatea comunistă și, deci, nu cele ale **c.** pe deplin dezvoltat. Caracterul realist, științific al Programului se manifestă și în previziunile sale pe o perioadă mai scurtă sau mai lungă, servind drept călăuză în acțiune, în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre **c.** V. și *socialism, socialism utopic, utopie.* *(I.G. N.K.)*

Conceptualizare (lat. *conceptus* „rodul concepției mintale, idee generală, noțiune"), proces mintal prin care se formează, plecînd de la datele experienței, un concept (noțiune, adică o idee, un obiect abstract). În acest sens **c.** este sinonim cu ideație. Produsul **c.** — conceptele — sînt totdeauna abstracte, dar acest caracter abstract este gradual. O **c.** redusă generalizează concepte (noțiuni) empirice, care prezintă analogii cu fragmentul de realitate la care

se referă, în timp ce o **c.** puternică, rafinată, duce la crearea de concepte teoretice, nereale și nerealizabile, existînd doar, ca obiecte ideale, în sfera posibilităților logice. În politologie, termenul **c.** desemnează procesul de organizare a datelor experienței într-un sistem conceptual, în acest sens fiind sinonim cu sistematizare. În sens larg **c.** exprimă procesul de constituire și rafinare a teoriilor științifice constînd în interpretarea faptelor și în trecerea la nivele de construcție a teoriei științifice tot mai riguroase. *(Șt. G.)*

Conducere, fenomen inerent oricărei acțiuni comune a oamenilor, activității oricărei organizații sau instituții, aspect esențial al vieții politice a societății, care constă în: stabilirea unor scopuri de atins (apropiate și îndepărtate, ierarhia lor), indicarea mijloacelor și căilor de apropiere față de scopuri, repartizarea de atribuții și coordonarea activităților, organizarea unui flux informațional și controlul îndeplinirii sarcinilor, în vederea luării măsurilor de corecție ce se impun. **C.** se exercită întotdeauna în grupuri sociale, organizații sau instituții determinate, prezentînd trăsături diferențiale în funcție de natura unității în cauză. **C.** politică generală a societății, prin intermediul puterii de stat, este *guvernarea.* Ea se deosebește calitativ de **c.** exercitată în subsistemele unui sistem social total. **C.** înseamnă organizarea conștientă, premeditată a activităților sociale, înfruntarea spontaneității fenomenelor sociale. **C.** este funcțională sau disfuncțională, după cum corespunde sau nu corespunde cerințelor autoreglării eficiente a unității sociale date, slujind adecvat sau neadecvat îndeplinirea activităților inerente, specifice ale acesteia. **C.** nu creează unitatea respectivă, ci îndeplinește o funcție a acesteia și în cadrul ei. În sociologia, psihosociologia și politologia contemporană se bucură de largă circulație tipologia lansată de școala lui Kurt Lewin, care distinge **c.** de tip autoritar sau autocratică, cea de tip democratic sau cooperativ și cea de tip pasiv, permisiv. Primele două sînt tipurile fundamentale, **c.** pasivă, permisivă, contravenind însăși esenței fenomenului de **c.** Tipul de **c.** aplicat în subsistemele sociale este relativ independent de caracterul unui *regim politic;* dar autonomia tipului de **c.** e numai relativă, caracterul de ansamblu al unui regim politic stimulează răspîndirea aceluiași tip de **c.** la eșaloanele inferioare. Sistemul social socialist este favorabil prin natura sa modelului democratic, cooperativ al **c.,** care corespunde principiilor sale politice și morale; **c.** democratică, cooperativă, mobilizează contribuția conștientă, inițiativa, cunoștințele și răspunderea celor conduși. În socialism, **c.** participativă este obiectiv întemeiată prin dubla calitate de producători și proprietari ai mijloacelor de producție a celor ce muncesc. Făurirea *societății socialiste multilateral dezvoltate* reclamă o **c.** unică, funcționarea riguroasă a centralismului democratic care asigură acționarea într-o perspectivă unică, generală și întărirea drepturilor, autonomiei, independenței și inițiativei organelor de stat și a oamenilor muncii. În condițiile enormei complexități a problemelor economiei, tehnicii, științei, relațiilor politice contemporane, **c.** pretinde în tot mai mare măsură elaborarea și folosirea unor metode și mijloace științifice și a unei pregătiri corespunzătoare din partea celor ce o exercită. În Programul P.C.R. se găsește o amplă expunere a direcțiilor de perfecționare a **c.** societății socialiste, în care se îmbină organic cerințele fundamentării

Scanned with OKEN Scanner

științifice multilaterale a deciziilor cu cerințele acțiunii eficiente pentru îndeplinirea acestora și cu cele ale organizării controlului sistematic asupra întregului sistem informațional, decizional și acțional. În concepția Programului P.C.R., **c.** științifică trebuie să cuprindă toate problemele organizării societății — de la cele privind dezvoltarea economiei, științei, culturii, pînă la cele ce privesc familia și normele de conviețuire socială, deoarece toate influențează într-o măsură mai mare sau mai mică progresul general. **C.** activităților sociale rămîne la toate nivelele sistemului social în primul rînd **c.** politică, fapt ce în țara noastră se exprimă în creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român, în participarea crescîndă a oamenilor muncii, a întregului popor la elaborarea și înfăptuirea actului de conducere. V. și *centralism democratic, guvernămînt, manipulare, participare, tehnocrație.* *(A.R.)*

Conducere colectivă, formă de conducere caracterizată prin alcătuirea organului de decizie din mai multe persoane. Alături de conducerea unipersonală, **c.c.** este cunoscută, sub denumirea de *conducere colegială*, din cele mai vechi timpuri. În accepțiunea dreptului roman, pentru a adopta o hotărîre în colectiv sînt necesare minimum trei persoane („tres facit collegium".) Ea însă nu era caracteristică organizării sociale și sistemelor politice presocialiste, unde conducerea unipersonală are un rol considerabil, precumpănitor. Complexitatea societății moderne impune tot mai mult necesitatea formei de conducere colegială sau colectivă. *Socialismul* a creat condițiile obiective și subiective pentru extinderea și generalizarea **c.c.,** cu restrîngerea, în mod corespunzător, a cîmpului de acțiune a formei de conducere unipersonală, printr-un conducător unic. O modalitate intermediară între conducerea unipersonală și cea colectivă o constituie acea formă care cunoaște pe lîngă conducătorul unic în competența căruia rămîne atributul adoptării deciziilor și un colectiv sau colegiu ale cărui hotărîri au valoare consultativă pentru conducătorul unic. În R.S. România, în cadrul măsurilor adoptate, în special după Congresul al IX-lea al P.C.R., pentru perfecționarea organizării și conducerii societății și statului se înscrie și tendința tot mai accentuată de extindere și generalizare a **c.c.,** ridicată la rangul de principiu al activității și conducerii de stat, de partid și social-obștești. Declarînd conducerea și munca colectivă drept principiu de bază al întregii activități economice-sociale, Programul P.C.R. relevă că ea asigură îmbinarea armonioasă a răspunderii comune cu răspunderea personală a fiecăruia în elaborarea, adoptarea și înfăptuirea hotărîrilor. Promovarea consecventă a acestui principiu va contribui la valorificarea tot mai largă a gîndirii și experienței oamenilor muncii, a celor mai bune cadre economice, tehnice, științifice, la ridicarea pe un plan superior a întregii activități de organizare și conducere a producției, a vieții sociale. Atît la nivel central cît și local, toate organele de conducere de partid, de stat, obștești, din unitățile economice și social-culturale, au un caracter colectiv și deliberativ. Hotărîrile organelor colective se pot adopta prin unanimitate, *consens*, majoritate calificată sau simplă. La baza **c.c.** stă răspunderea personală a fiecărui membru al organului de conducere colectivă. Problemele operative și curente ale organului colectiv sînt rezolvate între ședințele acestuia de un colectiv restrîns executiv sau de președinte

Scanned with OKEN Scanner

sau secretar, obligați să prezinte dări de seamă sau să informeze asupra măsurilor luate, organul colectiv, la prima lui reuniune. *(I.C.)*

Conflicte *(teoria generală a ~)* (lat. *conflictus*, deriv. din *confligere* „a se ciocni, a se izbi"), strategie euristică, aflată într-un stadiu incipient de elaborare, constituită în ramură a *irenologiei* și/sau *polemologiei* care, pornind de la unele similitudini observabile, proprii unor situații și procese conflictuale variate (familiale, economice, de muncă, politice, rasiale, internaționale) și făcînd abstracție de natura lor concretă și dimensiunile lor, relevă într-o manieră generalizată, principalele lor tipuri și schemele formale ale evoluției lor, permițînd astfel prevederea rezultatelor lor și, prin aceasta, posibilitatea ieșirii dintr-o situație de **c.** Utilizată, împreună cu teoria jocurilor, în strategia politică și militară generală, ea permite, prin intermediul ordinatoarelor, simularea situațiilor conflictuale în vederea descoperirii soluțiilor lor optime, ca și examinarea multiplilor factori (atunci cînd sînt cunoscuți parametrii necesari — datele cazului particular și caracteristicile definitorii ale structurii sociale) ai declanșării și dezvoltării unor **c.** internaționale. *Teoria generală a* **c.** este utilizată și în știința politică și economică în domeniul **c.** sociale și politice interne și al **c.** de muncă. V. și *joc.* *(O.T.)*

Conformism, concept al sociologiei și psihologiei sociale desemnînd adaptarea individului la un model acceptat sau impus de grup. În politologie prin **c.** se înțelege atitudinea de acceptare pasivă, necritică a normelor de comportament în vigoare într-o grupare, organizație, instituție politică, respectiv în viața publică a unei societăți, de supunere necondiționată față de normele impuse prin forța coercitivă a legilor, a tradiției sau a opiniei dominante. **C.** politic este considerat un fenomen caracteristic societăților manipulate, frecvent mai ales în rîndurile păturilor de mijloc. V. și *manipulare, nonconformism.* *(A.R.)*

Consens (lat. *consensus* „înțelegere, acord"), stare de consimțămînt general într-un organism politic cu privire la o anumită problemă. Dacă la unanimitate se ajunge prin vot expres, **c.** se realizează printr-un acord, ca urmare a unei suite de compromisuri. El indică existența unei unanimități virtuale de opinie în ceea ce privește poziția și modul de acțiune pe care trebuie să-l adopte organismul politic. **C.** se poate realiza pe o scară mai largă între mai multe organisme politice într-un stat asupra unor probleme fundamentale ale vieții politice (ex.: modificarea formei de stat etc.). Într-o altă accepțiune, prin **c.** se realizează integrarea diferitelor interese sub egida unor partide politice (în statele capitaliste cu ocazia alegerilor parlamentare sau prezidențiale). Opusul **c.** este divergența sau controversa și indică mai mult decît o lipsă de **c.** în care mai multe persoane se abțin de a se angaja, nefiind suficient de decise pentru a adera la o anumită soluție. Divergența sau controversa rezultă din diviziunea opiniei între două sau mai multe părți. **C.** este și o modalitate relativ nouă a relațiilor interguvernamentale multilaterale și se definește prin absența oricărei obiecții exprimate de vreun reprezentant, față de documentul respectiv (V.C.E.S.C./HC 4 — document ce cuprinde un angajament procedural privind modalitățile de luare a deciziilor în cadrul Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa, adoptat în cadrul consultărilor multilaterale pre-

Scanned with OKEN Scanner

gătitoare de la Helsinki). **C.** reprezintă o formulă nouă de luare a deciziilor într-un colectiv internațional guvernamental care înlocuiește vechea procedură de votare pentru obținerea majorității simple sau calificate cu o procedură nouă care nu mai încearcă să impună minorității voința majorității, ci implică conlucrarea tuturor celor în cauză pentru obținerea unui rezultat urmărit de toți, fiind în interesul tuturor. **C.** permite statelor să-și mențină pozițiile considerate de ele esențiale la reglementarea și adoptarea unor probleme pe care le consideră utile și necesar să-și dea concursul. *(L.L.)*

Conservatorism **1.** (În sens larg) Stare de spirit, mentalitate, atitudine orientată spre păstrarea, conservarea situației sau rînduielilor existente, a statu quo-ului, sau spre apărarea ordinii sociale, ideilor și instituțiilor trecutului, împotriva înnoirilor, a schimbărilor progresiste, a transformărilor revoluționare. În acest sens, în orice țară și epocă au existat forțe sociale ostile inovației sociale și *progresului* care au generat și concepții, doctrine, ideologii conservatoare și, în unele cazuri, s-au constituit în partide conservatoare, de dreapta, cu caracter reacționar. În funcție de contextul social-istoric concret, **c.** s-a manifestat pe o scală de atitudini care s-au înscris de la simpla aderiune față de rînduielile existente și tendința menținerii lor pînă la poziții anti- sau contrarevoluționare; **2.** (În sens restrîns) Doctrină politică modernă ce se revendică, atît în Europa cît și în S.U.A., de la gîndirea englezului Edmund Burke exprimată în lucrarea sa *Reflecții asupra revoluției din Franța* (1790), pamflet violent împotriva revoluției franceze, „lume a nebuniei" și pledoarie pentru apărarea ordinii tradiționale. Reacția violentă a aristocrației feudale împotriva revoluției burgheze din Franța a generat gîndirea *contrarevoluționară* a lui Joseph de Maistre și Louis de Bonald, a lui Friederich von Gentz, Klemens von Metternich și Karl Ludwig von Haller, a *romantismului politic* german etc. instituind un corp de idei social-politice care a constituit o sursă permanentă pentru **c.** politic. Dincolo de variațiile individuale ale concepțiilor diferiților exponenți ai **c.**, se pot desprinde o seamă de idei care sînt, într-o măsură mai mare sau mai mică, caracteristice pentru acest curent în ansamblu: invocarea unei „ordini naturale", justificată fie printr-un „plan divin" fie prin legi biologice; afirmarea imperfecțiunii naturii umane și a caracterului ei irațional, însoțită de neîncrederea în capacitatea rațiunii umane de a introduce schimbări adecvate în ordinea socială și politică și de sublinierea importanței decisive a tradițiilor pentru asigurarea continuității istorice; proclamarea inegalității naturale a oamenilor și a necesității perene a ordinelor și claselor sociale distincte dar nedivizate, a ierarhiei sociale și, implicit, a unei aristocrații sau elite conducătoare; rolul primordial al proprietății private în urmărirea libertății personale și apărarea ordinii sociale; incertitudinea progresului și exaltarea stabilității, asociate, după caz, cu negarea revoluției în favoarea reformelor, sau a reformelor în favoarea schimbărilor „firești", „organice"; superioritatea organismului social față de individ și negarea oricărei individualități; denunțarea tiraniei majorității ca trăsătură fundamentală a regimurilor democratice. Ideile politice ale **c.** au servit, de regulă, ca factor de polarizare a forțelor social-politice reacționare și ca mijloc de

Scanned with OKEN Scanner

justificare ideologică a intereselor acestora. *Noul* **c.** sau *neoconservatorismul* a devenit un curent dominant (deşi nu este unitar) în cadrul gîndirii politice din S.U.A., în deceniul al VI-lea al secolului nostru, în condiţiile unei creşteri economice care a servit ca bază a unei euforii ideologice de apologie a „neocapitalismului", dar şi a unor anxietăţi şi insatisfacţii individuale sau de grup, în atmosfera de tensiune politică a „războiului rece". *Noul* **c.** a fost pregătit de o serie de ideologi încă în perioada marii crize din 1929—1933, care au întreprins o critică elitistă a democraţiei americane, ridicîndu-se totodată împotriva „evoluţiei liberalismului spre totalitarism" (prin New Deal-ul lui F.D. Roosevelt) şi pentru prezervarea libertăţilor liberale tradiţionale (P.E. More, I. Babbitt, R.A. Cram). De aceea şi *noul* **c.** rezultă din întîlnirea a două curente; unul care se erijează în apărătorul valorilor liberale ale sec. 19 şi altul care îşi caută sursele de inspiraţie în Burke şi alţi adversari ai *liberalismului*. Printre reprezentanţii săi teoretici notăm pe Peter Viereck, Frank S. Meyer, Russel A. Kirk, William F. Buckley jr., James Burnham etc. şi unii reprezentanţi ai *realismului politic*. Identificînd liberalismul cu orice gîndire politică ne- sau anticonservatoare (progresistă), J.Burnham îl declară responsabil de „contracţia" occidentului (a imperialismului) şi de justificarea înfrîngerilor sale în faţa socialismului şi a forţelor revoluţionare contemporane, subliniind necesitatea renunţării la o asemenea ideologie a „sinuciderii Vestului". Russel A. Kirk, discipol entuziast al lui Burke, rezumă astfel cele şase canoane ale gîndirii conservatoare: credinţa într-o lege divină care conduce societatea şi conştiinţele; preferinţe pentru varietatea şi imprecizia sistemelor politice tradiţionale; convingerea că o societate civilizată trebuie să fie divizată în clase sociale distincte; certitudinea că proprietatea şi libertatea sînt indisolubil legate; apărarea drepturilor dobîndite; distincţii între schimbare şi reformă. Dar reluînd din tezele **c.** tradiţional, *noul* **c.** le imprimă o virulenţă sporită şi o adresă precisă: ideea eternităţii inegalităţii sociale este îndreptată nemijlocit împotriva marxismului şi socialismului; ea este asociată cu ideea inegalităţii naţionale, întemeiată pe naţionalism, rasism şi neocolonialism; glorificarea ordinii se împleteşte cu apologia maccarthysmului, declarat ca „simbol al credinţei conservatoare", cu ofensiva împotriva oricărei mişcări progresiste în conformitate cu sloganul „mai bine morţi decît roşii"; ostilitatea faţă de schimbări şi revoluţii ia forma expresă a cerinţei apărării „civilizaţiei occidentale" împotriva ameninţării revoluţiilor şi comunismului; iar în planul politicii internaţionale, teza preferată este „nu pace, ci victorie împotriva comunismului". *Noul* **c.** apare astfel ca expresia ideologică a cercurilor celor mai reacţionare ale imperialismului contemporan.

(O.T.)

Conservatorism militar (lat. tîrzie *conservativus* „cel care este păstrat", deriv. din *conservare* „a păstra, a reţine"), trăsătură caracteristică spiritului militar în societatea burgheză. Militarii de profesie constituie un grup social identificabil nu numai din punct de vedere organizaţional, ci şi în legătură cu atributele mentale, valorile şi atitudinile caracteristice, care sînt asimilabile, într-un grad ridicat, sindromului conservator. În condiţiile în care sfera de recrutare a grupului militarilor de profesie nu se restrînge decît arareori la categoriile privilegiate, **c. m.**

Scanned with OKEN Scanner

poate fi înţeles numai parţial pe baza compoziţiei sociale a acestui grup. Explicaţia **c.m.** se află în setul de valori funcţionale în practicarea meseriei armelor, în trăsăturile eticii profesionale militare. Cultul ierarhiei, al ordinului şi subordonării, autoritarismul, controlul drastic al comportamentului individual etc. au drept corolar o ideologie sumară a cărei caracteristică principală o constituie conservatorismul. Se poate considera că atitudinea conservatoare sprijină adaptarea la rolul profesional, acceptarea valorilor militare. Datorită acestui fapt, spre cariera militară se îndreaptă îndeosebi indivizi care apreciază etosul militar compatibil cu tendinţele proprii (autoritarism, conservatorism etc.). **C.m.** ar ţine astfel, într-o anumită măsură şi de autoselecţie. În al doilea rînd, socializarea profesională întăreşte şi sistematizează orientarea conservatoare. **C.m.** acţionează atît în interiorul armatei, cît şi în relaţiile cu restul societăţii. În perioada postbelică se manifestă îndeosebi în legătură cu coordonatele sociale ale organizării militare şi cu relaţiile civili-militari, cu atitudinile politice ale armatei. Concentrarea de tendinţe politice conservatoare este mai pronunţată în cadrul grupului militarilor de profesie decît în cazul altor grupuri sociale. În armata socialistă se desfăşoară o luptă perseverentă pentru lichidarea oricăror manifestări de **c.m.**, pentru perfecţionarea instituţiei militare, atît în domeniul ştiinţei şi artei militare, al înzestrării, cît şi pe planul conştiinţei, al atitudinilor şi comportamentelor. V. şi *armată, grupul militarilor de profesie, relaţii civili-militari. (V.S.)*

Constituţie (lat. *constitutio* „stare, dispoziţie", deriv. din *constituere* „a stabili, a decide, a hotărî"). Lege fundamentală a statului formată dintr-un ansamblu de norme juridice care, în concordanţă cu interesele clasei dominante, defineşte şi fixează principiile şi formele organizării sociale şi ale statului, sistemul organelor statului, bazele juridice ale statutului cetăţenilor. Încă Aristotel a sesizat importanţa **c.** în viaţa statală analizînd unele trăsături fundamentale ale acestui act. „O constituţie este organizarea diferitelor magistraturi ale unei cetăţi şi în special a aceleia care cuprinde puterea suverană, peste tot guvernămîntul deţine autoritatea supremă în cetate şi în concluzie constituţia este guvernămîntul" („Politica" III, 6). „O constituţie este organizarea puterilor într-o cetate fixînd modul lor de repartiţie şi natura puterii suverane în stat şi a scopului propriu al fiecărei comunităţi". („Politica", IV, 1). Reprezentînd baza „juridică" a întregii legislaţii, are supremaţie faţă de toate actele legislative, toate normele juridice, fiind edictate şi aplicate în conformitate cu principiile şi procedurile constituţionale. Datorită importanţei sale excepţionale **c.** este edictată potrivit unei anumite proceduri speciale, iar orice modificare a ei se realizează pe baza unei proceduri anume prevăzute, diferită de adoptarea legilor ordinare. **C.** stabileşte organizarea, structura, competenţa şi funcţiile organelor supreme ale statului, exprimînd în formă juridică dominaţia politică a unei clase sociale, ordinea socială şi politică corespunzătoare intereselor acestei clase. **C.** pot fi deosebite după tipul lor istoric, caracterul lor politic sau forma lor juridică. Astfel, pot fi socialiste, capitaliste, democrat-revoluţionare, în funcţie de caracterul orînduirii social-economice şi statale ale cărei expresii sînt. **C.** statelor socialiste consacră cuceririle fundamentale ale oamenilor muncii, caracterul socia-

Scanned with OKEN Scanner

list al statului, apartenența puterii de stat și a principalelor mijloace de producție ale întregului popor, lichidarea pentru totdeauna a exploatării omului de către om, principiile organizării sociale și ale organizării puterii de stat, precum și drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor. **C.** reflectă raportul de forțe existent în stat, relațiile economice și sociale determinate de interesele clasei dominate. **C.** nu sînt imuabile, ele se modifică în funcție de schimbarea raportului de forțe între clase, de modificarea relațiilor de producție, relațiile politice și sociale. De exemplu, în cele trei decenii care au trecut de la eliberarea țării noastre de sub dominația militaro-fascistă, țara a cunoscut trei constituții: **C.** din 13 aprilie 1948, prima **c.** socialistă, consacra cucerirea puterii de către clasa muncitoare aliată cu țărănimea muncitoare și cu intelectualitatea progresistă, desființarea exploatării omului de către om, structura socialistă a statului, drepturile și obligațiile fundamentale ale cetățenilor de esență socialistă; **C.** din 24 septembrie 1952, a doua **c.** socialistă a țării, reflectă raportul de forțe schimbat în favoarea clasei muncitoare, succesele multiple obținute în construcția socialismului în toate domeniile vieții economice, politice și sociale; **C.** din 21 august 1965, **c.** socialismului victorios, consacră victoria deplină, definitivă și ireversibilă a socialismului în țara noastră. **C.** pot reflecta deosebiri importante și în cadrul aceleiași ordini social-politice. De exemplu **c.** statelor democratice burgheze se deosebesc fundamental de **c.** statelor dictatoriale, autocrate, fasciste. **C.** pot fi, în formă, scrise sau nescrise. Cele scrise reprezintă un act juridic, legea fundamentală a statului, iar cele nescrise pot cuprinde numeroase acte normative și obiceiuri foarte eterogene care împreună constituie legea fundamentală a statului. Exemplul clasic în acest sens este **c.** Angliei, care nu reprezintă un singur document unitar, ci o suită de legi constituționale în sens formal, avînd deci părți eterogene ca: a) legi parlamentare („Habeas Corpus Act" din 1679, „Parliament Act" din 1911); b) unele principii esențiale ale Common Law fără codificare parlamentară; c) practici și înțelegeri care reglementează de secole relațiile dintre rege și parlament, precum și activitatea parlamentară. **C.** pot fi reale sau formale în funcție de concordanța, neconcordanța sau contradicția dintre prevederile constituționale și procesele politice, sociale concrete din stat. Din punct de vedere istoric, **c.** au apărut ca rezultat al mișcărilor și revoluțiilor burgheze care, cu ajutorul lor, limitau puterea regală în favoarea parlamentelor burgheze. Forma embrionară a **c.** poate fi considerată „Magna Charta" Angliei din 1215, iar prima **c.** scrisă a fost (pentru o perioadă relativ scurtă în vigoare) „Instrument of Government" al lui Cromwell (1653). În funcție de procedura adoptării sau modificării, **c.** pot fi împărțite în mobile sau rigide. Cele mobile sînt supuse unei proceduri identice în privința adoptării sau modificării lor ca și legislația curentă, iar cele rigide sînt acelea a căror adoptare și modificare urmează o procedură mai complexă decît adoptarea sau modificarea legislației curente. În unele cazuri poate exista decalaj între **c.** și sistemul, respectiv regimul politic existent. Majoritatea **c.** capitaliste sesizează cu întîrzieri mari sau nu reflectă unele aspecte ale realității politice, cum este, de ex. rolul esențial jucat de partidele politice în viața politică. În alte cazuri cum au fost, de ex. ,unele **c.** adoptate în perioada imediat postbelică (Franța, Italia), prevederile **c.** cu conținut

Scanned with OKEN Scanner

pronunțat democratic progresist au devenit incomode pentru cercurile guvernante la putere. În aceste împrejurări lupta pentru pace, democrație și progres social a maselor și forțelor progresiste și a clasei muncitoare include între obiective și lupta pentru respectarea prevederilor democratice ale **c.**

(L. L.)

Constituționalism, concepție politică și juridică asupra guvernării, funcționării statului, sistemului politic și a ordinii de drept. Spre deosebire de *parlamentarism*, **c.** nu este legat de o anumită formă de stat, de vreo structură statală anumită. Legătura **c.** cu constituția nu este numai etimologică, și esențială, presupunînd exercitarea puterii în conformitate cu prevederile constituției, marcînd totodată și legitimitatea guvernării. Din punct de vedere istoric **c.** își trage originea din ideile generoase și democratice ale gîndirii progresiste și revoluționare burgheze, care a identificat adeseori libertatea cu legalitatea, contrapunîndu-le abuzului de putere și bunului plac. („Libertatea este dreptul de a face tot ceea ce îngăduie legile" — Montesquieu). **C.** legat de un anumit grad de legalitate și democratism, exprimînd principiul supremației constituției, al legilor în general în activitatea aparatului de stat, al sistemului politic, în relațiile dintre cetățeni și stat a fost îndreptat împotriva vederilor pozitivist-voluntariste în drept și politică, în apărarea unui anumit grad de legalitate și democrație. **C.** este expresia unei viziuni optimiste asupra stabilității social-politice a orînduirii capitaliste, exprimînd încrederea în puterea și posibilitățile ordinii de drept de a menține dominația exploatatorilor prin mijloace „legale", în cadrul legalității, al constituționalității existente. Latura retrogradă a **c.** constă în ridicarea *formalismului* și imobilismului la rangul de principiu dominant făcînd abstracție de tendințele social-politice, de *progresul social* care nu pot fi nesocotite, negate sau suprimate în numele constituției. **C.** și-a păstrat și astăzi, cu toate limitele sale istorice și politice, însemnătatea sa, fiind contrapus regimurilor autoritare, dictatoriale lipsite de orice bază legală, constituțională, și care, de obicei, exercită puterea în afara oricărui cadru constituțional, prin suspendarea sau abolirea constituției. *(L. L.)*

Conștiință de clasă, conținut specific al conștiinței sociale, reflectarea în conștiința membrilor unei clase a condițiilor materiale de existență, a intereselor fundamentale a clasei respective, a relațiilor sale cu celelalte clase și categorii sociale, a rolului pe care-l joacă ea în dezvoltarea istorică. **C. de c.** desemnează totodată conștientizarea apartenenței la o clasă (conștiința de „noi"), din care decurg anumite norme de comportare și de conduită în viața socială și politică. **C. de c.** nu reprezintă una din formele conștiinței sociale, ea cuprinde elemente ale diferitelor forme de conștiință socială, avînd cu preponderență componente politice și morale. Ea include atît conștiința comună, psihologia cît și ideologia clasei. Conștiința claselor progresiste reflectă — desigur în mod istoricește condiționat — adecvat situația și rolul clasei și a întregii dezvoltări sociale în condițiile date, în timp ce conștiința claselor reacționare reflectă în mod fals, denaturat, uneori diversionist, această dezvoltare și propriul rol în cadrul mișcării istorice (ceea ce nu exclude însă reflectarea adecvată a intereselor reale ale clasei). Prima operă fundamentală a sociologiei marxiste, lucrarea lui Engels „Situația clasei muncitoare din

Scanned with OKEN Scanner

Anglia" conține totodată prima amplă descriere a formării **c. de c.** a clasei muncitoare, scoțînd în relief trăsături fundamentale ale acesteia ca: solidaritatea, conștientizarea intereselor opuse față de burghezie, demnitatea, abnegația etc. Apreciind în cel mai înalt grad conștiința comună, psihologia clasei muncitoare, Lenin a demonstrat necesitatea înarmării acesteia cu ideologia avansată, marxistă, conținutul principal al **c. de c.** a proletariatului. Bazîndu-se pe analizele făcute de clasicii marxismului, A. Gramsci și G. Lukács au relevat drept o trăsătură fundamentală a **c. de c.** a clasei muncitoare perspectiva totalității, în opoziție cu **c. de c.** a burgheziei caracterizată necesarmente prin absența unei atare perspective și, în consecință, printr-o viziune socială distorsionată. Conștiința clasei celei mai progresiste din istoria omenirii, a clasei muncitoare, constituie, datorită caracterului științific al conținutului ei principal, ideologia marxist-leninistă, o reflectare justă, științifică a realității sociale în general, a intereselor, locului și rolului în societate a acestei clase în special. Departe de a o considera un simplu epifenomen, un reflex pasiv al condițiilor materiale, marxism-leninismul subliniază uriașa importanță a **c. de c.** pentru activitatea și lupta practică a clasei. Cunoscuta idee a lui Marx referitoare la transformarea clasei muncitoare dintr-o clasă „în sine" într-o clasă „pentru sine" pune în evidență importanța covîrșitoare a **c. de c.** pentru realizarea misiunii istorice a proletariatului. Menirea partidelor comuniste a fost și este dezvoltarea continuă a **c. de c.** a muncitorilor și a tuturor oamenilor muncii, ridicarea nivelului lor de conștiință la nivelul conștiinței avangărzii lor. În socialism ideologia clasei muncitoare devenind dominantă în societate, **c. de c.** îmbracă forma conștiinței socialiste, reflectarea existenței socialiste în conștiința membrilor societății socialiste. Dezvoltarea conștiinței clasei muncitoare, a țărănimii, a intelectualității în condițiile socialismului a fost și este asiduu investigată în țara noastră de cercetători din domeniul sociologiei, științei politice și psihologiei sociale. Studii asemănătoare sînt întreprinse și în celelalte țări socialiste. Indicațiile secretarului general al P.C.R., Plenara C.C. al P.C.R. din 3—5 nov. 1971, programul de măsuri pentru aplicarea hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative pun un accent deosebit asupra întăririi continue a spiritului de clasă, partinic al conștiinței socialiste, ca expresie a rolului clasei muncitoare de forță socială conducătoare a societății. Ocupîndu-se de dezvoltarea conștiinței socialiste în perspectiva înaintării spre comunism, Programul P.C.R. prevede ridicarea treptată a conștiinței maselor largi populare la nivelul conștiinței și responsabilității sociale a membrilor de partid, contopirea, pînă la urmă, din punctul de vedere al conștiinței, a celor fără de partid cu membrii de partid, ceea ce va duce la contopirea partidului cu masele; aceasta va însemna un salt calitativ uriaș în dezvoltarea societății. Termenul de **c. de c.** este folosit în sensul mai sus arătat cu precădere de autorii marxiști Jürgen Kuczynski (R.D.G.), S. Ossovski (Polonia), I. Szecsődi (Ungaria), V. Kelle, A.K. Uledov, A. Zdravomîslov (U.R.S.S.). Influența concepției marxiste asupra **c. de c.** se face resimțită și în unele lucrări ale sociologilor, politologilor nemarxiști. Astfel A. Gidden distinge patru nivele ale **c. de c.**: a) stil comun de viață, mod comun de gîndire fără conștientizarea apartenenței de clasă; b) conștientizarea apar-

Scanned with OKEN Scanner

tenenţei de clasă; c) conştientizarea intereselor de clasă în opoziţie cu cele ale altor clase; d) conştiinţa revoluţionară de clasă. Însă majoritatea sociologilor şi politologilor nemarxişti fie că neagă existenţa **c. de c.** fie că folosesc termenul într-o altă accepţiune, cu un alt conţinut. De ex. G. Gurvitch înţelege prin **c. de c.** doar psihologia de clasă, negînd existenţa unei ideologii a clasei. Alţii (de ex. Alfred de Grazia, O. Glantz etc.) o folosesc „operaţional", pentru desemnarea unor atitudini, simţăminte de grup, grupul fiind înţeles nu în sensul de clasă socială, ci ca o subdiviziune oarecare a unei populaţii cercetate. V. şi *psihologie politică, ideologie politică, conştiinţă politică, cultură politică.* *(N.K.)*

Conştiinţă politică, formă distinctă a conştiinţei sociale, reflectare a relaţiilor şi instituţiilor politice, a orînduirii şi practicii politice determinate la rîndul lor, în ultimă instanţă, de orînduirea economică a societăţii. Exprimă, pe plan spiritual, în modul cel mai concentrat interesele economice şi cele legate de putere ale unei clase (ale unui strat, grup social), poziţia ei în orînduirea economică a societăţii şi în stat, atitudinea ei faţă de alte clase, societăţi, state etc., indicînd clasei (stratului, grupului social) modalităţile cele mai eficiente pentru asigurarea, afirmarea şi realizarea intereselor ei economice, de luptă pentru putere şi de dominaţie. **C.p.** cuprinde pe de o parte teorii, concepţii, doctrine, programe elaborate de oameni anume specializaţi — ideologi, oameni politici — şi pe de altă parte sentimente, convingeri, experienţe, iluzii, cunoştinţe empirice în materie de politică (conştiinţă politică „de toate zilele") pe care oamenii le acumulează în cadrul şi în cursul vieţii statale. **C.p.** a oamenilor diferă în funcţie de formaţiunea social-economică, de epoca istorică şi de poziţia lor de clasă. Esenţa şi particularităţile **c.p.** sînt determinate: de orînduirea economică dată, poziţia socială şi rolul istoric al clasei date, relaţiile şi instituţiile politice; de asemenea ele sînt influenţate de formele dominante ale conştiinţei sociale din epoca respectivă, de tradiţiile şi particularităţile istorice şi naţionale, de contradicţiile şi raporturile de forţe dintre clase, din interiorul clasei, dintre state şi naţiuni, de partidele politice etc. Cele două tipuri fundamentale ale **c.p.** sînt cea socialistă şi cea burgheză, dar există şi numeroase altele: există o mare varietate de forme a **c.p.,** în funcţie de condiţiile concrete ale fiecărei ţări, clase, grup social. **C.p.** *socialistă,* reflectare adecvată a orînduirii social-politice socialiste, exprimare concentrată, conştientizată a intereselor fundamentale ale celor ce muncesc este, un produs de natură ideală al transformărilor şi proceselor economice, sociale, politice obiective, cît şi un rezultat al activităţii politice, ideologico-educative desfăşurate de partidul comunist. Practica social-politică constituie un izvor care alimentează **c.p.** *socialistă* şi totodată un etalon al dezvoltării acesteia, o expresie a gradului ei de eficienţă. **C.p.** *socialistă* ocupă un loc central în ansamblul conştiinţei sociale socialiste, dezvoltarea sa reprezentînd temelia dezvoltării tuturor celorlalte forme de conştiinţă. Ca şi termenul de conştiinţă socială, cel de **c.p.** este folosit prin excelenţă de gîndirea marxist-leninistă. În politologia nemarxistă se folosesc cu precădere termeni ca: *psihologia politică, opinie publică, cultură politică* etc. **C.p.,** ca formă a conştiinţei sociale, a fost obiectul analizelor făcute de clasici. Lenin s-a ocupat de **c.p.** în numeroase lucrări, cel mai pe larg în „Ce-i de făcut?" Contribuţii valoroase la studiul **c.p.** au adus

Scanned with OKEN Scanner

G. Plehanov, A. Gramsci și G. Lukács. Printre autori nemarxiști care sub diferite denumiri s-au ocupat de **c.p.** amintim: Karl Mannheim (și numeroși autori influențați de el în domeniul sociologiei cunoașterii), C. Wright-Mills, H. Lefebvre, Raymond Aron, S.M. Lipset, Daniel Bell, D. Riesman etc. În România reprezentanți de seamă ai gîndirii social-politice progresiste (N. Bălcescu, Gh. Barițiu, N. Goldiș, C. Dobrogeanu-Gherea, L. Patrașcanu etc.) au acordat o deosebită atenție **c.p.** Documentele de partid se ocupă pe larg de formarea și dezvoltarea **c.p.** socialiste a oamenilor muncii din România. După cum se subliniază în Programul P.C.R., întreaga activitate politică-educativă trebuie să aibă drept țel făurirea omului nou, cu conștiință înaintată, făuritor al societății socialiste multilateral dezvoltate, al comunismului. „În viziunea noastră, — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în expunerea prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste (2 iunie 1976) — omul nou, constructor al socialismului și comunismului, trebuie să fie stăpîn pe cele mai înaintate cuceriri ale științei, ale cunoașterii umane, să se caracterizeze prin înalte virtuți politice și morale, prin pasiune pentru muncă și creație, prin îndrăzneală în gîndire și acțiune, prin cutezanță în promovarea noului în întreaga viață socială, prin fermitate în lupta pentru dreptate și adevăr, pentru înfăptuirea principiilor eticii și echității socialiste, prin hotărîrea de a lupta cu abnegație și vitejie pentru apărarea cuceririlor revoluționare, a integrității și suveranității patriei, a cauzei comunismului în patria noastră". Avînd un nivel politic și ideologic ridicat, o **c.p.** înaintată, fiecare cetățean va acționa în mod conștient pentru a contribui la progresul general al societății socialiste și comuniste. *(N. K.)*

Conștiință socialistă, stadiu istoric al conștiinței sociale propriu perioadei construirii și existenței societății socialiste, ca primă fază a formațiunii comuniste; treaptă superioară a unirii maselor populare cu socialismul științific, specifică trecerii la creația istorică conștientă a socialismului și comunismului. Întrucît, cum releva Marx, „conștiința socială a tuturor veacurilor, oricît de diferită și variată, se mișcă în cadrul anumitor forme comune, forme de conștiință care vor dispărea cu desăvîrșire numai odată cu dispariția totală a antagonismului de clasă", adică în comunism, **c.s.** se manifestă în forme distincte ale conștiinței sociale: *conștiință politică*, morală, *civică*, juridică, teoretico-filozofică, artistică etc., atingînd însă un nivel și o sferă de cuprindere nemaicunoscute în istoria dezvoltării conștiinței sociale. **C.s.** se deosebește de tipurile istorice anterioare ale conștiinței sociale atît prin conținutul său spiritual și ideologic — reflex al noilor relații de producție și sociale — cît și printr-o nouă structură, caracterizată prin noi relații între diferitele forme care o compun, ea fiind expresia conștientizată a intereselor fundamentale, a scopurilor și năzuințelor unei societăți alcătuite din clase și categorii sociale aflate într-un proces de omogenizare crescîndă, a unui nou tip de comunitate umană, națiunea socialistă. Subliniind importanța deosebită pe care o au pentru îndeplinirea obiectivului strategic fundamental al noii etape — edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate și pregătirea condițiilor trecerii României spre comunism — intensificarea activității de educație, formarea și dezvoltarea **c.s.** a maselor, Raportul la Congresul al XI-lea al P.C.R. preciza totodată sensul actual al conceptului de **c.s.** și, corelativ, al celui de educație socialistă: „În concepția noastră, educația

Scanned with OKEN Scanner

socialistă, conștiința socialistă implică atît cunoașterea temeinică a ceea ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, stăpînirea deplină a profesiunii, cît și însușirea concepției filozofice despre lume și societate a partidului nostru — materialismul dialectic și istoric —, formarea unei atitudini cetățenești înaintate. Acestor cerințe fundamentale, care se condiționează și se influențează reciproc, trebuie să le răspundă astăzi — în condițiile societății moderne — întreaga muncă de educație desfășurată de partidul și statul nostru". Complexitatea și amploarea sarcinilor adîncirii procesului revoluționar, ale dezvoltării multilaterale și armonioase a întregii societăți fac ca în actuala etapă să devină hotărîtoare calitatea participării democratice a oamenilor muncii, a activității social-utile în toate compartimentele vieții sociale, calitate al cărei indicator stă în competență, în devotamentul față de socialism și în spiritul de responsabilitate socială. De aici necesitatea orientării dezvoltării **c.s.** într-un dublu sens: unul intensiv, vizînd fundamentarea științifică, marxist-leninistă, în spiritul umanismului revoluționar a convingerilor și a idealurilor politice, civice și etice, creșterea ponderii elementelor cultural-științifice în conținutul conștiinței sociale, altul extensiv, în sensul cuprinderii armonioase în procesul dezvoltării a tuturor laturilor sau momentelor constitutive ale **c.s.** În ambele sensuri, procesul tinde să ducă la sporirea înrîuririi orientative și formative a **c.s.** asupra conștiințelor individuale și, prin aceasta, la dezvoltarea armonioasă a personalității omului nou, socialist. Problemele teoretice și practice ale **c.s.** și dezvoltării sale în actuala etapă și-au găsit o tratare amplă și creatoare în Tezele prezentate de secretarul general al partidului în iulie 1971 și în documentele plenarei C.C. al P.C.R. din luna noiembrie a aceluiași an, care au prefigurat programul ideologic al partidului, program care a căpătat noi dimensiuni și valențe prin hotărîrile Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, prin Programul de măsuri pentru aplicarea acestor hotărîri în domeniul muncii politice, ideologice și cultural-educative. Scopul principal al măsurilor cuprinse în acest program este intensificarea activității de dezvoltare a **c.s.**, revoluționare și de formare a omului nou, stimularea participării creatoare a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, la viața ideologică, politică și culturală, pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Întreaga muncă ideologică și cultural-educativă se desfășoară sub îndrumarea și conducerea unitară, nemijlocită a Partidului Comunist Român, a organelor și organizațiilor de partid. La baza întregii activități ideologice, politico-educative și cultural-artistice trebuie să stea concepția revoluționară, despre lume și viață a partidului, materialismul dialectic și istoric, principiile marxism-leninismului și Programul partidului — carta sa teoretică fundamentală, călăuza sigură a comuniștilor, a întregului popor în munca și lupta pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și edificarea comunismului în România. V. și *conștiință de clasă, conștiință politică, cultură politică*. *(O.T.)*

Contestație *(mișcări contestatare)* (lat. *contestari* „a fi martor, a dovedi în fața tribunalului"), termen introdus relativ recent în politologie și în sociologia politică, cunoscînd o mare vogă mai ales după criza din mai 1968, care servește pentru a califica generic, toate

manifestările de agitație și critică radicale față de instituțiile și valorile stabilite, dominante, cînd aceste manifestări se exprimă în afara cadrelor instituționale de opoziție, ale societăților capitaliste. Sub denumirea de mișcări contestatare sînt incluse, înliteratura de specialitate, mișcări și acțiuni eterogene: cea mai mare parte a revoltelor studențești care s-au desfășurat într-un mare număr de țări capitaliste avansate începînd cu anul 1964; așa-numitele „greve sălbatice", organizate de muncitori împotriva directivelor conducerilor sindicale, mai ales în Franța și Italia în anii 1968 și 1969 și, după aceea, și în alte țări capitaliste ca R.F. Germania și Anglia; metodele de „opoziție extraparlamentară" inaugurate în R.F. Germania de către studenții socialiști; mișcările cele mai extremiste ale negrilor din S.U.A., desfășurate în cursul ultimilor ani etc. Distingîndu-se de simpla *opoziție* politică — care tinde să se substituie autorităților guvernante, acceptînd, în genere, jocul politic impus de mecanismele instituționale — atitudinea contestatară recuză însuși principiul democrației burgheze, pe considerentul că facilitează integrarea socială, respinge orice adaptare la sistemul social. Spre deosebire de mișcările autentic revoluționare, *mișcările contestatare* sînt lipsite, în cele mai multe cazuri, de un „proiect revoluționar" clar formulat și de o teorie corespunzătoare, incluzînd uneori aspecte politice regresive și elemente doctrinare „milenariste", cantonîndu-se în acțiuni marginale. Experiența de pînă acum atestă că ele nu pot conduce decît la declanșarea unor crize limitate, care în anumite contexte, pot alimenta activizarea forțelor contrarevoluționare, iar alteori se transformă într-un mecanism latent de autoreglare care permite sistemului social și politic să procedeze la reajustări parțiale care să-i asigure adaptarea și supraviețuirea. Lipsa clarității „proiectului revoluționar" și mai ales lipsa de organizare la scară națională a *mișcărilor contestatare*, ca și compoziția socială a forțelor participante, le fac inapte de acțiuni organizate și de durată, contribuie la posibilitatea „absorbirii" lor de către autoritățile guvernante ale sistemului social. În linii mari, **c.** poate fi caracterizată prin următoarele trăsături: este o acțiune de protest vehement, însoțită uneori de acte de violență civilă, care disprețuiește mijloacele instituționalizate de opoziție politică (cînd acestea sînt disponibile), reproșînd activității de opoziție (chiar revoluționare) de a facilita în cele din urmă supraviețuirea unui sistem social și politic represiv; este o acțiune care neagă radical nu numai legitimitatea ordinii normative a sistemului politic ci și a modelelor culturale cele mai profunde și mai tacit acceptate ale sistemului social, căutînd să facă să explodeze natura opresivă a acestora; ea vizează nu o simplă schimbare politică și nici măcar o transformare ordonată a structurilor economice, ci o emancipare totală a ființei sociale a omului. Caracterul global al **c.** pune în evidență criza de ansamblu a societăților capitaliste dezvoltate, refuzul crescînd al sistemului valorilor și instituțiilor acestora de către cercuri tot mai largi care, în trecut, nu erau incluse într-o acțiune politică activă. *(O.T.)*

Continuitate *(problema continuității)*, dăinuirea neîntreruptă, în mileniul 1 e.n., a populației dacice, apoi romane și românești pe teritoriile locuite astăzi de români. Pentru cărturarii și călătorii străini din evul mediu și din Renaștere (Piccolomini, Bonfinius, Magini) **c.** n-a constituit un obiect de îndoială, ei subliniind ascendența latină a românilor; conștiința romanității

Scanned with OKEN Scanner

s-a păstrat și la populația autohtonă, care, deși numită vlahi, volohi sau valahi în diferitele izvoare externe, nu și-a dat niciodată alt nume decît pe acela de români. Problema **c.** a dobîndit în sec. 18 un conținut politic. Afirmarea **c.** a constituit unul din temeiurile revendicărilor românilor din Transilvania „pentru egala lor îndreptățire cu celelalte naționalități" din Imperiul habsburgic (de ex. în „Supplex libellus Valachorum", 1791). **C.**, dar numai sub aspectul ei roman și românesc, a fost puternic afirmată, în operele corifeilor Școlii ardelene: Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior și Ion Budai-Deleanu. În această epocă de trezire a conștiinței naționale românești, cercurile guvernante din Austria și mai tîrziu, Austro-Ungaria au încercat să „justifice" din punct de vedere istoric dominația lor asupra spațiului intracarpatic prin negarea vehementă a continuității dacice, romane și românești, lucrările unor istoriografi ca Fr. J. Sulzer, J. Chr. Engel și I.C. Eder fiind orientate în acest sens. Ei susțineau că românii s-au format la sud de Dunăre, de unde au imigrat în stînga fluviului prin sec. 9—13. Aceste teze imigraționiste au fost teoretizate în 1871 de austriacul Robert Roesler; de aceea, teoria care neagă **c.** românilor în patria lor și, în special, în Transilvania e cunoscută sub numele de „teorie roesleriană". Acesta a fost convingător combătută în 1884 de A.D. Xenopol, cu argumentele disponibile pe atunci. Între cele două războaie mondiale, ea a fost însă reluată și amplificată de o serie de arheologi și istorici maghiari (printre care A. Alföldi), care încercau să susțină, cu ajutorul ei, pretențiile revizioniste ale fascismului horthyst. De-a lungul anilor N. Iorga, V. Pârvan și C. Daicoviciu resping științific, pe bază de argumente, teoria imigraționistă. Alți specialiști români (M. Macrea, I.I. Russu) care pe măsură ce se dezvoltă cercetările arheologice, epigrafice și lingvistice, adăugă noi argumente în favoarea tezei juste a **c.** Cel dintîi aspect al **c.** este permanența populației dacice sub stăpînirea romană. Această dăinuire este documentată prin numărul mare (14—15) de unități militare romane formate din daci (cohors I Ulpia Dacorum, cohors I Aelia Dacorum, cohors gemina Dacorum Gordiana milliaria etc.), prin existența unor nume tracodacice în inscripțiile latinești din Dacia romană, prin numele dacice ale principalelor localități romane (Apulum, Napoca, Drobeta, Potaissa etc.), prin marele număr de cuvinte dacice (circa 160) care au pătruns în latina populară și, din ea, în limba română și printr-o serie de descoperiri arheologice. Se cunosc în Transilvania mai multe așezări (Cașolț, Lechința de Mureș, Noșlac, Obreja, Slimnic) și mai multe necropole dacice (Calbor, Cașolț, Morești, Obreja, Soporu de Cîmpie), datînd din epoca dominației romane (106—271 e.n.). Urme dacice au fost descoperite și în așezări de tip roman (Cristești, Cinciș), ba chiar în castrele care apărau provincia: Angustia (Bretcu), Micia (Vețel), Bologa, Buciumi, Orheiul Bistriței, ceea ce dovedește practicarea recrutării locale pentru trupele romane din Dacia. **C.** daco-getică este atestată și în Dobrogea, de exemplu prin ceramica autohtonă descoperită la Tomis (Constanța) și prin necropola de incinerație de la Enisala. Datorită colonizării masive cu elemente latinofone (cir-

Finținaru N. Neculai

ca 3 000 de inscripţii latineşti faţă de vreo 35 în limba greacă), precum şi datorită numeroaselor trupe dislocate în Dacia (circa 40 000 de soldaţi), provincia traiană se romanizează cu repeziciune. Apar oraşe şi sate organizate după legile romane, sporeşte continuu numărul cetăţenilor romani, se răspîndesc limba şi cultura latină. Treptat, populaţia băştinaşă îşi însuşeşte limba, obiceiurile şi mentalitatea romanilor. În anul 271 e.n., cînd are loc abandonarea oficială a provinciei, Dacia este puternic şi ireversibil romanizată. Dăinuirea în fosta provincie a unei populaţii romanizate, latinofone, constituie cel de-al doilea aspect major al fenomenului **c.** Deşi armata, administraţia şi membrii păturilor dominante părăsesc Dacia, o mare parte a populaţiei rămîne pe loc, prezenţa ei fiind bine atestată documentar. Problema evacuării ei nici nu se pune măcar pentru regiunile din preajma Dunării. Dobrogea continuă să rămînă sub stăpînire romană (mai tîrziu, romano-bizantină) pînă în anul 602 e.n., iar în Oltenia şi Banat Imperiul îşi menţine capete de pod pe malul stîng al fluviului. Mai mult, la începutul sec. 4 e.n., împăratul Constantin realipeşte Imperiului zonele din preajma Dunării ale fostei provincii traiane, iar Drobeta (Turnu Severin), Tibiscum (Jupa), Sucidava (Celei) sînt localităţi romane în această vreme. În Transilvania, populaţia rămasă pe loc e documentată mai ales arheologic. La Ulpia Traiana Sarmizegetusa, fosta capitală a provinciei, palatul augustalilor e transformat în locuinţe, iar amfiteatrul devine o fortăreaţă de refugiu, într-una din lojile lui descoperindu-se un tezaur de monede de bronz din a doua jumătate a sec. 4. Obiecte de factură romană au mai fost găsite şi în alte foste oraşe ale Daciei: Apulum (Alba Iulia), Potaissa (Turda), Napoca (Cluj), Porolissum (Moigrad); în unele din ele se cunosc şi cimitire de tip roman, datînd însă de după retragerea aureliană. Circulaţia monetară, deşi mai redusă, continuă, după cum dovedesc monedele postaureliene descoperite, izolat sau în tezaure, pe tot cuprinsul Transilvaniei. O mare importanţă pentru atestarea **c.** romane după abandonarea oficială a Daciei o au monumentele creştine. Vreo 15 la număr, datînd din sec. 4—6, ele au fost descoperite chiar în vechile oraşe şi sate romane sau în imediata lor apropiere. În sec. 4 e.n. nici un obiect creştin nu există încă în complexe arheologice aparţinînd populaţiilor migratoare stabilite vremelnic în Dacia. Faptul că, în românește, terminologia doctrinală de bază a creştinismului este de origine latină demonstrează că noua credinţă a pătruns, în sec. 4, la nordul Dunării, într-un mediu latinofon. Dealtminteri, romanitatea populaţiei rămase în provincie la 271 e.n. este ilustrată şi de faptul că elementele migratoare cele mai timpurii, vizigotice, nu pot fi datate mai devreme de anii 330—340. În sfîrşit, din sec. 4 e.n. datează şi două mărturii epigrafice ale **c.**: inscripţiile latineşti de pe inelul de argint de la Micia şi de pe donariul de bronz de la Biertan. Nevoită, în faţa presiunii populaţiilor migratoare, să-şi părăsească vremelnic aşezările şi să se retragă în locuri mai ferite (ceea ce explică pieirea oraşelor şi uitarea numelor lor), populaţia autohtonă nu abandonează niciodată provincia. Numele principalelor cursuri de apă — Maris (Mureş), Alutus (Olt), Samus (Someş), Crisius (Criş), Tibiscus (Timiş) — continuă să fie cele din epoca romană. Arheologic, populaţia dacoromană şi protoromânească e atestată în aşezări ca acelea de la Tibiscum, Naşlac, Ţaga, Gornea,

Scanned with OKEN Scanner

Comana de Jos. În cursul secolelor 4—7, datorită evoluției firești a latinei populare, limba autohtonilor romanizați se transformă. Se poate afirma că, în sec. 7 e.n., această limbă nu mai era latina, ci un idiom nou, derivat din latină, dar deosebit de ea: limba protoromânească. Pe deplin formată în structurile sale esențiale, limba protoromânească va evolua, în secolele următoare, în parte și datorită asimilării slavilor care-i îmbogățesc lexicul, spre româna cunoscută în evul mediu. Primele formațiuni politice românești sînt menționate pentru începutul sec. 10 în Transilvania de notarul anonim al regelui Béla al III-lea al Ungariei (ducatele și voievodatele lui Menumorut, Glad și Gelu). Atestările arheologice și istorice documentează, deci, cel de-al treilea aspect important al **c.**, cel românesc. Cît privește regiunile Daciei neocupate și necolonizate de Roma, **c.** de viețuire a populației autohtone este dovedită de numeroase descoperiri arheologice (Mediașu Aurit, Poienești, București etc.). Procesul romanizării s-a petrecut aici în etape cronologice și modalități care sînt în prezent intens studiate de istoriografia noastră. *(H.D.)*

Contractul social, (sau *teoria contractualistă)*, concepție idealist-raționalistă care explică originea și natura statului (uneori și a societății) printr-o convenție prin care oamenii, renunțînd benevol, total sau parțial, la drepturile lor „naturale" în favoarea unui organ suprem, dobîndesc din partea acestuia asigurarea drepturilor lor „civile", întrucît acestea își iau obligația de a le apăra viața, securitatea și proprietatea. Elemente de gîndire contractualistă au apărut încă în antichitate, mai ales în gîndirea politică chineză (la Mo-tzî) și greacă (Epicur), după cum s-au manifestat și în lucrările unor autori medievali din sec. 16 (de ex. spaniolii M. Salmonius și J. Mariana sau scoțianul G. Buchanan). Doctrina **c.s.** este însă caracteristică pentru exponenții burgheziei în ascensiune, care au elaborat-o sistematic, punînd-o în slujba luptei împotriva feudalismului și bisericii. Printre principalii săi reprezentanți se numără J. Althusius, H. Grotius, B. Spinoza și mai ales Th. Hobbes, J. Locke și J.-J. Rousseau. Subliniind natura contractualistă, deci omenească, a statului, ei se ridicau împotriva concepției teologice care-l socotea creația divinității. Majoritatea adepților teoriei **c.s.** presupuneau existența unei „stări naturale" originare, pe care și-o imaginau însă în chip diferit. Dealtfel chiar ideea **c.s.** vine să justifice, în funcție de contextul social-istoric specific, în optica fiecărui autor, obiective diferite: Th. Hobbes punea accentul pe autoconservare, pace și securitate, fundamentînd necesitatea unui stat autoritar învestit cu putere absolută: J. Locke evidenția libertatea și proprietatea, întemeind legitimitatea monarhiei constituționale, pe cînd J.-J. Rousseau sublinia libertatea și egalitatea, ca baze ale unui guvernămînt republican și democratic, întemeiat pe principiul suveranității poporului. De asemenea, Spinoza și Rousseau trăgeau concluzii radicale, proclamînd dreptul poporului la revoluție în cazul că puterea de stat nu respectă contractul, transformîndu-se în despotism. Teoria **c.s.** a jucat în sec. 17—18 un rol politic progresist, întrucît s-a opus concepției teologice a statului „de drept divin" și a pregătit și/sau justificat revoluțiile burgheze. Ideea unui contract social apare — în alt context social și cu altă finalitate politică — și la unii gînditori solidariști: L. Bourgeois, de pildă, susținea că, fără să fi existat **c.s.** originar,

Scanned with OKEN Scanner

indivizii trebuie să se comporte în relaţiile lor reciproce şi în raporturile lor cu statul ca şi cînd ar exista un asemenea contract, denumit „cvasicontract social" V. şi *solidarism.* *(O.T.)*

Contracultură, termen introdus de profesorul californian Theodore Roszak, în 1968, în lucrarea „The Making of a Counter Culture", care reprezintă un inventar, o apărare şi o ilustrare a noilor tentative culturale afirmate în societatea americană şi un rechizitoriu necruţător la adresa „tehnocraţiei", pe care o consideră duşmanul cel mai redutabil. Pentru Roszak, tehnocraţia reprezintă „sistemul social în care o societate industrială atinge culmea integrării sale organizaţionale". Împotriva acestui fenomen „para- sau superpolitic", vechea politică şi retorica ideologică tradiţională au devenit desuete, *contestaţia* devenind şi ea meta-politică, adică culturală. Obiectivul propus: a inventa şi experimenta noi moduri de viaţă, a concretiza o **c.,** pentru a răsturna, prin forţa exemplului, cultura stabilită a societăţii „tehnocratice". Prin extensie, în literatura sociologică şi politologică occidentală termenul **c.** desemnează platforma doctrinară a radicalismului contestatar, ca antiteză la cultura dominantă a societăţii industriale opresive şi represive. Conţinînd numeroase aspecte de critică globală radicală a unei societăţi alienante, elementele eterogene care alcătuiesc **c.** cuprind, în unele cazuri, un protest regresiv, îndreptat împotriva ideii de progres tehnic şi economic, de dezvoltare a producţiei şi consumului, nedistingînd între cauze şi consecinţe. De aici, o anumită confuzie care-i diminuează eficacitatea contestatară, abătînd masele de tineri de la lupta organizată şi eficace împotriva bazelor societăţii şi a surselor reale de *alienare.* *(O.T.)*

Contradicţii(le) (lat. *contradictio,* deriv. din *contradicere* „a se pronunţa împotrivă"), sociale neantagonice şi rezolvarea lor constituie şi în condiţiile socialismului forţa motrice a dezvoltării societăţii. Preocuparea practică şi teoretică faţă de problematica **c.** în socialism este strîns legată de promovarea unei linii politice realiste, ştiinţific fundamentate. Deşi încă Lenin atrăgea atenţia asupra existenţei unor **c.** în socialism, în condiţiile încălcării principiilor socialismului, a manifestării subiectivismului şi voluntarismului, a spiritului apologetic în politică nu a existat şi nu poate exista un real interes pentru descoperirea şi rezolvarea **c.** sociale. În concepţia partidului nostru, recunoaşterea, depistarea, studierea **c.** sociale şi elaborarea căilor şi metodelor adecvate de rezolvare a lor constituie o condiţie indispensabilă a abordării realiste, ştiinţifice a realităţii sociale, un atribut esenţial al rolului conducător al partidului. În acest sens şi Programul P.C.R. abordează problema **c.** sociale în capitolul consacrat conducerii şi organizării ştiinţifice a societăţii. Criteriile sociologice ale sistematizării **c.** sociale oferă în socialism mai multe tipologii: în funcţie de structura socială (**c.** economice, **c.** macro- şi microgrupale, **c.** politice, **c.** din sfera vieţii spirituale etc.) şi în funcţie de natura izvoarelor lor. Astfel, numeroase **c.** în socialism îşi datorează existenţa acelor „peceţi" ale orînduirii anterioare despre care vorbea Marx în „Critica Programului de la Gotha", adică anumitei moşteniri în situaţia economică, socială, politică, spirituală (de ex. în nivelul dezvoltării economice, în repartizarea forţelor de producţie pe teritoriul ţării, în structura macrogrupală a societăţii, în mentalitatea oamenilor etc.). Există

Scanned with OKEN Scanner

c. inerente unei sau altei etape de dezvoltare a societății socialiste, știut fiind faptul că lupta dintre nou și vechi are loc și în socialism, caracterul universal al legii unității și luptei contrariilor nu-și pierde valabilitatea nici în această societate. (După cum se subliniază în Carta politică și ideologică a partidului nostru, și în perioada care face obiectul Programului vor continua să se manifeste **c.** în diferite domenii ale vieții sociale.) În cadrul tipurilor amintite de **c.** pot fi depistate subtipuri, în funcție de natura lor internă sau externă, de caracterul obiectiv sau subiectiv al surselor etc., tipuri ce nu se exclud, ci se întregesc și se nuanțează reciproc. Dincolo de aceste încercări de tipologizare, necesitățile conducerii politice impun analiza concretă a **c.**, descoperirea nuanțată a specificității lor, elaborarea unor metode adecvate de rezolvare. Depistarea caracterului depășit al unor cadre instituționale ale vieții politice, descoperirea unor cadre noi, adecvate, a unor modalități de funcționare mai eficiente, dezvăluirea la timp a **c.** ce sînt proprii diferitelor domenii, pentru neadmiterea adîncirii și complicării **c.**, pentru preîntîmpinarea transformării lor din izvoare și forțe motrice în frîne ale dezvoltării, pentru alegerea momentului oportun al rezolvării lor, pentru găsirea celor mai adecvate căi, metode și forme de rezolvare a căilor de perfecționare continuă a sistemului politic sînt doar cîteva din metodele prin care știința politică poate ajuta conducerea politică a societății în elaborarea unor decizii corespunzătoare. Deși știința politică singură nu acoperă întreaga zonă a conducerii sociale, preocupările sale față de **c.** sociale depășesc totuși sfera **c.** din cadrul suprastructurii politice, în sensul că rezolvarea **c.** sociale din toate sferele structurii sociale este un act politic care necesită decizii politice și activitatea corespunzătoare de înfăptuire a acestora. Partidul, se arată în Program, va acționa în vederea soluționării la timp a **c.**, astfel ca ele să nu se dezvolte și să nu afecteze progresul general al socialismului. Va trebui luptat permanent și cu fermitate împotriva vechiului, a ceea ce este perimat și nu mai corespunde noilor etape de dezvoltare, pentru promovarea curajoasă a noului, pentru progresul rapid al forțelor de producție, perfecționarea relațiilor socialiste și a întregii activități economico-sociale. Principala condiție pentru a evita apariția unor **c.** cauzate de decizii greșite, pentru a împiedica sau preveni transformarea unor contradicții neantagoniste în antagonisme o constituie respectarea cerințelor izvorîte din esența socialismului, o conducere politică corespunzătoare acestor cerințe. Aceasta presupune afirmarea, lărgirea și adîncirea consecventă a democrației socialiste. Democrația socialistă joacă un rol primordial în toate momentele depistării, cunoașterii **c.** (asigurînd funcționarea normală a fluxului informațional de „jos" în „sus" și de „sus" în „jos", a efectului de „Feed-back" al informațiilor), ale elaborării metodelor adecvate de rezolvare a **c.** (prin consultarea maselor, prin participarea lor la luarea de decizii), precum și ale rezolvării practice a **c.** sociale (rezultat al activității conștiente a maselor). Aducîndu-și aportul la studierea căilor de adîncire și lărgire a democrației socialiste, știința politică contribuie implicit la rezolvarea **c.** sociale în socialism. V. și *antagonism*. *(N.K.)*

Contrarevoluție, atac al claselor reacționare învinse prin revoluție împotriva orînduirii sociale noi, progresiste; restaurarea prin forță a sistemului social, economic, po-

Scanned with OKEN Scanner

litic perimat, existent înaintea revoluției. Politica **c.**, de sprijinire a forțelor antiprogresiste, de organizarea din afară a unor **c.**, este caracteristică cercurilor imperialiste. În Rusia, după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie fostele clase exploatatoare s-au aliat — fără succes — cu forțele armate ale puterilor imperialiste pentru a răsturna statul socialist printr-o **c.** organizată în comun. O situație analoagă s-a creat în 1919 în cazul Republicii Sovietice Ungare și Republicii Sovietice Bavare, situație, care însă a dat cîștig de cauză forțelor contrarevoluționare. Forțele contrarevoluționare interne și internaționale recurg la metodele cele mai diverse (comploturi, acțiuni de sabotaj, diversiune ideologică, exacerbarea și specularea conștientă a unor greutăți sau greșeli ivite în domeniul organizării și conducerii, presiune economică, propagandă anticomunistă, uneltiri organizate în spiritul războiului rece, provocări armate directe). Forța sistemului socialist mondial reprezintă în epoca contemporană un factor hotărîtor în dejucarea planurilor contrarevoluționare urzite împotriva țărilor socialiste. În același timp, schimbarea accentuată a raportului de forțe pe plan internațional în favoarea socialismului creează condiții favorabile pentru forțele noi, progresiste, revoluționare din tinerele state care și-au cucerit independența, în lupta lor pentru înfrîngerea încercărilor contrarevoluționare, pentru zădărnicirea tendințelor de imixtiune imperialistă. *(I.G.)*

Contrarevoluționară *(gîndirea politică)*. **1.** (În sens larg) Ansamblu de idei politice îndreptate împotriva unei noi ordini legitime progresiste instituite prin revoluție, urmărind restaurarea vechilor rînduieli. **2.** (În sens restrîns) Curent de gîndire politică izvorînd din reacțiunea împotriva revoluției burgheze din Franța, reprezentat de englezul Edmund Burke, de școala teocratică franceză alcătuită din Joseph de Maistre și Louis de Bonald, de elvețianul Karl Ludwig von Haller etc. Dacă lucrarea „Reflecții asupra revoluției din Franța“ (1790) a lui Burke (care mai înainte luase atitudine pentru apărarea libertății politice și în favoarea coloniilor americane răzvrătite) exprimă faptul că burghezia engleză din acest moment nu mai înțelege transformările violente din Franța, operele celorlalți sînt expresia contrarevoluției feudale și a restaurației monarhice. Ca și Burke, de Maistre și de Bonald iau în derîdere maniera raționalistă a sec. 18: a judeca totul după reguli abstracte, fără a ține seama de experiență și tradiții (tradiționalismul este o notă comună tuturor), acestea a fost ridicolul unic al ultimului secol. Principiilor raționaliste el le opune lecțiile experienței și înțelepciunea providențială. Maistre și Bonald dau termenului natură același sens întîlnit și la Burke: politica naturală e întemeiată pe istorie. Dar istoria e subordonată planurilor providenței: ca și în cazul lui Bossuet, pentru de Maistre istoria este produsul unei ordini providențiale, divine. „Metafizica politică“ a lui J. de Maistre ca și „teoria puterii“ a lui L. de Bonald își află sursa în religie. Toate comunitățile — și în primul rînd cea originară, familia — care alcătuiesc societatea structurată ierarhic au în frunte un șef ereditar; monarhul este învestit cu autoritate de către părintele ceresc, de aceea puterea sa e absolută; în societate nu există drepturi, ci doar datorii. Ideea „ordinii naturale“ și a „legilor eterne“ este pusă la temelia construcției teoretice a școlii teocratice. Legea societății nu este egalitatea și justiția, ci inechitatea și injus-

Scanned with OKEN Scanner

tiția, pentru că nici în societate, ca și în natură, nu este egalitate. Viața se menține prin exterminarea unor ființe de către altele, și cum nu există altă specie care să-l suprime, omul trebuie să extermine omul; de aici justificarea războaielor ca ținînd de ordinea veșnică a lumii și apoteoza soldatului ca instrument al legii supreme care guvernează lumea. Pedeapsa guvernează societățile, omul fiind prea rău de la natură ca să fie liber; călăul este „legătura asociației umane", scria J. de Maistre. Această ordine este de origine divină. Pentru de Maistre, nimic nu se poate schimba în mod nedivin decît prin uzurpare. Voința omului nu înseamnă nimic în stabilirea guvernămîntului, constituțiile scrise de oameni nu sînt valabile, totul trebuie să se supună ordinii providențiale. Readucînd providența în centrul gîndirii politice și denunțînd „eroarea fatală", adică ideea după care omul ar putea modifica instituțiile unei țări împotriva legilor divine (în acest sens revoluția franceză e „satanică", pentru că situează omul pe locul lui dumnezeu), ei încearcă să fundamenteze o nouă doctrină teocratică asupra statului: orice putere bine constituită, adică întemeiată pe legile naturale (nu divine), trebuie să fie și este, prin însăși natura sa, independentă de oameni și, în consecință, absolută. Dacă statul e teocrație, știința politică revine inevitabil la teologie, ea neputînd tinde, prin reflexie, decît „să recunoască" ordinea politică naturală, providențială. Ca știință umană, ea devine cel puțin superfluă, dacă, așa cum crede de Bonald, gîndirea este un dar divin, transmis din generație în generație prin sfînta scriptură. Același zel contrarevoluționar și spirit medieval inspiră și concepția lui von Haller. Ideea de bază este următoarea: restaurarea tronurilor legitime trebuie să fie urmată de reîntronarea „științei legitime"; exterminarea „hidrei revoluționare" reclamă lichidarea acelei „false" științe politice care este bazată pe ideea unui *contract social*. Substanța acestei științe politice „restaurate" este dreptul forței, rezultînd din poziția socială sau bogăție: în locul suveranității poporului, suveranitatea celui care are puterea și averea pentru a trăi independent. Orice dușman al revoluției trebuie să recunoască în primul rînd că orice autoritate vine de la dumnezeu și că dumnezeu a hotărît inegalitatea în averile personale, pentru ca să existe mari și mici, bogați și săraci, nobili și pleavă. Știința „restaurată" a lui Haller, ca și doctrina teocratică a lui J. de Maistre și L. de Bonald, devine astfel „știința" legitimității pentru monarhia de drept divin și a rînduielilor feudale. V. și *conservatorism*. *(O.T.)*

Control social (lat. *contra rotulus* „împotriva rotiței"), ansamblu al proceselor și mecanismelor prin care societatea se imune indivizilor, pentru a se menține atît în stabilitatea sa cît și în schimbările sale; **c.s.** este un mijloc de reglare în același timp social și psiho-social. Modalitățile **c.s.** pot fi pozitive sau negative, formale sau neformale. În studiul **c.s.** se pot distinge instanțele de la care acesta emană (indivizi, grupuri, autorități stabilite — statale și nestatale), formele prin care se exercită (elementare — cum sînt ceremoniile, tabuurile, prestigiul —, opinia publică și instituțiile sociale) și mijloacele prin care se realizează, implicite sau explicite, putînd consta în sancțiuni diverse (pozitive sau negative), sugestii, acte de autoritate, efecte de prestigiu, dar și propaganda și publicitatea (în societățile evoluate, mai ales contemporane). La T. Parsons, **c.s.**, ca element de echilibrare sau reechi-

Scanned with OKEN Scanner

librare, este opus devianței. Pentru unii politologi **c.s.** difuz a precedat, în comunitățile umane primitive, *autoritatea politică*, îndeplinind funcțiile menținerii coeziunii grupului. *(O.T.)*

Convergență *(doctrina)* (lat. *convergere* „a tinde împreună, spre același punct"), orientare frecventă în ideologia imperialismului și reformismului contemporan, care susține similitudinea (sau omologia) actuală a celor două sisteme social-economice și politice opuse, socialismul și capitalismul, și îndreptarea lor, în viitor, spre un tip comun (sau mixt) de societate. Sprijinindu-se pe alte teorii sau doctrine *(societatea industrială unică, stadiile creșterii economice, tehnocratismul, dezideologizarea, depolitizarea* ș.a.) sau chiar înglobîndu-le, *doctrina* **c.** revendică, spre deosebire de acestea, caracterul globalității, prezentîndu-se drept o teorie generală care explică trăsăturile definitorii ale societăților contemporane avansate și descifrează perspectivele dezvoltării lor istorice. În realitate, ea implică nivele și variante diferite de ordin: tehnologic-organizațional *(J.K.* Galbraith, J. Timbergen); economic (Fr. Perroux, J. Fourastié, W. Rostow); sociologic (R. Aron); politologic (M. Duverger) și ideologic (D. Bell, S.M. Lipset). *Doctrina* **c.** nu este unitară, ci apare ca încorporare a unor elemente eterogene, care sînt mai degrabă juxtapuse decît integrate, eterogenitatea manifestîndu-se și în diversitatea și ambiguitatea soluțiilor preconizate pentru societatea viitoare, ca rezultat posibil (sau dorit) al **c.** Principalul viciu teoretic constă în faptul că, pornind de la unele similitudini reale, generate mai ales de nivelul și universalitatea revoluției științifico-tehnice, dintre cele două sisteme, care nu sînt însă definitorii, conchide ilegitim asupra **c.** lor multi- sau omnilaterale, ignorînd tocmai deosebirile de esență, social-economice și politice, dintre acestea și denaturînd sensul istoric al dezvoltării lor. Expresie a noii strategii ideologice a imperialismului contemporan, izvorîtă din poziția de „defensivă istorică" pe care acesta a fost nevoit să o adopte sub presiunea existenței obiective a lumii socialiste în rapidă dezvoltare și a mișcărilor antiimperialiste, *doctrina-* **c.** îndeplinește funcții social-politice și ideologice specifice, diversioniste: de a eluda sau șterge opoziția de esență dintre socialism și capitalism, de a asocia imperialismului capacitățile de dezvoltare multilaterală și nelimitată ale socialismului, de a desființa astfel modelul socialismului și comunismului ca realitate necesară a viitorului și, prin aceasta, de a abate masele de la lupta social-politică pentru eliberarea lor și de a lipsi mișcarea revoluționară contemporană de obiectivul ei strategic fundamental: lupta pentru socialism. O vastă literatură economică, sociologică, politologică este consacrată în țările socialiste criticii marxiste, pertinente, științifice a teoriei **c.** *(O.T.)*

Cooperare (lat. lit. *cooperatio* „lucru împreună", de la *cum* „cu" + *operor, -ari* „a lucra"), conjugare a eforturilor mai multor parteneri pentru înfăptuirea unor obiective sau rezolvarea unor probleme complexe de interes comun. Termenul se folosește în două accepțiuni distincte: 1) ca principiu general care guvernează activitatea oamenilor sau statelor în relațiile lor reciproce, suprapunîndu-se cu noțiunea de colaborare;

Scanned with OKEN Scanner

2) ca acțiune concretă, avînd un obiectiv precis, limitat în timp și spațiu, în cadrul aplicării principiului general. În timp ce **c.** se referă, de regulă, la un efort comun de organizare și, după caz, finanțare, în domeniul cercetării, producției sau desfacerii unui anumit produs, colaborarea în domeniul economic, poate cuprinde ansamblul relațiilor economice, comerciale, tehnico-științifice etc. În știința politică **c.** se folosește curent în ambele sensuri, cu aplicare la sfera raporturilor interstatale. Carta O.N.U. plasează **c.** la rangul de principiu și obligație a statelor în domeniul politic, al menținerii păcii și securității internaționale (cap. I, art. 1) și dedică un întreg capitol (IX) problemelor **c.** economice și sociale între state. Conform dreptului și practicii moderne a relațiilor internaționale, **c.** presupune egalitatea în drepturi între parteneri, înlocuind vechile raporturi de dependență prin interdependența stabilită printr-un liber acord de voință între factori independenți. Funcționarea optimă a unui mecanism de **c.** se bazează pe respectarea strictă, de către toți partenerii, a principiilor fundamentale și normelor imperative, general-valabile ale dreptului internațional. *(S.C.)*

Cosmopolitism (gr. *kosmos* „univers" și *politeia* „cetățean, stat"), concepție politică care neagă importanța apartenenței oamenilor la comunitățile lor naționale sau statale, considerîndu-i cetățeni ai lumii. În unele scrieri occidentale de sociologie și politologie noțiunii de **c.** i se atribuie și sensul de concentrare a reprezentanților mai multor națiuni și naționalități într-o ambianță care permite colaborarea lor constructivă (cu referire la reuniuni, organizații sau instituții internaționale). Conținutul conceptului de **c.** a evoluat în funcție de etapa istorică în care a fost enunțat. În antichitate (Grecia elenistică, Imperiul Roman) ideile **c.** au jucat un rol pozitiv, favorizînd depășirea închistării în limitele statului-cetate și dezvoltarea unor relații economice și culturale mai largi. Reluarea ideilor **c.** în condițiile specifice ale feudalismului a contribuit, mai ales în perioada Renașterii, la răspîndirea cunoștințelor științifice, iar ulterior la promovarea concepțiilor iluministe. În cadrul orînduirii burgheze, **c.** este folosit pentru realizarea obiectivelor politicii imperialiste, prin cultivarea indiferenței față de noțiunea de patrie, față de tradițiile și cultura națională și a neîncrederii în capacitatea creatoare a propriului popor, prin negarea îndatoririlor cetățenești și răspîndirea ideii de renunțare la suveranitatea națională și independența de stat. Considerînd perimat conceptul de *națiune*, **c.** promovează ca soluție unică pentru problemele internaționale existente ștergerea frontierelor naționale și constituirea unui „stat mondial", de esență tehnocratică (ex. Hans Morgenthau). Elemente ale concepției **c.** se regăsesc în proiectele de instituire a unor foruri supranaționale de decizie în cadrul unor organizații sau grupări ale țărilor capitaliste dezvoltate (ex. Piață Comună vest-europeană). În cazul *teoriei convergenței* nihilismului național i se adaugă și ideea dispariției diferențelor între sisteme sociale. Marxism-leninismul consideră **c.** drept un element de diversiune ideologică, menit să submineze solidaritatea militantă de clasă a oamenilor muncii. Teoriilor burgheze bazate pe **c.**, socialismul le opune conceptele patriotismului socialist și internaționalismului proletar. Socialismul respinge ideea de *supranaționalitate* și promovează statornicirea unor raporturi noi între

Scanned with OKEN Scanner

state, clădite pe colaborarea liberă între toate naţiunile, în condiţii de deplină egalitate. V. şi *internaţionalism, patriotism.* *(S.C.)*

Creativitate politică, facultatea de creaţie exercitată în cîmpul gîndirii şi acţiunii politice, al valorilor şi normelor (directivelor, deciziilor) politice. În domeniul gîndirii, **c.p.** se manifestă, în plan ştiinţific, prin făurirea de noi strategii euristice şi explicative, prin crearea de teorii ştiinţific relevante, apte să explice şi să orienteze acţiunea politică; iar, în plan filozofic, prin elaborarea de concepţii, întemeiate pe adevărul ştiinţific şi pe experienţa istorică, ce fundamentează valori noi, progresiste şi / sau stabilesc o ierarhie adecvată a valorilor, în conformitate cu cerinţele *progresului social.* În cîmpul acţiunii politice, creativitatea se manifestă prin constituirea de instituţii şi organizaţii politice, a unor strategii de acţiune, precum şi a metodelor şi mijloacelor celor mai adecvate pentru îndeplinirea scopurilor istoriceşte legitime şi progresiste. **C.p.** presupune în primul rînd capacitatea de a înţelege realitatea socială şi problemele acesteia în specificul lor concret istoric, în unicitatea lor, care nu este niciodată în întregime reductibilă la alte situaţii deja cunoscute. Ea echivalează nu numai cu restructurarea realităţii sociale în funcţie de modificările survenite în cerinţele legilor sociale obiective, ci şi cu adăugarea, crearea de elemente noi. Sub acest aspect, **c.p.** reprezintă treapta cea mai înaltă de manifestare a activităţii istorice conştiente (ca opusul celei spontane), expresia capacităţii de inovaţie social-politică. Pe baza sesizării caracterului şi sensului propriu fiecărei situaţii istorice, **c.p.** presupune elaborarea unor rezolvări sau soluţii noi, cele mai adecvate şi, implicit, eficiente, capabile să transforme situaţia dată într-una dorită — desigur, nu arbitrar, ci în conformitate cu legitatea istorică descifrată — prin metode de acţiune corespunzătoare. Ea înseamnă totdeauna deschidere spre viitor, spre inedit şi original, cutezanţă şi clarviziune atît în sesizarea problemelor cît şi în soluţiile elaborate pentru rezolvarea lor. Caracterizînd în cel mai înalt grad *marxism-leninismul,* **c.p.** se întemeiază pe unitatea dinamică dintre teorie şi practică, pe sinteza organică dintre ştiinţa şi arta politică, care fecundează dezvoltarea creatoare a teoriei, conferindu-i calitatea de „călăuză în acţiune“ (Engels). Raportarea „critică şi revoluţionară“ (Marx) faţă de realitatea în schimbare, ca şi faţă de reflectarea acesteia în propriile teze şi idei, proprie marxism-leninismului, conferă ştiinţei politice un caracter creator şi perfectibil, de receptivitate la înnoirile şi corectările necesare sub raport teoretic şi metodologic. Aceste elemente se regăsesc în modul cel mai deplin şi autentic în efortul constant novator al partidului nostru, al conducerii sale de orientare teoretică şi organizare practică a înaintării ascendente a societăţii româneşti pe drumul socialismului şi comunismului şi de construire pe planeta noastră a unei lumi mai bune şi mai drepte. Programul P.C.R. este o strălucită întruchipare a acestor trăsături, constituind „expresia marxismului creator în România“. „Studierea documentelor Congresului al XI-lea trebuie să ducă la însuşirea de către cadrele de conducere, de către toţi comuniştii a spiritului creator, novator al partidului nostru. Aceştia trebuie să studieze şi să cerceteze fenomenele şi schimbările care au loc în lume, astfel încît studiul să-i înarmeze în munca practică, să-i ajute în dezvoltarea gîndirii

Scanned with OKEN Scanner

revoluționare, a capacității de înțelegere a realității, să le stimuleze pasiunea revoluționară pentru nou" (Nicolae Ceaușescu). V. și *Doctrina Ceaușescu, Leninism, Marxism, Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.* *(O.T.)*

Critică și autocritică (gr. *kritikos*, deriv. din *krinein* „a judeca"), componente ale activității creative cuprinzînd analiza situațiilor, aprecierea și selectarea rezultatelor acțiunilor trecute și elaborarea normelor pentru activitatea viitoare. În viața politică **c. și a.** reprezintă o manifestare a democrației, a participării cetățenilor la discutarea problemelor activității social-politice și la realizarea sarcinilor care decurg din acestea. Partidele burgheze recurg la **c.** în special în scopurile luptelor electorale și parlamentare. În capitalism, critica guvernului din partea opoziției are un rol de stabilizare a regimului capitalist. Partidele marxist-leniniste concep **c. și a.**, drept un principiu organizatoric al lor, reflectat în statut ca o obligație fundamentală a tuturor membrilor de partid. Spiritul partinic de **c. și a.** vizează cunoașterea realităților sociale, sesizarea rămînerilor în urmă, a neajunsurilor și greșelilor, relevarea condițiilor pentru înlăturarea lor, pentru îmbunătățirea continuă a activității în toate domeniile. **C. și a.** sînt opuse spiritului idilic-apologetic, mulțumirii de sine, rutinei, conservatorismului, criticismului nihilist, tuturor tendințelor de acoperire a neajunsurilor, lipsurilor și greșelilor. În societatea socialistă **c. și a.** îndeplinesc rolul de forță motrice a dezvoltării sociale și, de aceea, sînt promovate în rîndurile partidului, și în ansamblul activității sociale, sub multiple forme, devenind o componentă importantă a conștiinței și comportamentului tuturor cetățenilor. Necesitatea **c. și a.** rezultă din cerințele legice ale luptei între nou și vechi, din acțiunea legii universale a unității și luptei contrariilor care impun, pe plan social, soluționarea contradicțiilor, combaterea vechiului, a rămînerilor în urmă și promovarea noului, scoaterea la iveală a ceea ce este pozitiv, a experienței înaintate. **C. și a.** presupun, totodată, analiza temeinică a activității proprii, recunoașterea deschisă a lipsurilor și lichidarea acestora în vederea îmbunătățirii activității practice. V.I. Lenin a apreciat că un partid comunist își dovedește cu adevărat maturitatea politică, spiritul de răspundere față de clasa muncitoare și de popor, dacă știe să-și examineze critic și autocritic activitatea, recunoaște deschis greșelile, dacă știe să răspundă noilor cerințe ale dezvoltării sociale. **C. și a.** sînt strîns legate de democrația socialistă care creează un cadru instituțional potrivit pentru participarea tot mai activă a maselor la dezbaterea și soluționarea problemelor obștești. **C. și a.** sînt stimulate în țara noastră prin punerea în dezbaterea membrilor de partid, a maselor largi populare a problemelor importante care privesc dezvoltarea societății, a principalelor proiecte de legi și programe de activități, prin formele organizatorice create de partid și de stat pentru lărgirea democratismului, cum sînt: adunarea generală a oamenilor muncii în întreprinderi, adunarea generală a cooperatorilor în cooperativele agricole de producție, adunarea generală a cetățenilor în comune etc., prin aplicarea principiului conducerii colective în activitatea consiliilor oamenilor muncii, prin intensificarea controlului oamenilor muncii, prin lărgirea atribuțiilor organizațiilor de masă și obștești etc. Asigurarea unei democrații reale în viața politică

Scanned with OKEN Scanner

este incompatibilă cu manifestări de formalism și birocratism, a încercărilor fățișe sau voalate de înăbușire a criticii, a persecutării celor care recurg la **c.** pentru dezvăluirea diferitelor neajunsuri. **C. și a.** se prezintă ca o normă politică și etică de comportament pentru fiecare individ, fiind în strînsă legătură cu nivelul de conștiință al oamenilor. Eficiența **c. și a.** este determinată de caracterul lor principial, partinic și militant, de conținutul lor concret și constructiv, și de aplicarea lor la timp. Aceste trăsături se opun atît negativismului și spiritului de paradă, prezentării realităților „în roz", cît și prezentării laturilor pozitive și negative pe baza unor proporții prestabilite în vederea păstrării unui anumit „echilibru". **C. și a.** se dezvoltă numai în condițiile unui schimb liber de păreri, care admite dialogul opiniilor și presupune corectarea părerilor greșite ca o cale spre cunoașterea adecvată a realității, spre găsirea celor mai bune modalități de înlăturare a neajunsurilor, spre dezvoltarea spiritului de responsabilitate socială și politică a maselor. Partidul, se arată în Programul P.C.R., va cultiva în rîndul tuturor cetățenilor spiritul **c. și a.** intransigența față de lipsuri și neajunsuri, hotărîrea de a lupta împotriva inerției, rutinei și conservatorismului, a tot ceea ce este perimat și frînează mersul înainte, de a depune eforturi pentru perfecționarea continuă a muncii, a relațiilor sociale, pentru progresul general al societății noastre. *(A.H.)*

Criză politică, (în statele burgheze) situația dificilă în care clasa dominantă nu mai poate exercita conducerea politică a societății, folosind vechile metode și forme de organizare și de acțiune. **C.p.** este urmare inevitabilă a schimbării nefavorabile pentru clasa dominantă a raportului forțelor politice. Se poate manifesta ca o *criză de regim*, a sistemului partidelor politice, reprezentînd interesele clasei dominante, cînd partidele tradiționale, ca urmare a politicii reacționare promovate de ele, sînt dezavuate de mase; ca o *criză de guvern* (ministerială) cînd între demisia unui guvern și instaurarea altuia nou, are loc o intensificare a agitației și frămîntărilor politice; ca o *criză de sistem*, cînd regimul politic existent și, odată cu el, întreaga organizare socială învechită sînt în situația de a fi răsturnate prin revoluție. Declanșarea și agravarea **c.p.** se datoresc unor multiple cauze: incapacitatea unui guvern de a face față unor probleme economice, sociale, politice acute; politica de fascizare ori încercările de încălcare a drepturilor și libertăților democratice din partea vîrfurilor politice reacționare ale clasei conducătoare; accelerarea procesului de militarizare; angajarea țării în acțiuni politice externe (agresiuni) detestate de masele populare și de opinia publică; scandaluri politice provocate de corupția unor demnitari de stat. La baza oricărei **c.p.** stau contradicțiile sociale antagonice ce macină societatea capitalistă. Creșterea, pe acest fond, a gradului de organizare și radicalizare a proletariatului, care nu mai poate suporta vechea stare de lucruri, prezența lui tot mai puternică în activitatea politică și în luptele de clasă determină tot mai pronunțata instabilitate politică a clasei burgheze și deosebita frecvență a **c.p.** în toată diversitatea formelor sale de manifestare. În asemenea condiții **c.p.** se poate transforma într-o adevărată *situație revoluționară*, care este o condiție necesară declanșării unei revoluții sociale. *(N.D.)*

Cultul personalității (lat. *cultus*, deriv. din *colere* „a cultiva, a

onora"), concepție care atribuie unei (unor) personalități rolul primordial și determinant în desfășurarea evoluției social-istorice, minimalizînd totodată rolul istoric jucat de masele populare, teorie incompatibilă cu principiile filozofiei marxist-leniniste. Încă Marx și Engels au avertizat împotriva unor tendințe ale **c.p.** în mișcarea muncitorească și a pericolului pe care îl reprezintă. Filozofia noastră recunoscînd rolul marilor personalități istorice progresiste condamnă cu hotărîre **c.p.** ca pe o concepție idealistă din punct de vedere teoretic, ca pe o practică profund dăunătoare intereselor mișcării muncitorești, ale socialismului și progresului social. Denumirea nu exprimă exact întregul complex de probleme economice, sociale, politice, etice, ideologice etc. la care se referă. Un rol important în denunțarea **c.p.** i-a revenit Congresului al XX-lea al P.C.U.S. (1956). Marxiști de renume, printre care Palmiro Togliatti, Lukács György etc. erau de părere că critica făcută cu această ocazie **c.p.** reprezintă o însemnătate istorică, fiind doar un început necesar care în sine nu a depășit cadrele analizei psihologice, morale, nu a săpat pînă la fundamentele structurale, economice și sociologice. În țara noastră, aspecte importante ale unor practici caracteristice perioadei **c.p.** în domeniul relațiilor dintre state și partide au fost denunțate în Declarația din aprilie 1964 cu privire la poziția P.C.R. în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Congresul al IX-lea al partidului inaugurează o etapă nouă în viața partidului, a țării, ce se caracterizează prin crearea condițiilor sociale, politice, organizatorice și ideologice menite a evita în viitor repetarea greșelilor din trecut. În acest sens, o importanță deosebită a avut-o Plenara din aprilie 1968 a C.C. al P.C.R. Preocuparea consecventă pentru lărgirea, adîncirea și perfecționarea democrației socialiste, respectarea principiilor și idealurilor fundamentale ale socialismului pe plan intern și extern, promovarea principiului conducerii colective, a permanentului dialog dintre partid și popor, antrenarea maselor în activitatea de conducere, de adoptare a deciziilor și de realizare a lor reprezintă mărturii ale politicii științifice, creatoare, consecvent marxist-leninistă a partidului nostru. Constatînd că în activitatea partidului, în îndeplinirea misiunii sale în societate, un rol important va avea și în viitor activitatea conducătorilor politici, Programul P.C.R. subliniază că această contribuție a personalităților politice la progresul societății este condiționată de măsura în care ele se identifică cu idealurile maselor, cu interesele națiunii; conducătorii, personalitățile istorice se pot afirma numai în strînsă legătură cu masele populare, slujind din toate puterile cauza libertății, bunăstării și fericirii acestora, cauza progresului, idealurile socialismului și comunismului. *(N.K.)*

Cultură politică, termen împrumutat școlii antropologice culturaliste și utilizat, mai ales de politologii funcționaliști americani, cu referire la ansamblul cunoștințelor, valorilor și credințelor politice care întemeiază un sistem politic sau, într-un sens ceva mai restrîns, la sistemul politic așa cum s-a internalizat în cunoștințele, atitudinile și credințele membrilor acestui sistem. **C.p.** ar exprima astfel dimensiunile psihologice, subiective ale politicii, în intenția de a unifica concepte mai vechi ca *ideologie politică*, spirit și etos național, psihologie politică națională, valorile politice fundamentale ale unui popor. Sub raport metodologic, conceptul **c.p.** a fost

Scanned with OKEN Scanner

destinat să arunce o punte peste prăpastia săpată de modul de abordare *behavioralist*, între nivelul microanalizei, bazat pe interpretări psihologice ale comportamentului politic al individului și nivelul macroanalizei, bazat pe variabile proprii sociologiei politice. Dacă conceptul e legitimat prin existența unor caracteristici care particularizează cultura politică de celelalte sfere sau componente ale culturii (insistîndu-se, în acest sens, asupra caracterului unic al conținutului culturii politice a fiecărei societăți), el se izbește de dificultăți în analiza concretă a diferitelor culturi politice, mai ales în cazul societăților capitaliste, antagoniste, sau ale celor ce parcurg în prezent procesul „modernizării" (în țările din „lumea a treia"). Realitățile dezvăluie că dincolo de unele componente comune, intervin clivaje, uneori esențiale, în **c.p.** a unei societăți, determinate de structura de clasă în principal, iar alteori și de factori etnicolingvistici. De aceea se poate vorbi de subculturi, în cadrul aceleiași **c.p.** În literatura contemporană de specialitate, sub presiunea mișcărilor contestatare din țările capitaliste dezvoltate, se vorbește chiar de constituirea unei *contraculturi*, opusă culturii (politice) care conservă valorile sistemului. În ultimii ani, termenul **c.p.** a început să pătrundă tot mai mult și în limbajul politologilor marxiști, cu referire atît la ansamblul cunoștințelor și valorilor politice cît și la valențele politico-educative ale cunoștințelor și valorilor din alte domenii. Programul de măsuri pentru aplicarea hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului și ale Congresului educației politice și al culturii socialiste, în domeniul muncii ideologice și cultural-educative indică metodele și căile concrete pentru îmbunătățirea organizării și conducerii unitare a activității politico-ideologice și cultural-educative în vederea ridicării nivelului **c.p.** a tuturor cetățenilor României socialiste. *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

D

Darwinism social, curent sociologic și politic burghez, apărut în a doua jumătate a sec. 19, care încearcă să explice dezvoltarea istorică și raporturile sociale și politice dintre indivizi, grupuri și comunități prin extinderea mecanică asupra vieții sociale a legilor biologice ale luptei pentru existență și ale selecției naturale, descoperite de Darwin în lumea plantelor și animalelor. Viciul teoretic fundamental al **d.s.** constă în desconsiderarea deosebirilor calitative dintre fenomenele sociale și cele biologice, în negarea specificității legității obiective a dezvoltării societății. Prezentînd clasele sociale și antagonismul dintre ele, diferențierile în sistemul proprietății, individualismul și concurența ca expresie a unor legi „naturale", **d.s.** încearcă să prezinte capitalismul ca o orînduire conformă naturii și, prin urmare, veșnică. Exponenții săi condamnă egalitatea și confundă libertatea în genere cu libertatea de a acumula proprietate, echivalînd justiția socială cu distribuția inegală a bogăției. În plan politic, **d.s.** a lansat concepții reacționare, promovînd și justificînd ideea inegalității sociale și politice și a necesității ierarhiilor pe baze rasist-elitiste, împotriva democrației, considerată ca o degradare a societății sau chiar ca „sinucidere a omenirii", a cultivat apologia violenței și războiului. Variantă a *organicismului*, **d.s.** este înrudit cu *malthusianismul* și *rasismul*, fiind unul dintre izvoarele teoretice ale *fascismului*. Principalii săi exponenți au fost H. Spencer, W. Bagehot și B. Kidd (Anglia), F.A. Lange, O. Ammon și L. Woltmann (Germania), G. Vacher de Lapouge (Franța), L. Gumplowicz și G. Ratzenhofer (Austria), W.G. Summer, F. H. Giddings și Th. N. Carver (S.U.A.). *(O.T.)*

Decembriști, grup restrîns din nobilimea rusă, care, în perioada de după Radișcev, a gîndit și acționat în direcția înlocuirii regimului de stat țarist, pentru rînduieli republicane, înlăturarea iobăgiei și, astfel, pentru deschiderea în fața Rusiei a orizontului progresului general. Provine de la denumirea lunii decembrie (în rusă: *dekabr-dekabristî)* în timpul căreia, în anul 1825, s-au produs mișcări militare antițariste ale unei părți ale nobilimii ruse. În cuprinsul largii epoci de descompunere a feudalismului și apariție a capitalismului în Rusia și, mai concret, după războiul din 1812 ale cărui împrejurări au scos la iveală stări de lucruri anchilozante, în rîndurile nobilimii, influențate de ideile revoluției franceze din 1789—1794, au început să crească tendințele de renovare, care au căpătat o formă organizată politico-militară la sfîrșitul anului 1825. Cu prilejul jurămîntului noului țar, la 14 decembrie 1825, în piața senatului din Petersburg, au venit mai multe unități militare, cărora li s-au adăugat și altele, cu scopul înlăturării țarului și a constituirii unei alte forme de guvernare a țării. Insuficient organizată, răs-

Scanned with OKEN Scanner

coala a fost înăbușită de trupele rămase credincioase monarhului autocrat. Continuată în Ucraina, la 29 decembrie, răzvrătirea antițaristă a fost și aici reprimată, încît mișcarea **d.** a rămas un mare eveniment istoric îndeosebi prin semnificația ei și urmările în creșterea stării de spirit și atitudini revoluționare. Cel mai luminat reprezentant al **d.** a fost Pestel, alături de care s-au aflat, uneori cu însemnate deosebiri de concepție și atitudine, K.F. Rîleev, I.D. Iakușkin, V.F. Raevski, A.A. Bestujev etc. *(C.M.)*

Decision-making (engl. facerea de decizie), procesul de luare a deciziilor. Studiile consacrate **d.m.** sînt de două feluri: unele analizează toți factorii care contribuie la luarea unei decizii, urmăresc toate momentele acesteia, altele, cele de factură behavioralistă, reduc studiul luării deciziei la relațiile interpersonale dintre membrii grupului care o ia. În domeniul psihologiei sociale, K. Levin încerca să surprindă dinamica comportamentului grupului primar prin modul în care grupul respectiv ia, respectiv adoptă deciziile. În politologie, H. Lasswell acordă o importanță deosebită **d.-m.**, iar F.S. Dunn cercetează **d.-m.** în domeniul relațiilor internaționale și al dreptului internațional. Majoritatea autorilor consideră că proliferarea studiilor de **d.-m.** în sociologie și politologie este un semn al influenței psihologiei și al psihologiei sociale asupra acestor domenii. Studiile de **d.-m.** acordă o importanță deosebită „universului" decizional precum și a factorilor care influențează pe cei care iau decizie. Se face o distincție între modul în care universul decizional este studiat în teoria deciziei, care concepe „mediul" deciziei ca ceva dat și modul în care îl studiază teoria jocurilor, care acordă importanță scopului urmărit de cei care iau decizii, scop în funcție de care se modifică datele mediului. T. Parsons, M.K. Starr și alții disting factorii controlabili de cei necontrolabili ai luării deciziei. După părerea lui Gurvitch, contingența predomină asupra mobilului și motivului luării unei decizii; sociologul francez subliniază cu tărie momentul riscului în decizie. Jean Mothes distinge patru medii ale deciziei: unul determinat favorizant, unul aleator, unul incert și unul ostil; primul și ultimul pot fi supuse unei analize riguroase, al doilea doar parțial, al treilea însă rămîne în afara cîmpului analizei științifice. În acest sens se consideră că raționalitatea deciziilor este doar limitată. Ideea raționalității limitate a fost formulată și de Chester I. Barnard, iar apoi de H.A. Simon care demonstrau că „actorii" deciziei nu caută maximalizarea utilității deciziei, ci aleg dintre alternativele date pe aceea care le convine în mai mare măsură. K. Levin și discipolii săi — T. Dembo, L. Festinger etc. — arătau cum nivelul aspirațional al actorilor influențează decizia. H. Allan a demonstrat că atîta timp cît rezultatele corespund nivelului aspirațional și experienței premergătoare, nu se caută noi soluții în decizie. Analizînd **d.-m.**, D.C. Deaborn și H. Simon atrag atenția asupra dificultăților ce provin din faptul că cei care participă la luarea de decizii au cunoștințe relevante doar asupra unui sau altui aspect al problemei, nu și asupra ansamblului ei. Alții, de ex. V. A. Thompson, analizează situațiile în care între membrii grupului care aduce o decizie există conflicte de scopuri. Donald G. Marquis a demonstrat pe baza unor cercetări concrete că deciziile aduse în colectiv micșorează incertitudinile întotdeauna prezente în deciziile individuale. În condițiile socialismului preocuparea pentru fundamentarea științifică a deciziilor se completează cu unele principii și metode specifice numai aces-

Scanned with OKEN Scanner

tei orînduiri, și anume cu promovarea principiului muncii colective și în special cel al atragerii maselor atît în dezbaterea problemelor cît și în luarea deciziilor cele mai corespunzătoare. În acest sens, Programul P.C.R. prevede că în perioada următoare se vor lărgi tot mai mult formele de participare a oamenilor muncii la dezbaterea problemelor vieții economice și sociale, la conducerea statului. Se va promova metoda organizării periodice de conferințe — cu caracter național și local — pentru dezbaterea largă în masele populare a tuturor problemelor importante ale vieții economice, politice, științifice, social-culturale. Se va lărgi tot mai mult practica ținerii unor conferințe și consfătuiri pe ramuri de activitate, care prilejuiesc analiza și dezbaterea cu contribuția specialiștilor, a oamenilor muncii ce lucrează nemijlocit în domeniile respective, a bunului mers al activității în fiecare sector, luarea unor măsuri concrete de perfecționare a muncii și înfăptuire în tot mai bune condiții a programului partidului. V. și *decizie*, *știința conducerii*. *(N.K.)*

Decizie (lat. *decisio* „actul de a tăia, de a tranșa"), moment al acțiunii umane prin care, în fața unei probleme, a unei situații de rezolvat, din mai multe variante posibile se alege una, despre care se crede că va asigura satisfacerea maximală a scopului propus. Urmînd deliberării, **d.** reprezintă o concluzie fie teoretică (în probleme de doctrină) fie practică (în activitatea concretă, economică, politică, cotidiană etc.). **D.** politică se referă la problemele legate de distribuirea bunurilor în societate, conflictele sociale, activitatea instituțiilor și organizațiilor politice etc. **D.** politică reprezintă principala modalitate prin care se manifestă *puterea*. După H. Lasswell, puterea înseamnă participare la luarea unor **d.**, procesul politic fiind, în esență, procesul luării unor decizii. Această idee poate fi acceptată numai dacă se referă la **d.** ce privesc sferele mai sus enumerate și dacă cei care iau **d.** dispun de toate mijloacele necesare pentru a asigura ca **d.** luate să fie obligatorii tuturor celor pe care-i privesc. În acest sens pare a fi justificată distincția făcută între **d.** *politică* și **d.** *statală;* prin **d.** politică înțelegem **d.** luate și promovate în sferele sus-menționate, în timp ce nu toate **d.** statale au implicații în sferele respective (de ex. **d.** prin care un stat reglementează circulația pe partea dreaptă sau stînga, utilizarea unităților de măsură etc. nu au implicații politice directe, nefiind deci **d.** politice). Unii autori disting **d.** *active* și *pasive*. În cazul **d.** active, puterea decide nemijlocit și concret despre modul de împărțire a bunurilor, despre rezolvarea într-un fel sau altul a conflictelor sociale etc. De ex., în condițiile socialismului, stabilirea proporției fondului de consum și fondului de dezvoltare, a proporțiilor privind dezvoltarea diferitelor ramuri economice etc. sînt tot atîtea **d.** active. În cazul **d.** pasive, puterea nu intervine nemijlocit și concret ci doar prin stabilirea unor metanorme, adică a unor norme care la rîndul lor reglementează normele de soluționare a problemei date (de ex. codul comercial etc.). Tocmai la asemenea **d.** se referea Gramsci cînd scria că ar fi greșit de a crede că liberalismul înseamnă neintervenția statului; intervenția are loc tocmai prin asemenea **d.** pasive. **D.**, procesul și mecanismul luării de **d.** (decision-making) sînt studiate de un șir de științe sociale ca sociologia, psihologia socială, politologia etc. precum și de discipline praxiologice printre care știința conducerii, management, teoria deciziei, teoria jocurilor etc. Nici gîndirea filozofică n-a ocolit-o, abordînd-o în strînsă legătură cu acțiunea și responsabilitatea. **D.** este descrisă ca

Scanned with OKEN Scanner

un proces care implică deopotrivă trecutul (premisele și pregătirea acțiunii), prezentul (compararea și aprecierea variantelor posibile, alegerea uneia dintre ele) și viitorul (consecințele **d.**). Se subliniază unitatea continuității și discontinuității în **d.** (Gurvitch). **D.** este privită ca un act de voință (J. Freund), un act motivat (J. Mothes). Unii autori (de ex. J. Freund) neagă raționalitatea **d.**, absolutizînd caracterul subiectiv al actului. Freund invocă argumentul că în aceleași probleme și în aceleași circumstanțe cei care se succed la putere iau **d.** deosebite. Referindu-se la Thucydide, care scria că cel mai înspăimîntător lucru este incertitudinea perpetuă a **d.**, Freund ajunge să plaseze **d.** în sfera iraționalului. Majoritatea sociologilor, politologilor, praxiologilor nu neagă raționalitatea **d.**, deși subliniază și limitele acestei raționalități. În socialism promovarea unei politici științific fundamentate pune în prim plan necesitatea fundamentării științifice a **d.** Fără a nega momentul de voință, de motivație subiectivă etc. în **d.**, se acordă primă importanță analizei obiective a datelor și premiselor, competenței, inițiativei, responsabilității în aducerea de **d.** După cum se arată în Programul P.C.R., posibilitatea pe care societatea socialistă o asigură tuturor oamenilor muncii de a participa la conducerea statului, la adoptarea **d.**, presupune întărirea răspunderii fiecărui cetățean pentru respectarea Constituției, a legilor țării. În cazul **d.** politice, gradul responsabilității este în funcție de amploarea și importanța consecințelor **d.** V. și *decision-making*. *(N.K.)*

Decizională *(metodă)* mod de abordare pentru a identifica liderii comunităților locale, punînd accentul pe cercetarea procesului de *decizie*, promovat de politologul nord-american Robert Dahl (în lucrarea „Cine guvernează?", 1961). *Metoda* **d.** reprezintă un mod de abordare dinamic, care ține cont de rolul instituțiilor, al partidelor politice, grupurilor de presiune, diferitelor tipuri de elite etc. și care, pe baza analizei unei sau mai multor decizii, încearcă să determine, dincolo de opinii sau consacrări formale, care sînt adevărații deținători ai puterii într-o comunitate locală. Folosind *metoda* **d.** R. Dahl tindea să suprime subiectivismul metodei *reputaționale;* el a încercat însă să extindă, în mod nejustificat, concluziile dobîndite din analiza unei comunități locale (orășelul New Haven, Connecticut) asupra sistemului politic global al S.U.A. *(O.T.)*

Demagogie (gr. *demos* „popor" și *gogos* „conducător"), înșelarea, ademenirea maselor. În original, demagog însemna la grecii antici conducător al poporului. Termenul a primit sensul peiorativ actual, începînd cu criticile aduse (printre alții de Aristofan) lui Cleon (427 î.e.n.). În politologie, **d.** este un termen dezaprobativ, de oprobriu, desemnînd, în general, o formă inacceptabilă a „leadership"-ului politic. Diferiți autori propun criterii deosebite pentru determinarea **d.**, oprindu-se îndeosebi la a) intenții, b) metode, c) consecințe. Cei care pun accentul pe intenții, înțeleg prin **d.** propunerea unor programe de acțiune politică despre care cel care le propune știe dinainte că sînt impracticabile, dar scontează să obțină prin ele avantaje politice personale. V.I. Lenin a arătat că intențiile în sine nu sînt criterii determinante ale **d.** în sensul că și din naivitate politică și avînd intenții cinstite se poate ajunge la **d.** Autorii care caracterizează **d.** prin metodele folosite, enumeră ca note definitorii ale acesteia chemări iraționale, ațîțarea instinctelor josnice, promisiuni false etc. În sfîrșit, unii autori sînt de părere că **d.** se definește prin consecințele sale; în această concepție, demagogul urmărește nu reali-

Scanned with OKEN Scanner

zarea unor cerinţe politice reale ale maselor ci ataşamentul emoţional al acestora faţă de propria sa persoană şi obţinerea sprijinului pentru scopurile sale personale. V.I. Lenin spunea că demagogii sînt cei mai răi duşmani ai clasei muncitoare, pentru că ei aţîţă instinctele josnice ale mulţimii, pentru că, în special într-o perioadă de disensiuni şi oscilări ideologice, nimic nu este mai uşor decît să ademeneşti mulţimea prin mijloace demagogice. **D.** deţine un rol primordial în mişcările politice de extremă dreaptă, de tip fascist, fiind prezentă într-o pondere mai mare sau mai mică, în activitatea tuturor partidelor politice burgheze, în special în perioada campaniilor de alegeri etc. Şi în mişcarea comunistă, în perioada *dogmatismului*, analizele politice lucide au fost nu odată înlocuite prin **d.** Politica marxist-leninistă consecventă şi creatoare, expresie a intereselor fundamentale ale celor ce muncesc, pretinde analize ştiinţifice, realiste, formularea clară a obiectivelor şi scopurilor acţiunii politice, conştientizarea acestora şi a căilor lor de rezolvare. *(N.K.)*

Democraţi-revoluţionari, oameni politici şi ideologi a căror doctrină şi optică depăşea, cu nuanţe de la ţară la ţară, limita cea mai înaltă a poziţiei burgheze revoluţionare, prezumînd înaintarea spre alt tip, superior, de transformare politică şi socială. Doctrina democrat-revoluţionarilor exprimă, faţă de liberalismul burghez înclinat să cadă la înţelegere cu reacţiunea, atitudinea consecventă pentru desfiinţarea revoluţionară a rînduielilor feudale, a iobăgiei, pentru propăşirea mai rapidă economică, socială, culturală, pentru afirmarea naţională, cîştigarea şi apărarea independenţei şi suveranităţii popoarelor. Doctrina **d.r.** a căpătat fizionomii specifice în raport de gradul de dezvoltare a ţărilor în care s-a manifestat, de interferarea, uneori complexă, între sarcini politice aparţinînd diferitelor etape apropiate de evoluţie istorică. Primele elemente de atitudine democrat-revoluţionară s-au relevat încă în timpul revoluţiilor burgheze, mai ales al revoluţiei franceze prin momentul iacobin, în ideologia şi poziţia politică ale lui M. Robespierre, J.P. Marat, G.J. Danton, L. de Saint-Just, partizani ai dictaturii revoluţionare a maselor plebee. Manifestarea mai conturată de **d.r.** s-a întruchipat în revoluţiile burghezo-democratice ulterioare, cu deosebire cele din 1848—1849, revoluţii care prin însăşi determinaţia democratică exprimă rolul mai mare al maselor populare, ponderea mai accentuată a revendicărilor sociale şi naţionale ale păturilor sociale asuprite dincolo de ceea ce erau interese strict burgheze. Principalii **d.r.** din această perioadă au fost: Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac, Avram Iancu, Eftimie Murgu ş.a. (în ţările române), E. Arnold (în Cehia), E. Dembowski (în Polonia), Petöfi S. şi Táncsis M. (în Ungaria). Conturarea în termenii cei mai proprii s-a produs în Rusia de după reforma din 1861, în lupta împotriva regimului absolutist ţarist, pentru regim republican şi constituţional, pentru libertăţi politice şi drepturi în favoarea maselor populare. Reprezentanţii cei mai de seamă ai **d.r.** ruşi au fost V.G. Belinski, N.G. Cernîşevski, N.A. Dobroliubov, A.I. Herţen, N.P. Ogariov. Ei au exercitat o influenţă remarcabilă asupra climatului politico-ideologic şi cultural din Rusia precum şi asupra unor **d.r.** de seamă din ţări sud-est europene (H. Botev, în Bulgaria, S. Marković, în Serbia ş.a.). Unii **d.r.** îmbinau probleme ale revoluţiei ţărăneşti cu idei socialiste utopice, împrejurare similară de altminteri ţărilor care au păşit mai tîrziu spre dezvoltarea modernă: România, Bulgaria, Serbia şi alte ţări din răsăritul şi sudul Europei, de aseme-

Scanned with OKEN Scanner

nea China și alte țări din Asia care îngemănau, în același ansamblu complex politico-ideologic, sarcini necesare etapelor diferite care trebuiau străbătute. În etapa contemporană, democratismul-revoluționar, în forme și nuanțe în raport de multe particularități, este reprezentat de aripa cea mai înaintată a burgheziei naționale în revoluțiile, transformările de tip burghezo-democratic, antifeudal, agrar, anticolonialist și antiimperialist din o seamă de țări ale Asiei, Americii Latine și Africii. V. și *gîndirea democrat revoluționară în țările române*.

(C.M.)

Democrația burgheză (gr. *demos* „popor", și *kratos* „putere, putere deținută de popor"), tip istoric al guvernămîntului democratic, instituit în urma revoluțiilor burgheze și caracteristic pentru societățile în care burghezia este clasa dominantă în stat. Fenomen complex, avînd caracter progresist într-o anumită epocă istorică (în comparație cu feudalismul, cu absolutismul) **d.b.** pierde treptat din acest caracter în funcție de evoluția intereselor diferitelor clase și categorii sociale, pe măsura ascuțirii contradicției dintre burghezie și proletariat. În ideologia burgheză **d.b.** nu apare ca dominație a poporului în accepțiunea ei autentică, ci doar ca reprezentare și, cel mai frecvent, ea se restrînge la o formă de guvernare. Conceperea democrației ca simplă formă de guvernare creează posibilitatea escamotării esenței de clasă a puterii, care ne spune a *cui* dominație reprezintă. Ideologia burgheză cercetează aproape exclusiv aspectele formale ale guvernării politice, atenția fiind concentrată asupra felului cum se realizează democrația făcînd abstracție de esența de clasă a guvernării, de finalitatea socială specifică a acestui regim politic. Între criteriile democrației sînt incluse: existența mai multor partide politice, a sistemului parlamentar, a unor instituții democratice (parlamentul, votul universal, separarea puterilor), a unui anumit statut democratic al cetățeanului (libertăți politice legate de participarea cetățeanului la viața politică, prezența unor garanții privind ocrotirea drepturilor subiective, anumite drepturi economice și sociale). **D.b.** în accepțiunea ei de simplă formă de guvernare înlesnește folosirea conceptului democrației în scopuri de *manipulare*, criteriul esențial al democrației fiind înlocuit cu laturi exterioare, procedurale, tehnice și formale ale guvernării. Adeseori noțiunea de **d.b.** este concepută de ideologii burghezi în sens mai larg decît o categorie politică, incluzînd criterii extrapolitice cum ar fi economia, cultura, modul de viață etc. **D.b.** constituie un progres și în raport cu sistemele statale nedemocratice. **D.b.** asigură într-o măsură mai largă sau mai restrînsă participarea maselor populare la viața politică, deschide posibilitatea exercitării unei anumite influențe asupra orientării politicii statului, asigură un anumit cadru legal mișcării muncitorești și democratice, exercitării drepturilor și libertăților burgheze (libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor etc.), funcționarea unor instituții democratice. În **d.b.** chiar și în formele cele mai înaintate, cu tradiții îndelungate, se manifestă o contradicție vădită între principiile democratice declarate și practica reală, dintre ceea ce vrea să pară și ceea ce este ea în realitate, dat fiind că declararea drepturilor și libertăților sînt lipsite de garanțiile politice, economice și sociale ale realizării lor depline de către masele largi populare. În formularea din Programul P.C.R., **d.b.** se mărginește să proclame formal anumite drepturi democratice, dar nu asigură condițiile materiale și cadrul social necesar exercitării lor. Realitatea arată că nu poate exista democrație adevărată acolo

Scanned with OKEN Scanner

unde există clase sociale antagoniste, exploatatori și exploatați, inegalitate economică, socială și națională. Din punct de vedere al esenței de clasă, **d.b.** și-a epuizat în mare măsură posibilitățile de dezvoltare întrucît este legată de interesele burgheziei, încetînd a mai fi un factor de progres și, ca atare, înlocuirea ei cu *democrația socialistă* este istoricește necesară și inevitabilă. Din punct de vedere al formei de stat, al regimului politic, **d.b.** poate și trebuie să fie lărgită în toate țările capitaliste, îndeosebi acolo unde mai există regimuri politice nedemocratice sau antidemocratice. **D.b.** constituie un sistem politic și statal cu instituții și metode cristalizate al căror conținut concret este determinat într-o măsură însemnată de raporturile de forță dintre clase. Sistemul instituțional al **d.b.** ascunde întotdeauna tendințe, confruntări, deplasări ale acestor raporturi de forța care determină caracterul formal sau real al democrației declarate și poate chiar lărgi propriul său sistem constituțional. Ea poate fi folosită în condițiile actuale pentru lupta antiimperialistă, în vederea urmăririi unor obiective progresiste, democratice, pentru satisfacerea necesităților imediate ale celor ce muncesc, împletindu-se cu lupta pentru reorganizarea radicală, structurală de natură socialistă a societății capitaliste. *(L.L.)*

Democrația sclavagistă, formă a statului sclavagist în care puterea aparținea poporului antic. Prin popor, în unele cetăți grecești, s-a înțeles ansamblul cetățenilor, al locuitorilor stabili ai polisului, care dețineau o proprietate. Titlul de cetățean nu putea fi purtat de către sclavi sau de către străinii care veneau în cetate. De aici caracterul de clasă sclavagist al acestei organizări politice, reprezentată mai ales de cetatea Atenei. În sistemul **d.s.** sînt prezente toate elementele ce caracterizează formele statale bazate pe antagonisme de clasă. Poporul, în înțelesul precizat, grupează numai clasele dominante, din punct de vedere al ponderii constituind o minoritate. Dat fiind numărul mic de cetățeni s-a putut practica participarea fiecăruia la viața statului. Nucleul activității politice îl constituia adunarea poporului, la care trebuiau să participe toți cetățenii. Hotărîrile se luau prin votul tuturor. Această exercitare directă a puterii se completează prin apariția Senatului, care grupează pe cei mai vîrstnici și cu trecerea timpului pe cei mai bogați cetățeni. Numărul membrilor Senatului variază de la o cetate la alta și exprimă gradul de adîncire al democrației. Senatul pregătea temele care urmau a fi dezbătute în adunarea poporului, mai ales temele legate de elaborarea legilor și a relațiilor cu alte cetăți. Senatul era înnoit prin alegeri sau prin tragere la sorți. Atribuțiile sale se vor lărgi pînă la decăderea republicilor sclavagiste. Funcțiile executive ale **d.s.** erau îndeplinite de funcționari, aleși pentru o perioadă de timp și se refereau la problemele cultului, războiului, cheltuielilor publice, acțiunilor judiciare. Pentru a ocupa un post în magistratură se cerea o anumită avere, ceea ce limita caracterul eligibil al funcțiilor. **D.s.** se baza pe existența drepturilor și libertăților pentru cetățeni, care puteau să-și aleagă forma de viață, să participe la întreaga viață politică. Sclavul era în schimb supus necondiționat al stăpînului său. Pentru Platon, democrația era o formă inferioară de stat, alături de timocrație, oligarhie și tiranie. Aristotel considera **d.s.** ca o formă „anormală" de stat, alături de tiranie și oligarhie. Exprimînd caracterul de clasă al **d.s.,** viața politică de la Atena și Roma s-a bazat pe sufragiul direct al cetățenilor,

Scanned with OKEN Scanner

fiecare individ fiind încadrat într-un sistem cenzitar. În ambele cetăți, considerate modele ale **d.s.**, aceasta a alternat cu alte forme ale statului sclavagist (tiranie, regalitate) împletind deseori trăsături aparținînd acestora, ceea ce întărește caracterul de clasă al **d.s.** V. și *isegorie*, *isocratie*, *isonomie*. *(L.Z.)*

Democrația socialistă (și **democrația populară**), tip istoric de democrație caracteristic pentru orînduirea socialistă. Între socialism și democrație există o legătură organică, indisolubilă. *Socialismul* asigură o democrație nouă și superioară în toate sectoarele vieții sociale. Fundamentele **d.s.** sînt: existența economiei socialiste, întemeiată pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție și lichidarea exploatării omului de către om; deținerea puterii de stat de către oamenii muncii în frunte cu clasa muncitoare; egalitatea în drepturi în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, rasă, sex, religie. Fenomen complex, **d.s.** se realizează atît sub aspectul structurii și funcționalității sistemului social și politic socialist, cît și sub aspectul poziției și rolului persoanei în societate și stat. Principiile democratice de organizare și funcționare ale sistemului social și politic socialist sînt: centralismul democratic, îmbinarea democrației reprezentative cu democrația directă, participarea tot mai largă a maselor la conducerea societății și statului, conducerea de către partid a întregului proces de construcție socialistă și comunistă, legalitatea socialistă, umanismul, etica și echitatea socialistă. Statutul politic și juridic al cetățeanului în **d.s.** se caracterizează prin asigurarea reală a unor drepturi și libertăți democratice fundamentale cu caracter economic, politic și social-cultural cum sînt: dreptul la muncă, dreptul la odihnă, dreptul la asigurarea materială în caz de boală, pierdere a capacității de muncă, precum și la bătrînețe, dreptul la învățătură, egalitatea cetățenilor, dreptul de a alege și a fi ales în organele puterii de stat, dreptul de asociere, libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor și demonstrațiilor, libertatea conștiinței, inviolabilitatea persoanei și a domiciliului, secretul corespondenței, dreptul de petiționare, dreptul de proprietate personală și cel de moștenire. De asemenea, în mod corelativ și egal, cetățenii au îndatoriri fundamentale cum sînt: obligația de a munci, respectarea constituției și legilor țării, apărarea proprietății socialiste, satisfacerea serviciului militar și apărarea patriei. Grija față de om, dezalienarea și trecerea lui din imperiul necesității în cel al libertății, asigurarea formării, dezvoltării și înfloririi multilaterale a personalității umane reprezintă, în ultimă instanță, esența **d.s.** **D.s.** are un caracter real, istoric, dinamic și de clasă. Ea nu se mărginește la proclamarea formală a unor drepturi și libertăți, ci urmărește asigurarea materială a înfăptuirii și extinderii lor. **D.s.** este o democrație a oamenilor muncii, o democrație pentru cei ce muncesc împotriva minorității exploatatoare. Ea este o democrație a celor mulți, a poporului, o democrație populară. În acest sens, Lenin spunea că statul socialist este în chip nou democratic, și în chip nou dictatorial. **D.s.** se dezvoltă și se adîncește odată cu construcția socialistă. Dintr-o democrație a marii majorități în perioada de trecere de la capitalism la socialism, ea devine o democrație a întregului popor în socialism, cînd clasele exploatatoare au fost desființate. Afirmarea tot mai amplă și eficientă a democratismului este o legitate obiectivă a societății socialiste. După victoria socialismului, în etapa de făuri-

Scanned with OKEN Scanner

re a *societății socialiste multilateral dezvoltate* și de pregătire a trecerii la *comunism*, o trăsătură fundamentală de afirmare a **d.s.** o reprezintă atragerea unor mase tot mai largi la o participare activă și creatoare, la procesul adoptării celor mai importante decizii privind stabilirea politicii interne și externe, la înfăptuirea actului de conducere. În acest scop, este creat și cadrul instituțional corespunzător, precum: organizarea dezbaterii publice a celor mai importante proiecte de legi, consfătuiri cu specialiștii și oamenii muncii din diferite sectoare de activitate, creșterea rolului organizațiilor de masă și obștești, generalizarea principiului conducerii colective, instituționalizarea adunării generale a oamenilor muncii în unitățile economice, social-culturale, de învățământ și cercetare, activitatea comisiilor de control obștesc și de judecată ca formă de afirmare a opiniei publice în combaterea fenomenelor antisociale ș.a. Considerînd dezvoltarea **d.s.** un factor esențial și o necesitate obiectivă în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică a P.C.R. conține un amplu program de lărgire și adîncire continuă a **d.s.**, de creare a condițiilor și cadrelor corespunzătoare pentru participarea tot mai activă și efectivă a oamenilor muncii la elaborarea și înfăptuirea politicii generale de conducere a societății, pentru punerea tot mai largă în valoare a experienței și înțelepciunii colective a maselor, pentru afirmarea capacităților creatoare ale tuturor cetățenilor. **D.s.** nu se afirmă spontan. Ea este rezultatul unei munci perseverente și a unei lupte consecvente împotriva oricăror manifestări de birocratism, abuz, ilegalități. **D.s.** îmbină în mod dialectic libertatea și drepturile cu răspunderea și disciplina în societate. După cum se arată în Programul P.C.R., **d.s.** se va dezvolta pe măsura ridicării gradului de pregătire și competență a oamenilor muncii, lărgirii orizontului de cunoaștere și nivelului lor ideologic și politic. Adîncirea și perfecționarea **d.s.** nu pot fi concepute în afara răspunderii sociale a fiecărei persoane față de interesele generale ale societății, în afara conștiinței datoriei fiecăruia de a face totul pentru bunăstarea și fericirea întregului popor, pentru cauza socialismului și comunismului. În funcție de manifestarea **d.s.** în diferite domenii ale vieții sociale se vorbește de democrație economică, muncitorească, obștească, de partid, statală etc. *(I.C.)*

Deontologie politică (gr. *deon, deontos* „ceea ce se cade, datorie" și *logos* „știință"), doctrină cuprinzînd ansamblul principiilor, normelor și obligațiilor etice specifice activității politice. Eliminarea *politicianismului* burghez și instituirea unui nou tip de activitate politică, întruchipat în militantul comunist, concordanța dintre politică și principiile fundamentale ale moralei socialiste, afirmarea și dezvoltarea devotamentului față de socialism și a abnegației în slujba poporului ca principale coordonate ale noului tip de activitate politică, impun fundamentarea teoretică și explicitarea praxiologică a unei **d.p.** socialiste. Codul de norme ale vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R. conține elementele de bază ale unei astfel de **d.p.** socialiste, corespunzătoare etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în România. V. și *morală și politică*. *(O.T.)*

Depolitizare *(doctrina depolitizării)*, termen de origine relativ recentă (1955—1960), care indică în același timp o evoluție (trecerea de la starea „politizată" la o stare pretins depolitizată) și un tip de societate ai cărei membri și-ar manifesta *apoli-*

tismul prin slaba lor participare,. diminuarea revendicărilor violente, dezafecţiunea pentru partidele politice, dispreţul ideologiilor şi atenuarea conflictelor. Înrudită cu doctrina *dezideologizării* şi avînd ca fond doctrinele societăţii abundenţei, statului prosperităţii generale, *doctrina* **d.** este îndreptată împotriva marxismului, susţinînd că evoluţia societăţilor capitaliste dezvoltate se îndreaptă spre un tip de societate post-politică, depolitizată şi dezideologizată, de pace socială. Argumentele folosite variază cu fiecare autor, dar cele mai frecvent utilizate invocă: *absenteismul electoral* crescînd, diminuarea efectivelor partidelor politice, dezinteresul manifest faţă de problemele politice. Generalizările operate de doctrina **d.** se întemeiază pe criterii ambigue şi indicatori labili. Astfel, concluziile privind absenteismul electoral sînt deduse din analize a unor perioade scurte, alese arbitrar; o analiză întreprinsă pe o perioadă mai lungă, deci mai semnificativă şi mai relevantă, indică, dimpotrivă, o scădere lentă, dar constantă, a absenteismului electoral. Pe de altă parte, cînd abţinerea de la vot este conştientă, deliberată (uneori recomandată expres de anumite partide sau forţe politice), ea exprimă neîncrederea sau chiar dezacordul faţă de mecanismele şi practicile politice, fiind o atitudine politică expresă. Nici fenomenul diminuării efectivelor partidelor politice în perioada postbelică nu poate fi absolutizat, pentru că există partide mari care şi-au păstrat sau chiar multiplicat efectivele; totodată nu poate fi confundat interesul cetăţeanului faţă de treburile politice cu ataşamentul său faţă de o organizaţie sau instituţie politică; în fine, trebuie relevat că în majoritatea ţărilor capitaliste, chiar dacă a avut loc o reducere a efectivelor unor partide sau o diminuare a rolului lor, aceste fenomene au fost compensate de o creştere a ponderii şi activităţii altor agenţi colectivi, în special ale *grupurilor de presiune*. În privinţa dezinteresului faţă de problemele politice, atunci cînd se manifestă, el nu se datorează atît faptului că abundenţa îi atrage pe cetăţeni spre probleme nepolitice, cît mai ales carenţelor manifestate în capacitatea instituţiilor şi organizaţiilor politice de a reprezenta adecvat interesele cetăţenilor şi de a facilita o participare efectivă a acestora la pîrghiile de decizie; e vorba deci, mai cu seamă, de o neîncredere cronică în eficacitatea mecanismelor şi instituţiilor politice. Există, desigur, perioade de reflux revoluţionar, momente de acalmie relativă în manifestarea deschisă a luptelor politice; viciul fundamental al doctrinei **d.** este că ea ridică un fenomen conjunctural, vremelnic şi local, la rangul unei legi istorice absolute, trăgînd de aici concluzia dispariţiei cauzelor care determină transformarea revoluţionară a societăţilor capitaliste dezvoltate. Departe de a descrie şi interpreta o realitate, şi cu atît mai puţin o tendinţă legică, doctrina **d.** se vădeşte o diversiune politică şi ideologică cu tentă apologetică; ea exprimă mai mult o dorinţă decît o realitate, pentru că totdeauna guvernanţii, mai ales cei conservatori, au vrut ca masele să fie ţinute cît mai departe de viaţa politică.

(O.T.)

Descentralizare, metodă de organizare administrativă pe plan local, care constă în acordarea unei anumite autonomii colectivităţilor locale (unităţilor administrativ-teritoriale) în rezolvarea problemelor pe care legea le-a considerat ca fiind de interes local. Specialiştii în dreptul şi ştiinţa administraţiei consideră că **d.** există în prezenţa următoarelor elemente: a) o colectivitate locală cu probleme proprii recunoscute prin lege şi pentru rezolvarea cărora dispune de mijloace materia-

Scanned with OKEN Scanner

le exprimate într-un buget propriu; b) organe locale de conducere, desemnate de colectivitatea locală și nu de organele centrale; c) tutela administrativă, care este un control mai larg din partea organelor centrale, care urmărește să nu se depășească limita dintre problemele locale și cele de interes general. Un asemenea mod de organizare mai este denumit — nu fără o nuanță de exagerare și „autoadministrare". În doctrina socialistă o asemenea modalitate de organizare este denumită autonomie locală și nu se rezumă la activitatea administrativă, ci cuprinde și activitatea de exercitare a puterii de stat. Aceste două activități se realizează pe plan local prin organele locale ale puterii de stat și organele locale ale administrației de stat. Controlul exercitat de organele centrale se poate finaliza fie prin suspendarea fie prin anularea actelor ilegale, dar în nici un caz prin modificarea actului, aceasta din urmă fiind echivalentă cu substituirea în sfera de competență a organului, ceea ce ar însemna o manifestare de centralism profund contrară principiului centralismului democratic. În politologie, termenul este folosit pentru a desemna organizarea locală opusă *centralizării;* în cadrul acesteia din urmă, colectivităților locale nu li se recunoaște existența unor interese specifice, ele fiind conduse prin funcționari numiți direct de organele centrale. *(N.P.)*

Despotism (gr. *despotis* „stăpîn absolut"), regim politic caracterizat prin putere nelimitată și guvernare arbitrară, neîngrădită de nici o lege, a despotului. În Grecia antică era numit despot capul familiei, care avea puteri nelimitate asupra sclavilor casei sale. Prin acest termen grecii antici desemnau suveranitatea absolută a monarhilor din Orient asupra a tot ceea ce se afla sub conducerea lor. În Bizanț se acorda titlul de despot în primul rînd împăratului iar mai tîrziu, în Evul Mediu, principalilor vasali. Împărații turcilor numeau pe regii desemnați în fruntea statelor supuse cu același titlu. După Montesquieu, **d.**, alături de *republică* și *monarhie*, constituia o formă generală a guvernării, exercitată de către o persoană, după libera lui voință, fără respectarea vreunei legalități, bazată pe *teroare*, opusă virtuții și onoarei care caracterizează republica, respectiv monarhia; legătura dintre subiecți se bazează pe corupție; nefiind limitată în manifestările sale de legi sau instituții politice. B. Constant, reprezentant al liberalismului, considera **d.** forma generală, caracteristică a guvernării absolute. În accepțiunea curentă **d.** semnifică conducerea vieții politice de către o singură persoană. Există în politologia nemarxistă tendința de a considera în mod greșit **d.** drept spirit al unei guvernări, care ar putea apare și în cazul existenței unui guvern, a unei oligarhii sau a unei adunări. În fapt, despotul își arogă puteri nemărginite în conducerea vieții politice, ca și dictatorul, slujind intereselor extremiste ale claselor exploatatoare, privînd masele de orice drepturi politice. V. și *monarhie, tiranie.* *(L.Z.)*

Determinism demografic (lat. *determinare* „a indica limitele"), una din teoriile despre populație, formulate în sociologie, politologie și economie, potrivit căreia populația, factorul demografic ar fi factorul determinant al societății și evoluției acesteia, variabila „primară" sau variabila „explicativă" în raport cu celelalte variabile economice, sociale, culturale etc., care ar fi, în acest caz, variabile „secundare" sau „explicate". În istoria doctrinelor despre populație s-au înregistrat numeroase variante ale acestei concepții. În general, prin teorie despre populație (teorie demogra-

Scanned with OKEN Scanner

fică sau doctrină despre populaţie) se înţelege o teorie al cărei obiect îl constituie studierea şi deci explicarea evoluţiei fenomenelor demografice, pe bază de consideraţii economice, sociologice şi de altă natură, precum şi evidenţierea consecinţelor şi implicaţiilor pe care le generează fenomenele demografice în evoluţia lor. Teoriile demografice sînt grupate după diferite caracteristici, constituind tot atîtea „şcoli" sau „curente": şcolile sociologice, şcolile bio-organice, şcolile economice etc. Din punct de vedere sociologic, curentele ce ţin de teoria **d.d.** au un evantai larg. De pildă, după unele din acestea, mărimea şi creşterea populaţiei este factorul hotărîtor pentru forma, structura şi evoluţia societăţii, pentru instituţiile politice ale acesteia: un anumit număr exercită o anumită „presiune demografică", populaţia putînd fi, în raport cu un număr ideal oarecare, „populaţie optimă", „subpopulaţie" sau „supraopulaţie". În acest caz, densitatea populaţiei şi presiunea ei asupra mijloacelor de subzistenţă şi, în general, asupra resurselor sînt considerate ca factor determinant. După alte teorii, migraţia internaţională şi, în oarecare măsură, migraţia internă ar explica istoria societăţilor, a structurii acestora. În alte forme, asemenea teorii încearcă să explice războaiele, revoluţiile, ideologiile prin influenţa decisivă a factorului demografic, a înmulţirii populaţiei, a unei repartizări teritoriale, a stratificării sociale, a „capilarităţii" sociale, a „luptei pentru existenţă" pe plan social. O variantă extremă este cea formulată de polemologi (G. Bouthoul), după care creşterea excesivă a populaţiei („inflaţia demografică" în terminologia autorului) ar fi principala cauză a imperialismului şi războaielor, evocîndu-se în acest scop în special politica demografică a Germaniei naziste şi Japoniei imperialiste. După părerea sa există chiar o lege: „cruzimea evenimentelor politice tinde să fie proporţională cu creşterea demografică a ţărilor în care ele au loc", iar relaţia dintre înmulţirea populaţiei şi război este formulată în următorii termeni atribuiţi filozofului francez Henri Bergson: „Laissez faire Vénus et vous aurez Mars". În concepţia materialismului istoric, fără să se nege importanţa populaţiei şi a factorului demografic, rolul determinant este atribuit modului de producţie respectiv şi schimbării legice a acestuia. Există ţări cu aceeaşi densitate a populaţiei şi cu acelaşi ritm de creştere aparţinînd însă unor orînduiri social-economice diferite. Însăşi „legea populaţiei", ca expresie a raportului dintre populaţie şi economie, aşa cum a demonstrat ştiinţific Marx, are un caracter istoric: fiecare orînduire are propria sa lege. Populaţia este rezervorul principalei forţe de producţie — a forţei de muncă — şi tot ea este obiectivul creşterii nivelului de trai, dar aceasta nu înseamnă că populaţia ca atare este factorul determinant al societăţii, al economiei, al istoriei. Politica demografică a partidului şi statului nostru, ca parte integrantă din politica social-economică, se bazează pe prioritatea necontestată a modului de producţie, dezvoltării economico-sociale, urmărind creşterea raţională a populaţiei, o structură echilibrată demografică şi socio-economică, ridicarea nivelului de trai, în contextul general al făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate. Şi în perioada la care se referă Programul P.C.R. vor fi luate măsuri corespunzătoare în vederea asigurării unui spor demografic normal, realizării unei proporţii juste de vîrstă a populaţiei, menţinerii tinereţii poporului nostru. *(Vl. Tr.)*

Scanned with OKEN Scanner

Determinism geografic, teorie unilaterală potrivit căreia factorul geografic este cauzal sau condiționant primordial pentru forma, stadiul și ritmul de dezvoltare a vieții sociale. Punctul său de plecare l-au constituit unele observații mai vechi cu privire la raportul dintre mediul geografic și unele trăsături definitorii ale vieții sociale. Herodot, Tucidide, Democrit, Aristotel, Hipocrat, Strabo (în antichitate), Ibn Haldun (sec. 14), J. Bodin, Ch. Montesquieu, J.G. Herder și, într-un sens mai accentuat, englezul H.Th. Buckle au fost predecesorii sociologilor antropogeografi moderni. Trebuie menționat că la mulți dintre precursori, **d.g.** nu are totdeauna un caracter rigid sau fatalist: Aristotel vorbea de condițiile de așezare și resurse în vederea realizării idealului autarhic al cetății; Ibn Haldun sublinia influența climei, naturii solului și alimentației asupra fenomenelor sociale, menționînd însă că factorii naturali sînt mai constanți în raport cu fenomenele politice; J. Bodin remarca influența climei asupra caracterului popoarelor și ocupațiilor populației, fără s-o transforme într-o fatalitate; iar Montesquieu releva că factorii geografici, și mai ales clima, influențează „spiritul legilor", dar această influență apare cel mai adesea mediată de instituțiile politice. Geografii au fost aceia care au mers pînă la considerarea geografiei drept o cauză a vieții sociale (K. Ritter, Fr. Ratzel), școala modernă a antropogeografiei (P. Vidal de la Blache) susținînd doar existența unei „vocații geografice" a vieții sociale ca factor condiționant și nu cauzator. Exagerarea unilaterală a locului pe care-l joacă factorul geografic în viața socială și mai ales politică aparține *geopoliticii.* *(O.T.)*

Devianță (lat. *deviatio* „ocolire, deviere"), abatere de la normele de conduită statornicite sau instituționalizate, care dirijează comportamentul indivizilor și al colectivităților umane. Termenul de „deviant" este folosit uneori pentru a caracteriza un individ a cărui conduită iese din cadrele stabilite, proprii mediului social-cultural ambiant. **D.** poate avea grade de intensitate diferite, începînd cu nonconformismul individual caracterizat prin comportamente inofensive, opuse unor norme și reguli ale unui mediu social dat și terminînd cu devianțele colective de contestare a ordinii sociale existente, incapabilă să rezolve problemele sociale care se pun pentru anumite grupuri sociale (de ex. exploatarea capitalistă a forței de muncă, șomajul, alienarea). Mutațiile economice și sociale caracteristice societății capitaliste contemporane sînt însoțite de fenomene de **d.,** elemente disfuncționale, stări anomice (criminalitate, delincvență, alcoolism, consumul de droguri, libertinaj sexual etc.). V. și *anomie.*

(P.C.)

Dezarmare, ansamblu de măsuri în vederea limitării, reducerii respectiv lichidării depline a armamentelor și a forțelor armate ale statelor, a căror punere în practică ar constitui un pas esențial către eliminarea războiului din relațiile internaționale. Încă la sfîrșitul sec. 18, J. Bentham și I. Kant propuneau, în contextul unor planuri pentru o pace universală și perpetuă, reducerea și limitarea forțelor armate. În sec. 19, ideea **d.** poate fi întîlnită, sub diferite forme, în toate programele mișcărilor pacifiste. „Congresele universale pentru pace" care au avut loc între 1843 și 1903, datorită unor inițiative private, menționau în rezoluțiile lor necesitatea **d.** generale și simultane sau a limitării înarmărilor și bugetelor militare. În 1899 se întrunește prima Conferință internațională — la care participau reprezentanți oficiali din 26 de state — consacrată proble-

melor **d.** Ea marchează momentul introducerii acestei idei în circuitul oficial al relaţiilor dintre state. Negocieri susţinute în domeniul **d.** încep însă abia după 1920, sub auspiciile Societăţii Naţiunilor, care, în art. 8 al Pactului său, consacră ideea reducerii şi limitării armamentelor. În 1925, se constituie Comisia pregătitoare a Conferinţei **d.** În cadrul său, România a militat pentru reducerea armamentelor în funcţie de nivelul de securitate de care beneficiază fiecare ţară şi crearea de zone demilitarizate. Delegaţia U.R.S.S. a prezentat mai multe proiecte de acord care vizau realizarea **d.** mondiale, generale şi totale sau măsuri de **d.** parţială, ca o etapă spre **d.** totală. Începînd din 1932 se întruneşte Conferinţa pentru limitarea şi reducerea înarmărilor, la care au luat parte 60 de state, fără să se realizeze însă vreun progres. Dimpotrivă, marile puteri capitaliste se înţeleg asupra continuării înarmărilor. Cea de-a doua etapă importantă a negocierilor de **d.** începe după 1945, în cadrul O.N.U. Carta O.N.U. evocă în mai multe articole problema **d.** Primele rezoluţii ale Adunării Generale a O.N.U. recunosc rolul esenţial al **d.** pentru asigurarea păcii şi securităţii popoarelor. La 24 ianuarie 1946 se creează Comisia energiei atomice, cu sarcina urgentă de a face propuneri pentru eliminarea armelor atomice, iar la 13 februarie 1947, Comisia pentru armamente convenţionale, însărcinată cu definirea principiilor reducerii forţelor armate şi armamentelor. Ulterior se vor constitui alte organisme specializate: Comisia **d.** (1952), Comitetul celor 10 state pentru **d.**, printre care şi România (1960), şi Comitetul celor 18 state pentru **d.** (1961). După avansarea mai multor planuri parţiale de **d.** de către diferite state, în 1959, U.R.S.S. propune primul proiect de **d.** generală şi totală, care prevedea eliminarea, în trei etape, într-o perioadă de patru ani, a tuturor forţelor armate şi armamentelor, interzicerea armelor atomice şi cu hidrogen, interzicerea producţiei lor şi distrugerea stocurilor existente, desfiinţarea serviciului militar etc. În anul următor, S.U.A. propun, de asemenea, un program de **d.** generală şi totală sub un control internaţional eficace. Aceste proiecte vor suferi, ulterior, revizuiri succesive. La 20 septembrie 1961, în urma negocierilor sovieto-americane, a fost publicată Declaraţia comună asupra principiilor de bază ale negocierilor multilaterale în problema **d.**, însuşită de către Adunarea Generală a O.N.U. După îndelungate şi nefructuoase discuţii asupra proiectelor avansate de cele două mari puteri, negocierile de **d.** încep să se orienteze spre măsuri colaterale, îndeosebi în domeniul nuclear, al interzicerii armelor chimice şi bacteriologice etc. Au fost încheiate, astfel, mai ales ca urmare a negocierilor între marile puteri, Tratatul de interzicere în cele trei medii a experienţelor cu arme nucleare (1963), Tratatul de neproliferare a armelor nucleare (1968), limitarea de către S.U.A. şi U.R.S.S. a armamentului strategic defensiv etc. Numeroase rezoluţii ale Adunării Generale a O.N.U. cer însă reluarea negocierilor în problema **d.** generale şi totale. În 1969, Comitetul celor 18 devine Comitetul pentru **d.**, cu o componenţă lărgită, care permite o mai adecvată reprezentare a intereselor ţărilor mici şi mijlocii sau nealiniate şi accentuează caracterul multilateral al negocierilor. În acelaşi an, Adunarea Generală acceptă propunerea României pentru proclamarea deceniului 1970—1980 ca Deceniu al **d.** Aşa cum s-a subliniat la Congresul al XI-lea al P.C.R., România consideră că în domeniul **d.** este necesar să se treacă de la

Scanned with OKEN Scanner

vorbe la fapte și să se adopte măsuri concrete de oprire a înarmărilor, în primul rînd a celor atomice. Pornind de la considerentul că **d.** reprezintă una din problemele cele mai arzătoare, cu caracter vital, ale situației internaționale, precum și din dorința de a da o orientare clară tuturor celor ce activează în domeniul politicii internaționale a țării noastre, de a contribui la stimularea activității generale consacrate **d.**, România a prezentat, la sfîrșitul anului 1975, la sesiunea Adunării Generale a O.N.U., un document care expune poziția principială a țării noastre în problemele **d.** Documentul preconizează să se acționeze pentru: a) înghețarea și reducerea treptată a bugetelor de război, interzicerea folosirii armelor termonucleare și a altor arme de distrugere în masă; b) asumarea de către fiecare stat care deține arme nucleare, în cadrul unor acorduri corespunzătoare, a obligației de a înceta producerea de noi arme și de a trece la distrugerea celor existente; c) crearea de zone denuclearizate, lichidarea bazelor militare străine și retragerea trupelor de pe teritoriile altor state, reducerea treptată a efectivelor forțelor armate naționale; d) reducerea trupelor și armamentelor, a cheltuielilor militare cu cel puțin 10—15% în prima etapă, mai ales în cazul țărilor mari, cu armate puternice; e) dezvoltarea încrederii și colaborării între state, încetarea oricărei propagande de război, pentru a face posibilă desființarea blocurilor militare antagoniste; f) asigurarea participării tuturor statelor interesate și dezvoltarea cadrului democratic al negocierilor în problema **d.** generale și, în primul rînd, a **d.** nucleare; g) informarea sistematică, prin dări de seamă periodice, cel puțin semestriale, a opiniei publice internaționale asupra activității ce se desfășoară în această privință. Popoarele, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să-și spună cuvîntul asupra măsurilor ce trebuie luate. Problema **d.**, de care depinde însăși soarta civilizației umane, nu poate fi soluționată decît prin lupta unită a maselor populare, a tuturor popoarelor planetei noastre. V. și *pace*, *pacifism*, *război*. *(V.S.)*

Dezideologizare (*doctrina dezideologizării*), ansamblu de teze promovate în gîndirea filozofică, sociologică și politologică burgheză contemporană, care se înfățișează: a) ca revendicare, de pe pozițiile obiectivismului și scientismului neopozitivist, de eliminare din filozofie și științele sociale a elementelor apreciative, ideologice, și b) ca afirmare a unui pretins proces de „sfîrșit al ideologiei", de **d.** a vieții sociale și politice (plasat, uneori, în viziunea doctrinei *convergenței)*; aceste două planuri se întrepătrund și se completează într-o finalitate comună, îndreptată împotriva marxismului. Punctul de plecare comun îl reprezintă o concepție relativistă despre ideologii, promovată încă de Karl Mannheim, care nu distinge între ideologiile progresiste, științifice — cum este marxismul, întemeiat pe descifrarea legilor sociale obiective — și ideologiile reacționare, care denaturează, în spiritul intereselor înguste de clasă, realitățile sociale. În primul plan, pornindu-se de la o opoziție absolută între ideologie și știință și de la postulatul neopozitivist al ineficienței științifice a judecăților de valoare, se ajunge la fetișizarea științei sociale empiriste, eliberate de valori, decretîndu-se că, în orientarea acțiunii sociale, aceasta ar fi luat locul ideologiei, promovînd o eră științifică în care opțiunile ideologice dispar din procesul deciziei politice. În locul unei politici bazate pe o concepție despre lume — susțin, de pildă, Helmut Schelsky și Ralf Dahrendorf — „epoca dezideologi-

Scanned with OKEN Scanner

zării" cunoaște o politică pragmatică, a cazului singular, în care deciziile sînt orientate exclusiv de „constrîngerile obiective ale faptelor", oglindite în legile științei. Fetișizarea posibilităților științei de a oferi soluții optime unice problemelor sociale, care să înlăture necesitatea opțiunilor politice (și deci ideologice) în conducerea socială și postularea unei gîndiri social-politice strict pragmatice, non-ideologice, desconsideră faptul că o asemenea gîndire nu este posibilă și investește știința socială cu posibilități pe care nu le are. De aceea, pe drept au fost considerate asemenea poziții ale „pragmaticilor vulgari" ca o „ideologie a lipsei de ideologie" (G. Weisser). Într-adevăr, resorturile revoltei unor occidentali împotriva ideologiei în științele sociale stau nu atît în grija invocată pentru obiectivitatea științifică, cît în constatarea slăbiciunii propriei ideologii și, corelativ, în tendința de a se baricada împotriva penetrației ideologiei „străine", tot mai influente, adică a marxismului. Legătura internă dintre cele două planuri ale **d.** se evidențiază în faptul că legitimitatea exclusivă a abordării tehnice, pragmatice în științele sociale, însoțită de respingerea ideologiei, se întemeiază pe teza că societatea capitalistă contemporană ar fi devenit, datorită dezvoltării tehnico-științifice și economice, o societate a afluenței, lipsită de conflicte sociale, bazată pe un consens ideologic și politic (D. Bell, S.M. Lipset) și că totul ar depinde acum nu de soluții ideologice ca în trecut, ci de simple „ajustări tehnice". Dincolo de această tentă apologetică se ascunde o anumită teamă de viitor: împotrivirea față de ideologie funcționează ca un reflex de apărare împotriva dezvăluirii tendințelor reale ale dezvoltării sociale și politice, a elaborării oricăror planuri de transformare radicală a societății existente. Cum constata și Ossip R. Flechtheim, „sfîrșitul ideologiei" reflectă „dispariția atitudinilor și convingerilor orientate spre viitor". Faptul că principalele construcții ale **d.** sînt îndreptate deschis împotriva marxismului (Raymond Aron, Daniel Bell, Ernst Topitsch, S.M. Lipset), care este interpretat în chip denaturat drept o doctrină mesianică, milenaristă, o „religie laică" confirmă această caracteristică și dezvăluie finalitatea ei politică. Lansată în 1955 (cînd R. Aron anunța „sfîrșitul erei ideologice"), **d.** a cunoscut o dezvoltare amplă, ca pion esențial în strategia ideologică a imperialismului contemporan, devenind o doctrină la modă la jumătatea deceniului al VII-lea. Procesele social-politice ale țărilor capitaliste dezvoltate i-au adus o infirmare semnificativă, spulberînd mitul consensului politic și ideologic, al păcii de clasă și *depolitizării*. Eșecul **d.** a trebuit să fie consemnat chiar de către cel care a lansat-o: R. Aron scria, în 1973, că: „climatul intelectual și politic s-a schimbat în întreaga lume occidentală. Revoluția revine la ordinea zilei. Tulburările sociale se multiplică". Vorbind de „noul ev ideologic", el remarca „perenitatea marxismului". Sub raport teoretic, **d.** reprezintă o nouă variantă de determinism unilateral, tehnico-economic, în măsura în care stabilește o relație nemijlocită între dezvoltarea tehnico-economică, nivelul bunăstării și ideologie și luptele ideologice. Sub raport social-politic, ea reprezintă o doctrină apologetică, de menținere a statuquo-ului și de prezentare denaturată a societății capitaliste contemporane. În ansamblu, ea constituie o diversiune politico-ideologică îndreptată împotriva marxismului, a socialismului științific și condiționată de influența crescîndă a aces-

Scanned with OKEN Scanner

zării" cunoaște o politică pragmatică, a cazului singular, în care deciziile sînt orientate exclusiv de „constrîngerile obiective ale faptelor", oglindite în legile științei. Fetișizarea posibilităților științei de a oferi soluții optime unice problemelor sociale, care să înlăture necesitatea opțiunilor politice (și deci ideologice) în conducerea socială și postularea unei gîndiri social-politice strict pragmatice, non-ideologice, desconsideră faptul că o asemenea gîndire nu este posibilă și învestește știința socială cu posibilități pe care nu le are. De aceea, pe drept au fost considerate asemenea poziții ale „pragmaticilor vulgari" ca o „ideologie a lipsei de ideologie" (G. Weisser). Într-adevăr, resorturile revoltei unor occidentali împotriva ideologiei în științele sociale stau nu atît în grija invocată pentru obiectivitatea științifică, cît în constatarea slăbiciunii propriei ideologii și, corelativ, în tendința de a se baricada împotriva penetrației ideologiei „străine", tot mai influente, adică a marxismului. Legătura internă dintre cele două planuri ale **d.** se evidențiază în faptul că legitimitatea exclusivă a abordării tehnice, pragmatice în științele sociale, însoțită de respingerea ideologiei, se întemeiază pe teza că societatea capitalistă contemporană ar fi devenit, datorită dezvoltării tehnico-științifice și economice, o societate a afluenței, lipsită de conflicte sociale, bazată pe un consens ideologic și politic (D. Bell, S.M. Lipset) și că totul ar depinde acum nu de soluții ideologice ca în trecut, ci de simple „ajustări tehnice". Dincolo de această tentă apologetică se ascunde o anumită teamă de viitor: împotrivirea față de ideologie funcționează ca un reflex de apărare împotriva dezvăluirii tendințelor reale ale dezvoltării sociale și politice, a elaborării oricăror planuri de transformare radicală a societății existente. Cum constata și Ossip R. Flechtheim, „sfîrșitul ideologiei" reflectă „dispariția atitudinilor și convingerilor orientate spre viitor". Faptul că principalele construcții ale **d.** sînt îndreptate deschis împotriva marxismului (Raymond Aron, Daniel Bell, Ernst Topitsch, S.M. Lipset), care este interpretat în chip denaturat drept o doctrină mesianică, milenaristă, o „religie laică" confirmă această caracteristică și dezvăluie finalitatea ei politică. Lansată în 1955 (cînd R. Aron anunța „sfîrșitul erei ideologice"), **d.** a cunoscut o dezvoltare amplă, ca pion esențial în strategia ideologică a imperialismului contemporan, devenind o doctrină la modă la jumătatea deceniului al VII-lea. Procesele social-politice ale țărilor capitaliste dezvoltate i-au adus o infirmare semnificativă, spulberînd mitul consensului politic și ideologic, al păcii de clasă și *depolitizării*. Eșecul **d.** a trebuit să fie consemnat chiar de către cel care a lansat-o: R. Aron scria, în 1973, că: „climatul intelectual și politic s-a schimbat în întreaga lume occidentală. Revoluția revine la ordinea zilei. Tulburările sociale se multiplică". Vorbind de „noul ev ideologic", el remarca „perenitatea marxismului". Sub raport teoretic, **d.** reprezintă o nouă variantă de determinism unilateral, tehnico-economic, în măsura în care stabilește o relație nemijlocită între dezvoltarea tehnico-economică, nivelul bunăstării și ideologie și luptele ideologice. Sub raport social-politic, ea reprezintă o doctrină apologetică, de menținere a statuquo-ului și de prezentare denaturată a societății capitaliste contemporane. În ansamblu, ea constituie o diversiune politico-ideologică îndreptată împotriva marxismului, a socialismului științific și condiționată de influența crescîndă a aces-

Scanned with OKEN Scanner

tuia, încercînd să servească la contracararea acestei influenţe. Eşecul ei se vădeşte şi în faptul că, în ultimii ani, apelurile la „înnoirea ideologică" a capitalismului devin tot mai dese şi insistente, punînd cu deosebită perseverenţă problema „reideologizării". *(O.T.)*

Dezvoltare politică, categorie care desemnează ansamblul proceselor de schimbare şi transformare generate de interacţiunile proprii sistemelor politice şi dintre ele, ca o componentă şi o derivată a procesului mai larg de dezvoltare socială. Spre deosebire de *progres*, care se referă la rezultatul **d.p.**, aceasta din urmă cuprinde toate procesele, implicînd atît momentele progresive, ascendente cît şi cele regresive, descendente care, în ansamblul lor, au însă o orientare progresivă, neputînd fi reduse la o simplă repetare a etapelor parcurse şi nici la o mişcare în cerc. În politologia de orientare nemarxistă, **d.p.** este adesea confundată cu *modernizarea politică;* în realitate, ele nu se suprapun: **d.p.** cuprinde întreg procesul istoric, de la apariţia fenomenului politic, pe cînd modernizarea politică reprezintă o particularizare a acesteia pentru epoca contemporană, exprimînd acele cerinţe şi, implicit, acele tendinţe şi procese de **d.p.** care sînt specifice epocii noastre, ţinînd de stilul ei, inovat sub influenţa marilor mişcări sociale şi politice ce o caracterizează şi a impactului revoluţiei ştiinţifico-tehnice. Or, ignorînd această distincţie posibilă şi necesară, politologii nemarxişti au elaborat pentru **d.p.** liste de criterii care diferă de la autor la autor, dînd conceptului un caracter labil. Făcînd un inventar al literaturii politologice, Lucian W. Pye găsea, în 1965, zece accepţiuni diferite în care era folosit termenul de **d.p.** şi pe care, într-un efort de sinteză, le-a redus la trei, apreciate ca fiind mai tipice: 1) egalitatea crescîndă între indivizi în relaţia cu sistemul politic; 2) capacitatea crescîndă a sistemului politic în relaţiile cu mediile sale (societal şi internaţional); 3) diferenţierea crescîndă a instituţiilor şi structurilor înlăuntrul sistemului politic. Alţii disting un număr diferit de caractere: G. Almond (3), S.P. Huntington (4), L. Ward şi D. Rustow (8), R. Emerson (5), S.N. Eisenstadt (4) etc. Dar atunci cînd sînt promovate mai multe criterii, ele sînt doar juxtapuse, fără să se dezvăluie esenţialul, necesar pentru o explicaţie, adică relaţiile dintre aceste componente prezumate ale **d.p.** Uneori se indică un singur element definitoriu (de ex. S.P. Huntington caracteriza **d.p.** prin instituţionalizare), dar atunci termenul **d.p.** apare redundant în raport cu cel prin care e definit. Ceea ce caracterizează, de asemenea, aceste concepţii este considerarea **d.p.** ca un proces linear, evolutiv, care exclude momentele de involuţie şi mai ales, cele de revoluţie. În viziunea dialectică, **d.p.** este concepută ca unitate a schimbărilor cantitative şi a celor calitative, a evoluţiei şi *revoluţiei.* **D.p.** se realizează în cadrul unor sisteme politice istoriceşte determinate dar şi (sau mai ales) prin depăşirea revoluţionară a acestora, prin trecerea la un tip superior de sistem politic, expresie a caracterului progresist al unei formaţiuni sociale noi. Pentru că totdeauna caracterul şi gradul **d.p.** trebuie raportate la o anumită formaţiune socială. În această lumină, Marx socotea că sensul **d.p.** este transformarea statului, într-un proces istoric, în cadru propice afirmării libere crescînde a forţelor creatoare umane. „Libertatea constă în transformarea statului dintr-un organ situat deasupra societăţii într-unul cu totul subordonat ei".

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta se realizează prin democrația socialistă, în care oamenii „domină" statul (ca domeniu principal al relațiilor politice) în măsura în care activitatea acestuia este pusă nemijlocit în serviciul satisfacerii nevoilor și năzuințelor lor, exprimă și încorporează puterea lor, se află sub controlul lor. V. și *modernizare politică*, *progres social*, *revoluție politică*. *(O.T.)*

Dialog (gr. *dialogos*, deriv. din *dialegein* „a vorbi, a discuta unul cu altul"), convorbire, comunicare între subiecte, spre deosebire de monolog, care presupune pe cineva care ascultă, un auditoriu, și de solilog, adică de vorbire de unul singur. Prin analogie, termenul de **d.** este folosit pentru desemnarea alternanței a doi factori complementari (de ex. **d.** între gîndire și acțiune). Începînd cu filozofia antică greacă, în special cu lucrările (Dialogurile) lui Platon, **d.** înseamnă o confruntare de păreri și de argumente cu scopul de a se lămuri problemele puse în discuție, respectiv de a se circumscrie pozițiile participanților la **d.** față de problemele în cauză. În acest sens, **d.** presupune o dorință, o disponibilitate a partenerilor spre a ajunge, printr-un efort conjugat, mai aproape de adevăr. În zilele noastre **d.** s-a dovedit a fi un instrument de mare eficacitate pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere reciprocă, ca o necesitate a evoluției internaționale pentru găsirea unor soluții în probleme controversate, soluții care nu anulează deosebirile de principii dintre parteneri, dar se bazează pe găsirea unor puncte comune care să permită acțiunea conjugată în direcția cerută de pace, colaborare internațională și progres social. În acest sens **d.** a devenit o modalitate eficace de promovare a principiilor de politică externă a României socialiste. **D.** purtat de țara noastră, la nivelul cel mai înalt, cu numeroase state și popoare se înscrie ca o contribuție de seamă la afirmarea noului curs în viața internațională contemporană. Pentru știința politică, ca și pentru toate domeniile de activitate spirituală, **d.** se dovedește a fi o condiție indispensabilă pentru menținerea unui climat de efervescență creatoare. **D.** poate fi purtat între diferitele poziții, păreri din cadrul gîndirii marxiste, precum și între marxism și alte curente de gîndire. În cadrul gîndirii marxiste **d.** se bazează pe ideea că ceea ce unește pe marxiști este mai puternic, mai trainic, decît unele deosebiri de vederi, că acestea pot fi depășite numai prin respectarea principiilor de egalitate, echitate, stimă reciprocă. Deoarece nimeni nu dispune de monopolul adevărului absolut, părerile și argumentele trebuie confruntate în cadrul unui **d.** principial, constructiv. În ceea ce privește **d.** dintre marxism și alte curente de gîndire se presupune o abordare fără prejudecăți, fără idei preconcepute a pozițiilor adverse, precum și — pe lîngă dorința firească de argumentare a adevărului pozițiilor proprii — o disponibilitate de a accepta ceea ce se dovedește a fi pertinent, valoare autentică în concepția partenerului. **D.** nu urmărește ștergerea granițelor dintre pozițiile ce se confruntă, ci găsirea unor puncte de contact posibile. Iată de ce marxismul nu poate purta **d.** cu orice curent de gîndire, ci numai cu acelea care, sub un aspect sau altul, se înscriu pe linia gîndirii progresiste din epoca contemporană. Oponenții **d.** avertizează împotriva pericolului unei influențe din partea partenerului asupra pozițiilor proprii. Uriașa răspîndire a ideilor marxismului, creșterea influenței sale sînt legate direct de amplificarea **d.** purtat cu succes, cu alte curente și orientări filozofice, **d.** ce a avut și are o influență pozitivă

Scanned with OKEN Scanner

asupra îmbogăţirii continue a marxismului însuşi. Posibil şi necesar, pe fondul colaborării indispensabile dintre cei care promovează o politică marxistă şi toate curentele politice progresiste din zilele noastre, **d.** dintre ştiinţa politică marxistă şi politologia nemarxistă nu dizolvă deosebirea de fond dintre ideologia politică marxistă şi nemarxistă, presupune angajarea puternică în combaterea şi demascarea tuturor curentelor filozofice de orientare reacţionară. *(N.K.)*

Dictatura proletariatului, puterea politică a clasei muncitoare instaurată prin revoluţia socialistă, creată în locul dictaturii burgheze răsturnate; tipul de stat corespunzător etapei de trecere de la capitalism la socialism. Marx (în scrisoarea adresată lui Weydemeyer) consideră drept una din descoperirile sale principale demonstrarea ştiinţifică a faptului că evoluţia istorică a luptei de clasă duce în mod necesar la **d.p.** În special pe baza experienţei istorice a Comunei din Paris (în Critica Programului de la Gotha) Marx definea **d.p.** ca statul perioadei de tranziţie politică dintre capitalism şi socialism. În procesul practic-revoluţionar de făurire a primului stat socialist şi în lupta ideologică-teoretică desfăşurată împotriva revizionismului şi reformismului care s-au dezis de teza lui Marx despre **d.p.,** Lenin a dezvoltat multilateral această învăţătură. Scopul principal al **d.p.** este lichidarea vechii orînduiri economice şi politice şi făurirea societăţii socialiste. **D.p.** este necesară pentru reprimarea prin forţă a rezistenţei clasei (claselor) înlăturate de la putere, pentru apărarea cuceririlor revoluţionare. Preluînd puterea politică, se arată în Programul P.C.R., proletariatul, în alianţă cu celelalte mase muncitoare, trebuie să-şi creeze propriile sale instrumente, propria forţă armată care să asigure salvgardarea cuceririlor revoluţionare împotriva reacţiunii interne şi externe. Deşi **d.p.** presupune în mod necesar şi folosirea violenţei în măsura dictată de condiţiile concrete, de gradul de împotrivire a forţelor reacţionare, aceasta nu constituie esenţa ei; în concepţia leninistă esenţa **d.p.** o constituie organizarea şi disciplina detaşamentului înaintat al oamenilor muncii, al clasei muncitoare şi al avangărzii sale puse în slujba făuririi socialismului. Baza social-politică a **d.p.** o constituie alianţa clasei muncitoare cu toate clasele şi categoriile muncitoare neproletare, în ţările mai puţin dezvoltate din punct de vedere industrial, în primul rînd cu ţărănimea muncitoare (în zilele noastre, partidele comuniste din ţările capitaliste dezvoltate pun un accent deosebit asupra alianţei clasei muncitoare cu intelectualitatea). Pe măsura edificării şi întăririi societăţii socialiste, baza social-politică a **d.p.** se lărgeşte tot mai mult, cuprinzînd masele cele mai largi ale poporului muncitor, ducînd la formarea şi consolidarea unităţii moral-politice a societăţii socialiste. În sistemul **d.p.,** rolul de forţă conducătoare îi revine partidului revoluţionar, marxist-leninist al clasei muncitoare. Într-o serie de ţări socialiste, printre care şi ţara noastră, **d.p.** şi-a îndeplinit misiunea exercitîndu-şi funcţiile în condiţiile sistemului unipartid. Programul P.C.R. subliniază că în condiţiile actuale, în numeroase ţări, în special în cele mai dezvoltate, în abordarea perspectivelor trecerii la socialism trebuie avută în vedere şi problema pluralităţii partidelor, a colaborării lor în cucerirea puterii politice şi a existenţei lor, în continuare, în perioada edificării orînduirii noi, socialiste. Problema pluralităţii partidelor trebuie înţeleasă în strînsă legătură

Scanned with OKEN Scanner

cu condiţiile sociale, cu particularităţile istorice specifice ale dezvoltării societăţii contemporane. În prima etapă a existenţei **d.p.**, cînd sarcina principală a statului socialist constă în lichidarea bazei economice şi a suprastructurii vechii orînduiri, a exploatării omului de către om, sfărîmarea şi înlocuirea aparatului de stat care a servit baza veche, îndrumarea micilor producători de mărfuri pe făgaşul relaţiilor de producţie socialiste, funcţia de reprimare a statului **d.p.** joacă un rol important. Dictatura revoluţionară a clasei muncitoare, arăta tovarăşul Nicolae Ceauşescu în expunerea făcută la primul Congres al Consiliilor populare judeţene şi al preşedinţilor consiliilor populare municipale, se exercită exclusiv împotriva forţelor reacţionare care se opun cu înverşunare progresului social, care încearcă să împiedice afirmarea noilor relaţii de producţie, procesul înnoirii democratice a societăţii. Prin aceasta, puterea revoluţionară a clasei muncitoare se manifestă încă de la început drept cea mai democratică şi populară formă de guvernămînt, subordonată în întregime intereselor vitale ale maselor muncitoare, idealurilor acestora de făurire a unei lumi mai drepte şi mai echitabile. După desfiinţarea antagonismelor de clasă şi crearea bazei economice socialiste unitare, apar pe prim plan funcţiile economico-organizatorice şi educativ-culturale ale **d.p.** Apărarea cuceririlor revoluţionare, a statului celor ce muncesc, a independenţei şi suveranităţii naţionale, promovarea unei politici externe de apărare a păcii şi de promovare a unor relaţii de tip nou între state şi popoare constituie o sarcină permanentă a **d.p.** Între toate aceste funcţii există o strînsă legătură, condiţiile istorice concrete fiind acelea care determină accentul mai mare sau mai mic ce trebuie pus pe una sau alta dintre funcţii. Ca instrumentul politic cel mai important în mîna majorităţii condusă de clasa muncitoare şi de partidul ei împotriva minorităţii reacţionare doborîtă de la putere, **d.p.** este o dictatură de tip nou, realizînd totodată o democraţie de tip nou. **D.p.** asigură democraţie reală pentru poporul muncitor, creează condiţiile participării active a maselor la conducerea vieţii economice, sociale şi politice. Ca tip de stat, **d.p.** s-a realizat, în procesul dezvoltării istorice, în forme diferite (şi va cunoaşte şi în viitor, fără îndoială, o mare varietate de forme). Comuna din Paris este considerată prima formă a **d.p.** În urma Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie ea a apărut sub forma puterii sovietelor. Ulterior ea apare în mai multe ţări, printre care şi în România, în forma statului democrat-popular. Continuînd transformările revoluţionare începute odată cu eliberarea ţării, statul socialist român, ce se datează de la proclamarea Republicii (30 decembrie 1947) a avut şi are un rol hotărîtor în edificarea societăţii socialiste în ţara noastră. V. şi *dictatură*, *statul socialist*. *(I.G.)*

Dictatură (lat. *dictatura*, deriv. din *dictare* „a afirma, a porunci") **1.** Dominaţia nelimitată a unei clase sociale, a unui grup social, a unei persoane; **2.** (În antichitate) Instituţia, respectiv perioada de timp a dominaţiei dictatorului; **3.** Dominaţia unei clase asupra alteia (altora) cu ajutorul puterii de stat. În Roma antică, **d.** însemna puterea absolută a unui dictator, adică a unei persoane care în vremuri şi circumstanţe excepţionale a fost investită cu puteri depline şi nelimitate pentru o perioadă de 6 luni. Denotînd iniţial o putere legal instituită, la sfîrşitul republicii romane prin **d.** se înţelegea

Scanned with OKEN Scanner

puterea celuia care a acaparat-o prin mijloace ilegale. În politologia nemarxistă, termenul de **d.** este adesea confundat cu cele de totalitarism, absolutism, tiranie, despotism etc., existînd o mare diversitate de păreri în ce privește criteriile, trăsăturile definitorii ale **d.** Printre acestea se numără, de obicei, următoarele: autoritatea supremă este absolută; absența unor norme de succesiune; lipsa unor legi sau cutume în virtutea cărora cei care exercită **d.** să fie obligați de a răspunde pentru faptele lor; concentrarea puterii în mîna unei singure persoane etc. Deși în literatura politologică nemarxistă se vorbește deopotrivă de **d.** unei persoane și de **d.** „colectivă", prin aceasta din urmă se înțelege doar un grup restrîns de persoane, nicicînd însă **d.** unei clase sociale. Dimpotrivă, ceea ce este esențial în concepția politologiei marxist-leniniste despre **d.** constă tocmai în sublinierea caracterului de clasă al **d.** Dacă în politologia nemarxistă termenul este folosit cu precădere într-un sens peiorativ, în cea marxistă **d.** este apreciată în funcție de conținutul ei de clasă. **D.** iacobină a jucat un rol istoric pozitiv și progresist, după cum, în zilele noastre, **d.** proletariatului reprezintă depășirea, pe linia progresului social, a puterii celor puțini asupra maselor populare. În politologia marxist-leninistă termenul de **d.** este folosit într-un sens general și într-unul special. În sens special, prin **d.** se înțelege puterea nelimitată, neîngrădită prin lege și care se sprijină pe forță în sensul cel mai direct al cuvîntului. În sens general, orice dominație a unei (unor) clase sociale asupra alteia (altora) cu ajutorul puterii de stat reprezintă **d.** Acest sens rezultă și din definiția marxist-leninistă a statului, acesta fiind considerat tocmai ca un instrument al exercitării dictaturii clasei dominante asupra celor dominate. În definirea **d.** politologia nemarxistă așază pe prim plan mijloacele și metodele folosite, în timp ce politologia marxistă acordă importanță primordială conținutului de clasă al **d.** care se poate manifesta în variate forme și prin variate mijloace de la unele legale pînă la altele ilegale, de la *manipularea* „pașnică" pînă la violența deschisă. Caracterul mijloacelor aplicate de **d.** depinde de evoluția concretă a situației istorice. **D.** nu este incompatibilă cu legalitatea, nici chiar cu democrația. **D.** și democrația nu se exclud reciproc ci se intercondiționează, conținutul de clasă al **d.** determinînd caracterul democrației. *Democrația burgheză* este și ea o manifestare a **d.** de clasă a burgheziei, după cum **d.** proletară presupune și determină un tip nou de democrație, o democrație pentru cei mulți, pentru poporul muncitor. Dreptul reprezentînd voința clasei dominante ridicată la rang de lege, legalitatea, ordinea de drept din cadrul unui stat reprezintă un mijloc de exercitare a **d.** clasei dominante. Atît în ordinea reglementată prin drept cît și în procedeele excepționale, neîngrădite prin legi, ce se impun în anumite cazuri, își regăsește expresia **d.** clasei dominante. **D.** reprezintă conținutul necesar al oricărei dominații de clasă; modul și formele ei de exercitare, asprimea ei sînt însă în funcție de condițiile concrete. Pentru mișcarea comunistă și muncitorească, pentru forțele progresiste, forma în care se manifestă **d.** burgheză are o mare importanță; aceste forțe militează împotriva tendințelor de instaurare a formelor aspre, violente ale **d.**, pentru respectarea drepturilor politice specifice democrației burgheze care asigură condiții mai favorabile desfășurării luptei pentru reforme sociale structurale,

Scanned with OKEN Scanner

pentru înnoirea societății. Manifestarea extremă, cea mai odioasă a **d.** burgheze o constituie *fascismul*, definit ca **d.** fățișă, sîngeroasă a celor mai reacționare cercuri monopoliste. Tendința generală a epocii contemporane, determinată de profundele schimbări în raporturile de forțe pe plan mondial în favoarea forțelor progresiste, antiimperialiste, de creșterea uriașă a forței maselor ce luptă pentru progresul social, constă în înlăturarea regimurilor bazate pe o **d.** fățișă, de tip fascist. V. și *dictatura proletariatului*. *(I.G.)*

Dinamica grupurilor, ansamblul cercetărilor consacrate grupurilor mici, considerate drept rezultat al forțelor și interacțiunilor multiple, care pot fi identificate, descrise și măsurate. **D. g.** este considerată în același timp drept o știință, o teorie și un ansamblu de procedee, tehnici de cercetare și intervenție socială. Procedeele de psihologie aplicate în grupuri au drept scop o mai bună cunoaștere a funcționării grupului și, de la caz la caz, intervenții pentru modificarea comportamentului său și în vederea autocunoașterii, de către indivizii care îl compun, a motivelor interacțiunii lor. **D. g.** a fost inaugurată de către Kurt Lewin după cel de-al II-lea război mondial în urma a numeroase cercetări făcute în grupurile mici. El consideră grupul drept un tot structurat ale cărui trăsături sînt diferite de cele ale indivizilor care îl compun, luați separat. Grupul și mediul său constituie un „cîmp" dinamic a cărui stabilitate sau modificare se explică prin jocul forțelor psihosociale ca: presiunea normelor, rezistența barierelor, urmărirea țelurilor etc. Cercetări asupra **d.g.** întîlnim și la alți autori, ale căror teorii și metode de investigare se deosebesc, mai mult sau mai puțin, de cele ale lui Kurt Lewin (v. *sociometrie*). Cercetările asupra **d.g.** au demonstrat superioritatea grupurilor conduse democratic, în ceea ce privește coeziunea și moralul lor, față de grupurile conduse în mod autoritar sau liberal-anarhic. Elaborată la sfîrșitul deceniului al patrulea **d.g.** a validat tipul democratic de conducere, constituind totodată, o critică la adresa concepțiilor național-socialismului autocratic. *(P.C.)*

Diplomație (gr. *diploma* „împăturit în două" sau „act închis în plic trimis de șefii de state"), activitate dusă în exterior de șefii de state și guverne, de miniștrii de externe și reprezentanții plenipotențiari în vederea realizării scopurilor politicii externe a statului. Forme specifice ale activității **d.** sînt: negocierile, schimburile de note, încheierea de acorduri internaționale, organizarea de conferințe internaționale. **D.** a existat din cele mai vechi timpuri și a apărut odată cu relațiile dintre comunitățile primitive în vederea schimburilor de mărfuri, a războaielor și alianțelor impuse de acestea. **D.** modernă, într-o formă organizată și sistematică, este legată de formarea națiunilor și de organizarea lor în state centralizate în sec. 16 și 17; ea a evoluat potrivit relațiilor internaționale și politicii externe a statelor. Pentru marile puteri cu tendințe de dominație și influență **d.** a constituit un instrument al politicii expansioniste și agresive, pentru divizarea națiunilor mai mici și mai slabe și pentru organizarea de alianțe în scopul realizării țelurilor lor hegemonice. Ca ripostă la politica de dominație și expansiune, **d.** țărilor mici sau mijlocii s-au străduit să asigure independența și manifestarea intereselor naționale proprii prin folosirea rivalităților dintre marile puteri și încheierea unor alianțe vremelnice cu una sau alta dintre acestea. Istoria **d.** române este plină de momente în

Scanned with OKEN Scanner

care inițial țările române și ulterior Principatele Unite s-au străduit să dobîndească independența și apoi unirea într-un singur stat național prin negocieri, înțelegeri și alianțe cu Turcia și Rusia, cu imperiul austro-ungar sau cu Franța. În același scop al asigurării independenței și promovării intereselor naționale, România a inițiat acțiuni **d.** între cele două războaie mondiale pentru încheierea unor acorduri cu țări vecine (Mica Înțelegere) și pentru făurirea unui sistem de securitate colectivă în Europa, al cărui campion la Liga Națiunilor a fost Nicolae Titulescu. Odată cu Revoluția din Octombrie, Lenin a proclamat necesitatea unei **d.** deschise, desfășurată cu știrea, consimțămîntul și sprijinul maselor populare. **D.** socialistă s-a manifestat de la început ca o **d.** de tip nou, promovînd politica statelor socialiste de coexistență pașnică, bazată pe respectarea independenței și suveranității, a egalității în drepturi, a neamestecului în treburile interne și ajutorului reciproc. În epoca actuală, cînd apărarea păcii a devenit cauza vitală a întregii omeniri și cînd se impune ca litigiile dintre state să fie rezolvate pe calea tratativelor, **d.** dobîndește o însemnătate deosebită. În paralel cu **d.** deschisă se continuă încă a se practica **d.** secretă, așa cum s-a văzut în pregătirea și desfășurarea a numeroase negocieri în ultimii ani care s-au finalizat în numeroase acorduri. Referindu-se la ideea leninistă a desființării diplomației secrete, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a pronunțat în favoarea asigurării ca toate tratativele să se ducă deschis, în fața popoarelor, dîndu-se publicității textele complete ale tuturor tratatelor și acordurilor. Popoarele — a spus președintele României — au dreptul să cunoască întreaga activitate a guvernelor, tot ceea ce se întreprinde în numele lor pe planul politicii internaționale. **D.** prin conferință, ilustrată de activitatea O.N.U., completează **d.** bilaterală între state. Se constată de asemenea o creștere a rolului șefilor de state și guverne în activitatea **d.**, reflectată în transformarea întîlnirilor la nivel înalt în metodă **d.** curentă. *(S.B.)*

Dirigism, termen, apărut în Franța după 1930, pentru a desemna un sistem în care statul orientează la scară națională activitatea economică, prin intervenție directă și indirectă în sfera întreprinderii private, conservînd cadrul capitalist al economiei. Metodele preconizate includ controlul creditului, al circulației bănești, al prețurilor și investițiilor, ca și reglementarea comerțului exterior și a sistemului securității sociale. Proclamînd o ruptură cu *liberalismul* clasic, adepții **d.** pretind să furnizeze o soluție la contradicțiile interne ale sistemului capitalist, care ar face necesară revoluția socialistă. În realitate, soluțiile și mecanismele preconizate țin de esența capitalismului monopolist de stat, care, departe de a însemna o modificare de esență a statului burghez, reprezintă modalități de apărare a intereselor marelui capital monopolist. V. și *etatism*, *statul bunăstării generale*. *(O.T.)*

Doctrina Ceaușescu, denumire prin care opinia publică internațională desemnează concepția politică a partidului comunist și statului socialist român, a secretarului general al P.C.R., președintele R.S.R., Nicolae Ceaușescu, eminent om politic și de stat, personalitate marcantă a vieții politice internaționale. Dat fiind caracterul unitar al acestei concepții, care îmbrățișează în egală măsură politica internă și cea internațională, de-

Scanned with OKEN Scanner

numirea se referă, în fapt, la ambele componente ale politicii: „În întreaga noastră activitate pornim de la faptul că între politica internă și politica externă a partidului și statului există o strînsă unitate dialectică, aceste două laturi îmbinîndu-se în mod armonios și condiționîndu-se reciproc" (Nicolae Ceaușescu). Pornind de la caracterul autentic al *marxismului*, concepție armonioasă despre lume, societate și om, prin excelență antidogmatică și receptivă la înnoirile determinate de progresul cunoașterii și de dinamica realității însăși, **d.C.** postulează și realizează dezvoltarea sa creatoare, elaborînd răspunsuri problemelor noi, specifice epocii contemporane, caracterizată prin transformări sociale și naționale structurale și, totodată, printr-o impetuoasă revoluție științifică-tehnică. Concepția teoretică a **d.C.** întruchipează o gîndire originală, cutezătoare, refractară față de orice închistare și dogmatism, receptivă la nou și de o vie mobilitate dialectică, neabătut partinică, intransigentă față de ideologia burgheză, exprimînd marxismul creator aplicat la condițiile concrete ale României și ale lumii contemporane. Ea se întemeiază pe o *filozofie politică* novatoare care, în spiritul marxismului autentic, al umanismului revoluționar, stabilește o nouă ierarhie a valorilor ce corespunde tendințelor sociale obiective și exigențelor politice și etice ale epocii contemporane. **D.C.** valorifică astfel, în spirit revoluționar, marxist-leninist, cele mai bune tradiții ale gîndirii social-politice românești, ridicîndu-le pe o treaptă superioară. Exprimată în principalele rapoarte, cuvîntări, studii și articole, interviuri, ca și în acte politice oficiale și în declarațiile solemne comune semnate cu conducători a numeroase state, **d.C.** își găsește cea mai închegată materializare în *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism*, la elaborarea căruia secretarul general al partidului a avut un rol hotărîtor, aducînd o contribuție de inestimabilă valoare la fundamentarea sa teoretică. Spiritul ce caracterizează acest istoric document este cel pe care el însuși îl definește ca fiind esențialmente propriu unui partid consecvent marxist-leninist: „A fi revoluționar, a fi comunist înseamnă a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte către ceea ce se dezvoltă, a gîndi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a acționa pentru unirea eforturilor acestora în vederea transformării revoluționare a societății". Acest spirit se regăsește în sintetizarea experienței istorice multiseculare a poporului român, a istoriei sale sociale și politice din perioada zămislirii sale și pînă în zilele noastre, în generalizarea experienței rodnice a anilor de eroică construcție socialistă în țara noastră, în generalizarea istorică a experienței socialismului pe plan mondial, în caracterizarea epocii contemporane și a tendințelor sale fundamentale, în abordarea problemelor economice, sociale și politice vitale ale lumii contemporane, în prefigurarea clarvăzătoare a drumului României socialiste spre comunism. Capacitatea de generalizare istorică a trecutului și prezentului se îmbină cu puterea de preciziune, de scrutare lucidă a viitorului, de descifrare în realitatea prezentă a tendințelor dezvoltării legice viitoare a societății românești și a sistemului internațional. Programul unește astfel generalizarea și explorarea teoretică, rigoarea analizei științifice cu patosul revoluționar; el leagă trecutul, prezentul și viitorul într-o viziune dialectică ce valori-

Scanned with OKEN Scanner

fică și potențează forța explicativă și orientativă a marxism-leninismului. Tezele sale au o mare însemnătate teoretică și practică atît pentru partidul nostru cît și pentru cauza socialismului în general; ele reprezintă o viguroasă și actuală contribuție a P.C.R., a secretarului său general, la îmbogățirea creatoare a teoriei și practicii revoluționare contemporane, avînd o importanță internațională. În lumina tezelor marxiste asupra raportului dialectic dintre general și particular, național și internațional, realizînd circumscrierea istorică și definirea calitativă a etapelor parcurse de procesul revoluționar în țara noastră, Programul stabilește strategia generală a partidului în noua etapă istorică, scopul fundamental al acesteia, explicitînd totodată direcțiile în care se va acționa pentru îndeplinirea acestui scop. Este formulat astfel conceptul analitic și operațional de *societate socialistă multilateral dezvoltată*, contribuție esențială la dezvoltarea *socialismului științific*. Specificul noii etape se dezvăluie ca proces atotcuprinzător, care îmbrățișează, în interdependența lor dialectică, problemele dezvoltării și modernizării bazei tehnico-materiale a țării, problemele perfecționării relațiilor social-economice, conducerii și organizării societăți și, totodată, problemele educative, ale formării omului nou. Printre notele definitorii ale procesului pot fi menționate: dezvoltarea intensivă a forțelor de producție, prin valorificarea largă și încorporarea rapidă a cuceririlor revoluției științifico-tehnice, ca factor primordial al progresului general, care justifică opțiunea pentru menținerea unei rate înalte a acumulării; dezvoltarea multilaterală, armonioasă a tuturor regiunilor și județelor țării, a tuturor ramurilor economiei naționale, a tuturor sferelor activității sociale, pe baza corelației care le leagă în unitatea lor structurală și în dinamica mișcării lor ascendente; dezvoltarea unitară, coordonată, planică a vieții economico-sociale în scopul satisfacerii cerințelor de viață ale oamenilor muncii la nivelul civilizației moderne; realizarea unei concordanțe cît mai depline între forțele de producție și relațiile de producție și sociale; introducerea consecventă a principiilor socialiste în organizarea și funcționarea vieții sociale, în raporturile dintre individ și societate, în relațiile interindividuale și asigurarea împletirii acestora, în viitor, cu principii comuniste; omogenizarea crescîndă a societății prin schimbări în structura socială, prin accentuarea procesului de dispariție a deosebirilor esențiale dintre munca fizică și munca intelectuală, dintre sat și oraș, prin ridicarea generală a nivelului de instrucție și conștiință a maselor; dezvoltarea democrației socialiste; egalizarea nivelului de dezvoltare a țării noastre cu cel al țărilor socialiste avansate din punct de vedere economic, apropierea României de țările industriale dezvoltate ale lumii, creșterea participării active a României la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori materiale și cultural-științifice; ridicarea nivelului general de civilizație al vieții materiale și spirituale a poporului. Acest concept validează, pe baze noi, conceptul marxist de progres general și criteriile fundamentale ale acestuia, particularitățile progresului socialist ca nou tip de progres, unitatea necesară și interdependența progresului diferitelor paliere ale sistemului social în cadrul progresului general. În același timp se dezvăluie pîrghiile esențiale care acționează ca forțe motrice, propulsoare ale progresului multilateral și accelerat: perfecționarea conducerii și orga-

Scanned with OKEN Scanner

nizării științifice a societății, creșterea rolului partidului ca forță politică conducătoare, al statului socialist, dezvoltarea democrației socialiste ca factor esențial și necesitate obiectivă în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, ridicarea conștiinței socialiste a maselor. O contribuție importantă la dezvoltarea teoriei și practicii construcției socialiste constituie tezele despre rolul factorului (sistemului) politic în noua etapă și cu deosebire considerarea creșterii rolului conducător al partidului în perspectiva integrării sale tot mai organice în viața societății. De asemenea, modul novator în care este analizat rolul crescînd al statului în organizarea științifică a întregii activități economico-sociale și dinamica funcțiilor sale interne și externe. O poziție centrală în sistemul **d.C.** ocupă concepția despre *democrația socialistă*, înțeleasă ca participare reală, efectivă a maselor la conducerea treburilor publice și, concomitent, ca afirmare plenară a personalității umane în viața societății. De aici, legătura indisolubilă dintre perfecționarea democrației socialiste și dezvoltarea conștiinței socialiste, care implică, în concepția P.C.R., atît ridicarea gradului de pregătire și competență a oamenilor muncii, lărgirea orizontului lor de cunoaștere cît și ridicarea nivelului lor ideologic și politic, dezvoltarea conștiinței lor morale. Note de puternică originalitate sînt prezente în conținutul și fundamentarea programului ideologic al partidului și în elaborarea *Codului principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste*, care pune în lumină importanța politică a dimensiunii etice a comportamentului individual și colectiv în actuala etapă istorică. Promovarea omului ca valoare supremă se oglindește în elaborarea conceptului de umanism revoluționar, care presupune realizarea fericirii personale în contextul făuririi fericirii întregului popor. O contribuție originală reprezintă de asemenea soluția dată cerințelor contemporane de a asigura concomitent în conducerea socială valorificarea cuceririlor revoluției științifico-tehnice și satisfacerea exigențelor democratismului socialist, prin instituționalizarea generalizată a principiului conducerii și muncii colective, capabil să îmbine scientizarea procesului decizional cu lărgirea și efectivizarea participării maselor la conducerea vieții sociale, la toate nivelurile și în toate sectoarele vieții economico-sociale. O viziune novatoare, profund dialectică, se afirmă și în concepția privind integrarea cercetării științifice cu învățămîntul și practica socială. Un loc deosebit în **d.C.** ocupă problema națiunii în general, a națiunii socialiste și a relațiilor dintre națiuni în special, pornind de la faptul că atît în prezent cît și în viitor *națiunea* și statul național au de jucat un rol de mare însemnătate, întărirea națiunii și a statelor naționale independente constituind o necesitate legică, obiectivă. O valoare exemplară are, în acest sens, politica marxist-leninistă a partidului de rezolvare consecventă a problemei naționale, în totalitatea coordonatelor pe care le presupune. De aici și promovarea unei concepții și practici consecvent marxist-leniniste în problema raportului dintre dezvoltarea națiunii socialiste și *internaționalismul proletar*, dintre *patriotism* și internaționalismul socialist. Pornind de la persistența pericolului de război în actuala structură a sistemului internațional, **d.C.** cuprinde și dezvoltă o doctrină militar-strategică proprie care preconizează și realizează socializarea apărării la nivelul

Scanned with OKEN Scanner

întregului popor, mobilizarea într-un efort unitar, a tuturor capacităților materiale și morale ale poporului nostru în scopul apărării cuceririlor sale revoluționare, a independenței și suveranității patriei; ea presupune întărirea capacității de luptă a armatei, perfecționarea activității gărzilor patriotice și a detașamentelor de tineri, a pregătirii pentru apărare a tuturor cetățenilor țării. Forța teoretică creativ-prospectivă a **d. C.** se exprimă pregnant în elaborarea principiilor fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă, prin punerea în evidență a raportului dialectic dintre socialism și comunism, prin schițarea principiilor și modalităților funcționării autoconducerii comuniste, care îmbogățesc cu elemente noi teoria marxistă despre *politică*, concepția generală despre societatea comunistă a viitorului. În **d.C.** problemele complexe ale dezvoltării societății socialiste românești sînt considerate în legătura lor dialectică cu tendințele și exigențele evoluției sistemului internațional. Pornind de la analiza riguros științifică a amplelor transformări revoluționare, naționale și sociale, care au loc în lume și care au produs schimbări adînci în raportul mondial de forțe, prin afirmarea tot mai puternică a maselor largi populare, a popoarelor în determinarea cursului politicii internaționale, președintele Nicolae Ceaușescu a tras concluzii de o importanță teoretică și practic-politică hotărîtoare, materializate într-o politică externă activă și dinamică, ce a impus prezența României în dezbaterea și soluționarea tuturor problemelor vitale ale omenirii. Elaborînd teza despre caracteristicile noii faze a crizei sistemului capitalist, care cuprinde toate sferele vieții sociale și afectează, într-o măsură mai mare sau mai mică, toate statele, președintele României socialiste subliniază că vechile raporturi interne și internaționale create de orînduirea capitalistă, de politica imperialistă, nu mai corespund stadiului actual de dezvoltare al omenirii, nu mai pot oferi soluții corespunzătoare problemelor complexe care preocupă popoarele, întreaga omenire contemporană. „Cursul evenimentelor demonstrează că, așa cum pe plan național relațiile de inegalitate și exploatare generate de societatea împărțită în clase antagoniste trebuie să fie lichidate în mod inevitabil, tot astfel și în viața internațională este inevitabilă înlăturarea vechilor raporturi de dominație și asuprire și înlocuirea lor cu raporturi întemeiate pe echitate, pe dreptul fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a-și făuri viața așa cum dorește, de a colabora în pace și înțelegere cu celelalte state și popoare“ (Nicolae Ceaușescu). Împărțirea lumii în state cu orînduiri sociale diferite — în state care edifică societatea socialistă și comunistă, în state în curs de dezvoltare care trec pe calea propășirii economico-sociale independente și în țări capitaliste dezvoltate — este una din trăsăturile caracteristice ale epocii contemporane, care va continua să domine relațiile internaționale încă o lungă perioadă de timp. Aceasta impune ca în abordarea tuturor problemelor complexe ale politicii mondiale să se pornească de la principiile coexistenței pașnice între țări cu orînduiri sociale diferite, de la necesitatea conlucrării active între toate statele în vederea soluționării problemelor într-un spirit nou, al respectului față de dreptul fiecărui popor de a-și alege calea dezvoltării corespunzător propriilor interese, de a-și făuri destinul în mod liber și de sine stătător, fără nici un amestec din afară. În aceste condiții se impune intensificarea eforturilor pentru întă-

Scanned with OKEN Scanner

rirea tuturor forțelor progresiste, democratice, antiimperialiste, mobilizarea energiei tuturor popoarelor în lupta pentru promovarea unei politici noi în viața internațională, pentru consolidarea și dezvoltarea cursului spre destindere și colaborare, pentru soluționarea pe calea pașnică a tratativelor, a litigiilor dintre state, a tuturor marilor probleme de care depind pacea și progresul omenirii contemporane. În lumina acestor considerente, pornind de la interesele vitale ale poporului român și de la cauza generală a păcii și destinderii, ținînd seama de imperativele lumii de azi, România socialistă desfășoară o largă și intensă activitate internațională, militează neabătut pentru o politică de colaborare și înțelegere între națiuni. Acordînd o atenție de prim ordin dezvoltării relațiilor de prietenie, colaborare multilaterală și solidaritate cu toate țările socialiste, în spiritul egalității, avantajului reciproc și întrajutorării tovărășești, România consideră că întărirea conlucrării dintre țările care edifică noua orînduire are o importanță fundamentală pentru creșterea forței generale a socialismului, a influenței și prestigiului pe plan internațional. România își amplifică legăturile de solidaritate și cooperare cu țările care și-au dobîndit de curînd independența și au pășit pe calea dezvoltării libere, de sine stătătoare. În același timp, țara noastră își dezvoltă raporturile sale economice, tehnico-științifice și în alte domenii cu țările capitaliste dezvoltate. „La baza relațiilor sale internaționale, a raporturilor cu celelalte state, România așază ferm principiile deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale renunțării la folosirea forței și la amenințarea cu forța. România a militat și militează în continuare pentru promovarea acestor principii și aplicarea lor fermă în viața internațională, pentru generalizarea lor în raporturile dintre toate statele“ (Nicolae Ceaușescu). **D.C.** — în conformitate cu însăși legitatea obiectivă a dezvoltării social-istorice contemporane — consideră conceptele de *suveranitate* și *independență* drept concepte-cheie, de înțelegerea și respectarea cărora depinde promovarea unei politici conforme cu cerințele obiective ale progresului contemporan. În același timp, ea subliniază că principiul suveranității este universal valabil și același pentru toate statele, indiferent de mărimea sau de orînduirea lor socială, că el nu poate fi conceput decît într-un singur sens și în nici un caz nu poate fi aplicat sau interpretat în mod diferit față de o țară sau alta. „Noi considerăm că țărilor socialiste le revine o înaltă răspundere istorică în lupta pentru promovarea acestor principii în viața internațională, în realizarea, atît între ele, cît și pe plan mondial, a unor raporturi noi, de tip superior, de deplină egalitate în drepturi, care să concretizeze în mod strălucit principiile avansate ale dreptului internațional, să ofere tuturor popoarelor un model și o perspectivă luminoasă pentru evoluția viitoare a colaborării libere și egale dintre ele“ (Nicolae Ceaușescu). Una din problemele vitale în care **d.C.** s-a afirmat constant și constructiv, lansînd concepții și inițiative rodnice este întărirea securității și colaborării pe continentul european. Contribuția activă a României, unanim apreciată, în pregătirea diferitelor faze ale Conferinței general-europene s-a materializat în principiile adoptate în Actul final al acesteia. Considerînd că respectivul document are un caracter unitar, statul

Scanned with OKEN Scanner

socialist român militează cu consecvență și fermitate pentru a se trece la măsuri practice, concrete de înfăptuire a dezangajării militare, pentru oprirea cursei înarmărilor și realizarea dezarmării în Europa, pentru materializarea înțelegerilor privind dezvoltarea colaborării economice, tehnico-științifice, culturale și în alte domenii atît pe plan bilateral cît și multilateral, pentru afirmarea atît în sfera vieții sociale și culturale naționale, cît și în relațiile dintre state a unui umanism nou, care să pună pe primul plan omul, bunăstarea, demnitatea și fericirea sa. Una din problemele fundamentale ale epocii contemporane de care depinde nemijlocit destinderea, pacea și colaborarea internațională este lichidarea subdezvoltării, a decalajelor uriașe care separă țările sărace, slab dezvoltate de grupul țărilor bogate, puternic dezvoltate. „Așa cum pe plan național exploatarea și asuprirea, acumularea bogățiilor în mîinile unei clase duc la ascuțirea contradicțiilor sociale, la intensificarea luptei celor dominați și exploatați și, în mod obiectiv la lichidarea acestor relații și la făurirea unei lumi mai drepte — tot astfel și pe plan internațional inegalitatea și asuprirea duc pînă la urmă la ascuțirea contradicțiilor dintre state și la apariția unor grave conflicte între ele. Pentru evitarea unor ciocniri care pot deveni violente, este necesar ca vechile relații interstatale să fie schimbate și înlocuite cu o politică nouă, de deplină egalitate în drepturi între toate statele lumii. Aceasta este o legitate a dezvoltării sociale — atît pe plan național cît și internațional —, un proces determinat de însăși dialectica dezvoltării social-istorice". (Nicolae Ceaușescu). **D.C.** privind necesitatea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale — expresie a unei noi filozofii politice asupra relațiilor internaționale — a dobîndit o largă recunoaștere și audiență în cele mai largi cercuri ale vieții politice și științifice contemporane. Punctul de vedere românesc — materializat în acte politice oficiale — consideră că instaurarea noii ordini trebuie să pornească în primul rînd de la lichidarea cu desăvîrșire a politicii de inegalitate, dominație și asuprire a unor popoare de către altele, a politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste. Noua ordine cere ca în lume să fie instaurate relații noi, bazate pe deplina egalitate în drepturi între toate națiunile, pe respectarea dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn deplin pe bogățiile naționale, de a-și alege liber calea dezvoltării economico-sociale, fără nici un amestec din afară. Ea presupune lichidarea rapidă a decalajelor dintre state — atît prin eforturile țărilor subdezvoltate, prin lărgirea colaborării internaționale echitabile cît și prin contribuția țărilor bogate care au spoliat actualele țări sărace —, soluționarea judicioasă a problemei materiilor prime și energiei, asigurarea unui raport just între prețurile materiilor prime și prețurile produselor industriale, a unei corelații corespunzătoare între acestea și prețurile produselor agricole, soluționarea urgentă a crizei alimentare mondiale, crearea condițiilor ca toate statele să poată beneficia, în cadrul colaborării internaționale, de cuceririle științei și tehnicii moderne, eliminarea barierelor artificiale și clauzelor discriminatorii care îngustează schimbul liber și cooperarea egală între națiuni, asigurarea stabilității monedei, crearea unui sistem valutar internațional care să permită desfășurarea normală și echitabilă a schimburilor și colaborării economice. Înfăptuirea noii ordini eco-

Scanned with OKEN Scanner

nomice este o problemă globală — și nu doar a unui grup de țări subdezvoltate — de care depinde asigurarea stabilității și dezvoltarea armonioasă și echilibrată a întregii economii mondiale. Ea trebuie să ducă la schimbarea actualei structuri a sistemului internațional. În viziunea **d.C.**, una din problemele arzătoare, cu caracter vital, ale situației internaționale actuale, este înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rînd, a dezarmării nucleare. Dezvăluind consecințele nefaste ale cursei înarmărilor în toate planurile vieții sociale, naționale și internaționale, România a propus — și într-un document oficial — un program concret de dezarmare, pornind de la răspunderea pe care o are fiecare stat și, în mod deosebit, statele mari, posesoare de armament nuclear, față de soarta păcii și securității, față de însăși existența civilizației umane. „Omenirea va judeca activitatea fiecărui guvern, a fiecărui stat, a fiecărui conducător politic nu după vorbe, ci după fapte, după energia cu care militează pentru eliberarea popoarelor de povara cheltuielilor militare, de coșmarul unui nou război mondial nimicitor, pentru realizarea unei lumi a păcii și securității, a bunăstării și fericirii tuturor popoarelor“ (Nicolae Ceaușescu). **D.C.** relevă de asemenea că soluționarea problemelor care preocupă astăzi omenirea cere să se asigure participarea activă la viața internațională a tuturor statelor, independent de mărime sau orînduire socială, de zona geografică în care se află, o largă democratizare a relațiilor internaționale, pentru găsirea celor mai potrivite forme de soluționare în comun, prin concursul tuturor națiunilor, prin tratative și acorduri, a acestor probleme. Pornind de la ideea că Organizației Națiunilor Unite îi revine rolul cel mai important, deoarece ea oferă cadrul organizatoric cel mai adecvat pentru dezbaterea largă și democratică a problemelor și pentru participarea activă la soluționarea lor, la întreaga viață internațională, a tuturor statelor, România s-a pronunțat constant pentru îmbunătățirea activității O.N.U., pentru întărirea rolului acesteia în dezvoltarea colaborării între națiuni, în promovarea unei politici noi, în respectarea principiilor dreptului internațional, în făurirea unei lumi mai bune și mai drepte. Pentru aceasta este necesar ca să se reflecte mai corespunzător în activitatea și structura sa marile schimbări petrecute în lume. România a prezentat, în acest spirit, propuneri pentru perfecționarea structurilor și cadrului său organizatoric, îmbunătățirea stilului și metodelor de muncă, astfel încît să devină posibilă o abordare mai promptă și mai eficientă a problemelor majore ale vieții internaționale, soluționarea echitabilă a acestora pe calea tratativelor, aplicarea consecventă în practică a hotărîrilor și rezoluțiilor adoptate, stingerea conflictelor, evitarea încordării și a confruntărilor militare, consolidarea încrederii și securității mondiale. În spiritul exigențelor formulate de Marx, după care „legile simple ale moralei și echității care trebuie să reglementeze relațiile dintre persoanele particulare, să devină legi supreme în relațiile dintre națiuni“, România socialistă a propus elaborarea și adoptarea unui Cod de conduită cu caracter universal, care ar putea constitui o completare fericită a Cartei Organizației Națiunilor Unite, sintetizînd vasta experiență acumulată în perioada postbelică în eforturile pentru instaurarea unor relații noi, pătrunse de spiritul dreptății și echității, al respectului și încrederii între națiuni. În aceasta se afirmă o nouă filozofie și o nouă etică a relațiilor

Scanned with OKEN Scanner

internaţionale — parte integrantă a **d.C.** În acest sens trebuie aduse modificări Cartei O.N.U., pentru a deveni efectiv o Cartă a libertăţii şi independenţei popoarelor, a drepturilor fundamentale ale statelor şi ale omului, care să asigure afirmarea nestingherită a fiecărei naţiuni pe calea progresului şi civilizaţiei, a colaborării şi păcii internaţionale. În spiritul autentic al marxism-leninismului, **d.C.** consideră necesar să se desfiinţeze diplomaţia secretă, asigurîndu-se ca toate tratativele să se ducă deschis, în faţa popoarelor, dîndu-se publicităţii textele complete ale tuturor tratatelor şi acordurilor. Trebuie să se manifeste respect şi încredere deplină în capacitatea popoarelor de a judeca în mod just faptele şi evenimentele internaţionale, de a deosebi ceea ce este în interesul lor de ceea ce le dăunează, de a acţiona pentru apărarea dreptului lor sacru la o viaţă liberă şi demnă, pentru promovarea încrederii şi colaborării între naţiuni. „În epoca în care trăim, şi care este guvernată de marea revoluţie tehnico-ştiinţifică mondială, de uriaşele procese de eliberare naţională şi socială a popoarelor, de creşterea fără precedent a forţelor progresiste, democratice, se cere în mod imperios şi promovarea unei politici internaţionale noi, cu adevărat revoluţionare, care să schimbe în mod radical raporturile dintre state, principiile politicii mondiale, să instaureze dreptatea şi echitatea, colaborarea şi pacea pe planeta noastră“ (Nicolae Ceaușescu). **D.C.** subliniază rolul deosebit pe care îl au în acest proces partidele comuniste şi muncitoreşti, celelalte forţe progresiste, democratice şi antiimperialiste. De aici politica P.C.R. de întărire continuă a relaţiilor de prietenie, colaborare şi solidaritate cu partidele comuniste şi muncitoreşti din întreaga lume, de intensificare a relaţiilor de colaborare cu partidele socialiste şi social-democrate, cu partidele de guvernămînt din ţările în curs de dezvoltare, cu alte partide şi organizaţii revoluţionare, progresiste, democratice, în interesul întăririi procesului revoluţionar mondial, al consolidării solidarităţii internaţionaliste în lupta pentru progres social şi pace. „Cerinţele progresului şi păcii reclamă în modul cel mai imperios întărirea unităţii şi solidarităţii tuturor acestor forţe, a colaborării lor active pentru promovarea idealurilor şi aspiraţiilor înaintate ale tuturor popoarelor“ (Nicolae Ceaușescu). Relevînd eforturile constante ale P.C.R. pentru sporirea contribuţiei sale la întărirea solidarităţii mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, **d.C.** preconizează realizarea unei unităţi de tip nou între toate partidele comuniste şi muncitoreşti, pornindu-se de la diversitatea condiţiilor istorice, sociale şi politice în care aceste partide îşi desfăşoară activitatea, de la respectarea dreptului fiecărui partid de a-şi stabili de sine stătător linia politică, strategia şi tactica revoluţionară, de a aborda problemele revoluţiei şi construcţiei socialiste. **D.C.** îmbrăţişează astfel întreaga gamă a problemelor ce frămîntă societatea românească şi lumea contemporană, oferind soluţii noi, curajoase şi novatoare, întemeiate pe analiza dialectică profundă a realităţilor, ilustrînd înalta responsabilitate a preşedintelui României pentru prezentul şi viitorul propriei patrii ca şi pentru destinele întregii omeniri. Ea reprezintă o sursă de inspiraţie şi un îndreptar nepreţuit pentru ştiinţele sociale şi politice, pentru necontenita lor dezvoltare creatoare. **D.C.** constituie totodată un exemplu strălucit de a pune gîndirea şi practica politică marxistă şi înaltele virtuţi ale poporului

Scanned with OKEN Scanner

român în slujba edificării unei lumi mai bune și mai drepte. Operele președintelui Nicolae Ceaușescu sînt traduse în tot mai multe țări — indiferent de orînduirea lor socială — dobîndind o tot mai largă recunoaștere și admirație pentru concepția lor revoluționară și umanistă, ridicînd prestigiul politic și moral al României socialiste la un nivel nemaiatins în istoria patriei și poporului român.

(*O.T.* *N.K.*)

Doctrinari (lat. *doctrina* „învățătură"), grup, aripă a școlii liberalismului politic în Franța, caracterizată prin accentuarea tendințelor conservatoare și reprezentată, în principal, de filozoful Royer-Collard și istoricul Guizot. Primul, considerînd votul nu un drept ci o „funcție" socială îl rezerva doar „capacităților politice", iar libertatea o socotea un drept firesc numai pentru cetățenii capabili să plătească censul electoral; al doilea, într-o concepție care rezuma civilizația la ascensiunea progresivă spre putere a burgheziei, considera dreptul ca participare la putere a acestei clase, care reprezenta singura „țară legală". **D.** afirmă, astfel, mai net, teama burgheziei față de participarea maselor la conducerea politică, prezentă și la gînditorii liberali anteriori, oglindind evoluția liberalismului într-o direcție conservatoare. *(O.T.)*

Doctrină militară, sistem de idei, concepții, principii, norme, opțiuni cu privire la activitatea militară, la pregătirea și ducerea luptei armate adoptată de stat și puse în practică de acesta. Elementele constitutive ale **d.m.** sînt elaborate pe baza orientărilor și directivelor emise de conducerea politică a statului, de către organele militare, institute de cercetare, instituții de învățămînt militar etc., elemente ce sînt încorporate în ea, după acceptarea lor de către forurile competente, politice și militare ale statului. Principalele probleme incluse în **d.m.** se referă la: aprecierea condițiilor și a caracteristicilor războiului sau războaielor în care ar putea fi angrenat statul; organizarea sistemului militar potrivit obiectivelor urmărite și posibilităților existente; pregătirea generală a statului din punct de vedere militar, economic, teritorial etc. în vederea războiului; pregătirea specific-militară a sistemului militar, a populației pentru război; principiile, normele pentru desfășurarea acțiunilor militare de amploare diferită, eventual și a mișcării de rezistență, precum și a altor acțiuni în caz de război. În **d.m.** se reflectă atitudinea unui stat față de problemele războiului, modul specific în care acesta a hotărît să rezolve problemele sale militare; conținutul **d.m.** este determinat de politica statului, posibilitățile sale economice, capacitatea militară, situația geografică, potențialul tehnico-științific etc. Ca urmare a numeroși factori particularizanți, **d.m.** este diferită de la stat la stat, chiar în cazul cînd acestea au orientări politice generale comune sau apropiate. V. și *apărare națională.*

(T.G.)

Doctrină politică (lat. *doctrina* „învățătură"), ansamblu de teze, articulate, de regulă, pe baza unui principiu unificator, care interpretează, apreciază și tinde să orienteze realitatea politică, în lumina unor valori care exprimă opțiuni ideologice, cu caracter de clasă. Există **d.p.** care, dincolo de variațiile individuale ale tezelor unor autori, exprimă interesele unui anumit grup social, într-o anumită etapă istorică, și definesc poziția acestuia față de problemele fundamentale ale organizării poli-

Scanned with OKEN Scanner

tice (de ex., doctrina liberală); alte **d.p.** au un cîmp de cuprindere mai redus, vizînd doar o problemă sau un aspect al organizării politice. În istoria politică, o aceeași **d.p.** poate juca roluri istorice diferite — progresiste, conservatoare sau reacționare — în funcție de interesele pe care le exprimă și țelurile pe care le slujește într-un anumit moment (de ex. cazul doctrinei „dreptului natural"). *(O.T.)*

Dogmatism (gr. *dogma*, deriv. *dokein* „a părea"), gîndire, atitudine necritică, bazată pe acceptarea și promovarea unor formule, teze considerate adevăruri absolute, imuabile. La origine, termenul de dogmă a avut sensul de aparență, opinie. Mai tîrziu opinia a fost denumită doxa, iar termenul de dogmă s-a folosit în sens de prescripție legală apoi în cel de doctrină impusă. În filozofia antică greacă prin dogmă se înțelegea și o opinie sau o doctrină filozofică susținută și promovată de o anumită școală filozofică. Începînd din primele secole ale creștinismului, termenul de dogmă denotă o doctrină recunoscută și stabilită prin autoritatea bisericii la care membrii bisericii sînt obligați să adere fără rezerve, fără „a cerceta" (de ex. dogma infailibilității pontificale). Prin extensiune, dogma desemnează orice principiu, teză, doctrină considerate imuabile, în mod necondiționat și odată pentru totdeauna valabile, intangibile, acceptate ca adevărate în mod necritic, pe baza autorității celui care le stabilește sau profesează. Trăsătură prin excelență caracteristică gîndirii teologice din toate timpurile, **d.** s-a manifestat și în gîndirea filozofică, în speță în filozofia scolastică medievală. Critica baconiană a idolilor, scepticismul de tip cartezian, precum și iluminismul de tip enciclopedist se îndreptau împotriva **d.** gîndirii medievale. În filozofia kantiană, **d.** este considerat opusul criticismului. Ca o atitudne neștiințifică, ostilă spititului critic, creativității în gîndire, **d.** aduce întotdeauna grave prejudicii culturii spirituale, activității social-politice, cauzei progresului social. Acceptînd spiritul critic revoluționar, deschis, creator al concepției lor despre lume, clasicii marxism-leninismului au subliniat că filozofia lor este o călăuză în acțiune, în opoziție totală cu **d.** Teoria revoluționară marxist-leninistă, se arată în Programul P.C.R., nu este și nu poate fi o concepție închisă, încheiată odată pentru totdeauna, ea nu este o dogmă, nu poate elabora scheme valabile în orice condiții și pentru orice etapă. Manifestarea **d.** în ideologia marxistă este strîns legată de subiectivism și voluntarism în politică. În asemenea condiții, activitatea ideologică este redusă la justificarea și argumentarea *post festum* a unor măsuri politice, la ajustarea și uniformizarea vieții ideologice conforme cerințelor unui politicianism neprincipial, iar politica este adoptată la teze ideologice închistate, osificate, aducînd grave daune cauzei socialismului, progresului social, culturii spirituale. În virtutea conexiunii dintre politică și ideologie, cu eforturile depuse în vederea promovării unei linii politice științifice fundamentate, realiste, de obiectivitate și principialitate în politică, afirmarea conținutului consecvent umanist al politicii marxist-leniniste, sînt însoțite de o atmosferă efervescentă, prin excelență antidogmatică a vieții spirituale. La rîndul ei, o cultură spirituală antidogmatică reprezintă un stimulent de maximă eficiență pentru o activitate politică plină de inițiativă, realistă și creatoare. Ideologia burgheză promovînd dogma inviolabilității proprietății private, a „liberei concurențe" etc. este o ideo-

logie funciar dogmatică. Uneori în literatura politologică nemarxistă se consideră **d.** orice politică ce se ghidează după anumite principii constante, opunîndu-i-se așazisul „realpolitik", pragmatismul politic. După părerea unor autori (Raymond Aron, S.M. Lipset, Daniel Bell etc.) politica principalelor state capitaliste dezvoltate și în primul rînd cea a S.U.A. se ghidează exclusiv după considerente practice-utilitare, fiind ca atare neideologică și nedogmatică. În realitate, orice politică se conduce după anumite principii ideologice (după cum orice ideologie servește o anumită politică). Problema adevărată este ce fel de ideologie, ce principii ghidează activitatea politică. Constanța unor principii majore în politica internă și externă a României socialiste, principii ce sînt reclamate și confirmate plenar de viața socială, reprezintă temelia unei linii și activități politice realiste, principiale, creatoare, străine de idei preconcepute și de rutină, prin excelență antidogmatică. În aprecierea fenomenelor și proceselor politice trebuie pornit, așa cum se subliniază în Programul P.C.R., nu de la scheme și șabloane lipsite de viabilitate, ci de la cerințele imperioase ale vieții, de la realitățile sociale noi. **D.** poate fi evitat, combătut, numai prin manifestarea plenară a spiritului revoluționar. A fi revoluționar înseamnă, a fi explorator îndrăzneț al noului, a privi întotdeauna înainte către ceea ce se dezvoltă, a gîndi cutezător pe baza experienței revoluționare a maselor, a imprima creativitate activității practice și teoretice deopotrivă. Afirmarea și dezvoltarea științei politice marxiste este organic legată de depășirea perioadei închistării dogmatice, prezentul și viitorul ei fiind direct dependent de afirmarea spiritului novator, deschis, receptiv, critic, creator al marxismului. *(N.K.)*

Dominație (lat. *dominatio* „stăpînire, dominație") **1.** (În sens larg) Relație asimetrică, potențială sau reală, conștientă sau inconștientă, voluntară sau involuntară, informală sau formală, între cel puțin două unități: persoane, grupuri, societăți, culturi. Pentru apariția și menținerea unei relații de **d.** sînt menționate cîteva condiții necesare: o anumită structurare a societății care se traduce într-o specializare a rolurilor sociale; unele din aceste roluri să atribuie indivizilor care le exercită o cantitate de mijloace, materiale sau nu, superioare celor de care dispun ceilalți; această repartiție de roluri și mijloace să fie acceptată; această dominație să asigure un rol de integrare a grupului, în special prin apărarea intereselor comune împotriva celor din afară. În manifestări particulare, fenomenele de **d.** sînt proprii domeniilor economice, sociale și politice ale sistemelor sociale. **2.** În concepția marxistă, **d.** este specifică societăților întemeiate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, relațiilor de **d.** și exploatare. Acestea sînt principalul izvor al **d.** politice: prin intermediul *statului*, ca formă „pură" a acesteia, clasa economicește dominantă devine și politicește dominantă. De aceea statul este definit, prin excelență, ca formă a **d.** politice a unor clase asupra altor clase. În același timp, marxismul relevă că „la baza dominației politice a stat pretutindeni exercitarea unei funcții sociale, iar dominația politică a putut fi durabilă numai atunci cînd își îndeplinea această funcție socială" (Fr. Engels). Aceste funcții sociale, cu caracter general, se îndeplinesc totdeauna, în condițiile societăților antagoniste, în cadrul și prin intermediul funcțiilor speciale de clasă. **3.** În teoria lui Max Weber, conceptul de **d.** ocupă

Scanned with OKEN Scanner

un loc deosebit, stînd la baza tipologiei sale politice în **d.** tradițională, **d.** *harismatică* și **d.** rațională. Înțelegînd prin **d.** politică modalitatea de realizare legitimă a monopolului violenței fizice și privind cele trei tipuri prin prisma mecanismelor și mijloacelor prin care ele se fac acceptate, respectivele tipuri de **d.** sînt, totodată, și tipuri de *legitimitate*. V. și *autoritate*, *politică*, *putere*. *(O.T.)*

Drept internațional public, ansamblu al normelor juridice create de state prin acordul lor de voință, pentru a reglementa relațiile dintre ele, norme a căror aplicare este realizată prin respectarea de bunăvoie, iar, în caz de necesitate, prin constrîngerea individuală sau colectivă a statelor. Odată cu formarea statelor și stabilirea relațiilor dintre ele, caracteristicile și evoluția **d.i.p.** sînt determinate de caracterul orînduirii social-economice și politice existente și dominante în fiecare epocă istorică. Istoria **d.i.p.** este periodizată, în cadrul istoriei societății omenești putînd vorbi de **d.i.** al epocilor sclavagistă, feudală, capitalistă și contemporană (după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie). Apărut ca un fenomen social-istoric și juridic el nu putea fi creat de doctrinari (Hugo Grotius, 1625), sau de reuniuni diplomatice (de pildă Congresul westfalic din 1648) în perioada feudalismului și nici de o așa-numită „conștiință juridică internațională", cum susțin unii juriști occidentali. Asemenea momente ale gîndirii juridice sau activității diplomatice au influențat evoluția normelor și instituțiilor **d.i.p.** în diferite etape istorice, fără a-i explica însă crearea sa în ansamblu, ca fenomen juridic. **D.i.p.** are denumiri diferite. Desemnat sub expresia de *jus gentium* (dreptul popoarelor) încă în gîndirea juridică a Romei antice și apoi în perioada feudalismului, **d.i.p.** își capătă această denumire la sfîrșitul sec. 18, folosită pentru prima dată de J. Bentham (1789), încetățenindu-se în doctrină și în practica statelor pînă astăzi, alături de alte denumiri (Law of Nations, droit des gens, mejdunarodnoe pravo, Völkerrecht, dreptul popoarelor etc.). În țara noastră se utilizează termenul de „drept internațional public", după ce în secolul trecut a fost folosit și acela de „dreptul ginților". **D.i.p.** contemporan se caracterizează prin aceea că normele sale sînt create ca reguli obligatorii de conduită, prin acordul de voință dintre state, ca entități independente și egale în drepturi, constituind în acest sens un drept de coordonare și nu de subordonare. Nici un stat nu poate fi obligat să aplice o regulă juridică pe care n-a acceptat-o prin liberul său consimțămînt. Prin esența sa socială, de clasă, **d.i.p.** exprimă voințele concordante, și interesele convergente ale statelor și, prin urmare, ale claselor sociale aflate la putere în aceste state. În condițiile internaționale actuale, cînd se manifestă tot mai puternic influența forțelor social-politice progresiste, antiimperialiste în soluționarea problemelor vieții internaționale contemporane, **d.i.p.** are un caracter democratic, funcțiile sale progresiste manifestîndu-se în direcția menținerii păcii și a securității internaționale, a stimulării cooperării în interesul dezvoltării tuturor statelor, fără nici o deosebire. Evoluția actuală a **d.i.p.** cunoaște o îmbogățire și o accentuare continuă a funcției sale progresiste ca rezultat al participării egale a tuturor statelor lumii, mari, mici sau mijlocii, la procesul normativ internațional. **D.i.p.** este un rezultat al exercitării suveranității statelor, pe bază de reciprocitate, și constituie totodată o protecție juridică a dreptu-

Scanned with OKEN Scanner

rilor suverane, a independenței naționale și integrității teritoriale ale tuturor statelor lumii. În acest sens, nu poate fi vorba de o „limitare" a suveranității prin **d.i.p.**, ci, dimpotrivă, de manifestarea, exercitarea acesteia pe baza respectului reciproc în relațiile dintre state. În aplicarea **d.i.p.**, orice stat poate să recurgă, în caz de încălcare a acestuia, la forme de constrîngere, diferite de acelea din dreptul intern, cum sînt: folosirea individuală sau colectivă, în cadrul dreptului la autoapărare, conform art. 51 al Cartei O.N.U., a forței militare împotriva unui atac armat săvîrșit asupra sa, aplicarea de sancțiuni militare sau nemilitare de către Consiliul de Securitate (art. 41 și 42 ale Cartei O.N.U.), recurgerea la orice mijloc, inclusiv militar, de rezistență de către popoarele din colonii împotriva dominației colonialiste, alte mijloace nemilitare (boicot, embargo, represalii și măsuri retorsive) permise de **d.i.p.** În condițiile actuale, **d.i.p.** formează un sistem de norme juridice în centrul cărora se află principiile sale fundamentale — reguli universale și imperative, valabile și obligatorii pentru toate statele în orice domeniu al relațiilor dintre ele (suveranitate, independență națională, integritatea teritorială, egalitate deplină în drepturi și avantajului reciproc, neamestec în treburile interne, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța, rezolvarea pașnică a diferendelor internaționale, cooperarea și îndeplinirea cu bună-credință a obligațiilor internaționale asumate). În sistemul **d.i.p.** mai fac parte norme și instituții juridice privind: recunoașterea, succesiunea și responsabilitatea statelor, neutralitatea, protecția internațională a drepturilor omului, problemele juridice ale teritoriului de stat, dreptul maritim, diplomatic și consular, dreptul tratatelor și organizațiilor internaționale, mijloacele pașnice de soluționare a diferendelor, regulile de purtare a războiului. Eficiența sporită a acestor principii, norme și instituții de **d.i.p.** în menținerea păcii și dezvoltarea cooperării internaționale depinde în cea mai mare măsură de respectul lor de către toate statele, de acțiunea unită a tuturor forțelor politice progresiste în această direcție. Este datoria și, totodată, misiunea progresistă a tuturor statelor socialiste să asigure, alături de alte state ale lumii, respectarea cu strictețe, fără excepție, a **d.i.p.** contemporan. R.S. România desfășoară o politică externă activă îndreptată în direcția încetățenirii în viața internațională a noilor principii ce trebuie să guverneze relațiile dintre state, politică recunoscută pe plan mondial ca o contribuție majoră la crearea unui climat de destindere, securitate și pace. Programul P.C.R. subliniază necesitatea îmbunătățirii normelor **d.i.p.**, adoptării de noi norme și principii de relații internaționale corespunzător cerințelor conviețuirii popoarelor pe bază de deplină egalitate și respect mutual, ale asigurării progresului fiecărei națiuni în concordanță cu dorința și aspirațiile sale legitime, ale edificării unei păci trainice pe planeta noastră. *(Gh.M.)*

Drept și politică. Pereche corelativă de noțiuni între care există o legătură organică, indisolubilă de interdependență și intercondiționare, fiind părți componente ale suprastructurii din orînduirea dată și, ca atare, sînt determinate de aceiași factori economico-sociali, exprimă interesele acelorași categorii sociale și servesc — fiecare potrivit specificului său — consolidării și dezvoltării relațiilor sociale din orînduirea respectivă. Subliniind caracterul dialectic al relației **d. și p.**, teoria marxist-leninistă pornește de la caracterul is-

Scanned with OKEN Scanner

toric și de clasă al acestor categorii, stabilind, totodată, legătura necesară, obiectivă, dintre stat ca instituție politică și drept ca ansamblu de norme juridice dintr-o țară. Dreptul este de neconceput în afara statului sau izolat de acesta, fiind expresia normativă a voinței de stat iar aplicarea lui se particularizează față de a altor norme sociale tocmai prin împrejurarea că, la nevoie, el este garantat de forța coercitivă a statului. Lenin arăta, dealtfel, că „...legea este o măsură politică, este politică". Teoria marxist-leninistă a dreptului combate diferitele curente care, prezentînd într-o formă denaturată, falsă, această relație, cad în exagerări și absolutizări. Astfel sînt concepțiile așa-numite ale „statului de drept" care propagă primatul dreptului asupra statului dedus din „ideea de drept"; tezele normativiste ale lui H. Kelsen care ajung să identifice statul cu dreptul, definindu-l ca o „personificare a ordinei de drept"; curentele neotomiste ce încearcă fundamentarea supremației dreptului divin asupra statului sau concepția „suveranității dreptului" (Del Vecchio) după care statul este un instrument de înfăptuire a principiului dreptului. Pe de altă parte, concepțiile „etatiste", susținînd primatul statului asupra dreptului, reduc dreptul la un simplu produs, apendice al statului dominator și atotputernic (de pildă, Hegel). Concepția materialist-dialectică și istorică ține seama de evoluția și manifestarea concretă a raportului drept-politică în diferite perioade istorice ale dezvoltării lor. Astfel, în epoca contemporană, se manifestă o creștere a rolului factorului politic în societate și, odată cu aceasta, amplificarea formelor juridice de reglementare și instituționalizare a relațiilor sociale. Revoluția științifică-tehnică contemporană face și mai necesară intervenția atît a factorului politic, cît și a celui juridic în dezvoltarea forțelor de producție, a relațiilor de producție, a pregătirii cadrelor și cercetării științifice și tehnologice. În socialism, interdependența politicii și dreptului, legătura lor organică se manifestă în mod direct și deschis, îmbogățindu-se cu forme noi, potrivit particularităților construcției socialiste dintr-o țară sau alta. Actul juridic normativ nu poate fi neutru sau indiferent din punct de vedere politic, este un act de decizie, de conducere. Diferite acte normative de mare valoare și însemnătate pentru organizarea și conducerea societății socialiste sînt considerate, în același timp, și acte politice (de pildă, Constituțiile, legile electorale). Programul P.C.R. se concretizează în numeroase acte juridice și, în primul rînd, în legile de adoptare a planului național unic de dezvoltare economico-socială a țării. Măsurile de perfecționare a organizării și conducerii vieții sociale se obiectivează prin intermediul numeroaselor acte normative. Se constată, potrivit experienței sistemului politic român, o accentuare a trăsăturii politice a dreptului și în procesul de elaborare a actelor normative, unde aportul organelor politice de conducere, al partidului ca forță politică conducătoare în stat și societate este mereu sporit și tot mai eficient. Procesul de împletire a activității partidului, statului și organizațiilor obștești își găsește reflectarea și la nivelul dreptului, multe legi și alte acte normative dobîndesc puternice trăsături specifice unor documente politice și etice. Importante acte normative au o dublă natură, fiind adoptate în comun de organele de partid și de stat sau uneori de or-

Scanned with OKEN Scanner

gane de stat și obștești. Dezbaterea și aprobarea de către forurile de conducere ale partidului a unor importante proiecte de legi vin să dubleze forța juridică a acestora cu autoritatea politică și morală a deciziilor politice de partid. *(I.C.)*

Dreptul natural, noțiune centrală proprie unui curent din filozofia politică și juridică (școala **d.n.**), desemnînd un cod juridic ideal, preexistent „dreptului pozitiv" (adică dreptului edictat de diferitele state) și superior acestuia și care ar decurge din natura sau voința umană ori din voința și rațiunea divină; el este conceput ca fiind imuabil și universal. Principiile **d.n.**, a căror listă variază după autori, au permis construirea pe cale pur deductivă a unor sisteme juridice rigide și imuabile. Ideea **d.n.** are o lungă istorie, jucînd, în funcție de autori și de contextul social-politic în care a fost afirmată, un rol progresist sau conservator, ori chiar reacționar. Apărută încă în antichitate, ea poate fi găsită în gîndirea politică antică chineză în doctrina daoismului, ca și în gîndirea politică a Greciei sclavagiste la sofiști (Protagoras și Gorgias), care stabileau o opoziție între ceea ce e just „de la natură" și ceea ce e just „după lege"; unii sofiști (de pildă, Antifon) au tras concluzii radicale privind egalitatea naturală a tuturor oamenilor, pe cînd sofiștii tineri au interpretat **d.n.** într-un sens aristocratic-elitist împotriva democrației sclavagiste. Platon vedea în **d.n.** paradigma ideală a legilor, iar Aristotel îl considera ca fiind condiția minimă a vieții politice, fiind indiferent față de tipul regimului politic. Un loc important ocupă ideea **d.n.** în gîndirea stoicilor (v. *gîndirea politică elenistică)*, care constituie un izvor nemijlocit pentru autorii de mai tîrziu. În gîndirea politică romană, **d.n.** se afirmă cu Cicero, pentru care el reprezintă o lege unică, eternă și imuabilă, pentru toate popoarele și toate timpurile, și cu juriștii epocii imperiale. Ulpian dă cunoscuta formulare a principiilor **d.n.:** a trăi onest, a nu dăuna semenului, a da fiecăruia ceea ce i se cuvine. În evul mediu, ideea **d.n.** — ca drept de origină divină — a servit pretențiile de supremație ale bisericii catolice, dobîndind forma cea mai consecventă în *tomism.* În sec. 16 *monarhomahii* iezuiți (Suarez, Bellarmino) l-au folosit pentru subminarea puterii regale în favoarea bisericii romane, pe cînd la hughenoți a servit ca protest împotriva despotismului. Precursor al doctrinei burgheze a **d.n.** este socotit și englezul Y. Fortescue (sec. 15), apărător al puterii regale împotriva anarhiei feudale. Doctrina **d.n.** a căpătat un nou conținut social și o mare răspîndire în sec. 17 și 18, cînd a exprimat, în genere, tendințele progresiste ale burgheziei. Meritul școlii **d.n.** stă în contribuția sa — deși inegală și inconsecventă la unii autori — la năruirea teoriei dreptului divin. Reprezentanții **d.n.** socoteau că temeiurile vieții sociale și politice nu trebuie căutate în revelația divină sau în dreptul feudal existent, ci în rațiune și experiență, în natura lucrurilor și în însăși natura omului, concepută însă în mod anistoric, independentă de structurile sociale. Revendicările burgheziei erau prezentate ca niște concluzii deduse din principiile „veșnice" ale **d.n.** Rînduielile feudale erau condamnate ca neconforme cu „natura umană" și cu principiile **d.n.**, în virtutea cărora oamenii erau liberi și egali, astfel că inegalitatea, privilegiile și toate instituțiile feudale trebuiau înlăturate. Pe de altă parte, principiile **d.n.** au servit la fundamentarea dreptului de proprietate, de securitate și de

Scanned with OKEN Scanner

egalitate în faţa legilor, pe care se întemeia noua ordine social-politică şi juridică revendicată de burghezie. Aceste principii şi-au găsit o formulare expresă în acte politico-juridice cu caracter revoluţionar: Declaraţia de independenţă (1776) a coloniilor engleze în America de Nord şi Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului (1789) în revoluţia franceză. Majoritatea reprezentanţilor **d.n.** porneau de la ideea unei „stări naturale" care a precedat societăţile şi statul, pe care şi-o imaginau în chip diferit, fie ca o stare de pace generală, egalitate şi fericire, fie ca un război al tuturor împotriva tuturor. Oamenii ar fi ieşit din această stare fie pe baza instinctului de autoconservare, în căutarea păcii şi securităţii, fie datorită sociabilităţii şi capacităţii lor de perfecţionare, în dorinţa garantării libertăţii, proprietăţii şi securităţii prin instituirea *contractului social*. Dacă unii autori au tras din aceste teze concluzii în favoarea monarhiei absolute, alţii, în schimb, au justificat dreptul la rezistenţă sau revoltă faţă de opresiune, fundamentînd necesitatea unui guvernămînt democratic şi republican şi legitimînd principiul suveranităţii poporului. Printre exponenţii cei mai reprezentativi ai teoriei **d.n.** trebuie menţionaţi Hugo Grotius, Baruch Spinoza, Thomas Hobbes, John Locke, Samuel Pufendorf, Jean Domat, Jean-Jacques Rousseau. Tezele **d.n.** au alimentat şi fundamentat, de asemenea, concepţiile reprezentanţilor aripii democratice în revoluţia engleză din sec. 17, ale iluminiştilor democraţi ai revoluţiei americane din sec. 18, ale iluminismului francez şi chiar ale reprezentanţilor comunismului utopic din Franţa sec. 18 (Meslier, Mably, Morelly), ale *iacobinismului* etc. Începînd cu sec. 19, **d.n.** începe să-şi piardă însemnătatea teoretică şi politică. El este reluat, la sfîrşitul secolului, în formularea noii doctrine social-politice a *catolicismului* (papa Leon XIII, 1891) şi chiar în secolul nostru, mai ales în opera reprezentanţilor *neotomismului*. Unii ideologi ai imperialismului contemporan tind să utilizeze o variantă modernizată, „renăscută" a **d.n.** în scopuri reacţionare, opunînd dreptul pozitiv **d.n.** cu intenţia justificării arbitrarului judiciar şi administrativ. *(O.T.)*

Drepturi naturale, expresie care desemnează un ansamblu de drepturi (dreptul la existenţă, la integritatea corporală, la sănătate, la viaţa sexuală, la justiţie etc.) presupuse a fi înnăscute, proprii prin excelenţă fiinţei umane şi justificate, în concepţii filozofico-etice, prin natura omului sau, în concepţii juridice, prin noţiunea de personalitate, ca aptitudine — specifică doar omului — de a juca un rol în viaţa juridică, de a fi subiect de drepturi şi datorii legale. V. şi *dreptul natural*, *drepturile omului*. *(O.T.)*

Drepturile omului, sistem de drepturi şi libertăţi (însoţite şi de îndatoriri) de care se poate prevala fiecare om fără nici un fel de deosebire (de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică, origine naţională sau socială, avere, naştere etc.), indiferent de ţara în care trăieşte, în virtutea faptului că este om. Ca **d.o.** sînt recunoscute: dreptul la viaţă, la libertate, la securitatea persoanei, la recunoaşterea personalităţii juridice, la egalitate în faţa legii, la libertăţi politice (de gîndire, de conştiinţă, de întrunire etc.), la muncă, la odihnă, la învăţătură etc. În zilele noastre aceste drepturi sînt formulate de Declaraţia universală a drepturilor omului, adoptată de Adunarea Generală a O.N.U. la 10 decembrie 1948, principiile ce rezultă din acestea fiind obligatorii pentru con-

Scanned with OKEN Scanner

stituțiile și legislațiile tuturor statelor membre ale O.N.U. Conținutul **d.o.** are un caracter concret istoric, determinat de tipul formațiunii social-economice și de regimul politic. Ideea că oamenilor, în calitatea lor ca atare, li se cuvin anumite drepturi, indiferent de dreptul pozitiv, apare încă în antichitate și este prezentă — legată de teoria *dreptului natural* — pe tot parcursul istoriei gîndirii politice. Ideea apare la Xenofon, Chrisipp, dar mai ales la Protagoras (vezi și dialogul „Protagoras" al lui Platon) care operează distincția între dreptatea naturală *(physis)* și dreptatea legală *(nomos)*. În „Politica" Aristotel folosește ideea dreptului natural pentru a justifica sclavia, proprietatea și războaiele împotriva barbarilor. Din lucrarea Stagiritului rezultă însă că în acea vreme erau și gînditori care considerau că oamenii nu se deosebesc de la natură prin nimic. Stoicii deosebeau pe oameni ca indivizi, considerați liberi și egali, de oameni ca cetățeni. Primele încercări de instituționalizare a **d.o.** apar în Roma antică, în *ius gentium* și *ius naturale*. După cum remarcau clasicii marxismului, **d.o.** primesc un conținut calitativ nou odată cu revoluțiile burgheze, prezentîndu-se în ipostaza lor de libertăți politice. Sub acest aspect, A.M. Deborin consideră că strămoșii tuturor democrațiilor europene și americane (inclusiv ai ideilor moderne privitoare la **d.o.**) erau: Marsilio de Padova, Nicolaus Cusanus, levellerii, reprezentanții școlii olandeze (Grotius și Spinoza), Hobbes, Locke, iluminiștii francezi, în speță J.-J. Rousseau. În ce privește legiferarea, instituționalizarea **d.o.** în epoca modernă, autorii de specialitate amintesc printre antecedente: „Petition of Rights" (1628), „Habeas Corpus Act" (1679) și „Bill of Rights" (1689). Prima legislație propriu-zisă a **d.o.** este considerată „Declarația Convenției bunului popor al Virginiei" din 1776. „Declarația drepturilor omului și cetățeanului" din Franța (1789 și 1793) conține și distincția dintre **d.o.** și drepturile cetățeanului. Analizînd aceste documente ale revoluțiilor burgheze, Marx a scos în evidență faptul că ele se limitează doar la emanciparea politică, rămînînd în cadrul limitelor de clasă ale burgheziei în ascensiune, că în această optică **d.o.** nu au în vedere pe om ca ființă generică, ci pe om ca individ egoist, separat de întreaga comunitate. Marx opunea unei atari înțelegeri a **d.o.,** emancipării politice, emanciparea umană, **d.o.** ca ființă generică, legate de lichidarea exploatării și asupririi, de realizarea societății comuniste. În „Essais sur les droits de l'homme en Europe" (Paris, 1959), R. Pelloux constată că în sec. 18 ideea **d.o.** a fost concepută numai în sens individualist și remarcă că în secolul al XX-lea asistăm la socializarea libertăților, libertățile colective căpătînd o importanță mai mare decît cele individuale. Tocmai sub acest aspect reprezintă un pas calitativ nou în instituționalizarea **d.o.** „Declarația drepturilor poporului muncitor exploatat" elaborată de revoluția socialistă din Octombrie în 1918 și care prefigurează acea emancipare umană despre care vorbea Marx. Preocupările teoretice-științifice în formularea **d.o.** au continuat și după primul război mondial, un pas însemnat în această direcție constituind adoptarea unei declarații internaționale a **d.o.** de către Institutul de drept internațional la sesiunea din 1929 de la New York. În anii celui de-al doilea război mondial s-a impus cu tot mai multă tărie ideea că după doborîrea fascismului va fi necesar ca viitorul tratat de pace să fie însoțit de o declarație asupra **d.o.** Paralel cu pregătirile pentru înființarea O.N.U.

Scanned with OKEN Scanner

a lucrat o comisie însărcinată cu elaborarea **d.o.** care după depășirea multor dificultăți izvorîte din opoziții ideologice (Jaques Maritain, A.P. Elkin etc.) și politice a elaborat Declarația adoptată de O.N.U. în anul 1948. Pe lîngă toate meritele sale, această declarație s-a dovedit lacunară, făcînd necesare o serie de completări ulterioare. După ani și ani de discuții în Comisia pentru **d.o.** a O.N.U. s-a căzut de acord la definitivarea textului unei convenții, adoptate în decembrie 1966. Delegația țării noastre a avut o contribuție importantă la îmbunătățirea și definitivarea textului. Prin Decretul Consiliului de Stat din noiembrie 1974 România a ratificat pactul internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale și pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. Numeroase țări membre ale O.N.U. nu au respectat însă și nu respectă întocmai principiile Declarației. În condițiile în care persistă în lume vechile stări de lucruri în ce privește decalajul dintre țări și popoare, precum și regimuri reacționare în unele țări, principiile Declarației nu pot fi respectate întocmai. Numai lichidarea vechilor rînduieli, instaurarea unui regim politic consecvent democratic, asigurarea condițiilor adevăratei emancipări umane creează condițiile respectării efective a **d.o.** În gîndirea politică din România, prețioase idei privitoare la **d.o.** apar la N. Bălcescu, Al. Papiu-Ilarian, Al. Roman. Lucrarea lui Simion Bărnuțiu „Dreptul naturale private" (Iași, 1868) reprezintă o adevărată sinteză a acestor preocupări. Instituționalizarea consecventă a **d.o.** în România are loc abia în procesul revoluției și construcției socialiste, Constituția R.S. România consacrînd și concretizînd principiile **d.o.** în direcția emancipării umane. Atît în cadrul O.N.U. cît și pe planul tuturor relațiilor internaționale, România socialistă se manifestă ca un apărător consecvent al **d.o.** V. și *libertate*.

(N.K.)
(Gh.B.)

Scanned with OKEN Scanner

E

Echilibru, proprietate principală a sistemului politic care-i asigură stabilitatea, definită deseori pe baza analogiei cu un model mecanic (balansoarul care revine mereu în poziția inițială după o perturbare) sau ca un model fiziologic (homeostaza proceselor fizico-chimice, care prin interacțiunea lor constantă asigură stabilitate organismului). Școala *structural-funcțională* pornește de la ideea că societatea este un sistem în **e.**, orice perturbare a **e.** provocînd o adaptare corespunzătoare în diferitele subsisteme ale societății, astfel încît **e.** este restaurat iar societatea menținută în forma sa originară; ca rezultat, sistemului politic pluralist (occidental) îi este atribuită o stabilitate homeostatică, în care tensiunile create de schimbări în relațiile sociale ar fi rezolvate prin ajustarea instituțiilor politice. Pe această bază teoretică, reprezentanții acestei școli au susținut în anii '50 că în „democrația stabilă" a avut loc încetarea conflictelor de clasă și „sfîrșitul ideologiei". Confruntată cu crizele sociale și politice izbucnite ulterior în societatea capitalistă, teoria **e.** static a apărut ca o raționalizare a statuquo-ului social. Concepția marxistă critică teoria **e.** static sublinind că **e.** social este calitativ diferit de **e.** fiziologic; în timp ce structurile și funcțiile sociale s-au schimbat radical în diferite stadii istorice, structura corpului uman și funcțiile sale au rămas practic aceleași de milenii, suferind doar modificări neesențiale. Sistemul politic trebuie privit ca un sistem în **e.** dinamic, în care **e.** se realizează prin balansarea forțelor antagoniste sau contradictorii dinăuntrul său; balansarea sau adaptarea sistemului la ambianță are loc însă în anumite limite, și atîta timp cît raportul de forțe dinăuntrul sistemului rămîne relativ stabil. Din momentul cînd se produce o răsturnare în acest raport, o revoluție, ea își caută soluția printr-o depășire a sistemului și o refacere a **e.** la un nivel nou, superior. V. și *sistem politic.* *(S.B.)*

Echilibru de forțe, situație istorică în care un număr de patru, cinci sau mai multe puteri, de tărie aproximativ egală, se echilibrează ca influență și dominație în lume și tind să împiedece pe una din ele să dobîndească o poziție hegemonică. Exemplu clasic de **e.f.** este Concertul european din perioada care a urmat după Congresul de la Viena (1814—1815) pînă în preajma primului război mondial, de-a lungul căruia Austria, Prusia, Rusia, Franța și Anglia, după înfrîngerea lui Napoleon care aspira la hegemonie, au adoptat și respectat o serie de norme care au preîntîmpinat războaie sîngeroase între ele timp de un secol. În literatura istorică, Concertul european simbolizează de asemenea perioada în care problemele mondiale erau reglate de puterile europene; potrivit unor istorici, politica **e.f.** în Europa era opera Marii Britanii care deținea hegemonia pe mări. **E.f.** nu elimină rivalitatea dintre puteri și tendința spre hegemonie a acelora care-și întăresc poziția relativă, cum a fost

Scanned with OKEN Scanner

cazul Germaniei în preajma și în anii primului război mondial. În condițiile postbelice, **e.f.** nu este posibil, neexistînd patru, cinci puteri de tărie egală. V. și *putere în viața internațională.* *(S.B.)*

Echilibrul terorii, teorie politică-militară contemporană potrivit căreia pacea ar fi asigurată nu printr-un *echilibru de forțe,* ci prin teroarea exercitată de arsenalele racheto-nucleare ale marilor puteri și prin consecințele de anihilare reciprocă pe care le-ar produce folosirea lor. **E.t.** este utilizat de exponenții politicii reacționare ca argument principal împotriva dezarmării nucleare; de asemenea, pe motiv că **e.t.** ar funcționa numai dacă nu se permite uneia din puterile nucleare să obțină o poziție militară superioară, se raționalizează continuarea cursei înarmării nucleare chiar și după ce principalele puteri au atins capacitatea de a se distruge reciproc. O variantă a **e.t.** este teoria factorului de disuasiune sau descurajare, în sensul că forța nucleară descurajează o agresiune prin teroarea distrugerilor ei potențiale. Criticii **e.t.** arată, pe drept, că acest echilibru este fragil și că atîta timp cît statele dispun de arme nucleare există posibilitatea folosirii lor; savanți atomiști susțin că războiul nuclear poate fi declanșat ca urmare a unei defecțiuni tehnice sau erori de calcul; filozofi și gînditori sociali realiști arată că o lume care trăiește pe baza **e.t.** se dezumanizează. V. și *dezarmare, pace.* *(S.B.)*

Echitate (lat. *aequitas* „potrivire, dreptate, cumpătare, liniște, nepărtinire"), stabilirea unor criterii de aprobare sau dezaprobare a acțiunilor sociale ale oamenilor în baza unor reguli, pe de o parte, și desfășurarea vieții de relațiune în conformitate cu anumite idealuri de egalitate, dreptate, cumpătare, nepărtinire, pe de altă parte. La Aristotel termenul are mai mult valoarea unei justiții sociale. În concepția lui, „epieiheia" avea scopul de a îndrepta legea acolo unde ea era deficitară din cauza caracterului său universal. Unul din sensurile cele mai vechi îl găsim la istoricul C. Sallustius Crispus — „Equitate rempublicam gerere" (a cîrmui statul cu cumpătare). Cicero îl folosea în sensul: „Animi aequitas" (minunata nepărtinire a poporului roman). La Cicero „aequitas" se confundă cu „jus civile" (drept egal pentru toți cetățenii). În general, la juriștii Romei, „aequitas" apare ca scop și ideal al dreptului. Celsus definea dreptul: „Jus est ars boni et aequi" (dreptul este arta binelui și echității). Orînduirea socialistă așezînd pe toți membrii societății într-o poziție egală față de mijloacele de producție creează baza obiectivă pentru afirmarea în viața socială a unei reale **e.** Oamenii muncii sînt în acest sens proprietarii și producătorii întregii avuții naționale. Socialismul săvîrșește o revoluționarizare a sistemului de retribuție, punînd la baza acestuia un unic și egal criteriu pentru toți membrii societății: munca — cantitatea, calitatea și valoarea socială a ei. În acest sens, norma de muncă și norma de consum sînt echitabile. Fiind societatea deplinei afirmări a personalității umane, socialismul asigură și o perfecționare continuă a criteriilor de apreciere a conduitei sociale a oamenilor, o sporire a exigenței față de această conduită. În acest cadru se înscriu normele vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, cuprinse în Programul P.C.R. adoptat de Congresul al XI-lea, precum și măsurile succesive de perfecționare a legislației. Traducerea în viață a principiilor de etică și **e.** socialistă în spiritul recomandărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu va exercita o influență puternică asupra întregii dezvoltări a patriei noas-

Scanned with OKEN Scanner

tre, contribuind la omogenizarea orînduirii noi, la înaintarea pe drumul comunismului. *(Nic.P.)*

Economism (gr. *oikonomia* „administrația casei", deriv. din *nomos*, „lege" *oikos* „casă"), doctrină a oportunismului revizionist ce susține primatul luptei economice față de lupta politică, apărută spre sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, care în Rusia a purtat acest nume. Încă Marx s-a ridicat împotriva unei asemenea orientări a mișcării muncitorești atunci cînd a criticat „trade-unionismul". Economiștii susțineau că muncitorii trebuie să lase lupta politică împotriva țarismului pe seama burgheziei liberale, revendicările privind îmbunătățirea legislației muncii, condițiile de viață etc. fiind singurele obiective potrivite mișcării muncitorești. Negau necesitatea unui partid politic independent al proletariatului și rolul conducător al acestuia în mișcarea revoluționară, negau, totodată, necesitatea organizării politice a clasei muncitoare. Îndemnînd muncitorii să se limiteze la „metode meșteșugărești" de activitate, adepții acestei doctrine se ploconeau în fața mișcării muncitorești spontane atribuind partidului simplul rol de observator și înregistrator al mișcării. **E.** minimalizează rolul teoriei revoluționare și al conștiinței revoluționare. Ca urmare se creează posibilitatea sporirii influenței ideologiei burgheze asupra mișcării muncitorești, subordonarea ei de către burghezie. Lupta lui V.I. Lenin împotriva **e.** din cadrul social-democrației ruse, pentru crearea unui adevărat partid proletar (ziarul „Iskra"; articolul „Cu ce să începem?"; lucrarea „Ce-i de făcut?") a constituit, în același timp, și luptă împotriva oportunismului din *mișcarea muncitorească internațională*. *(C.B.)*

Eficacitate politică 1. (În sens larg) Capacitate a unui sistem politic de a-și realiza funcțiile în conformitate cu propriile obiective, inspirate de o anume tablă de valori — diferită și inegală sub raportul legitimității istorice în funcție de interesele de clasă promovate, precum și aprecierea gradului de materializare a acestei capacități în rezultatele nemijlocite, imediate și de perspectivă, obținute în funcționarea respectivului sistem politic; **2.** Termen provenit din psihologia socială, utilizat de politologii behavioriști pentru a identifica sentimentele unui cetățean față de efectele acțiunii sale asupra evenimentelor politice; el se referă la credința persoanei că schimbarea socială și politică poate fi efectuată sau întîrziată și că eforturile sale, separat sau în unire cu alții, pot determina comportamentul dorit din partea autorităților politice. De aici urmează că persoana „eficace" se simte puternică, competentă și importantă, este încrezătoare în eul său politic; această credință are, ca un corolar, satisfacția față de sistemul politic și tendința de a aprecia favorabil funcționarea autorităților. În S.U.A., mai cu seamă, cercetările asupra **e.p.** au o finalitate politică: elaborarea metodelor celor mai adecvate de a cultiva consensul față de valorile politice ale clasei dominante, credința în legitimitatea și eficacitatea sistemului politic. *(O.T.)*

Egalitarism, concepție mic-burgheză și utopică bazată pe ideea împărțirii egale a proprietății private, respectiv, în cazul dominației proprietății comune, a bunurilor de consum. **E.** a apărut în cadrul unor secte din antichitate și evul mediu care preconizau introducerea unui comunism egalitar de consum. **E.** mic-burghez consideră generalizarea micii proprietăți ca o posibilitate de a făuri o societate bazată pe dreptate, în care n-ar mai exista bogați și săraci, cu toate că relațiile legate de proprietatea pri-

Scanned with OKEN Scanner

vată ar fi menținute. J.-J. Rousseau consideră apariția marilor proprietăți private cauza tuturor relelor sociale, printre care și a lipsei de libertate și egalitate, și a susținut că reorganizarea vieții sociale și politice impune egalizarea proprietăților particulare, adică împărțirea acestora în așa fel încît să nu existe oameni nici prea bogați, și nici prea săraci. Concepții **e.** au apărut și în cadrul curentelor socialiste. Mably, un reprezentant de seamă al comunismului utopic, a formulat un program de revendicări egalitare prevăzînd interzicerea luxului sub toate formele lui, renunțarea la comerț și lichidarea spiritului de cupiditate, reglementarea în favoarea săracilor a sistemului succesoral și limitarea posesiunilor cetățenilor. Babeuf și adepții organizației „Conspirația egalilor" au promovat un **e.** rudimentar mergînd pînă la prescrierea pentru membrii societății comuniste a costumelor de același fel și a locuințelor la fel mobilate. Tendințe **e.** se manifestă și în concepțiile lui Owen, care a elaborat sistemul „bani-muncă" ca un mijloc de pregătire a comunismului constînd din repartizarea echitabilă a avuției publice între industriași și muncitori, înlăturînd intermediarii, adică negustorii, bancherii, speculanții etc. Adepții „egalitariști" ai lui Owen au apărat mica proprietate privată cerînd înlocuirea capitalismului cu o societate a micilor producători, țărani și meseriași. Reprezentantul, poate, cel mai des citat al **e.** este Proudhon care a supus marea proprietate privată „primul lui examen hotărît, necruțător și în același timp științific" (Marx), pe care a caracterizat-o drept un furt și a explicat-o ca o „sumă a abuzurilor". S-a ridicat în apărarea micii proprietăți, pe care o numește posesiune: „Desființați proprietatea și păstrați posesiunea... astfel veți desființa răul pe pămînt". Idealul său este o societate a micilor producători care să posede proprietăți egale. În perioada de început a mișcării muncitorești ideile socialiste au apărut, de multe ori, îmbinate cu concepții **e.**, ceea ce se explică printr-o insuficientă clarificare ideologică, prin lipsa unei conștiințe de clasă științific fundamentate. Uneori, **e.** a servit ca titulatură pentru ideile comunismului revoluționar, cum este cazul revistei „L'Égalitaire" întemeiat de Th. Dézamy și al organizației „Societatea muncitorilor egalitariști". Întemeietorii marxism-leninismului au arătat că **e.** reprezintă, în condițiile capitalismului, protestul micilor producători împotriva ruinării lor de către marele capital îndeplinind, ca atare, un rol important. Totodată, ei au criticat **e.** relevînd că mica proprietate, adică mica producție de mărfuri generează ea însăși relații capitaliste și, ca urmare, eternizarea ei este utopică. În concepția P.C.R. comunismul nu poate duce la **e.**, la o nivelare mic-burgheză, dimpotrivă, el va asigura cele mai bune condiții pentru afirmarea personalității umane, a forței creatoare a fiecărui individ. După apariția marxismului **e.** îndeplinește un rol retrograd, uneori, chiar reacționar. Ulterior, **e.** s-a manifestat în tendințele de nivelare a retribuirii muncii și de renunțare la principiul cointeresării materiale, ceea ce implică nivelarea consumului individual. V. și *egalitate*. *(A.H.)*

Egalitate *(economică, politică, socială)*, situație identică a oamenilor în societate privind: 1) raporturile lor față de mijloacele de producție, rolul lor în organizarea socială a muncii, modul de obținere a acelei părți din avuția socială de care dispun (**e.** *economică*); 2) raporturile lor față de puterea politică, de drepturile și libertățile cetățenești, precum și participarea lor, personală și prin reprezentanți, la conduce-

Scanned with OKEN Scanner

rea statului (**e.** *politică*); 3) raporturile lor interpersonale și de grup formate în funcție de rasă, naționalitate, sex, vîrstă, religie, nivel cultural, posibilități de dezvoltare și afirmare a personalității etc., care decurg în esență din **e.** economică și politică reprezentînd exprimarea sintetică a acestora (**e.** *socială*). Ideea **e.** oamenilor a apărut, probabil, atunci cînd s-a produs diferențierea lor și s-au format inegalitățile sociale, fiind exprimată, prima dată, în forma miturilor reflectînd năzuința oamenilor de a trăi într-o societate bazată pe dreptate. În antichitate s-a formulat ideea **e.** oamenilor, dar numai pentru cetățenii liberi ai statului, nu și pentru sclavi, cu excepția unor orientări care au criticat sclavagismul (stoicismul). În perioada de ascensiune, burghezia a promovat o concepție proprie despre **e.** bazată îndeosebi pe ideea *dreptului natural* — după care **e.**, ca și alte drepturi și libertăți ale omului, este înnăscută și are un caracter inalienabil —, și pe cea a contractului social care presupune **e.** părților contractante, concepție în opoziție cu cele din societățile precapitaliste. J.-J. Rousseau a deosebit inegalitățile „naturale sau fizice" de cele „morale sau politice" arătînd că acestea din urmă au fost create de societate și de stat, au deci un caracter social, și militînd pentru înlăturarea lor prin instaurarea **e.** oamenilor în fața legii. Ideea **e.** a jucat, împreună cu „libertate" și „fraternitate" etc., un însemnat rol în revoluțiile burgheze fiind consacrată în principalele documente politice ale acestora (Declarația de independență a S.U.A., Declarația drepturilor omului și cetățeanului, 1789). Principiul **e.** desemnează, în concepția ideologilor burghezi, drepturile cetățenilor de a fi egali în fața legii (**e.** juridică și politică). În epoca noastră, mulți autori nemarxiști includ în sfera conceptului de **e.** și unele drepturi economice și sociale mergînd, uneori, pînă la pronunțarea **e.** „condițiilor și șanselor" (M. Duverger, G. Burdeau, S.M. Lipset etc.). Recunoașterea teoretică a **e.**, și acordarea în practică a unor drepturi și libertăți pentru cetățeni are, în societatea capitalistă, un caracter formal și limitat, care ascunde existența unor inegalități economice și social-politice generatoare de contradicții antagoniste de clasă. În societatea socialistă **e.** cuprinde toate domeniile sociale, atît viața politică și juridică, cît și cea economică, culturală, socială etc. Baza obiectivă a **e.** este instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, a relațiilor de producție socialiste, ceea ce generează comunitatea intereselor fundamentale ale tuturor membrilor societății și, pe acest fundament, activitatea lor comună și unită care duce la dispariția treptată a deosebirilor esențiale și la *omogenizarea socială*. **E.** dobîndește un caracter real exprimînd dreptul oamenilor de a fi retribuiți după cantitatea și calitatea muncii, posibilități identice de a ocupa un loc în organizarea socială a muncii, condiții egale de a beneficia de bunurile spirituale, libertatea și datoria de a participa activ la rezolvarea tuturor problemelor vieții sociale, economice și politice, de a dezvolta și a afirma multilateral personalitatea umană. Societatea socialistă asigură ca o necesitate a **e.** și garanțiile juridice ale realizării ei. Unele inegalități ce se păstrează în socialism, condiționate de stadiul dezvoltării economice a societății, sînt limitate prin aplicarea principiilor eticii și echității socialiste. **E.** socială deplină se va realiza în faza superioară a societății comuniste. V. și *libertate*, *eliberare*, *egalitarism*. *(A.H.)*

Eliberare *(națională, politică, socială)*, proces social revoluționar

care înlocuiește: 1) relațiile de dependență, subordonare, asuprire și exploatare existente între națiuni cu cele de libertate și independență națională (**e.** *națională*); 2) relațiile de inegalitate în domeniul drepturilor și libertăților cetățenești cu cele de egalitate în fața legii și de libertăți democratice, inclusiv dreptul de a participa personal sau prin reprezentanți la conducerea statului (**e.** *politică*); 3) relațiile de exploatare economică și asuprire social-politică și culturală cu cele de egalitate, colaborare și ajutor reciproc (**e.** *socială*). Ideea **e.** este, probabil, tot atît de veche ca și asuprirea și exploatarea însăși. A apărut prima dată în forma miturilor exprimînd năzuința oamenilor de a deveni liberi și de a trăi într-o societate bazată pe egalitate și dreptate. Teorii despre **e.** maselor au apărut în lucrările lui Althusius, J. Bodin, Grotius, Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Meslier, ale enciclopediștilor francezi etc., și au drept conținut principal idei generoase exprimate în cunoscuta lozincă „libertate, egalitate, fraternitate". **E.** națională și politică apare prima dată ca o sarcină istorică a revoluțiilor burgheze, care au dus la formarea statelor naționale și la instituirea regimurilor politice de democrație burgheză. Doctrina democrat-liberală a burgheziei dominante, susținută între alții de către J. Bentham și J.St. Mill, a văzut realizarea libertății omului în democrația burgheză bazată pe îngrădirea maximă a activității statului pentru ca cetățenii să realizeze în mod liber interesele lor individuale și să dispună necondiționat de proprietatea lor. **E.** politică nu poate fi însă deplină în cadrul democrației burgheze, deoarece, cu toate că aceasta în forma sa dezvoltată acordă o serie de drepturi și libertăți politice pentru toți membrii societății, are un caracter formal, ascunzînd sub paravanul „egalității în fața legii" inegalități economice și social-politice generatoare de contradicții antagoniste de clasă. **E.** națională are, în condițiile etapei imperialiste a capitalismului, două aspecte: **e.** națiunilor asuprite în cadrul statelor multinaționale, ceea ce se realizează prin lupta acestora pentru rezolvarea problemei naționale, asigurarea dreptului lor la autodeterminare, și **e.** popoarelor coloniale și a națiunilor dependente de puterile imperialiste, care se înfăptuiește în principal prin revoluțiile de eliberare națională și prin lupta pentru apărarea independenței și suveranității naționale. Luptele de **e.** națională însoțesc întreaga evoluție a capitalismului fără a putea ajunge în toate cazurile la victorie deplină în cadrul acestei orînduiri. **E.** națională și politică deplină este posibilă numai în cadrul revoluțiilor socialiste. Filozofia marxist-leninistă a elaborat prima teorie consecvent științifică despre **e.** națională, politică și socială a clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii. Revoluția socialistă lichidează proprietatea privată asupra mijloacelor de producție — baza economică a inegalităților social-politice în orînduirile presocialiste —, și instaurează dominația proprietății socialiste, transformînd pe producători în proprietari și asigurînd egalitatea lor în domeniul raporturilor economice. Această egalitate economică și interesul fundamental comun al membrilor societății socialiste determină **e.** lor totală, ceea ce se realizează în domeniul politic prin garantarea drepturilor și libertăților politice, adîncirea continuă a democrației socialiste și participarea poporului la rezolvarea problemelor de interes obștesc; în domeniul național, prin rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale, asigurarea egalității în drepturi a națiunilor, formarea și dezvoltarea națiunilor socialiste și,

Scanned with OKEN Scanner

în general prin crearea condițiilor egale pentru dezvoltarea liberă și multilaterală a personalității umane. În concepția marxistă, **e.** socială deplină va crea în comunism acele condiții sociale în care „dezvoltarea liberă a fiecăruia este condiția pentru dezvoltarea liberă a tuturora" (Manifestul Partidului Comunist), și în care „oamenii își vor făuri, pe deplin conștienți, propria lor istorie... din acest moment cauzele sociale puse în mișcare de ei vor avea în chip precumpănitor și în măsură tot mai mare efectele voite de ei. Este saltul omenirii din imperiul necesității în imperiul libertății" (Anti-Dühring). După cum se arată în Programul P.C.R., în comunism, fiind eliberat de exploatare, muncind pentru sine și pentru societate, având asigurate toate condițiile de manifestare, în mod egal, în orice domeniu, omul va deveni cu adevărat liber și stăpîn pe destinul său. Aceasta va coincide cu libertatea întregii națiuni, a întregii omeniri. V. și *revoluție burgheză*, *revoluție socialistă*, *revoluție politică*, *mișcare de eliberare națională*, *independență națională*, *libertate*, *egalitate*. *(A.H.)*

Elită, grup de persoane având o poziție socială deosebită, conducătoare; în formațiunile social-economice antagoniste, vîrfurile clasei dominante se consideră **e.** societății. În sens larg, se înțelege prin **e.** totalitatea persoanelor remarcabile prin dotare, activitate și realizări, dintr-un grup social dat — de pildă, grup socio-profesional — sau dintr-un domeniu determinat de activitate socială. Se vorbește, astfel, de **e.** intelectuală a unei societăți, de **e.** sportivă sau de trupele de **e.** ale unei armate. În politologie **e.** este înțeleasă de obicei ca cerc al persoanelor cu acces la exercitarea puterii, sau având influență asupra vîrfurilor sistemului politic. C. Wright-Mills scriind despre „**e.** puterii" sau „**e.** dominantă" are în vedere cercul social restrîns al celor cu poziție conducătoare în principalele instituții ale sistemului politic în capitalismul contemporan; dezvăluie caracterul antidemocratic al sistemului politic dominat de **e.** financiară, politică și militară din țările occidentale. Există în sociologia și politologia burgheză o orientare *elitistă*, prin excelență antidemocratică și antisocialistă, care contestă capacitatea politică a maselor populare. V. și *aristocrație*, *circulația elitelor*, *elitism*, *mase populare*, *personalitate*. *(A.R.)*

Elită militară (în *sociologia armatei*), acea parte a *grupului militarilor de profesie*, aflată pe treptele cele mai înalte ale ierarhiei, care, în condițiile societății cu clase antagoniste, îndeplinește sarcini cu un pronunțat caracter politic și cu implicații extramilitare. Uneori, într-o accepție mai largă, prin **e.m.** se înțelege corpul ofițeresc, în opoziție cu restul armatei. *(V.S.)*

Elitism, doctrină care susține că, în orice societate, sarcina conducerii vieții sociale îi revine în mod firesc unui grup restrîns de oameni superior dotați, constituind o *elită*. După doctrina **e.**, doar cei „dotați", dispunînd de un „grad superior de mobilitate socială ascendentă", ar putea să urce în stratul suprapus al societății, asigurîndu-și un nivel de viață superior și o poziție politică hotărîtoare. Opusă concepției materialist-istorice despre rolul maselor și al personalității în istorie, teoriei marxiste a claselor și luptei de clasă, doctrina **e.** tinde să justifice dominația minorității posedante, ai cărei reprezentanți au privilegiul accesului neîngrădit la cultură și putere. În doctrina **e.** s-au manifestat mai multe variante, în funcție de modalitatea întemeierii dominației elitei: „cultul eroilor" (Thomas Carlyle), opo-

Scanned with OKEN Scanner

ziția dintre cei „tari" și „oamenii de turmă" și doctrina „supraomului" (Fr. Nietzsche), variantele *organicismului* (*darwinismul social* și *rasismul*), doctrinele *fascismului* (hitlerismul, mussolinismul, „elita ascetică" legionară etc.), teoria „oamenilor de vocație" (C. Rădulescu-Motru); varianta realist-pozitivistă („clasa politică" — G. Mosca, „elitele guvernante" și teoria *„circulației elitelor"* — V. Pareto, „Führerdemokratie" sau „democrația conducătorilor" — Max Weber), *tehnocratismul* și variantele contemporane ale *neoconservatorismului* și *neofascismului*. *(O.T.)*

Emancipare (de la lat. *emancipatio* „eliberarea fiului de sub tutela părintească"), acțiunea orientată spre cîștigarea independenței, pentru eliberarea dintr-o stare de dependență. Și astăzi **e.** continuă să aibă și un sens de trecere a tineretului la activitatea netutelată de părinți, dar ea are, de regulă, o semnificație mult mai cuprinzătoare, incluzînd în sfera sa felurite fenomene social-politice. În acest sens, există o **e.** ideologică și politică a unei clase sociale, a unei națiuni sau a unui popor. **E.** ideologică constă în elaborarea unui sistem de idei și de teorii care să reflecte, să susțină și să impună interesele deosebite, proprii ale unei clase sociale, națiuni sau ale unui popor, conferindu-le conștiința de sine, care stă la temelia organizării și activității lor politice independente. **E.** ideologică și politică este condiția fundamentală a unei autentice eliberări. **E.** națiunilor și popoarelor, caracteristică mișcării contemporane de eliberare națională, urmărește asigurarea dreptului exclusiv al popoarelor de a hotărî în legătură cu organizarea lor social-politică și de stat, de a-și valorifica potențialul uman și bogățiile naturale corespunzător nevoilor și intereselor proprii, ea vizează deopotrivă dreptul popoarelor de a participa nestingherite la soluționarea problemelor internaționale și la diviziunea și schimbul internațional de valori materiale și spirituale pe baza deplinei respectări a *independenței*, *egalității*, *suveranității*, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc. Datorită acutei pătrunderi a politicului în toate domeniile vieții sociale moderne **e.** are în toate formele sale de manifestare, fără excepție, un subliniat caracter politic. Unul dintre amplele și îndelung disputatele procese social-politice contemporane a fost și continuă să fie cel al **e.** femeii, adică al eliberării ei sociale și al asigurării deplinei egalități în drepturi și libertăți cu bărbatul. Profund inumana discriminare a femeii în ce privește dreptul la muncă, salarizare și existență socială, practicată în numeroase țări capitaliste determină conținutul major al puternicelor acțiuni desfășurate de organizațiile de femei și larg aprobate și sprijinite de partidele comuniste din aceste țări. De asemenea, o puternică mișcare socială contemporană se desfășoară pentru **e.** tineretului. Există în practica social-politică și juridică a multor țări nesocialiste mari discrepanțe între vîrsta la care un cetățean începe să muncească, deci să participe la asigurarea condițiilor materiale ale vieții sociale, și, odată cu aceasta, să poarte răspunderi juridice și vîrsta la care începe să aibă libertăți și drepturi politice. Conjugate cu practicile sociale discriminatorii generate de orînduirea capitalistă asemenea fenomene stau la temelia mișcărilor tineretului. **E.** ca fenomen social privind clasele, grupuri ale populației, națiunile ori popoarele este condiționată de activitatea politică conștientă, iar realizarea ei concordant cu autentica echitate socială nu este po-

Scanned with OKEN Scanner

sibilă decît în perspectiva revoluției și construcției socialiste. *(N.D.)*

Erezii (de la gr. *airesis* „alegere, funcție electivă, magistratură, preferință, înclinație, căutare, studiu particular, școală filozofică, școală literară, școală medicală, partid politic, facțiune"), în mișcări protestatare, în evul mediu, cu caracter predominant religios (arianismul, montanismul, donatismul etc.), social (bogomilismul, catharismul, husitismul), filozofic (**e.** berangeriană, abélardiană, averroistă etc.). Deși nici **e.** predominant religioase nu le lipsește protestul, cu adevărat protestatare sînt doar cele cu caracter social și filozofic. Este adevărat că și acestea din urmă sînt într-o parte a lor religioase, în evul mediu „toate atacurile revoluționare, sociale și politice" fiind în același timp și **e.** teologice (Fr. Engels). Dar **e.** cu caracter social și cele filozofice nu sînt finalizate în refacerea dogmei. Bogomilii sau catharii, Occam sau Marsilio din Padua nu revendicau un alt mod de a înțelege dogmele fundamentale ale creștinismului. Îndeobște **e.** cu caracter predominant social sînt mai mult decît protestatare, sînt revendicative și, cel mai adesea, au caracter de masă. Ereticii sînt atît împotriva bisericii și a clerului cît și a nobililor. Ei denunță nedreptatea lumii în care trăiesc și acuză de imoralitate pe nedrepții stăpîni ai lumii fie laici, fie clerici. Divulgă corupția clericilor și complicitatea lor la instalarea și perpetuarea nedreptății. Protestul îl fac în numele legalității și al dreptului la viață omenească al tuturor oamenilor și invocă, în ajutor, cuvîntul lui Hristos. Îndeobște, ei consideră antinomice valorile creștinismului primitiv (pentru că se reîntorc la acesta) cu nedreptatea, cu inegalitatea, cu imoralitatea. Cine alege valorile negative, trădează principiile creștine. De aceea, clericii și nobilii, alegîndu-le, trebuie să piară. Creștini autentici ar fi doar aceia care acceptă să trăiască după principiile înscrise în cărțile Noului Testament. Cum biserica și nobilii le-au încălcat, se impune reconstruirea creștină a lumii. Deși se ajută de cuvîntul lui Hristos, ereticii nu rămîn însă la dezbaterea religioasă. Ei nu urmăresc revenirea la creștinismul primitiv pentru a reinstaura pur și simplu creștinismul autentic. **E.** cu caracter preponderent social sînt expresie a luptei de clasă și nu a luptei între religii sau între diferite moduri de a înțelege aceeași religie. Ereticii aspiră la o altă așezare a lumii, dar nu cunosc, nu pot să cunoască, drumurile drepte care duc la ea. Sînt de aceea utopici în elanurile lor, dar nu visători iremediabili și fără aderență la real. Unii, este adevărat, au ales renunțarea și departe de oameni construiau o altă lume (de ex. Gioaccino da Fiore și gioachiniștii). Cei mai mulți însă (bogomilii, catharii, husiții) au ales calea revoltei și dacă au fost înfrînți, neavînd suficientă forță economică și politică, neavînd un program de luptă clar, au contribuit, totuși, la slăbirea rînduielilor feudale. Prin aceasta utopismul lor este diminuat. *(Gh.V.)*

Etatism (fr. *Etat* „stat"), termen folosit în literatura burgheză pentru a desemna, concomitent, o doctrină economico-politică și o tehnică guvernamentală corespunzătoare, constînd în revendicarea și justificarea amestecului statului nu numai în sectorul public ci și în cel al întreprinderii private și, uneori, chiar în viața profesională a fiecărui cetățean. **E.** se opune astfel doctrinei și politicii *liberalismului* clasic, avînd însă și funcția ideologică de a prezenta statul burghez contemporan în stare să rezolve, prin intervenția sa,

Scanned with OKEN Scanner

contradicţiile proprii societăţilor capitaliste şi să realizeze o politică ce ar satisface interesele întregii societăţi. În realitate, **e.** ţine de esenţa capitalismului monopolist de stat, fiind o modalitate de apărare a intereselor burgheziei monopoliste. V. şi *dirigism.* *(O.T.)*

Etnic (*grup*) (gr. *ethnos* „popor"), unitate de populaţie, cu particularităţi comune de limbă, de cultură materială şi spirituală, în majoritatea cazurilor caracterizată şi printr-o comunitate teritorială. Ca orice comunitate etnică, grupul **e.** este legat prin descendenţa comună a membrilor săi, prin convieţuirea în decursul existenţei mai multor generaţii, dar nu reprezintă o subdiviziune biologică a speciei umane, ci una care se formează şi se menţine ca atare, ca rezultat al unor condiţii social-istorice deosebite. Alături de *naţionalitate*, *grupul* **e.** reprezintă o comunitate etnică de amploare şi deci de importanţă secundară în raport cu unităţile de populaţie fundamentale: *poporul*, *naţiunea.* *(A.R.)*

Etnocentrism (gr. *ethnos* „popor" şi lat. *centrum* „centru"), termen introdus în ştiinţele sociale de W.G. Sumner (1906) şi prin care definea concepţia după care grupul propriu este considerat centrul tuturor celorlalte, care sînt apreciate şi gradate în raport cu el; acest sens iniţial s-a păstrat în ştiinţele sociale, **e.** implicînd ideea identificării individului cu cultura grupului său şi a supoziţiei (sau credinţei) acestuia că respectivul tip cultural reprezintă cea mai bună şi mai justă cale de acţiune. În cultura burgheză europeană, **e.** a funcţionat şi ca o premisă ideologică discriminatoare, implicită sau explicită, de superioritate a culturii proprii europene, în subaprecierea celorlalte tipuri de cultură, astfel că, de pildă, istoria gîndirii politice, filozofice etc. începea, de regulă, cu gîndirea greacă, ignorîndu-se aporturile altor civilizaţii, anterioare sau contemporane, cum ar fi cea a orientului antic. În gîndirea şi practica politică **e.** s-a manifestat atît la nivel continental (europocentrism, americanocentrism) cît şi la nivel naţional (de ex. în Franţa, *naţionalismul* liberal al lui Michelet proclama misiunea Franţei, patria libertăţii democratice, de a face să triumfe în lume libertatea şi egalitatea; în Germania, începînd cu Fichte, care găsea misiunea naţiunii germane în „a apăra civilizaţia şi a găsi adevărul" şi culminînd cu naţionalismul pangermanist, de factură social-darwinistă şi rasistă, care şi-a găsit forma paroxistică în *naţional-socialism;* în S.U.A. în *geopolitica* lui Mahan şi politica „marii bîte" a preşedintelui Th. Roosevelt, care afirmau predestinarea nord-americanilor de a domina continentul etc.). În antropologia culturală contemporană **e.**, considerat ca o poziţie extraştiinţifică, a fost contracarat de teoria relativităţii culturale. În gîndirea politică, **e.** i se opune ideea egalităţii şi independenţei popoarelor şi statelor, ca exigenţă ştiinţifică şi ideologică. *(O.T.)*

Eugenie (gr. *eu* „bine" şi *genes* „rasă"), ramură a biologiei care se ocupă de îmbunătăţirea caracteristicilor ereditare ale unei specii. În politologie constituie acea orientare din cadrul concepţiilor rasiste, care a promovat teoria pseudoştiinţifică despre posibilitatea şi necesitatea de a se îmbunătăţi, prin intervenţii violente, lipsite de scrupule morale, caracteristicile biologice, ereditare ale rasei, precum şi de a se apăra aşa-zisa puritate a rasei, prin suprimarea fizică sau prin sterilizarea forţată a elementelor declarate a fi de valoare biologică inferioară. V. şi *biopolitică.* *(A.R.)*

Scanned with OKEN Scanner

Executiv (*puterea executivă*) (lat. *executio*, deriv. din *exsequi* „a urmări începînd de la...“), acea parte a puterii de stat prin care, în lumina principiului separaţiei puterilor din dreptul constituţional burghez, se realizează conducerea nemijlocită a statului. Principiul suveranităţii poporului reclamă primatul politic, supremaţia parlamentului faţă de celelalte puteri în stat. Teoria separaţiei puterilor a rezervat *puterii* **e.** un rol egal cu puterea legislativă şi cea judecătorească în cadrul mecanismului de stat, reclamînd echilibrul, autonomia puterilor. *Puterea* **e.** în sistemul constituţional burghez poate fi reprezentată de un organ unic — preşedintele republicii ales prin sufragiu universal. În regimurile prezidenţiale poate exista un dualism **e.**: şeful statului — preşedintele republicii sau monarhul şi consiliul de miniştri — cabinetul — în regimurile denumite regim de cabinet. Tendinţa supremaţiei *puterii* **e.** în statele burgheze contemporane constituie un fenomen general, indiferent de particularităţile de ordin constituţional sau politic. Concentrarea puterii în mîinile **e.** reprezintă un proces de limitare a democraţiei, prin aceea că puterea trece de la parlament — instituţie reprezentativă, formată potrivit unei proceduri relativ democratice şi a cărei activitate se desfăşoară, în parte, pe baza unor principii democratice, — la instituţiile **e.**, a căror activitate este în mai mică măsură şi numai indirect sub controlul opiniei publice. Necesitatea concentrării puterii în mîinile **e.** este justificată îndeosebi de considerentul necesităţii întăririi statului capitalist contemporan, ridicării eficacităţii intervenţiei statului în viaţa economică şi socială. Primatul **e.** se realizează, uneori cu sau fără schimbări constituţionale exprese referitoare la forma de guvernămînt, cu ajutorul mecanismelor şi procedeelor complicate ale parlamentarismului burghez contemporan, prin crearea unei legături puternice directe între guvern şi majoritatea parlamentară, cu ajutorul disciplinei de partid a membrilor majorităţii (acolo unde există sistemul bipartid de guvernare). Gîndirea marxistă, afirmînd unicitatea puterii de stat şi, respingînd ideea separării puterilor, recunoaşte articularea funcţională a exercitării ei prin organe ale puterii, ale administraţiei şi organelor judecătoreşti. *(L.L.)*

Existenţialism (*politic*) (lat. *existentia* „modul de a fi al celui ce apare“), concepţie politică a filozofilor existenţialişti (unele dintre aceste concepţii sînt consecinţe firesti ale tezelor filozofice propovăduite de filozofii existenţialişti, altele însă nu decurg în mod necesar din aceste teze, marcînd, în unele cazuri, chiar o îndepărtare de la ele). Primul reprezentant al filozofiei existenţialiste este considerat gînditorul danez din sec. 19 S. Kirkegaard (unii îi numără printre premergători şi pe gînditorii germani F. Nietzsche şi, în parte, E. Husserl precum şi pe scriitorul rus Dostoievski). **E.** are două ramuri importante: cea germană, care s-a afirmat îndeosebi după primul război mondial (Heidegger, Jaspers etc.) şi cea franceză, care s-a manifestat în special după cel de-al doilea război mondial (Camus, Sartre, Merleau-Ponty etc.). Perioada de vîrf a răspîndirii **e.** cuprinde primele două decenii postbelice, cînd această filozofie a căpătat o influenţă considerabilă într-o seamă de ţări occidentale în variate sfere ale vieţii spirituale, în special în literatură. Există şi alte categorizări ale filozofilor existenţialişti şi anume: **e.** ateu (Heidegger, Sartre etc.) şi **e.** religios (Jaspers, Gabriel

Scanned with OKEN Scanner

Marcel etc.). De fapt, oricare categorizare e relativă, existînd mari deosebiri între concepţiile filozofice ale gînditorilor în cauză. Diversificarea e şi mai pronunţată atunci cînd este vorba de concepţiile lor politice. Elementul comun al concepţiilor **e.** atît de diverse este situarea existenţei umane — în sensul de existenţă concretă individuală — în centrul construcţiei teoretice. Se postulează primordialitatea existenţei astfel concepute faţă de esenţă, înţelegînd prin esenţă tot ceea ce este general uman, deci şi natura socială a omului. O temă comună a filozofiei **e.** este afirmarea caracterului solitar al individului, cu un corolar de categorii şi concepte despre „a fi azvîrlit în lume", „angoasă", „condamnare la libertate" etc. La toate problemele fundamentale ale omului, **e.** *politic* caută, în general, o rezolvare pe planul existenţei individuale. Pentru Jaspers, cheia rezolvării marilor probleme sociale şi politice contemporane — inclusiv evitarea pericolului unui război mondial termonuclear — constă în desăvîrşirea morală individuală, spiritul de sacrificiu (Opfer) etc. Pentru Heidegger, singura soluţie posibilă pentru omul confruntat cu marile probleme sociale şi politice o constituie îndepărtarea de ele. În timpul fascismului, Jaspers s-a retras, păstrîndu-şi concepţiile politice liberal-democratice, în timp ce Heidegger s-a apropiat de fascism, nu în ultimul rînd datorită acceptării şi continuării pe planul gîndirii sale politice a ideii nietzscheene despre „Wille zur Macht". După cel de-al doilea război mondial, atît în gîndirea politică a lui Jaspers cît şi în cea a lui Heidegger apar şi elemente demne de atenţie. Amîndoi sesizează marele pericol pentru omenire ce-l reprezintă armele termonucleare, Heidegger avertizează împotriva pericolului de alienare datorat revoluţiei tehnice, Jaspers critică tendinţele de ciuntire a democraţiei (burgheze). În ansamblu însă, pe planul gîndirii politice, **e.** *politic* german se orientează spre dreapta. Unii autori explică această situaţie şi prin faptul că nazismul a reuşit să distrugă, respectiv să împrăştie intelectualitatea progresistă, iar **e.** fiind eminamente o filozofie a intelectualilor, lipsa — în acea vreme — a bazei sociale progresiste explică caracteristica amintită a **e.** *politic* german. O asemenea explicaţie sociologică pare să fie confirmată şi de caracteristicile gîndirii existenţialiste franceze în care (excepţînd pe G. Marcel), orientările de stînga sînt dominante, ca reflex al puternicului curent de stînga din rîndurile intelectualităţii franceze. În timp ce la existenţialiştii germani elementele de critică faţă de lumea capitalistă se împletesc cu ostilitatea făţişă faţă de marxism şi socialism, la numeroşi reprezentanţi ai **e.** francez (într-o anumită măsură şi la Merleau-Ponty, dar îndeosebi la Sartre) se manifestă o apropiere de marxism. Aceşti gînditori recunosc că problemele umane fundamentale sînt de natură socială şi în măsura în care caută răspunsuri la ele depăşesc de fapt soluţiile ce decurg din absolutizarea planului existenţei individuale. Există, desigur, mari deosebiri şi în concepţiile reprezentanţilor **e.** francez. Concepţia lui Camus se caracterizează printr-un pesimism, nutrit din convingerea dominaţiei răului în lume. Deşi răul nu poate fi dezrădăcinat, menirea omului este de a se revolta şi a lupta continuu împotriva răului; aceasta este o luptă sisifică. Ideea revoltei, a luptei împotriva forţelor răului, în favoarea celor oprimaţi şi suferinzi, a eroismului (tragic) constituie partea cea mai valoroasă a gîndirii politice a lui Camus (participant activ la lupta antifas-

Scanned with OKEN Scanner

cistă). Începutul anilor '50 marchează un șir de rupturi în rîndurile existențialiștilor francezi, rupturi determinate în primul rînd de divergențe politice. Opunerea de către Camus a revoltei tragice revoluției sociale, pe care o declară inutilă, nefiind în stare nici ea să dezrădăcineze răul, îl conduce la ideea de a se întoarce de la luptele sociale la închistarea în sine. Revolta trebuie îndreptată împotriva răului din noi. Sartre (și Françis Jeanson) critică această poziție a lui Camus înrudită cu cea religioasă, precum și alunecarea lui spre dreapta. În aceeași perioadă intervine ruptura dintre Merleau-Ponty și Sartre. Cu toată poziția lui inițială de stînga, determinată de mișcările de idei din cadrul rezistenței franceze, cu receptivitatea lui față de unele idei marxiste, Merleau-Ponty nu a depășit, în politică, un democratism mic-burghez, o concepție a „căii a treia". Decepționat de manifestările perioadei *cultului personalității*, Merleau-Ponty le-a identificat cu aspecte esențiale ale marxismului și socialismului, dezicîndu-se de acestea din urmă. Dimpotrivă, Sartre a știut să facă distincțiile necesare, evoluînd pe poziții tot mai apropiate față de marxism. Atitudinile și activitatea politică a lui Sartre — care i-au atras în repetate rînduri atenția opiniei publice mondiale asupra lui — nu poate fi separată de concepția lui despre libertate și corolarul acesteia: sublinierea răspunderii totale a omului față de sine și față de lume. Apropierea lui Sartre de marxism nu este univocă: pe planul concepțiilor sociale el încearcă, după remarca lui Gurvitch, o împăcare dintre **e.** cu ideile lui Hegel și Marx (în concepția lui despre dialectica socială), încercare eșuată. Totodată acceptă o serie de idei fundamentale ale marxismului, printre care cea a luptei de clasă, a rolului conducător al proletariatului în revoluția socialistă (polemizează, în apărarea acestei idei, cu Marcuse), acceptă idealurile socialiste, combate denaturările lor dogmatice. Există o contradicție internă între aceste elemente ale gîndirii sale politice și cele de sorginte existențialiste, ceea ce și explică, în parte, sinuozitățile evoluției sale teoretice și politice. Aducerea pe prim plan a problematicii omului ca individ precum și a libertății în perioada în care într-o viziune dogmatică a marxismului ele au fost fie neglijate, fie denaturate, explică „priza" **e.**, constituind un merit al său. Punînd probleme reale, **e.** a oferit totodată soluții în esență greșite, reducînd problemele sociale și politice la cele etice-individuale, vrîndu-se de fapt o alternativă la marxism. Debarasat de cătușele dogmatismului, marxismul creator oferă soluții reale problemelor sociale, politice și etice ale omului.

(*N.K.*
L.Z.)

Explicația științifică (lat. *explicare* „a desfășura gîndurile, a le expune clar"), una din funcțiile oricărei teorii acceptabile. Ea a fost pusă sub reproș :l de speculație metafizică și contestată de către pozitivism, care opunea pe *cum* lui *de ce* și absolutiza fie funcția predicativă (Comte și neopozitiviștii), fie funcția rezumativă (Mach, cu principiul economiei de gîndire) a științei. **E.ș.** se constituie din răspunsuri la întrebarea „de ce X", locul lui X putînd fi luat de propozițiile care descriu faptul pe care vrem să-l înțelegem. Răspunsul constă în indicarea altor fapte care constituie rațiunea de a fi a faptului de explicat. **E.ș.** învederează conexiuni cauzale și/sau legice între lucruri sau între enunțuri care nu fuseseră corelate pînă atunci. „Un fapt particular este... explicat cînd i s-a indicat

Scanned with OKEN Scanner

cauza sau i s-a stabilit legea sau legile cauzării față de care producerea sa este un caz" (J.St. Mill, Sistem de logică). „Ceea ce explicația vizează în primul rînd este deducerea fenomenului plecînd de la antecedentele sale, față de care el va trebui să fie consecință logică" (E. Meyerson, „De l'explication dans les sciences"). **E.ș.** prin cauze se numește genetică, cea prin legi nomologică. Schema oricărei explicații posibile se reduce la următorii trei termeni: 1) ceva de explicat, adică explicandum; 2) ceva care să explice, adică explicans; 3) o relație între explicandum și explicans, adică tocmai relația de desfășurare, de derivare, de explicare. Cînd **e.ș.** are structura unui raționament deductiv în care mulțimea premiselor (explicansul) este constituită din legile universale și condițiile de producere a explicandumului, iar explicandumul obținut în concluzie este implicat formal în explicans, se numește explicație nomologic-deductivă și are o valoare deosebită. Alt tip de **e.ș.** este cea teleologică, despre care s-a crezut că e utilizabilă numai cu referire la acțiunile umane și care constă în indicarea scopului (gr. *telos*) urmărit a fi realizat în viitor. **E.ș.** prin scop a acțiunilor umane individuale sau colective este reductibilă la explicația de tip cauzal (genetic), scopurile și intențiile putînd fi considerate cauze subiective. **E.ș.** teleologică se poate aplica cu folos la lucruri, dacă li se aplică matricea antropomorfică, adică dacă sînt tratate ca și cum ar urmări scopuri. Ca „scop" al lucrului poate fi considerată fie realizarea completă a naturii lui, fie, în viziune sistemică, contribuția adusă la menținerea (sau restabilirea) sistemului din care face parte. **E.ș.** de orice tip conduce de la știut la cunoscut, arătînd de ce un fapt despre care se știe că are loc, are într-adevăr loc, de ce o lege știută ca valabilă este într-adevăr valabilă. **E.ș.** adîncește înțelegerea lucrurilor.

(Șt. G.)

F

Fabianism (de la numele lui Fabius Cunctator, conducător de oşti roman „cel ce amînă, tergiversează"), curent reformist în Anglia, constituit drept antipod al *socialismului ştiinţific*. Societatea Fabiană a luat fiinţă în 1884 raliindu-se în 1900 Partidului Muncitoresc ca o grupare literar-publicistică a acestuia, fixîndu-şi ca obiectiv studierea condiţiilor sărăciei. Printre reprezentanţii mai de seamă ai **f.** îi întîlnim pe soţii Webb (Sidney James şi Beatrice), Morgan Phillips, Clement Richard Attlee, Herbert Morison şi alţii. Oficial **f.** protesta împotriva oricărei filozofii, numeroşi din adepţii lui s-au situat pe baze religioase, în concepţiile lor sociale şi istorice propovăduind rolul hotărîtor al ideilor, negînd lupta de clasă. Susţineau şi propagau colaborarea dintre clasele antagoniste, evoluţia treptată asigurată prin reforme economice. Au propus socializarea industriei prin mijloace constituţionale, parlamentare. **F.** a militat pentru menţinerea cadrelor imperiului britanic mondial, susţinînd că dominaţia britanică în colonii îndeplineşte o misiune civilizatoare. Societatea Fabiană, spunea Lenin, reprezintă expresia cea mai desăvîrşită a oportunismului şi a politicii muncitoreşti liberale. În anul 1930 societatea se contopeşte cu „New Fabian Research Bureau", condus de G.D.H. Cole, desfăşurînd doar o activitate de cercetare şi editorială. În prezent, ea numără circa şase mii de membri. *(I.G.)*

Falangism (gr. *phalanx* „formaţie de luptă a infanteriei cu armă grea din Grecia antică"), mişcare fascistă din Spania, partidul fascist fiind cunoscut sub numele de „Falange Española". Înfiinţat în 1933, denumirea şi forma le-a primit în 1935 prin unificarea Falangei Spaniole Tradiţionaliste şi Falangei Spaniole a Juntelor Ofensivei Naţional-Sindicaliste. Rebeliunea forţelor monarho-fasciste reunite sub steagul **f.** împotriva guvernului legal al Republicii Spaniole — rebeliune sprijinită de Italia fascistă şi Germania hitleristă — a fost aceea care a declanşat în iulie 1936 războiul civil din Spania. După răsturnarea guvernului de front popular, după înăbuşirea în sînge a luptei de eliberare a poporului spaniol din perioada iulie 1935—aprilie 1939 puterea politică a trecut în mîinile **f.** care primeşte denumirea oficială de „Mişcare Naţională", înglobînd interesele marilor moşieri, marilor capitalişti, ale cercurilor militariste reacţionare şi ale clerului superior. *(I.G.)*

Fapt social, orice eveniment, situaţie, fenomen sau realitate care, într-un fel sau altul exprimă un aspect al vieţii sociale. Principalele sale caracteristici: este exterior conştiinţelor individuale; este relaţio-

nal și exercită o anumită influență (sau constrîngere) asupra conștiinței individuale; reprezintă o medie tipică și normativă pentru fiecare specie de relații sociale; prezintă o anumită independență în raport cu manifestările sale individuale; este mai mult sau mai puțin instituit și integrat în structuri ierarhizate; este funcțional și în acest sens contribuie la menținerea unei configurații sociale determinate și a unui sistem de relații structurate între indivizi. Pentru E. Durkheim **f.s.** este orice modalitate de a acționa, susceptibilă să exercite asupra individului o constrîngere exterioară, sau care există în general, pentru o întreagă societate, avînd o existență proprie, independentă de manifestările sale individuale. Marcel Mauss folosește expresia de **f.s.** total. Pentru el socialul este „un ansamblu de acte sau de idei instituite, pe care indivizii le au în față și care li se impun mai mult sau mai puțin. Conceptul reunește instituții politice, organizații juridice și economice, credințele și superstițiile, obiceiurile, modelele și uzanțele...“ Noțiunea de **f.s.** *total* reamintește că societatea este o totalitate integrată și că decupajele de ordin ideologic, economic etc. pe care cercetătorul social le face, sînt impuse de sarcinile cercetării. Un **f.s.** este real — spune Mauss — numai integrat în întregul sistem. *(P.C.)*

Fascism (lat. *fascis* „legătură de nuiele, semnul lictorilor romani“), curent politic și social de extremă dreaptă, reprezentînd dictatura teroristă, fățișă a celor mai reacționare, șovine elemente ale capitalului financiar și a moșierimii (în țările unde moșierimea mai joacă un rol important în viața social-politică); regim de violență organizată și înarmată, îndreptat împotriva mișcării revoluționare a clasei muncitoare, a mișcării comuniste, împotriva luptei pentru progres, eliberare socială și națională a forțelor progresiste, înaintate, democratice ale societății; dominația politică a celor mai agresive cercuri ale claselor exploatatoare care, înlocuind *democrația burgheză*, instaurează dictatura deschisă, brutală, teroarea și represiunile împotriva oricărui adversar, introducînd monopolul lor politic nelimitat. **F.** constituie expresia neputinței claselor exploatatoare de a-și exercita și menține dominația prin intermediul democrației burgheze și are ca scop fundamental menținerea orînduirii bazată pe exploatare prin nimicirea tuturor forțelor înaintate ale societății. Organizatoric, **f.** și-a făcut apariția în Italia, după primul război mondial (1919—1920) sub forma „fasciilor“, mișcare ce a avut în frunte pe Benitto Mussolini. Regimul fascist a fost instaurat pentru prima dată în Italia, la sfîrșitul lunii octombrie 1922, odată cu însărcinarea de către vîrfurile cele mai reacționare ale claselor exploatatoare, în frunte cu regele Victor Emanuel al III-lea, a lui Mussolini, cu formarea guvernului, în condițiile creșterii disensiunilor și presiunii mișcării fasciste în viața politică italiană. În Germania, regimul fascist se instaurează în ianuarie 1933, odată cu preluarea puterii de către „așa-numitul“ Partid național socialist german, condus de Adolf Hitler, care devine cancelar al Germaniei. Organizații fasciste au luat ființă și regimuri fasciste au fost instaurate în Japonia, Portugalia, Spania, Bulgaria, Ungaria, România, Polonia. Ideologic și politic, **f.** a îmbrăcat, în chip demagogic și diversionist, o haină națională și socialistă, în realitate neavînd nimic comun nici cu interesele naționale ale acestor popoare și nici cu socialismul; **f.** propagă concepțiile cele mai retrograde, obscurantiste despre lume,

Scanned with OKEN Scanner

societate și raporturile dintre oameni și națiuni; propovăduiește și practică un șovinism și rasism exacerbat potrivit așa-numitului drept al unor rase și națiuni la dominația mondială; justifică expansiunile și cotropirile teritoriale pe seama altor popoare. Filozofic, **f.** este susținut și explicat prin intermediul *geopoliticii* precum și printr-un arsenal de teze ultrareacționare care propagă iraționalismul, anticulturalismul, misticismul, idealismul, disprețul față de om, cultul instinctelor primare și a supunerii necondiționate, oarbe față de voința conducătorului, a „fuhrerului". Pentru a ademeni masele, **f.** a folosit demagogia socială, propovăduind o seamă de teze „anticapitaliste" și iluzia rezolvării unor nevoi arzătoare ale maselor muncitoare, menținînd intacte rînduielile sociale bazate pe clase antagoniste, orînduirea capitalistă; **f.** propagă „revoluționarea omului" și nu răsturnarea de la putere a claselor exploatatoare și înlocuirea lor cu puterea celor ce muncesc. În planul politicii externe, a promovat revizionismul teritorial ceea ce a dus la dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial de către puterile „Axei" (Germania, Italia, Japonia), război în care a fost antrenată aproape întreaga omenire și care a adus uriașe pierderi de vieți omenești, de valori materiale și spirituale. **F.** a constituit cel mai mare pericol pentru civilizația mondială, pentru existența a numeroase popoare și națiuni, pentru ființa multor state, inclusiv a României. În țara noastră P.C.R. a chemat la luptă, a unit și organizat clasa muncitoare, masele populare de la orașe și sate, intelectualitatea progresistă, numeroși oameni politici democrați împotriva **f.** și a tendințelor de fascizare a țării. Puternicele lupte revoluționare desfășurate de proletariatul român sub conducerea P.C.R. în perioada imediat următoare instaurării la putere a **f.** în Germania, au avut un amplu ecou internațional. Din păcate, nu toate forțele democratice, antifasciste au răspuns la timp chemării P.C.R. de a se ridica cu toată hotărîrea la lupta contra **f.** și războiului, atitudine scump plătită de întregul popor. Contribuția adusă de România la războiul antifascist, la înfrîngerea Germaniei fasciste, a dovedit că poporul român nu avusese nimic comun cu politica fascistă. P.C.R. și-a dovedit tăria și capacitatea de organizare și unire a tuturor forțelor democratice și patriotice în lupta pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și asigurarea dezvoltării libere, independente și democratice a țării. V. și *legionarism*, *neofascism*. *(M.F.)*

Federalism (lat. *foedus* „alianță, uniune"), unirea mai mult sau mai puțin stabilă a unor organisme sau entități politice diferite care își păstrează în cadrul uniunii individualitatea lor specifică. Teoria **f.** a fost elaborată de gînditori iluștri: Johannes Althusius, Kant, Rousseau, Montesquieu, Tocqueville. Lenin își aduce o contribuție hotărîtoare la cristalizarea teoriei de pe platforma filozofiei marxiste. În procesul formării statelor naționale burgheze **f.** a avut un rol important. El își păstrează viabilitatea și în socialism. În doctrina politică se deosebesc: **f.** ca subiect de drept internațional, (**f.** interstatal) și **f.** ca subiect de drept de stat (**f.** intrastatal). În funcție de natura **f.** se disting: a) confederația de state și b) statul federal. În cadrul confederațiilor și asociațiilor de state, statele își păstrează suveranitatea, independența lor integrală, pactul federal referindu-se la luarea unor decizii în comun în domeniul relațiilor internaționale, confederația nedispunînd de organe centrale, relațiile intersta-

Scanned with OKEN Scanner

tale rezolvîndu-se prin conferinţe diplomatice, a căror competenţă este definită de pactul federal. Uniunea de state poate cunoaşte şi forme mai evoluate cu organe comune cum sînt: adunarea reprezentativă, şeful de stat, organele diplomatice, armata, finanţele, fiinţa statală distinctă fiind marcată şi în acest caz de parlamente şi guverne separate. Exemple istorice ale confederaţiei de state: Elveţia între anii 1803—1815 şi 1815—1848, Confederaţia Statelor Unite ale Americii din 1778—1787 şi Bundul german din 1815 pînă la 1866. Statul federal este o comunitate a statelor nesuverane care presupune un stat central cu competenţă şi personalitate distinctă ale statelor membre ale comunităţii. Faţă de statele unitare, statele federale nu vizează în principiu unificarea statală. Organizarea statală de tip federal presupune constituirea şi existenţa unor instituţii federale însărcinate cu rezolvarea problemelor comune, funcţiile statale fiind împărţite între statul federal şi statele membre. În urma acestei situaţii, în statele federale găsim paralel organe ale puterii şi ordinii de drept federale şi organe ale puterii şi ordinii de drept a statelor membre. În statul federal statele membre participă la legiferarea federală, în condiţiile existenţei unei delimitări a competenţelor în realizarea sarcinilor statale (legiferare, jurisdicţie, administraţie). Numeroase state au forme federale: U.R.S.S., R.S.F. Iugoslavia, S.U.A., R.F.G., Austria, Elveţia, Canada, Australia, India, Mexic, Argentina, Venezuela, Brazilia, Mali, Malaysia etc. *(L.L.)*

Feudalism (lat. *feudalis*, de la *feudum* „relativ la o proprietate, un fief, o posesiune exclusivă, absolută"), formaţiune social-economică situată, în unele ţări, după orînduirea sclavagistă sau tribu-

tară, iar în altele, direct după descompunerea comunei primitive şi care precede orînduirea capitalistă. Se caracterizează prin proprietatea feudală asupra pămîntului şi proprietatea incompletă a feudalului laic sau bisericesc asupra producătorului, a iobagului. Spre deosebire de sclavi, iobagii fiind proprietarii unei părţi din mijloacele de producţie (unelte, vite de muncă), avînd o gospodărie independentă, erau cointeresaţi într-o oarecare măsură în munca lor, în creşterea producţiei, fapt ce a determinat şi o dezvoltare deşi în ritm lent, a forţelor de producţie. Baza economică a orînduirii feudale o constituie proprietatea feudalilor asupra domeniilor; producţia agricolă desfăşurată cu mijloace tehnice care, deşi dezvoltate faţă de sclavagism, rămîn simple şi rudimentare (unelte simple şi animale) constituie principala ramură a economiei; se practică de asemenea meşteşugurile şi comerţul. O parte a domeniului feudal se afla în folosinţa ereditară a iobagilor. Economia feudală este în general, o economie naturală, închisă, în cadrul feudei se produc aproape toate produsele necesare. Clasele sociale fundamentale sînt: feudalii şi iobagii (în unele locuri s-au numit şerbi), ţăranii dependenţi de stăpînul lor; în afară de acestea mai existau ţăranii liberi (moşnenii şi răzeşii în Ţările Române), meşteşugarii şi comercianţii, categorii ce vor constitui embrionul viitoarei clase în ascensiune, burghezia. Clerul forma o categorie socială aparte. Relaţiile dintre cele două clase sociale fundamentale sînt relaţii antagoniste, de exploatare, bazate pe însuşirea de către proprietarii funciari a unei părţi (plusprodusul) a produsului muncii ţăranilor sub diferite forme: renta în muncă (claca), renta în produse (dijma), renta în bani (dijma în bani). În general aceste trei forme s-au împletit, dar în perioada de

Scanned with OKEN Scanner

descompunere a orînduirii capătă extindere tot mai mare renta în bani. În afară de acestea ţăranul era obligat să plătească biruri şi dări statului şi bisericii. Clasele sociale erau clase — stări, în general închise, care nu permiteau trecerea dintr-o categorie socială în alta, nu generau o mobilitate socială decît în cazuri excepţionale; relaţiile dintre ele erau reglementate în principal prin mecanismul economic dar şi pe cale extraeconomică, ceea ce făcea ca relaţiile politico-juridice, obiceiurile şi tradiţiile să capete o importanţă deosebită. Se crea chiar aparenţa unui rol primordial al factorilor politico-juridici. Supunerea faţă de feudal era considerată o obligaţie morală, sacră, biserica avînd un rol important în alimentarea unei atare concepţii. Seniorul feudal dispunea de o mare autoritate şi putere: el era şef economic şi militar, judecător suprem, iar în perioada de început a f. exercita în unele ţări şi funcţii religioase. Feudalii erau constituiţi într-o ierarhie riguroasă în funcţie de mărimea domeniului: baronet, baron, conte, duce, marchiz. Între aceste categorii existau complicate relaţii de vasalitate. O categorie oarecum aparte o constituiau războinicii, cavalerii, oameni specializaţi în lupta armată care puteau fi nobili sau oameni liberi. Feuda şi titlul se transmiteau ereditar după anumite reguli care, de obicei, favorizau pe primul născut. Lupta de clasă în f. are în centru problema nedreptei împărţiri a pămîntului, dar în acelaşi timp ea grupează în lupta antifeudală pe toţi cei legaţi de încremenirea organizării sociale în stări. În decursul existenţei sale istorice f. a trecut prin trei stadii: 1) f. *timpuriu* (perioada de formare şi afirmare a relaţiilor feudale) caracterizată în special prin fărîmiţarea politică, autoritatea de necontestat a feudalului asupra domeniului său şi absenţa unei puteri politice centrale; 2) f. *dezvoltat* (perioada de maximă dezvoltare a orînduirii feudale) caracterizată prin tendinţa de unire politică, de centralizare a statelor feudale; 3) f. *tîrziu* (perioada de descompunere a modului de producţie feudal şi de apariţie a relaţiilor capitaliste). Orînduirea feudală a cunoscut o serie de particularităţi de la ţară la ţară. În Europa apuseană ea durează de la căderea Imperiului roman de apus (sec. 5) pînă la revoluţiile burgheze din Anglia (sec. 17) şi Franţa (sec. 18); în Rusia, din sec. 9 pînă la reforma agrară din 1861; în China, din perioada dinastiei Han (206 î.e.n. — 220 e.n.) pînă la începutul sec. 20. Pe plan suprastructural, puterea de stat a îmbrăcat caracterul de monarhie absolută. Biserica „chintesenţă şi consfinţire a dominaţiei feudale existente“ (Fr. Engels) a constituit o importantă forţă social-politică datorită faptului că era cel mai mare proprietar feudal, a monopolului ce-l deţinea asupra culturii scrise şi a învăţămîntului; cultura orînduirii feudale a fost puternic impregnată de spiritul religios şi a constituit terenul de luptă al unor tendinţe contradictorii — religioase şi laice. În ţările române apariţia şi dezvoltarea proprietăţii feudale a avut loc ca urmare a dezvoltării forţelor de producţie, a destrămării obştilor de ţărani liberi, ceea ce a făcut ca unii ţărani să-şi piardă pămînturile şi să fie aserviţi unor reprezentanţi ierarhici ieşiţi din rîndurile lor, care s-au transformat cu timpul în conducători ajungînd să-şi transmită ereditar funcţiile. Analiza marxist-leninistă pe care o face Programul P.C.R. dezvoltării orînduirii feudale în ţările române, arată că aceasta a îmbrăcat pe lîngă caracteristicile clasice fundamentale, anumite forme specifice originale, impuse de parti-

Scanned with OKEN Scanner

cularităţile româneşti. În Program se evidenţiază că „una din cele mai importante constă în împletirea relaţiilor de exploatare feudală cu relaţiile de proprietate ţărănească individuală şi de obşte în existenţa unor categorii de ţărani liberi — răzeşi şi moşneni — stăpîni pe pămînt, care se bucurau de anumite drepturi economice şi sociale." Consecinţa acestei stări de lucruri a imprimat ţărănimii, în întreg ev mediu, un rol deosebit în viaţa ţărilor româneşti, făcînd din ea atît forţa socială principală, a dezvoltării economico-sociale, cît şi factorul militar hotărîtor în bătăliile pe care poporul român a trebuit să le ducă pentru apărarea entităţii naţionale, a integrităţii patriei, a dreptului său sacru de a trăi liber. Ducînd greul bătăliilor împotriva cotropitorilor străini, pentru unirea ţărilor române, pentru cucerirea independenţei de stat, pentru închegarea statului naţional unitar român, ţărănimea s-a afirmat cu putere ca o clasă socială revoluţionară în nenumărate răscoale împotriva dominaţiei feudale (răscoala lui Gheorghe Doja, a lui Horia, Cloşca şi Crişan, revoluţia lui Tudor Vladimirescu). Ţărănimea a jucat de asemenea un rol fundamental în conservarea limbii şi îmbogăţirea continuă a culturii româneşti. Închegarea primelor nuclee statale — a voivodatelor — şi apoi concentrarea acestora în state feudale puternice au asigurat atît dezvoltarea continuă a forţelor de producţie, cît şi conservarea fiinţei poporului, apărarea autonomiei ţărilor române în faţa marilor imperii ale vremii. Organizarea statelor feudale româneşti a creat condiţiile ridicării vieţii economico-sociale pe o treaptă superioară, a înscris în istorie epoci de puternică înflorire a civilizaţiei materiale şi spirituale pe teritoriul ţării noastre, marcate şi de personalitatea unor mari demnitari. Din momentul apariţiei primelor formaţiuni statale româneşti, luptele maselor populare împotriva exploatării feudale au fost împletite cu luptele împotriva dominaţiei străine. Exploatarea feudală, se evidenţiază în Program, a fost agravată de dominaţia marilor imperii vecine, otoman, habsburgic, ţarist — îndeosebi de dominaţia otomană —, care prin războaie, prăzi şi biruri au secătuit, veacuri de-a rîndul, avuţia ţărilor româneşti. Stadiile de dezvoltare ale feudalismului au durat în ţările române: a) **f.** *timpuriu* (sec. 10—sec.14), b) **f.** *dezvoltat* (sfîrşitul sec. 14—sfîrşitul sec. 18), c) **f.** *tîrziu* (sfîrşitul sec. 18 — 1848), care coincide cu procesul de destrămare a **f.** Datorită înfrîngerii revoluţiei de la 1848, cu toate că iobăgia a fost abolită în perioada următoare, s-au mai păstrat puternice rămăşiţe feudale, chiar şi după reforma din 1921. Ultimele rămăşite feudale au fost lichidate în procesul revoluţiei democrat-populare prin reforma agrară din 1945. Contradicţiile antagonice din orînduirea feudală au determinat ascuţirea luptei de clasă care s-a concretizat în răscoale şi războaie ţărăneşti care s-au îmbinat adesea cu luptele orăşenilor, mai ales ale păturilor sărace. La oraşe se năştea o nouă contradicţie între proletariatul în formare şi formele de exploatare capitalistă (capitalul comercial şi cămătăresc) ale burgheziei în ascensiune. Odată cu dezvoltarea relaţiilor de producţie capitaliste, a început în sec. 14 şi o nouă fază în dezvoltarea culturii: Renaşterea, al cărei conţinut ideologic l-a constituit mecanismul îndreptat împotriva ideologiei feudale-religioase. Orînduirea feudală, a fost lichidată prin revoluţiile burgheze din sec. 16—18, luptele de unificare naţională din sec. 19, reformele agrare şi mişcările de eliberare naţională din sec. 20. Relaţiile feudale se mai menţin în unele ţări din Asia,

Scanned with OKEN Scanner

Africa și America Latină ca rezultat al dominației coloniale, și al politicii claselor dominante din aceste țări. *(O.C.)*

Filozofie politică, ramură a filozofiei, al cărei obiect și a cărei finalitate au fost concepute într-o manieră diferită de către filozofi, în funcție de concepția generală asupra filozofiei însăși. În această varietate de semnificații s-ar putea distinge ca mai caracteristice următoarele: a) **f.p.** este descrierea, proiectarea și teoretizarea republicii optime sau construirea modelului ideal al statului — acesta este sensul tradițional impus de unele opere clasice ale gîndirii politice din antichitate pînă în epoca modernă; b) meditație care caută fundamentul ultim al puterii și, corelativ, natura și funcția *obligației politice* (în această ipostază **f.p.** încearcă să fundamenteze criteriul sau criteriile *legitimității* puterii politice); c) meditație în vederea determinării conceptului general de politică, ca activitate „autonomă", distinctă de etică și drept, de economie și religie; d) în epoca noastră s-a tins să se reducă **f.p.** la o logică, epistemologie și metodologie a științei politice, ca nivel metaștiințific al politicii. Dezvoltarea contemporană a științei politice a fost însoțită, sub influența diferitelor variante ale neopozitivismului, de o contestare scientistă a **f.p.**, care a dus, la rîndul ei, la apariția unei tendințe „reflexive" ce tindea să reducă știința politică la **f.p.** de tip tradițional. Apariția marxismului — ca filozofie științifică — a însemnat și o negare dialectică a vechii **f.p.**, ca întreprindere prin excelență speculativă, predominant aprioristă, cu veleități autonomist-absolutiste față de orice întreprindere teoretică, care încearcă uneori să se substituie și, totdeauna, să se suprapună științei politice. Întrucît **f.p.** reprezintă modul de abordare filozofic al politicului și al cunoașterii acestuia, o „filozofie regională", ea trebuie să realizeze pentru domeniul politic toate funcțiile actuale ale filozofiei. În consecință, ca și filozofia în ansamblu, ea are o dublă natură, epistemică și atitudinală, cognitivă și valorizatoare; și această dublă natură se manifestă atît în raport cu acțiunea politică cît și în raport cu cunoașterea științifică a acesteia. În primul aspect, **f.p.** este o meditație asupra semnificației faptului politic în raport cu omul și condiția acestuia, în lumina unei interpretări globale a istoriei, și presupune o reflecție asupra valorilor, scopurilor și opțiunilor pe care le implică și le realizează acțiunea politică. Funcția sa este integrativă și critică și în același timp sintetizatoare și totalizatoare, iar materia sa primă o reprezintă atît experiența directă cît și experiența mediatizată a discursului științific; de aceea ea este legată organic de dezvoltarea științelor politice, pentru că altfel riscă să se degradeze în speculație aridă și sterilă. **F.p.** distilează și cristalizează — în lumina unei concepții generale despre lume și viață, care, pentru noi, este cea marxistă — valorile care orientează sau ar trebui să orienteze acțiunea politică. În al doilea aspect **f.p.** se concentrează, ca *metapolitică*, asupra naturii specifice, scopurilor și limitelor, instrumentelor euristice, asupra condițiilor de validitate și adevăr ale științei (sau științelor) politice, îndeplinind funcția de „conștiință critică". **F.p.** reprezintă, astfel, o trăsătură de unire, pe de o parte, între filozofie și acțiunea politică, pe de altă parte, între filozofie și științele politice. Această bivalență a sa este determinată atît de stadiul actual al științelor politice/teoretice și praxiologice — care sînt chemate să îndeplinească funcții complexe, cît și de cerințele presante ale orientării practicii politice, în epo-

Scanned with OKEN Scanner

ca noastră de ample și acute confruntări cu privire la căile actuale și viitoare ale dezvoltării social-politice a omenirii. *(O.T.)*

Fiziocrație (gr. *physis* „natură" și *kratos* „putere"), orientare, cu precădere economică, ce promovează principiile liberalismului burghez (cunoscuta formulă „laissez faire, laissez passer"). **F.**, mai ales prin F. Quesnay și A.R.J. Turgot, au exprimat interesele burgheziei industriale franceze în formare, din a doua jumătate a sec. 18. Partizanii proprietății private și ai libertății depline a inițiativei particulare ei au contestat intervenția statului în economie, susținînd că în societatea umană există o „Ordine Naturală" care se impune „prin evidență" și este opusă ordinii artificiale creată prin voința oamenilor. Ca urmare, susține F. Quesnay, oamenii și guvernele nu fac legile și nici nu le pot face. Legile „se recunosc" prin firea lucrurilor drept conforme cu „rațiunea supremă" care guvernează Universul și sînt aduse în mijlocul societății și propovăduite prin intermediul învățămîntului. Fiziocrații nu au avut o idee clară despre împărțirea societății în clase. După F. Quesnay, există o clasă productivă (arendașii și muncitorii din agricultură), o alta a proprietarilor funciari și o clasă sterilă (patronii și muncitorii din industrie, comerț și meserii), concepute veșnic. Între proprietari și arendași, pe de o parte, și muncitorii lipsiți de proprietate, pe de alta, fiziocrații n-au văzut existînd contradicții de interese. Ei au conceput statul sub forma unei monarhii ereditare, despotice și centralizate, care ar trebui să se ocupe numai (ar avea ca funcții) de problemele siguranței proprietății, de lucrări publice — respectiv construcția de drumuri, canale (irigații) — pentru a valorifica mai bine proprietățile funciare, ca și de învățămînt. Pentru ei învățămîntul, propovăduind legile naturale, face pe oameni să înțeleagă „Ordinea naturală", îi luminează. Despotismul lor întruchipează „Ordinea naturală" căreia oamenii i se supun „firesc", neavînd însă nimic comun cu *tirania* și nici cu cel „luminat". În principiu, potrivnici *regimului parlamentar*, fiziocrații admit totuși existența unei „Adunări Naționale", aleasă, fără puteri legislative, care, funcționînd ca un fel de Consiliu de stat, urmează să se ocupe de treburile publice și de repartiția impozitelor. În acest fel ei se îndepărtează însă și de democratismul modern. Opinia publică luminată este, în concepția lor, singurul mijloc în stare să împiedice despotismul fiziocratic să se transforme în despotism personal. Partizani ai liber-schimbismului generalizat, pentru fiziocrați patria este o prejudecată. Multe din ideile lor au avut influență asupra orientării politice a ideologilor burgheziei în ascensiune. *(C.B.)*

Formalism juridic, concepția, și practica corespunzătoare acesteia, după care științele juridice se ocupă exclusiv de principiile și normele juridice formale, ignorînd atît antecedentele social-politice ale dreptului cît și efectele sociale ale acestuia. Concepția marxistă respinge **f.j.**, realizînd depășirea exegezei textelor normative și analizei laturii pur tehnice a reglementării juridice — ca nivel elementar al cunoașterii fenomenelor juridice — prin cercetarea conținutului social-economic și politic al raporturilor și instituțiilor juridice. În domeniul științei politice, **f.j.** a influențat cercetarea, orientînd-o exclusiv asupra instituțiilor și regulilor de drept. V. și *instituționalism*. *(O.T.)*

Formalism politologic (lat. *forma* „formă, tipar"), expresie care su-

gerează, în linii mari, utilizarea structurilor logico-matematice, a modelelor formale, simulărilor în studiul politicii. Dacă se face abstracţie de unele tentative izolate din trecut (de pildă, cea a lui Condorcet, care în 1785 voia să construiască modele matematice abstracte ale unui corp electoral), se poate considera că **f.p.** a pătruns destul de recent şi încă timid în analiza politică, pe baza exemplului oferit de ştiinţele economice. **F.p.** include, ca mod de abordare specific, patru tipuri de activitate: 1) efortul de a crea modele logice, matematice sau informale — care pot fi folosite în studiul politicii; 2) aplicarea unor astfel de modele la fenomenele politice; 3) discutarea problemelor metodologice şi practice implicate în elaborarea sau aplicarea de modele formale sau informale şi 4) utilizarea conceptelor împrumutate de la aparatul formal. Atitudinea politologilor faţă de **f.p.** nu este unitară: unii socot că poate aduce un cîştig în claritate şi o sporire a puterii analitice; alţii, sceptici, relevă că pînă acum puţine ramuri ale matematicii s-au dovedit fecunde pentru studiul politicii şi că, mai ales, pînă acum puţini dintre politologi s-au dovedit capabili să utilizeze structurile logico-matematice în acest domeniu. Pînă în prezent, s-ar putea totuşi nota aplicaţiile întreprinse cu teoria jocurilor (în studiul politicii internaţionale, al conflictelor, al coaliţiilor politice, al strategiei votării şi în procesele de decizie colectivă), cu modele întemeiate pe cibernetică şi teoria informaţiei, utilizarea simulărilor. Desigur, utilitatea şi eficienţa unor asemenea modele şi simulări depinde, în fiecare caz în parte, de proprietăţile modelului, de natura datelor, ca şi de scopul cercetării. Uneori rezultatele dobîndite au fost cel puţin parţial semnificative, însă mai ales în probleme de ordin praxiologic şi nu şi în cele de ordin teoretic, explicativ. Astfel s-a dovedit că reducerea problemelor empirice la termeni logico-matematici poate servi la o mai bună clarificare, că modelele formale pot fi folosite ca niște cvasiteste atunci cînd experimentarea este posibilă (cazul simulărilor) şi că modelele formale pot fi adesea folosite ca predicatori (de pildă, în prognozele electorale). Dar nu există încă reguli formale pentru evaluarea utilităţii reale a modelelor logico-matematice în cercetarea politică, aceasta rămînînd încă pe seama capacităţii de discernămînt şi a experienţei politologului. Fără îndoială, viitorul va aduce progrese remarcabile în utilizarea crescîndă şi relevantă a **f.p.** *(O.T.)*

Formalizare, (în sens general) procedeu de explicitare a regulilor de deducţie potrivit cărora enunţurile pot fi derivate unele din altele. Într-un sistem formalizat semnificaţia enunţurilor este asociată sau înlocuită cu simboluri matematice. În ştiinţele sociale **f.** presupune elaborarea de tehnici, instrumente de cercetare care să permită o prelucrare cantitativă, matematică cu mijloace mecanice. Înlocuirea caracteristicilor fenomenelor cercetate cu cifre, simboluri, care constituie un limbaj matematic simplificat, permite colectarea şi prelucrarea rapidă a unui mare volum de informaţii. În etapa interpretării datelor se trece la decodificarea lor, simbolurile fiind înlocuite cu semnificaţiile reale ale fenomenelor cercetate. *(P.C.)*

Formaţiune social-economică, categorie centrală a concepţiei materialiste a istoriei, care desemnează societatea omenească pe o treaptă determinată a dezvoltării sale istorice, într-o formă determinată a organizării sale sistemice. Fie-

Scanned with OKEN Scanner

care **f.s.-e.**, are propriile sale legi de apariţie, maturizare, funcţionare şi dispariţie, respectiv de transformare într-o anumită altă **f.s.-e.** Astfel, succesiunea **f.s.-e.** (*comuna primitivă*, *sclavagism*, *feudalism*, *capitalism*, *comunism*) este în liniile fundamentale necesară, legică. Caracteristicile structural-funcţionale esenţiale ale fiecărei **f.s.-e** se repetă cu relativă regularitate, în ţări şi la popoare diferite, în momente cronologic diferite, cînd şi unde se maturizează condiţiile construirii lor. O **f.s.-e.** constituie un sistem social total, care cuprinde toate nivelele structurale ale societăţii, în care toate domeniile de activitate socială, toate aspectele vieţii sociale sînt interdependente, îşi corespund reciproc. O **f.s.-e.** se caracterizează prin anumite relaţii de producţie, determinate de gradul de dezvoltare şi caracterul forţelor de producţie şi care la rîndul lor determină tot restul relaţiilor sociale ce se constituie în societatea dată, precum şi toate instituţiile sociale în care se cristalizează aceste relaţii, prin o anume viaţă spirituală a societăţii respective. Fiecărei **f.s.-e.** îi este proprie o formă corespunzătoare de comunitate umană (gintă, trib, popor, naţiune), o macro- şi microstructură grupală specifică — de ex. anumite clase sociale, respectiv anumite tipuri şi forme de familie. Cu excepţia comunei primitive, toate **f.s.-e.** au un anumit tip de stat, un anumit tip determinat de structură politică (deşi formele de guvernămînt pot fi foarte variate în cadrul aceleiaşi **f.s.-e.**). **F.s.-e.** se caracterizează şi printr-o spiritualitate proprie şi specifică (în cazul formaţiunilor postprimitive, printr-o ideologie dominantă). Categoria de **f.s.-e.** a permis trecerea de la studiul societăţii în general la studiul concret al diferitelor sisteme sociale, al societăţii omeneşti în formele sale reale, istoriceşte determinate de organizare sistematică. Categoria de **f.s.-e.** oferă cadrul de referinţă pentru studiul concret al tuturor problemelor sociale şi politice. V. şi *bază şi suprastructură*. *(A.R.)*

Formulă politică, expresie lansată, încă în 1884, de politologul italian elitist Gaetano Mosca, ca rezultat al aplicării „noii metode", care cere concentrarea atenţiei cercetătorilor asupra formării şi organizării *clasei politice*. Prin **f.p.** el înţelege faptul că, în toate ţările ajunse chiar la un nivel mediocru de cultură, clasa politică conducătoare îşi justifică puterea pe o credinţă sau un sentiment care, la acea epocă şi în sînul unui anumit popor, sînt general acceptate. El precizează că o **f.p.** trebuie să fie în armonie cu gradul de maturitate intelectuală şi morală al poporului respectiv şi al epocii în care ea e adoptată, să corespundă concepţiei despre lume a poporului respectiv. După Mosca, filozofia politică şi ştiinţa politică tradiţională trebuie integrate în tipul **f.p.** Cum s-a remarcat, **f.p.** ar fi echivalentul a ceea ce se numeşte astăzi ideologia *legitimităţii*. *(O.T.)*

Fracţiune (lat. *fractio* „bucată ruptă din întreg"). **1.** Denumirea dată în mod curent în sec. 18 partidelor politice; **2.** (În viaţa parlamentară), gruparea organizatorică a deputaţilor din rîndurile aceluiaşi partid politic, menită să asigure unitatea de atitudine a deputaţilor respectivi faţă de problemele dezbătute. La începuturile parlamentarismului în Europa, activitatea **f.** era interzisă, pe motivul că deputatul reprezintă naţiunea întreagă şi nu o anumită grupare politică. Această idee contravenea de fapt chiar sistemului parlamentar care presupunea confruntarea dintre diferitele grupări politice.

Scanned with OKEN Scanner

Clubul iacobinilor este considerat prima **f.** din istoria parlamentarismului european. În prezent, fracționismul (sistemul de a se grupa în **f.**) este modalitatea generală și principală a funcționării vieții parlamentare din țările capitaliste. **3.** (În partidul politic). Grupare organizată care se împotrivește liniei generale a partidului sau se desolidarizează într-o problemă anumită, elaborînd o altă poziție, o altă platformă. Fracționismul (tendința sau acțiunea de a organiza o grupare antipartinică în sînul partidului) a fost și este considerat de partidele comuniste ca o activitate ce contravine statutului partidului, periclitînd în cel mai înalt grad unitatea de acțiune, puterea lui. Fracționismul este incompatibil cu calitatea de membru de partid. Statutul și *Programul P.C.R.*, normele vieții și muncii comuniștilor consideră drept una din îndatoririle principale ale membrului de partid de a veghea asupra coeziunii și unității partidului, de a nu întreprinde nimic ceea ce i-ar dăuna, de a face totul pentru continua lor întărire. V. și *grup parlamentar*. *(N.K.)*

Frontul unității socialiste (F.U.S.), organism politic permanent, larg democratic și cu caracter reprezentativ, care înmănunchează toate forțele politice și sociale ale societății socialiste românești contemporane, creat în noiembrie 1968. **F.U.S.** este constituit din *Partidul Comunist Român*, organizații de masă, obștești, profesionale și cooperatiste, Consilii ale naționalităților conlocuitoare, uniuni ale creatorilor, asociații și societăți științifice, cultural-artistice și sportive, culte, precum și alte organizații. La sfîrșitul anului 1976 făceau parte din **F.U.S.** 36 de organizații. Înlocuind Frontul Democrației Populare (F.D.P.), crearea **F.U.S.** a marcat o nouă etapă în întărirea unității moral-politice a poporului român, în dezvoltarea *democrației socialiste* în România. **F.U.S.** reprezintă o formă superioară de manifestare a colaborării și alianței strînse dintre muncitori, țărani și intelectuali, dintre toți oamenii muncii fără deosebire de naționalitate, oferind cel mai înalt cadru obștesc de participare a poporului la construcția socialistă. Făurirea **F.U.S.** a răspuns unei cerințe obiective determinată de dezvoltarea societății românești în etapa construirii socialismului multilateral dezvoltat, de creșterea rolului conducător al P.C.R., precum și de sporirea aportului organizațiilor obștești în întreaga viață socială. Așa cum se prevede în statut, organizațiile componente recunosc drept forță politică conducătoare Partidul Comunist Român, iar programul care stă la baza activității **F.U.S.** este Programul de făurire a *societății socialiste multilateral dezvoltate* în România, elaborat de P.C.R. În caracterizarea cuprinsă în Programul P.C.R., oglindind relațiile de colaborare și frăție dintre clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate și celelalte categorii sociale — animate de aceleași interese și idealuri în lupta pentru dezvoltarea socialistă și comunistă a României, **F.U.S.** ilustrează schimbările fundamentale produse în structura socială a țării, precum și perspectiva apropierii tot mai depline a tuturor claselor și categoriilor sociale în făurirea noii societăți de oameni ai muncii, a societății comuniste. Direcțiile principale ale activității **F.U.S.** sînt: a) participarea la marile acțiuni politice și sociale care au loc în țară și organizarea dezbaterii publice a principalelor documente

Scanned with OKEN Scanner

de partid și de stat — proiecte de legi, hotărîri, consultarea cetățenilor asupra problemelor care privesc dezvoltarea țării, a județelor și localităților; b) stimularea participării largi a maselor la înfăptuirea politicii partidului și statului și conducerea treburilor publice, îndrumarea controlului obștesc; c) organizarea campaniilor electorale și prezentarea, în numele tuturor organizațiilor componente și a forțelor sociale ale țării de candidaturi comune pentru alegerile de deputați în organele puterii de stat, cît și în alte funcții de stat; îndrumarea și controlul activității deputaților; d) coordonarea activității cultural-educative și de răspîndire a cunoștințelor științifice în vederea dezvoltării conștiinței socialiste; e) întreținerea și dezvoltarea relațiilor internaționale cu organisme similare, precum și cu partide, organizații politice și social-culturale și mișcări democratice progresiste din alte țări. Structura organizatorică a **F.U.S.**: Congresul Național, Consiliul Național, biroul executiv (președinte, vicepreședinți, secretari); pe plan local: conferința județeană, municipală, orășenească, comunală, și respectiv, adunarea generală sătească și birouri executive. *(I.C.)*

Funcționalism (lat. *fungar, fungi, functus sum* „a se ocupa de ceva, a avea o sarcină, o funcție"), mod de abordare, cu vechi rădăcini istorice (analogia dintre viața socială și viața organică), care tinde să releve consecința pe care un element sau o activitate parțială o au pentru activitatea totală sau realizarea finalităților sistemului din care fac parte. Pentru **f.** politicul este un aspect al organizării sociale totale sau al comportamentului social general. În știința politică el a apărut ca o alternativă la *atomismul* analitic dar și la *instituționalism*, străduindu-se să acomodeze cercetarea cu abordarea *sistemului politic*, cu accent pe descifrarea mecanismelor funcționale și performanței acestuia. Ca și în cazul structuralismului, se impune distincția între analiza funcțională, ca metodă științifică legitimă, alături de altele, și **f.** ca ideologie cu caracter conservator și apologetic-burghez, care absolutizează legătura funcțională obiectivă dintre elementele unei structuri date, susținînd stabilitatea necesară a acesteia și contestînd posibilitatea și/sau necesitatea transformării ei. Totodată, **f.** tinde să absolutizeze dependența funcțională, în dauna analizei cauzale, nomologice, promovînd o explicație care nu se referă, cum remarcă G. Hempel, la cauzele care au determinat producerea evenimentelor respective ci la finalitatea ce determină cursul lor. În acest plan, **f.** s-a considerat adesea ca alternativă conștient opusă concepției marxiste, ceea ce dezvăluie orientarea sa ideologică. Marxismul subliniază însă că analiza cauzală și cea funcțională nu sînt incompatibile, ci complementare. Concepția determinist-dialectică le implică pe ambele: ele exprimă anumite nivele de interacțiune obiectivă și, implicit, anumite nivele de cunoaștere; cauzalitatea reprezintă însă un nivel mai profund al explicației decît simpla dependență funcțională. Dîndu-ne informații despre starea (sau stările succesive) și performanța sistemului politic, **f.** a favorizat elemente pentru construirea unor modele ale acestuia, care ne indică cum funcționează el, oferind astfel o bază pentru cercetări operaționale. În schimb, **f.** nu ne poate spune nimic despre natura sistemului politic; considerîndu-l doar un aspect al sistemului social sau al comportamentului

Scanned with OKEN Scanner

social. El se interesează exclusiv de *roluri* sau moduri de comportament, ignorînd oamenii în activitatea lor individuală și grupală cît și determinarea socială a sistemului politic. **F.** în știința politică nu se prezintă ca un curent omogen: încercînd să circumscrie contribuția **f.** în analiza politică, nord-americanii W. Flanigan și E. Fogelman remarcă existența a trei modalități: 1) **f.** eclectic, 2) **f.** empiric și 3) structural-**f.** În **f.** eclectic, conceptul de funcție rămîne doar una dintre principalele categorii alături de altele de importanță egală; în **f.** empiric, funcțiile devin focarul analizei unei serii limitate de fenomene; iar structural-funcționalismul aspiră să ofere o teorie științifică a sistemului politic. Această din urmă tendință poate fi socotită dominantă și e reprezentată mai ales de lucrările lui D. Easton, G. Almond, J. Coleman, O.R. Young, St. Bernard ș.a. V. și *sistem politic*. *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

G

Generalizarea (lat. *generalis*, de la *genus*, în logică sinonim cu „universalul" și opus „particularului"), operație mentală prin care se reunesc în aceeași idee atribute comune mai multor obiecte particulare. **G.** este corelativă, face pereche cu abstractizarea în formarea conceptelor. **G.** este operația prin care gîndirea cuprinde sub un singur nume toate obiectele care posedă atributul izolat prin abstractizare. În politologie, se folosește în sensul epistemologic, de acțiune, de extindere la toate cazurile posibile de același fel, ceea ce a fost observat la unul sau cîteva cazuri. A **g.** înseamnă a conclude de la particular la general. **G.** este, în acest sens, sinonimă cu inducția amplificatoare și se realizează prin extrapolare. Într-o manieră extrem de largă, **g.** constă în a trece de la un dat la un construit de o mai mare extensie (E. Callot, „Philosophie biologique"). Extinderea prin **g.** a ceea ce se știe despre *n.* cazuri la întreaga clasă a cazului dat, la $n+x$ cazuri, conduce la concluzii ipotetice. Adevărul acestor concluzii este probabil, subzistînd riscul de a se dovedi eronate. De aceea, trebuie evitate generalizările pripite și verificate concluziile cu răbdare pe cazuri particulare cît mai relevante și mai numeroase. În cercetarea științifică **g.** comportă un mare risc de eroare dar poate fi deosebit de fecundă și este oricum indispensabilă; ea este un demers îndrăzneț de prelungire a cunoscutului, de dezvoltare a cunoașterii. Numărul observațiilor și al verificărilor directe care se pot face reprezintă, chiar cînd e mare, o cantitate neglijabilă. Prin **g.** putem scoate cît mai mult din acest puțin pe care îl putem atinge direct, mărind astfel „randamentul mașinii științifice" (H. Poincaré). *(Șt.G.)*

Generație, totalitatea indivizilor ce ocupă o poziție comună pe scara descendenței biologice. În științele socio-umane, preocuparea față de raporturile dintre **g.** s-a manifestat mai întîi în teoria și istoria literară și a artei, apoi în sociologie(Hellpach, Mannheim etc.). **G.,** din punct de vedere sociologic, desemnează grupul social al indivizilor legați — în anumite limite — prin comunitatea de vîrstă și prin unele elemente comune ale statutului și rolului social, printr-o anumită comunitate a modului de viață, a modului de a gîndi și de a acționa, prin participarea comună la o anumită mișcare socială. O **g.** nu este precis delimitată prin vîrsta cronologică a membrilor săi; totuși variațiile nu sînt de obicei prea mari, nu ating deosebirile de vîrstă dintre părinți și copii. Convieţuirea plurigenerațională este una din notele specifice ale modului social de a fi al omului. Succesiunea **g.** include concomitent aspecte de continuitate și de discontinuitate. *Conflict între* **g.,** deosebirile inerente de mod de viață, deci de mod de gîndire și acțiune, care constituie totodată izvor de tensiuni între **g.,** tensiuni care pot duce la conflicte, dar nu le determină în mod

Scanned with OKEN Scanner

fatal. Unii sociologi şi politologi (S.M. Lipset, M. Rintala ş.a.) exagerează importanţa diviziunii generaţionale în conflictele politice. De fapt, în societatea divizată în clase antagoniste, fiecare clasă şi strat social cuprinde elemente ale tuturor **g.** Tensiunile şi conflictele posibile între **g.** apar pe fondul contradicţiilor sociale generale, al mişcării forţelor sociale fundamentale — clase sociale, mase populare — generate de aceste contradicţii. În socialism, absenţa antagonismelor sociale fundamentale, unitatea politică, ideologică, morală a întregului popor, asigură cooperarea **g.**, posibilitatea evitării relaţiilor conflictuale. *(A.R.)*

Genocid (gr. *genos* „rasă" şi lat. *caedere* „a tăia în bucăţi"), exterminare sistematică, în întregime sau în parte, a unei colectivităţi, a unui grup etnic pe motive de rasă, naţionalitate, religie etc. Deşi **g.** nu este un fenomen nou în istorie, existînd antecedente încă în antichitate iar apoi, în mod deosebit, pe parcursul cuceririlor coloniale, ştiinţele politice şi juridice au început să-i acorde atenţia cuvenită abia după cel de-al doilea război mondial în condiţiile demascării şi pedepsirii crimelor de război săvîrşite de hitlerişti. Fascismul nazist a elaborat şi a pus în aplicare planuri de **g.** în speţă privind populaţia de origină evreiască, ţigană, slavă de pe teritoriile ocupate. **G.** reprezintă cea mai odioasă crimă comisă împotriva umanităţii. În statutul Tribunalului Internaţional din Nürnberg, înfiinţat pentru cercetarea şi pedepsirea crimelor săvîrşite de nazişti, **g.** figura printre crimele de război şi crimele comise împotriva umanităţii. În anul 1949 s-a încheiat la O.N.U. o convenţie prin care ţările membre s-au angajat să lupte pentru prevenirea **g.** Codul penal din Republica Socialistă România încadrează în infracţiunea de **g.** următoarele fapte: a) uciderea membrilor colectivităţii sau grupului supuse **g.**; b) vătămarea gravă a integrităţii fizice sau mintale a membrilor colectivităţii sau grupului; c) supunerea colectivităţii sau a grupului la condiţii de existenţă sau tratament de natură să ducă la distrugerea fizică; d) luarea de măsuri tinzînd la împiedicarea naşterilor în rîndul colectivităţii sau grupului. **G.** se pedepseşte cu moartea. *(N.K.)*

Geografie politică, ramură specializată a ştiinţelor geografice (în principal a geografiei umane) care studiază harta politică a lumii şi evoluţia ei istorică, caracteristicile dezvoltării politice a diverselor ţări în raport cu particularităţile lor geografice şi cu prelungirile acestora în structurile lor socio-economice. **G.p.** poate aduce un aport necesar în direcţia studierii structurilor politice în contextul geografic şi a fenomenelor politice în interacţiunea lor cu factorii geografici. Pentru că, dincolo de unilateralitatea diferitelor variante ale *determinismului geografic* şi mai cu seamă de exagerările doctrinare ale *geopoliticii*, cadrul geografic lato sensu — poziţia geografică sau spaţiul geografic, climatul şi resursele naturale, repartiţia habitatului rural şi urban, căile de comunicaţie etc. — exercită o influenţă reală asupra configuraţiei şi proceselor politice la scară macro- sau microsocială, asupra politicii statelor. **G.p.** este terenul de confluenţă a geografiei cu *ştiinţa politică*. *(O.T.)*

Geopolitică, termen creat, în 1916, de sociologul pangermanist suedez Rudolf Kjellén, pentru a desemna o doctrină reacţionară ce a început să se afirme odată cu trecerea capitalismului în stadiul său imperialist. **G.** împinge la extrem unele teze ale *determinis-*

Scanned with OKEN Scanner

mului geografic și ale antropogeografiei, completîndu-le cu altele împrumutate de la *neomalthusianism*, *darwinism social* și *rasism*, pretinzînd că politica unui stat ar fi determinată de situația sa geografică. Ea promovează și justifică politica de expansiune și agresiune, propagă deschis militarismul și colonialismul în numele așazisei teorii a *spațiului vital* care ar fi necesar unui stat cu o mare densitate a populației. În definirea **g.**, K. Haushofer aprecia că ar fi doctrina despre determinarea politicii de către factorii geografici, iar alteori o reducea la ideea condiționării fenomenelor politice de către factorul pămînt; A. Haushofer, mai recent, definea nucleul **g.** prin „corelația dintre lumea spațială înconjurătoare a omului și formele vieții sale politice". Fondatorul **g.** în Germania, la sfîrșitul sec. 19, a fost antropogeograful Friedrich Ratzel, care, concepînd statul ca un organism biologic, guvernat de legile creșterii spațiale, fundamenta expansionismul ca politică necesară; el lansează ideea „hotarelor naturale" și formulează teza „spațiului vital". Funcția politico-ideologică a concepției sale rezultă din următoarea formulare: „Cu cît se întreprind mai multe acțiuni îndreptate spre exterior, cu atît se reduc fricțiunile interne. Spațiul nou în care un popor prinde rădăcini este ca un izvor din care se reîmprospătează sentimentul național". În aceeași perioadă, o orientare similiară este promovată în S.U.A. de amiralul Alfred Thayer Mahan, în lucrarea sa „Influența forței navale asupra istoriei" în care argumenta că „destinul național" al S.U.A. este determinat de lărgimea țărmurilor care impune necesitatea făuririi unei flote puternice, capabile să-i asigure dominația pe căile comerciale, să cucerească colonii și să-i garanteze supremația militară. În Anglia, în 1907, Halford Mackinder promova în lucrarea sa „Pivotul geografic al istoriei" ideea „heartland"-ului, a țării-inimă, identificată cu Eurasia, a cărei deținere ar asigura stăpînirea lumii. Fenomen ideologic specific imperialismului în general, **g.** a luat dimensiuni monstruoase în Germania nazistă, unde, în calitate de „știință despre stat a național-socialismului", a devenit disciplină obligatorie în întregul învățămînt, servind planurile de dominație, cotropire și genocid ale imperialismului german. Sub influența fascismului și servindu-i țelurile expansioniste, anticomuniste, concepții **g.** au fost dezvoltate și de unii geografi din România în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial. A existat și o variantă japoneză a **g.**: doctrina „sferei prosperității reciproce". În S.U.A. **g.** a fost dezvoltată mai ales în timpul celui de-al doilea război mondial și imediat după încheierea acestuia, în slujba „războiului rece", de profesori ca N. Spykman, R. Huntington, J. Kieffer ș.a. Deși condamnată prin acordurile de la Potsdam, **g.** germană a renăscut în R.F.G. sub mantia unei „științe adevărate", care reia însă multe din tezele anterioare (teoria spațiului vital, teoria scindării geografice a lumii, doctrina biologică a statului), completîndu-le cu unele noi: teoria „marelui spațiu" a lui A. Grabowski care îmbină **g.** cu tendințele integraționiste postbelice, teoria „vidului" politic, doctrina determinării geografice a militarismului german etc. Elemente de **g.** sînt preluate și de doctrina *realismului politic* și, mai ales, de doctrinele *neofasciste*. *(O.T.)*

Gherism (după numele lui C. Dobrogeanu-Gherea, 1855—1920), termenului i s-au atribuit, în decursul anilor, în timpul vieții lui Gherea și după aceea, semnificații

diverse și chiar contradictorii, dispuse pe o scală valorică avînd drept poli aprecierea aproape total negativă (considerată, în unele cazuri, chiar reacționară) și evaluarea total pozitivă a activității sale teoretice și politice și a influențelor acesteia asupra mișcării muncitorești din România. Plecînd, îndeosebi, de la principiul metodologic după care aprecierea activității militanților revoluționari este necesar a fi făcută luîndu-se în considerare contribuția și rolul pe care l-au jucat în fiecare perioadă a vieții lor, în fiecare etapă a mișcării muncitorești, P.C.R. a circumscris principial și științific locul și rolul lui C. Dobrogeanu-Gherea în mișcarea socialistă din România de la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat următoarele: „O importanță deosebită în clarificarea problemelor sociale ale țării are activitatea teoretică desfășurată de C. Dobrogeanu-Gherea — una dintre cele mai proeminente figuri de gînditori socialiști ai țării noastre din acea vreme. Cu toate lipsurile și limitele sale, opera lui C. Dobrogeanu-Gherea ocupă un loc de mare însemnătate în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului". Aceste idei, depășind punctele de vedere unilaterale, subiective despre **g.** atrag atenția asupra caracterului lui de fenomen preponderent pozitiv, semnalînd, totodată, prezența în cadrul lui a unor elemente negative. Prin meritele sale, manifestîndu-se efectiv pe arena social-politică a țării noastre pe o perioadă de timp de aproape patru decenii, opera lui Gherea a lăsat în istoria României o urmă imposibil de șters pe care posteritatea nu poate să o ignoreze și să nu și-o asimileze ca pe una dintre tradițiile revoluționare demne de continuat. În condițiile în care, în penultimul și ultimul deceniu al secolului trecut, în România, capitalismul era slab dezvoltat, elementele feudalismului erau destul de puternice și proletariatul deținea o pondere redusă în structura socială a țării, problema posibilității și necesității mișcării socialiste nu avea doar o importanță teoretică și ideologică, ci, mai ales, una practic-politică. Integrat perfect în realitățile României, pe care le-a cunoscut, înarmat cu concepția și metoda marxistă asupra vieții sociale, C. Dobrogeanu-Gherea și-a desfășurat întreaga sa activitate teoretică și politică plecînd de la convingerea că mișcarea socialistă este obiectiv justificată nu numai în țările capitaliste dezvoltate, ci și în țările înapoiate din punctul de vedere al dezvoltării lor pe drumul capitalismului. Această convingere el a argumentat-o teoretic în mai toate lucrările sale și îndeosebi în „Postscriptum sau cuvinte uitate" (1908) și în „Asupra socialismului în țările înapoiate" (1911) plecînd de la stadiul existent al dezvoltării ideilor marxiste, ținînd cont de istoria și starea economico-socială a României și raportîndu-se la curentele ideologice din țara noastră, influente în acel moment (*junimismul*). Făcînd o disociere pertinentă între conceptul de societate (omenirea ori o mare parte din omenire) și cel de o societate (o națiie, o țară oarecare) el recunoaște caracterul inegal al dezvoltării economice și sociale a unor țări în raport cu altele. Plecînd de la aceste premise, el consideră că țările înapoiate nu pot fi privite izolat de țările dezvoltate și de mersul lor în sensul schimbării ordinii burgheze. Înfăptuirea revoluției socialiste este văzută de el ca făcîndu-se în două faze: mai întîi ea se va înfăptui în țările dezvoltate și

Scanned with OKEN Scanner

apoi, ca urmare a acestui fapt, ea va găsi teren de manifestare în țările înapoiate. Această deosebire în gradul de dezvoltare are drept consecințe: a) un raport legic *sui generis* între bază și suprastructură, în sensul că în țările înapoiate mai întîi se schimbă formele și doar după aceea fondul; b) viteza și chiar conținutul mișcării acestor țări vor fi altele decît în țările dezvoltate. Din toate acestea rezultă concluzia, este de părere Gherea, că lupta socialistă din România nu putea viza transformarea imediată a ordinii sociale și că scopul ei trebuie să fie doar pregătirea în vederea înfăptuirii acestei schimbări, după ce ea se va fi realizat în țările dezvoltate. Deși acestei teorii i se poate reproșa faptul de a fi supraapreciat rolul factorului exterior în trecerea la socialism a țărilor înapoiate și o oarecare lipsă de suplețe în înțelegerea vieții sociale, nu putem trece cu vederea adevărul că ea era funciarmente concrescută pe teza marxistă cu privire la înfăptuirea revoluției socialiste în toate țările sau în aproape toate țările în același timp ca urmare a izbucnirii acesteia în cea mai dezvoltată țară capitalistă din acea vreme, și anume în Anglia. Lenin a ajuns de-abia mai tîrziu, cînd capitalismul trecuse masiv în faza imperialistă de dezvoltare, la ideea posibilității victoriei revoluției socialiste într-o singură țară, considerată drept o verigă slabă a sistemului capitalist mondial supus unei dezvoltări economice și politice inegale și în salturi. Important, în mod deosebit, este faptul că în condițiile respective de dezvoltare ale României, teoria lui Gherea cu privire la socialismul în țările înapoiate a reprezentat un argument de nădejde în sensul respingerii ideii susținute de ideologii claselor dominante conform căreia mișcarea socialistă ar fi la noi „o plantă exotică" și, în același timp, un mijloc de afirmare a necesității adecvării activității politice desfășurată de socialiști la condițiile țării noastre. „Un socialist modern — arată Gherea — care ține la socialismul științific își deduce idealul din mișcarea omenirii, din evoluția ei, iar mijloacele de lucrare și felul lucrării din condițiile în care se află un popor". Idealul socialismului este unul pentru toți socialiștii „ceea ce variază în adevăr sînt împrejurările reale, istorice ale diferitelor țări și, după ele, aplicabilitatea practică a concepției socialiste și de aici activitatea practică a socialismului". Unul dintre cele mai mari merite ale lui Gherea, dacă nu cel mai mare merit al său, rezidă tocmai în înțelegerea raportului dintre ceea ce este general și ceea ce este particular în marxism și în mișcarea proletariatului. Primul program revoluționar al mișcării marxiste din țara noastră — salutat și de Fr. Engels — a cărui însemnătate este subliniată în Programul P.C.R., a fost elaborat în 1886 de către Gherea sub semnul înțelegerii acestui raport și al recunoașterii fără rezerve a rolului istoric și revoluționar al proletariatului. Analiza pe care el a făcut-o țării noastre, din punctul de vedere al istoriei ei de la 1848 încoace, al structurii de clasă și al partidelor politice, al perspectivelor ei de dezvoltare, cu toate limitele ei de documentație, metodă și interpretare, reprezintă o încercare curajoasă de aplicare a marxismului la condițiile specifice ale României. Ideea și practica luării în considerare a condițiilor particulare ale fiecărei țări a fost adusă de către Gherea la cunoștința lui Engels și în fața Congresului internațional de la Bruxelles și apoi a celui de la Zürich, unde a pus în discuție problema agrară speci-

Scanned with OKEN Scanner

fică a unor țări înapoiate ca România. Gherea s-a manifestat critic pe diverse tărîmuri ale vieții spirituale împotriva unor ideologi autohtoni (I.C. Brătianu, P. Missir, T. Maiorescu, C. Stere etc.) și a unor gînditori din alte țări (H. Spencer, M. Stirner), a desfășurat o largă activitate de propagare a gîndirii marxiste („Concepția materialistă a istoriei", „Din ideile fundamentale ale socialismului științific" etc.) și s-a afirmat pe tărîmul teoriei și criticii literare, nutrind convingerea că „lucrarea și influența culturală și morală" au o mare importanță în crearea condițiilor subiective care vor ușura trecerea la socialism a țării noastre. Bogata activitate desfășurată și pe aceste tărîmuri, care l-au făcut cunoscut și pe plan internațional, dovedesc faptul că Gherea a reușit să înțeleagă unele dintre cele mai de seamă probleme ale filozofiei lui Marx, ca de pildă deosebirea dintre metoda lui Hegel și cea materialist-dialectică, care, apoi, au constituit pivotul teoretic și instrumentul metodologic de bază al întregii sale activități. El a privit omul în strînsă legătură cu societatea, a semnalat unele aspecte ale alienării indivizilor (muncitori sau artiști) în cadrul societății împărțite în clase antagoniste și a considerat că libertatea individuală nu se poate realiza decît în cadrul libertății colective. Gherea și-a imaginat socialismul ca o astfel de societate în care dezvoltarea oarbă a economiei este înlocuită cu dezvoltarea conștientă a acesteia și a întregii societăți. Originalitatea teoretică a lui Gherea se dezvăluie, în mod deosebit, în lucrarea sa „Neoiobăgia" (1910) avînd drept obiect studiul marxist al problemei agrare în contextul general al societății românești din acel timp. El a ajuns la concluzia, deosebită de cea a poporaniștilor, că agricultura României intrase pe făgașul capitalismului. Definind neoiobăgia ca „o viață politică și economică plină de resturi feudale care nu vor să moară și bazată pe un capitalism modern care nu poate să trăiască", Gherea ajunge însă la concluzia greșită că noi ne găseam atunci nu în fața desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice ci în fața revoluției burgheze. Printre altele, în această lucrare el dezvăluie condițiile de mizerie în care au trăit țăranii, prezintă structura socială a satului, demască sistemul legislativ agrar, consideră că industrializarea poate contribui la progresul agriculturii și al întregii țări etc. În ceea ce privește măsurile preconizate de el în vederea schimbării stărilor de lucruri existente în agricultură, acestea sînt evident de natură reformistă. C. Dobrogeanu-Gherea a desfășurat o bogată activitate practic-politică în tot cursul vieții lui. El a contribuit efectiv la crearea P.S.D.M.R. (1893), a participat la o serie de manifestări internaționale ale mișcării muncitorești, a luat atitudine față de trădarea „generoșilor" (1899), s-a pronunțat împotriva războaielor de cotropire și pentru un nou tip de relații internaționale în Balcani, s-a afirmat pe planul culturii ca un critic angajat din punct de vedere politic intereselor proletariatului.

(Ach.M.)

Gîndirea democrat revoluționară în țările române. A luat naștere în deceniile prerevoluționare, din realitățile românești și s-a conturat ca mișcare ideologică începînd cu mișcarea revoluționară din 1840 din Țara Românească, continuîndu-se în revoluția românească din 1848—1849 și dezvoltîndu-se, pe baza experienței revoluționare, într-un vast program al revoluției viitoare. Ea este astfel un moment într-o lungă evoluție istorică și, ca atare, nu reprezintă începutul procesului de

Scanned with OKEN Scanner

emancipare națională și socială, ci punctul culminant al ideologiei pașoptiste, la care au colaborat experiențele politice și sociale ale unui veac și jumătate de istorie. Democrația revoluționară, fixîndu-se pe solul civilizației românești, s-a conturat prin raportare la experiența revoluționară din ultimele decenii ale secolului 18, alimentîndu-se din sursele ideologiei democratice universale. Astfel ea și-a propus realizarea unui echilibru între dezvoltarea internă și cerințele vieții moderne, alcătuind un program politic menit să desființeze servituțile feudale, să realizeze eliberarea și împroprietărirea țărănimii iobage, să instaureze un regim democratic, iar pe plan extern să înlăture dominația străină, asigurînd independența națională și unirea românilor într-un singur stat. Cel mai de seamă purtător de cuvînt al ei, doctrinarul, dar și practicianul revoluționar, Nicolae Bălcescu, i-a schițat el însuși istoria într-un moment de bilanț, în 1851, dar și de noi acțiuni orientate în sensul dezvoltării procesului revoluționar în societatea românească. În „Mersul revoluției în istoria românilor" el îi creiona istoria, atunci cînd scria că „o jună partidă națională se înlocuiește și își ia de misie de-a continua programa revoluției de la 1821 și de-a realiza întru tot dorințele și trebuințele poporului, surpînd ciocoismul și fanariotismul și înălțînd românismul la putere". Dar Nicolae Bălcescu concepe istoria partidei revoluționare ca expresie a experienței însăși a istoriei românești, a frămîntărilor secolului precedent, cu deosebire a iluminismului transilvănean și a răscoalei lui Horea, dar mai cu seamă ca derivată direct din Revoluția din 1821. Cu același prilej Nicolae Bălcescu a fixat rolul Mișcării revoluționare de la 1840, care a definit programul democrației revoluționare. Prin obiectivele pe care le-a fixat revoluției, ea a contribuit la închegarea unui program revoluționar care și-a propus „de a realiza întru tot dorințele și trebuințele poporului", socotite a fi naționale, vizînd modificarea poziției țării pe plan internațional și sociale: lichidarea „ciocoismului și a fanariotismului", în alți termeni lichidarea regimului existent, a „uni pe frații noștri români", a „dezvolta libertatea și iubirea de patrie", a ridica „românismul la putere". Ca metodă: „Mișcarea" a propus o cale revoluționară. „A realiza întru tot dorințele și trebuințele poporului", „a mîntui poporul prin popor", ceea ce semnifica înlăturarea proprietății feudale și relațiile sociale, precum și statornicirea unor noi forme de proprietate funciară, deci „a suprima baza formei de stat existente și a crea o bază pentru noul stat", domnirea democrației. Mișcarea revoluționară de la 1840, prin sinteza reprezentată, prin programul ei, prin participanți, dar mai cu seamă prin continuitatea ideilor și spiritul ei, ce pot fi urmărite atît în Moldova cît și în acțiunea lui E. Murgu din Banat, are o valoare general românească. Un alt moment semnificativ îl reprezintă organizația secretă *Frăția* (1843), înființată de Nicolae Bălcescu, Ion Ghica, Christian Tell și C.A. Rosetti, cu scopul de a pune în practică programul revoluționar: înlăturarea feudalismului și reorganizarea societății românești pe alte baze. Influența ei s-a întins în Moldova asupra cercului liberal-democrat din jurul lui Mihail Kogălniceanu, în Transilvania prin A.T. Laurian, iar în Banat prin Eftimie Murgu. Menită să organizeze lupta pentru popor și de pregătire a revoluției, *Frăția* a reprezentat nucleul conducător al democrației revoluționare. Organizația, prin Bălcescu și alți intelectuali ce alcătuiau această *Tînără Dacoromanie*, ca Ion Ionescu de la Brad,

Scanned with OKEN Scanner

desfășoară o vastă acțiune publicistică în care expun programul revoluției românești. Astfel menționăm „Despre starea actuală a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri“ (1846). S-a înscris în acest apel programatic emanciparea țăranilor dependenți și împroprietărirea lor cu pămînt, deziderate care au făcut parte din programul revoluționar democratic al Partidei Naționale. Nicolae Bălcescu socotea, în 9 martie 1850 în scrisoarea către Alex. G. Golescu, că programul revoluției consta în organizarea democrației, eliberarea țăranului și împroprietărirea. Programul democrației revoluționare îl exprimă în 1848 Simion Bărnuțiu în „Discurs“ atunci cînd cere ca adunarea națională „să proclame libertatea și independența națiunii române“, adăugînd că „Națiunea română dă de știre națiunilor conlocuitoare, că, voind a se constitui și organiza pe temelie națională, n-are cugetul dușman în contra altor națiuni, și le recunoaște tuturor același drept și voiește a-l respecta cu sinceritate, cerînd respect reciproc după dreptate: prin urmare, națiunea română nici nu voiește a domni peste alte națiuni, nici nu va suferi a fi supusă altora, ci voiește drept egal pentru toate“. Eliberarea de iobăgie, libertate națională și independență națională lăuntrică, unitate națională pe deasupra granițelor politice reprezentau ideile fundamentale ale acestui document. Hotărîrile Adunării de la Blaj din 3/15 mai stabilesc însă în termeni fără echivoc și programul revoluționar social. „Națiunea română, ajungînd la conștiința drepturilor individuale omenești, cere fără întîrziere desființarea iobăgiei fără nici o despăgubire din partea țăranilor iobagi atît în comitate, cît și în districte, scaune și granițe militare“. În sfîrșit, în documentele Adunării a treia de la Blaj, din 14—28 septembrie triumfă punctul de vedere al acțiunii revoluționare, așa cum o proclamase Avram Iancu atunci cînd declară pretențiile poporului sfinte și hotărîrea de „a le apăra cu orice preț“. „Memoriul «poporului român din Transilvania» adresat Parlamentului liberal de la Viena, în 26 octombrie 1848“, schițează temeinic și argumentat problema națională română din cele trei țări. Figura centrală a adunării, alături de Axente, Avram Iancu etc. a fost fără îndoială A. T. Laurian, personalitate eminentă a democratismului revoluționar de pe ambele versante ale Carpaților. „Într-un cuvînt, o revoluție democratică și socială era de făcut“. Evoluția gîndirii democrat-revoluționare poate fi urmărită în „Cuvîntarea“ adresată de Bălcescu patrioților români de la Paris la 1 ianuarie 1847. „Ținta noastră socotesc că nu poate fi alta decît Unitatea Națională a românilor. Unitatea mai întîi în idei și simțăminte, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică... care să facă un trup politic, o națiie românească, un stat de șapte milioane de români. La crearea acestei naționalități, la o reformare socială a oamenilor, bazată pe sfintele principii ale dreptății și ale egalității trebuie să țintească toate silințele noastre. Românismul dar e steagul nostru, sub dînsul trebuie să adunăm pe toți românii“. În acest „Cuvînt“ precum și în alte articole și studii publicate în revistele franceze, se postula o Românie Viitoare și programul revoluției românești, ce se va reflecta și în „Proclamațiunea revoluțiunii din Țeara Românească“, datorită lui Nicolae Bălcescu care a impus în Comitetul revoluționar „Emanciparea clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire“, considerată a fi expresia întregii revoluții de la 1848: „Revoluția de la 1848 este întreagă în acest articol 13“. Democratismul revoluționar se conturează și pe solul realităților

Scanned with OKEN Scanner

Transilvaniei în care asupririi sociale a feudalității i se asocia și opresiunea națională, statuată de o legislație anacronică de inspirație medievală. Eftimie Murgu organizează în Banat din toamna tîrzie a lui 1841 o vastă mișcare revoluționară, care cuprinde întreg Banatul, țintind la „ruperea Banatului de la patria maghiară — scrie un raport oficial — și unirea lui cu Ardealul, Moldova și Valahia...". El a respins tendințele de deznaționalizare, revendicînd reglementarea raporturilor dintre moșieri și țărani, pe baza unei concepții revoluționare izvorîtă din stările locale și întemeiată pe experiența înregistrată în general de democrația revoluționară. Democratismul revoluționar în Transilvania se exprimă în elaborarea unui program revendicativ național și social, expresie a stărilor politico-sociale din această provincie, dar în aceeași vreme postulînd și ideile fundamentale ale mișcării de emancipare general românească. În Marele principat al Transilvaniei orientarea democrat revoluționară o reprezintă pleiada de intelectuali ce alcătuiau o Tînără Dacoromanie, prin Avram Iancu, Axente Sever, A.T. Laurian, Constantin Roman Vivu, Florian Aaron, Al. Papiu Ilarian, care se orientează spre un program antifeudal și național, cei mai mulți dintre ei în legătură cu democrația revoluționară din Principate. Avram Iancu încă din 1847 exprimă, potrivit relatărilor unui contemporan, esența revoluționară a programului pe cale de cristalizare. „Nu cu argumente filozofice și umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horia". Afirmația lui Avram Iancu venea ca o negație hotărîtă a modalităților reformiste, la care aderase, fără rezultat, nobilimea liberală, în problema agrară. Poziția democrat-revoluționară este formulată pe baza experienței revoluției la 1850 în „Question économique des Principautés danubiennes" (1850) și în „Mersul revoluției în istoria românilor" (1851). În prima, Nicolae Bălcescu militează pentru suprimarea feudalității și în plan politic pentru înlăturarea Regulamentului Organic. Dar prin Bălcescu democrația revoluționară proclamă noi drepturi: dreptul la necesar, dreptul de a trăi din munca sa și dreptul de a face din produsul muncii o proprietate personală. În a doua, precum și în scrisoarea din 4 martie 1850, Nicolae Bălcescu sintetizează mersul revoluției românești, socotind în spiritul tezei progresiste a lui A. Thierry, că revoluția europeană „fu ocazia iar nu cauza revoluției române". Prin aceasta Bălcescu, ca dealtminteri liberalii francezi, răspundea criticii conservative, ce considera revoluția un complot, un accident, și nu „o evoluție istorică naturală, neapărată, prevăzută". Democrația revoluționară înscrie însă și contribuția teoretică și practică cuprinsă în „Manualul bunului român", o adaptare a broșurii lui Charles Renouvier, o sinteză a concepției social-politice *republicane* și democrat revoluționare. „Republica este un stat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția". Ca democrat, el proclamă drepturile omului, dreptul de a trăi, „libertatea și egalitatea". În acești ani postrevoluționari, democrația revoluționară înscrie tot mai hotărît ideea de unire națională, sarcina viitoarei revoluții. „Revoluția viitoare nu se mai poate mărgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt și de capital și frați asociați la fapta unui progres comun. Ea nu se va mărgini a crea libertatea din afară, libertatea de sub domnirea străină, ci va cere suveranitatea și libertatea națională. Deviza ei va fi:

Scanned with OKEN Scanner

Dreptate, Frăție, Unitate. Ea va fi o revoluție națională" (Nicolae Bălcescu). Dar mișcarea politică democrat-revoluționară a înscris alături de revendicările naționale românești de esență democratică, în spiritul secolului națiunilor, un vast program și o susținută acțiune de solidaritate și colaborare cu alte popoare oprimate, ungurii, polonezii. Meritul istoric al lui Bălcescu și Bărnuțiu a fost că proclamînd dreptul la existență al poporului român afirmau în egală măsură dreptul la libera dezvoltare a tuturor popoarelor. Aceste idei, sintetizînd o îndelungată experiență ideologică și revoluționară, constituie principalul legat al democrației revoluționare românești transmis posterității. Unirea Principatelor, Independența și desăvîrșirea unității statale din 1918 sînt marile înfăptuiri pe care le-a preconizat democrația revoluționară românească. V. și *democrați-revoluționari*. *(T.P.)*

Gîndirea politică a revoluției burgheze din Anglia. Procesul revoluționar care a marcat istoria Angliei sec. XVII și-a găsit oglindirea într-o largă literatură politică, expresie a diferitelor interese de clasă și a forțelor politice care s-au înfruntat în cursul revoluției. Partizanii Stuarților au încercat să apere orînduirea feudal-absolutistă cu ajutorul doctrinei monarhiei de drept divin; Robert Filmer a elaborat o teorie „patriarhală" asupra originii puterii regale, conform căreia monarhul este considerat succesorul primului om mitic, Adam, înzestrat de dumnezeu nu numai cu putere părintească ci și cu putere regală asupra descendenței sale. Argumente în favoarea absolutismului monarhic a servit și concepția lui Thomas Hobbes, deși acesta, după expresia lui Marx, privea statul cu ochi omenești, deducînd legile lui naturale din rațiune și experiență și nu din teologie, iar concluziile teoriei sale, întemeiată pe *dreptul natural* și *contractul social* puteau legitima la fel de bine și un guvernămînt republican. Statul este o creație artificială a omului, rezultat al mișcării și ciocnirii pasiunilor umane. În condițiile stării naturale, în care toți oamenii erau egali, fiecare avînd dreptul la orice pentru că natura a dat tuturor totul, egoismul și setea de dominație fac ca „omul să fie lup pentru om", iar relațiile dintre oameni să se caracterizeze printr-un „război al tuturor împotriva tuturor". Legea naturală — expresie a cerințelor rațiunii, în fapt ale instinctului de autoconservare și nevoii de securitate și pace — a impus necesitatea ieșirii din starea naturală prin încheierea contractului social, al cărui rezultat este statul. Contractul presupune ca oamenii să cedeze toate drepturile lor naturale unei persoane sau unui organ, supunîndu-se necondiționat puterii astfel constituite. Necesitatea respectării contractului duce și ea la concluzia caracterului nelimitat și absolut al puterii statale, pentru că numai astfel statul putea dispune de forțele și capacitățile celorlalți membri ai societății în interesul păcii generale și al apărării. Dacă organizarea puterii și numărul celor ce o exercită pot să difere, puterea însă trebuie să fie totdeauna absolută și indivizibilă, statul fiind astfel proiectat ca o parte ce se detașează de indivizii asupra cărora se exercită, separată de societate. Doctrina lui Hobbes asupra statului putea servi, cum remarca Engels, și ca o invitație la reprimarea poporului. Caracteristic pentru **g.p.a r.b. din A.** este faptul că lupta împotriva rînduielilor feudal-absolutiste s-a dus mai ales sub un veșmînt religios, forțele sociale din opoziție găsindu-și stindardul ideologic în calvinism, prin mișcarea puritanismului, în cadrul căreia se disting două tendințe, una moderată a presbiterienilor și una mai radicală a

Scanned with OKEN Scanner

independenților care au dat expresie intereselor burgheziei și aliaților ei, noua nobilime. Cei mai însemnați purtători de cuvînt ai independenților au fost cunoscutul poet John Milton și Algernon Sidney, care susținînd parlamentul împotriva puterii regale se foloseau de doctrina dreptului natural și cea a originii contractualiste a puterii pentru a fundamenta ideea suveranității populare, a responsabilității monarhului în fața poporului și a dreptului acestuia din urmă de a destitui monarhul. Concluziile lor politice n-au mers însă mai departe de instituirea unei monarhii constituționale limitate. Împotriva tendințelor spre compromis ale independenților, s-au manifestat levellerii (de la „to level" — a nivela), desprinși ca aripă radicală a acestora și sprijinindu-se în revendicările lor pe masele soldaților armatei lui Cromwell. În „Acordul poporului" (1647) ei respingeau monarhia, pronunțîndu-se pentru republică, cereau desființarea camerei lorzilor și organizarea camerei inferioare după principii democratice, ca votul universal și egalitatea circumscripțiilor electorale, revendicînd totodată responsabilitatea tuturor persoanelor oficiale față de parlament; cel mai strălucit și activ reprezentant al „levellerilor" a fost John Lilburne. Dar „egalizarea" revendicată de aceștia se limita la domeniul politic, fără atingerea proprietății private. Depășirea limitelor democrației burgheze apare în revendicările „adevăraților levelleri" sau „diggers" (săpători), formulate în lucrările lui Gerrard Winstanley, exponenți ai țărănimii sărăcite și ai preproletariatului modern. Ei cereau desființarea proprietății private — și în primul rînd asupra pămîntului — ca nimeni să nu posede mai mult pămînt decît poate să lucreze, subliniind că adevărata libertate înseamnă eliberarea de exploatare și mizerie. Expresie a protestului spontan al maselor sărăcite și asuprite, idealul lor se opunea puterilor existente, oricărei dominații a omului de către om, promovînd obligativitatea muncii, un stat lipsit de proprietate privată, dar și un egalitarism care era expresia unui „comunism" primitiv. Compromisul de clasă și instaurarea monarhiei constituționale în 1688 și-au găsit ideologul în John Locke, exponent tipic al intereselor burgheziei. Denunțînd orînduirea feudală ca potrivnică dreptului natural, el prezintă starea naturală ca domnie a libertății și egalității; printre drepturile naturale el enumeră proprietatea privată, care, astfel, ar preexista statului și ar fi independentă de acesta. Dar starea naturală nu asigura securitatea libertății oamenilor și a proprietății lor. Încheind contractul social de constituire a statului, oamenii se obligă să se supună hotărîrilor majorității, renunțînd totodată la drepturile lor naturale dar numai într-atît cît e nevoie pentru ocrotirea persoanei și averii lor. Spre deosebire de Hobbes, Locke nu are în vedere o cedare totală, ci doar parțială a drepturilor naturale prin contract, statul apărînd ca o putere limitată — și nu absolută —, a cărei funcție esențială stă în „protejarea vieții, libertății și proprietății indivizilor". Acest stat trebuie să îmbrace forma monarhiei constituționale, care realizează principiul separației puterilor (Locke distinge trei puteri: legiuitoare, executivă și unională sau federativă). Separarea puterilor nu exclude însă unitatea lor, realizată prin faptul că toate izvorăsc din cea legislativă și li se subordonează. Dar nici aceasta nu este nelimitată, ea oprindu-se în fața dreptului natural al cetățeanului, care e proprietatea privată. În aceasta se vădește conținutul specific burghez al concep-

Scanned with OKEN Scanner

ției lui Locke. Monarhului îi rezervă „prerogativa", ca sursă de participare a acestuia la celelalte puteri, sub condiția de a nu abuza de aceasta. Abuzul puterilor și cu deosebire al monarhului, legitimează dreptul la împotrivire sau răscoală. Doctrina separației puterilor, despre care Marx spunea că nu e altceva decît „prozaica diviziune a muncii din industrie aplicată la mecanismul statului din considerente de simplificare și de control", era expresia compromisului și alianței de clasă care au fost rezultatul „glorioasei revoluții" de la 1688. Prin concepția sa, John Locke a fost predecesorul nemijlocit și sursa de inspirație a *liberalismului politic.* *(O.T.)*

Gîndirea politică a revoluției burgheze din Franța. Procesul revoluționar din sec. 18 care a lichidat orînduirea feudal-absolutistă în Franța a fost pregătit, în planul ideilor, de strălucitii reprezentanți ai *iluminismului:* Morelly, Mably — exponenți și ai comunismului utopist —, Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Diderot, Holbach, Helvetius, La Mettrie. Dintre aceștia, în planul gîndirii politice propriuzise, influența cea mai activă au exercitat-o Ch. Montesquieu și J.J. Rousseau, ale căror idei au călăuzit nemijlocit pe conducătorii **g. p. a r. b. din F.** Doctrina politică a lui Montesquieu denunța despotismul și fundamenta libertatea politică, definită ca dreptul de a face tot ce legile îngăduie și ca realizare a siguranței individului și garantată de legalitate, care, la rîndu-i, apare chezășuită de înfăptuirea diviziunii și echilibrului puterilor, adică a principiului separațiunii puterilor, formulat încă de John Locke. Dealtfel, concepția lui Montesquieu va idealiza monarhia constituțională, după modelul englez, tinzînd spre compromisul cu nobilimea. În schimb, Rousseau — exponent al aripii radical-democrate — va folosi doctrina *dreptului natural* și a *contractualismului* pentru a fundamenta dreptul la revoluție și principiul suveranității poporului, pe baza distincției dintre suveran (poporul) și guvernămînt (mandatarul acestuia) în lumina principiului unicității puterii, punînd totodată în evidență corelația dialectică prin care egalitatea este singura chezășie a realității libertății. Caracterizînd mersul **g. p. a r. b. din F.** Marx scria: „În prima revoluție franceză, dominația *constituționalilor* este urmată de cea a *girondinilor,* iar dominația acestora de dominația *iacobinilor*... Revoluția urmează astfel o linie ascendentă". Dominația „constituționalilor", care exprimau interesele marii burghezii, e marcată de edictarea „Declarației drepturilor omului și ale cetățeanului" (26 august 1789), care declara proprietatea un drept sfînt și inviolabil și proclama egalitatea cetățenilor în fața legii și chiar a primei Constituții burgheze a Franței (14 septembrie 1791), care instituia monarhia constituțională, marcînd o tendință de compromis cu nobilimea. Deși în Constituție se recunoaște, în termenii lui Rousseau, că suveranitatea aparține întregii națiuni și că legea trebuie să fie expresia voinței generale, era totuși menținută puterea regală și se introducea discriminarea cetățenilor în „activi" și „pasivi" (cu și fără drept de vot) pe baza censului patrimonial. Aceste contradicții și limite sînt evidente în gîndirea politică a celui mai tipic reprezentant al acestei tendințe, abatele Sieyès, președintele Adunării Constituante, care, deși invoca în egală măsură pe Montesquieu și Rousseau, îl urma în fapt pe primul dintre aceștia. Revendicînd ideea contractului social și declarîndu-se adeptul suveranității poporului, Sieyès susținea în fapt principiul democrației reprezentative și legitima împărțirea cetățenilor în „activi"

Scanned with OKEN Scanner

și „pasivi" pe baza censului electoral, socotind că numai cei ce plătesc impozite sînt „acționari ai marii întreprinderi sociale" și că ei trebuie să fie și stăpînii acesteia. Reprezentanți ai burgheziei mari și mijlocii, girondinii n-au putut duce nici ei pînă la capăt cauza revoluției burgheze, tărăgănînd rezolvarea problemei agrare, ezitînd, prin invocarea „libertății comerțului", să ia măsuri ferme împotriva speculanților de alimente și manifestînd nehotărîre în reprimarea dușmanilor revoluției. Girondinii s-au declarat și ei partizani ai lui Montesquieu și Rousseau: inițial adepți ai monarhiei constituționale, au evoluat apoi spre susținerea republicii burgheze democratice. În luările lor de poziție programatică și în Constituția elaborată (care n-a devenit efectivă) girondinii se pronunțau, în spiritul lui Rousseau, că suveranitatea aparține poporului și că fiecare cetățean are dreptul să participe la exercitarea ei. Dar inconsecvențele și oscilațiile lor, unele tendințe de compromis cu trecutul erau de natură să împiedice dezvoltarea revoluției, de aceea masele i-au înlăturat de la putere. Ideile lui Rousseau și-au găsit expresia cea mai consecventă în gîndirea politică și documentele programatice și legislative ale *iacobinismului*, care a realizat lichidarea feudalismului și zdrobirea contrarevoluției. „Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului" a iacobinilor din 1793 sublinia că „legea este expresia liberă și solemnă a voinței generale", iar art. 10 al Constituției iacobine din 1793 (care n-a devenit efectivă) proclama că „poporul aprobă și decretează legile", prevăzînd ca proiectele legislative să fie confirmate de corpul alegătorilor. Conducătorul iacobinilor, Maximilien Robespierre susținea principiul lui Rousseau al puterii absolute a poporului, în raport cu care persoanele oficiale sînt doar administratori împuterniciți de acesta și revocabili de către el. Militînd pentru republica democratică, respingea censul electoral, pronunțîndu-se pentru responsabilitatea persoanelor oficiale și desființarea granițelor rigide între guvernanți și guvernați. Justificînd „teroarea iacobină" împotriva contrarevoluției, el sublinia că „guvernul revoluționar se sprijină pe cea mai sfîntă dintre toate legile — salvarea poporului, pe cel mai ferm dintre toate principiile — necesitatea". Ca și Rousseau, Robespierre recunoștea proprietatea privată ca principiu al orînduirii sociale revoluționare, pledînd pentru „egalitatea drepturilor și a șanselor" și ridicîndu-se împotriva egalității de avere. Totuși preconiza ca dreptul de proprietate să fie limitat de obligația de a respecta drepturile celorlalte persoane și se ridica împotriva concentrării excesive a bogățiilor. Reprezentanți remarcabili ai ideologiei iacobine au fost și Jean-Paul Marat și L.A. Saint-Just. Marele merit al iacobinilor este de a fi fost alături de popor, ținînd seama de revendicările maselor sărace de la orașe și sate pe care le-au oglindit în programul lor politic. Lenin releva că „măreția istorică a adevăraților iacobini, a iacobinilor anului 1793, constă în faptul că ei erau «iacobini cu poporul», cu majoritatea revoluționară a poporului, cu clasele progresiste revoluționare ale timpului lor". Totuși, exponenți mai direcți ai intereselor plebeiene au fost așa-numiții „turbați" (Leclerc, Roux ș.a.) care, între altele, propuneau naționalizarea pămîntului și pe care Marx îi include printre purtătorii ideii comuniste. În timpul Directoratului a apărut, ca mișcare ideologică a preproletariatului francez, babuvismul (după numele lui Gracchus Babeuf) care, pornind de la comunismul utopic

al lui Morelly, arăta că revoluția n-a fost dusă pînă la capăt și elabora un program revoluționar de transformare comunistă a societății în spiritul unui egalitarism rudimentar și ascetic. Importanța istorică a babuvismului în socialismul premarxist se afirmă mai ales în ideea necesității luptei de clasă și a unei perioade de tranziție care prefigurează perioada dictaturii proletariatului. *(O.T.)*

Gîndirea politică a revoluției nord-americane. Războiul de eliberare purtat de cele 13 colonii engleze din America de Nord (1775—1783) împotriva metropolei, care stingherea dezvoltarea industriei și comerțului, a avut, prin programul său, prin participarea unor largi mase populare și prin consecințele sale politice și economice, caracterul unei revoluții burgheze, exercitînd o puternică influență asupra luptei burgheziei europene împotriva feudalismului. Dacă în perioada imediat premergătoare, gîndirea politică din colonii, desfășurată sub lozinca formulată de James Otis „impunerea de impozite fără reprezentare este tiranie", contestă dreptul Parlamentului de la Londra de a le impune legi, pe considerentul că acestea nu erau reprezentate în cadrul său și nu puteau participa la controlul acestuia, căutînd totuși o soluție de autonomie în cadrul sistemului britanic, odată cu declanșarea războiului reprezentanții coloniilor au optat pentru independența totală, soluție argumentată pînă atunci doar în opera lui Thomas Paine. „Declarația de independență", pregătită de o comisie alcătuită din Thomas Jefferson, John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman și Robert R. Livingston și aprobată de Congresul continental la 4 iulie 1776, are o importanță politică și ideologică istorică. Autorii ei doreau să furnizeze pentru întreaga omenire o justificare morală și juridică a revoltei coloniale și separării lor de coroana britanică. Ideile utilizate nu sînt noi, ele țineau de spiritul epocii, fiind formulate încă în concepția lui John Locke și în gîndirea iluminismului francez. Declarația sublinia astfel că toți oamenii se nasc egali, fiind dotați cu anumite drepturi inalienabile, printre care viața, libertatea și căutarea fericirii; că, pentru a garanta aceste drepturi, oamenii instituie guverne a căror justă putere emană din consimțămîntul guvernaților; că dacă un guvern, indiferent de forma sa, nesocotește aceste scopuri, poporul are dreptul de a-l modifica sau aboli și de a institui un nou guvern întemeiat pe principii care i se par cele mai apte să asigure securitatea și fericirea sa. Declarația proclamă deci dreptul la revoluție, ca o consecință a drepturilor naturale ale omului; originalitatea sa constă în a fi unit într-o teorie politică dreptul natural al individului cu libertatea și independența națiunii. Caracterul specific burghez al teoriei constă în aceea că dacă omul posedă drepturi inalienabile pe care nici un guvern nu i le poate retrage fără a-și pierde legitimitatea, printre acestea, la loc de frunte, figurează dreptul de a fi reprezentat în legislaturile care votează impozitele. Importanța istorică a Declarației constă în proclamarea dreptului poporului american de a se constitui într-un stat independent și suveran. De roadele luptei pentru independență, cucerită cu sîngele maselor populare (și recunoscută de Anglia în 1783) au beneficiat însă mai ales puternica burghezie comercială-industrială din Nord și plantatorii sclavagiști din Sud, situația maselor muncitoare necunoscînd o îmbunătățire esențială; de aceea contradicțiile dintre categoriile sociale care au participat la războiul de independență s-au

Scanned with OKEN Scanner

transformat curînd în conflicte acute și chiar în răscoale populare, cum a fost cea din 1786—1787 condusă de Daniel Shays. Gîndirea politică a **g.p.a r.n.-a.** ilustrează și exprimă aceste interese contradictorii, a căror opoziție s-a manifestat cu deosebire în legătură cu natura și competențele noului stat și cu elaborarea Constituției. Opoziția de interese dintre Nord-estul comercial-industrial și Sudul agrar a generat atitudini contrarii: una, încorporată în gîndirea „Federaliștilor" (Alexander Hamilton, John Adams, James Madison, John Jay), alta împărtășită de republicanii-democrați al căror exponent a fost în primul rînd Thomas Jefferson. Exprimînd interesele marii burghezii, teama de mase a acesteia și neîncrederea ei într-o democrație reală, federaliștii militau pentru un stat federal centralizat, puternic care să apere proprietatea și interesele bogaților, să favorizeze dezvoltarea economică și să limiteze posibilitățile participării maselor la putere prin numeroase bariere, printre care și un ridicat cens electoral de natură patrimonială. Totodată, acceptînd principiul separației puterilor, concepeau sistemul de control al acestora în așa fel încît să dea cîștig de cauză intereselor aristocrației bogaților. Constituția din 1787 a întruchipat în bună măsură aceste concepții și interese. Împotriva ideologiei antipopulare a „Federaliștilor" s-a ridicat curentul progresist condus de Jefferson care milita pentru republică democratică, singura în măsură să protejeze drepturile omului, revendicînd lărgirea drepturilor și libertăților maselor, dreptul de vot universal, lichidarea sclavajului, extinderea drepturilor statelor și deci o mai largă descentralizare. Concepția politică a lui Jefferson despre suveranitatea poporului avea în vedere interesele micilor agricultori proprietari (fermierii), considerați adevărata bază socială a republicii democratice, purtînd, în bună măsură, amprenta unui utopism mic-burghez. Sub presiunea mișcării populare de masă care și-au găsit stindardul în ideile lui Jefferson și Paine, s-a obținut în 1791, acceptarea celor zece amendamente la textul Constituției prin care se dobîndeau o serie de drepturi și libertăți burghezo-democratice. Cele două tendințe din **g. p. a r. n.-a.** se vor înfrunta, în forme noi, dictate de condiții social-istorice modificate, în întreaga istorie a S.U.A. *(O. T.)*

Gîndirea politică aristocratică în Grecia (perioada clasică). Înfrîngerea aristocrației în cetatea ateniană de către demos se reflectă din plin în gîndirea politică. Reprezentanții *aristoi*-lor caută argumente prin care să demonstreze actul uzurpator al *demos*-ului și neputința funciară a acestuia de a conduce treburile cetății. Reținem dintre ei pe Kallikle, Critias, și Platon. Primul, intervenind în disputa *nomos — physis*, crede că legea (nomos) este o invenție a celor slabi, care sînt de obicei cei mulți, pentru a se apăra de cei puternici. Or, nu legea ci natura, o natură umană eternă, ar învedera „de la sine că-i dreptul celui mai destoinic să aibă mai mult decît nevolnicul, al celui mai puternic mai mult ca bicisnicul... Așa e după ea însăși temelia dreptului: superiorul să cîrmuiască pe inferiori, el să capete mai mult" (în Platon, *Gorgias* 483). Cei slabi ar fi căutat sprijin în lege; dar ei ar contraveni naturii prin care cei puțini, cei aleși, sînt și cei destinați să stăpînească. La fel gîndește și Critias, unul dintre cei 30 de tirani, poate cel mai antidemocratic personaj al sec. 5 atenian. Este însă mai subtil, făcînd aparente concesii *demos*-ului prin acceptarea pînă la un punct

și cu o finalitate aristocratică a ideii de *nomos*. La început, scria el în drama „Sisif", din care au rămas doar fragmente, oamenii trăiau fără lege, ca animalele. Pentru că cei buni nu obțineau recompensa cuvenită și cei răi pedeapsa, oamenii s-au hotărît să stabilească anumite norme de convietuire. Legile însă pedepseau doar delictul și nu-l preveneau, nici nu asanau cetatea de acte antisociale. Așa stînd lucrurile, un înțelept inventează divinitatea „pentru a inspira teamă răufăcătorilor care se ascund". Admițînd, spre deosebire de Kallikle, legea, Critias n-o face însă ca un democrat. Dimpotrivă, el o naturalizează, după ce a făcut-o favorabilă aristocrației. Un aristocrat este și Xenofon, exilat din Atena pentru a se fi opus regimului democratic. Adversar al democrației ateniene, opune în „Statul spartan" organizării democratice a cetății modelul aristocratic spartan. „Legile prin care Licurg a dat fericire țării lui, spune el, nu sînt cu nimic asemănătoare cu legile ce domnesc în celelalte cetăți grecești; sînt chiar opuse lor" („Statul spartan", I). Superioritatea organizării statale spartane ar consta în regalitate, în educația foarte severă, militară a tinerilor, în interzicerea cetățenilor liberi să strîngă averi, în supunerea desăvîrșită față de legi și de autorități, în consultarea legiuitorului cu „cetățenii de vază". Gîndirea politică a lui Platon (427—347 î.e.n.) cel mai reprezentativ în această serie este expusă în „Statul" sau „Republica" în „Omul politic", în „Legile", în „Scrisori" (VII, VIII). Aristocrat prin naștere și prin formație, Platon construiește un model de viață socială calchiat după interesele celor pe care-i reprezenta. Punctul de plecare și temeiul, totodată, al politicii platoniciene este modelarea psihologică a statului. Pentru că principiul oricărei comunități umane este justiția, cum ea emană de la individ, în al cărui suflet fiecare parte își îndeplinește funcția proprie, atunci statul va trebui să fie organizat corespunzător organizării sufletului individual. De vreme ce dorința este supusă curajului și amîndouă rațiunii, magistrații-filozofi (rațiunea) în mod necesar ar avea în subordine pe apărătorii cetății (reprezentînd curajul și pe lucrători și pe negustori conduși de dorință și de instinct). Avem de-a face, așadar cu o explicație organicistă a statului (din perspectivă psihologică). Identificat cu un organism și făcut să se supună principiului virtuții, statul este închipuit de Platon ca o organizare socială în care principala regulă de convietuire e respectarea de către toți a propriei condiții. Adică lucrătorul să fie lucrător, apărătorul apărător și magistratul-filozof, rațiunea diriguitoare. Altfel dintr-o totalitate armonică, statul ar degenera într-un conglomerat uman deschis inițiativelor anarhice. La Platon întîlnim — după caracterizarea lui Marx — o idealizare atenian ă a sistemului indian al castelor. Înălțat pe principiul justiției, pentru a reprima orice pornire egoistă ruinătoare pentru organicitatea lui, statul va trebui să impună comunitatea bunurilor. Nici măcar familia nu s-ar cuveni admisă, ea putînd să fie în statul comunitarist ca o insulă prezidată de ideea posesiunii. Dar așa-numitul comunism platonician fiind numai de repartiție, și nu de producție și vizînd refacerea aristocrației — învinovățită de Platon de a fi pierdut supremația din cauza dorinței sale nemărginite de posesiune — nu putea fi cetatea ideală pentru toți cei care o alcătuiau. Soluția comunitaristă la care ajunge

Scanned with OKEN Scanner

este soluția unui aristocrat lucid, critic, dar neemancipat de condiția sa. *(Gh. V.)*

Gîndirea politică aristocratică în Roma republicană (510/9-27 î.e.n.). Figura centrală a **g.p.a. în R.r.** în timpul republicii romane este Marcus Tullius Cicero (106—43 î.e.n.), deși nu pot fi omiși nici Quintus Ennius (239—169 î.e.n.) și C. Lucilius Suessanus (? 148/147 — 102 î.e.n.) despre care Horațiu avea să spună că „A lovit în fruntașii poporului și în popor deopotrivă". Ennius consideră legitimă doar guvernarea aristocratică, dezavuînd, pentru uzurpare, democrația. Cînd se încalcă legile, și legile în condiția absolută ar fi cele aristocratice, fiecare „își face drum prin violență", oamenii „se încaieră ca vrăjmașii", valorile sînt răsturnate: „bunul orator este disprețuit; este preferat soldatul necioplit". Deși a adoptat o atitudine critică față de excesele aristocrației, Cicero rămîne un apărător al ei. Aristocrația întruchipează cinstea (honestas), înțelepciunea (sapientia), faima bună (claritudo). Cu toate acestea, Cicero recomandă ca formă ideală de guvernămînt, ca stoicii și ca Polibiu pe aceea care ar reuni monarhia, aristocrația și democrația. Numai într-un asemenea stat puterile s-ar echilibra: consulii avînd prerogative aproape regale fără să fie regi, senatul reprezentînd aristocrația și comițiile poporul. Echilibrul însă s-ar realiza numai în condițiile în care domnește dreptatea. Fără ea formele tradiționale de guvernămînt ar degenera în *tiranie, oligarhie* și ohlocrație (domnia gloatei). Filozoful Carneade ar fi susținut că nu există un drept natural, ci numai unul civil. Prin personajul Laelius, din dialogul „Despre stat", Cicero susține însă ideea legii naturale, supraistorice, *ne varietur*. Datoare în multe filozofiei politice platoniciene (mai cu seamă prin ideea noocrației sau sofocrației), concepția lui Cicero valorifică și istoria republicii romane, care îl și ducea la identificarea formei ideale de guvernămînt în îmbinarea monarhiei, aristocrației și democrației. Dar într-o oarecare măsură el se contrazice cînd, în același dialog, aduce în discuție ideea conducătorului ideal al statului: *rector reipublicae, moderator, guvernator, princeps*, idee prin care propune de fapt conducerea unică a imperiului. Este drept că pentru cazuri excepționale: „poporul nostru în timp de pace e stăpîn absolut și-i amenință și pe demnitari...; dar în timp de război se supune ca și cum ar asculta de un rege... Iar în războaiele mai grele strămoșii noștri au socotit că e bine ca toată autoritatea să fie în mîinile unui singur om" În „Despre stat", Cicero aduce și un elogiu științei politice considerată doctrina maeștrilor virtuții și adevărului. *(Gh. V.)*

Gîndirea politică democrată în Grecia (perioada clasică). Principala preocupare a ideologilor *demos*-ului din această vreme este să justifice prin ideea de *nomos* organizarea democratică. Convinși că „omul este măsura tuturor lucrurilor" (formula este a sofistului democrat Protagoras, dar în spiritul ei gîndeau toți), ideologii *demos*-ului promovează ideea de lege pentru a dovedi că organizarea cetății nu este definitivă, dată de la natură, ci în funcție de omul legiferator. Ei așază, prin urmare, omul în centrul istoriei sale, făcîndu-l subiect al acesteia. Astfel, Democrit credea că la viața obștească oamenii au ajuns învățați de propria experiență și determinați de nevoie. De asemenea, necunoscutul autor al fragmentului numit convențional „Anonimul lui Iamblichos", cu siguranță un sofist democrat, considera că „viața în comunitate nu e posibilă fără

Scanned with OKEN Scanner

arbitrajul legilor" și că „este o supoziție falsă" preeminența forței. Dacă aceasta ar fi prima, ar trebui să admitem un fel de „supraom", dar o asemenea ființă „astfel dotată în mod natural" ar ridica „întreaga lume contra sa". „Această concepție este foarte scandaloasă, intervenind toate forțele contra binelui: răul și viciul". Dar oamenii fiind lipsiți „prin natură de mijloacele de a trăi izolat" s-au strîns într-o comunitate, ceea ce în mod necesar le-a impus arbitrajul legilor. La fel gîndește un alt sofist democrat, Lycophron căruia legea nu-i părea să fie altceva decît un contract mutual și o garanție a respectului mutual. Învățători ai *demos*-ului, sofiștii democrați au făcut figură de educatori politici. Protagoras, dealtfel, și mărturisea: „sînt sofist și instruiesc oamenii" după virtute, arătîndu-le că „asta e drept, asta nu e drept, asta frumos, asta urît, asta se cade, asta nu". De educația civică au deopotrivă nevoie și cei care conduc și cei care sînt conduși, legile impunînd să li se conformeze și unii și alții. „Cine se abate de la ele e pedepsit și acestei pedepse, restabilire a justiției, și la noi și aiurea, i se spune, în adevăratul înțeles al cuvîntului, îndreptare". Animați de un autentic spirit democratic sofiștii prin Lycophron, Antiphon sau prin Alkidamas se pronunță pentru egalitatea tuturor oamenilor fie ei nobili sau nu, liberi sau sclavi, greci sau barbari, în fața legii. Nobletea este „un concept absolut nou" zicea Lycophron: „Toți, fie ei greci sau barbari, sînt egali", opina Antiphon; „natura n-a creat pe nimeni rob", toți fiind egali era de părere Alkidamas. Un loc aparte în peisajul gîndirii și practicii politice a *demos*-ului atenian ocupă Pericle, ajuns în fruntea cetății în anul 461 î.e.n. „Primul dintre atenieni", cum îl socotea Thucydide, este organizatorul democrației ateniene. Deși aristocrat, prin naștere, și nutrind, poate, după cum avea să spună Plutarh „repulsie pentru popor", Pericle și-a dat seama că numai un regim democratic este în stare să asigure măreția Atenei și nu numai a ei, ci în genere a cetăților grecești. El vrea o cetate în care toți să participe la bunăstarea tuturor. „Nu sărăcia este socotită la noi rușinoasă, spune el, ci faptul de a nu face nimic pentru a ieși din ea". Totodată, este pentru exercitarea suveranității de către popor. „Statul nostru, spunea el, se numește democrație pentru că aparține celor mulți, iar nu unui număr mic de oameni. Sărăcia sau obscuritatea originii nu îndepărtează pe cineva (de funcțiile publice) dacă poate să fie util statului. Cel ce are drept ocupație munca manuală nu e lipsit de capacitatea politică. Dacă avem dreptul să considerăm, poziția noastră drept justă ne bizuim pe convingerea că dezbaterile nu pot să nu fie folositoare, nu există insucces acolo unde acțiunea urmează unei prealabile dezbateri" (după Thucydide, „Istoria războiului peloponeziac", II, 37—40). Dar cea mai reprezentativă concepție politică democratică a antichității clasice este cea a lui Aristotel (384—322 î.e.n.). Este expusă cu precădere în „Politica" — o culegere de lecții independente privitoare la subiecte înrudite, ulterior ordonată în opt cărți, dar și în „Statul atenian", în „Etica pentru Nicomah", în „Retorica". Deși elev al lui Platon și, cel puțin în timpul învățămîntului în Academie (18 sau 20 de ani), este un platonician, Aristotel atît în metafizică, fizică și morală cît și în politică se va afirma ca un gînditor profund original și înnoitor, antiidealist și antiaristocratic. Democrat, el rupe cu diferențierea platoniciană a oamenilor după virtuți crezute

Scanned with OKEN Scanner

naturale: cumpătarea lucrătorilor, curajul păzitorilor și înțelepciunea elitei conducătoare. Aristotel credea că oamenii de la natură sînt animale politice, adică ființe care trăiesc numai în societate și ca societate. Este adevărat, previne filozoful, că de o sociabilitate se poate vorbi și la furnici sau la albine. Omul însă este „o ființă mai socială" singur avînd „simțul binelui și al răului, al dreptului și al nedreptului și al tuturor stărilor morale" („Politica", I, 11). Furnicile și albinele fac parte doar dintr-o „comunitate de lucru" („Istoria animalelor" I, 1); ele nu realizează o instituție în scopul unui mereu mai bine. În timp ce albinele sau furnicile rămîn la solidaritatea instinctuală, oamenii o depășesc în forme din ce în ce mai rafinate înscrise în linia care urcă de la familie *(ghénos)* trecînd prin sat *(Komé)* și găsindu-și împlinirea în cetate *(polis)* singura suficientă sieși și de aceea forma perfectă. Ființă sociabilă și deci socială și în etapele anterioare, omul se realizează ca *societate* numai în cea de-a treia ipostază fiindcă numai în aceasta ordinea *(taxis)* și legea, norma *(nômos)* sînt impuse universal devenind *habitus*-uri ale vieţuirii în comunitate. Asociație în vederea unui bine, comunitatea fie în formele primare, fie în forma perfectă — după Stagirit cetatea sclavagistă de tip atenian — este temeiul sigur și singurul cadru posibil pentru om. Înnăscută — în sens de conaturală — sociabilitatea este dat esențial fără de care nu ne-am putea imagina. De aceea în raport cu individul comunitatea — ca realizare a sociabilității — este anterioară, evident, în sens logic și nu temporal. Formula este memorabilă și a și fost reținută, fiind în principiul ei perfect posibilă ca adevăr. Ce-i drept Aristotel nu știe încă în ce constă sociabilitatea — de aci și echivocul formulei: omul este de la natură animal politic. El nu o determină și de aceea rămîne un concept vag dar nu lipsit de importanță istorică fiind prima mare deschidere către o autentică înțelegere a esenței umane. Totodată Stagiritul mai identifică *societatea* în condiția ei ideală cu o anumită ipostază istorică, venind în contradicție cu chiar ideea tendinței ei *naturale* către un mereu mai bine. Dar idealizînd cetatea sclavagistă, el caută mijloacele în stare s-o perfecționeze. Preocupat de îmbunătățirea sistemului relațiilor umane, va imagina o reformă a cetății grecești, în linii mari utopică și ea, dar în mai mică măsură decît construcția ideală platoniciană. Cetatea ideală, opina el, ar fi aceea în care fiecare cetățean (numai cetățenii, sclavii, ca și oamenii liberi ce trăiau de pe urma agriculturii și meșteșugurilor, fiind excluși) poate, grație legilor, să practice cît mai bine virtutea și să-și asigure maximum de fericire. Sînt îndeobște recunoscute trei forme de guvernămînt normale: monarhia, aristocrația și politia și corespunzător lor trei forme degenerate: tirania, oligarhia și demagogia. În sine, fiecare dintre cele trei forme normale posedă suficiente virtuți pentru a se impune ca forme de guvernămînt cu singura condiție: să apere interesul comun. Așa stînd lucrurile garanția cea mai mare o prezintă *politia* (democrația), nu însă în forma ei tradițională, Aristotel venind cu un proiect propriu, menit să ferească democrația de degradarea demagogică. Ceea ce dă originalitate proiectului său este ideea proprietății mijlocii. „Este evident, scria el, că asociația politică este cea mai bună cînd este formată din cetățeni cu avere mijlocie". Avantajele ar fi următoarele: se restabilește echilibrul, eliminîndu-se situațiile extreme: bogăția și sărăcia, se elimină posibilitatea

Scanned with OKEN Scanner

tiraniei și demagogiei, căci cele două excese ar duce la asemenea forme politice degenerate, și în fine se asigură solidaritatea socială, nemaiexistînd grupări care să se răzvrătească. Adversar al aristocrației, critic al democrației tradiționale, fără să fi fost exclusivist, Aristotel rămîne partizan al *demos*-ului pe a cărui ființă o și are în vedere cu precădere în proiectul său de reformare a cetății grecești. Autor al unei reconstrucții politice, Stagiritul este în același timp și teoretician al *politicii* ca știință. O fixează în planul de sus al științelor practice (pentru că se ocupă cu omul ca ființă socială în timp ce morala este știința caracterului, iar economia a relațiilor dintre stăpîn și sclav, dintre soț și soție și dintre părinți și copii) și o consideră, prin poziția ei, aptă să prescrie „prin legiferare, ce este de făcut și ce este oprit"; cum scopul ei este superior, va trebui să cuprindă scopurile celorlalte (strategia, economia, retorica, etica), ea finalizîndu-le pe toate în realizarea celui „mai înalt bine omenesc". *(Gh.V.)*

Gîndirea politică democrată în Roma republicană (510/9-30 î.e.n.). Înfruntarea dintre plebei și patricieni se manifestă în epoca republicană atît în forma conflictului ideologic cît și în acțiunea politică, decisă. În ceea ce privește al doilea aspect sînt de reținut o serie de evenimente. De exemplu, în anul 494/3 plebeii obțin alegerea anuală a doi reprezentanți ai lor cu drept de *veto* în timp de pace asupra hotărîrilor consulilor, în 351 obțin dreptul de a ocupa censura. în 339 impun obligativitatea ca unul din censori să fie ales dintre ei, în 254 este recunoscut primul mare pontif plebeu etc. Adesea de partea plebeilor luptă și cavalerii. Mai reprezentativi pentru gîndirea politică populară sînt Titus Lucretius Carus (plebeu ori cavaler n. în 95 î.e.n.) și frații Gracchus Tiberiu și Caius despre care Plutarh spune că senatul îl ura „ca pe un lingușitor al plebei". Trăind la început în bună înțelegere, după ce descoperă aurul omenirea, era de părere Lucretiu, încetează să o mai aibă în cinste. Apare nedreptatea și inegalitatea. Dar mulțimea se revoltă, face ca „sceptrele trufașe" să cadă în țărînă și hotărăște legi de care să asculte, sub pedeapsă, toți: „Cel care calcă legămîntul păcii / Chiar dacă-nșeală el și zei și oameni / Nu trebuie să creadă niciodată / Că fapta lui rămîne-n veci ascunsă". Justiția, prin urmare, e mai presus de orice și în numele ei, pentru restabilirea ei, cei nedreptățiți pot și trebuie să reîntroneze dreptatea. Tiberius Gracchus, ales tribun al poporului în anul 133, militează pentru reforma agrară, cum spune Plutarh „cu arma cuvîntului". Cei ce luptă și mor pentru Italia, spunea el, n-au nici măcar ca fiarele un bîrlog. Înaintea bătăliilor generalii îi mint îndemnîndu-i să lupte pentru țara lor; de fapt plebeii se războiesc pentru belșugul altora. „Sînt numiți stăpînii lumii, dar nu au nici măcar o brazdă de pămînt". Caius Gracchus (tribun în anul 123) merge și mai departe cu gîndirea și acțiunea politică. Propune cîteva legi de însemnătate deosebită și militează pentru aplicarea lor: dacă poporul scoate din funcție un magistrat, acesta nu mai are voie de a primi o altă însărcinare publică; dacă un magistrat trimite în surghiun, fără judecată, pe un cetățean să fie adus în fața poporului pentru a fi el judecat. A mai propus o lege pentru întemeierea unor colonii, o alta pentru împărțirea pămîntului statului la cetățenii nevoiași ș.a. În general, a căutat prin legile sale „să ocrotească poporul" (Plutarh). *(Gh.V.)*

Scanned with OKEN Scanner

Gîndirea politică ebraică (în antichitate și în evul mediu), 1. Probabil în a doua jumătate a sec. 13 î.e.n. grupurile ebraice părăsind Egiptul se stabilesc în Palestina. Procesul de trecere de la nomadism la viață organizată politic se încheie în sec. 11 cînd Saul din tribul heniamiților supune toate triburile israelite și este ales rege. Perioada antestatală nu este însă una de gregaritate absolută. Cărțile „Pantateuh"-ului (din „Vechiul Testament") cunoscute în ebraică sub numele de *torah-legea*, amestec extrem de bizar între fantastic și real aduc mărturii despre viața și obiceiurile vechilor triburi. Astfel cea de-a doua carte, „Exodul", cuprinde în capitolele 21—23 un adevărat cod de legi care reglementează raporturile dintre stăpîni și sclavi („Dacă vei cumpăra un rob evreu, să slujească șase ani ca rob, iar în al șaptelea să iasă slobod", „Dacă a intrat singur să iasă singur" etc.), legi privitoare la avere, la asuprirea celor săraci („Să nu chinuiești pe străin", „dacă împrumuți bani vreunuia din poporul meu, săracului care este cu tine, să nu fii față de el ca un cămătar"), legi privitoare la dreptate („să nu te iei după mulțime, ca să faci rău", „Să nu părtinești pe sărac la judecată", „La judecată să nu te atingi de dreptul săracului", „Să nu asupresti pe străin"). Reglementările din *Exod* sînt continuate în „A doua lege (Deuteronomul"). Moise numește judecători pe care-i îndeamnă să asculte și pe cel mic și pe cel mare și să judece după dreptate, dă „legea pentru împărat": să nu se îmbogățească și să nu se abată de la poruncile lui Dumnezeu, îi învață pe israeliți cum să se poarte cu cetățile vrăjmașe („să treci prin ascuțișul sabiei pe toți cei de parte bărbătească" — dacă n-au primit propunerea de pace) etc. Avem de-a face cu o justificare prin apel la divinitatea autorității legilor: „Să n-adăugați nimic la cele ce vă poruncesc eu, și să nu scădeți nimic din ele; ci să păziți poruncile Domnului Dumnezeului vostru, așa cum vi le dau eu" spune Moise („Deuteronomul", 4,2). O asemenea justificare devine loc comun în scrierile vechi ebraice finalizate în impunerea hierocrației (puterea preoților). Bunăoară „Cartea înțelepciunii" a lui Ben Sira (sec. II î.e.n.) face apel la legea divină pentru întărirea autorității marilor proprietari de pămînturi și de sclavi. Dacă în „Exod" se recomanda o oarecare îngăduință față de sclavi, în „Cartea înțelepciunii" Ben Sira este extrem de intolerant: „Pune să muncească pe robul tău și vei avea odihnă... jugul și funia încovoaie grumajii, iar pe robul cel netrebnic, caznele și bătaia". Un moment însemnat în istoria gîndirii politice vechi ebraice îl reprezintă cristalizarea celor trei curente religioase și social-politice: saducheii, fariseii și essenienii (a doua jumătate a sec. 2 î.e.n.). Saducheii sînt adepți ai hierocrației. Fariseii („cei ce s-au separat") sînt antitradiționaliști, potrivnici legilor vechi. Un conducător al fariseilor, Semaie (jumătatea sec. 1 î.e.n.) cerea: „Iubește munca, nu căuta să fii stăpîn peste alții și nu lega prietenii cu puterea". Essenienii sau essenii spre deosebire de saduchei și farisei dau glas celor „obosiți de viață". Militează pentru comunitatea averilor și pentru egalitate între oameni. Dar protestul lor ia forma pasivă a izolării. **2.** Cel mai însemnat gînditor al evului mediu ebraic este Moise ben Maimon (Maimonides 1135—1204). Medic reputat în epocă, filozof aristotelician cu multe elemente originale, Maimonides în lucrarea „Mischneth Tora" („Repetarea legii" — 1180) se afirmă și ca un gînditor politic remarcabil.

Scanned with OKEN Scanner

Se preocupă de: omul ca ființă politică, de sistemul de guvernare al cetății, de raporturile dintre popoare. Maimonides este de părere că în guvernarea cetății trebuie să se cunoască îndeaproape membrii ei pentru a se evita injustiția și inechitatea. *(Gh. V.)*

Gîndirea politică greacă în perioada arhaică (sec. 18—6 î.e.n.) este marcată de momentele: homeric, hesiodic, filozofic (milesienii, eleații, pitagoricienii, Heraclit) și în fine de cel al poeților între care Solon, este incontestabil mai mare ca reformator, fiind părintele democrației. Deși epopeile homerice nu reproduc viața societății grecești dintr-o anumită perioadă, ele acoperind o istorie îndelungată care începe cu matriarhatul, ne permit totuși deslușirea organizării sociale și a mentalității oamenilor din perioada de trecere de la orînduirea gentilică la sclavagism cînd deosebirile sociale dintre oameni se accentuează tot mai mult. Eroii homerici, basilei cu renume, își impun cu autoritate punctul de vedere: „Rău e cînd Domnii sînt mulți; numai unul să fie-ntre oameni/Poruncitor și stăpîn, numai cine primi de la Zeus/Sceptru, putere și legi de care s-asculte supușii" le spune Ulise ostașilor. Războinici, ei condamnă totuși războiul: „bătălie înfiorătoare" (Agamemnon), „activitate grea hărăzită de Zeus" (Ulise), „crud" (Foinix), „însîngerat", „care aduce lacrimi", „gura războiului amar" (poetul). Apar însă și puncte de vedere contrarii. Idomeneu, de pildă, spune că în lupte „se vede și cine-i bărbat viteaz și cine-i laș". Hesiod (sec. VIII î.e.n.) dînd glas țăranilor din Beoția elogiază în „Munci și zile" munca și dreptatea, condamnînd războiul aducător de nenorocire. „Ascultă de dreptate, iar de violență uită cu totul". Cetatea care respectă „cuvenita dreptate și nu se abate de la lege neîncetat înflorește, precum și poporul dintr-însul". Despre concepția politică a primilor filozofi (Thales, Anaximandru și Anaximene din Milet, sec. 7—6 î.e.n.) informații ample nu avem dar cu siguranță însă au fost de partea *demos*-ului. Mai multe date avem despre pitagoricieni, apărători ai aristocrației tradiționale și despre Heraclit din Efes reprezentant al unei aristocrații moderate. Materialist în filozofie, din punct de vedere politic, Heraclit se situează pe poziții antidemocratice. El crede „că cei mulți sînt răi", și că „Lege înseamnă și atunci cînd dai ascultare voinței unui singur om". Un aristocrat și prin naștere și prin mentalitate este și poetul Teognis din Megara (sec. 6). Fiind silit să ia calea exilului, în urma victoriei *demos*-ului în Megara, Teognis își îndreaptă verbul împotriva noilor stăpîni: „cetatea-i aceeași, doar oameni-s alții. Pe vremuri/Nu încumetau judecăți; legile nu le știau/... Astăzi sînt ei cei de frunte". Solon (643—560 î.e.n.) deși descendent dintr-o familie de nobili s-a impus ca părinte al democrației ateniene. El întreprinde o serie de măsuri menite să redreseze cetatea. Între acestea: proclamarea libertății individuale, reforma monetară, limitarea proprietății, încurajarea meșteșugurilor. Dorește să aducă atenienilor „libertatea din trecut" mulți dintre ei fiind vînduți ca sclavi pentru datorii și să dea legi care să fie respectate de toți:" Am primit/Legi pe măsura tuturor; iar cînd le-am scris/ Și pe puternici i-am cuprins și pe mărunți". *(Gh. V.)*

Gîndirea politică greacă în perioada elenistică (sec. 3—1 î.e.n.) Perioadă de criză economică, socială și politică a sistemului sclavagist grec, elenismul ca spiritualitate se caracterizează prin individualism și cosmopolitism, prin evazionism și pesimism. Dacă în perioada

clasică se putea vorbi de primordialitatea societății față de individ, de faptul că omul este înainte de toate ființă socială (Aristotel), în perioada elenistică locul cetățeanului începe să-l ia individul. Cetatea devine un fel de sumă de atomi, o aglomerare de invidizi care nu-și mai recunosc nici o legătură esențială și care tot mai mult se retrag în subiectivitate. În cetatea greacă clasică individul, fiind prins în sistemul cetății, avea sentimentul de siguranță și de încredere în comunitate. Perioada elenistică destrămînd unitatea cetății face din indivizi ființe care nu mai au încredere în nimic. De aici individualismul, pesimismul, evazionismul. Evaziunea devine o stare de spirit: se evadează în religie care își apropie un sens soteriologic, se evadează în utopie, utopismul devenind o coordonată a mentalității elenistice. De pildă în utopia numită a lui Iambulos se vorbește de o insulă în care se trăia paradisiac. Locuitorii sînt împărțiți după rudenie, în ginți, și trăiesc într-un comunitarism desăvîrșit, toți muncind și toți bucurîndu-se de roadele muncii. O încercare de a depăși visul în faptă, dar care nu frînge utopismul, deși îl limitează, este înființarea de către Epicur a unei confrerii filozofice în Atena. Este vorba de „Grădina lui Epicur" în care se trăia după înțelepciune și în cultul prieteniei și al dreptății. Epicur ar fi scris chiar un „tratat despre dreptate" din care nu se păstrează însă decît cîteva fragmente. Dreptatea naturală, opina el, „este un contract încheiat între oameni cu scopul de a nu se vătăma unii pe alții". Dreptatea este socotită ca un sistem de norme benefice pe care oamenii și le-au dat acceptînd să le respecte. Aceleași vederi cultivau și stoicii. Zenon, de pildă, într-o lucrare pierdută însă, „Republica", ar fi spus că numai omul înțelept poate fi adevărat cetățean și om liber. În general, stoicii recomandau înțeleptului să ia parte la viața politică și nu să se retragă în singurătate, pentru că numai acționînd „va opri viciul și va promova virtutea" — cum ar fi crezut Hrysip. În fine, stoicii ar fi recomandat ca formă de guvernămînt ideală un amestec de democrație, regalitate și aristocrație și au pus în circulație ideea omului-cetățean al universului și, în consecință, pe aceea a „cetății universale". *(Gh. V.)*

Gîndirea politică islamică în evul mediu. Primul mare și însemnat document al civilizației islamice medievale (sec. 7, cînd triburile arabe încep să se îndrepte către văile Eufratului, Tigrului și Nilului — sec. 13 cînd mongolii lui Hulagu cuceresc Bagdadul) este fără îndoială „Coranul", carte religioasă dar și un Cod de legi, un normativ moral. Sancționează împărțirea în clase („Noi sîntem aceia care împărțim mijloacele de trai în această lume. Noi îi ridicăm pe unii asupra altora, așa că unii să-i ia pe ceilalți servitori"), cere îngăduință față de sclavi („Un sclav drept credincios e mai de preț decît un credincios liber"), condamnă războiul („Luptați pe calea lui Alah împotriva celor care se războiesc cu noi. Dar să nu faceți nedreptatea de a-i ataca voi cei dintîi, căci Alah nu iubește pe cei nedrepți"). Deși „Coranul" promitea dreptate, masele n-au avut parte de ea, astfel că, în secolul 7 se înfiripă mișcarea protestatară a *haridjiților* (cei ieșiți din comunitate) îndreptată împotriva clasei conducătoare. „Coranul", considerau ei, a fost încălcat, cei puternici aservind poporul. Haridjismul primitiv, mai cu seamă, este însă de un rigorism religios aproape fanatic. Mu'taziliții (sec. 9) — cei ce s-au despărțit —, deși aveau să

pornească și ei de la motive religioase, vor înainta, heterodox, lucîndu-și o mare libertate în interpretarea Coranului. Încă din epocă au trecut drept eretici. Dumnezeu este ființă absolut bună și dreaptă, de aceea, propuneau ei, răul ține de liberul arbitru al oamenilor. În acest fel ei justifică libertatea umană și explică răul prin nerespectarea de către oameni a *dreptății* absolute. În consecință, se impune respectarea de către toți oamenii, începînd cu imamul șef al Comunității a binelui și justiției supreme. Imam nu poate să fie decît un om care primește să lucreze pentru comunitate acceptînd normele absolute. În caz contrariu el poate și trebuie să fie schimbat. Alte momente însemnate: filozofii Ibn Badjidja (Avempace), Ibn Roșd (Averroes). Ibn Badjidja (sec. XI) în lucrarea „Călăuza solitarului" își închipuie un stat ideal în care, pentru că cetățenii respectă toate legile, nu este necesară justiția ca instituție. Ibn Roșd (1126—1198) deși mai puțin însemnat ca gînditor politic decît ca filozof dar prin aceasta nu este lipsit de orice interes. Guvernămîntul, credea el, trebuie să fie încredințat celor bătrîni, singurii în stare să conducă după virtute. Armata nu are alt rost decît să apere poporul. Justiția în mod normal n-ar trebui să fie, oamenii trebuind liber consimțit să respecte legile. Femeile sînt diferite de bărbați numai prin natură nu și prin statutul social. Făcînd din ele doar mame le impunem o servitute anihilantă, viața lor trecînd „ca aceea a unei plante". Condamnă tirania, mai cu seamă tirania preoților, considerată ca fiind cea mai rea. *(Gh.V.)*

Gîndirea politică în Bizanț. Momentul cel mai de seamă al istoriei gîndirii politico-juridice bizantine este constituit de „Codul lui Justinian" (publicat în anul 533). Codul (sau în formula consacrată „Corpus iuris civilis") în cele trei părți (Instituțiile, Digestele, Codul lui Justinian) deși nu întru totul lucrare originală, datorînd mult dreptului roman, exprimă, în principiul său, structura socială și cerințele sociale ale imperiului bizantin. Pentru că nu există un drept natural, trebuie să ne conducem după un drept al popoarelor *(ius gentium)* prin care s-a introdus războiul, împărțirea popoarelor, întemeierea statelor, separarea proprietăților, stabilirea hotarelor pămînturilor, s-a creat comerțul ș.a. În virtutea aceluiași drept există și sclavia. Potrivit dreptului natural toți se nasc liberi, dar cu toate că „un singur nume firesc avem, acela de oameni", după dreptul popoarelor există trei feluri de oameni: liberi, opusul lor sclavii și liberții, adică aceia care au încetat să mai fie sclavi. Creștin plin de devoțiune, Justinian și-a pus întreaga operă politică sub formula: un stat, o lege, o biserică. Creștini vor fi și *ereticii pavlicheni* (sec. 7) și *bogomilii* (sec. 9) numai că, exprimînd punctul de vedere popular, sînt împotriva inegalității sociale și a unei biserici solidară cu aceia care promovează nedreptatea. Interes mai prezintă și „Strategicónul" lui Kekaumenos (sec. 11) în care acesta, mare nobil și militar, adresîndu-se fiilor săi, îi sfătuiește ca orice funcție ar avea să nu piardă respectul pentru om: „Dacă vei fi magistrat, să fii nu ca un magistrat sau ca un om; să fii ca un rege și ca Dumnezeu". Este bine ca subalternii să aibă teamă de tine, dar numai pentru că este drept și nu din alte motive. Și ei sînt oameni și pentru om nu-i altă măsură mai bună decît dreptatea. Acela care a greșit trebuie pedepsit, dar cu simțul omeniei. Omul politic trebuie să cultive justiția și să se conducă după arta de a face bine întregii societăți. Trebuie să fie un înțelept, un fi-

Scanned with OKEN Scanner

lozof, căci numai așa fiind va putea conduce după dreptate. „Strategicónul“ a fost însoțit de un mic tratat în 11 pagini asupra sarcinilor regelui, „De oficiis regiis“. S-a crezut multă vreme că este al unui anonim. Azi este atribuit lui Nikulitzas contemporan cu Kekaumenos. Destinat lui Mihail al VII-lea (1071—1078) micul tratat îl consiliază pe împărat să nu încalce legea pentru că el este chiar legea. Regele trebuie ascultat dar nu fără limită. „Se cuvine ascultat cînd face bune acțiuni și bune legi; dar dacă spune: Bea otravă!, atunci nu-l mai vei asculta“. În linii mari gîndește la fel și Theofylactós, arhiepiscop al Bulgariei, într-o „Institutio regia“. Peste cîteva secole (în 14—15) Georgios Gemistos Plethon își va propune o reformă menită să schimbe structura Imperiului. Proiectul este irealizabil, dar semnificativ cu deosebire printr-o notă care-l apropie de un vag *socialism utopic*. Este pentru comunitatea bunurilor, pentru recunoașterea întîietății în stat celor ce produc, crede că justiția socială poate să fie asigurată numai dînd celui ce i se cuvine cît i se cuvine. Cei ce nu lucrează să nu primească nimic, călugării de pildă. Plethon însă consideră că o asemenea reformă nu poate să fie înfăptuită decît sub conducerea unui monarh. *(Gh.V.)*

Gîndirea politică în China veche. În genere se identifică începutul reflexiei cu caracter prefilozofic, moral și politic în ultimele veacuri ale fazei (dinastiei) Zhou de vest (cuprinsă între sec. 18 și 12 î.e.n.). Reconstituirea începuturilor se sprijină pe cîteva cărți care depozitează o tradiție îndelungată. Este vorba de „Y-dzing“ („Cartea schimbărilor)“, „In-fu-dzing“ („Cartea despre armonia întunericului“), „Shang-Shu“ sau „Shu jing“ (Cartea veche“). În aceasta din urmă, răzbat ecouri ale unor inițiative populare: suveranul trebuie să ia aminte la nevoile și dorințele poporului, altfel își pierde fericirea. Cu faza (dinastia) Zhou de Est (sec. 8—3) gîndirea se individualizează, apărînd școli conduse de „înțelepți“ *(zi)*. Astfel, la începutul fazei apare *școala daoistă* întemeiată de Lao-dzî (n. probabil în anul 604 î.e.n.) și numită astfel pentru că identifică în *dao* (cale, drum) principiul lumii. Principala scriere daoistă, *Dao-de-dzing* (sec. 4 î.e.n.) este o expunere tîrzie a învățăturii lui Lao-dzî. Reprezentanți ai celor „fără de noblețe“ dar care „constituie baza celor nobili“, daoiștii sînt animați de dragoste pentru cei mulți. Lumina înțeleptului „se compune din inimile poporului“, astfel încît „nu apăsați locuințele sale, nu-i disprețuiți viața“. Deplorînd starea precară a poporului („Poporul flămînzește, deoarece cîrmuirea îi pune dări prea mari“) daoiștii au convingerea că ea poate să fie suprimată. Nu însă prin depășirea ei, ci prin întoarcerea la starea anterioară a rînduielilor gentilice cînd „firescul dao“ era respectat, oamenii, necăutînd „să dobîndească bogății“, “erau simpli ca un lemn nelucrat“ și „se mulțumeau cu ceea ce există“... Ei urmau calea lui *dao* și trăiau cu adevărat omenește, viața autentic umană depinzînd numai de cunoașterea și respectarea lui *dao*. Desigur idealul social este paseist și protestul social nonactiv, daoiștii crezînd că vechile rînduieli vor reveni în actualitate în mod firesc prin ascultarea lui *dao* care acționează liber. De aceea protestul și revendicările sociale daoiste își pierd din acuitate, avînd prea puțină eficiență. Spre deosebire de daoism, confucianismul (direcție în filozofia antică chineză, apoi religie; întemeietor Cung Fu-dzî) (Confucius cca 551 — cca 479 î.e.n.) expresia filozofică, morală, politică a deziderateloor vechii aristocrații, tra-

Scanned with OKEN Scanner

diţionale; dă glas atît împotrivirii faţă de popor cît şi celei faţă de noua aristocraţie. Identificînd idealul social într-o formă revolută, depăşită, aristocratică-tradiţională, Confucius visa o orînduire în care s-ar realiza o echilibrare a vieţii sociale prin reîntoarcerea „la vechile moravuri, la vechile legi". Omenia (iubirea aproapelui) propovăduită de confucianism rămîne un imperativ abstract care pornea în primul rînd din intenţii şi urmărea scopuri aristocratice. De aici şi reacţia moiştilor faţă de conceptul confucianist denunţat pentru punerea, totuşi, în legătură a omeniei cu poziţia aristocratic-ierarhică. Şcoala moistă de la Mo-dzî (cca 478—392 î.e.n.) filozof chinez materialist şi democrat, este antiaristocratică. Mo-dzî şi moiştii denunţă cu vehemenţă nesocotirea drepturilor naturale ale poporului, asuprirea socială, agresiunea războinică. Pentru că societatea s-a născut în urma unui contract, iar monarhul a fost ales de contractanţi dintre ei, numai poporul este suveran, de la el trebuind să pornească şi la el să se întoarcă totul. „Puterea suveranului vine de la popor". Suveranitatea poporului a fost însă încălcată în acelaşi timp cu egalitatea de la natură a tuturor oamenilor. Fiind egali de la natură oamenii trebuie să trăiască în conformitate cu natura lor. Atunci „cei puternici nu vor mai năvăli asupra celor slabi, bogaţii nu vor mai batjocori pe cei săraci", instaurîndu-se noi rînduieli bazate pe respectarea condiţiei umane şi pe iubirea reciprocă. Un moment deosebit în gîndirea democratică a vechii Chine este reprezentat de *legişti*. Deşi cu o istorie mai veche, şcoala legiştilor (fa-dzia) se impune abia cu sec. 4 î.e.n. de cînd încep să circule părţi ale viitoarei lucrări — cu autori rămaşi necunoscuţi pînă azi — *Guan-dzî*. Şcoala capătă însă consistenţă cu Han-Fei (cca 280—230 î.e.n.). Legiştii, antitradiţionalişti, antiaristocraţi vin cu ideea de lege *(fa)* pe care o opun ideii de ritual *(li)*. Opunerea nu este formală, pentru că legiştii denunţau în *li* un sistem de norme nescrise şi cu caracter de castă. Bunăoară, cînd un nobil săvîrşea o crimă, trebuia să se pedepsească singur ţinînd seama de exigenţele „codului onoarei". Poporul, în schimb, era judecat după alte norme. „*Li*" (ritualul), se spunea în „Cartea ritualelor", „nu coboară pînă la plebe, iar pedeapsa nu urcă pînă la cei de sus". Reacţionînd faţă de inegalitatea tratamentului, legiştii vor să impună prin „*fa*" o lege universală, deci obligatorie pentru toţi, aplicabilă tuturor fără nici o discriminare. Aceleaşi înfruntări care caracterizează faza Zhou de est le vom întîlni, amplificate, în cele următoare Qin (221—206 î.e.n.), Han (206 î.e.n. — 220 e.n.), „Cele Trei împărăţii" (220—280) etc. În faza Han trăieşte unul din cei mai proeminenţi filozofi ai Chinei vechi — Van-Ciun (27-aprox. 97). Acesta are intuiţia istoricităţii vieţii sociale şi promovează o concepţie politică democratică. Dar crede că principiul optim al cîrmuirii este non cîrmuirea (nonacţiunea daoistă, de fapt). Cîrmuitorul, spunea el, conduce statul aşa cum cerul şi pămîntul nasc toate lucrurile: în mod natural, în virtutea unor legi care-l depăşesc. *(Gh. V.)*

Gîndirea politică în Egiptul antic. Primele documente cu semnificaţie politică, în vechiul Egipt, sînt „Învăţătura lui Ptahotep", „Istorisirea lui Ipuser", „Cearta dintre Horus şi Set", „Jalbele unui locuitor din oază", „Învăţătura faraonului Achtoes II către fiul său Meri-Ka-re" ş.a. În „Învăţăturile lui Ptahotep" (datînd probabil din timpul dinastiei a V-a — circa 2563—2423 a Imperiului vechi) se recomandă respec-

tarea de către fiecare a propriei condiții: Zeii dau oamenilor „locurile de frunte... cu coatele nu vei ajunge la nimic". Descriind o răscoală a celor săraci (din jurul anului 1750 î.e.n.) aristocratul Ipuser consemnează că țara a rămas fără puterea regală și „lucrul acesta s-a făcut de către oameni simpli care nu știau să cîrmuiască". În timp ce bogații au sărăcit „oamenii simpli ai țării s-au îmbogățit". În „Jalbe", (dinastia a IX-a și a X-a — circa 2222—2070) dimpotrivă răzbește punctul de vedere popular. Jefuit de un bogătaș, săracul din oază, după ce zadarnic caută dreptate, face reflexia cu caracter general: „Cînd privirea cîrmaciului nu se îndreaptă (unde trebuie) corabia se rătăcește". De asemenea în „Cearta dintre Horus și Set" (dinastia a XIX-a, 1314—1200 î.e.n.): judecătorii, se spune în povestire, sînt părtinitori, dînd dreptate, și cînd n-au, celor supuși. „Justiția, se constată cu amărăciune, a fost înghițită în lumea de dincolo". Reacție față de poziția răsculaților, „Învățăturile lui Achtoes III" — dinastia a X-a — a Imperiului vechi — adresate urmașului la tron, cuprind sfaturi pentru un rege care va trebui să fie apărător ferm al rînduielilor tradiționale („Zeul cunoaște pe răzvrătit și-l pedepsește prin sînge") dar să aibă grijă și de popor pentru a preveni nemulțumirile. Achtoes îi cere lui Meri-Ka-re „să aibă grijă de popor", chiar să deschidă celor de jos drumul către demnități, să facă dreptate, atîta vreme cît este pe pămînt, să se ferească de nedreptăți. În același timp să-l distrugă pe răzvrătit pînă la stingerea numelui și a amintirii. Un breviar de sfaturi politico-morale este și „Cuvîntarea lui Amen-emhat" (dinastia a XII-a — 2000—1785 a Imperiului Vechi): faraonul își consiliază fiul cum să guverneze, cum să-și aleagă demnitarii, cum să-și organizeze și conducă armata. Să fie prudent: „păzește-te de slujbașii tăi, ca să nu se întîmple neprevăzut vremuri de groază", să cunoască ce se întîmplă în țară căci „norocul nu însoțește pe omul care nu știe nimic din cele ce ar trebui să știe". Un îndrumar în arta guvernării ne pare a fi și „Poruncile către Rekh-mi-Ra" (dinastia a XVIII-a, 1580—1314 a Imperiului nou) în care faraonul Tuthomis al III-lea dă instrucțiuni vizirului său: „tu să ai grijă ca totul să fie făcut... după lege", „nu uita să judeci cu dreptate. Este o hulă împotriva zeului să te arăți părtinitor". Interesantă sub raportul concepției politice este și „Cartea Morților", alcătuită din texte care se ordonează într-o istorie foarte îndelungată: din timpul dinastiei a V-a (circa 2563—2423) și pînă în vremea dinastiei a XXVI-a (663—525) nume convențional al unor texte scrise pe papirus și așezate în morminte. „Cartea" nu este, se înțelege, unitară fiind alăturare a unor texte disparate. Alături de interdicții privitoare la furt, adulter, omor găsim unele care consfințesc dreptul posesorilor de pămînturi și condamnă blestemarea regelui. *(Gh.V.)*

Gîndirea politică în India veche. Cele mai importante documente cu semnificație politică din cultura vechii Indii sînt, fără îndoială, „Legile lui Manu" și „Arthaşastra". „Legile lui Manu", operă a unei școli de brahmani, redactată la începutul erei noastre, este însă de elaborație mai veche, concentrînd experiența unei istorii întregi. Codul de legi, se spune într-unul din articolele sale, a fost alcătuit pentru a stabili datoriile brahmanilor și ale celorlalte caste. „Pentru ca lumea să meargă cum trebuie Brahma a creat pe brahmani, pe Kșatriya, pe vaisya și pe sudra..." Apărut încă în epoca Vedelor, sistemul de caste își gă-

Scanned with OKEN Scanner

seşte în „Legile lui Manu“ o sancţionare juridică-politică. Fiecărei caste îi este stabilit locul şi fixate atribuţiile: Brahmanii sînt hărăziţi să propovăduiască Vedele, să facă jertfe şi să primească daruri; ei sînt conducătorii. Kşatriya sînt meniţi să apere populaţia, să facă daruri, să înveţe şi să renunţe la plăceri, iar Vaisya să crească vitele, să facă daruri, să înveţe, să facă negoţ şi cămătă şi să se ocupe de agricultură. În fine sudra: „un singur lucru trebuie să facă... şi anume: ei au primit porunca să slujească fără pizmuire celelalte caste“. Aşa fiind stabilită, regele ar avea datoria să vegheze respectarea ordinii sociale. „Arthaşastra“, o carte de „Învăţături pentru rege“ atribuită lui Cautilia, primul sfetnic al lui Ciandragupta (sfîrşitul sec. 4 î.e.n.) este tot un codice de legi şi nu tratat politic, care ne dă amănunte despre organizarea statului în timpul dinastiei Maurya, întemeiată de Ciandragupta (321—297 î.e.n.) provenit dintre Ksatriya sau chiar dintre sudra şi ajuns pe tron, poate, în urma unei răscoale populare. Tratatul justifică despotismul accentuat în timpul dinastiei Maurya, stabileşte sursele de venituri ale tezaurului regal (între care: vămile, pedepsele pecuniare, atelierele de bătut monedă, toate breslele meşteşugăreşti, impozitele pe pămînt, negustorii etc.), stabileşte cheltuielile curţii, raporturile sociale etc. Un arian nu poate să fie sclav; dacă a fost zălogit, totuşi, şi există suma necesară răscumpărării, să se răscumpere cît mai repede. Urmaşii unui om care s-a vîndut pe sine să fie consideraţi liberi. Lucrătorii, la rîndul lor, să primească plata pentru care s-au angajat. Dacă nu s-a făcut nici o înţelegere anterioară, atunci agricultorul să primească o zecime din recoltă, păstorul o zecime din untul făcut, iar negustorul o zecime din mărfurile vîndute. O însemnătate deosebită o prezintă şi poziţiile care exprimau interesele celor mulţi. Buda, de pildă, ar fi propovăduit: „Spuneţi-le că săracii şi umiliţii, bogaţii şi nobilii toţi sînt egali“, pentru că „nu naşterea ci numai felul de a se purta face din om un membru al castei celei mai de jos, fie brahman“. Dar îndemna la neîmpotrivire: „omul să învingă mînia prin linişte şi răul prin bine“ şi la consolarea religioasă. Adepţii şcolii materialiste *lokayata*, în schimb, sînt pentru realizarea vieţii omeneşti pe pămînt. Budiştii spuneau eu, vor să renunţe la plăcerile vieţii pentru că sînt legate de suferinţă; „dar care om cu judecată sănătoasă va arunca orezul nedecorticat, care conţine un grăunte minunat, numai fiindcă e acoperit de coajă?“. *(Gh. V.)*

Gîndirea politică în Mesopotamia (epoca sumeriană şi sumera-akkadiană, încheiată la sfîrşitul mileniului 3 şi epoca babiloniană — începutul mileniului 2 — sec. 6 î.e.n.). Tema principală a legiuitorilor este justificarea autorităţii regelui. Astfel, Urukagina — rege din Lagaş (sec. 24 î.e.n.) îşi prezenta măsurile luate în vederea apărării locuitorilor cetăţii „de înşelăciune, de furtul grînelor şi al averilor, de omor şi de spargeri“ ca inspirate de „instrucţiunile zeului Ninghirsu“ şi mai pregnant, justificarea divină a dreptului regelui de a legifera apare în „Codul de legi al lui Ur-Namu“ (sfîrşitul mileniului 3), în „Codul lui Lipit-Istar“ (sec. 19) şi în „Codul lui Hammurabi (sec. 18 î.e.n.). Ur-Namu — rege în Ur — se consideră împuternicit al zeilor; Lipit-Istar — rege akkadian — încrezător în sprijinul zeilor — blestemă pe cei care nu-i vor urma legile; Hammurabi avertizează că „fundamentul cîrmuirii este aidoma în trăinicie cu cerul şi pămîntul“. O justificare a puterii regelui în-

Scanned with OKEN Scanner

tîlnim și în „Epopeea lui Ghilgameș" cu deosebirea că regele este identificat cu un înțelept care știind toate rosturile lumii ar fi prin aceasta îndreptățit să conducă: „Cel care a văzut totul pînă la marginea lumii, / cel care a știut totul și a cunoscut totul / Ghilgameș a pătruns totodată și taina tuturor lucrurilor./ El s-a împărtășit din toată înțelepciunea lumii". De o importanță deosebită pentru reconstituirea gîndirii și organizării politice și juridice babiloniene este „Codul lui Hammurabi" care consfințește dreptul de proprietate, sclavia, reglementează raporturile dintre liberi, stabilește statutul diferitelor categorii sociale etc. Astfel, se stabilește în cod, cine fură „ceea ce aparține divinității (templului Gh.V.) sau palatului acel om va fi ucis"; sclavii sînt simple bunuri ale liberilor *(awellum* sau *amelu)* care dispun de ei în mod absolut. Ei pot să se răscumpere devenind *muškenu* dar nu *awellum*. Sînt înscrise de asemenea toate situațiile conflictuale care pot interveni între proprietar și arendaș, între negustor și cumpărător, între medic și pacient, între soț și soție, între părinți și copii prevăzîndu-se pentru fiecare în parte soluționarea juridică. *(Gh.V.)*

Gîndirea politică în Roma imperială. În anul 28 î.e.n., C. Octavianus primea titlul de *princeps rei publicae* și *princeps senatus*, iar în 27 pe acela de *Augustus*. Învingătorul în războaiele civile devenit *Imperator Caesar Augustus divi fili* în același timp cu întărirea prerogativelor imperiale încurajează opera de justificare a *principatului*. August nu se declară rege ci principe, această din urmă titulatură părînd să fie mai potrivită cu regimul politic roman. El voia, alegînd titlul de principe, să pună în evidență caracterul *civil* și nu militar al puterii sale. Oarecum, August se voia un principe cam în felul preconizat de Cicero: adică primul (princeps) om într-un guvernămînt care îmbina monarhia, aristocrația și democrația. Îmbinarea era reală, dar August punea, totuși, bazele imperiului roman de mai tîrziu. Printre aceia care ideologicește îi sînt apropiați aducîndu-i servicii se pot menționa: Virgiliu și în oarecare măsură Horațiu și Titus Livius. Virgiliu aspiră la o cetate a solidarității și bunelstări și îi condiționează existența de principe „Dafnis, ce te uiți la zodii care mai de mult răsar? / Nu vezi tu steaua lui Cezar Dionéul că răsare, / Stea sub care-o să rodească holda noastră și sub care / Pe colinele-nsorite poama se va-mpurpura?". *(Bucolice* IX*)*. Horațiu, la rîndul său, mărturisește că nu se teme de nimic atîta timp cît Cesar conduce destinele comunității. În „De la fundarea Romei" („Ab urbe condita libri") Titus Livius vrea să evidențieze cum în decursul vremurilor a putut „statul nostru să ia ființă și să sporească necontenit". Republican fiind, el crede că regimul monarhic ar putea să fiinţeze numai dacă ar ține seama de tradițiile republicii romane. Gîndirea politică va căpăta noi dimensiuni, îmbogățindu-se substanțial cu Seneca, Tacit, Pliniu cel Tînăr, Suetoniu, Marc Aureliu, Aelius Aristide etc. Seneca (cca 46 î.e.n. — 65 e.n.) demonstrează că se poate guverna fără teroare, și că adevăratul înțelept este un luptător absolut pentru dreptate. El consideră că monarhia este prin natură justificată. Nu au și albinele o organizare „monarhică."? Tacit (56—120) este și el împotriva terorii prin care tirania își închipuie că poate înăbuși „glasul de protest al poporului roman, libertatea senatului și conștiința neamului omenesc". Vrea să facă din istorie o lecție de virtute și demnitate morală și po-

Scanned with OKEN Scanner

litică. Pliniu cel Tînăr (62 —cca 113) în „Panegiricul lui Traian" justifică autoritatea imperială. Pentru el toate puterile în stat aparțin Prințului care veghează ca providența însăși. Autoritatea nu este însă absolută, fiind limitată de cerințele dreptului și ale umanității. Suetoniu (?75 — ? 150) autorul „Viețiicelor doisprezece cezari" are nostalgia republicii, dar pierzînd speranța reînvierii ei se gîndește la o etică a puterii care să prevină absolutismul. Marc Aureliu (împărat între anii 161—180) în „Cugetările" sale fixează portretul principelui: să respecte legea, să fie binevoitor respingînd teroarea, să fie moderat, să fie un educator: „Ia seama să nu te cezarizezi... Fii simplu, bun, curat, grav, serios, iubitor de dreptate, temător de zei, binevoitor, omenos, neclintit întru împlinirea datoriei"... Aelius Aristide (sec. 2 e.n.) filozof sofist făcînd parte din așa-numita noua sofistică, este partizanul unei democrații mondiale guvernate de un rege care asigură dreptatea. Un rol de seamă în această vreme îl joacă *școala juriștilor* (Gaius, Papinian, Ulpian etc.) preocupată de impunerea unui sistem de drept potrivit noilor condiții sociale. Astfel Gaius (sec. 2 e.n.) creatorul primei sinteze a dreptului roman după ce deosebește un drept civil — propriu fiecărui popor — și altul natural *(Jus gentium)* — general uman stabilește că poporul roman este condus în parte de un drept care-i este propriu și în parte de un drept comun tuturor oamenilor. Sursele dreptului roman, sînt, după el, legile, plebiscitele, *senatus consultum*, constituțiile imperiale, edictele și răspunsurile cunoscătorilor legilor. Legea ar fi dictată de popor (toți cetățenii inclusiv patricienii), plebiscitul de plebei, *senatus-consultum* de senat, constituția imperială (decrete, edicte, scrisori) de către împărat, edictele de magistrați, răspunsurile cunoscătorilor legilor (prudentes) — consultații și sentințe — de către cei însărcinați cu crearea dreptului. Dacă opiniile acestora concordă, hotărîrea lor poate să forțeze legea; în caz contrariu judecătorul este liber să hotărască singur. Gaius mai recomandă și o oarecare toleranță față de sclavi. La rîndul său, *Ulpian* (sec. 2—3 e.n.) deși credea că poporul este acela care a transmis principelui puterea, limita dreptul poporului considerînd că „bunul plac al principelui are putere de lege". *(Gh.V.)*

Gîndirea politică revoluționară din Rusia. Ansamblul ideilor, cugetărilor, doctrinelor care au apărut și s-au exercitat în decursul istoriei Rusiei înscriindu-se ca un moment esențial al istoriei doctrinelor politice cu un profil și conținut propriu. Premise ale **g.p.r.** ruse apar de la începuturile mișcării de eliberare antifeudală a maselor țărănești aservite și cu eforturile de formare și centralizare a satului rus. O **g.p.r.** rusă mai elaborată, inclusiv național, se constituie de fapt după trecerea la orînduirea modernă, pe fondul intern al reflexiilor despre inconsistența regimului iobăgist, țarist. Evident, ea cunoaște și înrîurirea curentelor umaniste, iluministe, romantice, dezvoltate în Europa Occidentală. În epoca modernă, premuncitorească, **g.p.r.** rusă se afirmă prin *raznocinți*, *decembriști*, în general prin gîndirea *democrat-revoluționară*. Prin activitatea politică realizată de pe pozițiile proletariatului, ale maselor populare care se ridicau împotriva regimului de dominație și exploatare capitalisto-feudal, pentru a deschide Rusiei calea spre democrație și socialism, **g.p.r.** rusă cunoaște o nouă treaptă de devenire, superioară calitativ. Ca întruchipare a răspîndirii și aplicării creatoare a marxismului la condițiile concrete, specifice ale Rusiei și ale istoriei universale

Scanned with OKEN Scanner

contemporane, se formează și se afirmă *leninismul*, contribuție genială de gîndire politică consecvent revoluționară a lui V.I. Lenin, reprezentînd una din cele mai însemnate creații în domeniul doctrinelor politice ruse și de pe plan internațional. V. și *bolșevism, decembriști, democrat-revoluționari, leninism, marodnicism, raznocinți.*

(C.M.)

Gîndirism, curent politic și ideologic mistico-religios, obscurantist, naționalist-șovin, fascizant din România, promovat de revista „Gîndirea" (1921—1944). **G.** a apărut inițial ca o mișcare literar-artistică la care participă numeroși prozatori, poeți, esteticieni. Pînă în anii 1933—1934, în paginile revistei „Gîndirea" au fost prezente personalități de seamă ale literaturii și artei românești, care însă părăsesc revista pe măsură ce orientarea ei politico-ideologică, filozofică își fac apariția și se impun concepții iraționaliste, străine spiritului și tradițiilor culturii românești. Concomitent, mai cu seamă începînd cu anul 1926 cînd Nichifor Crainic devine conducătorul redacțional, spiritual, politic și ideologic al revistei, **g.** sub aspect social-politic, filosofic, estetic, sociologic se transformă treptat într-un curent care promovează concepții ideologice fasciste, antidemocratice, anticomuniste, puse în serviciul curentelor politice extremiste, ultrareacționare ale claselor exploatatoare interesate în antrenarea țării sub influența Germaniei naziste și a Italiei fasciste — trăsături care au dominat conduita revistei pînă la sfîrșit. Principalele coordonate ideologice ale **g.** au fost: combaterea marxismului (teoria marxistă despre clase și lupta de clasă, despre națiune și problema națională, despre dictatura proletariatului ș.a.); promovarea arsenalului ideologiei fascismului italian și a nazismului german (organizarea statului potrivit principiilor corporatiste, totalitare, teoria superiorității unor rase și națiuni față de alte rase și națiuni ș.a.); combaterea parlamentarismului și a întregii concepții de organizare statală democratică; propagarea misticismului, încercări de a fundamenta și explica întreaga osatură a ideologiei fasciste prin prisma și cu ajutorul preceptelor religioase (sub raport religios, „fascismul este o restaurație"; „omul mussolinian, voind în Dumnezeu, voiește în voința statului", evident fascist; fascismul „a reinstaurat pe Iisus Hristos" în inima poporului — N. Crainic, în „Gîndirea"); promovează o gamă largă de idei idealist-subiective și mistico-religioase despre om, locul și rolul lui în ansamblul relațiilor sociale, pentru supunerea lui neputincioasă, oarbă față de voința și puterea lui Dumnezeu și a celor „învestiți" cu puteri supraomenești (Șeful, Ducele); propagă cultul morții și moartea ca suprem țel al vieții („omul nou — fascist — cere moartea, merge spre ea, o caută" — „Gîndirea"); justifică războiul fascist și cheamă omenirea să-și subordoneze viața războiului („războiul e supremul refugiu al rațiunii omenești" — „Gîndirea"); **g.** reia concepțiile retrograde ale sămănătorismului, idealizînd primitivismul și caracterul patriarhal al satului, se opune ideii de progres economic și social în mediul rural; încearcă să realizeze o legătură cauzală între creația artistică a poporului și religia ortodoxă, denaturînd specificul național al culturii românești și rupînd artificial creația artistică de modul de existență a poporului, de raporturile sociale și politice din societatea românească; propagă naționalismul, șovinismul, rasismul, antisemitismul, iraționalismul. **G.** a realizat scheletul ideologic al legionarismului și a jucat un rol nociv, nefast în istoria națională a României, mai cu seamă

Scanned with OKEN Scanner

în perioada ascensiunii curentelor de extremă dreaptă, fasciste în viața politică a țării. (*M.F.*)

Globalism (lat. *globus* „glob"), termen care denumește, după al II-lea război mondial, noua dimensiune a politicii internaționale care a devenit cu adevărat mondială, la scara întregului glob. Pe plan politic, **g.** este rezultatul apariției zecilor de noi state independente pe toate continentele; tehnologic, **g.** este rodul comunicațiilor universale, informațiilor instantanee și transporturilor ultrarapide; economic, **g.** exprimă intensificarea schimburilor comerciale și activizarea pieței mondiale cuprinzînd toate țările în circuitul economic; militar, **g.** este rezultatul revoluționării armamentelor care pot lovi în orice colț al globului. **G.** înseamnă că economia națională a fiecărei țări depinde într-o măsură crescîndă de fluctuațiile pieței mondiale și monetare, de nivelul mondial al tehnologiei, de rezervele mondiale de energie, că cel mai îndepărtat conflict militar afectează toate țările și pacea mondială etc. **G.** se exprimă și prin noile probleme internaționale generate de revoluția științifico-tehnică ca: cucerirea cosmosului, sateliții artificiali și amenințarea unui război racheto-nuclear, păstrarea echilibrului ecologic și combaterea poluării, explozia demografică, resursele de energie, exploatarea oceanelor — care nu pot fi rezolvate de un stat sau grup de state, ci numai la scară globală. (*S.B.*)

Grevă (de la numele pieței Place de Grève din Paris, locul de adunare a șomerilor parizieni pentru a fi angajați), încetare parțială sau totală a lucrului de către oamenii muncii folosită în lupta împotriva exploatării. **G.** este una dintre primele și principalele forme de luptă ale proletariatului în condițiile capitalismului constînd în încetarea colectivă a activității de către muncitori și funcționari și în prezentarea de revendicări economice sau politice patronului sau guvernului. După natura revendicărilor formulate **g.** poate fi economică sau politică; adesea, pe timpul desfășurării, ea este însoțită de ample demonstrații de stradă, de manifestări de solidaritate din partea muncitorilor și funcționarilor din alte întreprinderi, de ciocniri violente, chiar armate cu aparatul de represiune. **G.** au luat amploare în perioada afirmării marii producții industriale burgheze, semnificînd, după cum aprecia V.I. Lenin, începutul luptei clasei muncitoare împotriva rînduielilor sociale burgheze. Marea producție capitalistă concentrează în proporții de masă proletariatul în gigantice întreprinderi, care sînt, în același timp, adevărate forje ale spiritului revoluționar muncitoresc și ale solidarității proletare. În cadrul lor, muncitorii deprind marea lecție a istoriei că numai prin acțiune comună și solidaritate pot să-și apere drepturile fundamentale și să înfrîngă samavolnicia patronilor. Încetarea lucrului ca formă de luptă împotriva exploatării este cunoscută din antichitate. Dar spre deosebire de răzvrătirile instinctive și sporadice ale sclavilor sau de cele ale șerbilor în evul mediu, **g.** muncitorească are un caracter organizat și de aceea exercită o puternică înrîurire asupra vieții sociale. O asemenea desfășurare **g.** au început să cunoască din sec. 17—18, fapt care a făcut mai tîrziu ca guvernele să adopte legislații prin care le interziceau. Astfel de legi votează parlamentul englez în 1799—1800 prohibind **g.** și organizațiile muncitorești de orice fel; în același mod acționa în Franța legea promulgată în 1791, în plin proces de desfășurare a revoluției burgheze. În ciuda interdicțiilor **g.** continuă însă cu tenacitate să fie

Scanned with OKEN Scanner

forma de luptă frecvent folosită în sec. 19, cînd muncitorii încep să o conjuge cu răscoale de proporţii, care în epoca respectivă au avut un larg răsunet internaţional, marcînd începutul organizării sindicale pentru coordonarea luptei greviste (răscoala ţesătorilor de la Lyon din 1831 sau cea a textiliştilor din Silezia din 1844) şi determinînd alături de alţi factori, elaborarea teoriei socialismului ştiinţific. Incipient g. a avut un caracter eminamente economic, urmărind în esenţă îmbunătăţirea condiţiilor de vînzare a forţei de muncă şi lăsînd nemodificate dimensiunile capitaliste ale organizării sociale. Cu toate limitele sale, g. economică, relevînd începuturile afirmării noii clase revoluţionare pe arena istoriei, a constituit un mijloc eficient de educare a simţului de clasă al muncitorilor, determinînd apariţia conştiinţei lor de sine. Maturizarea mişcării muncitoreşti, ca urmare a procesului de conştientizare a intereselor sale specifice, a determinat apariţia treptată a g. politice al cărei obiectiv nu mai este obţinerea de avantaje economice, ci cîştigarea garantată prin lege, deci garantată de către stat, a unor libertăţi şi drepturi muncitoreşti şi general-cetăţeneşti (g. organizate în cadrul mişcării cartiste din Anglia ş.a.), iar în condiţiile contemporane asemenea g. urmăresc contracararea politicii reacţionare interne şi externe promovate de capitalismul monopolist de stat. În sec. 20 g. se transformă într-un permanent seism al lumii capitaliste. Aceasta are loc îndeosebi începînd cu perioada primului război mondial şi a victoriei Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie 1917 din Rusia, cînd g. se desfăşoară pe fondul crizei generale a sistemului capitalist. Caracteristice acelui context istoric au fost g. din Austro-Ungaria (1918), Germania (1918), g. generale ale feroviarilor francezi (1920), cea a muncitorilor din România (1920), g. muncitorilor englezi (1926) şi cele ale muncitorilor din China de la Hong-Kong (1925—1926), luptele minerilor din Valea Jiului (1929) iar în anii '30 puternicele lupte ale muncitorilor petrolişti şi feroviari români împotriva politicii reacţionare de împovărare a maselor muncitoare cu greul crizei economice-generale din 1929—1933 şi împotriva fascismului. După cel de-al doilea război mondial, deşi burghezia, sprijinită de capitalismul monopolist de stat, de liderii reformişti şi de spărgătorii de g. şi-a intensificat acţiunile de înăbuşire a mişcării greviste, oamenii muncii din ţările capitaliste au dat o amploare fără precedent luptei pentru apărarea drepturilor ce li se cuvin. G. se disting în prezent printr-o serie de trăsături noi ca: participarea la ele în masă a milioane şi milioane de muncitori şi de salariaţi, importante daune economice suportate de capitalişti, constînd în zeci şi sute de milioane de zile-om-muncă pierdute ca urmare a participării muncitorilor la g., deosebita îndîrjire a muncitorilor care continuă lupta cu tenacitate prelungită uneori pe săptămîni şi luni de zile pînă la satisfacerea revendicărilor. În timpul g. se realizează curent unitatea de acţiune a muncitorilor aparţinînd unor organizaţii sindicale diferite sau încadrate în partide politice diferite. Tot mai puternic se face simţită cu prilejul g. solidaritatea clasei muncitoare, precum şi angajarea la luptă a noi categorii sociale: funcţionari din aparatul de stat, intelectuali, tineret studios, fermieri, mică burghezie orăşenească. Practic a devenit obişnuită îngemănarea revendicărilor economice cu motive politice, acestea din urmă predominînd şi determinînd, de regulă, nota caracteristică mişcărilor sociale contemporane. Clasa muncitoare a dovedit o mare

Scanned with OKEN Scanner

ingeniozitate perfecționînd continuu forma sa specifică de luptă și conferind g. o multitudine de modalități de desfășurare. G. italiană este o modalitate de luptă inițiată de muncitorii din Italia și larg folosită de clasa muncitoare din țările capitaliste, care cunoaște următoarele variante: 1) greviștii rămîn la locurile lor de muncă și formal execută operațiunile de producție, conform instrucțiunilor și normelor stabilite diminuînd sensibil ritmul de lucru și în consecință și productivitatea muncii. Acest fel de g. a fost practicat prima dată de muncitorii feroviari italieni în 1903. Astăzi, asemenea g. se practică în R.F.G., Franța, S.U.A., Anglia, Japonia ș.a.; 2) g. în șah, cînd greviștii întrerup succesiv în secții și ateliere procesul de producție timp de 1—2 ore pe zi. Prima oară o asemenea g. a fost practicată în 1949 la uzinele Fiat pentru ca azi ea să fie folosită de salariați din bănci și din instituțiile de stat italiene; 3) g. perlată, cînd muncitorii pe parcursul unui schimb încetează de cîteva ori lucrul timp de 5—30 minute; 4) muncitorii folosesc și g. de „noncolaborare", cînd refuză să lucreze suplimentar sau să îndeplinească munci neconcordante cu calificarea lor sau care nu sînt prevăzute în contractele colective de muncă, urmărind să determine mărirea numărului de muncitori angajați; 5) g. inversă, apărută tot în Italia după al doilea război mondial, constă în efectuarea de lucrări de interes public prevăzute dar neefectuate de guvern sau de municipalități (construirea de drumuri, poduri, canale, desecări și ameliorări funciare ș.a.) și în exercitarea ulterioară de presiuni pentru obținerea drepturilor bănești din partea întreprinzătorilor. Este frecvent folosită o asemenea g. de către șomeri, muncitorii agricoli, constructorii de la șantierele navale și atelierele de reparat locomotive. G. poloneză constă în ocuparea fabricilor și uzinelor de către muncitori și continuarea procesului de producție fără întrerupere pînă la satisfacerea revendicărilor. În timpul g. muncitorii aflați în luptă sînt sprijiniți de populația urbană și rurală cu alimente și prim ajutor material acordat familiilor greviștilor. Apărută în 1931 în Polonia această modalitate de g. este utilizată azi de muncitorii din Italia, Japonia, Franța și Anglia. G. cu ocuparea uzinelor are loc prin întreruperea lucrului și rămînerea muncitorilor la locurile de muncă pentru a nu permite folosirea spărgătorilor de grevă de către patronat. O astfel de g. a fost folosită prima dată de muncitorii de la Fabrica de biciclete „Bianchi" din Italia în anul 1911, fiind astăzi curentă în lupta muncitorilor din Franța, Japonia, S.U.A. ș.a. Atunci cînd liderii reformiști se opun luptei greviste, izbucnesc spontan forme de luptă muncitorească numite g. sălbatice sau neoficiale, adică neacceptate sau interzise de conducerea reformistă a organizației sindicale. Un loc deosebit ocupă g. de solidaritate prin care muncitorii și salariații din cadrul unor întreprinderi își manifestă sprijinul, adeziunea la lupta muncitorilor din alte întreprinderi, din țară sau de peste hotare. Semnificative în acest plan au fost g. muncitorilor din Franța, Italia, Anglia, Germania și din alte țări din anul 1919 pentru sprijinirea clasei muncitoare din Rusia Sovietică în lupta împotriva intervenției străine și a contrarevoluției interne. V. și *lockout*. *(N.D.)*

Grupare politică *(asociație, club)*, formă de organizare politică a claselor și grupurilor sociale generată de necesitățile luptei politice, în primul rînd, de necesitatea reunirii, organizării și conducerii forțelor sociale angajate în viața politică avînd mai multe variante:

Scanned with OKEN Scanner

1) formă incipientă din care s-au născut *partidele politice;* 2) formă de reunire și coalizare a partidelor politice; 3) organizații ale partidelor create în vederea realizării unor scopuri particulare. **G.p.** s-au format la început în mod spontan, de obicei, în jurul unor personalități care exprimau cel mai adecvat interesele comune și militau cel mai hotărît pentru apărarea și promovarea acestora, fără a avea în general o organizare formală riguroasă, coeziunea lor fiind asigurată îndeosebi de platforma lor politică alcătuită pe baza intereselor și străduințelor lor comune de grup. În prezent ele se formează, îndeosebi, prin reunirea și coalizarea temporară a unor partide, alcătuind, de exemplu, gruparea de centru, gruparea de stînga etc. Spre deosebire de acestea, asociația și clubul se caracterizează printr-o organizare formală, mergînd, de multe ori, pînă la dobîndirea de personalitate juridică. În antichitate **g.p.** au fost atît de clar conturate încît mulți autori le numesc drept partide politice cum sînt, de exemplu, gruparea democrată condusă de Pericle din Atena sau cea antimacedoneană a lui Demostene, gruparea senatorial-republicană condusă de Brutus și Cassius în Roma, respectiv cea a lui Caius Iulius Cezar etc. Apariția relațiilor capitaliste a dus la lărgirea și intensificarea organizării politice a diferitelor clase și grupuri sociale. În sec. 12—15 ghibelinii și guelfii reprezentau **g.p.** ale nobilimii feudale, respectiv ale păturilor comerciale și meșteșugărești din unele orașe italiene. Grupările tory și whig, care au reprezentat în Anglia sec. 18—19, aristocrația, respectiv burghezia, au devenit partide politice, primul transformîndu-se în Partidul conservator, iar al doilea în Partidul liberal. Termenul de **g.p.** a fost pus în circulația internațională în sec. 18. În timpul revoluției burgheze franceze au devenit celebre **g.p.** ale iacobinilor, respectiv cordelierilor. În prezent funcționează multe **g.p.,** uneori sub denumirea de cerc, centru etc., cum sînt în Franța, de exemplu, grupul noii democrații, grupul libertății și progresului și, chiar grupul girondinilor, iacobinilor, montagnarzilor etc. În istoria mișcării muncitorești, formele de organizare politice premergătoare apariției partidului purtau denumirile de ligă, asociație, cerc, club, grup etc. „Liga comuniștilor" a fost prima organizație comunistă (1847—1852). „Asociația internațională a muncitorilor" (1864—1872/1876) a fost prima organizație internațională a proletariatului creată de Marx și Engels, avînd o contribuție hotărîtoare la formarea partidelor politice ale clasei muncitoare din diferitele țări ale lumii. În țara noastră primele forme de organizare a muncitorilor au fost asociațiile de ajutor reciproc, iar mai tîrziu asociațiile profesionale care au dobîndit treptat un caracter de clasă. Cercurile socialiste au fost organizații revoluționare formate din intelectuali care au meritul de a fi inițiat răspîndirea marxismului în România. Cercurile muncitorești, create începînd cu anul 1887, au marcat începutul unirii socialismului științific cu mișcarea muncitorească. Cluburile muncitorilor, organizate în 1890 la București și ulterior în alte centre industriale din țară, au constituit nucleul primului partid politic al clasei muncitoare din România înființat în 1893. După apariția partidelor politice, asociația și clubul politic, la fel ca și cercul, centrul, liga etc., reprezintă organizații create în vederea realizării unor scopuri particulare. *(A.H.)*

Scanned with OKEN Scanner

Grup de interes, expresie utilizată mai cu seamă în politologia americană, pentru a desemna un ansamblu de indivizi, uniţi printr-unul sau mai multe interese comune (materiale, profesionale, morale etc.), cu un grad variabil de organizare şi stabilitate, avînd scopul de a reprezenta, apăra şi promova respectivele interese împotriva altor grupuri sau organisme sociale. V. şi *grup de presiune.* *(O.T.)*

Grup de presiune, grup social determinat, cu un grad variabil de formalitate, care caută să promoveze şi/sau să apere interesele specifice ale membrilor săi prin exercitarea unei presiuni asupra puterii politice sau administraţiei. Istoriceşte, fenomenul este cunoscut de multă vreme, dar studiul său sistematic a căpătat amploare abia în ultimele trei decenii; aceasta se explică, în principal, prin procesele noi survenite în evoluţia social-politică a lumii contemporane şi mai ales prin complexitatea crescîndă a forţelor social-politice şi a mecanismelor vieţii politice în societăţile capitaliste dezvoltate. Primul autor care se opreşte mai atent asupra fenomenului este sociologul american Arthur F. Bentley (1908), folosind însă noţiunea grup de interes *(interest group);* termenul **g. de p.** *(pressure group)* a fost creat tot în S.U.A., în deceniul al treilea. Cei doi termeni sînt folosiţi adesea şi astăzi indistinct, deşi ei nu coincid: un grup de interes devine **g. de p.** cînd sub impulsul interesului, mai mult sau mai puţin conştientizat, grupul exercită o presiune asupra puterii politice, în mod direct sau mediat. În acest sens îl definesc şi unii sociologi (de ex. R.M. MacIver) cînd precizează că **g. de p.** este un agregat, organizat sau neorganizat, care, din multiplele metode pe care grupurile de interes le pot adopta, alege şi foloseşte o tactică de presiune. Politologii, în schimb, pun accentul pe tendinţa şi mijloacele specifice ale **g. de p.** de a-şi asigura accesul la influenţarea centrelor decizionale, reliefînd astfel legătura lor cu procesul politic. În definirea **g. de p.** întîlnim uneori tendinţe restrictive (de ex. S.E. Finer leagă termenul de *presiune* de acele activităţi care echivalează cu „aplicarea sau ameninţarea cu aplicarea unei sancţiuni în cazul în care o cerere este refuzată"); alteori autorii se concentrează să-l delimiteze de *partidul politic:* **g. de p.** urmăreşte doar influenţarea procesului politic în direcţia propriilor interese, fără să tindă la controlul formal asupra puterii politice sau la cucerirea nemijlocită a acesteia. **G. de p.** sînt extrem de variate sub raportul dimensiunii şi influenţei, al intereselor şi ariei acţiunii, al leadershipului şi al tehnicilor folosite. În literatura de specialitate, ele sînt clasificate în **g. de p.** publice şi private, profesionale şi non-profesionale, totale, parţiale şi internaţionale, de presiune directă şi indirectă; uneori sînt promovate şi criterii structurale (M. Duverger), extrapolate din tipologia partidelor politice, pe care le socotim, însă, irelevante, întrucît ceea ce caracterizează **g. de p.** este *sensul* presiunii (determinat de natura socială şi interesele grupului) şi *tehnica* de presiune utilizată. Este folosit, de asemenea, conceptul de pseudogrupuri de presiune pentru a desemna *mass-media* şi altele similare, care sînt importante mijloace de presiune, fără a constitui **g. de p.** ca atare. Deosebit de util este studiul variatelor raporturi care se stabilesc în procesul politic între **g. de. p.** şi partide. Trebuie precizat că termenul însuşi are şi o încărcătură ideologică; în conformitate cu tendinţele doctrinei „democraţiei pluraliste", statul capitalist contemporan este prezentat ca centru de întîlnire a diferitelor presiuni rivale sau ostile, care

Scanned with OKEN Scanner

ar găsi o audiență egală din partea acestuia. În viața politică contemporană **g. de p.** reprezintă forțe active și influente, cu deosebire în țările capitaliste dezvoltate, dar și în politica internațională; de aceea studiul lor este indispensabil pentru caracterizarea respectivelor sisteme și procese politice. Majoritatea lucrărilor nu depășesc încă nivelul descriptiv-empiric și cel tipologic, neridicîndu-se la o teorie autentică asupra **g. de p.** Dealtfel, conceptul însuși a fost creat pentru a caracteriza fenomene și procese tipice sistemelor politice din țările capitaliste dezvoltate; cel puțin în stadiul său actual el nu este operant, decît cu rare excepții, pentru țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare. Cu atît mai puțin este el aplicabil sistemelor politice socialiste, în care organizațiile de masă și obștești — ca modalitate specifică de reprezentare organizată a intereselor particulare ale diferitelor grupuri și categorii de oameni ai muncii — sînt cotitulare ale puterii de stat și coparticipante la exercițiul acesteia. V. și *lobby*, *grup de interes*. *(O.T.)*

Grup parlamentar, colectiv de deputați care, în parlamentele unor țări burgheze, au aceeași poziție politică. De regulă, deputații care se reunesc într-un **g.p.** reprezintă un partid politic, partidul acționînd în parlament prin intermediul acestui grup. Apărut încă în sînul primei Adunări Legislative franceze (iacobini, girondini, cordelieri), **g.p.** constituit pe principiul partidului politic este supus unei anumite discipline privind lucrările parlamentare, respectiv luările de cuvînt, inițiativele parlamentare, poziția față de anumite proiecte de legi, votarea etc. La un **g.p.** pot adera și deputați independenți cărora însă nu li se aplică disciplina de partid. Regulamentele de funcționare ale parlamentelor prevăd un număr minim pentru constituirea de **g.p.** În cazul în care deputații unor partide sînt sub acest număr minim, ei pot constitui un **g.p.** comun, grup care reprezintă o coaliție de partide. În cadrul Marii Adunări Naționale a României sînt constituite **g.p.**, dar nu pe criteriile și cu finalitățile de mai sus, ci în scopul întreținerii de relații de prietenie cu celelalte parlamente. Pe plan mondial a fost creată o Uniune Interparlamentară, corespunzător căreia în Marea Adunare Națională s-a creat Grupul Român al Uniunii Interparlamentare. Pentru adîncirea relațiilor cu parlamentarii din alte țări sînt constituite grupuri de prietenie (Grupul România-Franța, Grupul România-Anglia și altele). *(N.P.)*

Grup social, ansamblu de indivizi, comunitate de oameni între care există relații sociale determinate. Membrii și sarcinile **g.s.**, funcțiile membrilor lui, mijloacele care servesc la realizarea sarcinilor, mecanismele psihologice create pentru acest scop (solidaritatea, voința colectivă), mijloacele și instituțiile care reglementează relațiile cu membrii altor **g.s.**, simbolurile și valorile **g.s.** — totalitatea acestor elemente fac ca **g.s.** să fie un sistem, detașat de restul realității sociale, separat de alte colectivități și totodată inclus în mod funcțional în întregul societății date (J. Szczepanski). Numeroși sociologi (A. W. Small, W.S. Landecker, G. Bouthoul, Mendieta y Nuñez) semnalează caracterul foarte vag și general al termenului folosit pentru desemnarea diferitelor combinații de persoane. V.I. Lenin a considerat și el ca prea vagă și arbitrară noțiunea de **g.s.** Totodată însă atît în definirea clasei sociale cît și în cea a națiunii Lenin se folosea de termenul de **g.s.** ca gen proxim. Sociologia și politologia

Scanned with OKEN Scanner

de factură marxistă nu renunță la acest termen, punînd însă accent asupra caracterului determinat al diferitelor tipuri de **g.s.** Concepția sociologică marxistă pleacă de la ideea primordialității și rolului determinant al macrostructurii sociale (structura pe **g.s.** mari) — în care un rol primordial îl are structura de clasă — față de microstructură (structura pe **g.s.** mici), dezvăluie legăturile multiple de condiționare și determinare între ele. Există numeroase și variate clasificări ale **g.s.** printre care cele mai răspîndite sînt cele introduse de Charles Horton Cooley, care face distincție între *grupurile primare* (**g.p.**) și *grupurile secundare* (**g.s.**), respectiv de Elton Mayo care deosebește *grupuri formale* (**g.f.**) și *grupuri informale* (**g.i.**). În concepția lui Cooley, în care se poate observa influența distincției operate de Tönnies între societate și comunitate, **g.p.** se disting prin următoarele trăsături: ele sînt asociații față în față (face-to-face associations) adică între membrii grupului există relații personale nemijlocite; asociația nu are un caracter specializat, n-a fost creată cu un anumit scop, este relativ stabilă, are un număr restrîns de membri. Printre **g.p.** cele mai importante Cooley menționează familia, grupurile de joacă ale copiilor, cetele copiilor și adolescenților de aceeași vîrstă etc. Este destul de frecventă identificarea **g.p.** cu **g.i. G.s.** pot fi deosebite între ele pe baza tipurilor distincte de relații pe care le cuprind. Vom numi primare acele **g.s.** în care între membrii grupului există legături, relații totale, spre deosebire de **g.s.** în care legăturile, relațiile dintre membri sînt doar parțiale. În timp ce în cadrul **g.p.** contactele au loc în toate domeniile vieții, în cel al **g.s.** numai într-un singur domeniu sau în unele domenii ale vieții. În cadrul **g.p.** interesul reciproc și cunoașterea reciprocă a membrilor grupului au în vedere întreaga personalitate și întregul comportament individual, în timp ce în **g.s.** numai însușirile și comportamentele semnificative pentru domeniul (domeniile) contactului. În **g.p.** membrii urmăresc satisfacerea unor multiple și diverse necesități în timp ce în **g.s.** numai a necesităților caracteristice domeniului (domeniilor) contactului. În **g.p.** judecățile de valoare referitoare la membrii grupului se formează pe baza aprecierii întregii personalități și întregului comportament, iar în **g.s.** numai pe baza însușirilor și comportamentelor importante pentru domeniile contactului. Deși nu este singurul criteriu, relația face-to-face este totuși o condiție *sine qua non* a **g.p. G.s.** în care membrii nu se cunosc nemijlocit (de ex. o clasă socială, un regiment, colectivul unei fabrici etc.) sînt întotdeauna **g.s.** Deși nu toate grupurile mici sînt prin definiție **g.p.**, dar toate grupurile mari sînt prin definiție **g.s.** Datorită universalității lor, a sferei lor atotcuprinzătoare de influențare a indivizilor, grupurile mici joacă un rol important în socializarea omului. Spre deosebire însă de concepția numeroșilor sociologi nemarxiști care subliniază rolul primordial al grupurilor mici și a **g.p.**, concepția sociologică marxistă scoate în relief faptul că **g.p.** au, în societățile bazate pe clase, un caracter de clasă; ele reproduc structura de clasă a societății, mediază, transmit normele, valorile, idealurile, subcultura de clasă. **G.p.** au un mare rol în formarea personalității omului, în socializarea individului, la rîndul lor însă **g.p.** sînt modelate, determinate de macrostructura socială în primul rînd de structura de clasă a societății.

Scanned with OKEN Scanner

În condițiile noastre actuale, **g.p.** mediază și procesul de omogenizare a societății socialiste. Crește rolul unor grupuri caracteristice societății socialiste, anume a colectivelor. Distincția operată între **g.f.** și **g.i.** se bazează pe deosebirile dintre modurile de structurare a relațiilor interpersonale în cadrul grupului. Sînt considerate formale acele grupuri în care structura relațiilor interpersonale se constituie din rețeaua seturilor de poziții, statusuri oficiale și rolurile corespunzătoare acestora, rețea ce corespunde diviziunii muncii, a funcțiilor etc. cerute și impuse de scopul urmărit de grup. Grupurile în care relațiile interpersonale nu se structurează pe canavaua pozițiilor și statusurilor oficiale, sînt **g.i.** De regulă, **g.f.** face parte din structura unei unități sociale, unui sistem mai mare, caracterul formal al grupului derivînd din organizarea, scopurile, sarcinile acestui sistem. Grupurile politice sînt întotdeauna **g.f.**; în cadrul **g.f.** individul are o funcție bine determinată și delimitată, unul din rosturile **g.f.** fiind integrarea individului în sistemul instituției, organizației din care face parte grupul. Spre deosebire de **g.f.**, **g.i.** se constituie independent de scopurile unor anumite instituții, organizații, are un scop în sine, nu instituționalizează relațiile dintre membrii săi. Dacă existența unor raporturi formale și informale în relațiile interpersonale nu pot fi sub semnul întrebării, termenii de **g.f.** și **g.i.** sînt controversați. După cum remarcă numeroși autori, termenii de **g.f.**, **g.s.** și *organizație* sînt adesea folosiți în același sens. Deseori, vorbindu-se de **g.i.** se șterg contururile **g.s.** In condițiile unei alienări accentuate a personalității umane, deosebirile dintre **g.f.** și **g.i.** pot să fie clar conturate și precise. În condițiile „societății umanizate", în cadrul colectivelor de ex., distincția dintre ele poate fi mai dificil operată, relațiile formale și informale tinzînd să se suprapună. Pe măsura lărgirii și adîncirii democrației socialiste, a umanizării societății socialiste, suprapunerea între statusul, prestigiul formal și informal al membrilor **g.s.** devine mai frecventă, mai generală. **G.s.** mai pot fi împărțite în **g.** *de situație* (familie, clasă etc.) și **g.** *de adeziune* (organizații, asociații etc.). Unii sociologi (de ex. J.Szczepanski) denumesc **g.** de adeziune **g.** cu scop, înțelegînd prin ele **g.** organizate în mod deliberat pentru realizarea unui scop (sau a unui evantai de scopuri) și în care coeziunea este formalizată doar pe considerentul realizării scopului respectiv. Deși politologia nu poate să nu se intereseze și de **g.** de situație (analiza politologică marxist-leninistă este de neconceput fără o analiză de clasă), interesul ei se îndreaptă cu precădere spre **g.** de adeziune, toate **g.** politice (partidele, **g.** de presiune, sindicatele etc.) fiind prin excelență **g.** de adeziune. *(N.K.)*

Grupul militarilor de profesie, grupul social căruia îi revine responsabilitatea (competența) legitimă, fundamentală și specifică de a organiza și conduce folosirea violenței armate în relațiile externe ale unui stat. **G.m. de p.** este un grup profesional, constituit pe baza practicării meseriei armelor. Militarii asigură reprezentarea necesităților de apărare în cadrul mecanismului guvernamental, au o funcție consultativă în legătură cu implicațiile de ordin militar ale diferitelor variante de acțiune politică și transpun în practică, în domeniul militar, deciziile politice. **G.m. de p.** întrunește și atributele unei organizații. Activitatea care a răspuns necesită-

ţilor militare ale unei societăţi date a pierdut treptat orice urmă de caracter temporar şi diletant, urmînd cursul ascendent al formalizării componentelor sale. Datorită misiunii sale, **g.m. de p.** se caracterizează printr-un grad ridicat de specificitate. Acest lucru este vizibil în organizarea internă a grupului (determinarea strictă, de către regulamentele militare, a sistemului rol-status, unitatea de comandă, centralizarea, ierarhia, disciplina, subordonarea necondiţionată etc.) şi în relaţiile cu restul societăţii. **G. m. de p.** este caracterizat de dezvoltarea puternică a spiritului de corp, a sentimentului identităţii sale. Se constituie şi un ansamblu de norme ce funcţionează ca principii călăuzitoare în practicarea profesiei — etica profesională. Mai mult, activitatea militară creează o serie de trăsături de personalitate, de particularităţi psihice, esenţiale pentru înţelegerea modului în care **g.m. de p.** va acţiona în anumite situaţii. **G. m. de p.** poate fi analizat în termenii unor interese specifice, care se manifestă, mai mult sau mai puţin deschis, în viaţa social-politică. Atunci cînd militarii încearcă să impună anumite deziderate care ţin de poziţia armatei în societate, de fondurile alocate pentru apărare, de orientarea politicii externe etc., **g.m. de p.** se manifestă ca *grup de presiune*. În condiţiile unui echilibru aparte de forţe între principalele clase sociale, **g.m. de p.** poate acţiona ca forţă politică autonomă. În societatea burgheză, valorile şi atitudinile pe care le afirmă **g.m. de p.** se exprimă, de regulă, pe plan politic, în pofida neomogenităţii sociale care îl caracterizează, într-o pronunţată atitudine conservatoare *(v. conservatorism militar)*. Există o asociere istorică între militari şi categoriile sociale privilegiate. Datorîndu-şi existenţa şi poziţia ordinii sociale în care ia naştere, **g.m. de p.** este motivat să asigure menţinerea statu quo-ului. Uneori, însă, în societăţile confruntate cu grave probleme sociale şi politice, militarii se pot manifesta ca exponenţi ai procesului de înnoire şi reformă socială. În societatea socialistă, **g.m. de p.** dobîndeşte trăsături noi, valorile fundamentale ale eticii profesionale fiind o expresie fidelă a sistemului social de valori. Între **g.m. de p.** şi societatea socialistă există o puternică unitate. V. şi *armată, militarism, relaţii civili-militari, sociologia armatei. (V.S.)*

Guvernămînt (lat. *gubernare* „a dirija"), conducere supremă a statului cuprinzînd organele care o înfăptuiesc şi căreia îi revine sarcina de a asigura realizarea drepturilor şi îndeplinirea obligaţiilor pe care le are statul atît pe plan intern, cît şi pe plan extern. **G.** îmbracă forme diferite. În concepţia lui Aristotel aceste forme erau: monarhia, aristocraţia şi democraţia. Montesquieu reţine de asemenea trei forme: 1) **g.** republican, cel în care puterea suverană aparţine poporului sau unei părţi a acestuia; 2) **g.** monarhic, cel în care guvernează un singur om, dar prin legi stabile; 3) **g.** despotic, cel în care guvernează tot o singură persoană, dar fără legi şi fără reguli, numai prin voinţa şi capriciile sale. În politologia modernă prin **g.** se desemnează uneori organele executive ale statului, respectiv şeful statului şi guvernul, parlamentul constituind doar un corp de cenzură a guvernului şi reprezentînd intermediarul în dialogul guvernanţi — corpul electoral (André Hauriou). Grupul de persoane din cadrul organelor care compun guvernămîntul este denumit, în politologie, guvernanţi, ceilalţi mem-

Scanned with OKEN Scanner

bri ai societăţii date, faţă de care se exercită guvernarea, sînt denumiţi guvernaţi. În concepţia burgheză denumirile de guvernanţi-guvernaţi sugerează distincţia clasă dominantă — clase dominate. În concepţia socialistă, denumirile au numai semnificaţia tehnică, ele fiind utilizate pentru a se distinge persoanele învestite cu activitatea de conducere de ceilalţi membri ai societăţii.

(N.P.)

Guvernămînt mixt *(teorie)*, concepţie dezvoltată în gîndirea politică antică greacă şi romană (termenul de „constituţie mixtă" îl întîlnim şi în *Politica* lui Aristotel), care imaginează un sistem politic astfel structurat încît să combine elementele caracteristice *monarhiei*, *aristocraţiei* şi *democraţiei*, printr-o distribuţie relativ egală a puterii între acestea. În absenţa unei astfel de combinaţii, susţineau adepţii teoriei **g. m.**, formele „pure" de guvernămînt ar degenera în opusele lor corupte: tiranie, oligarhie, demagogie (sau ohlocraţie, la Polibiu). În gîndirea politică antică, teoria **g.m.** a fost elaborată şi susţinută mai ales de Polibiu şi, pe urmele şi sub influenţa acestuia, de Cicero. Polibiu explică chiar vitalitatea şi ascensiunea spectaculoasă a statului roman prin realizarea, în Roma republicană, a unei asemenea îmbinări echilibrate a elementului monarhic (consuli), aristocratic (senat) şi democratic (tribuni şi popor). În concepţia sa, doar **g.m.** poate opri succesiunea ciclică a constituţiilor. Sub raportul poziţiei sociale, „Polibiu este probabil interpretul clasei senatoriale, satisfăcută de partea considerabilă de putere pe care o deţine şi dornică de a o justifica arătînd că ea este în Cetate unul din elementele esenţiale (ceea ce legitimează situaţia dobîndită) dar nu singurul (ceea ce respinge acuzaţia de acaparare egoistă)" (J. Touchard); într-adevăr, prezentarea făcută de Polibiu funcţiei diferitelor puteri este tendenţioasă, ascunzînd, sub aparenţa unei împărţiri echitabile a puterilor, predominanţa efectivă a senatului. În istoria gîndirii politice teoria **g.m.** apare ca o primă variantă a modelului echilibrului forţelor sociale şi a puterii corespunzătoare lor în stat, care va dobîndi în perioada de ascensiune a burgheziei o formă nouă (cu Loeke şi Montesquieu), dictată de un context social diferit, ca teorie a *separaţiei puterilor*. V. şi *gîndirea politică aristocratică în Roma republicană*.

(O.T.)

Scanned with OKEN Scanner

H

Harisma (gr. *charisma* „grație divină, har"), termen provenit din teologie și introdus în sociologia politică de Ernst Troelsch, adoptat și precizat, ca unul dintre *tipurile ideale* de *dominație* politică, de către Max Weber. Autoritatea harismatică se întemeiază pe valoarea personală, extraordinară a unui individ, pe caracterul său sacru, istoric sau exemplar. Fundamentul său este emoțional: devotamentul personal al supușilor față de un șef și încrederea lor în persoana acestuia, în măsura în care ea se singularizează prin calități prestigioase. Relevînd legătura cu totul personală dintre șeful harismatic și supuși și componenta credinței acestora în misiunea excepțională a șefului, M. Weber consideră că acest tip de dominație și legitimitate conduce la sursele ideii de vocație. Substratul irațional al dominației harismatice a facilitat utilizarea ei, mai ales în doctrina *național-socialistă*, ca mijloc de legitimare a puterii nelimitate a dictatorilor fasciști. V. și *dominație, legitimitate.* *(O.T.)*

Hegemonie (gr. *hegemonia* „supremație, dominație, rol conducător"), poziție dominantă, supremația și rolul conducător al unui stat față de alte state sau al unei clase sociale față de alte clase și pături sociale. **H.** unui stat rezultă din deosebirile existente între diferitele țări privind gradul lor de dezvoltare economică, politică și militară, precum și din natura relațiilor internaționale promovate de ele, și constă în impunerea țărilor mai slabe a supremației și a rolului conducător al statului mai puternic. În antichitate **h.** a denumit dreptul unui oraș, dobîndit prin supremația sa economică și politică, de a conduce treburile confederației din care făcea parte. Tendințele de **h.** ale statelor imperialiste manifestate prin dominația politică și exploatarea economică asupra celor slabe, amestec în treburile interne ale altor state și practici de dictat, înăbușire prin represalii și intimidare, prin diferitele sancțiuni a țărilor mici și slabe, duc la știrbirea suveranității țărilor în curs de dezvoltare și subordonarea acestora alcătuind, totodată, unul din izvoarele tensiunilor internaționale și ale războaielor. Împotriva politicii de **h.** se ridică forțele progresiste și antiimperialiste ale contemporaneității: țările socialiste, mișcarea muncitorească și comunistă internațională, mișcarea de eliberare națională și noile state recent eliberate, mișcările democratice și de pace. Un rol important în această luptă îl au țările mici și mijlocii care sînt în general victimele reale sau posibile ale politicii de **h.** România militează cu consecvență împotriva politicii de **h.** și pentru asigurarea dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și decide singur soarta, pentru asigurarea spiritului de legalitate și justiție în raporturile între state. **H.** unei clase sociale denumește rolul ei

Scanned with OKEN Scanner

conducător îndeplinit față de alte clase și categorii sociale în procesul confruntărilor social-politice, și, în special, în lupta de clasă. Burghezia a deținut **h.** în mișcările și în revoluțiile antifeudale și democratice, organizînd și conducînd masele populare de la sate și orașe în luptele duse pentru instaurarea regimurilor capitaliste. La fel, burghezia a deținut **h.** în mai multe mișcări de eliberare națională în condițiile în care clasa muncitoare nu era încă maturizată. **H.** burgheziei are un caracter progresist atîta timp cît nu vine în contradicție cu mișcarea muncitorească revoluționară de sine stătătoare. **H.** clasei muncitoare în lupta de clasă, în revoluția socialistă și în construirea societății socialiste și comuniste, este o legitate fundamentală a filozofiei marxist-leniniste. Poziția socială și misiunea istorică a clasei muncitoare explică faptul că această clasă reprezintă cel mai consecvent cerințele progresului social. Interesele sale sînt în concordanță cu interesele fundamentale ale tuturor claselor și păturilor sociale asuprite și exploatate în capitalism și, de aceea, ea are menirea să reunească în jurul său toate forțele sociale progresiste. Baza **h.** clasei muncitoare este alianța cu țărănimea muncitoare, respectiv cu toți oamenii muncii, cu toate forțele progresiste. În condițiile imperialismului, în țările în care sarcinile revoluției burgheze nu au fost îndeplinite pe deplin, proletariatul poate și trebuie să dețină **h.** în mișcările revoluționare burghezo-democratice, la fel, în cele de eliberare națională. În țările socialiste clasa muncitoare îndeplinește rolul de clasă conducătoare în întreaga perioadă istorică de construire a socialismului și comunismului. V. și *alianță politică.* *(A.H.)*

Hegemonism, tendință de *hegemonie,* de supremație a unui stat sau popor, în materie politică, asupra altor state și popoare. Termenul **h.** a fost utilizat pentru prima dată în istoria Greciei antice cu referire la rivalitatea dintre Sparta și Atena pentru o poziție de supremație între statele grecești. În epoca ascensiunii capitalismului sînt cunoscute perioada hegemoniei spaniole, care a cuprins aproape întreg sec. 16, perioada hegemoniei franceze care a culminat cu pacea de la Westfalia (1648), perioada hegemoniei engleze pe mări din sec. 17 (cunoscută sub numele de „Pax Britanica"). În funcție de aria geografică în care sînt proiectate tendințele de supremație, se disting mai multe tipuri de **h.:** într-o sferă locală, limitată (de ex., ambiția lui Mussolini de a transforma Mediterana într-un „lac italian"); într-o sferă continentală (de ex., doctrina Monroë, de afirmare a dominației S.U.A. asupra întregului continent american; politica monarhiilor din sec. 18 și 19 — Frederic cel Mare, Ludovic al XV-lea, Maria Tereza, Petru cel Mare, Ecaterina a II-a — care căutau să-și impună supremația în politica europeană); la scară mondială. Deosebirea dintre **h.** local, continental și mondial este adesea ilustrată cu exemplul istoriei moderne și contemporane a Germaniei: Bismarck a încercat să stabilească hegemonia Germaniei în Europa centrală, Wilhelm al II-lea în întreaga Europă, iar Hitler în întreaga lume. După al doilea război mondial, S.U.A. au încercat să-și impună hegemonia mondială, legitimată prin doctrina „secolului american" și fundamentată de unii exponenți ai *realismului politic,* încercare eșuată prin schimbarea continuă

Scanned with OKEN Scanner

a raporturilor de forţe în lume. Politica de **h.** este, după caz, o ameninţare potenţială sau reală la adresa suveranităţii şi independenţei statelor. Subliniind imperativul instituirii unei noi ordini economice şi politice mondiale, Programul P.C.R. evidenţiază necesitatea democratizării relaţiilor internaţionale, a intensificării luptei pentru lichidarea deplină a politicii imperialiste de forţă şi dictat, a colonialismului şi neocolonialismului, a oricăror forme de ingerinţă în treburile interne şi de presiune asupra altor popoare. *(O.T.)*

Hermeneutica (gr. *hermeneutiké* subînţ. *techné* „arta de a interpreta", derivat din *hermenenene-in* „a interpreta"), teoria interpretării textelor. Iniţial s-a aplicat asupra textelor biblice (**h.** sacră); este aplicabilă asupra oricărui text care are nevoie de explicare (**h.** artistică, **h.** politică, **h.** juridică, **h.** filozofică). **H.** se prezintă ca o orientare în filozofia nemarxistă actuală, mai ales în fenomenologia existenţială (Heidegger, Jaspers, Sartre, P. Ricoeur); ea opune fenomenele vieţii umane ca avînd nevoie de o „interpretare", celor naturale care se pot supune unei analize obiective. *(Şt. G.)*

Hippy, termen de origine americană care desemnează o mişcare ce ia avînt prin 1966 la San Francisco, stabilindu-şi cartierul general la Haight-Ashbury, iar din vara lui 1968 se dispersează în „comune". Apărînd ca o contestaţie la adresa societăţii americane actuale şi a modului său de viaţă, mişcarea **h.** se caracterizează printr-o concepţie care încearcă să îmbine elemente dintre cele mai eterogene: refuzul *societăţii de consum,* care înstrăinează individul creîndu-i nevoi artificiale şi reprimîndu-i instinctele naturale; orientarea spre un ideal de libertate neîngrădită, fraternitate, frugalitate şi sărăcie; practicarea, în „comune", a unui colectivism sui-generis, prin folosirea în comun a resurselor membrilor; aspiraţie mistică spre religiozitate (adesea prin împrumuturi din religii orientale) şi respingerea raţionalismului şi ştiinţei; extazul pentru „călătorie", reală sau imaginară, imobilă, realizată ca reverie cu ajutorul drogurilor; lichidarea relaţiilor familiale în numele „eliberării sexuale"; reîntoarcerea la natură (E. Morin vorbeşte chiar de o cultură „neotribală", întemeiată pe „neoarhaism" şi „neorousseauism") şi protestul împotriva poluării şi degradării mediului. Dincolo de aceste atitudini caracteristice, unele foarte confuze, apar şi o serie de elemente de certă diversiune: refuzul muncii, viaţa dezorganizată, în afara oricăror norme morale, care conduce uneori chiar la crimă, ravagiile fiziologice provocate de consumul de stupefiante, promiscuitatea sexuală împinsă pînă la incest, dispreţul igienei şi al pudorii vestimentare elementare etc. Mişcarea **h.** apare astfel ca o expresie a dezorientării şi lipsei de perspectivă care a pus stăpînire pe o parte a tinerei generaţii din ţările capitaliste şi îndeosebi din S.U.A. Termenul „hippies" nu trebuie confundat cu „Yippies — Youth International Party" (Partidul Internaţional al Tineretului), un fel de partid, conceput în 1967 şi întemeiat în 1968, avînd scopul declarat de a-i atrage pe „hippies" într-o activitate politică organizată, *contestatară.* V. şi *contra cultură.* *(O.T.)*

Homeostază, stare de autoechilibru a sistemelor. Termen utilizat la început în biologie (Cannon) pentru a explica capacitatea organismelor vii considerate

Scanned with OKEN Scanner

ca sisteme, de a răspunde tensiunilor venite din afară, asigurîndu-şi prin aceasta un echilibru stabil al funcţiilor lor. Dezvoltarea rapidă a teoriei generale a sistemelor şi utilizarea rezultatelor acesteia la explicarea unor procese şi mecanisme proprii sistemelor sociale a făcut ca într-o primă etapă să se preia necritic (G.Klauss) şi unii termeni cu care se opera curent în cazul sistemelor cibernetice fizicale şi biologice, printre aceşti termeni fiind şi cel de **h.** Ulterior s-a demonstrat (K. Deutsch, W. Buckley, A. Etzioni) că sistemele din societate nu pot adera la un model autoconservator cu o tendinţă spre echilibru stabil, homeostazic ci sînt sisteme de creştere, deschise, hipercomplexe cu caracteristici procesual-adaptative care evită entropia nu prin izolare faţă de influenţele externe ci prin crearea unor mecanisme proprii de autoreglare cu ajutorul cărora devin capabile să răspundă în mod adecvat oricăror intrări posibil perturbatoare. De aceea, **h.** în mod real nu este o caracteristică a sistemelor social-politice.

(H.E.)

Scanned with OKEN Scanner

I

Iacobinism (doctrina „Iacobinilor"), *grupare politică* (club) în timpul Revoluției franceze în 1789, numită așa după locul unde își ținea întrunirile (mănăstirea Sf. Iacob din Paris). Iacobinii au încercat să înmănuncheze, fără a reuși pe deplin, tendințele politice ale burgheziei mici și mijlocii și ale maselor populare de la orașe și sate, în special țărani și meșteșugari independenți. Prin Saint-Just, Brissot, Hebert, Marat și mai ales Robespierre **i.** s-a manifestat ca purtător de cuvînt al poporului „care a înfăptuit revoluția". **I.** s-a pronunțat pentru egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor, pentru *vot* universal, pentru democrație, naționalizarea unor ramuri economice, limitarea proprietății și subordonarea ei utilității sociale, pentru ducerea pînă la capăt a revoluției, pentru libertatea popoarelor. În timpul dictaturii lor au admis și au practicat *teroarea* ca mijloc excepțional de apărare a revoluției împotriva reacțiunii interne și externe. Lipsa de fermitate în aplicarea unor măsuri preconizate, ambiguitatea în cazul altora, contradicțiile dintre cele două tabere (burghezia și poporul de jos) au slăbit gruparea, i-a îngustat baza de masă și a făcut posibilă răsturnarea ei prin lovitura contrarevoluționară de la 9 termidor 1794. Într-un sens mai larg, **i.** este sinonim cu orientarea radicală cea mai consecventă, puritan-ascetică a unei mișcări politice. *(C.B.).*

Ideal (gr. *idea* „idee") **1.** a) Spiritual, imaginar, ceea ce există nu în realitate ci pe planul reflectării ei, pe plan mintal; b) perfect, desăvîrșit, exemplar; **2.** Proiectarea în viitor a scopurilor unui grup social determinat, a unei clase, a unei epoci, ridicarea modului de acțiune corespunzător forței sociale respective la rang de normă. **I.** se prezintă cu pretenția valabilității categorice în ochii celor ce-l propagă și urmează. Pentru Kant **i.** este un prototip al tuturor lucrurilor; acestea din urmă, ca niște copii defectuoase, iau din **i.** materia posibilităților. În concepția axiologică a lui L.Lavelle, **i.** reprezintă conștiința insuficiențelor a ceea ce este realizat, este valoarea ca non-real, valoarea încă nerealizată. În sens similar afirmă Petre Andrei *(Despre ideal*, în *Opere sociologice*, vol. I, 1973) că **i.** este conștiința unei valori superioare, către a cărei realizare tindem; **i.** exprimă realitatea viitoare, la care se gîndește spiritul și pe care o vrea. În funcție de domeniul la care se referă, de scopul, tendința, norma exprimată de **i.**, se poate vorbi despre **i.** social, politic, etic, estetic etc. **I.** *social și politic* al oricărei epoci istorice, al oricărei clase se alimentează din realitatea socială dată, din poziția socială a clasei respective. Acestea din urmă determină nu numai apariția noilor **i.** dar și ce fel de **i.** și cum-anume sînt preluate dintre cele vechi și în ce di-

Scanned with OKEN Scanner

recție sînt ele continuate, dezvoltate. Fiind legate de poziția socială, de clasă, de concepția despre lume, de ideologia celor care le promovează, **i.** sociale și politice exprimă o anumită viziune despre realitatea social-politică dată. În cazul în care se înscriu pe linia progresului social și moral, ele pot exprima un dezacord complet cu realitatea dată, reprezentînd reversul ei construit pe plan mintal (de ex. comunismul utopic timpuriu) sau pot constitui anticiparea acelor tendințe principale de dezvoltare care acționează în societate (de ex. comunismul științific). În cel de-al doilea caz, **i.** prezintă unele trăsături comune cu ideile științifice, deosebindu-se de acestea prin aceea că fixează direcțiile desăvîrșirii, avînd o funcție normativă, oferind oamenilor sensuri de viață. Astfel, între ideile comunismului științific și **i.** comuniste nu există deosebiri esențiale; cele din urmă reprezintă pe primele în calitatea lor de norme, devenite sensuri de viață, sînt reflectări proiectate în viitor, din unghiul de vedere al desăvîrșirii societății și al omului, ale tendințelor fundamentale ale dezvoltării sociale. Legătura dintre **i.** și realitate, dintre năzuința spre un **i.** și activitatea practică depusă în vederea atingerii lui, nu trebuie înțeleasă în sensul că **i.** nu poate să cuprindă decît elemente existente în realitate sau elemente pentru realizarea cărora s-au copt toate condițiile. **I.** cuprinde în mod necesar și elemente „visate" (nu iluzorii însă) în sensul în care vorbea Lenin despre „visare revoluționară". Tocmai de aceea **i.** nu se realizează în mod finit. **I.** noastre comuniste se realizează cu un conținut din ce în ce mai bogat, fără a se incarna în toată desăvîrșirea lor odată pentru totdeauna. **I.** este desăvîrșit, realizarea lui nu poate fi însă decît procesul nelimitat al desăvîrșirii. Omenirea nu va ajunge niciodată la acel moment faustian, în care să poruncească vremii să se oprească pentru a eterniza desăvîrșirea atinsă. Unitatea fundamentală de vederi între comuniști în ce privește **i.** social-politice nu exclude că **i.** fiecărui comunist să poarte și amprente personale. Între **i.** generale și individuale nu există întotdeauna o suprapunere completă, o concordanță cu desăvîrșire lipsită de deosebiri, devieri sau chiar tensiuni. **I.** individuale ale comuniștilor nu pot fi însă opuse **i.** comuniste generale, nici despărțite de acestea din urmă; realizarea **i.** individuale este condiționată de realizarea **i.** generale, după cum în societatea socialistă și comunistă promovarea intereselor generale este condiția realizării intereselor personale. Realizarea **i.** aduce pe prim plan rolul politicului. Cele mai sublime **i.** sociale rămîn ineficiente dacă nu sînt legate de interesele forțelor angajate în lupta pentru progres, de problemele și preocupările obișnuite, zilnice, ale acestora. Tocmai în acest sens consideră P.C.R. **i.** de fericire, prosperitate, libertate, echitate etc. ca făcînd parte din **i.** societății socialiste, corespunzînd aspirațiilor poporului nostru. Aceste **i.** își găsesc o vibrantă expresie în Programul P.C.R. și în Codul principiilor normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, adoptate de Congresul al XI-lea al P.C.R. *(N.K.)*

Identificare politică, termen de origine freudiană, utilizat în politologia de orientare nemarxistă, pentru a desemna sentimentul unui individ de *apartenență* la o comunitate (națiune, popor, clasă socială) sau la o grupare politică (partid, mișcare ideologică sau altă organizație). Ea presu-

pune conştientizarea, în grade diferite, a intereselor fundamentale a acesteia şi asimilarea, totală sau parţială, a valorilor pe care le presupune şi/sau le promovează, influenţînd, în direcţia respectivă, comportamentul politic al individului. *(O.T.)*

Ideologie militară, totalitatea ideilor, concepţiilor şi teoriilor care circulă într-o societate dată cu privire la principiile, formele şi procedeele ce trebuie aplicate în pregătirea forţelor armate şi în ducerea războiului. Elementul principal al **i.m.** îl constituie doctrina militară a statului. Între aceasta şi ideile fără sancţionare oficială nu există însă o barieră de netrecut. Concepţiile exprimate de diverşi teoreticieni militari pot constitui o sursă de inspiraţie pentru doctrina oficială. V. şi *armata, doctrina militară, politică militară, război.* *(V.S.)*

Ideologie politică (gr. *eidos*„ imagine" şi *logos* „disciplină, învăţătură, învăţătură despre idei") (termen creat de Destutt de Tracy), totalitate (relativ) sistematizată, (relativ) structurată a ideilor care din punct de vedere genetic (al originii lor) şi din punct de vedere funcţional (al rolului lor social) se leagă de interesele, năzuinţele şi scopurile politice ale unui grup social (unei clase, fracţiuni de clasă, pături sociale), idei care reflectă realitatea social-politică, raportarea oamenilor la această realitate pe baza experienţei social-istorice a grupului respectiv şi din care decurg totodată anumite norme de comportare politică, directive de acţiune politică. **I.p.** constituie nivelul conceptualizat, generalizat şi esenţializat al *conştiinţei politice.* Diversitatea concepţiilor, teoriilor, doctrinelor, programelor, credo-urilor etc. politice se constituie în diverse **i.p. I.p.** este elaborată teoretic, în mod conştient, de către ideologi, de „membrii care gîndesc" ai clasei (Lenin), de oameni avînd preocupări speciale în acest sens, în cadrul diviziunii sociale a muncii. Rolul ideologiei constă în a introduce în conştiinţa întregii clase principiile şi categoriile pe care majoritatea membrilor clasei, bazîndu-se numai pe experienţă, pe cunoaşterea empirică, nu le poate elabora independent. Sistemul de reprezentări colective şi de idei denumit ideologie, exprimă particularitatea poziţiei sociale şi a sensului acţiunii istorice a grupului social respectiv; **i.p.** caracterizează grupul social ca forţă politică care deţine puterea sau luptă pentru putere. Nu existenţa diferitelor **i.p.** cauzează caracterul divizat al umanităţii — după cum afirmă unii autori, adepţi ai *dezideologizării* — ci diviziunea reală a umanităţii se exprimă, se manifestă, printre altele, în diversitatea **i.p.** Membrii unui grup social se recunosc şi se deosebesc pe ei înşişi de alţii, aparţinînd altor grupe, cu precădere cu ajutorul ideologiei şi în speţă cu acela al **i.p.** Apartenenţa la un grup social este o poziţie situaţională, dar poate fi şi una de aderenţă; în acest ultim caz ea presupune acceptarea **i.p.** a grupului la care se aderă. Ca urmare a însuşirii **i.p.** se produce schimbarea reală a situaţiei individului, altfel nu poate fi vorba de schimbarea poziţiei de clasă. În procesul transformărilor revoluţionare de după Eliberare, ţărani, intelectuali, oameni ai muncii proveniţi din diferite categorii sociale şi-au însuşit **i.p.** a avangărzii clasei noastre muncitoare; acceptarea, însuşirea **i.p.** marxist-leniniste de către majoritatea covîrşitoare a celor ce muncesc, identitatea ideologică joacă un

Scanned with OKEN Scanner

rol important în unitatea politică a societăţii noastre şi, alături de procesele economice şi sociale determinante, contribuie la omogenizarea treptată a *societăţii socialiste multilateral dezvoltate*. Unii autori nemarxişti contestă existenţa unei **i.p.** de clasă, argumentînd că numai psihologia politică este un produs autentic al clasei însăşi, în timp ce **i.p.** este elaborată nu odată de gînditori provenind din alte categorii sociale. Din punctul de vedere al filozofiei marxiste este vorba aici de o pseudoproblemă. A. Gramsci a lămurit problema rolului intelectualităţii „tradiţionale" şi a celei „organice" în elaborarea ideologiei clasei respective; şi intelectualii „tradiţionali" îşi elaborează concepţiile lor de pe poziţiile clasei la care aderă, creează astfel o **i. p.** de clasă. **I. p.** este întotdeauna legată de o anumită practică politică, iar practica politică, de o anumită **i. p.** Adepţii „dezideologizării" (S.M. Lipset, D. Bell etc.) consideră că ar fi posibilă şi chiar de dorit o „politică dezideologizată", susţinînd că politica guvernamentală din ţările capitaliste dezvoltate şi în special din S.U.A. ar fi lipsită de considerente ideologice, lucru ce nu corespunde realităţii. Faptul că **i. p.** burgheze nu se pot compara cu **i. p.** marxist-leninistă în ce priveşte soliditatea fundamentelor teoretice şi ştiinţifice, coerenţa, caracterul cuprinzător etc. nu înseamnă implicit că **i. p.** burgheze nu ar exista şi nu s-ar manifesta în politica ţărilor capitaliste. Dealtfel adepţii „dezideologizării" nu neagă că trăim într-o epocă politică. O epocă politică fără **i. p.** înseamnă însă „cvadratura cercului", adică o imposibilitate obiectivă. O vastă literatură sociologică şi politologică de factură marxistă este consacrată ideologiei în general, **i. p.** şi analizei critice a „dezideologizării" în special. **I. p.** din epoca contemporană sînt reflectări ale proceselor sociale profunde ce se desfăşoară în zilele noastre, expresii ale intereselor şi aspiraţiilor forţelor sociale participante la aceste procese. **I. p.** marxist-leninistă şi **i. p.** burgheză reprezintă cele două **i.p.** fundamentale ale actualei epoci fără ca ele să acopere întreg spectru **i.p.** contemporane. În zilele noastre **i. p.** burgheză prezintă o mare diversitate, generată de interesele şi năzuinţele particulare ale diferitelor grupuri ale burgheziei, de la variante apologetice, reacţionare, pînă la unele cu accentuate note critice la adresa orînduirii capitaliste contemporane. **I. p.** marxist-leninistă fiind expresia teoretică concentrată a intereselor, năzuinţelor şi scopurilor fundamentale ale clasei muncitoare revoluţionare, se caracterizează printr-un caracter partinic, ştiinţific, realist şi umanist. Elaborarea şi dezvoltarea **i. p.** marxiste din fiecare ţară este un atribut al partidului comunist din ţara respectivă, singur în măsură să judece situaţia politică, raporturile de forţe, sarcinile strategice şi tactice ale forţelor revoluţionare în condiţii date şi într-o perioadă dată. **I. p.** marxist-leninistă a societăţii noastre socialiste este elaborată de P.C.R. Programul, carta ideologică şi politică a P.C.R. întruchipează contribuţia partidului nostru la aplicarea şi dezvoltarea creatoare a **i. p.** marxist-leniniste. V. şi *conştiinţă politică*, *dezideologizare*, *psihologie politică*. *(N. K.)*

Iluminism v. **luminism**

Iluminismul politic românesc, mişcare care se dezvoltă pe solul fertil al civilizaţiei din ţările române în sec. 18, exprimînd deziderate le luptei de emancipare naţională şi subsumîndu-se acesteia. Ca atare specificul mişcării iluministe româ-

neşti constă, printre altele, şi în orientarea ei naţională, fapt ce exprimă evident particularităţile istorice specifice. Iluminare (Aufklärung) şi naţiune sînt cele două elemente care străbat acţiunea politică românească menită să fixeze naţiunea în constituţionalismul Transilvaniei, iar pe de altă parte să asigure autonomia Principatelor în raport cu dominaţia străină şi evident cu regimul fanariot. Antecedentele **i. p. r.** trebuie căutate în programul politic care se cristalizează la nivelul gîndirii politice din vremea lui Şerban Cantacuzino, Constantin Brîncoveanu şi Dimitrie Cantemir, dar şi în iniţiativele politice româneşti din Transilvania din jurul anului 1700 cînd viziunea politică începuse să devină prioritară. Lui Inochentie Micu îi revine însă meritul istoric de a fi cuprins „într-un ansamblu coerent problema poporului român din Transilvania, concepîndu-i obiectivele politice şi argumentele fundamentale. El aşază temeliile pe care se va clădi întreaga luptă politică românească de aici, inclusiv Supplex Libellus Valachorum. Cu el începe lupta programatică împotriva asupririi naţionale". Lupta românilor din această jumătate de veac, (sfîrşitul sec. 18, începutul sec. 19), programul politic al eliberării de sub dominaţia Imperiului otoman sau acţiunea politică revendicativă din Transilvania veneau ca o necesitate obiectivă a poporului român să exprime aspiraţiile lui la o viaţă politică, la care îl îndreptăţea greutatea specifică a elementului românesc în viaţa ţării. Programul politic se cristalizează şi în raport cu mişcarea de idei europeană, cu iluminismul timpuriu care alimentează gîndirea cantemireană, cu spiritul critic şi cu ideologia *dreptului natural* de la Grotius la Pufendorf. Acţiunea lui Inochentie Micu constituie prin referinţele la unitatea etnică a românilor de pretutindeni „punctul de plecare în lupta de emancipare a întregului popor român, moment istoric de temelie în lupta lui pentru libertate şi unitate naţională". Ridicînd problema românească în planul luptei politice, Inochentie Micu a integrat într-o sinteză ideile iluminismului timpuriu cantemirian, alături de obiectivele programului politic românesc din Transilvania. Dar în aceeaşi vreme Inochentie Micu a reuşit la nivelul gîndirii europene nu numai să cristalizeze conceptele fundamentale ale luptei politice, dar să şi le transmită mişcării de emancipare naţională din ultimul sfert al veacului 18 şi din primele decenii ale secolului următor. **I.p.r.**, în pofida separaţiilor provinciale, are un caracter unitar datorită programului său politic, care de o parte sau alta a Carpaţilor formulase deziderate naţionale. De la începuturi, mişcarea iluministă românească se fixează ferm pe meridianele gîndirii europene, aderă la teoria dreptului natural, la filozofia raţionalistă şi în egală măsură la *contractualism*. Izvoarele sale sînt evident locale, stările politico-sociale din ţările române, la care se asociază elementele doctrinare externe care alimentează mişcarea politică şi de idee latină. Iluminismul european, reformismul în varianta lui iosefină, spiritul revoluţionar pe alocuri, constituie, prin raportare la stările locale, tot atîtea elemente formative în cristalizarea unei atitudini politice naţionale. Se asociază însă şi elementul istorist, subordonat militantismului politic. Astfel şi la noi este evidentă în întreaga mişcare de înnoire raportarea la dreptul istoric, îndemnul la acţiune politică, la militantism în genere, aspecte care pun în lumină relaţia dintre conştiinţa civică şi istorică. În raport cu programul lui Inochentie Micu, iluminiştii români, autorii de fapt ai actului reprezentativ al unei vaste mişcări de eman-

Scanned with OKEN Scanner

cipare cunoscută ca „Supllex Libellus Valachorum", elaborează noile obiective, sistematizează revendicările şi cuprind într-un tot unitar, coerent, conceptele esenţiale ale unei acţiuni politice. Supplex-ul ca act reprezentativ sau mai curînd „Mişcarea Supplexului", la diferenţă de aproape o jumătate de secol, reflectă plenar noile raporturi social-economice şi politice ale Transilvaniei şi în măsură egală perioada postiosefină şi marile cuceriri ale iluminismului românesc. O jumătate de secol de istorie a însemnat în plan ideologic un timp de elaborare culturală, de integrare în Europa luminilor, de progrese lente, dar sesizabile, dacă urmărim noile concepte de care uzează filozoful, istoricul şi care alcătuiesc, în genere, convoiul semantic al luminilor: filozofie, raţiune, egalitate, drept natural, etică, binele de obşte (care atestă o nouă etică socială), naţiune, politică, învăţătură, fericire etc. Aceste cuvinte cheie exprimă însă şi o modificare mentală, noi atitudini, o evidentă conştiinţă civică, menifestă în preocupare pentru destinul naţiunii, al neamului, pentru problemele unei istorii contemporane cu implicaţii în viaţa politică imediată. Opera istorică pe care o scriu iluminiştii români este dominată de o profundă conştiinţă politică şi ţinteşte la educaţia patriotică a naţiunii. Pledoaria pe care **i.p.r.** o angajează în cele trei ţări române ne atestă concepţia iluminiştilor europeni, care văd în istorie o filozofie care învaţă prin exemple cum să se conducă individul în treburile publice şi particulare. În realitate o *Historia magistra vitae politicae*, un îndemn la acţiune, la o istorie pe cale de a se face. Iluminismul românesc a lăsat în urma-i numeroase referinţe, o operă istorică predominant politică, o suită de acte politice reprezentative, elaborate pe parcursul sec. 18. Continuitatea şi calitatea lor mărturisesc însă pe lîngă orientarea prevalent politică a iluminismului şi conceptele pe care le elaborează gîndirea timpului în raport cu experienţa universală. Sînt însă cunoscute şi lucrări, cum este „Învăţătura politicească" a lui Samuil Micu, prelucrată după Baumeister, în care descifrăm şi preocupări teoretice, încercări de definire, în sensul accepţiunii iluminismului. „Drept aceia... politica este înţelepciune care învaţă cum se cade a stăpîni şi a ocîrmui cetatea, adecă obştea oamenilor, republica sau norodul." Politica fiind de două feluri: „osibită" — adică particulară — şi „de obşti" — adică generală; prima privind individul, cea de-a doua societatea („care învaţă cum trebuie a ocîrmui şi a îndrepta şi a întări toată împărăţia, republica şi norodul. Şi aceasta este adevărată politică." De la Micu şi Mihai Cantacuzino la Petru Maior şi I. Budai Deleanu, generaţia îşi expune crezul politic cu deosebire în lucrările istorice. Dacă Samuil Micu şi Mihai Cantacuzino reflectă viziunea începutului de drum, Petru Maior este cel care afirmă stăruitor crezuriie politice ale naţiunii române în „Istoria pentru începutul românilor în Dacia" (1812). Aceasta din urmă putînd fi considerată o sinteză a efortului intelectual al epocii luminilor şi a unei experienţe săvîrşite de generaţia Supplexului. Petru Maior exprimă deci în noile împrejurări, prin istorie, substanţa **i.p.r.**, înscriindu-se astfel în prelungirea acţiunii politice şi ideologice din deceniile precedente. Cu I. Budai Deleanu sîntem însă într-un stadiu superior al evoluţiei gîndirii politice, care învederează contacte evidente cu istoriografia franceză şi engleză iluministă, în „De unione trium nationum", pe care semnificativ o însoţeşte de un motto din Machiavelli. Dar Budai Deleanu deschide şi o interesantă discuţie despre formele de guvernămînt în care sînt cu

Scanned with OKEN Scanner

uşurinţă detectabile preferinţele sale republicane. Republica o socotea ca o „stăpînire unde norodul, prin legi aşezate de dînsul şi prin dregători din mijlocul lui, cu voia de obşte aleşi, să cîrmuiesc toate lucrurile ţării." Astfel sec. 18 românesc, traversînd un proces de „renovaţie" se ataşează curentului de gîndire care accentua forma de guvernămînt republicană în spiritul idealului democratic propulsat de revoluţia democratică. Deci „o stăpînire unde precum norodul aşa şi cei aleşi din norod să aibă cuvînt şi sfat la trebile ţării de obşte", menită a împlini o reală democraţie văzută ca „stăpînia poporului, adică cînd norodul stăpîneşte." Acestei pleiade ardelene i se asociază gînditorii politici din Moldova şi Ţara Românească, care manifestă o tot mai accentuată preocupare pentru „ştiinţa politicеştilor otcîrmuiri" sau în termenii programului moldovean „politiceşti învăţături". În esenţă un iluminism care vizează finalităţi politice, ideea de suveranitate şi cîştigarea independenţei depline, crearea unui stat românesc liber şi unitar. Vasta mişcare naţională care exprimă acţiunea politică a timpului recurge la concepte iluministe, la o terminologie modernă care se alătură dorinţei de transformare, luptei pentru înlocuirea unor vechi orînduieli. Deci un iluminism politic preocupat de structura socială şi politică a ţării, de teoria şi practica conducerii statului, de statutul internaţional al Principatelor. Din însuşi acest mod de a aborda problema reiese una din trăsăturile principale ale gîndirii politice româneşti, anume caracterul său concret, pragmatic, foarte legat de realitatea românească, interesat numai în al doilea grad de aspectele teoretice ale problemei. Valori sub multiple aspecte asemănătoare înscriu şi mişcarea iluministă din Banat şi părţile vestice ale ţării, unde Moise Nicoară, în 1819, apelează într-un act reprezentativ pentru gîndirea politică iluministă la teoria contractualistă, la „dreptul firei sau a naturii", socotit a fi cel mai de căpetenie care nu-i poate fi luat de nimeni. „Precum are tot insul datorinţele sale către statul întreg şi împăratul, tocmai asemene datorinţe are şi statul întreg şi împăratul către tot insul şi către toţi împreună." În opinia lui „datorinţele" şi drepturile sînt „colective", „încetînd una negreşit că înceată şi cealaltă". Un iluminism politic afirmat în condiţiile istorice particulare ale ţărilor române, unitar în manifestările lui esenţiale, cu accente dispuse diferit pe un aspect sau altul, în funcţie de prioritătile mişcării de emancipare naţională. În acelaşi timp **i.p.r.** se racordează la ideile secolului luminilor, la conceptele acestuia şi rolul său modelator în pregătirea mişcării politice revoluţionare a sec. 19. V. şi *luminism.* *(T.P.)*

Imperialism (lat. *imperare* „a porunci, a ordona, a impune"; *imperium* „poruncă, ordin, comandă"), capitalism monopolist, stadiu deosebit apărut pe o treaptă înaltă de dezvoltare a capitalismului, la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, ajun al revoluţiei socialiste. A fost analizat şi caracterizat de V.I.Lenin în lucrarea „Imperialismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului" scrisă în 1916 şi în alte lucrări prin următoarele trăsături esenţiale: a) concentrarea producţiei şi a capitalului a atins o treaptă atît de înaltă încît s-au creat monopolurile, care joacă un rol hotărîtor în viaţa economică a ţării; b) fuziunea capitalului bancar cu cel industrial şi formarea pe această bază a capitalului financiar şi a oligarhiei financiare care domină viaţa economică şi dispune de puterea politică; c) exportul de capital capătă o însemnătate primordială faţă de exportul de mărfuri; d) formarea uniunilor

Scanned with OKEN Scanner

monopoliste internaţionale ale capitaliştilor, care îşi împart între ele lumea; e) terminarea împărţirii teritoriale a lumii între cele mai mari puteri capitaliste, care a dus la formarea sistemului colonial al **i.** şi lupta pentru reîmpărţirea ei. Prin instaurarea **i.** se încheie procesul de formare a sistemului capitalist mondial, fiecare ţară devine o verigă într-un lanţ unic al economiei capitaliste mondiale. Elementul economic esenţial al trecerii la **i.** îl constituie înlocuirea liberei concurenţe cu monopolul capitalist. Dezvoltarea forţelor de producţie, concentrarea producţiei ca urmare a luptei de concurenţă au determinat schimbări substanţiale în industrie, transporturi, mai ales în domeniul industriei grele. Monopolurile cuprind toate ramurile economiei naţionale: ele pot fi organizate pe ramuri industriale, sau — element ce devine regulă în zilele noastre — cuprind ramuri industriale şi economice diferite. Capitalul monopolist foloseşte situaţia dominantă în economie şi în viaţa politică pentru a-şi asigura obţinerea unui profit ridicat de monopol, precum şi pentru a elimina treptat, printr-o concurenţă acerbă, întreprinderile mici şi mijlocii monopolizate şi micii producători de mărfuri din viaţa economică. Concurenţa nu se atenuează, ci dimpotrivă evoluează spre forme tot mai ascuţite, folosind violenţa, spionajul, şantajul, corupţia, tot felul de maşinaţiuni financiare, aparatul de stat. Lupta de concurenţă depăşeşte graniţele naţionale, angajîndu-se pe plan internaţional între marile uniuni monopoliste internaţionale. Statele capitaliste intervin de regulă în această luptă în favoarea monopolurilor naţionale. În prezent marile monopoluri au atins dimensiuni uriaşe realizînd cifre de afaceri ce se apropie chiar de bugetele unor state capitaliste. Pe plan politic, **i.** se caracterizează printr-o orientare reacţionară, de intensificare a exploatării oamenilor muncii, de îngustare a democraţiei şi reprimare a luptei revoluţionare. În politica externă statul imperialist, acţionînd ca instrument al dominaţiei marilor monopoluri, manifestă tendinţa de asuprire şi dominaţie a altor popoare; în baza acestei orientări politice s-a format sistemul colonial al **i.** În **i.** acţionează legea dezvoltării economice şi politice inegale şi în salturi a statelor capitaliste, care duce la schimbarea ordinii de prioritate în ceea ce priveşte forţa economică, politică şi militară, şi odată cu aceasta declanşează şi ascute lupta pentru reîmpărţirea lumii, a pieţelor de desfacere, a surselor de materii prime şi coloniilor, cauză directă a războaielor imperialiste. În **i.** datorită legăturilor internaţionale ale capitalului, războiul tinde să se generalizeze, să devină mondial. Omenirea a fost aruncată de două ori la un interval mai scurt de un sfert de secol în conflagraţii zguduitoare. Prin însăşi natura lui, **i.** poartă în sine germenii războiului, atît timp cît există **i.** se menţine şi pericolul războiului. În epoca contemporană, în condiţiile schimbării continue a raportului de forţe pe arena internaţională în favoarea socialismului există forţe capabile să opună **i.** agresiv forţele unite ale frontului antiimperialist şi anticolonialist. Acestea sînt: *sistemul mondial socialist* cu întreaga lui forţă economică, politică şi militară, *mişcarea muncitorească internaţională*, statele în curs de dezvoltare de curînd eliberate de sub jugul colonial şi popoarele care luptă împotriva colonialismului şi neocolonialismului, masele de muncitori, ţărani, intelectuali, tineri şi femei. În **i.** se ascut la maximum toate contradicţiile capitalismului şi în primul rînd contradicţia

dintre muncă şi capital generînd o instabilitate permanentă a economiei capitaliste, se ascut de asemenea contradicţiile dintre metropolă şi colonii (sau fostele colonii) şi dintre puterile imperialiste. Agravarea acestor contradicţii, pe fundalul creşterii gradului de socializare a producţiei, pregătesc în mod obiectiv premisele revoluţiei socialiste. Lenin arată că **i.** constituie stadiul cel mai înalt al capitalismului, ajunul revoluţiei proletare. Datorită acţiunii legii dezvoltării inegale şi în salturi, premisele revoluţiei socialiste se maturizează în mod inegal, există posibilitatea înfăptuirii ei în ţara în care contradicţiile sociale sînt cele mai ascuţite şi care constituie o verigă slabă în lanţul imperialist. Istoria a confirmat această previziune teoretică prin victoria Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie care a pus capăt dominaţiei mondiale absolute a capitalismului. Capitalismul a încetat să mai fie atotstăpînitor pe globul pămîntesc. Acest moment marchează şi începutul *crizei generale a capitalismului*, caracterizată prin deteriorarea „echilibrului" orînduirii capitaliste, agravarea contradicţiilor şi accentuarea stării de criză şi disfuncţionalitate în toate componentele sale. Formarea sistemului mondial socialist şi transformarea lui într-un factor tot mai influent al dezvoltării istorice, prăbuşirea sistemului colonial al **i.**, desfăşurarea luptei noilor state independente pentru consolidarea suveranităţii, pentru dezvoltarea economică şi socială, împotriva politicii de forţă şi dictat a **i.** şi neocolonialismului, constituie marile procese istorice care determină agravarea contradicţiilor imperialismului. Popoarele dominate secole de-a rîndul, sprijinite de statele socialiste, luptă pentru o politică de preţuri echitabilă la produsele industriale şi materiile prime pe arena internaţională, pentru o *nouă ordine economică şi politică internaţională*. În perioada crizei generale se adînceşte şi procesul de transformare a capitalului monopolist în *capitalism monopolist de stat*. Lenin a pus pentru prima dată în evidenţă acest proces caracterizîndu-l ca „unirea giganticei forţe a capitalului cu gigantica forţă a statului într-un singur mecanism care grupează zeci de milioane de oameni într-o singură organizaţie a capitalismului de stat." Capitalismul monopolist de stat amplifică intervenţia statului în economie pentru sporirea profitului monopolurilor. Creşterea intervenţionismului statal a avut loc cu pregnanţă în perioada crizei economice din 1929—1933; în perioada postbelică ea se concretizează în preocuparea de a combate crizele şi inflaţia, de a stimula mai buna folosire a resurselor, creşterea competitivităţii şi sporirea potenţialului economic. Capitalismul monopolist de stat reprezintă o treaptă în evoluţia capitalismului, forma actuală de existenţă a capitalului monopolist. Cauzele care au dus la apariţia şi dezvoltarea capitalismului monopolist de stat sînt: revoluţia ştiinţifică-tehnică contemporană, adîncirea gradului de monopolizare a economiei, adîncirea tuturor contradicţiilor capitalismului, precum şi noul raport de forţe pe arena internaţională ce caracterizează epoca contemporană. În perioada crizei generale a capitalismului se adîncesc tendinţele reacţionare în politica statului capitalist, se intensifică ofensiva împotriva instituţiilor politice democratice reprezentative (în primul rînd a parlamentului), se creează complexul militar-industrial care îşi subordonează tot mai mult viaţa economică, politică şi culturală. Cercurile monopoliste cele mai agresive folosesc aparatul de stat pentru reprimarea mişcării muncitoreşti şi a altor mişcări progresiste. Aceasta generează o încor-

Scanned with OKEN Scanner

dare în viaţa politică, o criză a politicii naţionale. Paralel se adînceşte criza ideologiei burgheze, subordonată ţelurilor acestei politici, se agravează fenomenele de înstrăinare (alienare) a persoanei umane. Se adînceşte caracterul contradictoriu, inegal al dezvoltării forţelor de producţie, al tehnicii şi al folosirii rezultatelor revoluţiei ştiinţifice-tehnice. Manifestînd tendinţe contradictorii de frînare sau dezvoltare a forţelor de producţie, capitalismul a reuşit pînă în prezent să asimileze rezultatele revoluţiei ştiinţifice-tehnice contemporane, fapt ce s-a manifestat în creşterea producţiei în unele ramuri sau ţări. Introducerea de perfecţionări tehnice este stimulată de lupta pentru mărirea profitului şi concurenţa dintre monopoluri. În acelaşi timp importante capacităţi de producţie rămîn nefolosite: relaţiile de producţie capitaliste împiedică utilizarea nelimitată a roadelor revoluţiei ştiinţifice-tehnice, le distribuie extrem de inegal între membrii societăţii şi la nivelul sistemului mondial capitalist, creează un decalaj între uriaşele posibilităţi ale acestei revoluţii şi folosirea ei practică. O bună parte din aceste rezultate sînt înghiţite de industria de război, devin secret militar, societatea este frustrată de posibilitatea utilizării lor sau o face cu o mare întîrziere. Desfăşurarea contradictorie a revoluţiei ştiinţifice-tehnice în capitalism reflectă în fond contradicţiile actualului stadiu al. i şi în acelaşi timp contribuie din plin la ascuţirea tuturor contradicţiilor sale, în primul rînd a contradicţiei fundamentale dintre muncă şi capital. În etapa i. se adîncesc tendinţele de organizare a capitalului pe plan mondial. Au apărut o serie de organisme suprastatale (Piaţa Comună, Comunitatea oţelului şi cărbunelui), forme ale integrării capitaliste, care, fiind dominate de statele imperialiste mai dezvoltate, nu pot soluţiona contradicţiile dintre statele capitaliste, ci constituie mai degrabă o nouă sursă de agravare a lor. S-au constituit de asemenea monopolurile supranaţionale sau transnaţionale — care caută să scape controlului puterii politice din ţările în care îşi desfăşoară activitatea. Existenţa lor reprezintă un pericol deosebit de grav pentru suveranitatea şi independenţa statelor, chiar a celor dezvoltate din punct de vedere economic, deoarece animate numai de interesele realizării unui profit cît mai mare, încalcă interesele economice ale popoarelor, dezvoltă sau închid întreprinderi în funcţie de profiturile pe care le aduc, nu respectă legile privind protecţia mediului ambiant, practică mita, generează corupţie. În prezent relaţiile imperialiste reprezintă un nod de contradicţii dintre cele mai ascuţite: S.U.A.—Piaţa Comună, Piaţa Comună — Anglia, R.F.G., S.U.A., S.U.A. —Japonia, monopolurile supranaţionale, guvernele naţionale şi interesele naţionale. Pe acest fundal al contradicţiilor se distinge lupta Statelor Unite pentru perpetuarea dominaţiei lor economice şi politice asupra întregii lumi capitaliste. Realizînd o analiză marxistă de mare profunzime ştiinţifică a fenomenelor şi proceselor lumii contemporane documentele Congresului al XI-lea, Programul Partidului Comunist Român arată: „Se poate spune că ne aflăm la începutul unei noi faze a crizei sistemului capitalist, care cuprinde toate sferele vieţii societăţii şi afectează, într-o măsură mai mare sau mai mică toate continentele", evidenţiind tot mai puternic caracterul istoriceşte perimat al orînduirii capitaliste, faptul că şi-a încheiat misiunea istorică. Această nouă fază se caracterizează prin încetinirea importantă a creşterii economice, persistenţa fenomenelor inflaţioniste, amploarea deosebită a şomajului, criza de materii prime şi

Scanned with OKEN Scanner

energie, accentuarea contradicţiilor şi amploarea deosebită a confruntărilor de clasă, adîncirea decalajelor economice între ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare, criza civilizaţiei, a ideologiei şi politicii burgheze etc. Agravarea crizei sistemului capitalist demonstrează că vechea orînduire, bazată pe exploatare şi asuprire socială şi naţională, este inevitabil sortită dispariţiei, pune cu tot mai multă putere în faţa popoarelor necesitatea lichidării stărilor de lucruri anacronice, a inegalităţilor şi nedreptăţilor care însoţesc în mod logic capitalismul, lichidarea lui ca orînduire socială istoriceşte perimată. În ideologia burgheză contemporană sînt larg răspîndite o serie de teorii apologetice — societatea postindustrială, societatea de consum, societatea tehnotronică şi altele — potrivit cărora capitalismul contemporan ar fi suferit transformări radicale pe linia atenuării şi dispariţiei contradicţiilor de clasă, a bunăstării oamenilor muncii. Realitatea socială din cele mai dezvoltate ţări capitaliste infirmă aceste teorii iar revoluţia socialistă constituie unica alternativă la actuala societate capitalistă. În cuvîntările secretarului general al partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, se arată că orînduirea burgheză, imperialismul contemporan mai dispune încă de resurse, reprezintă încă o forţă de care nu se poate să nu se ţină seama, că natura şi caracterul imperialismului nu s-au schimbat, că în lume există încă forţe reacţionare care reprezintă un pericol real pentru pace. Această situaţie, prevenirea războiului, impune întărirea colaborării şi unităţii tuturor forţelor progresiste, antiimperialiste, întărirea luptei popoarelor pentru înfăptuirea unor noi relaţii, de deplină egalitate, între state şi popoare. **I.**, termen folosit în politologie cu sensul de tendinţă de extindere teritorială, de impunere a voinţei, de subjugare militară sau politică. V. şi *capitalism, luptă de clasă, integrare.* *(O.C.)*

Imperiu (lat. *imperium* „poruncă, ordin, conducere, putere, autoritate, stat"), stat monarhic al cărui şef poartă titlul de împărat. Termenul a intrat în istorie după căderea republicii romane cînd s-a instaurat monarhia (29 î.e.n.). **I.** au existat şi înaintea celui roman: **i.** egiptean, asirian, persan, babilonian şi altele. **I.** roman a fost continuat după împărţirea lui (395) în **I.** roman de răsărit (bizantin) şi **I.** roman de apus. **I.** bizantin transformîndu-se într-un mare imperiu feudal a dăinuit pînă în 1453. **I.** roman de apus a dăinuit pînă în anul 476 cînd a căzut sub loviturile popoarelor migratoare. Într-o altă formă el a reînviat pentru scurt timp sub domnia lui Carol cel Mare (800—814). Franţa a mai fost **i.** timp de 10 ani sub domnia lui Napoleon (1804—1814). În sec. 19 existau în Europa: **I.** austro-ungar (constituit în 1804), **I.** german (constituit în 1871), **I.** ţarist şi **i.** otoman. Toate aceste **i.** s-au prăbuşit în anii primului război mondial şi ca urmare a luptei revoluţionare a maselor. În Asia, India a fost **i.** pînă în 1876, cînd titlul de şef suprem al statului este preluat de regina Angliei. În America Latină au existat în timpurile moderne două **i.** — Brazilia şi Mexicul — dar au avut o scurtă durată. În epoca modernă termenul de **i.** s-a folosit pentru desemnarea marilor puteri coloniale indiferent de forma lor de guvernămînt (**I.** britanic). Trăsăturile caracteristice ale **i.** sînt politica de cotropire şi dominaţie, supremaţia metropolei asupra teritoriilor dominate de ea, asuprirea şi exploatarea popoarelor subjugate. *(O.C.)*

Independenţă, situaţie istorică constînd în starea de neatîrnare politică a unei comunităţi umane; principiu fundamental al relaţiilor şi legalităţii

Scanned with OKEN Scanner

internaţionale care exprimă dreptul fiecărui popor de a se constitui într-un stat naţional propriu, de sine stătător şi de a-şi organiza viaţa politică, economică, socială şi culturală conform voinţei sale, precum şi datoria tuturor statelor de a respecta acest drept. Dobîndirea **i.** de stat reprezintă materializarea principiului *autodeterminării* popoarelor. Ca revers al **i.**, *dependenţa* a îmbrăcat în istorie următoarele forme principale: a) *colonia*—dominaţie naţională totală, impusă prin forţă, începînd din sec. 15—16, înrobire politică şi economică a unui popor prin exercitarea pe teritoriul respectiv a unei alte puteri de stat şi instituirea administraţiei străine în toate sferele de activitate; b) *vasalitatea*, specifică epocii feudale, care se manifestă în anumite forme şi în perioada ulterioară, presupune plata unui tribut şi subordonarea faţă de statul suzeran în politica externă şi, după caz, în unele aspecte ale politicii interne; c) *regimul capitulaţiilor*, practicat în sec. 18—19, oferea, pe baza unor tratate inegale, drepturi şi privilegii unilaterale cetăţenilor unor puteri străine; d) *protectoratul* stabilea cedarea către un alt stat a prerogativelor suverane pe planul politicii externe; e) *mandatul internaţional* introdus după primul război mondial prevedea punerea sub administraţia Societăţii Naţiunilor sau a unor state membre, în numele acesteia, a coloniilor care aparţinuseră puterilor învinse precum şi a unor părţi ale fostului Imperiu Otoman; f) *tutela şi regimul teritoriilor care nu se autoadministrează* reprezintă preluarea sub egida O.N.U. a formulei mandatului Societăţii Naţiunilor şi marchează încercarea de a da o dimensiune internaţională problemei coloniale, afirmînd, în anumite limite, dreptul popoarelor la emancipare naţională; g) *discriminarea rasială*, cu forma sa cea mai brutală — *apartheid*-ul — constituie menţinerea prin forţă a unui statut de subordonare, oprimarea şi privarea de drepturi politice şi economice a unei părţi a populaţiei după criterii naţionale sau *de rasă*. Recunoaşterea universală a principiului **i.** popoarelor duce în mod implicit la condamnarea oricărei forme de dominaţie şi asuprire naţională şi consacră dreptul lor de a lupta prin orice mijloace, inclusiv pe cale armată pentru dobîndirea şi apărarea **i.** şi *suveranităţii* de stat. În vederea protejării **i.** statelor, legalitatea internaţională prevede dreptul lor la autoapărare individuală şi colectivă (Carta O.N.U., art. 51) şi interzice orice acţiune de natură să afecteze total sau parţial unitatea naţională sau integritatea acestora. În condiţiile mutaţiilor fundamentale petrecute pe arena politică internaţională după cel de-al doilea război mondial, procesul inexorabil de destrămare a sistemului colonial al imperialismului a cunoscut o evoluţie accelerată ducînd la apariţia unui mare număr de noi state independente; această nouă realitate este reflectată în creşterea continuă a numărului statelor membre ale O.N.U. Momente importante în statornicirea pe plan juridic a dreptului popoarelor la existenţă şi dezvoltare independentă le-au constituit adoptarea de către Adunarea Generală a O.N.U. a Declaraţiei cu privire la acordarea independenţei ţărilor şi popoarelor coloniale (Rezoluţia 1514/1960) şi a Declaraţiei referitoare la principiile de drept internaţional privind relaţiile prieteneşti şi colaborarea dintre state (Rez. 2625/1970) care stipulează în mod expres că orice încercare de a impune subjugarea, dominaţia sau exploatarea străină constituie o violare a principiului egalităţii în drepturi a popoarelor şi a dreptului lor de a dispune de ele însele. Principiul **i.** naţionale stă, împreună cu celelalte principii ale dreptului

internaţional contemporan, la baza relaţiilor României cu toate statele şi este consemnat ca atare în documentele cu valoare politico-juridică (tratate, declaraţii solemne, acorduri) încheiate de statul român. Ştiinţa politică românească introduce conceptul de *ţări care au păşit pe calea dezvoltării independente* desemnînd statele care, cucerindu-şi libertatea de sub dominaţia străină, se pronunţă şi acţionează pentru înfăptuirea deplină a atributelor inerente suveranităţii, pentru asigurarea dezvoltării lor economice şi sociale de sine stătătoare, militează energic împotriva colonialismului, neocolonialismului şi rasismului, împotriva oricăror forme de hegemonie şi imixtiune şi constituie, alături de ţările socialiste, o forţă importantă în cadrul frontului antiimperialist mondial. *(S.C.)*

Individualism (lat. *individuus* „de nedivizat"), concept al ontologiei (nominalism), moralei, sociologiei şi ideologiei politice; în morală **i.** reprezintă o doctrină după care individul constituie valoare supremă, în opoziţie cu colectivitatea; în sociologie, **i.** susţine că explicaţia ultimă a faptelor sociale se găseşte în comportamentul individual (Tarde); în ideologia politică **i.** constă în supraordonarea intereselor individului faţă de cele ale colectivităţii în care trăieşte şi de care depinde şi în special faţă de stat, pe care îl consideră doar ca mijloc de satisfacere a intereselor individuale. În acest sens **i.** constituie, sub aspect politic, o componentă fundamentală a ideologiei liberale, care se serveşte de **i.** spre a camufla, sub lozinca „a trăi şi a lăsa şi pe alţii să trăiască" realitatea inegalităţilor şi inechităţilor sociale, a exploatării. Istoriceşte **i.** a apărut ca reacţie împotriva sistemului feudal al dependenţelor personale şi inegalităţilor politico-juridice a indivizilor şi a îndeplinit în acest sens un anumit rol pozitiv. **I.** şi-a schimbat caracterul şi rolul social în condiţiile capitalismului, orînduire în care relaţiile sociale bazate pe proprietatea privată a mijloacelor de producţie sînt generatoare de **i.** moral şi politic. Opunînd individul faţă de colectivitate şi societate, contribuind la justificarea exploatării capitaliste a omului de către om, **i.** deschide calea unor atitudini antisociale. **I.** este incompatibil cu ideologia socialistă, cu morala comunistă, al cărei principiu fundamental este colectivismul. *(A.R.)*

Influenţă (lat. *influere* „a curge, a penetra, a se strecura în..."), acţiune pe care o persoană, grup, instituţie, condiţie (naturală sau socială) o exercită asupra alteia (altora), modificîndu-i starea, comportarea faţă de cum era (sau cum ar fi) fără exercitarea acestei acţiuni. În politologie, conceptul de **i.** este larg utilizat în special în concepţiile behavioriste, fiind conceput ca o relaţie dintre persoane şi grupuri prin care cel care exercită **i.** reuşeşte să determine o comportare dorită de el din partea celor influenţaţi. În politologia nemarxistă, **i.** este frecvent identificată cu puterea, respectiv este concepută ca o componentă principală a puterii (H.A.Simon, C.J. Friedrich ş.a.). H.D. Lasswell pune conceptul de **i.** la baza ştiinţei politice, afirmînd că studiul politicii reprezintă de fapt studiul **i.** (într-o altă lucrare cunoscută, „Power and Society", scrisă împreună cu A. Kaplan, probabil sub influenţa acestuia din urmă, Lasswell recunoaşte că conceptul de **i.** se referă mai mult la valori decît la putere). Sub influenţa anumitor moduri de tratare a **i.** în psihologie şi în psihologia socială, unii politologi (de ex. J.G. March) asimilează **i.** unei relaţii cauzale, afirmînd că orice judecată referitoare la **i.** poate fi formulată în termenii cauzalităţii (A influenţează comportarea lui B egal cu A cauzează com-

Scanned with OKEN Scanner

portarea lui B.). Sociologia şi politologia marxistă nu neagă rolul jucat de **i.** în puterea politică, dar consideră nepermisă identificarea celor două concepte. O asemenea identificare şterge graniţele dintre sfera politicului şi cea a relaţiilor interpersonale, dizolvînd conceptul de putere politică. În această concepţie nu ar exista deosebire, bunăoară, între influenţarea cetăţenilor de către un partid politic sau de către guvern şi influenţarea copiilor de către părinţii lor. Trebuie făcută o distincţie între **i.** în general şi **i.** politică care reprezintă doar o formă a **i.**, anume **i.** care se manifestă în complexul unor interese, relaţii, conflicte de clasă, intervenind în aceste relaţii şi conflicte. **I.** politică este folosită în lupta pentru putere, respectiv pentru menţinerea şi exercitarea puterii, prin recurgerea la diverse mijloace economice, politice, psihologice etc. V. şi *putere, autoritate, manipulare, persuasiune, grup de presiune.* *(N.K.)*

Informaţie (lat. *informatio*, deriv. din *informare* „a forma, a modela"), elementul de conţinut şi de esenţă al oricărei comunicări, al tuturor legăturilor ce se realizează prin transfer de semne şi semnale. Lansată de cibernetică, noţiunea de **i.** reprezintă una din realizările de seamă ale gîndirii ştiinţifice contemporane. În eforturile de a-i determina conţinutul se confruntă de fapt două orientări teoretice principale: 1) conceptul vizează doar un mod de abordare cantitativă a unor aspecte ale realităţii, modul de a evalua sau măsura „ordinea" sau „dezordinea" (după unele texte ale lui N. Wiener, Cl. Shannon), „neuniformitatea" (V.M. Gluşkov), „incertitudinea" (W.R. Ashby), gradele „organizării" (J. Zeman), „reflectării ordonate" (I. Novik) etc.; 2) recunoscînd valoarea de ansamblu a noţiunii de **i.** aşa cum este elaborată din perspectivă matematico-statistică, consideră că această accepţiune are anumite limite, că prin conceptul în cauză urmează să vizăm şi o anumită calitate, o entitate existenţială specifică. Numai considerînd **i.** ca fiind un ceva calitativ o putem raporta la substanţă şi energie, îi putem analiza funcţiunile antientropice, cu alte cuvinte îi putem surprinde statutul ontologic propriu. În surprinderea diferenţelor specifice ale acestei calităţi se porneşte de regulă de la faptul legăturilor de „tip informaţie". În această accepţiune, mulţi autori înţeleg prin **i.** un tip al conexiunii din şi dintre sisteme, conexiunile propriuzise de comunicare. Elementele funcţionale ale oricărei comunicări sînt semnele şi semnalele, purtătorii materiali ai **i.** În această calitate ele au o natură dublă: fragmente minime de substanţă şi/sau energie; sens, semnificaţie, **i.** În acest ultim aspect rezidă de fapt întreaga lor specificitate existenţială şi funcţională. Ele sînt ceea ce sînt nu prin laturile sau componentele lor fizico-chimice ci prin dimensiunile semiotice (statistice, semantice, pragmatice), prin „încărcătura" informaţională pe care o deţin şi o transportă. Această încărcătură se naşte numai în anumite contexte, descrise în literatură ca „situaţie semiotică" (Ch.W. Morris) sau ca procese de „semioză" (M. Bense). Aceste afirmaţii generale sînt valabile pentru orice gen de semne şi semnale şi ca atare pentru **i.** în oricare din modurile ei de a fi şi de a se manifesta. În universul acestor manifestări, după un criteriu şi logic şi istoric, putem deosebi **i.** *genetică*, *psihică* şi *socială*. **I.** socială se naşte şi funcţionează în context de ordin semiotico-social, se fixează în semne şi semnale create anume pentru a-i servi omului în procesul comunicării cu semenii. **I.** socială reprezintă un liant esenţial al organizării sociale; colectivităţile

Scanned with OKEN Scanner

umane nu se pot constitui, nu pot viețui și supraviețui fără anumite rețele informaționale, fără verigi ale utilizării ei în conducere. Subuniversul **i.** sociale este foarte variat; sferele culturii pot fi considerate constelații ale acestuia. Fiind „materia primă" a oricărei organizări și conduceri sociale, **i.** socială are, în toată gama manifestărilor ei, valențe multiple cu sfera politicului. Viața politică a claselor, popoarelor, națiunilor, statelor, partidelor etc. se desfășoară în primul rînd ca moduri ale transmiterii, stocării și prelucrării unui anumit gen de **i.** socială, gen pe care îl putem numi **i.** politică. **I.** politică prin conținutul ei vizează și fixează condițiile de existență și programele de activitate ale acelor categorii sociale (clase, straturi), forme de comunitate (popoare, națiuni), instituții și organizații (state, partide), ce intră în sfera politicului. **I.** politică intră în mod nemijlocit în rețeaua și verigile conducerii politice a societății. În epoca noastră politicul își subordonează tot mai mult restul sferelor vieții sociale (economie, știință, tehnică, artă, morală etc.), organizarea și conducerea politică se prezintă ca organizare și conducere de ansamblu a macroorganismului social, determinînd o creștere a ponderii **i.** politice în cadrul subuniversului socioinformațional. V. și *comunicație politică.* *(I. I.)*

Inițiativă legislativă, dreptul ce aparține parlamentului, camerelor acestuia în sistemul bicameral, deputaților, guvernului, de a propune un proiect de lege dezbaterii organului legiuitor (parlamentului). **I. l.** este generală, cînd organele cărora li s-a acordat acest drept pot propune proiecte de legi în orice domeniu de raporturi sociale sau specială, cînd pot propune numai proiecte de legi al căror obiect intră în sfera competenței acestor organe. În sistemul constituțional român au drept de **i. l.** generală Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul Național al Frontului Unității Socialiste, Consiliul de Stat, Consiliul de Miniștri, un număr de cel puțin 35 de deputați, iar specială — comisiile permanente ale Marii Adunări Naționale și Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale. *(I. C.)*

Instituție socială (lat. *institutio* „înființare, stabilire, instituire"), concept fundamental în sociologie și politologie, avînd accepții particulare în funcție de diferitele școli și curente. Școala durckheimiană i-a acordat o accepție foarte largă, confundînd-o cu *faptul social*, adică tot ce se impune conștiinței individului ca ceva exterior și coercitiv. Pentru W.G. Sumner o **i.s.** constă dintr-un concept (idee, noțiune, doctrină, interes) și o structură, iar sociologii americani R.M. Maciver și C.H. Page înțeleg prin **i.s.** formele stabilite ori condițiile de procedură caracteristice activității de grup. T. Parsons pune la baza conceptului de **i.s.** valori-tip, care, recunoscute, se instituie ca raporturi de o importanță structurală strategică în sistemul social. Într-o perspectivă psihologistă, **i.s.** sînt sisteme de atitudini organizate care s-au încorporat în noi prin introiecție și care dictează comportamentul nostru (G. Mead) sau sisteme fundamentale de integrare, în sensul de mijloace prin care influența specifică a societății acționează asupra individului (A. Kardiner). Juriștii tind, în genere, să reducă sfera conceptului de **i.s.** la sisteme de raporturi reglementate juridic; în viziunea dreptului constituțional **i.s.** politice se limitează la autoritățile instituite prin textele constituționale sau paraconstituționale, la modul lor de funcționare și la echilibrul lor, ignorîndu-se, de pildă, proprietatea asupra mijloacelor de producție, organizațiile de partid, credințele

Scanned with OKEN Scanner

politice. Nici în rîndul politologilor nu există o unitate de vederi. J.W. Lapierre consideră **i.s.** orice structură socială ordonată, pentru exercitarea unei funcții sociale determinate după reguli independente de voința grupului, distincte de raporturile lor sociale spontane. M. Prélot insistă asupra caracterului organic, integrat al grupului instituționalizat și a independenței acestuia față de componenții săi individuali, iar M. Duverger concepe **i.s.** ca un organism social, cu caracter mai mult sau mai puțin stabil, care comportă o serie de legături reciproce mai mult sau mai puțin durabile între membrii săi, și o serie de mijloace de acțiune și de relații cu alte instituții. În concepția materialist-istorică, **i.s.** sînt relații sociale sui-generis, de ordin suprastructural, adică derivat, fiind determinate de relații materiale, obiective, de interesele sociale generate de acestea. Ele reprezintă structuri sociale formale, constituite spontan sau premeditat (unele **i.** juridice), avînd un caracter relativ stabil, în care sînt fixate, organizate, ca sisteme integrate, relații interindividuale sau intergrupale, activități și practici umane, prin intermediul cărora sînt apărate, conservate și promovate anumite interese sociale. Aceste interese sociale sînt conștientizate (în grade variate) sub forma unor idei, norme, valori sociale, recunoscute ca atare pe arii variabile. Funcția lor socială obiectivă și recunoașterea socială (la nivelul micro sau macrogrupului) a acestor funcții, caracterul lor relativ stabil, independența lor relativă față de elementele ce le compun le fac să constituie puncte de sprijin, puncte nodale în rețeaua fenomenelor sociale. Unele sînt oficializate, adică consacrate în sistemul social (în sens restrîns) al unei societăți prin forme publice, altele se impun și durează doar prin automatisme sociale, prin simplă tradiție. Alături de idei, de relațiile neinstituționalizate, **i.s.** constituie o parte componentă a *suprastructurii* societății. Fiind forme de organizare și reglare a relațiilor sociale, **i.s.** au o independență relativă față de conținutul social pe care-l îmbracă, organizează și reglementează, dar această independență nu poate fi absolutizată. Potrivit dialecticii universale a conținutului și formei, conținutul viu, mobil, în continuă mișcare, intră, inevitabil, la un moment dat, în contradicție cu forma sa instituțională. De aceea, studiul științific al **i.s.** nu le poate considera doar „tipare formale", analizate în manifestările și consemnările lor „oficiale", făcînd abstracție de conținutul lor viu, dinamic, concret-istoric. *(O. T.)*

Instituționalism, mod de abordare practicat în știința politică, după care esențialul, dacă nu totalitatea, analizei politice se reduce la cercetarea structurii și a modului de funcționare a instituțiilor și, în primul rînd, a „instituției instituțiilor" (M. Hauriou), adică a statului. Așadar, orînduirea instituțională și activitatea instituțională reprezintă obiectul științei politice și principalul factor de explicare a vieții politice. **I.** își are originea în tradiția juridică și este promovat și astăzi de politologi de formație juridică, chiar și în știința politică de orientare marxistă. De aceea, în istoria modului de abordare instituționalist, se poate constata, cel puțin pînă la un punct, o evoluție simetrică cu aceea a științei dreptului constituțional: de la exegeza textului constituțional (ceea ce funcționaliștii americani au numit „law in books"), la funcționarea reală (totală) a instituțiilor. Această evoluție este legată de numele lui Woodrow Wilson (S.U.A.), James Bryce (Anglia), Joseph Barthélemy

Scanned with OKEN Scanner

și Marcel Prélot (Franța) etc. S-ar putea, astfel, vorbi de două variante ale **i.**: una clasică, formalist juridică, și alta neoinstituționalistă, amendată, sub influența marxismului și a dezvoltării sociologiei, cu deschidere și spre cercetarea instituțiilor neguvernamentale, a grupurilor organizate, cu deosebire a partidelor politice și a grupurilor de interes. Totodată, trebuie remarcat că, spre deosebire de variantele europene ale **i.**, care se caracterizează și prin unele tendințe de generalizare și elaborare teoretică, varianta sa americană a avut un puternic caracter descriptiv, empirist. Punînd în centrul preocupărilor sale organismul guvernamental, **i.** a promovat în interpretarea vieții politice schema clasică, refundamentată în dreptul constituțional modern de Léon Duguit: guvernanți-guvernați, fără a lua în considerare structurile și factorii socio-economici și alții, implicați în procesul politic, unilateralizînd explicația politică și răpindu-i orice capacitate de predicție. Descriind diferite instituții politice, **i.** n-a reușit să ofere o definiție corespunzătoare conceptului de *instituție* politică. O analiză a aportului modului de abordare instituționalistă la dezvoltarea științei politice trebuie să consemneze că a reușit să creeze o uriașă literatură în care sînt descrise și analizate structurile și mecanismele guvernamentale, instituțiile politice principale (mai ales cele care se încadrau în schema clasică) și, într-o măsură, și structura și situația unora dintre grupurile politice organizate. S-au elaborat, de asemenea, clasificări și tipologii și, mai rar, încercări de explicație. Avînd în vedere ponderea majoră și rolul deosebit de activ al instituțiilor în sistemele politice, însemnătatea unui astfel de aport nu poate fi neglijată. În același timp trebuie să se remarce că **i.** n-a realizat și nici n-a putut stimula înțelegerea proceselor sociale care stau la baza structurilor formale, instituționalizate și a conservat un mod de abordare static al fenomenelor politice, escamotînd procesualitatea lor și ignorînd legitatea dezvoltării lor. Chiar cercetarea instituțiilor n-a fost exhaustivă: au fost preferate mai ales cele care ieșeau în evidență sau se bucurau de consacrare constituțională, ignorîndu-se altele a căror activitate era mai puțin publică și al căror studiu se izbea de piedici oficiale (de ex. instituțiile militare, poliția politică etc.); nici formele instituționale mai puțin evoluate nu și-au găsit o tratare corespunzătoare. Tipologiile regimurilor politice au manifestat carențe teoretice evidente, rezultînd din promovarea unor criterii formale, irelevante sub raport științific și adesea diversioniste sub raport ideologic. Punînd accentul aproape exclusiv pe structurile politice instituționalizate, **i.** a neglijat, inevitabil, individul și rolul său ca agent al vieții politice dar mai ales rolul claselor sociale și al maselor populare, al luptei de clasă, al mișcărilor sociale și politice, al revoluțiilor în structura și dinamica politică. De asemenea, **i.** s-a dovedit deficitar în cercetarea relațiilor și politicii internaționale, a problemelor războiului și păcii. Modul de abordare instituționalist menține primejdia juridizării (și unilateralizării) științei politice, conducînd, implicit, la o concepție îngustă, deformantă asupra disciplinei. De aceea, revendicarea în exclusivitate pentru știința politică a unui mod de abordare instituționalist este inadecvată și depășită; nici chiar adoptarea unei viziuni mai largi asupra conceptului de instituție și a unei înnoiri metodologice pe care ea ar implica-o nu poate justifica un asemenea exclusivism. Dar studiul institu-

Scanned with OKEN Scanner

ţiilor politice trebuie să ocupe un loc important în complexul cercetării politologice, pentru că, în sfera politicului, instituţiile joacă un rol de prim rang, exercitînd o influenţă considerabilă asupra atitudinilor şi a celorlalte componente ale sale. *(O. T.)*

Integrare (fr. *intégration*, din lat. lit. *integro,-are* „a restabili, a întregi"), proces complex, caracteristic dezvoltării economiei mondiale care, în condiţiile contemporane, constă în intensificarea, adîncirea interdependenţelor dintre economiile diferitelor state. Procesul de **i.** are un caracter dialectic, fiind determinat din punct de vedere istoric de nivelul dezvoltării forţelor de producţie şi de natura raporturilor internaţionale ce se stabilesc în cadrul acestui proces. În condiţiile capitalismului, procesele integraţioniste sînt subordonate intereselor marilor monopoluri care urmăresc maximalizarea ratei profitului prin ocolirea şi chiar depăşirea jurisdicţiilor naţionale. Aceste procese sînt însoţite de intensificarea exploatării oamenilor muncii, iar pe plan extern, prin tendinţa de edificare a unor structuri supranaţionale şi de ridicare a unor bariere discriminatorii în raporturile cu ţările terţe. Făcîndu-se o analogie artificială cu accepţiunea de **i.** folosită în sociologie (armonizarea elementelor unui grup social, în condiţiile intensificării contactelor între membrii grupului) în unele lucrări de politologie se avansează obiective integraţioniste pe plan politic, militar şi în alte domenii ale vieţii sociale. Asemenea teorii ignoră diferenţe esenţiale între individ, ca membru al unui grup social şi stat, ca subiect independent al dreptului şi relaţiilor internaţionale. În cadrul raporturilor economice externe ale României, relaţiile economice şi de cooperare în producţie cu ţările socialiste se vor extinde în continuare în direcţia specializării şi cooperării în producţie în interesul progresului rapid al fiecărei naţiuni independente şi suverane, pentru apropierea şi egalizarea treptată a nivelurilor lor de dezvoltare economică şi socială, contribuind astfel la propăşirea generală a socialismului. *(S. C.)*

Integrism (fr. *intégrisme*, engl. *righteousness*), termen care, etimologic, defineşte poziţia catolicilor ce doresc să conserve integral şi neatinsă doctrina romană. Sub raport istoric, termenul caracterizează o mişcare, parţial clandestină, „la Sapinière", care a combătut catolicismul social în timpul papei Pius al X-lea. Într-un sens mai larg, un curent de gîndire care ia naştere în timpul Revoluţiei franceze în cadrul *tradiţionalismului*, asociindu-se, ulterior, tuturor formelor de reacţiune politică, pînă la extrema dreaptă. Sub raport ideologic, **i.** se sprijină pe enciclicile conservatoare ale lui Pius al IX-lea şi Pius al X-lea şi pe o interpretare rigidă a *tomismului*. Susţinătorii actuali ai **i.** se caracterizează printr-o atitudine naţionalistă, antisemită şi mai ales profascistă, anticomunistă, invocînd apărarea valorilor „Occidentului creştin"; ei adoptă o poziţie contestatară faţă de tendinţele „*aggiornamento*"-ului, afirmate în Consiliul II al Vaticanului. *(O. T.)*

Interes (lat. *interest* „contează, e important"), categorie a gîndirii economice, social-politice şi filozofice, care exprimă într-o formă ideală şi subiectivă necesităţile obiective, materiale şi spirituale ale existenţei şi dezvoltării oamenilor, constituind sistemul principal de impulsionare, orientare şi reglare a activităţii umane. În politologie deosebim **i.** politic, care, fiind determinat de nevoia apărării şi permanentizării situaţiei economice privilegiate a claselor domi-

Scanned with OKEN Scanner

nante, respectiv de nevoile luptei claselor asuprite și exploatate duse împotriva acestei orînduiri și pentru reorganizarea ei, exprimă, pe de o parte, necesitatea asigurării dominației de clasă bazată pe folosirea puterii publice și, în acest scop, a influențării organizării generale și dezvoltării întregii societăți, iar pe de altă parte, necesitatea cuceririi și folosirii puterii publice în vederea schimbării relațiilor economice și sociale existente și a construirii societății noi. Primii care au examinat **i.** în strînsă legătură cu problemele politicii și, în special, cu dominația unei părți a societății asupra alteia, au fost, se pare, filozofii sofiști. N. Machiavelli a relevat **i.** ca element motor al acțiunii umane, arătînd că activitatea politică este un domeniu al conflictului dintre interesele sociale materiale ale unor grupuri sociale și personalități. După filozoful englez Th. Hobbes, societatea este un teren pe care se înfruntă mereu interesele și dorințele fiecăruia cu cele ale altora, ceea ce duce la o permanentă luptă între indivizi caracterizată prin principiile: „Homo homini lupus" (omul este lup pentru om) și „Bellum omnium contra omnes" (războiul tuturor împotriva tuturor). Analize mai profunde găsim la materialiștii francezi din sec. 18, la utilitariștii J. Bentham și J. St. Mill și — în special — la economiștii englezi A. Smith și D. Ricardo. Categoria de **i.** a fost științific fundamentată de K. Marx și Fr. Engels, care au demonstrat că **i.** are un conținut obiectiv reprezentat prin nevoile vitale ale oamenilor determinate de condițiile lor de existență, în primul rînd, de situația lor economică, ceea ce are însă o formă subiectivă de exprimare. Totodată, situîndu-se pe pozițiile clasei muncitoare, clasicii au relevat **i.** principale, fundamentale și de perspectivă ale proletariatului și ale tuturor oamenilor muncii formulînd și scopul luptei lor: doborîrea capitalismului și construirea societății comuniste. V.I. Lenin a dat o importantă contribuție la cunoașterea categoriei de **i.** prin prezentarea rolului acestuia în activitatea social-politică, relevarea necesității raportării tuturor fenomenelor sociale la interesele de clasă, analiza **i.** economice și politice, și studierea **i.** proletariatului și ale altor categorii sociale în condițiile imperialismului. Gîndirea nemarxistă contemporană privește **i.** ca totalitatea tendințelor spre însușirea bunurilor materiale și căutarea stimei și gloriei (V. Pareto), ca o năzuință sau un obiect care stimulează activitatea omului (R.M. MacIver), și consideră, deseori, că **i.** politic ar fi „*binele comun*" sau „interesul comun" (G. Burdeau, J. Freund etc.) ascunzînd astfel conținutul său de clasă. Termenul de *i. public* desemnează — spre deosebire de **i.** privat al indivizilor și grupurilor sociale — **i.** general al societății exprimat de obicei de cercurile conducătoare, respectiv guvernante, în conformitate cu poziția lor de clasă. Literatura marxistă contemporană acordă o mare atenție cercetării conținutului, locului și rolului **i.** în socialism, deosebind **i.** social general (obștesc), **i.** de grup (clase și categoriile sociale, comunități teritoriale locale, organizații economice, profesionale, culturale etc.) și **i.** personal. Deosebirile dintre acestea sînt, în socialism, neantagoniste, ceea ce nu exclude însă posibilitatea apariției unor manifestări antagonice. Concordanța **i.** personale, de grup și sociale generale este determinată obiectiv de către baza economică socialistă unitară, ceea ce generează

Scanned with OKEN Scanner

comunitatea i. fundamentale ale tuturor membrilor societății, și este asigurată în activitatea practică prin politica partidului și statului socialist îndreptată spre diminuarea deosebirilor esențiale existente în condițiile de muncă și de trai ale diferitelor categorii sociale și realizarea omogenizării sociale. În socialism i. continuă să îndeplinească funcția de impulsionare, orientare și reglare a activității oamenilor, devenind în mîinile statului socialist o pîrghie importantă pentru conducerea și planificarea economiei naționale, pentru coordonarea întregii activități sociale. Totodată, în conformitate cuprevederile Programului, P.C.R. promovează permanent lupta împotriva individualismului și egoismului mic-burghez, a tendințelor de a subordona interesele generale ale societății unor interese particulare înguste. *(A. H.)*

Internaționalism, unul dintre principiile fundamentale ale ideologiei marxist-leniniste, care exprimă unitatea și solidaritatea de clasă, internațională a oamenilor muncii din toate țările în lupta împotriva exploatării și asupririi, pentru înlăturarea capitalismului și construirea socialismului și comunismului; solidaritate, colaborare, cooperare liber-consimțită între națiuni, popoare, țări egale în drepturi, pe baza unor interese și vederi comune, a poziției de clasă în scopul sprijinului reciproc, al dezvoltării relațiilor economice și politice, al progresului fiecărei națiuni, al întăririi frontului comun de acțiune; acțiuni de solidarizare în numele unor idealuri politice, a unor ideologii, concepții filosofice sau de altă natură comune, și în special pe baza condițiilor obiective de existență, au fost întîlnite în decursul istoriei, avînd un caracter spontan, neelaborate teoretic. Odată cu apariția *proletariatului*, solidaritatea internațională devine parte integrantă a conștiinței sale de clasă și principiu fundamental al politicii sale. **I.** *proletar*, solidaritate, unitate a clasei muncitoare din toate țările în lupta împotriva capitalismului, pentru construirea socialismului și comunismului în întreaga lume. **I.** proletar a fost formulat pentru prima dată de Marx și Engels în Manifestul Partidului Comunist care lansează lozinca „Proletari din toate țările, uniți-vă"! **I.** proletar își are rădăcinile social-istorice în condițiile obiective ale vieții și luptei clasei muncitoare, în faptul că indiferent de naționalitate sau rasă, de loc și stadiu de dezvoltare, muncitorii au un dușman comun — burghezia, o poziție obiectivă, interese fundamentale și scopuri comune; decurge din obiectivele finale ale luptei sale și din ideologia marxist-leninistă. În lupta sa proletariatul trebuie să opună alianței internaționale a burgheziei solidaritatea frățească, unitatea revoluționară a tuturor muncitorilor. **I.** proletar poate prezenta și aspecte de solidarizare spontană a clasei muncitoare din diferitele țări, dar în principal el este conștient, se manifestă organizat prin intermediul partidelor sale politice. **I.** proletar are un caracter concret istoric, îmbracă un conținut și forme de manifestare corespunzătoare etapei istorice date, îmbogățindu-se cu fiecare înaintare a procesului revoluționar mondial. Inițial el s-a manifestat sub forma solidarizării muncitorilor din diferite țări în lupta împotriva capitalului sau, în epoca imperialismului, a muncitorilor din metropole cu mișcarea de eliberare națională și cu lupta revoluționară a muncitorilor din țările asuprite. Odată cu apariția primului stat socialist în urma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie i. a îmbrăcat și forma solidarizării muncitorilor din întreaga lume cu prima

Scanned with OKEN Scanner

revoluție victorioasă, iar după formarea sistemului mondial socialist dobîndește noi trăsături și forme de manifestare de solidaritate a clasei muncitoare și a partidelor sale devenite forță politică conducătoare în stat. **I.** *socialist*, colaborare și întrajutorare între națiuni suverane, independente, egale în drepturi, în opera comună de construire a socialismului, de dezvoltare economică și socială. **I.s.** presupune armonizarea reciprocă a intereselor în vederea afirmării fiecărui popor, a fiecărei națiuni, a progresului fiecărei țări. Interesele naționale și cele internaționale ale țărilor socialiste nu se exclud, nu se subordonează, ci se completează, între ele existînd o strînsă unitate dialectică. În expunerea prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu abordează într-un chip nou, revoluționar, aducînd o contribuție teoretică creatoare deosebit de valoroasă la dezvoltarea înțelegerii conceptului de internaționalism în condițiile epocii noastre. Creșterea continuă a rolului clasei muncitoare în societate și în viața internațională, mutațiile profunde din viața internațională și existența altor forțe antiimperialiste impun colaborarea pe plan internațional a tuturor acestor forțe, îndeosebi realizarea unității clasei muncitoare ca factor determinant al transformărilor revoluționare. În noile condiții istorice internaționalismul nu poate fi redus la solidaritatea clasei muncitoare și solidaritatea și unitatea țărilor socialiste. El cuprinde în mod legic, ca o latură importantă, atitudinea față de mișcările de eliberare națională, lupta împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, lupta pentru dezarmare, pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a fi deplin stăpîn pe destinele sale, de a se dezvolta în mod liber și independent. Noțiunea de internaționalism apare astfel ca o noțiune amplă și cuprinzătoare care, corespunzînd schimbărilor petrecute în lume, include toate forțele progresiste și antiimperialiste. „Iată de ce — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — internaționalismul nu poate fi redus numai la o latură, oricît de importantă ar fi aceasta, ci trebuie înțeles și aplicat în toată complexitatea și amploarea semnificației sale. Se poate afirma deci, fără teama de a greși, că noțiunea de internaționalism, presupune participarea activă la soluționarea democratică, corespunzătoare intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de astăzi precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste". Criteriul fundamental al internaționalismului îl constituie „apărarea intereselor propriului popor, dezvoltarea cuceririlor sale revoluționare, asigurarea victoriei socialismului în fiecare țară". Istoria mișcării muncitorești din țara noastră, a Partidului Comunist Român, „cuprinde pagini nepieritoare de solidaritate internațională cu forțele revoluționare din celelalte țări" (Programul P.C.R.). Solidaritatea internațională și întrajutorarea reciprocă cu celelalte detașamente înaintate ale popoarelor au caracterizat întotdeauna mișcarea revoluționară și democratică din România. Revoluționarii români, organizînd revoluția din țările române din 1848, au fost în același timp prezenți și pe baricadele luptei revoluționare din alte țări, inclusiv din Franța, au participat eroic în prima revoluție proletară, apărînd cu arma în mînă Comuna din Paris. Socialiștii români au întreținut legături cu Internaționala I, cu întemeietorii socialismului științific, Marx și Engels, iar primul partid al muncitorilor din România, înființat în 1893, și-a adus o contri-

Scanned with OKEN Scanner

buție activă la viața internațională. În același spirit de solidaritate internațională poporul nostru a sprijinit lupta de eliberare a grecilor, a revoluționarilor bulgari, a marinarilor ruși de pe crucișătorul „Potemkin" în 1905. Un detașament revoluționar în frunte cu Mihail Gheorghiu Bujor a participat la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. De asemenea, pagini glorioase au înscris în epopeea solidarității internaționale luptătorii români din brigăzile internaționale din Spania, din mișcarea de rezistență antifascistă din Franța și alte țări. Lupta clasei muncitoare din România, dusă împotriva exploatării și asupririi, pentru eliberare socială și națională, s-a bucurat la rîndul ei de sprijinul și solidaritatea forțelor revoluționare internaționale. Astfel este ajutorul primit din partea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a glorioasei armate sovietice în lupta pentru eliberarea întregului teritoriu al României, a Ungariei și Cehoslovaciei. În spiritul solidarității internaționale se înscrie, de asemenea, ajutorul multilateral și consecvent acordat de România luptei de eliberare națională și socială din Asia, Africa și de pe alte continente, luptei pentru lichidarea definitivă a colonialismului și rasismului. În anii construcției socialismului, țara noastră a pus cu consecvență în centrul activității sale internaționale dezvoltarea relațiilor de colaborare cu toate țările socialiste considerînd că aceasta corespunde intereselor poporului nostru, ale celorlalte popoare care construiesc socialismul, ale revoluției și socialismului în general, ale păcii. S-au dezvoltat, de asemenea, relațiile cu partidele clasei muncitoare din țările capitaliste, cu mișcările de eliberare națională și statele de curînd eliberate ce luptă împotriva politicii imperialiste de dictat și a neocolonialismului. În etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, se arată în Programul partidului — întărirea solidarității internaționale cu toate mișcările revoluționare progresiste, cu partidele comuniste și muncitorești va constitui o orientare permanentă a Partidului Comunist Român. *(O. C.)*

Interviu, procedeu de investigație sociologică. Este un raport de intercomunicație, o relație orală care se stabilește între două persoane: una care solicită informația, anchetatorul sau operatorul de **i.** și cel care transmite informația, subiectul anchetat. **I.** cunoaște o largă aplicabilitate practică în cele mai variate domenii (gazetărie, medicină, justiție etc.). **I.** sociologic prezintă deosebiri calitative față de **i.** aplicat în alte domenii de investigație. El se deosebește totodată de dialog, întrevedere, conversație, prin aceea că nu este un simplu schimb de idei între doi parteneri cu poziții mai mult sau mai puțin egale, ci o relație informativă, care are drept scop colectarea de date, opinii, idei necesare rezolvării sarcinilor cercetării. **I.** poate să fie *formal*, adică să se desfășoare pe baza unui chestionar scris, în care întrebările și răspunsurile sînt dinainte formulate și *neformal* în cadrul căruia anchetatorul formulează întrebările, pornind de la problemele cheie, care urmează a fi cercetate. La rîndul său **i.** neformal poate să fie dirijat pe baza unui plan tematic (ghid de **i.**) canalizîndu-se discuția cu subiectul spre elucidarea temelor din plan, sau poate să fie liber (non-dirijat), în cadrul căruia subiectul este lăsat să spună tot

Scanned with OKEN Scanner

ce știe și dorește să spună în legătură cu tema pusă în discuție. *(P. C.)*

Iredentism,[1] mișcare națională, șovină, de revendicări teritoriale, nejuste, respectiv, de dezmembrare teritorială, invocînd comunitatea națională, un pretins „drept istoric" etc. În epoca imperialistă **i.** servește scopurilor de acaparare de teritorii. În anii regimului burghezo-moșieresc, Partidul Comunist Român a combătut **i.** ca pe o manevră dușmănoasă a reacțiunii interne și internaționale. Răspunzînd chemării partidului, masele muncitoare aparținînd diferitelor naționalități conlocuitoare, organizațiile lor progresiste au demascat **i.** ca un dușman al intereselor lor vitale de luptă unită și comună cu masele populare în patria comună, pentru democrație și progres. *(N. K.)*

Irenologie (gr. *eirene* „pace" și *logos* „știință"), termen utilizat de teoreticienii *violenței structurale* pentru a denumi cercetarea asupra păcii, care, într-o viziune interdisciplinară, studiază toți factorii ce intră în joc în organizarea socială a umanității și decid asupra războiului și păcii. Începutul **i.** (sfîrșitul anilor '50) a fost legat de opoziția față de cercetarea „tradițională", inspirată de un punct de vedere juridic sau speculativ, și de înlocuirea conceptului „negativ" de pace (non război) cu un concept „pozitiv". Potrivit modului de abordare specific **i.**, pacea se definește nu numai disociativ, ca absență a confruntării armate (în această accepție cursa înarmărilor sau *echilibrul terorii* ar fi identice cu pacea), ci și asociativ, ca o structură socială, ca un ansamblu de relații pozitive a căror esență o constituie cooperarea „simetrică și egalitară" între grupurile umane. **I.** a privilegiat, de asemenea, ideea abordării pluridimensionale (recomandînd investigarea tuturor nivelurilor semnificative ale edificiului social), ca și pe cea a cercetării interdisciplinare. Constituindu-se ca o întreprindere științifică cu aspirații teoretico-explicative (a stabili fapte verificabile și a elabora teorii demonstrabile), **i.** își revendică și o dimensiune normativ-practică, aplicativă, punîndu-se în slujba activității de promovare a condițiilor păcii. La sfîrșitul anilor '60, **i.** cunoaște un progres substanțial prin formularea teoriei violenței structurale. Dobîndind o influență deosebită, mai ales datorită școlii scandinave și vest-germane, această concepție a condus la o reformulare a însăși definiției „negative" a păcii care nu este conturată doar ca absență a violenței directe, explicite, ci și a violenței încorporate de o structură socială inegalitară, bazată pe dominație și exploatare. În acest context a fost accentuată și angajarea politică a **i.**: în condițiile în care originea conflictelor se află în însăși structura socială existentă, este imposibil să te plasezi „în afară", fiind necesar să acționezi împotriva condițiilor sociale ale violenței, pentru o structură lipsită de inegalitate, dominație și exploatare. Datorită modului în care sînt puse problemele războiului și păcii, **i.** a suscitat numeroase luări de poziție, pro și contra, mai ales în legătură cu angajarea sa socială și cu lărgirea cîmpului de studiu asupra violenței structurale. Îndeosebi adepții școlii franceze în *polemologie* apreciază că, în această formă, **i.** se transformă într-un fel de mesianism, într-o pseudoștiință minată de contradicțiile politice ale realității. În fapt ideile avansate de **i.** au adus o contribuție însemnată la dezvoltarea cercetării cu privire la cauzele războiului și condițiile păcii. Pe acest teren ele se întîlnesc în mod fructuos cu studiile întreprinse de sociologia marxistă. Desigur, fiind o știință

Scanned with OKEN Scanner

în plină expansiune, frontierele **i.** nu sînt încă precis delimitate, iar domeniul său, extrem de vast. Într-una din sistematizările propuse (cea a lui B.V.A. Röling), proiectele de cercetare ale **i.** ar cuprinde patru mari diviziuni: 1) războiul (cauzele războaielor, formele lor de manifestare, funcţiile lor şi efectele lor); 2) pacea (diversele forme de pace, problemele stării de pace care tind să rupă această stare, determinarea „condiţiilor păcii", adică a condiţiilor care trebuie îndeplinite pentru ca pacea să fie stabilită şi menţinută); 3) studiul omului, societăţii şi sistemului internaţional (factori sociali, economici, militari, psihologici şi biologici ai conflictelor şi cooperării) şi 4) mijloacele de a provoca schimbări (examenul forţelor care, în societate, ar putea ajuta lumea să realizeze condiţiile de bază necesare păcii). Sub raport metodologic, este de menţionat oscilarea între metoda „tradiţională" sau „analitică-istorică" şi metoda „modernă" sau matematică, care apelează la statistică, analiză matematică şi elaborarea de modele; stadiul actual al cercetării evidenţiază complementaritatea necesară a celor două moduri de abordare. În prezent, există numeroase institute (naţionale şi internaţionale) care se consacră cercetărilor asupra păcii. În 1964 s-a creat, la Londra, Asociaţia internaţională de cercetare asupra păcii (IPRA), care organizează congrese internaţionale şi serveşte, totodată, ca intermediar, la scară internaţională, pentru a încredinţa diferitelor organisme competente executarea de proiecte de cercetare asupra păcii. *V.* şi *război, pace, polemologie, violenţă structurală.* *(O. T.)*

Isegorie (gr. *isegoreo* „a vorbi cu egală libertate"), termen promovat de partizanii democraţiei sclavagiste ateniene pentru a desemna dreptul egal al fiecărui cetăţean de a lua cuvîntul pentru a se pronunţa asupra treburilor publice. Sensul literar al **i.** ar fi acela al libertăţii egale a cuvîntului; dar în măsura în care dificultăţile tehnice ale răspîndirii cuvîntului scris făceau din comunicarea orală a opiniei mijlocul cel mai lesnicios şi mai comun de a o face cunoscută, pentru democraţia directă a statului-cetate **i.** semnifica mai mult decît simpla libertate a cuvîntului şi anume, egalitatea dreptului de participare, în adunări sau alte forme, la conducerea treburilor publice. V. şi *isocraţie.* *(O. T.)*

Isocraţie (gr. *isos* „egal" şi *kratos* „putere"), termen promovat de partizanii democraţiei sclavagiste ateniene cu sensul participării egale la exerciţiul puterii a tuturor cetăţenilor. Formulînd idealul guvernămîntului democratic atenian, Pericles (după relatarea lui Thucydides) menţiona că „aceiaşi oameni au grijă, în acelaşi timp, şi de treburile particulare şi de cele publice", că orice cetăţean, bogat sau sărac, poate lua parte la conducerea treburilor publice. Cetăţeanul străin de treburile publice era considerat o fiinţă inutilă (pentru stat). Tragerea magistraturilor la sorţi, indemnizaţiile plătite pentru magistraturi pentru a favoriza participarea la viaţa publică şi unele măsuri de asistenţă publică pentru săraci erau menite să asigure principiul **i.** Bineînţeles, **i.** nu se referea decît la cetăţeni, excluzîndu-i pe sclavi şi alte categorii. *(O. T.)*

Isonomie (gr. *isos* „egal" şi *nomos* „lege"), termen promovat de partizanii democraţiei sclavagiste ateniene avînd sensul că legea este aceeaşi pentru toţi şi toţi sînt egali în faţa legii. Principiu fundamental al acestui tip de democraţie şi al ideologiei care o legitima, la unii autori (ex. Herodot) **i.** apare chiar ca echivalentul democraţiei. Făcînd apologia democraţiei ateniene, Pericles (după relatarea lui Thucydi-

Scanned with OKEN Scanner

des) releva că, în faţa legii, toţi cetăţenii, bogaţi sau săraci, sînt egali, iar reputaţia fiecăruia se stabileşte după serviciile pe care le aduce cetăţii şi nu după categoria socială căreia aparţine. Sfera cetăţenilor era însă mult mai restrînsă decît aceea a populaţiei cetăţii: erau excluşi sclavii, care, neavînd statut uman, nu puteau avea nici un statut politic sau civic, străinii (metecii) şi cei decăzuţi din drepturile civice pe motive politice. *(O. T.)*

Istoria doctrinelor (ideilor) politice, disciplină istorică particulară, subordonată în acelaşi timp istoriei ideilor şi istoriei politice. Funcţiile pe care ea le îndeplineşte pentru *ştiinţa politică* (de ex.: acţiunea politică din trecut, ca şi cea din contemporaneitate, nu poate fi înţeleasă fără cunoaşterea preliminară a concepţiilor de care agenţii ei au fost călăuziţi; studiul istoric al doctrinelor politice sistematice constituie pentru politologi sursa informării asupra conţinutului concret pe care l-au dobîndit, în dezvoltarea lor istorică, diferitele categorii şi concepte politice) fac din ea un preambul istoric necesar al acesteia, pledînd pentru includerea ei în sistemul ştiinţelor politice. În practica disciplinei, **i.d.(i.) p.** este studiată în moduri variate. Unii pun accentul pe istorie, urmărind ideile politice în succesiunea lor cronologică, stabilind influenţa pe care au exercitat-o asupra unei epoci determinate şi degajînd contribuţia pe care o aduc la înţelegerea timpului lor; alţii accentuează termenul idee şi consideră că ideile politice sînt „solidare" cu celelalte (filozofice, juridice, etice etc.), tind să insereze istoria lor într-un tablou general al drumului spiritului uman, cum a procedat Paul Hazard în cunoscuta sa lucrare „Criza conştiinţei europene" (1935); în fine, alţii (ca Marcel Prélot, de pildă) consideră că accentul trebuie pus pe politică, **i.d.(i.)p.** fiind parte a politologiei, iar interesul studiului ideilor politice va consta în urmărirea legăturii lor logice, evidenţiată atît în analogiile cît şi în opoziţiile lor, fără a ţine cont în mod precumpănitor de mediu şi epocă. Deşi parţial legitimă, o asemenea concepţie tinde să ignore determinarea istorică a ideilor politice, absolutizînd continuitatea lor. În realitate, procesul evoluţiei ideilor politice este o unitate dialectică între continuitate şi discontinuitate, iar legătura lor mai directă cu baza economică ce le determină, cu interesele fundamentale ale claselor şi fracţiunilor de clasă face ca momentul discontinuităţii să fie mai pregnant decît în cazul altora, mai îndepărtate de bază. Marile doctrine politice au fost, în genere, produsul unor epoci de criză, revoluţionare; ele s-au străduit să diagnosticheze „răul fundamental al epocii" (Eric Weil) şi să dea, de pe anumite poziţii de clasă, şi cu limite istorice specifice, dar inevitabile, soluţii pentru curmarea acestuia. Inserarea **i.d.(i.)p.** în ştiinţa politică este uneori motivată (de ex. de M. Prélot, Louis Hartz ş.a.) prin invocarea caracterului creator, a rolului determinant al ideilor politice în existenţa şi evoluţia instituţiilor şi proceselor politice, însoţită de reproşul adus marxismului de a fi „minimalizat" rolul acestora. În realitate, marxismul a dat pentru prima dată explicaţia autentic ştiinţifică a genezei şi a rolului social-istoric al ideilor politice, care fundamentează şi singura metodologie adecvată, dialectică şi materialist-istorică, pentru studiul istoriei acestora. Dezvăluind caracterul istoric şi derivat al politicului, determinarea sa de către baza economică, Marx şi Engels au subliniat că ideile politice nu au o istorie „independentă", că în spatele luptei pentru principii politice se ascunde lupta intereselor de clasă. Totodată ei au pus

Scanned with OKEN Scanner

în evidenţă independenţa relativă şi rolul activ al ideilor politice în viaţa societăţii, relevînd funcţia lor de conştientizare a practicii politice, cu deosebire a celei revoluţionare. Analiza contextului concret-istoric, a condiţiilor social-economice şi politice care generează anumite idei sau doctrine politice, dezvăluirea intereselor de clasă pe care le exprimă sau legitimează şi, în consecinţă, caracterizarea esenţei lor de clasă sînt exigenţe metodologice fundamentale pentru studiul **i.d.(i.)p.** Marxismul combate atît sociologismul vulgar, adică derivarea mecanică a ideilor politice din baza economică şi ignorarea independenţei lor relative, cît şi interpretarea idealistă, autonomizantă şi determinantă a acestora. Împotriva concepţiilor neokantiene care absolutizează singularul, specificul, marxismul subliniază unitatea dintre general, particular şi singular în studiul ideilor politice, fiecare doctrină avînd şi caractere comune cu altele, generate de specificul epocii şi baza de clasă, trăsături particulare izvorîte din specificul naţional şi din rolul concret-istoric al clasei, cît şi particularităţi individuale impuse de specificitatea concepţiei generale a unui anumit autor. În analiza unei doctrine, pentru a se evita schematismul, cercetătorul trebuie să distingă intenţia subiectivă proprie autorului de rolul istoric obiectiv pe care o anumită doctrină politică l-a jucat în viaţa social-politică reală; cu atît mai mult cu cît, aşa cum remarcau Marx şi Lenin, nu întotdeauna autorii unor doctrine politice se situează premeditat şi conştient pe anumite poziţii de clasă. Pe de altă parte, marxismul previne împotriva interpretării **i.d.(i.)p.** ca o „filiaţie de idei", absolutizîndu-se continuitatea lor şi desconsiderîndu-se contextul istoric care le generează; dealtfel chiar una şi aceeaşi doctrină politică (sau un anumit curent în gîndirea politică) poate juca şi joacă efectiv roluri istorice diferite, progresiste sau conservatoare, în funcţie de acest context istoric şi de rolul obiectiv al claselor care o promovează. Faţă de tentativele mai recente de analiză structurală a doctrinelor politice, marxismul relevă că o astfel de analiză poate contribui la o mai bună evidenţiere a articulaţiilor interne care conferă o anumită coerenţă internă unei doctrine politice, dar subliniază că studiul în sine al doctrinelor şi abordarea structuralistă a acestora nu pot servi la analiza istoriei gîndirii politice. Istoria marxistă a ideilor politice pretinde de asemenea restabilirea exactă a sensului real al diferitelor noţiuni utilizate de diferiţi autori în decursul timpului, respingînd tendinţele de „modernizare", de interpretare forţată, prin optica prezentului, a respectivelor noţiuni. În felul acesta se poate reconstitui tabloul istoric adecvat al genezei şi evoluţiei ideilor politice, al rolului social-politic şi al semnificaţiei lui reale, apreciindu-se de pe baze ştiinţifice riguroase aportul adus de o anumită doctrină la dezvoltarea gîndirii politice, locul pe care-l ocupă în mişcarea istorică a ideilor politice. *(O.T.)*

Izolaţionism (fr. *isolé*, it. *isolato*, din lat. *insulare* „a se îndepărta de la uscat, a face o insulă"). **1.** (În sens larg) Opinie sau atitudine politică ce se opune amestecului în treburile altor naţiuni. În formularea clasică, din mesajul de adio al lui George Washington, primul preşedinte al S.U.A., care prevenea împotriva „încurcăturilor externe", **i.** viza mai mult Europa decît continentul american. **2.** (În sens restrîns) Orientare a politicii externe a S.U.A., fundamentată în doctrina proclamată de preşedintele S.U.A. J. Monroë la 2 decembrie 1823. Această doctrină sub dictonul „America pentru americani",

care de fapt trebuia înţeles ca „America pentru S.U.A.!“, urmărea înlăturarea imixtiunii puterilor europene, a Angliei îndeosebi, în chestiunile continentului american şi contura tendinţele expansioniste ale S.U.A. pe seama ţărilor latinoamericane. Stipulaţiile acestei doctrine au fost mai tîrziu invocate de burghezia americană pentru extinderea şi asigurarea monopolului dominaţiei S.U.A. în China şi în general în Extremul Orient. Cu deosebită claritate se manifestă **i.** în politica externă a S.U.A. în sec. 20. La sfîrşitul primului război mondial preşedintele S.U.A. Woodrow Wilson a insistat ca în textul tratatului de pace de la Versailles (1919) să fie inclus şi pactul Ligii Naţiunilor, intenţionînd folosirea acestei organizaţii în interesul politicii externe a S.U.A. Numeroşi oameni politici americani (secretarul de stat R. Lansing, H.C. Hoover ş.a.), înţelegînd foarte bine că în Liga Naţiunilor nu S.U.A., ci Anglia şi Franţa vor avea un rol hotărîtor, au cerut pe baza politicii **i.** să fie infirmată politica promovată de W. Wilson. Senatul, sub presiunea reprezentanţilor **i.** din partidul republican, nu a ratificat tratatul de pace de la Versailles. S.U.A. au încheiat însă în 1921 un tratat de pace separat cu Germania care reproducea cu destulă fidelitate textul celui de la Versailles, neincluzînd numai articolul privitor la Liga Naţiunilor. Adepţii **i.** au jucat un rol hotărîtor în politica externă a S.U.A. în perioada dintre cele două războaie mondiale. Ca exponenţi ai celor mai reacţionare grupuri ale burgheziei americane, sub pretextul abţinerii S.U.A. de la participarea la afacerile Europei, Asiei şi Africii ei au sprijinit prin **i.** agresiunea fascistă. Politica bazată pe **i.** a facilitat dictatul de la München şi extinderea agresiunii hitleriste în Europa, contribuind la pregătirea şi dezlănţuirea celui de-al doilea război mondial. *(N. D.)*

Scanned with OKEN Scanner

J

Joc *(teoria jocurilor)*, teorie matematică a situaţiilor conflictuale în care există două sau mai multe părţi cu scopuri contrare, ceea ce o face aplicabilă în strategia politică şi militară. **J.** este un model simplificat şi formal care tinde la elaborarea celor mai raţionale moduri de acţiune pentru fiecare dintre părţile adverse, ţinînd seama că fiecare măsură luată de una din părţi determină modul de acţiune al părţii adverse. Realizarea unui **j.** se numeşte partidă, părţile ale căror interese se ciocnesc se numesc jucători, iar rezultatul ciocnirii, cîştig. La un **j.** pot participa doi (**j.** în doi) sau mai mulţi (**j.** multiplu) jucători. Regulile **j.** constituie sistemul de condiţii care reglementează variantele de acţiune posibile ale părţilor, informaţia fiecărei părţi despre comportarea celorlalte, succesiunea alternanţei mutărilor şi rezultatul la care duce orice succesiune dată de mutări. Aceste mutări pot fi certe, cînd ele sînt alese conştient din toate mutările posibile într-o situaţie dată (ex. mutărilor la şah) şi aleatoare, cînd sînt alese la întîmplare (ex. aruncarea zarului la table). Fiecare jucător îşi elaborează o strategie cu scopul de a obţine o situaţie avantajată, în funcţie de numărul strategiilor posibile; există **j.** finite şi **j.** infinite. În ştiinţa politică teoria **j.** este aplicată îndeosebi în strategia electorală, în conflicte şi negocieri internaţionale, cu scopul de a alege deciziile optime în situaţii conflictuale. În perioada războiului rece, „strategiştii" americani, descriind contradicţia dintre capitalism şi socialism, ca un **j.** cu suma nulă, în care interesele jucătorilor sînt diametral opuse, trăgeau concluzia că războiul este singura rezolvare a conflictului. Modelul s-a dovedit greşit, deoarece conflictul ideologic nu exclude existenţa a numeroase domenii de cooperare între ţările socialiste şi capitaliste, ceea ce arată că modelarea matematică presupune cunoaşterea prealabilă a cauzelor şi naturii conflictului şi, în speţă, evaluarea corectă a relaţiei dintre ideologie şi politica externă. În genere, aplicarea teoriei **j.** în politică cere elaborarea unei tipologii a conflictelor şi cunoaşterea variabilelor, nu numai cantitative, ci şi calitative, care acţionează în fiecare tip de conflict. Criticii teoriei **j.** subliniază că o serie de laturi calitative nu sînt cuantificabile şi deci nu se pretează formalizării matematice, trăgînd concluzia că teoria **j.** trebuie completată cu o analiză calitativă a conflictului. V. şi *conflicte.* *(S. B).*

Junimism, curent de idei conservatoare, complex configurat, în care au intrat valori distincte (estetice, literare, general-culturale, ideologice, politologice), s-a făcut cunoscut şi prin opţiunile sale politice. Fruntaşii „Junimii" (P.P. Carp, T. Maiorescu, Th. Rosetti, V. Pogor, Iacob Negruzzi) au intrat în viaţa politică la 1871, ca un grup distinct în partidul conservator. Liderul grupării politice junimiste a fost P.P. Carp. Poziţia de conservatorism „luminat" a **j.** i-a creat statutul unei gru-

Scanned with OKEN Scanner

părți mediane între conservatorii „ruginiți" și partidul liberal. Decenii de-a rîndul junimiștii afirmau că ei sînt adevărații liberali. Această caracteristică s-a dezvăluit mai ales în perioada lungii guvernări liberale (1876—1888) cînd junimiștii au colaborat cu guvernul I.C. Brătianu atrăgîndu-i apelativul, care se voia acuzator, de „opoziție miluită". Concepția politică a grupării a fost dezvăluită de P.P. Carp în 1881 în programul cunoscut sub numele de „Era nouă", reafirmat în noiembrie 1888. În afara unor idei de reformare în administrație și altele de ordin financiar și social (desființarea agio-ului prin renunțarea la bimetalism, legea învoielilor agricole, legea minelor, inamovibilitatea în magistratură și în toată administrația publică, legea meseriilor, legea vînzării către țărani a bunurilor de mînă moartă), **j.** milita pentru menținerea rînduielilor existente declarîndu-se hotărît împotriva oricăror înnoiri de structură. Caracteristică este ostilitatea programatică împotriva reformelor preconizate de aripa radicală a partidului liberal: acordarea votului universal și reforma agrară prin expropriera moșierimii și împroprietărirea țăranilor. Această poziție a fost afirmată nu numai în 1907 sau în 1912—1914, dar și în 1866, demonstrînd un punct de vedere programatic. În planul politicii externe **j.** a sprijinit alinierea României la Tripla Alianță. Consecvent acestei opțiuni, el se va declara în perioada neutralității (1914—1916) împotriva alianței României cu Antanta, preconizînd „fidelitatea" față de puterile Europei Centrale. În peisajul vieții politice românești, junimiștii se disting prin corectitudine, denunțînd corupția și afacerismul, pledînd pentru măsuri care să asigure o bună și corectă administrație publică. Datorită poziției sale speciale în cadrul partidului conservator, grupul junimist s-a „bucurat" de puțini ani de guvernare. Pentru prima oară au intrat în guvernul Lascăr Catargi (1872—1876). Pentru scurtă vreme (martie 1888 — martie 1889) junimiștii dețin puterea, în fruntea cabinetului fiind chiar unul dintre liderii săi, Th. Rosetti. Vor reveni la putere în decembrie 1891 (pînă în octombrie 1895) în cadrul cabinetului L. Catargi-P.P. Carp. P.P. Carp izbutește să devină pentru prima oară premier în iulie 1900, dar nu se poate menține la putere decît pînă în februarie 1901. După ce P.P. Carp izbutește să devină șef al partidului conservator (1907) e instalat premier în decembrie 1910. Dar în martie 1912 e silit să demisioneze în favoarea lui Titu Maiorescu care conduce două guverne (al doilea de „concentrare" conservatoare) pînă în ianuarie 1914. **J.** dispare ca grupare politică independentă încă din 1907 cînd se contopește în structurile partidului conservator. Poziția de conservatorism luminat de odinioară e anulată cu totul, în favoarea unui conservatorism intransigent, apărînd tenace interesele de clasă ale moșierimii. *(Z. O.)*

Jurisdicție (lat. *iurisdictio* „judecarea, spunerea dreptului, dreptul de a judeca"). În politologie, ca și în știința dreptului, termenul este folosit pentru a indica mai multe noțiuni: a) puterea pe care o are, în baza legii, un organ de stat de a pronunța ceea ce este dreptul, adică de a judeca; b) întinderea puterii judecătorului sau organului judecătoresc, adică competența organului judecătoresc, care este de două feluri: competența teritorială cuprinzînd un anumit spațiu geografic și competența materială care cuprinde o categorie de pricini pe care este în drept să le judece. În Republica Socialistă România competența teritorială și competența materială sînt stabi-

lite de legea de organizare judecătorească. Sub aspectul competenţei teritoriale, Tribunalul Suprem este competent pe întreaga ţară, tribunalul judeţean în raza judeţului respectiv, iar judecătoria pe o jumătate sau o treime din judeţ, conform delimitării făcute prin Hotărîre a Consiliului de Miniştri. Sub aspectul competenţei materiale, judecătoria este instanţa de fond, cu excepţia unor pricini mai grave, pe care le judecă în fond tribunalul judeţean, sau a unora foarte grave pe care le judecă în fond Tribunalul Suprem; tribunalul judeţean este instanţă de recurs, iar Tribunalul Suprem, instanţă de recurs şi supraveghere; c) totalitatea instanţelor judecătoreşti de aceeaşi categorie (jurisdicţie civilă sau militară) sau de acelaşi grad (jurisdicţie de fond, jurisdicţie de recurs). După categoria instanţelor sau după specificul judecăţii, există jurisdicţie administrativă, care soluţionează litigii administrative, jurisdicţie de drept comun sau civilă, jurisdicţie penală, jurisdicţie comercială, jurisdicţia muncii; d) **j.** internaţională, tribunalele internaţionale de la Nürnberg şi Tokio, care au avut caracter temporar şi au avut competenţa de a judeca principalii criminali de război, vinovaţi de crime împotriva păcii şi umanităţii, şi Curtea Internaţională de Justiţie de la Haga, organ judiciar permanent al O.N.U., care judecă diferendele dintre statele membre ale O.N.U., ca şi dintre alte state nemembre, dar care au aderat la statutul curţii, la cererea acestora; e) comisiile de arbitraj de pe lîngă camerele de comerţ internaţional şi alte forme de arbitraj internaţional stabilite de state sau de organizaţii economice şi întreprinderi, prin tratate sau convenţii ori prin contracte internaţionale, cu scopul de a rezolva diferendele ivite cu ocazia executării contractelor de comerţ exterior; f) **j.** obştească, comisiile de judecată din întreprinderi, organizaţii economice, instituţii, organizaţii cooperatiste şi celelalte organizaţii obşteşti, precum şi comisiile de pe lîngă birourile executive ale consiliilor populare orăşeneşti şi comunale, care au atribuţii de a judeca unele abateri de la regulile de convieţuire socială, precum şi unele litigii de muncă, cu excepţia celor privind desfacerea contractului de muncă, precum şi unele litigii patrimoniale de mai mică valoare (comisiile de pe lîngă birourile executive ale consiliilor populare). În dreptul roman, *iurisdictio* constituia un element al puterii *(imperium)* şi consta în puterea de a spune dreptul, de a pronunţa o judecată. *(N. P.)*

Jus gentium (expr. lat.), dreptul ginţilor sau al popoarelor. De origine romană, prin **j.g.** se indica, în dreptul roman, sistemul juridic aplicat relaţiilor dintre cetăţenii romani şi străini (peregrinii). Ulterior, expresia a fost folosită pentru denumirea dreptului internaţional public deşi **j.g.** nu reglementa relaţiile dintre state, aşa cum reglementează *dreptul internaţional.* **J.g.** a fost utilizat ca denumire, în mod dominant în Europa, pentru indicarea dreptului internaţional public pînă în sec. 17. Şi după această perioadă unii autori îl mai folosesc în tratatele sau manualele de drept internaţional. *(M. N.)*

Justiţie (lat. *justitia* derivat de la *justus* „dreptate, bunătate") **1.** Stare generală ideală a societăţii, stare caracterizată prin asigurarea traducerii în fapt, pentru fiecare cetăţean, a integralităţii drepturilor sale subiective. Montesquieu definea **j.** ca un raport de potrivire care se găseşte în mod real între două lucruri. **2.** Formă fundamentală de activitate în stat. În acest sens **j.** desemnează o activitate specifică a unor organe chemate

Scanned with OKEN Scanner

să apere orînduirea socială, drepturile persoanelor, patrimoniul lor. Platon considera că **j.** se realizează prin participarea fiecăruia, a fiecărei clase, la îndeplinirea a ceea ce îi este destinat prin naștere. Aristotel crede că statul este capabil să cultive **j.**, realizînd, prin aceasta, echilibrul social, egalitatea. El vorbește despre **j.** *comutativă* și *distributivă*. De esența **j.** comutative (cea care privește raporturile de schimb între particulari) este perfecta egalitate, pe cînd la baza **j.** distributive (cea care privește raporturile între colectivitate și individ) stă principiul proporționalității. Juriștii Romei au pus la baza definirii **j.** două precepte: „neminem laedere" (a nu cauza nimănui vreun rău) și „suum cuique tribuere" (a da fiecăruia ceea ce este al său). Spre exemplu, Ulpian: „justitia est constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuere", sau Cicero: „Justitia est habitus animi utilitate conservata, suum cuique tribuens dignitatem". În doctrina idealistă burgheză ideea de **j.** este prezentată ca avînd o existență abstractă, acestei idei corespunzîndu-i un precipitat istoric, care este **j.** pozitivă sau legală și care reflectă, mai mult sau mai puțin adecvat, ideea abstractă de **j.** Ideea de **j.**, fie în sensul ei abstract, de **j.** socială, fie în sensul ei pozitiv sau legal a corespuns, de-a lungul vremii, concepțiilor diferite despre dreptate pe care le-au avut diversele clase sociale, concepții al căror conținut a variat în funcție de interesele schimbătoare ale acestora. În statul socialist, în ambele sale înțelesuri, ideea de **j.** corespunde concepțiilor morale ale clasei muncitoare și celorlalți oameni ai muncii, idealurilor sale de dreptate. Ca formă fundamentală de activitate în statul socialist, **j.** constă în soluționarea, de către instanțele judecătorești, a unor litigii născute din încălcarea normelor dreptului socialist, luîndu-se măsuri de restabilirea legalității, repararea prejudiciilor cauzate, educarea și recuperarea socială a celor vinovați. Această activitate poate fi efectuată numai de organe statale special învestite cu competență de judecată. **J.** privată este interzisă, nimeni neputînd fi judecător în propria-i cauză. În condiții determinate și pentru cauze expres stabilite prin lege, anumite organizații obștești pot fi împuternicite cu atribuții jurisdicționale (ex.: organizarea și funcționarea Comisiilor de judecată în țara noastră, care pot judeca anumite abateri ce prezintă un pericol social redus, potrivit dispozițiilor Legii nr. 59/1968). V. și *jurisdicție*.

(Nic. P.)

Scanned with OKEN Scanner

L

Lassalleanism, curent socialist german cu un caracter mic-burghez din a doua jumătate a secolului trecut, denumit după Ferdinand Lassalle (1825—1864), care a avut un rol important în crearea primului partid politic muncitoresc din Germania (Uniunea generală a muncitorilor germani, 1863—1875). **L.** a însemnat orientarea mișcării muncitorești într-o direcție oportunistă și reformistă, limitînd lupta de clasă la o activitate parlamentară pașnică și la agitația legală pentru dreptul de *vot* universal. Prin crearea de cooperative de producție muncitorești, subvenționate de statul burghez, **l.** credea că se va putea realiza „statul popular liber", adică societatea nouă. În concepția **l.**, formată sub influența hegeliană, statul se prezintă ca întruchiparea spiritului universal care ar călăuzi omenirea spre libertate, fiind, ca atare, un organ situat deasupra claselor. Această orientare a condus la o colaborare a **l.** cu statul iuncherilor și cu conducătorul acestuia, Bismarck. Concepțiile teoretice și politice greșite ale **l.** au fost aspru criticate de Marx în „Critica programului de la Gotha", și de V.I. Lenin în „Statul și revoluția".

(A.H.)

Legalitate (lat. *legalitas* „conformitate cu legea"), categorie creată de burghezia ajunsă la putere, prin intermediul căreia urmărea ca întreaga viață socială să se desfășoare în conformitate cu legea, aceasta exprimînd voința și interesele sale. Conformitatea cu legea a fost impusă de burghezie atît aparatului de stat moștenit de la feudalism și clasei feudale răsturnate de la putere, cît și maselor populare, care au sprijinit burghezia în lupta ei împotriva feudalismului și care doreau ca lozincile burgheze despre libertate și egalitate să fie realizate în practică pentru toată lumea. **L.** *socialistă*, manifestare istoricește superioară a **l.**, constînd în cerința respectării stricte și necondiționate a legii, care este voința clasei muncitoare și a tuturor celorlalți oameni ai muncii, a întregului popor, ridicată la rangul de normă general-obligatorie. **L.** socialistă este un principiu fundamental care stă la baza organizării și funcționării tuturor organelor statului socialist, potrivit căruia atît organizarea, cît și întreaga activitate a organelor de stat trebuie să fie conformă cu legea. **L.** socialistă este în același timp și o metodă de construire a socialismului și de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, care presupune ca în întreg acest proces să se asigure o perfectă ordine prin respectarea legii de către organele de stat, organizațiile politice, organizațiile de masă și obștești și de către cetățeni. Constituția prevede pentru cetățeni îndatorirea fundamentală de a respecta Constituția și legile

Scanned with OKEN Scanner

ţării. În concepţia Partidului Comunist Român, respectarea l. socialiste are un rol important atît în formarea şi creşterea conştiinţei socialiste, cît şi în asigurarea dezvoltării şi realizării personalităţii umane. Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 a condamnat cu hotărîre unele încălcări, din trecut, ale l. socialiste şi a reafirmat necesitatea respectării stricte a legii şi nu a unor indicaţii subiective contrare legii, fiecare fiind obligat să răspundă de nerespectarea legii. **L.** presupune respectarea şi a actelor date în baza şi în conformitate cu legea. În cazul în care un act inferior legii (în noţiunea de lege cuprinzîndu-se şi decretele Consiliului de Stat conţinînd norme cu putere de lege) nu este conform acesteia şi în temeiul său sînt emise acte individuale care produc pagube cetăţenilor sau cînd actele individuale sînt ilegale şi produc pagube cetăţenilor, aceştia au dreptul să ceară, potrivit legii, organului competent anularea actului ilegal şi repararea pagubei. Programul Partidului Comunist Român statuează că democraţia socialistă este incompatibilă cu orice încălcare a normelor de convieţuire socială şi a legilor ţării, precum şi că o datorie de bază a fiecărui cetăţean este de a respecta întocmai legile ţării şi de a nu permite nimănui nesocotirea **l.s.** (*N.P.*)

Legionarism (lat. *legio* „legiune"), mişcare social-politică fascistă din România, întemeiată de Corneliu Zelea Codreanu; varianta românească a fascismului. Denumirea mişcării provine de la organizaţia „Legiunea Arhanghelul Mihail", creată de C.Z. Codreanu în anul 1927 şi care în anul 1930 se transformă în „Garda de fier" (între anii 1935—1937 Garda de fier a purtat titulatura de partidul „Totul pentru ţară"). Conform caracterizării cuprinse în Programul P.C.R., „Garda de fier" a fost o organizaţie teroristă legionară, creată de cercurile oligarhiei române, agentura hitlerismului în România, a cărei politică profund antinaţională a adus grave prejudicii poporului român. Germenii **l.** au apărut după primul război mondial în condiţiile ascuţirii fără precedent a contradicţiilor de clasă dintre masele muncitoare şi clasele exploatatoare, a creşterii reacţionarismului vîrfurilor burgheziei şi moşierimii. **L.** a apărut şi s-a manifestat pînă la sfîrşit ca o mişcare social-politică de diversiune în rîndurile maselor populare cu scopul strategic fundamental de a apăra rînduielile social-politice bazate pe proprietatea privat-capitalistă şi moşierească asupra mijloacelor de producţie, exploatarea omului de către om, puterea politică a claselor exploatatoare, monarhia în general, orînduirea socială şi de stat burgheză. El a constituit o acţiune a celor mai reacţionare cercuri ale regimului burghezo-moşieresc faţă de mişcarea muncitorească şi comunistă în continuă dezvoltare, anticomunismul constituind dominanta întregii conduite politice, ideologice şi tactice a acestei mişcări. „Legionarul — se arată într-o carte doctrinară a mişcării legionare — este împotriva comunistului şi va lupta din toate puterile lui pentru ca, oriunde se va afla acest comunist să fie demascat şi răpus". În acelaşi timp **l.** s-a manifestat ca cel mai ireductibil duşman al democraţiei, chiar a unor orînduieli democratice burgheze care privau în fond masele de adevărate libertăţi politice. Definind poziţia mişcării legionare în acest domeniu, C.Z. Codreanu spunea că admite orice alt sistem (de organizare statală — n.n.) în afara democraţiei — evident promovînd concepţia statului dictatorial, tota-

Scanned with OKEN Scanner

litar. Concepțiile ideologice, politice și metodele tactice ale **I.** proveneau din arsenalul fascismului italian și al nazismului german îmbinate cu unele trăsături specifice ale cercurilor ultrareacționare ale c'aselor exploatatoare românești. Ideologia mișcării legionare a constituit un conglomerat de concepții confuze și contradictorii, negative și retrograde, un amestec de primitivism și obscurantism, de idei irațională, mistico-religioase, dominate de un exacerbat naționalism, șovinism, antisemitism, rasism. Pentru a-și cîștiga aderenți în activitatea lor politică, legionarii au răspîndit o seamă de idei eclectice, confuze, îmbinate cu o nemaicunoscută demagogie privind satisfacerea unor revendicări social-economice în care erau interesate unele categorii sociale — „omul și pogonul" pentru țărani, „asigurarea existenței muncitorului" etc. Propaganda legionară era dominată de un puternic înveliș mistico-religios concomitent cu promovarea cultului morții, a morții ca scop suprem al vieții. Ei porneau de la concepția bolnăvicioasă că omul, evident omul muncii, neputînd învinge în viață, va „învinge murind". Concomitent **I.** a fost principalul apologet al războiului, antrenării României în sfera de interese al celui de-al treilea Reich, al trădării intereselor supreme ale patriei. Principala metodă tactică de luptă împotriva adversarului și pentru afirmarea în viața politică a constituit-o teroarea. Legionarii au comis nenumărate acte teroriste, crime, jafuri, căzîndu-le victime o seamă de personalități ale vieții politice românești — I.G. Duca, Armand Călinescu, Nicolae Iorga, Virgil Madgearu etc. Suita acestor acte a culminat cu asasinatele de la închisoarea Jilava din noiembrie 1940, unde au curmat viața a 63 de oameni, și cu rebeliunea legionară din ianuarie 1941. **L.** a constituit principalul sprijinitor intern al Germaniei naziste și al planurilor ei expansioniste, aducînd grave prejudicii independenței naționale, suveranității de stat a României. Cu sprijinul nemijlocit al Germaniei hitleriste, precum și al cercurilor ultrareacționare ale claselor exploatatoare din interior, Garda de fier a fost adusă la putere, și, împreună cu gruparea militară fascistă în frunte cu generalul Ion Antonescu, la 6 septembrie 1940 au pus bazele regimului de dictatură militaro-fascistă antonesciană-legionară, regim care a dăinuit pînă la rebeliunea legionară din ianuarie 1941. În timp ce a fost la putere, **I.** și-a intensificat la extrem activitatea sa de teroare și asasinat împotriva a tot ceea ce era patriot, democrat, antifascist. Lichidarea mișcării revoluționare, comuniste, a constituit principalul obiectiv al terorismului legionar. Caracterul fascist antinațional, antipopular, terorist al **I.** a dus la înlăturarea Gărzii de fier din viața politică a țării, la repudierea acesteia de către poporul român. După victoria insurecției armate naționale antifasciste și antiimperialiste din august 1944, rămășițele Gărzii de fier au constituit principalul pericol intern pentru procesul de renaștere democratică, de înfăptuire a transformărilor revoluționare cerute de legitățile obiective ale dezvoltării României spre socialism. Împotriva **I.** s-au ridicat, de la început, forțele cele mai înaintate ale națiunii noastre: clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, păturile sociale mijlocii de la orașe, comuniștii,

Scanned with OKEN Scanner

socialiștii, elemente înaintate din rîndurile partidelor burgheze. Rolul hotărîtor în lupta împotriva pericolului l. l-a avut partidul comunist, care a chemat toate forțele naționale să se unească într-un larg front popular pentru a bara ascensiunea fascismului spre putere, pentru apărarea independenței și suveranității naționale, a cuceririlor democratice ale națiunii.

(M.F.)

Legislativul *(puterea legislativă)*, (în teoria separației puterilor), parte a puterii de stat care, înainte de toate, prin parlament, realizează conducerea statului. În socialism, spre deosebire de teoria separației puterilor, principiul de bază al organizării statale este principiul puterii unice, depline și suverane a poporului. În acest cadru legiferarea constituie o latură a exercitării puterii de stat unice, indivizibile și inalienabile și aparține în mod exclusiv organului superior al puterii. Legiferarea apare deci ca o manifestare a diviziunii rationale și eficiente a activității statale, a sferelor de activitate și a atribuțiilor, a realizărilor prin forme și metode specifice, se identifică în general cu existența și funcțiile parlamentului. Este îndeobște recunoscut rolul progresist al parlamentului în perioada premergătoare revoluțiilor burgheze clasice (Anglia, Țările de Jos, Franța etc.) în limitarea absolutismului, iar în perioada capitalismului premonopolist în lărgirea participării maselor la viața politică. Însăși apariția parlamentului ca instituție reprezentativă a însemnat un progres considerabil, dat fiind că fără instituții reprezentative, cu excepția democrației directe, nu există democrație. Semnificația deosebită a parlamentului constă în crearea legitimității democratice (mai mult sau mai puțin reale) a exercitării puterii de stat. **L.** în forma parlamentului este principala instituție reprezentativă aleasă care, prin componența sa, reprezintă, în funcție de esența și conținutul de clasă al puterii de stat, interesele principalelor clase și pături ale populației; autoritatea ei se bazează pe consimțămîntul populației, exprimat prin alegeri parlamentare. În statele capitaliste parlamentul poate avea una sau două camere, purtînd diferite denumiri (în S.U.A.: Camera Reprezentanților și Senat, în Marea Britanie: Camera Comunelor și Camera Lorzilor etc.). Principala funcție a **l.**, cum reiese și din denumire, este legiferarea, alegerea și controlul puterii executive. Atitudinea burgheziei față de parlament este determinată în ultimă instanță de posibilitățile oferite de această instituție pentru realizarea scopurilor urmărite de cercurile conducătoare capitaliste. Atunci cînd parlamentul nu mai corespunde întru totul cerințelor claselor dominante (sau unei părți ale lor) au apărut și apar sisteme și modalități de a reduce rolul parlamentului în mecanismul statului burghez. *(L.L.)*

Legiștii. 1. Școala chineză a legiștilor (fadzia) se impune abia cu sec. 4 î.e.n. de cînd încep să circule părți ale viitoarei sinteze — cu autori rămași necunoscuți pînă azi — *Guan-dzî*. Școala capătă însă consistență cu Han Fei (aprox.: 280—230 î.e.n.). Antitradiționaliști, antiaristocrați, **l.** vin cu ideea de lege *(fa)* pe care o opun ideii de ritual *(li)*. Opunerea nu este formală, pentru că **l.** denunțau în *li* un sistem de norme nescrise și cu caracter de castă. Bunăoară, cînd un nobil săvîrșea o crimă, trebuia să se pedepsească singur ținînd seama de exigențele „codului onoarei". Poporul, în schimb, era judecat după alte norme. „Li (ritualul), se spunea în *Cartea ritu-*

Scanned with OKEN Scanner

alurilor, nu coboară pînă la plebe, iar pedeapsa nu urcă pînă la cei de sus". Reacţionînd faţă de inegalitatea tratamentului, **l.** vor să impună prin *fa* o lege universală, deci obligatorie pentru toţi, aplicabilă tuturor fără nici o discriminare. 2. În timpul evului mediu european s-a înfiripat o şcoală a **l.** care, spre deosebire de decretişti — apărători ai feudalităţii clericale — sprijină feudalitatea laică. Pornind de la principiile dreptului roman, **l.** (în special cei din şcoala de la Bologna, numită a glosatorilor şi din cea a postglosatorilor) sprijină lupta feudalităţii laice împotriva pretenţiilor de hegemonie ale papalităţii. *(Gh.V.)*

Legitimism, principiu monarhic, feudal, afirmat în timpul mişcărilor revoluţionare ale burgheziei din Europa, în special după înfrîngerea lui Napoleon, prin care recunoaşte „dreptul sfînt şi inalienabil" la tron numai al dinastiilor legitime, adică „legale", ca urmare a caracterului lor ereditar şi puterea absolută a acestor dinastii. În Declaraţia din 31 martie 1814 dată de Puterile Aliate se spunea: „Suveranii aliaţi declară... că ei respectă integritatea vechii Franţe, aşa cum a existat ea sub regii ei legitimi". Acest principiu a fost afirmat îndeosebi de către Congresul de la Viena (1814—1815), care a restaurat aşa-numitele dinastii „legitime" în diferitele state europene de unde ele au fost răsturnate de revoluţiile burgheze. Totodată acest principiu a stat la baza reafirmării principiului intervenţiei unor state în treburile altor state, ceea ce şi-a găsit expresia în organizaţia reacţionară feudală a „Sfintei alianţe". Tendinţele legitimist-conservatoare s-au manifestat şi în ideologia din Ţara Românească în timpul mişcărilor revoluţionare din anii 1848—1849. *(M.N.)*

Legitimitate (lat. medievală *legitimitas*, provenit din lat. *legitimus* „conform cu legea"), principiu de întemeiere şi justificare a unui sistem de guvernămînt care presupune, pe de o parte, conştiinţa guvernanţilor că au dreptul de a guverna şi, pe de altă parte, o anumită recunoaştere a acestui drept de către cei guvernaţi. Problema **l.** este deosebit de importantă întrucît se presupune că nici un guvernămînt nu poate funcţiona şi nu se poate menţine în lipsa unui minim de **l.** În acelaşi timp, criteriile sau principiile de la care se reclamă **l.** au variat în cursul istoriei. O primă distincţie se poate opera între **l.** *supranaturală* şi **l.** *civilă*. Prima cunoaşte forme diferite, după cum e întemeiată nemijlocit pe natura divină a monarhului (în Egiptul antic — guvernămînt teocratic — faraonul era considerat zeu şi fiu de zeu), pe vocaţia divină a guvernanţilor (în monarhiile feudale de drept divin) sau pe inspiraţia divină (temă întîlnită în gîndirea veche iudaică, dar şi în mişcări revoluţionare moderne, cum e cazul puritanismului englez din timpul revoluţiei burgheze din sec. 17). **L.** civilă există, se consideră, cînd un sistem de guvernămînt este bazat pe un acord între constituenţi autonomi şi egali care s-au asociat pentru a coopera în vederea unui anumit bine comun; exemplu tipic este cel al cetăţii model imaginate de Aristotel, dar el poate fi întîlnit, în unele manifestări particulare, şi în unele confederaţii medievale. Sistemele politice reprezentative moderne au introdus ca **l.** acordul fundamental de a urma anumite reguli sau, cel puţin, supoziţia că un astfel de acord există; aceste reguli includ obligaţia guvernului de a proteja drepturile şi libertăţile civile şi de a urmări binele comun. În general, în gîndirea politică burgheză modernă şi contemporană **l.** este considerată prin pris-

Scanned with OKEN Scanner

ma încrederii acordată instituțiilor puterii și se promovează ca criteriu predominant al **l.** alegerile populare. De aici ideea că **l.** rezidă în *consens*, se întemeiază pe credință; într-o formă generală, deci, **l.** ar fi conformitatea cu un sistem de valori împărtășite în societatea dată. În această interpretare e prezentă o tendință de subiectivizare a **l.**, ignorîndu-se că orice sistem de valori exprimă un anumit conținut social obiectiv. De aceea **l.** unui regim politic trebuie considerată și în raport cu gradul de concordanță a acestuia cu cerințele legilor obiective ale dezvoltării sociale, ale progresului istoric. În această lumină, **l.** trebuie apreciată în mod concret-istoric. Dealtfel, fiecare revoluție social-politică a introdus un nou tip de legitimitate, corespunzător cu natura și rolul istoric al respectivei formațiuni sociale. O puternică criză de **l.** se manifestă, într-adevăr, ca o criză de încredere, consens sau credință, dar ea exprimă în fapt o criză a structurilor economico-sociale și politice ale societății date. Gîndirea politică marxistă și practica revoluționară a construcției socialiste a promovat ca principiu de **l.** suveranitatea reală a poporului, gradul în care puterea politică exprimă, încorporează și realizează interesele și voința acestuia. V. și *formulă politică*. *(O.T.)*

Leninism, interpretarea, prelucrarea, aplicarea și dezvoltarea creatoare a marxismului în perioada trecerii de la capitalismul premonopolist la cel monopolist, la imperialism; principiile, strategia și tactica mișcării comuniste și muncitorești, ale revoluției și construcției socialiste elaborate de V.I. Lenin (1870 — 1924), făuritorul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, organizatorul și conducătorul primei revoluții socialiste victorioase și primului stat socialist din lume, întemeietorul Internaționalei a III-a comuniste. Prin opera sa teoretică și politică, Lenin se numără printre clasicii marxismului; *marxism-leninismul* este ideologia dominantă în țările socialiste, ideologia partidelor comuniste, a celor mai consecvente forțe revoluționare. Teoretician strălucit, Lenin s-a distins prin fidelitatea sa consecventă față de marxism și, în organică legătură cu aceasta, prin aplicarea și dezvoltarea creatoare a marxismului. Revoluționar de profesie și eminent conducător politic, Lenin a realizat în mod magistral unitatea, funciară pentru marxism, dintre teorie și practică. **L.** se bazează pe analiza marxistă a stadiului imperialist al capitalismului din primele decenii ale secolului nostru, a experienței mișcării muncitorești internaționale de la sfîrșitul secolului trecut și începutul secolului al XX-lea, a realităților economice, sociale și politice din Rusia perioadei respective, a experienței mișcării revoluționare, a revoluțiilor burghezo-democratice și revoluției socialiste din Rusia. În primele sale lucrări, elaborate la sfîrșitul secolului trecut, Lenin a realizat o amplă analiză marxistă a situației economice, sociale și politice din Rusia, demonstrînd angajarea ireversibilă a țării pe drumul dezvoltării capitaliste, menirea istorică, revoluționară a proletariatului, valabilitatea și aplicabilitatea marxismului pentru analiza condițiilor concrete ale țării. În lupta sa împotriva concepțiilor sociale și politice narodnice și burghezo-liberale, Lenin a apărat și a dezvoltat teoria sociologică generală a marxismului. În lucrările sale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Lenin a elaborat bazele ideologice, politice și organizatorice ale partidului revoluționar, de tip nou, al clasei muncitoare. În permanentă luptă cu

Scanned with OKEN Scanner

reformismul și *oportunismul* din sînul mișcării muncitorești, Lenin a elaborat o concepție nouă despre partidul de avangardă al clasei muncitoare și rolul acestuia. Recunoscînd și subliniind că „fără teorie revoluționară nu poate exista mișcare revoluționară", Lenin a acordat cea mai mare atenție călirii ideologice și politice a partidului clasei muncitoare, a maselor de oameni ai muncii. Dezvoltînd și concretizînd unele idei formulate încă de fondatorii *marxismului*, Lenin și-a elaborat concepția despre rolul de hegemon al proletariatului în revoluțiile burghezo-democratice din epoca imperialismului și posibilitatea transformării acestora în revoluții socialiste. Teoria lui Lenin despre imperialism, ca stadiul cel mai înalt și ultim al capitalismului, descoperirea legilor de dezvoltare ale acestuia i-a permis elaborarea tezei de maximă importanță despre posibilitatea izbucnirii și victoriei revoluției socialiste, la început, într-o singură țară, acolo unde lanțul imperialismului se dovedește a fi mai slab. Avînd în vedere importanța frămîntărilor naționale într-un stat multinațional cum a fost Rusia țaristă, Lenin a elaborat o teorie închegată a problemei naționale și a rezolvării ei, bazîndu-se pe teza lui Marx și Engels conform căreia „nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare" precum și pe ideea subordonării problemei naționale față de cauza general-democratică și socialistă a clasei muncitoare. Analiza imperialismului și a situației concrete din Rusia țaristă, acea „închisoare a popoarelor", i-au atras atenția asupra problemei coloniale. Surprinzînd aspectele naționale ale problemei coloniale, **l.** se caracterizează printr-o învățătură unitară despre problema națională colonială. În perioada primului război mondial, Lenin a dezvoltat concepția marxistă despre război și pace, despre caracterul drept și nedrept al războaielor și despre atitudinea mișcării comuniste față de ele, demascînd *militarismul* ca dușman al forțelor progresiste și pericol pentru popoare. În preajma revoluției socialiste din Rusia, Lenin și-a sintetizat doctrina politică în cartea intitulată *Statul și revoluția*, lucrare fundamentală a literaturii politice clasice marxist-leniniste, care conține ideile călăuzitoare ale **l.** în problemele revoluției, statului, dictaturii proletariatului, democrației etc. În teoria leninistă despre revoluție și dictatura proletariatului un loc central îl ocupă problema alianței dintre clasa muncitoare și țărănime precum și toate categoriile de oameni ai muncii, sublinierea rolului conducător al clasei muncitoare. De la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și pînă la moartea sa prematură, alături de o prodigioasă activitate practică, politică și organizatorică depusă în fruntea partidului și statului, Lenin a depus o vastă muncă teoretică de elaborare a căilor și metodelor construcției socialiste în condițiile istorice-sociale concrete ale statului sovietic, de generalizare a experienței revoluției, a evoluției situației și proceselor sociale și politice pe plan internațional în noua epocă deschisă de victoria revoluției socialiste. Lenin a îndemnat pe comuniștii din alte țări la studierea atentă și cu discernămînt a experienței sovietice, atrăgîndu-le atenția că ea conține atît unele aspecte general-valabile cît și altele specifice, îndemnîndu-i la analiza concretă a situației concrete, la o gîndire și acțiune independentă, creatoare. Lucrarea intitulată *Stîngismul — boala copilăriei comunismului* sintetizează aceste idei ale lui Lenin, constituind una din cele mai importante opere politice ale **l.** În cadrul **l.** un loc important îl ocupă concepția lui Lenin asupra politi-

culuí, asupra ştiinţei şi artei politice relevînd că la baza politicii stau, înainte de toate, relaţiile dintre clase, lupta de clasă. În întreaga sa activitate politică, practică şi teoretică, Lenin a promovat în mod consecvent şi ferm un ascuţit spirit de clasă, partinic. În aprecierea evenimentelor, fenomenelor, proceselor politice, punctul lui de reper a fost întotdeauna întrebarea *cui prodest?* (cui foloseşte?), dezvăluind în interesele de clasă adevăratul mobil, adevărata raţiune a politicii. Lenin a definit politica în coordonatele economicului şi ale puterii. Politica este expresie concentrată a economicului, este luptă pentru menţinerea sau obţinerea (sau influenţarea) puterii. Ideea de bază a politologiei leniniste o constituie teza despre primatul politicului faţă de toţi ceilalţi factori sociali, inclusiv faţă de factorul economic. Subliniind determinarea, în ultimă instanţă, a politicului de către economic, **l.** scoate în relief importanţa prioritară a rolului social al politicului chiar şi în realizarea cerinţelor şi intereselor economice. Surprinderea rolului social prioritar al politicului a fost condiţionată de dezvăluirea proceselor sociale din imperialism şi ale perioadei de trecere la socialism. Dacă în analiza capitalismului „clasic" Marx putea să facă o relativă abstracţie de factorul politic, Lenin introducea în mod necesar criterii politice chiar şi în definiţia imperialismului. Rolul ce revenea suprastructurii politice în edificarea bazei economice a socialismului a relevat şi mai puternic rolul prioritar al politicului. **L.** se pronunţă în mod categoric împotriva diletantismului în politică şi împotriva politicianismului, considerînd în schimb politica autentică, plină de responsabilitate, drept cea mai importantă activitate socială, de care depinde însăşi soarta milioanelor şi sutelor de milioane de oameni. Politica este, în concepţia **l.**, o ştiinţă şi o artă „care nu cad din cer, care se dobîndesc cu trudă". Nutrind o profundă încredere în creativitatea maselor populare, Lenin considera conştiinţa politică comună, psihologia politică a celor ce muncesc, drept „începutul oricărei înţelepciuni", demonstrînd însă că ea este insuficientă pentru orientarea luptei politice. Numai ideologia politică marxistă, teoria înaintată poate ghida lupta revoluţionară a maselor. Politica, ca ştiinţă şi artă, trebuie să ia ca premise numai fapte dovedite precis şi incontestabil. Politica îşi are logica sa obiectivă proprie care acţionează independent de dorinţele prealabile subiective ale unor persoane sau partide. Obiectivele politice ale partidului comunist sînt juste tocmai în măsura în care încorporează această logică, ţin cont de ea. **L.** promovează o politică principială, considerînd că numai o asemenea politică este cu adevărat practică. Numai o asemenea politică de largă respiraţie, principială, este capabilă să rezolve problemele particulare şi concrete; lipsa unei atari linii politice condamnă politica la neprincipialitate, la oscilări, la „ciocnire oarbă" de problemele concrete. Politica principială este totodată o politică onestă; clasele nu pot fi înşelate, onestitatea în politică este semnul tăriei. O politică principială, justă, eficientă, onestă nu se poate realiza rămînînd la stadiul repetării unor teze cu valabilitate generală, oricît de corecte ar fi ele, şi ignorînd dinamica vie a condiţiilor istorice concrete, şi cu atît mai puţin prin substituirea tezelor generale analizei situaţiilor politice concrete (interne şi internaţionale). Neglijarea sau nesocotirea condiţiilor specifice din fiecare ţară, a particularităţilor fiecărei etape a luptei

Scanned with OKEN Scanner

duce la transformarea teoriei politice, a ştiinţei strategiei şi tacticii în doctrinarism dogmatic (de dreapta sau de stînga). Orice adevăr, dacă-l exagerăm, dacă-l extindem dincolo de limitele aplicabilităţii lui reale, se transformă într-o absurditate. La fel de primejdios şi absurd, sublinia Lenin, este să crezi că poţi inventa o reţetă sau regulă generală care să fie bună în toate cazurile. Firul roşu ce străbate toate aceste raţionamente este necesitatea dezvoltării creatoare a teoriei, a ştiinţei politice, considerată ca o călăuză vie în acţiune, obligativitatea confruntării permanente a tezelor sale cu realităţile vieţii, unitatea creatoare dintre teorie şi practică, sinteza dialectică a generalului şi particularului, a principialităţii şi realismului în acţiunea politică. Lenin s-a ridicat vehement împotriva acelora care se cramponau de scheme, „reţete" valabile doar pentru o anumită perioadă, în anumite condiţii, neputînd să-şi adapteze linia politică la cerinţele noi. Una din ideile fundamentale ale ştiinţei şi artei politice leniniste o constituie afirmarea cerinţei imperioase ca fiecare partid proletar, fiecare conducător politic al clasei muncitoare, masele populare să cunoască şi stăpînească toate formele de luptă, să fie pregătiţi, în orice moment, pentru a schimba cu rapiditate, în funcţie de condiţii, o formă de luptă cu alta. De la moartea fondatorilor marxismului şi pînă la activitatea lui Lenin a trecut o perioadă istorică, caracterizată prin intrarea capitalismului în faza sa ultimă, imperialismul, a cărei experienţă social-politică şi teoretică-ştiinţifică a fost teoretizată de Lenin. Perioada care ne desparte de la moartea lui Lenin a dus la schimbări şi mai numeroase şi mai profunde în viaţa societăţii omeneşti, tabloul economic, social şi politic al lumii s-a modificat radical. În condiţiile de astăzi, pentru ţările socialiste, pentru partidele comuniste şi muncitoreşti este de importanţă capitală să tragă toate concluziile din avertizarea făcută de Lenin: situaţiile particulare trebuie studiate şi rezolvate „cu capul propriu" şi nu prin analogii şi paralele schematice, nu prin cramponarea de teze învechite. „Iată de ce — spunea tovarăşul Nicolae Ceauşescu cu ocazia centenarului naşterii lui V.I. Lenin — studiind învăţătura lui Marx, Engels, Lenin şi străduindu-ne să o aplicăm, trebuie să avem permanent în vedere condiţiile concrete, istorice, sociale, naţionale în care trăim. Numai aşa vom putea trage concluzii juste teoretice şi practice pentru lupta revoluţionară, pentru făurirea noii orînduiri, numai aşa vom putea acţiona atît în concordanţă cu legile generale ale dezvoltării sociale, cît şi cu viaţa. Partidul comunist nu trebuie să se cramponeze de trecut, de legităţi care au acţionat într-o altă perioadă şi în alte condiţii istorice, de aşa-zisele adevăruri absolute elaborate odată pentru totdeauna. Cu adevărat obligatoriu este ceea ce, în condiţiile concret-istorice de astăzi, din fiecare ţară, contribuie la progres, la mersul înainte al societăţii socialiste, al socialismului în general". V. şi *comunism*, *dictatura proletariatului*, *marxism*, *partid politic*, *revoluţie politică*, *socialism*, *stat*, *statul socialist*. *(N.K.)*

(O.T.)

Liberalism politic, doctrină politică ce apare în perioada luptei burgheziei din ţările vest-europene împotriva feudalismului şi monarhiei absolute, avînd la început un caracter progresist; rădăcinile sale teoretice se găseau în gîndirea politică a *revoluţiei burgheze din Anglia* sec. 17 (cu deosebire concepţia lui John Locke) şi în *iluminismul* sec. 18 (în special Ch. Montesquieu). În etapa sa incipientă **l.p.** combă-

tea monarh
pentru un
sub forma
nale şi orga
separaţiei şi
menit să u
vieţii, liberta
vizilor". Ev
politică a b
caracteristic
19, îl trans
eterogen, pr
diverse în f
şi chiar în
manifestate
aceeaşi ţară
generală rig
de realizat.
trăsături gen
tru doctrina
mai ales de l
mai tîrziu,
J. Bentham
tinge statul
din indivizi
rile proprii
nomie; statu
instrument
individuale
tate a într
— fiind tot
asigurarea
burgheziei
maselor pop
prin măsur
sistemul el
organelor d
chip negativ
tinzînd să-i
al unui „pa
Lassalle), l
cepţie indivi
cipiul suvera
înlocuit cu
individului;
fapt erijarea
vate în valoa
dualismului
ligibilitate şi
umane şi a
regulă şi fi
sociale, dezvă
sarmente lim

Scanned with OKEN Scanner

tea monarhia absolută, pledînd pentru un guvernămînt limitat, sub forma monarhiei constituționale și organizat după principiul separației și echilibrului puterilor, menit să urmărească „protejarea vieții, libertății și proprietății indivizilor". Evoluția sa, ca ideologie politică a burgheziei triumfătoare, caracteristică mai ales pentru sec. 19, îl transformă într-un curent eterogen, prezentînd aspecte foarte diverse în funcție de epoci și țări și chiar în funcție de tendințele manifestate în aceeași epocă și aceeași țară; de aceea o definiție generală riguroasă a **l.p.** este greu de realizat. Există totuși unele trăsături generale caracteristice pentru doctrina **l.p.** clasic (reprezentat mai ales de B. Constant în Franța și, mai tîrziu, de **l.** utilitarist al lui J. Bentham, în Anglia). **L.p.** distinge statul de societate, compusă din indivizi care-și urmăresc scopurile proprii cu maximum de autonomie; statul este conceput ca un instrument al garantării libertății individuale — înțeleasă ca libertate a întreprinzătorului burghez — fiind totodată îndreptat spre asigurarea dominației de clasă a burgheziei și limitarea accesului maselor populare la guvernămînt, prin măsuri variate care vizau sistemul electoral sau structura organelor de putere. Definind în chip negativ sarcinile statului și tinzînd să-i reducă rolul la acela al unui „paznic de noapte" (F. Lassalle), **l. p.** creează o concepție individualistă în care principiul suveranității poporului este înlocuit cu acela al autonomiei individului; aceasta înseamnă de fapt erijarea sferei proprietății private în valoare supremă, a individualismului în principiu de inteligibilitate și justificare a faptelor umane și a interesului egoist în regulă și finalitate a conduitei sociale, dezvăluind caracterul necesarmente limitat al unei libertăți politice proiectate pe fondul inegalității economice și sociale a claselor și indivizilor. Credința în virtuțile liberei concurențe de a regla automat sfera economiei, care întemeia cerința neintervenției directe a statului în acest domeniu, conferea acesteia și rolul de selecție naturală a elitelor care să conducă statul, elite întemeiate pe principiul proprietății. Această tendință elitistă, antipopulară, se va accentua în evoluția **l. p.** odată cu maturizarea și ascuțirea antagonismelor sociale, prin apariția pe scena politică a proletariatului: ea este vizibilă în denunțarea „tiraniei majorității" de către Al. de Tocqueville, în revendicarea protejării „dreptului minorităților" de către J. St. Mill, în fundamentarea social-darwinistă a concurenței și în denunțarea parlamentelor ca „domnie a majorității", însoțită de cerința reducerii rolului lor în favoarea executivului, în concepția lui H. Spencer. **L. p.** de tranziție — caracteristic perioadei trecerii la imperialism — va accentua tot mai mult caracterul conservator și apologetic al curentului, în sensul fundamentării și menținerii statu quo-ului, iar, în unele țări, va evolua direct spre justificarea politicii imperialiste. În același timp el evidențiază orientarea tot mai pronunțată a **l.p.** împotriva marxismului. Criza **l.p.** începe să se afirme tot mai mult în perioada imperialismului, sub presiunea noilor procese economico-sociale și politice, cînd, cu toată rezistența exponenților „liberalismului nostalgic" (J. Rueff, L. von Wiese, F.A. von Hayek, L. Rougier, L. Baudin ș.a.), el încetează de fapt de a mai fi „forma profană a civilizației occidentale" (F. Watkins). În aceste condiții au loc tendințe de revizuire a tezelor **l.p.** clasic, mai ales în direcția aprecierii rolului statului în economie, în special, în viața socială în gene-

Scanned with OKEN Scanner

ral, sub forma *neoliberalismului*, care cunoaşte şi el diferite variante, încercînd însă să se prezinte ca o alternativă la socialism şi fascism. Unele din acestea teoretizează, chiar dacă uneori într-o formă camuflată, necesitatea intervenţiei statului, exprimînd, după caz, fie interesele capitalismului monopolist de stat, fie cerinţele burgheziei mici şi mijlocii de a fi apărate împotriva monopolurilor, ridicîndu-se însă, de regulă, împotriva politicii sociale a statului de satisfacere a revendicărilor maselor muncitoare. Altele, mai subtile, se îndreaptă spre justificarea *statului abundenţei* sau „prosperităţii generale", ori a „democraţiei pluraliste", în timp ce teze ale **l. p.** clasic pot fi mai adesea regăsite în platformele politice ale neoconservatorilor. *(O.T.)*

Libertate *(politică)* (lat. *libertas* „libertate"), componentă esenţială a democraţiei care se referă atît la totalitatea drepturilor de care se bucură cetăţenii unui stat cît şi la posibilităţile efective de a participa la viaţa politică, la conducerea treburilor statului. Timp îndelungat în filozofie şi în gîndirea politică termenul a fost înţeles prin unghiul de vedere al simţului comun; şi Hobbes definea **l.** ca inexistenţă a oricărei piedici în realizarea voinţei şi a scopului propus. Această înţelegere a **l.** *politice* s-a prelungit în concepţiile liberaliste şi neoliberaliste, care opuneau **l.** oricărei limitări sau imixtiuni din partea puterii statale, exaltînd **l.** individului. (De fapt, ideea formulată de unii gînditori existenţialişti conform căreia **l.** este ori absolută ori nu există deloc, nu depăşeşte nici ea limitele simţului comun.) Ideea de **l.** s-a afirmat cu tărie în gîndirea politică a burgheziei revoluţionare, fiind înscrisă, alături de cea de Egalitate şi de Fraternitate, pe steagul revoluţiilor burgheze. **L.** *politică* a fost înţeleasă de gînditorii burgheziei progresiste ca un corolar al dreptului natural, un drept înnăscut al omului şi care se extindea pînă la graniţa **l.** celorlalţi indivizi. Cu Spinoza şi apoi cu Hegel îşi face loc în concepţiile despre **l.** ideea corelării ei cu necesitatea, **l.** fiind înţeleasă ca necesitate cunoscută. Conform poziţiei (criticate de Marx) a lui Hegel, statul reprezintă mediul de realizare a **l.** De atunci şi pînă astăzi, alături de concepţiile liberaliste despre **l.** *politică*, în gîndirea politică burgheză există şi ideea statului ca izvor şi garant al **l.** *politice*. În literatura politologică nemarxistă contemporană **l.** *politică* este tratată, în ultima instanţă, în mod tot atît de abstract şi general ca în marile documente ale revoluţiilor burgheze. Se reafirmă că **l.** este fundamentul, criteriul de bază, esenţa, atributul principal etc. al democraţiei, că democraţia este un mijloc de realizare a libertăţii etc. (Abel Jeannière, Leslie Lipson, I.R. Lewis etc.). Abordînd **l.** în general, cea politică în special, marxismul se distinge prin cîteva trăsături esenţiale. Mai întîi, marxismul reclamă o abordare concret-istorică a **l.** *politice*, sau, cum spunea Marx, aceste zeităţi mitologice care au fost (şi mai sînt) Libertatea, Egalitatea etc. în gîndirea social-politică burgheză, trebuie aşezate în coordonatele social-istorice concrete. În al doilea rînd, clasicii marxismului şi în special Lenin au evidenţiat caracterul de clasă al **l.** *politice*. **L.** pentru cine? întreba Lenin evidenţiind caracterul de clasă al **l.** *politice* care decurge din caracterul de clasă al democraţiei politice. Analizînd marile documente ale revoluţiilor burgheze, declaraţiile asupra drepturilor omului, Marx a scos în evidenţă faptul că **l.** *politică*, preamărită în ele nu este altceva decît **l.** proprietăţii private şi a „iniţiativei particulare" promovate de liberalismul

Scanned with OKEN Scanner

lui Locke și B. Constant, Bentham și St. Mill. Clasicii marxismului au reliefat deosebirea fundamentală dintre această **l.** *politică* și **l.** adevărată ce se va realiza ca urmare a saltului din imperiul necesității în cel al **l.**, adică în orînduirea lipsită de exploatare și asuprire care face posibilă nu numai emanciparea politică dar și cea umană. Ideii **l.** *politice* burgheze care concepe individul ca o monadă, **l.** lui realizîndu-se prin separarea lui de ceilalți indivizi, Marx opunea **l.** adevărată care se poate realiza numai în comunități adevărate (în comunism) și nu în surogate de colectivități. În al treilea rînd, marxismul, filozofia praxisului, înțelege prin **l.** nu numai cunoașterea necesității — a rămîne numai la nivelul cunoașterii înseamnă a nu depăși limitele luminismului — dar, pe baza acesteia, și în primul rînd, activitatea practică de realizare a **l. L.** *politică* nu trebuie confundată cu sensul filozofic sau moral al termenului de **l.** Din unghiul de vedere filozofic sau moral luptătorii revoluționari conștienți împotriva unui regim politic reacționar sînt liberi în sensul că ei cunosc necesitatea istorică și acționează în direcția cerută de ea. Ei nu se bucură însă de **l.** *politice*. **L.** *politice* se referă la posibilitățile de participare efectivă la putere și la drepturile asigurate de aceasta. **L.** *politică* nu se referă la viața privată (J. Freund și numeroși alți gînditori afirmă că zona **l.** se întinde între viața privată și cea publică) ci la sfera vieții și activității politice. Se afirmă uneori că de fapt **l.** există numai la plural, libertăți ca: **l.** cuvîntului, **l.** conștiinței, **l.** întrunirii etc. Toate acestea sînt însă organic legate de **l.** *politică*, ele toate ființînd în măsura în care există **l.** *politică*; iar **l.** *politică* reală nu poate exista decît în condițiile întemeierii ei pe o egalitate socială reală. **L.** *politică* din socialism se bazează pe dispariția inegalităților fundamentale dintre clasele sociale, pe relațiile sociale socialiste, pe puterea celor ce muncesc, conferind un caracter real **l.** *politice*. În capitalism **l.** *politică* se manifestă în condițiile existenței antagonismelor economice și politice dintre clase, ea fiind reală numai pentru clasele și păturile aflate la putere, iar pentru masele largi populare, formală. Cu toate acestea se știe că marxiștii nu au subapreciat realizările democrației burgheze și nici ale **l.** *politice* asigurate de aceasta. Nu este vorba numai de cunoscutul fapt că marxiștii au militat și militează împotriva tuturor încercărilor de ciuntire a **l.** *politice* oferite de democrația burgheză dar și de faptul că adevărata democrație socialistă trebuie să asigure afirmarea din plin și efectiv (nu doar formal) a **l.** *politice*. Spre deosebire de capitalism, în socialism **l.** *politice* constituie o componentă organică a emancipării umane, oferind drepturi de care se bucură toți membrii societății. Programul P.C.R. combate înțelegerea mic-burgheză a **l.** *politice* accentuînd necesitatea corelării ei organice cu responsabilitatea, cu înalta conștiință politică, cu îndatoririle față de colectivitatea socialistă. În concepția P.C.R. **l.** individuală se poate realiza numai în cadrul **l.** colective, generale; orice încercare de a opune **l.** personală celei generale este greșită, dăunătoare. Enunțînd principiile fundamentale ale trecerii în viitor a României spre comunism, Programul P.C.R. schițează trăsăturile caracteristice ale orînduirii comuniste în care, avînd asigurate toate condițiile de manifestare, în mod egal, în orice domeniu, omul va deveni cu adevărat liber și stăpîn pe destinul său, aceasta coincizînd cu **l.** întregii națiuni, a întregii omeniri. V. și *drepturile omului*, *egalitate*, *existențialism*.

(N.K).

Scanned with OKEN Scanner

Lider (engl. *to lead* „a arăta calea, a ghida, a conduce"). Există multe definiții ale **l.**: șeful instituțional al unui grup determinat conform unor structuri sociale prestabilite; individul considerat de către membrii grupului ca **l.**; cel ce exercită cea mai mare influență în stabilirea și realizarea scopurilor unui grup etc. **L.** ia forma unui simbol atunci cînd el se rupe de membrii grupului și aceștia îi atribuie calități ieșite din comun (uneori chiar magice) sau este funcțional cînd între el și grup există relații dinamice strînse. Psihologia socială semnalează trei tipuri de **l.**: autoritar, democratic și liberal, cel democratic fiind superior celorlalte prin randament, satisfacția creată membrilor și calitatea climatului grupei. În societate, pe lîngă personalitățile istorice, la fiecare moment dat al dezvoltării ei, există o gamă foarte variată de alți conducători, aflați în fruntea unor grupuri de dimensiuni variate, care desfășoară cele mai diverse tipuri de activități (economice, politice, educative etc.). Cu studiul acestora se ocupă sociologia, psihologia socială, știința conducerii etc.

(Ach. M.)

Lidership, actul de conducere, constituit din patru elemente aflate în interacțiune: lider — cu caracteristicile, înclinațiile, personalitatea și resursele sale relevante obținerii scopurilor grupului; cei care îl urmează pe acesta (followers) — care au și ei calități și caracteristici personale necesare realizării scopurilor; situația în care are loc conducerea; sarcina sau țelul cu care sînt confruntați indivizii aflați în interacțiune. În politologie lideri sînt numiți de regulă acei care dețin puterea executivă: președinții de state și prim-miniștrii. Sînt semnalate două tipuri de lideri politici și anume cei care se afirmă drept personificarea și reprezentantul „voinței generale" sau „interesului suprem" (De Gaulle) și „negociatorul" sau „sintetizorul priceput" al mai multor tendințe politice (Franklin D. Roosevelt). Politologii vorbesc despre cîteva particularități ale conducerii efectuate de către lideri politici naționali: este un **l.** la distanță (relațiile lor cu cei care îi urmează, de regulă, sînt mediate de mass media, de grupuri organizate și anumiți indivizi, fapt care justifică aprecierea că ei nu au un impact direct asupra acestora); are roluri multiple; funcționează într-un cadru instituțional etc. Printre temele preferate ale politologiei referitoare la lider și **l.** se numără raportul dintre puterea legislativă și cea executivă, determinarea legitimității sau nelegitimității activității **l.**, instituționalizarea **l.**, transferarea puterii executive către un grup de conducere etc.

(Ach. M.)

Ligă (lat. *ligare* „a lega neforțat, a uni") **1.** (În sens general) Grupare reprezentînd o alianță de indivizi (de ex. Liga drepturilor omului creată în România în 1923, Liga română de prietenie cu popoarele din Asia și Africa, creată în 1958), de orașe (de ex. **l.** lombardă a orașelor din nordul Italiei creată în sec. 12) sau state (de ex. Liga Țărilor Arabe sau „Liga Națiunilor") constituită în jurul unor interese sau obiective comune. În unele cazuri, **l.** reprezintă un stadiu embrionar, premergător organizării unui partid politic (ex. „Liga comuniștilor", prima organizație comunistă a proletariatului, creată de K. Marx și Fr. Engels în 1847). **2.** (În sens restrîns, în vocabularul politic francez) Organizație politică a cărei acțiune se desfășoară în afara cadrului electoral și parlamentar și se exprimă prin propagandă și agitație, putînd îmbrăca însă, după împrejurări, și forme violente.

(O. T.)

Scanned with OKEN Scanner

Lobby (cuv. engl.; lat. *lobia, lobium* „hol deschis"), termen semnificînd, în S.U.A., la origine, coridorul principal al Capitoliului, din Washington, frecventat de persoane interesate în legislaţie; de aici, prin extensie, el desemnează, sub o denumire colectivă, persoanele din afară care apar în faţa corpului legislativ sau a unora din comitetele sale, ori, mai ales, caută să influenţeze procesul legislativ. Ca verb **l.** semnifică actele şi eforturile celor care tind să influenţeze legislaţia. Practica, „lobbying"-ului este atît de răspîndită în S.U.A. (intitulată, din această cauză, „guvernul invizibil" sau „a treia cameră"), încît dacă în trecut doar unele state au încercat s-o reglementeze, prin titlul III al Actului de reorganizare legislativă din 2 august 1946 reglementarea sa juridică s-a impus la nivel federal. Ea cere „lobbyists"-ilor să se înregistreze, dînd şi numele persoanelor care îi folosesc şi cuantumul remuneraţiilor pe care le primesc, obligîndu-i să facă rapoarte trimestriale asupra sumelor primite şi plătite pentru a influenţa legislaţia şi să indice numele mijloacelor de comunicare în masă în care au publicat sau au determinat apariţia unor articole sau mesaje în slujba acţiunilor lor. Pentru a preciza natura „lobbying"-ului, trebuie remarcat că dacă la început demersurile tipice acestuia erau întreprinse de agenţi sau reprezentanţi nemijlociţi ai *grupurilor de presiune*, cu timpul s-au constituit agenţii specializate în „lobbying", care-şi închiriază serviciile lor *grupurilor de interes* sau *grupurilor de presiune*, chiar dacă unele din acestea şi-au păstrat propriile lor organisme de intervenţie. Respectiva situaţie impune o distincţie: dacă **l.** este o organizaţie tehnică sau lucrativă care serveşte grupurilor de presiune ca mijloc de acţiune, atunci el este un pseudo-grup de presiune (M. Duverger); dacă **l.** are el însuşi o anumită coloratură socială sau politică, făcînd presiune în favoarea unor anumite interese sau grupuri şi refuzînd s-o facă pentru alţii, el este un grup de presiune. În literatura mai recentă din S.U.A. se vehiculează ideea unei distincţii nete între vechiul **l.**, al maşinaţiilor şi corupţiei şi noul **l.**, care ar fi cel al documentării şi informaţiei, folosind tehnicile moderne de persuasiune şi acţionînd în numele *interesului public*. Tendinţa, în mare măsură falsificatoare şi idilizantă, se încadrează în doctrinele contemporane ale *dezideologizării* şi *depolitizării*. În realitate, „*vechiul* **l.**", cu procedeele sale, n-a dispărut, iar în ceea ce priveşte „*noul* **l.**", el nu face decît să adauge mijloace mai rafinate, fiind o „specie de gigantică ipocrizie care prezintă fenomenele într-o lumină deformantă" (J. Meynaud), împotriva căreia este mult mai greu de luptat. În esenţă, „lobby"-ismul constituie un mijloc specific, exterior mecanismelor obişnuite constituţionale, care, în condiţiile capitalismului monopolist de stat, facilitează impunerea mai eficace a unor interese privilegiate, de grup, în procesul decizional. *(O. T.)*

Lock-out (engl. *to lock out* „a încuia uşa şi a împiedica pe cineva să intre"), mijloc de luptă al burgheziei împotriva clasei muncitoare constînd în închiderea premeditată de către patronat a întreprinderii, pe un anumit termen, refuzînd astfel muncitorilor dreptul la muncă şi denunţînd unilateral şi abuziv contractul de muncă. **L.-o.** are ca scop fie lichidarea unei mişcări greviste, înfrîngerea rezistenţei muncitorilor fără satisfacerea revendicărilor lor, fie prevenirea unor revendicări din partea acestora. Pentru a contracara **l.-o.** muncitorii recurg la ocuparea întreprinderilor. V. şi *grevă*. *(O. T.)*

Scanned with OKEN Scanner

Loialitate (fr. *loi* „lege"), fidelitate față de respectarea angajamentelor, supunere față de regulile onoarei și ale probității. În domeniul moral mai are și accepțiunea de sinceritate, cinste, justețe. În politologie, prin **l.** se înțelege respectarea prescripțiilor legilor și ale celorlalte acte normative, credința în justețea legilor și a puterii existente (uneori doar în mod formal), îndeplinirea obligațiilor asumate în calitate de cetățean față de patrie, supunerea față de organele puterii de stat sau față de statutul și normele unei organizații politice la care individul aderă sau din care face parte. **L.** însemnînd supunerea față de puterea existentă presupune și o atitudine binevoitoare față de ea, concretizată în renunțarea la orice acțiuni reprobabile și răuvoitoare. În relațiile internaționale prin **l.** se înțelege respectarea benevolă a obligațiilor asumate prin tratate, în alte acte de drept internațional în limitele principiilor unanim recunoscute ale dreptului internațional, ducerea unei politici internaționale în spiritul conlucrării pașnice și reciproc avantajoase între națiuni în vederea instaurării unei păci și a unei securități durabile în lume.

(L. L.)

Lumea a treia, expresie folosită în literatura socio-economică și politică mondială, în special în cea occidentală, pentru a defini grupul țărilor în curs de dezvoltare nesocialiste. Uneori, este utilizat și în scopul de a delimita grupul țărilor în curs de dezvoltare nealiniate (indiferent dacă fac parte sau nu, în mod oficial, din mișcarea de nealiniere), țări ale căror popoare luptă pentru afirmarea independentă, de sine stătătoare, pentru progres economico-social. Apariția și folosirea expresiei de **l. a t.** sînt legate, într-o anumită măsură, de faptul că statisticile internaționale — dintr-o serie de rațiuni, în primul rînd de ordin practic (culegerea, compatibilitatea, comparabilitatea datelor etc.) — utilizează, de regulă, următoarea clasificare: țări socialiste, țări capitaliste dezvoltate, țări în curs de dezvoltare, acestea din urmă fiind cele considerate a constitui așa-numita **l. a t.** (de pildă, O.N.U. și instituțiile sale specializate folosesc, practic, această clasificare, în formulările: țări cu economie planificată; țări dezvoltate cu economie de piață; țări în curs de dezvoltare). Faptul că nu are la bază un criteriu precis — fie economic, fie politic — ceea ce creează, dealtfel, posibilitatea de a i se atribui accepțiuni diferite, face ca expresia **l. a t.** să poată fi preluată și utilizată doar cu anumite rezerve.

(I. Ș.)

Luminism, curent de gîndire caracteristic epocii de pregătire și desfășurare a revoluțiilor antifeudale, burgheze, ce s-a manifestat pe variate planuri ale creației spirituale: în filozofie, în teoria despre societate, în concepțiile politice, în literatură. Îndreptîndu-se împotriva rînduielilor feudale și a ideologiei respective, **l.** a atacat obscurantismul medieval cu dogmele și prejudecățile sale, dorind a le înfrînge prin forța luminilor rațiunii omenești. Luminarea poporului, răspîndirea luminilor științei, culturii, în vederea reorganizării raționale a instituțiilor sociale, sînt obiectivele curentului. Din punct de vedere teoretic, **l.** se întemeiază pe o concepție idealistă asupra istoriei, pe ideea rolului determinant al unor factori ideali — concepții, opinia publică etc. — în dezvoltarea societății; de aici iluzia ce-l caracterizează că acțiunea de luminare poate hotărî prin sine însăși — fără mijlocirea practicii revoluționare — transformarea rînduielilor sociale. Respingînd viziunea creaționistă, providențialistă despre societate, considerînd că oamenii își fac singuri istoria, **l.** își întemeiază concepția politică pe înțelegerea statului

ca un produs social, înfăptuind în acest domeniu, cum arată Marx, o schimbare tot atît de profundă ca cea realizată de Copernic în ştiinţele naturii. Concepţia politică luministă se concretizează în modul cel mai pregnant în teoria *contractului social*. Aceasta — şi întreaga viziune luministă asupra societăţii — se întemeiază pe iluzia rolului primordial, determinant al relaţiilor şi instituţiilor politice şi juridice în viaţa societăţii, pe nedescoperirea, în spatele lor, a relaţiilor economice, determinante. Această iluzie se datorează, la rîndul ei, specificului orînduirii feudale, împărţirii în stări cu statut politic şi juridic inegal, sistemului constrîngerii extra-economice şi al dependenţelor personale, care au mascat rolul hotărîtor al relaţiilor de producţie şi al intereselor fundamentale de clasă. De aici provine, în ideologia luministă, fixarea ca obiectiv politic de bază a desfiinţării inegalităţii politice şi juridice a oamenilor şi credinţa că prin aceasta se va realiza egalitatea socială deplină, iar rînduielile sociale vor deveni „drepte şi raţionale". Limitele de clasă burgheze ale **l.** au devenit evidente în perioada trecerii de la feudalism la capitalism. **L.** românesc (reprezentat prin gînditorii Şcolii ardelene, Samuil Micu, Gheorghe Şincai, Petru Maior, Ion Budai-Deleanu, precum şi Ion Eliade Rădulescu ş.a.) a îndeplinit o funcţie ideologică şi politică progresistă, militînd pentru emanciparea politică, naţională şi socială a poporului român. V. şi *contractul social, iluminismul politic românesc*. *(A.R.)*

Lumpenproletariat (germ. *lump* „haimana, lichea"), în literatura sociologică şi politologică, cu deosebire de factură germană, **l.** este definit ca fiind stratul cel mai de jos în structura ierarhică a societăţii capitaliste, caracterizat prin: componenţă eterogenă, cuprinzînd elemente declasate, decăzute din variate clase şi straturi ale societăţii; situarea în afara diviziunii sociale a activităţilor, în afara muncii socialmente utile; privarea, în consecinţă, de venituri constante, traiul din expediente; pauperismul. O creştere însemnată a **l.** s-a înregistrat în sec. 19 şi la începutul sec. 20, în special în marile oraşe, ca un „produs secundar" al industrializării şi urbanizării capitaliste, cuprinzînd „existenţele ratate", elemente care n-au rezistat concurenţei capitaliste, împinse la periferia societăţii şi din care se recrutau importante contingente de delincvenţi de tot felul (hoţi, cartofori, prostituate etc.). Clasicii marxism-leninismului au subliniat că fizionomia morală şi politică a **l.** este o expresie caricaturală a fizionomici clasei dominante în societatea capitalistă. Sub aspect politic, **l.** se caracterizează îndeosebi prin instabilitate; datorită pauperismului său, este sensibil la agitaţia demagogică, fiind totodată lipsit de scrupule morale sau principii politice. De aceea, **l.**, în opoziţie cu pretenţiile unor autori anarhişti, a fost folosit deseori ca masă de manevră, pe arena politică, în slujba celor mai reacţionare forţe ale societăţii. Astfel, mişcările fasciste au apelat deseori la **l.**, folosindu-l ca „o forţă de şoc" în lupta pentru putere. Engels a recomandat cu insistenţă proletariatului revoluţionar să se delimiteze cu stricteţe de **l.** şi în cazul unor *situaţii revoluţionare* să-l neutralizeze. *(A.R.)*

Lupta de clasă, fenomen social inerent, lege obiectivă şi forţă motrice a dezvoltării, caracteristic formaţiunilor sociale antagoniste. **L. de c.** izvorăşte din antagonismele generate, între clasele sociale principale, de proprietatea privată asupra mijloacelor de pro-

Scanned with OKEN Scanner

ducție: interesele fundamentale ale acestor clase sînt opuse, fiind exclusă posibilitatea „armoniei" sau consensului; numai prin luptă se decide ocuparea și menținerea poziției dominante în structura ierarhică a societății, forță motrice nemijlocită a dezvoltării sociale, în care se oglindesc și prin care se rezolvă contradicțiile fundamentale, economice ale societății. Istoria tuturor formațiunilor sociale antagoniste este istoria **l. de c.** În mod latent sau fățiș, pe căi diferite și cu mijloace variate, în diferite grade de intensitate, **l. de c.** se desfășoară pe toate tărîmurile principale ale activității sociale, pe plan economic, politic și ideologic. Pe plan economic, clasele exploatate luptă pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață și de muncă: sabotarea producției și refuzul de a plăti dările în formațiunile antagoniste precapitaliste, grevele în capitalism constituie forme ale luptei economice. Pe plan politic se desfășoară lupta pentru cucerirea, respectiv păstrarea și exercitarea puterii de stat, aceasta constituind principalul mijloc al realizării intereselor fundamentale ale claselor. Forme ale **l. de c.** pe plan politic sînt răscoalele și revoluțiile în formațiunile antagoniste precapitaliste, luptele electorale, grevele politice, demonstrațiile și mitingurile, insurecția armată și revoluția în capitalism. Pe tărîm economic, se pot înfrunta părți ale claselor opuse; în lupta politică, clasele se înfruntă ca clase, miza fiind totdeauna legată nu de interese parțiale, particulare, ci de interese generale și fundamentale. **L. de c.** politică are un substrat economic, dar are prioritate în raport cu lupta economică, deoarece ea vizează problema menținerii sau înlăturării, depășirii întregului sistem social dat al antagonismelor de clasă. Din același motiv, lupta politică este prioritară și în raport cu lupta ideologică; aceasta din urmă se desfășoară pentru orientarea și justificarea acțiunii practice a claselor respective. La desfășurarea **l. de c.** participă într-un fel sau altul și clasele și straturile intermediare ale societății, ca aliate sau rezerve ale claselor principale opuse. În zilele noastre, numeroși sociologi și politologi, adepți ai teoriilor „societății industriale" și „postindustriale", neagă existența **l. de c.** în capitalism, poziție infirmată de realitățile social-politice din țările capitaliste dezvoltate. Sociologii și politologii marxiști se preocupă de studierea noilor condiții, forme și metode în care se desfășoară **l. de c.**, insistînd îndeosebi asupra problemei aliaților clasei muncitoare. Demonstrînd caracterul legic al **l. de c.** în societățile bazate pe exploatare, teoria marxist-leninistă relieefează faptul că **l. de c.** duce în mod necesar la *revoluția socialistă*, la instaurarea dictaturii proletariatului, care la rîndul ei constituie premisa trecerii la desființarea tuturor claselor. **L. de c.** continuă și după victoria revoluției socialiste pînă la desființarea definitivă a fostelor clase exploatatoare. Marxiștii au combătut teza greșită și dăunătoare a ascuțirii continue a **l. de c.** pe măsura înaintării spre socialism, evidențiind faptul că intensitatea ei depinde de gradul de împotrivire a fostelor clase exploatatoare. În socialism dispare baza obiectivă pentru **l. de c.** Deosebirile existente între clasele sociale aliate se șterg treptat în procesul de *omogenizare socială* și ele nu impietează asupra unității politice a întregului popor. *(A.R.)*

M

Machiavellism (de la numele lui Machiavelli), atitudine, conduită politică lipsită de scrupule morale, care folosește orice mijloc pentru atingerea scopului politic propus, pe baza devizei: „scopul scuză mijloacele". Într-un sens mai larg, **m.** denotă subordonarea moralei față de politică. **M.**este metoda folosită în politică de forțele reacționare. Sensul peiorativ al termenului se bazează pe o neînțelegere sau răstălmăcire a ideilor marelui gînditor renascentist. Machiavelli cerea într-adevăr subordonarea tuturor mijloacelor atingerii scopului politic, dar scopul politic concret pe care-l avea în vedere Machiavelli era unul progresist în acea vreme, făurirea unității naționale a Italiei, apărarea și mărirea puterii patriei. În sensul originar al termenului, **m.** însemna ridicarea binelui patriei asupra binelui individual. Spre deosebire de pozițiile care ridică morala deasupra politicii (Kant și neokantienii) și a celor care subordonează morala politicii, marxismul a descoperit concordanța dintre politica și morala unei sau altei clase. Marxismul promovează o politică umanistă, cu un profund conținut moral și o morală strîns legată de politica de transformare revoluționară a societății. V. și *morală și politică, renașterea.* *(N.K.)*

Malthusianism, teorie a determinismului demografic „negativ", întemeiată de economistul englez Thomas Robert Malthus (1766—1834), reluată după cel de-al doilea război mondial de orientarea neomalthusiană (William Vogt și alții), după care creșterea numerică a populației ar constitui o piedică a dezvoltării societății sau chiar o amenințare a temeliilor existenței sale. **M.** pornește de la constatarea existenței în societatea capitalistă a unei suprapopulații — a unei categorii de populații care nu-și află locul în circuitul economic — pe care o consideră suprapopulație absolută, principial neîncadrabilă, datorită creșterii „excesive" a populației. Postulînd existența unei legi a decalajului inevitabil între creșterea mijloacelor de subsistență (în progresie aritmetică) și creșterea numărului populației (în progresie geometrică), Malthus a preconizat ca „frînă preventivă", pentru încetinirea ritmului de creștere a populației, abținerea de la căsătorie și procreare, cu deosebire a straturilor „de jos". Marx a demonstrat că **m.** este o concepție vulgară, neștiințifică, că suprapopulația existentă în societatea capitalistă e relativă, nu absolută; încadrarea sau neîncadrarea în circuitul economic a unei părți a populației este în funcție de natura relațiilor de producție, nu de legi „naturale". Suprapopulația relativă în capitalism constituie „armata de rezervă" a capitalului, prin care se exercită o constantă presiune asupra forței de muncă, care poate fi atrasă în circuitul economic în perioada de prosperitate și ale cărei rînduri sporesc în perioada de

Scanned with OKEN Scanner

criză. Creşterea populaţiei nu se desfăşoară în condiţiile unui nivel constant al forţelor de producţie şi al productivităţii muncii; dimpotrivă, mai ales în urma revoluţiei industriale şi cu atît mai mult în condiţiile revoluţiei tehnico-ştiinţifice contemporane, — ritmul de creştere al forţelor de producţie, al productivităţii muncii şi deci a posibilităţilor de a se asigura mijloacele de subsistenţă necesare depăşeşte — potenţial — ritmul creşterii populaţiei; nu există deci o fatalitate a decalajului postulat de **m.** Statele socialiste nu cunosc fenomenul „armatei de rezervă" datorită caracterului planic al dezvoltării economiei lor, ce are la bază proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie. Neomalthusianismul a relansat concepţia **m.** în perioada decolonizării şi a „exploziei demografice" în „lumea a treia", susţinînd că omenirea e ameninţată prin creşterea excesivă a populaţiei, cu deosebire de ţările subdezvoltate şi propunînd chiar, peste cele propovăduite de Malthus, aplicarea unor „frîne destructive" pentru a se reduce în mod forţat numărul existent al populaţiei în aceste ţări, încercînd astfel să justifice acţiuni vădit şi violent antipopulare, antiumane, agresive. „Explozia demografică" contemporană ridică probleme reale, rezolvabile însă prin dezvoltarea economică a regiunilor subdezvoltate ale lumii şi prin valorificarea deplină a posibilităţilor revoluţiei ştiinţifice-tehnice. V. şi *determinism demografic.* *(A.R.)*

Management (cuv. engl.), activitate de organizare, conducere, administrare a unor organizaţii economice, care se realizează de către persoane special pregătite şi desemnate în funcţii de conducere. Importanţa acestei activităţi a dat naştere unei preocupări susţinute de fundamentare ştiinţifică şi de pregătire organizată, prin şcoli de **m.** a personalului ce urmează să îndeplinească funcţii manager-iale. Teoria conducerii distinge astăzi conducerea în general şi conducere ştiinţifică (scientific management). H. Fayol a definit următoarele funcţii ale conducerii unei întreprinderi: prevederea, organizarea, comanda, coordonarea şi controlul. Conducerea are drept cadru organizatoric organizarea structurală şi ca atare în acestea există o legătură strînsă care se oglindeşte în modul cum se realizează conducerea. Principiile de bază ale conducerii sînt: 1) principiul priorităţii obiectivelor; 2) principiul unităţii de conducere; 3) principiul unităţii de acţiune; 4) principiul nivelului deciziilor; 5) principiul concordanţei dintre autoritate şi responsabilitate; 6) principiul excepţiei. Între metodele moderne de conducere a căror aplicare a determinat obţinerea unor rezultate pozitive sînt: a) conducerea pe bază de directive; b) „brainstorming"-ul; c) reuniunea panel; d) metoda Philips 66; e) metoda conducerii programate. În ţara noastră, rolul de formare a cadrelor de conducere din economie revine „Centrului de perfecţionare a pregătirii cadrelor de conducere din întreprinderi" CEPECA — de pe lîngă Academia „Ştefan Gheorghiu". *(P.G.)*

Manipulare (lat. *manipulatio* „mînuire a unui lucru"), acţiune de conducere, care, prin diferite procedee, impune celor conduşi o anumită conduită, fără a recurge la mijloacele constrîngerii deschise, lăsînd şi cultivînd chiar la subiecţii în cauză impresia că ei acţionează conform propriei lor voinţe şi propriilor lor interese. **M.** depersonalizează subiectul care îi este supus, îl transformă în obiectiv pasiv, în simplu mijloc pentru realizarea unor scopuri exterioare faţă

de el. Obiectul preferat al acțiunilor manipulatorii — și totodată produsul acestor acțiuni — este tipul conformistului. **M.** este denunțată de politologii și sociologii cu atitudine critică la adresa capitalismului contemporan ca fiind o expresie a caracterului în mod nou represiv al acestei societăți, o acțiune prin care masele sînt determinate să se comporte în modul și în sensul dorit de „elita dominantă", de vîrfurile monopoliste, fără a-și da seama de aceasta. V. și *conformism*, *conducere*. *(A.R.)*

Marcuseanism, teorie filozofică, sociologică și politică despre societatea capitalistă contemporană elaborată de Herbert Marcuse, profesor de filozofie și științe politice la Universitatea San Diego (S.U.A.), al cărui nume a pătruns în actualitatea ideologică, îndeosebi în cursul mișcărilor studențești din țările occidentale în anii 1968—1970, pe care le-a legitimat teoretic și inspirat într-o oarecare măsură. După ce multă vreme analiza politică expresă a lipsit din opera sa, în ultimele sale lucrări, îndeosebi în cele de după 1968, H. Marcuse manifestă un interes nemijlocit pentru surprinderea configurației forțelor politice efectiv sau virtual revoluționare în societatea capitalistă contemporană („Das Ende der Utopie", 1968; „Rééxamen du concept de révolution", 1968; „Vers la libération", 1969; „Counterrevolution and revolt", 1973). Concepția marcuseană exprimă poziția intelectualității protestatare din țările capitaliste avansate, rămînînd atașată unor idealuri umaniste de emancipare socială, desfășoară o critică a fenomenelor de represiune și *manipulare* care însoțesc societatea capitalistă contemporană, fără a putea conjuga această critică cu mișcarea și lupta revoluționară a clasei muncitoare. Marcuse este ostil reformismului, considerînd că orice demers în soluționarea contradicțiilor capitalismului trebuie să se raporteze la ansamblul social, pentru a evita fidelitatea și prizonieratul față de bazele acestuia. Marcuse respinge eventualele paleative ale ideii de revoluție: *tehnocratismul*, teza integrării pașnice în socialism, ideea unui masiv vot popular în favoarea socialismului etc. El se declară de acord cu teza lui Lenin după care reformele sînt avenite sub condiția de a nu se ignora limitele și insuficiențele lor, precum și faptul că trebuie să se treacă la un moment dat la revoluție. Un răspuns clar al lui Marcuse în privința necesității preluării puterii politice de către forțele revoluționare prin *revoluția socialistă* lipsește însă din opera sa. După ce mult timp a fost adeptul ideii dezintegrării instantanee a sistemului, ca urmare a unei crize și a dobîndirii imediate a autonomiei de către persoanele private, astăzi Marcuse înclină să recunoască necesitatea unui partid politic menit să ridice conștiința și să conducă lupta maselor spre revoluție. Caracteristică concepției marcusiene este teza „integrării politice" a clasei muncitoare în sistemul capitalist contemporan (în primul rînd în S.U.A.) datorită efectelor expansiunii tehnologice, ale creșterii nivelului de trai, pe fondul unei tendințe de „unidimensionalitate" a vieții, constînd în atenuarea și ștergerea contradicțiilor, integrarea factorilor de opoziție și schimbare în societatea industrială avansată de tip capitalist. Marcuse ajunge astfel la teza despre „absența agentului schimbării revoluționare". El admite însă că există forțe virtual revoluționare, interioare marilor metropole capitaliste (opoziția intelectualității, mai ales a studenților, revolta etico-sexuală, sectoarele neintegrate ale clasei muncitoare—

Scanned with OKEN Scanner

considerate toate „grupe marginale") și exterioare acestora (lupta de eliberare națională), respingînd însă ideea „revoluției tehnocratice". Marcuse consideră că minoritățile naționale și rasiale neprivilegiate (și ele „grupe marginale") ale marilor metropole capitaliste pot contribui de asemenea la dezintegrarea sistemului. Răspunsul lui Marcuse la întrebarea asupra forței sociale obiectiv capabile nu numai să provoace criza sistemului și să contribuie la înlăturarea lui, ci să-l pună practic în cauză și să-l revoluționeze, este mai clar conturat în ultimele lucrări în care el recunoaște că și în timpul nostru clasa muncitoare rămîne baza umană a producției capitaliste, sursa plusvalorii și, prin urmare, singura forță socială avînd capacitatea de a înfăptui revoluția. Susținînd însă și teza „integrării politice" a clasei muncitoare în capitalismul contemporan, caracteristică ideologilor „societății de consum", Marcuse nu poate înlătura distanța care separă punctul său de vedere de principiile concepției revoluționare marxist-leniniste. Cu toate insuficiențele concepției sale politice Marcuse se înscrie în șirul gînditorilor progresiști ai timpului nostru.

(A.M.)

Marxism, „sistemul de concepții și doctrina lui Marx" (Lenin). Karl Marx (1818—1883) și Friedrich Engels (1820—1895) au ajuns încă în tinerețe la descoperirea menirii istorice a proletariatului modern, a necesității înarmării lui cu o teorie științifică și revoluționară. Elaborarea acestei doctrine — o veritabilă revoluție în istoria gîndirii umane — a fost opera comună a celor doi dascăli ai mișcării comuniste mondiale, legați printr-o colaborare și prietenie devenite legendare. Engels sublinia mereu meritul principal al lui Marx în elaborarea doctrinei lor comune, fapt ce explică și justifică denumirea acesteia. Călăuză în acțiunea de transformare revoluționară a societății, **m.** este un sistem închegat și armonios de gîndire, tezele sale fundamentale fiind legate într-o interdependență dialectică. Dintre numeroasele și importantele descoperiri prin care Marx și-a înscris numele în istoria științelor, Engels releva în special două: prima este revoluția săvîrșită de **m.** în întreaga concepție despre istoria universală, crearea concepției materialiste asupra societății și istoriei, iar cealaltă este dezvăluirea felului în care are loc în sînul societății capitaliste exploatarea muncitorilor. Cele două descoperiri (cărora, în **m.** le corespund două mari discipline, materialismul istoric și economia politică) constituie temelia transformării socialismului în știință, adică a socialismului științific — ideologia politică a **m.** Pe baza acestor considerente formulate de Engels și preluate, mai tîrziu, de Lenin, s-a vorbit mult timp despre cele trei părți constitutive ale **m.** (materialismul dialectic și materialismul istoric, economia politică, socialismul științific). Fără a micșora importanța covîrșitoare a acestor discipline în cadrul **m.**, se cuvine subliniat faptul că, pe parcursul dezvoltării sale, **m.** a depășit granițele a doar trei ramuri de știință, afirmîndu-se ca teorie și metodă revoluționară în *toate* domeniile gîndirii, punîndu-și puternic amprenta asupra vieții spirituale contemporane. Teoria politică marxistă este organic legată de filozofia, sociologia, economia politică marxistă; ideile politice străbat întreaga creație teoretică a fondatorilor **m.** Exegeții săi par să fie unanim de acord în ce privește locul și rolul central al categoriei de praxis social în edificiul teoretic al **m.** Practica socială, în înțelesul marxist al ter-

Scanned with OKEN Scanner

menului, orientată spre transformarea realității include ca element hotărîtor, alături de practica productivă, practica social-politică. Legea concordanței relațiilor de producție cu caracterul și nivelul forțelor productive, conceperea luptei de clasă ca forță motrice a dezvoltării istorice a societății, considerarea revoluțiilor sociale ca necesitate istorică și ca „locomotive" ale acestei dezvoltări, fundamentarea rolului hotărîtor al maselor populare în făurirea istoriei — aceste teze științifice fundamentale ale lui Marx și Engels proiectează pe prim plan importanța practicii politice în viața și dezvoltarea socială. De la primele și pînă la ultimele lor lucrări, Marx și Engels s-au ocupat în mod aprofundat de fenomenul politic, fapt impus cu necesitate de cauza căreia și-au închinat viața — emanciparea, prin lupta revoluționară, a proletariatului, crearea partidului revoluționar al clasei muncitoare. Descoperirea esenței politicului, a adevăratului rol pe care acesta îl joacă în sistemul social și în dezvoltarea succesivă a formațiunilor social-economice a fost legată de fundamentarea concepției materialiste asupra societății și istoriei. Considerarea factorului politic (și juridic) ca determinant în viața și dezvoltarea socială, în istorie, a fost una din manifestările caracteristice ale idealismului istoric. Drumul spre elaborarea materialismului istoric a trecut prin dezvăluirea esenței, rădăcinilor istorice, sociale, de clasă și gnoseologice ale idealismului istoric, prin depășirea acestuia cu ajutorul descoperirii adevăratului factor determinant al vieții și dezvoltării sociale în producția materială, ceea ce a permis explicarea științifică a locului și rolului tuturor factorilor sociali — inclusiv a celui politic — în cadrul sistemului social total. Teoria politică marxistă se fundamentează pe relevarea faptului că mișcările, luptele politice reprezintă, în ultimă instanță, manifestări ale unor interese economice fundamentale, că toate luptele de emancipare a claselor, cu toată forma lor în mod necesar politică, gravitează în jurul emancipării economice. Teoria dialectică suplă a determinismului social constituie elementul hotărîtor al aportului excepțional, novator, adus de către Marx și Engels în fundamentarea științelor socio-umane. Relevarea rolului determinant al existenței sociale față de conștiința socială, al structurii economice a societății (al bazei economice) față de suprastructura politică și juridică, al modului de producție a vieții materiale față de procesul vieții politice și spirituale, dezvăluirea — pe temelia determinismului social — a raporturilor dialectice dintre diferitele „paliere" ale structurii formațiunii social-economice a permis surprinderea legilor sociale obiective, printre care și a legităților politicului. Prin materialismul istoric al lui Marx, haosului și arbitrarului care domniseră pînă atunci în concepțiile despre istorie și politică le-a luat locul „o teorie științifică uimitor de unitară și armonioasă" (Lenin). **M.** abordează politicul în perspectiva sistemului social total, dezvăluind în acest cadru interacțiunea dialectică și de clasă a societății. Explicarea științifică a esenței, a legității și funcționalității specifice a politicului a însemnat totodată demistificarea acestuia prin etalarea naturii reale a puterii politice ca dominație de clasă. **M.** a relevat că modul de existență politic al omului și al societății nu este constitutiv pentru esența umană și socială, politicul fiind un fenomen istoric și

Scanned with OKEN Scanner

derivat. Totodată el a destrămat iluzia că viaţa politică ar avea o istorie independentă, că luptele politice s-ar duce doar în numele unor principii şi nu ar fi lupte de clasă. Prin toate acestea, **m.** a conferit un conţinut nou, autentic ştiinţific categoriilor tradiţionale ale ştiinţei politice (*politică, putere politică, stat, partid, dictatură, democraţie, libertate, război* etc.), elaborînd şi categorii noi (*suprastructura politică, organizarea politică a societăţii*, tip de stat etc.). În locul procedeelor speculative caracteristice filozofiei sociale şi politice anterioare, **m.** a promovat analiza fenomenelor sociale şi politice reale. După cum în locul meditaţiei asupra societăţii „în general", Marx a întreprins studiul profund şi multilateral al unei singure formaţiuni social-economice, a celei capitaliste, dezvăluind legile economice şi sociale ale acesteia şi surprinzînd, prin această analiză, legile generale ale dezvoltării societăţii omeneşti. În domeniul politic **m.** s-a orientat spre cercetarea cu metode adecvate, verificabile, a fenomenelor şi proceselor politice reale. Descoperind legile obiective ale dezvoltării sociale, **m.** a dovedit în mod ştiinţific inevitabilitatea pieirii capitalismului, a victoriei orînduirii socialiste prin revoluţie proletară. Desfăşurarea ulterioară a istoriei societăţii a confirmat în mod strălucit puterea de previziune a **m.** Prin dezvăluirea direcţiei generale a dezvoltării istorice, a legilor-tendinţe, se creează premisele transformării practicii social-politice într-o activitate istorică conştientă, realizîndu-se joncţiunea dintre teorie şi practică, proprie **m.** Unitatea dintre teorie şi practică în **m.** are un caracter dinamic, este un proces care se produce şi se reproduce pe trepte mereu superioare, favorizînd în egală măsură conştientizarea practicii şi viabilitatea teoriei, a ştiinţei însăşi. Înfăptuirea acestui principiu conferă **m.** rolul de instrument teoretic în transformarea practică, revoluţionară, a societăţii. În toate analizele sale întreprinse, **m.** a promovat principiul istorismului, al abordării fenomenelor sociale şi politice în geneza, mişcarea şi dezvoltarea lor, reliefînd cu pregnanţă valenţele critice şi revoluţionare ale dialecticii materialiste. Principiul „analizei concrete a situaţiei concrete", luarea în considerare a conexiunilor şi interdependenţelor, recunoaşterea unităţii dintre istoric şi logic, a corelaţiilor organice dintre factorii obiectivi şi subiectivi, dintre necesar şi contingent, posibil şi real, general şi particular etc. sînt caracteristice metodei marxiste de abordare a fenomenelor sociale şi politice. Reprezentînd o teorie şi o metodă consecvent ştiinţifice, **m.** îi este străin obiectivismul; el îmbină în mod armonios deplina obiectivitate cu puternica afirmare a spiritului partinic. Uriaşa realizare ştiinţifică a **m.** a fost posibilă în primul rînd datorită situării consecvente a întemeietorilor lui pe poziţiile clasei consecvent revoluţionare — ale clasei muncitoare — a cărei menire istorică este crearea societăţii socialiste şi comuniste. Tocmai o asemenea partinitate a permis transformarea socialismului în ştiinţă, elaborarea unei teorii sociale şi politice profund ştiinţifice. Unitatea dintre obiectivitate şi partinitate în **m.** reprezintă de fapt îmbinarea armonioasă a spiritului ştiinţific, cu spiritul revoluţionar. Respingerea de către **m.** a criticilor moralizatoare la adresa realităţilor sociale şi politice, înlocuirea unor asemenea critici cu analize riguros ştiinţifice s-a făcut odată cu formularea, adoptarea şi afirmarea celor mai generoase idealuri din istoria omenirii, idealuri fundamentate pe terenul real al practicii sociale revo-

Scanned with OKEN Scanner

luţionare. Deviza formulată de Engels după care „teoria noastră nu este o dogmă ci o călăuză în acţiune" a fost tradusă în viaţă de înşişi întemeietorii **m.**, care, după ce au pus bazele doctrinei lor, au dezvoltat-o şi au perfecţionat-o pe tot parcursul vieţii lor, îmbogăţind-o cu noi idei şi concluzii deduse din dezvoltarea ştiinţelor şi din practica revoluţionară a maselor. În epoca ulterioară morţii fondatorilor **m.**, V.I. Lenin a ridicat pe o nouă treaptă doctrina marxistă. Datorită uriaşei contribuţii a lui V.I. Lenin la dezvoltarea creatoare a **m.**, numele lui a devenit inseparabil de această doctrină, **m.** epocii contemporane purtînd pe deplin temei denumirea de *marxism-leninism*. **M.** este o ştiinţă vie, care se dezvoltă şi se îmbogăţeşte necontenit, sintetizînd experienţa istorică şi concluziile dezvoltării sociale. Elaborînd această învăţătură, ale cărei adevăruri sînt confirmate de viaţă, clasicii marxismului nu puteau să dea răspunsuri definitive tuturor problemelor concrete pe care le-a ridicat evoluţia ulterioară a societăţii. Studierea şi rezolvarea acestor probleme este o îndatorire şi un drept inalienabil al fiecărui partid marxist-leninist. **M.** — se subliniază în Programul P.C.R. — nu este şi nu poate fi o concepţie închisă, încheiată odată pentru totdeauna, nu elaborează scheme valabile în orice condiţii şi pentru orice etapă. Pe baza experienţei mişcării muncitoreşti şi a dezvoltării sociale din propria sa ţară, prin aplicarea învăţăturilor general-valabile ale **m.**, prin gîndire cutezătoare în condiţiile unei lumi în profundă schimbare revoluţionară şi marcată de revoluţia ştiinţifică-tehnică, fiecare partid marxist-leninist poate contribui la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste. Evident, nu contrazice **m.**, dimpotrivă, rezultă din spiritul acestuia faptul că linia generală a diferitelor partide comuniste în procesul de construcţie a societăţii socialiste şi comuniste ţine cont de condiţiile concrete, de tradiţiile istorice-naţionale, de experienţa specifică a fiecărei ţări şi, în consecinţă, există în mod necesar unele deosebiri în ce priveşte caracterul contribuţiei aduse de ele la dezvoltarea creatoare a **m.** Nimeni nu poate pretinde că deţine monopolul adevărurilor **m.** „Marxism-leninismul nu este proprietatea nimănui; el este o concepţie ştiinţifică, şi numai în măsura în care toţi oamenii politici, toţi oamenii de ştiinţă, toţi oamenii care gîndesc analizează dezvoltarea socială bazîndu-se pe această concepţie, pe ideile materialismului dialectic şi istoric, pot trage concluzii juste despre dezvoltarea societăţii, pot găsi soluţii adecvate problemelor pe care le ridică viaţa" (Nicolae Ceauşescu). Pentru România, **m.** autentic, creator, este reprezentat prin documentele de partid, prin Programul P.C.R., prin gîndirea revoluţionară consecventă a Secretarului general al Partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, proeminentă personalitate a mişcării comuniste internaţionale şi a vieţii politice mondiale. Înfăţişarea lumii contemporane se schimbă pe zi ce trece în direcţia prevăzută de fondatorii **m.**, datorită activităţii revoluţionare a unor uriaşe mase populare înarmate cu învăţătura marxistă. Transformînd socialismul din utopie în ştiinţă, umanismul în program concret de acţiune, emanciparea umană în scop final al celei mai grandioase mişcări revoluţionare din istorie, **m.** se bucură de o uriaşă răspîndire şi forţă de atracţie, aşezîndu-se în axul mişcărilor de idei, al vieţii politice şi spirituale din zilele noastre. Filozofi, sociologi, politologi nemarxişti sau chiar antimarxişti consideră că spiri-

tualitatea ultimului secol se caracterizează printr-un dialog necontenit cu Marx. Teze importante ale **m.** au pătruns în mai toate ramurile ştiinţei contemporane, inclusiv în filozofia, sociologia, politologia etc. de factură nemarxistă. Este de notorietate înrîurirea exercitată de **m.** asupra unor gînditori şi savanţi renumiţi, influenţă recunoscută şi afirmată de cei în cauză. Gîndurile şi ideile lui Marx îşi dovedesc din plin, peste secole, inepuizabila lor bogăţie şi fecunditate; „învăţătura lui Marx este atotputernică, pentru că este justă" (Lenin). Studiul **m.** mobilizează imense forţe intelectuale. Spre deosebire de „marxologi" şi „marxieni", marxiştii consecvenţi se disting prin convingeri profunde, ataşament şi angajare comuniste, prin îmbinarea armonioasă a fidelităţii faţă de învăţăturile general-valabile ale **m.** cu *creativitatea*, prin străduinţa şi efortul de a-l folosi drept călăuză în acţiune şi sursă de idealuri în transformarea revoluţionară a societăţii. V. şi *comunism*, *leninism*, *Programul P.C.R.*, *socialism*, *socialism ştiinţific*.

(N.K., O.T.)

Mase populare, concept specific viziunii marxiste, materialist-istorice a societăţii, desemnînd o grupare de forţe sociale cu o structură determinată şi istoriceşte schimbătoare, cu acţiune socială de importanţă primordială. Unele concepţii politice şi sociologice nemarxiste folosesc termeni ca gloată, mulţime, masă, în sens peiorativ şi fără consistenţă ştiinţifică. **M.p.** reprezintă, în toate societăţile postprimitive, majoritatea covîrşitoare a societăţii. În formaţiunile sociale antagoniste, nucleul principal al **m.p.** este format din principala clasă exploatată şi producătoare de bunuri materiale a formaţiunii respective (sclavii, ţăranii înfeudaţi, proletarii industriali); acesteia i se alătură celelalte clase şi straturi exploatate, producătoare de bunuri materiale, precum şi, după caz, alte clase şi straturi, în măsura şi pînă la punctul coincidenţei intereselor acestora cu cele ale claselor şi straturilor de oameni ai muncii, împotriva clasei exploatatoare dominante sau a vîrfurilor guvernante, reacţionare ale acesteia. În societatea socialistă, clasele exploatatoare fiind eliminate din structura socială, masele populare cuprind întreaga populaţie muncitoare a societăţii. Îndeplinind rolul hotărîtor în dezvoltarea istorică a societăţii, **m.p.** produc bunurile materiale necesare existenţei întregii societăţi; activitatea lor stă la temelia tuturor celorlalte activităţi sociale, avînd o importantă contribuţie la construirea edificiului culturii spirituale. Pe plan social-politic, în societăţile antagoniste, **m.p.** constituie forţa hotărîtoare a înfăptuirii marilor transformări revoluţionare, a trecerii de la o formaţiune social-economică la alta nouă, superioară, pe calea revoluţiei. De asemenea, **m.p.** deţin rolul hotărîtor în toate mişcările social-politice progresiste, în mişcările de eliberare naţională sau de apărare a independenţei naţionale, în apărarea păcii, în promovarea dreptăţii sociale. Marx şi Lenin au formulat ideea creşterii progresive, în istorie, a rolului **m.p.** direct proporţional cu amploarea transformărilor social-politice de înfăptuit, concomitent cu dezvoltarea gradului de organizare şi de conştiinţă revoluţionară a lor. Devenind proprietari ai mijloacelor de producţie, producătorii bunurilor materiale şi spirituale, **m.p.** în socialism sînt chemate să participe la conducerea, organizarea, controlul activităţii economice. Pe planul vieţii politice, avînd în frunte clasa muncitoare şi partidul

Scanned with OKEN Scanner

comunist, **m.p.** sînt, pentru prima dată în istorie, antrenate la construirea conștientă a orînduirii noi, la exercitarea efectivă a puterii de stat. De asemenea, se amplifică și contribuția **m.p.** la creația pe tărîmul culturii spirituale. Documentele P.C.R. subliniază cu tărie rolul **m.p.** în determinarea cursului nou, pozitiv, al vieții politice internaționale. În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că trebuie manifestate considerație, respect și încredere deplină în capacitatea maselor populare de a judeca în mod just faptele și evenimentele internaționale, de a deosebi ceea ce este în interesul lor de ceea ce le dăunează, de a acționa pentru apărarea dreptului lor sacru la o viață liberă și demnă, pentru promovarea încrederii și colaborării între națiuni. V. și *clasă socială*, *personalitate*. *(A.R.)*

Mass-media și politica. În ansamblul comunicării umane, comunicarea de masă (**c. de m.**) poate fi considerată ca un subsistem caracterizat îndeosebi prin industrializarea procesului comunicațional și, drept urmare, prin separarea emițătorilor de receptori. Complexitatea crescîndă a comunicării de masă moderne este socotită ca unul dintre factorii care conferă vieții politice contemporane aspecte inedite și — la rîndul lor — tot mai complexe. **C. de m.** ca orice comunicare umană reprezintă un transfer de informație. Dacă am accepta paradigma procesului comunicațional propusă de Lasswell, am constata că, în comparație cu cea interpersonală, **c. de m.** modifică toți cei cinci termeni ai procesului utilizați de autorul citat. Canalul devine o industrie complexă, bazată pe cea mai modernă tehnologie; mesajul tinde să se transforme în spectacol; emițătorul este un profesionist al comunicării, receptorul — o masă nedefinită care, cel puțin potențial, gravitează spre includerea întregii populații naționale și chiar planetare; emițătorul și receptorul nu mai sînt ipostazele succesive ale aceleiași persoane (ca în convorbire), ei apar riguros diferențiați; mesajul nu mai este bidirecțional, ci unidirecțional. Astfel de caracteristici modelează și natura raporturilor dintre **c. de m.** și politologie. În orizontul politologiei **c. de m.** se înfățișează îndeosebi sub dublul aspect de obiect și de instrument. Trăsăturile ei de obiect decurg din modul în care existența sa reală se interferează cu viața politică a societății. Trăsăturile de instrument decurg din modul în care forțele politice ale societății o întrebuințează cu scopul de a exercita o influență politică de amploare generală sau particulară. **1) C. de m.** ca obiect. Comunicarea este inerentă oricărei acțiuni politice. La fel nevoia de a comunica cu o masă cît mai largă. Prin natura ei obiectivă **c. de m.** se plasează într-un punct vital al acțiunii politice. Ca industrie complexă ea presupune mijloace tehnice și economice considerabile. Drept urmare activitatea ei nu poate să nu fie condiționată și controlată de o formă sau alta a proprietății asupra acestor mijloace. La rîndul său această proprietate exercită de obicei — direct sau mediat — funcția dispozitivului de comandă. Statornicind și extinzînd o diviziune specifică a activității sociale: aceea dintre comunicatori și receptori, **c. de m.** creează implicit premisa centralizării comunicării sociale. În plan istoric, această tendință coincide cu cea a centralizării puterii. Cele două tendințe paralele se favorizează reciproc. **C. de m.** facilitează atît circulația socială a informației cît și blocarea, denaturarea, ori standardizarea ei. Prin aceste posibilități contradictorii ea se manifestă ca un factor potențial de

Scanned with OKEN Scanner

consolidare a premiselor democrației dar și de denaturare a acesteia. Tinzînd să-i scindeze pe oameni în sfera comunicării în protagoniști și receptori, ea tinde implicit să favorizeze pasivitatea maselor, de unde cunoscuta formulă a „majorității tăcute". Pe fondul acestor caracteristici, omogenizarea relativă a comunicării poate constitui o circumstanță extrem de eficientă pentru *manipularea* populației. Masa receptorilor mijloacelor de comunicare nu constituie un agregat unitar — ca cea a unui cortegiu de manifestanți — ci suma unor clustere infime, pulverizate în milioane de unități. **C. de m.** duce la fărîmițarea reală a masei. Ea consumă o parte substanțială a timpului liber nu pentru a-i uni pe oameni, ci pentru a-i despărți. De aceea mesajele ei ne-politice (filme, seriale, spectacole de divertisment etc.) au ori pot avea consecințe politice importante, distrăgîndu-i pe oameni de la problemele cele mai arzătoare și formîndu-le deprinderea unei existențe izolate. **2) C. de m.** ca instrument. Întreaga experiență a comunicării moderne demonstrează rezistența minimă a publicului față de anumite tipuri de mesaje (mai ales în cazul televiziunii și — întrucîtva — al radioului). Acestea sînt mesajele audiențelor maxime — seriale, muzică ușoară, filme etc. — care sînt acționate ca vehicule ale mesajelor utile: publicitare sau politice. Disponibilitatea într-o direcție este astfel convertită în manipulare a atenției. Divertismentul inocent devine deschizătorul de drum al influenței politice sau ideologice deliberate. Combinarea mesajului politic cu divertismentul produce o varietate inedită a manipulării: manipularea agreabilă. Contactul liderului politic cu masele se transformă în spectacol care presupune toate elementele performanței de ficțiune artistică (scenariu, decor, text, regie). Retorica politică restrînge astfel energic locul spontaneității în favoarea elaborării, al personalității protagonistului în favoarea travaliului de echipă. **C. de m.** nu se manifestă ca un instrument pasiv pe care acțiunea politică și-l asimilează pur și simplu, ci ca unul care modificînd arsenalul acestei acțiuni modifică într-o măsură remarcabilă și acțiunea însăși. Tocmai complexitatea sa potențială ca obiect explică diversitatea utilizării sale ca instrument. În felul acesta, același obiect, tehnic în mod curent, devine instrumentul unor strategii politice diferite și chiar opuse. În societatea contemporană conceptul de ideologie dominantă implică instrumentalizarea tehnicilor **c. de m.** în conformitate cu interesele generale ale clasei dominante. De aceea valorizarea politică a unor obiecte tehnice identice variază esențial cu natura sistemelor social-politice. Printre funcțiile preponderente ale **c. de m.** în țările capitaliste avansate nu se pot omite cea de vehicul al mesajelor publicitare și cea de evazionism — Lazarsfeld și Merton numesc **c. de m.** unul dintre „cele mai redutabile și eficiente narcotice sociale". În țările în curs de dezvoltare **c. de m.** are mai ales funcții instructive atît în raport cu obiectivele economice (de ex. asimilarea unor tehnologii de producție agricolă) cît și cu cele culturale (alfabetizare, cicluri didactice și de igienă etc.). În țările socialiste **c. de m.** este integrată acțiunii social-economice generale. În opoziție cu funcția de narcotic social, ea este solicitată să contribuie la formarea unui om nou, respectiv a unui arhetip uman care să înlăture opoziția istorică dintre producător și individ, respectiv dintre muncă și creație, dintre planul ontologic și cel epistemolo-

Scanned with OKEN Scanner

gic al existenței, condiție definitorie a societății socialiste. Acesta este sensul general al exigențelor manifestate față de sistemul **c. de m.** din țara noastră de Congresul educației politice și al culturii socialiste, desfășurat în iunie 1976. V. și *comunicație politică*. *(Pavel C.)*

Mașină politică (am. *political machine*), expresie americană utilizată în politologie pentru a desemna o realitate specifică cu deosebire în S.U.A. constînd în organizarea înlăuntrul unui partid a unei fracțiuni sau unui grup care domină și controlează activitatea partidului „cu o precizie de mașină". De regulă **m. p.** se instituie pentru controlul treburilor politice și guvernamentale la scară municipală, districtuală sau statală, în jurul unei persoane (boss) sau unei coterii, care-i dirijează activitatea prin metode de patronaj, supunere sau, mai adesea, prin practici de corupție, în vederea satisfacerii unor interese egoiste de grup. V. și *boss politic*. *(O.T.)*

Menșevism (rusă *menșinstvo* „minoritate"), curent în mișcarea muncitorească din Rusia, format la Congresul al II-lea al Partidului muncitoresc social-democrat din această țară (1903) de către un grup condus de Martov, Plehanov, Akselrod etc., care a rămas în minoritate cu ocazia alegerii organelor conducătoare ale partidului față de adepții lui V.I. Lenin. **M.** a promovat concepții oportuniste și revizioniste, după modelul celor dominante în Internaționala a II-a, și o politică corespunzătoare privind organizarea, activitatea, rolul, strategia și tactica partidului clasei muncitoare. A respins ideile leniniste cu privire la rolul conducător al partidului, *dictatura proletarului*, alianța muncitorească-țărănească, principiul unirii muncitorilor de toate naționalitățile în organizații de clasă unice și alte principii organizatorice ale partidului de tip nou. În concepția menșevicilor, partidul trebuia să fie o organizație largă în care pot intra toți cei ce acceptă programul, plătesc cotizația, fără a avea obligația de a participa la activitatea partidului. Adepți ai „teoriei spontaneității" în mișcarea muncitorească, consideră că revoluția în Rusia, ca și revoluțiile burgheze anterioare din Europa apuseană, trebuie să se desfășoare sub conducerea burgheziei și să ducă la o perioadă îndelungată de dezvoltare și dominare capitalistă, proletariatul neavînd sarcini de sinestătătoare. **M.** a sprijinit burghezia în timpul primului război mondial și a colaborat cu ea în ajunul revoluției socialiste din 1917 devenind, în esență, un partid contrarevoluționar. După terminarea războiului civil din Rusia **m.** a fost zdrobit prin lupta partidului comunist. V. și *bolșevism*. *(A.H.)*

Metapolitică (sau *metapolitologie*) (gr. *meta* „după"), teorie asupra discursului științific politologic, analiză a limbajului, scopurilor, procedeelor și limitelor științei (sau științelor) politice, „conștiința de sine" metateoretică a acestei științe. Concepută de filozofia analitică ca singura modalitate contemporană legitimă a *filozofiei politice*, **m.** presupune critica și legitimarea procedeelor utilizate în studiul empiric al politicului, ea însăși reprezentînd un al doilea nivel, supraempiric, al acestui studiu. În același timp, **m.**, ca orice metateorie, reprezintă, pe de o parte, un nivel superior, dar intrinsec științei politice, iar pe de altă parte ține de analiza filozofică a cunoașterii științifice. *(O.T.)*

Metodă sistemică, mijloc de analiză și interpretare a modului de desfășurare a unor procese și fenomene prin prisma teoriei de

Scanned with OKEN Scanner

sistem. Spre deosebire de conceptele de organism sau mecanism care au constituit într-o anumită etapă a dezvoltării științei mijloace de interpretare metodologică a unor fenomene complexe din viața socială — interpretare dovedită repede simplistă și lipsită de fertilitate — **m. s.** încearcă să pună la dispoziția științei un cadru metodologic capabil să explice comportamentele cele mai complexe — inclusiv cele social-umane — din punct de vedere structural și funcțional, luînd în considerație caracterul lor deschis, de creștere, autodezvoltare și reglare. Preluînd inițial din cibernetică unele principii cu privire la intrare-ieșire, retroinformație, prelucrarea internă informațională, existența unor capacități de reglare și autoreglare, independența relativă a efectelor față de cauză, menținerea relativă a stabilității ieșirii în condițiile unor intrări perturbatoare etc.—principii filtrate apoi pe teoria generală a sistemelor (T.G.S.) — **m.s.** și-a cîștigat virtuți explicative pentru un volum apreciabil de fenomene specifice vieții sociale care nu își găsiseră interpretarea științifică satisfăcătoare pînă atunci. Un demers metodologic prin prisma **m. s.** presupune tratarea obiectului luat în analiză (colectivitate, stat, națiune, societate, orice altă unitate socială) ca un ansamblu de elemente aflate în interacțiune în vederea realizării unui anumit obiectiv. Pentru aceasta fiecare element acțional se află, direct sau indirect, în relație cu fiecare din celelalte elemente determinîndu-se reciproc. Acest ansamblu (sistem) nu se poate însă sustrage la rîndul său influențelor la care e supus din partea mediului său exterior de acțiune în care se află plasat, cu care intră, de asemenea, în interrelație (și față de care poate fi considerat ca un subsistem) suportînd din partea acestuia — dată fiind imposibilitatea izolării sale — anumite influențe (parametri de intrare) pozitive sau negative pentru funcțiile și obiectivele pe care le are de îndeplinit în final (parametri de ieșire). Ansamblurile complexe cu comportament de sistem își pot crea mecanisme proprii (dispozitive de autoreglare) de prelucrare internă a factorilor de intrare posibil perturbatori, cu ajutorul cărora evaluează și corectează printr-un permanent autocontrol (feed-back) rezultatul interacțiunii sale interne și a performanțelor atinse asigurînd astfel o relativă stabilitate a valorilor sale de ieșire, adică a înseși obiectivelor finale pe care le are de realizat. Astfel, prin desfășurarea unui comportament sistemic, ansamblul în cauză încearcă să-și mențină — indiferent de valoarea intrărilor — funcționalitatea sa inițială, pentru aceasta procedînd ori de cîte ori este nevoie la modificări în structura care guvernează interacțiunea elementelor sale, în așa fel încît noua dispunere structurală să fie mereu adecvată intrărilor și să permită astfel, prin prelucrarea internă, aplatizarea valorii posibil perturbatoare a acestor intrări. Considerarea ansamblurilor sociale, economice sau politice ca sisteme sau subsisteme complexe ierarhizate, care cunosc intrări-ieșiri, interdependențe structurale și funcționale, dinamici proprii datorită influenței factorilor discreți, interni și externi etc. este un mijloc metodologic utilizat în mod curent acum pentru explicarea modului specific de comportare a unităților sociale — colectivități, grupuri, instituții, organizații politice, stat, națiune etc. — ceea ce ajută la înțelegerea mai profundă a fenomenelor dinăuntrul acestora și deci la o mai eficientă stăpînire și dirijare a lor. Conceptul de sistem a fost utilizat pentru explicarea unor fenomene complexe economice și

Scanned with OKEN Scanner

sociale încă de Marx, dezvoltat apoi, mai ales referitor la structurile politice, de Gramsci, devenind într-o etapă ulterioară obiect propriu-zis de cercetare științifică prin Wiener, Malinovsky, Parsons, Bertalanffy, Deutsch, Trapeznicov ș.a. V. și *sistem politic.* *(H.E.)*

Militantism politic, atitudine de *angajare* în acțiunea politică, de luptă consecventă pentru triumful unei idei sau cauze, în cadrul unei organizații politice, de pe pozițiile unei clase sau fracțiuni de clasă. Pe scara atitudinilor politice, **m. p.** ocupă o poziție superioară, presupunînd convingeri ferme, devotament față de o anumită cauză și o atitudine combativă. **M. p.** comunist este expresia unei *conștiințe politice* avansate, întemeiată științific pe învățătura marxist-leninistă și orientată consecvent de valorile politice, civice și morale ale comunismului, implicînd totodată intransigență și combativitate revoluționară față de concepțiile străine, anticomuniste și față de atitudinile politice inspirate de acestea. V. și *angajare politică.* *(O. T.)*

Militarism (lat. *miles* „soldat"), în literatura politologică, **m.** se definește prin următoarele componente: a) glorificarea războiului, în general a forței, considerarea acesteia ca instrument esențial al politicii externe, b) supralicitarea tradițiilor militare, exagerarea sistematică a prestigiului armatei și al cadrelor sale, situarea virtuților militare (curaj, forță fizică, rezistență, supunere etc.) în capul scării valorilor sociale, tendința de a extinde statutul militar asupra întregii societăți, c) hipertrofierea poziției și a rolului instituției militare în structura puterii politice, în viața economică, socială și spirituală a unei țări; în cazul extrem, armata determină natura instituțiilor de bază, drepturile și îndatoririle cetățenilor, repartiția resurselor societății. A. Vagts definea **m.** ca un ansamblu de interese, acțiuni, cutume și concepții asociate armatei și războiului, dar depășind scopurile pur militare. Tendințele **m.** încep deci în momentul în care militarii asociază funcției lor sociale un sistem de cerințe, presiuni și amenințări care vizează satisfacerea intereselor de grup. **M.** implică atît o orientare politică, cît și o relație de putere. Manifestat în interiorul armatei, **m.** înseamnă dezvoltarea și persistența unor practici care blochează perfecționarea instituției militare; în afara acesteia, **m.** se referă la puterea politică, economică și socială a armatei și la consecințele ei în privința structurii sociale și a politicii externe. **M.** înseamnă erijarea armatei în factor politic de prim ordin, transformarea sa din instrument în inspiratoare a politicii, creșterea influenței politice a șefilor militari în detrimentul reprezentanților civili ai clasei dominante, subordonarea vieții publice și a activității economice față de scopuri războinice, iar în unele cazuri intervenția deschisă în politică, preluarea puterii de către militari; se asociază de obicei cu metode de guvernare antidemocratice, fățiș represive. **M.** poate fi „intenționat", reflectînd efortul premeditat al militarilor de a influența și modifica anumite structuri social-politice, sau „reactiv" (neanticipat), marcînd lipsa unor metode și a unor tradiții de control eficace asupra instituției militare sau eșecul politicilor tradiționale. Adesea, **m.** nu este rezultatul acțiunii armatei ca forță autonomă, aceasta influențînd politica internă ca agenți sau parteneri ai altor grupuri sociale; **m.** poate fi promovat, întreținut de civili. Poate fi făcută o distincție între aspectele politice și cele instituționale ale **m.** În Germania, nazis-

Scanned with OKEN Scanner

mul a lichidat autonomia armatei ducînd o politică **m.** Deși termenul a fost folosit pentru prima dată abia în sec. 19 de către ideologii liberali mic-burghezi, se poate spune că **m.** s-a manifestat, în variate forme, atît în antichitatea sclavagistă, cît și în evul mediu feudal. În societatea capitalistă, **m.** apare cu deosebire în unele țări în epoca imperialismului, în legătură cu tendințele expansionist-agresive pe plan extern și cu trecerea la dictatura tot mai fățișă și violentă a vîrfurilor monopoliste pe plan intern. Lenin a arătat că **m.** contemporan este un rezultat, o manifestare vitală a capitalismului: ca forță militară folosită de statele capitaliste în conflictele lor externe și ca armă în mîna claselor dominante în vederea reprimării oricărui fel de mișcări (economice și politice) ale proletariatului. **M.** și-a găsit expresia cea mai dezvoltată în secolul nostru, în practica social-politică și în ideologia fascismului, căruia îi era propriu caracterul antipopular în interior și agresiv pe plan extern. După cel de-al doilea război mondial, se manifestă unele tendințe **m.** în viața politică a unor țări capitaliste, în măsura în care cîștigă teren politica fățiș și violent represivă în interior și agresivă în exterior. Tendințele **m.** contemporane se sprijină pe constituirea unui „complex militar-industrial" în marile țări capitaliste, rezultat din împletirea intereselor și activității unor cercuri monopoliste cu cele militare, în pregătirea și înfăptuirea unor acțiuni armate agresive și în cursa înarmărilor, care sporește concomitent profiturile în industria de război și influența politică a conducătorilor militari. **M.** contemporan implică orientarea cu precădere a dezvoltării științifice-tehnice pe făgașul aplicațiilor militare, ridicînd astfel serioase piedici în calea rezolvării unor probleme majore ale contemporaneității. V. și *armată, fascism, grupul militarilor de profesie, imperialism, război, relații civili-militari.*

(*A.R.*, *V.S.*)

Mișcarea comunistă internațională, sinteza procesului de naștere și afirmare a partidelor comuniste naționale, generalizarea experienței acumulate de ele în mobilizarea clasei muncitoare și a tuturor celor exploatați, pentru apărarea intereselor lor, pentru transformarea revoluționară a societății. Începuturile politice, ideologice și organizatorice ale **m.c.i.** au fost puse de Marx și Engels, care au creat prima organizație comunistă — Liga comunistă, înarmînd-o cu primul document programatic al socialismului științific — „Manifestul Partidului Comunist". Procesul de unire a socialismului științific cu mișcarea muncitorească s-a concretizat, începînd cu deceniul al șaptelea al sec. 19, în constituirea într-o serie de țări a partidelor socialiste și social-democrate, marcînd ridicarea luptei clasei muncitoare pe un plan superior. Dezvoltarea marxismului în lărgime a fost însoțită însă de o intensificare a curentelor oportuniste în sînul mișcării muncitorești internaționale, culminînd cu sprijinirea de către liderii de dreapta a unor partide socialiste a propriei lor burghezii în timpul primului război mondial, ceea ce a dus la falimentul Internaționalei a II-a. În lupta pentru apărarea purității învățăturii marxiste s-au ridicat partidul bolșevic, creat de Lenin în 1903, și partidele social-democrate aflate la stînga Internaționalei a II-a, ca P.S.D. din România, Serbia, Bulgaria („Tesniacii") ș.a., precum și elementele de stînga din *mișcarea muncitorească internațională.* Reprezentanți ai partidelor menționate, prezenți la conferințele de la Zimmerwald (1915) și Kienthal

Scanned with OKEN Scanner

(1916) au dezbătut căile pentru reașezarea mișcării socialiste pe principiile revoluționare ale marxismului. Un rol important în această direcție l-a avut V.I. Lenin, care analizînd realitățile epocii sale, a îmbogățit teoria marxistă cu privire la partid, la *revoluția socialistă*, la *statul socialist* și construcția socialismului. Aplicarea creatoare a marxismului de către partidul bolșevic creat de Lenin, a permis victoria revoluției socialiste în Rusia. În anii 1918—1923, în focul marilor bătălii de clasă, în urma delimitării socialismului de ideologia și practica reformistă au apărut în diferite țări partide comuniste. Modalitatea concretă în care s-a desfășurat procesul de creare a partidelor comuniste și momentul cînd s-a petrecut acest proces au variat în funcție de condițiile specifice existente în mișcarea muncitorească din fiecare țară. În România, trecerea de la stadiul socialist al mișcării la cel comunist s-a făcut prin transformarea partidului socialist în partid comunist, în mai 1921. Pe măsura dezvoltării mișcării revoluționare s-au creat noi partide comuniste, numărul lor ajungînd în 1935 la 61, cuprinzînd trei milioane de comuniști. Făurirea partidelor comuniste a inaugurat o etapă nouă în dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale, calitativ superioară etapelor anterioare de luptă și confruntări. Situîndu-se în avangarda luptei clasei muncitoare împotriva exploatării și pentru transformarea revoluționară a societății, partidele comuniste și-au întărit necontenit legăturile cu masele, a crescut influența lor în sindicate, în organizațiile de tineret, femei etc. În elaborarea unei politici creatoare izvorîte din situația în care acționau, partidele comuniste s-au izbit de practicile eronate ale Internaționalei a III-a Comuniste, care stabilea directive și dădea orientări tactice ce nu corespundeau condițiilor concrete din fiecare țară. Actul judicios al dizolvării Cominternului (mai 1943), salutat de partidele comuniste de pretutindeni, a stimulat inițiativa și avîntul **m.c.i.**, facilitînd unirea, în jurul comuniștilor, a celor mai largi forțe democratice împotriva cotropitorilor hitlerişti și împotriva regimurilor fasciste. În perioada postbelică **m.c.i.** s-a transformat în cea mai mare forță social-politică a lumii. Prezentă pe toate meridianele globului pămîntesc, **m.c.i.** se materializează astăzi în existența și activitatea a cca 100 de partide, cu un efectiv de peste 60 000 000 de comuniști. În cele 14 țări socialiste, partidele comuniste și muncitorești constituie forța politică conducătoare în vasta activitate desfășurată de popoarele acestor țări pentru edificarea noii societăți. A crescut în mod considerabil influența și prestigiul partidelor comuniste în țările capitaliste dezvoltate, care se situează în fruntea marilor confruntări social-politice din țările lor. Această influență este ilustrată atît de creșterea continuă a numărului membrilor de partid, cît și de rezultatele obținute în alegerile parlamentare și municipale. Partidele comuniste au o poziție apreciabilă în organizațiile de masă (sindicate, tineret, femei, cooperative etc.) ai căror membri susțin și luptă pentru înfăptuirea politicii partidului. Partidele comuniste și muncitorești din țările care au pășit pe calea dezvoltării independente, din țările în curs de dezvoltare din America Latină, Africa și Asia, acționează ca cele mai înaintate detașamente în lupta pentru consolidarea independenței naționale, în lupta antiimperialistă. În pofida deosebirilor de ordin ideologic și politic între diferitele detașamente politice ale clasei muncitoare din țările capita-

Scanned with OKEN Scanner

liste, partidele comuniste militează pentru unitatea de acțiune între comuniști, socialiști, social-democrați, între toate forțele de stînga, în numele intereselor vitale ale clasei muncitoare și ale maselor largi populare, al promovării idealurilor păcii, democrației și *progresului social*. Marea diversitate de condiții și situații concrete în care acționează **m.c.i.** impune necesitatea respectării autonomiei depline a fiecărui partid comunist, respectarea dreptului său de a-și stabili de sine stătător programul politic, metodele și formele de activitate. În condițiile actuale, premisa fundamentală a asigurării unei unități noi a **m.c.i.** o constituie stricta respectare a normelor de relații — independența, egalitatea în drepturi, neamestecul în treburile interne ale altor partide frățești, întrajutorarea tovărășească, internaționalismul proletar. Partidul Comunist Român, detașament activ al **m.c.i.** își aduce contribuția activă la afirmarea noilor principii ale relațiilor între partidele comuniste și muncitorești. Programul P.C.R. se pronunță pentru realizarea unei colaborări între partidele comuniste și muncitorești bazată pe deplina egalitate, care să excludă orice amestec în treburile interne ale altor partide, problemele ce se ivesc urmînd a fi discutate în mod tovărășesc de la partid la partid, de la conducere la conducere. Apariția unor deosebiri de păreri asupra diferitelor probleme ale dezvoltării contemporane, care în actualele condiții sînt inevitabile, nu trebuie să afecteze în nici un fel relațiile de colaborare și solidaritate între partide. Solidaritatea internațională este incompatibilă cu sprijinirea unor grupări sau elemente fracționiste dintr-un partid sau altul. Întărirea unității fiecărui partid constituie atît garanția desfășurării cu succes a luptei revoluționare pe plan național, cît și o condiție a întăririi unității și solidarității partidelor comuniste și muncitorești pe plan internațional. P.C.R. consideră că trebuie făcut totul pentru realizarea unei unități de tip nou în **m.c.i.**, bazată pe egalitate și respectul independenței fiecărui partid, pe ideologia comună marxist-leninistă. O asemenea unitate și solidaritate internațională a partidelor comuniste și muncitorești de tip nou va fi incomparabil mai trainică, ducînd totodată la creșterea forței comuniștilor, a rolului lor în transformarea revoluționară a societății, în instaurarea păcii în lume. V. și *mișcare muncitorească internațională*.

(Gh.U.)

Mișcarea muncitorească internațională, lupta clasei muncitoare din țările capitaliste pentru drepturi economice și politice și extinderea acestei lupte pînă la recunoașterea inevitabilității revoluției socialiste și a cuceririi puterii politice de către proletariat. **M.m.i.** își are începuturile în țările Europei occidentale, care au pășit mai devreme pe calea dezvoltării capitaliste. După primele manifestări spontane de protest împotriva exploatării capitaliste (mișcarea „luddistă" împotriva mașinilor în Anglia), în cadrul **m.m.i.** își fac apariția forme de luptă mai înalte, ca revoltele și grevele muncitorilor din Lyon (1831—1834), din Silezia (1844), „Mișcarea cartistă" (1836—1850) ș.a. În sînul **m.m.i.** se contura procesul de delimitare între organizațiile profesionale muncitorești (case de ajutor reciproc, cooperative, sindicate) și asociațiile și grupările răzlețe politice („Liga celor drepți", „Liga comuniștilor" ș.a.). În deceniul al cincilea al sec. 19 își încep activitatea teoretică și practică Marx și Engels, care au elaborat primul document programatic al **m.m.i.** „Manifestul Partidu-

lui Comunist". Constituirea în 1864 a primei Internaționale a contribuit la unificarea grupărilor răzlețe muncitorești din diferite țări în organizații naționale unice, la afirmarea socialismului științific în **m.m.i.** Această organizație avea o secție și în România. Comuna din Paris (1871) care a fost primul experiment istoric cînd clasa muncitoare a devenit pentru o perioadă scurtă de timp clasă dominantă, a făcut să se întrezărească zorile unei lumi noi în cadrul **m.m.i.** Cerințele obiective ale luptei de clasă au determinat clasa muncitoare, în funcție de gradul său de conștiință, de condițiile concrete dintr-o țară sau alta, să treacă la făurirea de partide proprii, naționale. Al optulea partid muncitoresc din lume, în ordinea cronologică a constituirii lor, a fost Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, creat în martie 1893. Crearea Internaționalei a II-a în 1889 și convocarea succesivă de către această organizație a congreselor internaționale era un prilej pentru **m.m.i.**, pentru partidele social-democrate de a-și înfățișa experiența și de a învăța din experiența altora. De numele ei este legată proclamarea zilei de 1 Mai ca zi de manifestare a solidarității internaționale a celor ce muncesc. La începutul sec. 20, în țările capitaliste s-au desfășurat ample lupte greviste în cursul cărora muncitorii au obținut o serie de revendicări politice, ca dreptul de vot ș.a., iar organizațiile sindicale, care s-au dezvoltat impetuos în Europa, au acționat pentru revendicări economice. Forma cea mai înaltă de luptă a **m.m.i.** o constituie *revoluția socialistă*. Dezvoltînd marxismul în etapa istorică a imperialismului, analizînd noile procese pe care le ridica **m.m.i.**, Lenin a pregătit partidul bolșevic pentru asaltul victorios împotriva societății capitaliste din Rusia, fapt ce s-a concretizat prin victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. După acest eveniment istoric, în **m.m.i.** s-a produs o efervescență ideologică, care avea să ducă, prin dezvoltarea curentelor revoluționare, la crearea de partide comuniste. Opunîndu-se acestui proces legic, liderii de dreapta au scindat unitatea mișcării muncitorești, trecînd la constituirea sau refacerea partidelor socialiste și social-democrate. Ei au reînviat la Berna (februarie 1919) Internaționala a II-a (ce falimentase în 1914), care, în 1923, a fuzionat cu Internaționala a II 1/2 (creată de centriști în februarie 1921), sub denumirea de Internaționala socialistă și muncitorească. În martie 1919, la Moscova, a luat ființă Internaționala a III-a Comunistă, la care au aderat partidele comuniste. În mișcarea sindicală, care după război a luat o mare dezvoltare, s-au manifestat diferite tendințe. Internaționala sindicală de la Amsterdam constituită în 1919 a exclus din rîndurile sale organizațiile sindicale bazate pe lupta de clasă, acestea din urmă aderînd la Internaționala sindicală roșie (creată în 1921). În diferite țări s-au constituit sindicate independente, unitare, creștine etc. În pofida sciziunii **m.m.i.**, a aderării proletariatului la mai multe organizații politice și profesionale interne și internaționale, interesele sale de clasă au făcut ca la marile bătălii de clasă dintre cele două războaie mondiale să participe în front comun comuniști, social-democrați, sindicaliști de toate nuanțele, îndeosebi jos, în întreprinderi. Politica de front unic a obținut succese în deceniul al patrulea al sec. 20, cînd fascismul a cîștigat teren într-o serie de țări, și a luat o extindere deosebită—ajungîndu-se chiar

Scanned with OKEN Scanner

la făurirea unor pacte de încheiere a fronturilor unice între conducători politici ai mișcării muncitorești — în anii celui de-al doilea război mondial cînd **m.m.i.** s-a afirmat ca forța politică cea mai activă în Rezistență, iar după război a devenit cea mai impunătoare mișcare socială a contemporaneității, un factor de prim ordin al progresului multilateral al omenirii. Clasa muncitoare a fost forța motrice principală și hegemonul revoluțiilor populare dintr-un număr de state din Europa, Asia și America Latină care s-au desprins din sistemul capitalist, trecînd la construirea societății socialiste. Clasa muncitoare, care s-a ridicat la rangul de clasă socială conducătoare, în cele 14 state socialiste, își manifestă activ solidaritatea cu **m.m.i.** Rolul conducător al clasei muncitoare este o trăsătură definitorie a orînduirii socialiste din România. În țările capitaliste dezvoltate din Europa, precum și în cele recent eliberate și în curs de dezvoltare din America Latină, Asia și Africa are loc un proces continuu de creștere și dezvoltare a organizațiilor politice și profesionale ale clasei muncitoare. Acest proces și-a găsit expresia prin creșterea influenței partidelor comuniste în rîndul maselor. O componentă însemnată a **m.m.i.** o constituie partidele socialiste și social-democrate, care se bucură de influență în rîndurile diferitelor categorii de oameni ai muncii, ocupînd un loc important în viața politică dintr-o serie de țări capitaliste. În prezent, Internaționala Socialistă reconstituită după război (1951) cuprinde cca 50 de partide socialiste și social-democrate, însumînd aproximativ 16 milioane de membri. Programul P.C.R. evidențiază că dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale impun mai mult ca oricînd întărirea pe baze noi a unității clasei muncitore, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are, în această direcție, dezvoltarea continuă a colaborării și unității dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor. O puternică forță politică și socială a **m.m.i.** contemporane o constituie organizațiile sindicale, care cuprind peste 250 de milioane de oameni. Deși mișcarea sindicală internațională este scindată în mai multe centrale (Federația sindicală mondială, Confederația mondială a sindicatelor libere, Confederația sindicatelor creștine), totuși în rîndul lor se întărește tendința spre realizarea unității de acțiune în lupta împotriva exploatării capitaliste, pentru pace, democrație și *progres social*. Realizarea pe toate planurile a unității **m.m.i.** constituie un imperativ fundamental pentru înfăptuirea măreței misiuni revoluționare a clasei muncitoare. V. și *mișcarea comunistă internațională*. *(Gh.U.)*

Mișcări politice, modalități de organizare și forme de acțiune prin care clasele și grupurile sociale, popoarele și națiunile își apără și impun propriile interese fundamentale; organizațiile și curentele de opinie care animă și asigură conducerea unor asemenea acțiuni. De regulă **m.p.** se întemeiază pe o anumită ideologie politică, desfășurîndu-se pe baza unui program și avînd un caracter mai mult sau mai puțin organizat; cel mai adesea ele sînt inițiate și conduse de partide politice sau alte organizații. **M.p.** presupun existența unei con-

ştiinţe politice, pe care clasele sau grupurile sociale îşi axează lupta politică în scopul cuceririi, păstrării şi folosirii puterii de stat pentru dominarea şi conducerea politică a societăţii. După conţinutul forţelor motrice şi scopul urmărit de clasele şi partidele politice, care le organizează şi le conduc, şi după sensul istoric al acţiunii lor **m.p.** pot fi progresiste, revoluţionare, pe de o parte, şi conservatoare, reacţionare, contrarevoluţionare, pe de altă parte. Cînd ele se desfăşoară cu participarea largă a maselor populare, sub conducerea unor partide sau organizaţii politice progresiste în scopul cuceririi, salvgardării şi dezvoltării sistemului de drepturi şi libertăţi social-politice, pentru asigurarea participării maselor la elaborarea politicii statului şi la conducerea activităţii lui, în scopul eliberării naţionale şi sociale au un caracter revoluţionar, progresist. Prin astfel de mişcări are loc afirmarea şi accelerarea progresului social. **M.p.** sînt conservatoare, reacţionare, atunci cînd urmăresc consolidarea la putere a unei clase retrograde sau înlocuirea unui grup al clasei exploatatoare de către alt grup mai conservator al aceleiaşi clase, rămînînd neafectate vechile structuri social-politice, organizarea şi sistemul de funcţionare existente pînă atunci. În epoca de trecere a omenirii de la capitalism la socialism, **m.p.** cuprind întregul evantai de forme de organizare şi modalităţi de acţiune a claselor şi categoriilor sociale progresiste pentru slăbirea puterii economico-politice a sistemului capitalist în vederea prefacerilor adînci revoluţionare, precum şi formele de organizare şi de acţiune ale forţelor sociale conservatoare, opuse înnoirilor revoluţionare. *(N.D.)*

Mişcări sociale, modalităţi şi forme de acţiune, organizate sau spontane, prin care grupuri mari de oameni — clase, categorii sociale, popoare, naţiuni — îşi revendică drepturile şi îşi apără interesele. **M.s.** pot avea ţeluri economice, politice, spiritual-culturale, etico-umanitare, naţionale, religioase ş.a. Din aria de manifestare a **m.s.** fac parte diferite forme ale luptei de clasă, revoltele, răscoalele, revoluţiile, acţiunile revendicative naţionale, religioase. Caracterul lor este determinat de natura formaţiunii sociale în care au loc, de amploarea şi înrîurirea exercitată asupra vieţii sociale, de raportul dintre ţelurile urmărite şi cerinţele progresului social, de orientările axiologice ale grupurilor sociale participante. Eficienţa **m.s.** este condiţionată de amploarea participării maselor, de nivelul lor de conştiinţă şi de organizare, de valoarea socială a idealului urmărit, de calitatea factorului care organizează şi conduce acţiunea maselor, de valoarea ideologiei şi de conţinutul programului lor. **M.s.,** vizînd un interes general şi animate de o concepţie ce se conjugă cu sensul obiectiv al progresului social, desfăşurate organizat sub egida unei clase progresiste şi conform unui program, exercită, de regulă, o influenţă pozitivă asupra dezvoltării sociale. Chiar şi **m.s.** spontane, nefundamentate riguros din punct de vedere teoretic şi programatic, atrag atenţia asupra necesităţii soluţionării, sociale a unor imperative istorice şi determină atitudini teoretico-ideologice şi practici politice corespunzătoare. Epoca contemporană cunoaşte o lărgire a tipurilor de **m.s.,** ca expresie a creşterii calitative a rolului *maselor populare* în desfăşurarea procesului istoric. *(N.D.)*

Mit (gr. *mythos* „povestire, fabulă"), explicaţie necritică, neştiinţifică, conţinînd elemente imaginare şi

o încărcătură emoţională, folosită, în politologie, pentru apărarea sau justificarea unui sistem politic, unei mişcări politice, „chemării" unei naţiuni, unui conducător etc. **M.** este întotdeauna prezent în ideologiile naţionaliste, servind în politică scopuri cu precădere retrograde (ideologia politică a fascismului s-a bazat prin excelenţă pe **m.**), respectiv au indicat căi şi soluţii iluzorii, nerealiste şi/sau au camuflat obiectivele reale. Intoleranţa, dogmatismul, lipsa simţului critic sînt medii favorabile naşterii **m.** politice. Concepţia politică marxistă fiind prin esenţa ei critică, revoluţionară, autentic ştiinţifică, este totodată şi demitizatoare. *(N.K.)*

Mobilitatea socială (lat. *mobilis* „care se poate mişca, deplasa") **1.** Schimbarea poziţiei unor grupuri sociale sau/şi a unor indivizi în sistemul dat al relaţiilor sociale. **2.** Trecerea unor grupuri sociale şi a unor indivizi de pe o poziţie pe alta în structura de clasă şi a stratificării ierarhice concrete şi complexe a societăţii date (mobilitate verticală ascendentă sau descendentă). **3.** Mişcarea de translaţie spaţială dintr-o unitate socială în altă unitate socială — comunitate locală, colectiv de muncă, instituţie (mobilitate orizontală). De multe ori, **m.s.** orizontală — teritorială, ca migraţiune — include schimbări în statutul socio-profesional şi în general în statutul social al celor ce execută deplasarea, se împleteşte deci cu **m.s.** verticală. În societatea antagonistă, examinarea **m.s.** verticale poate fi făcută în mod corect în termenii structurii de clasă a societăţii date, în sistemul de referinţă al liniilor de demarcaţie a claselor principale şi secundare, al straturilor în care se subdivid clasele. **M.s.** ascendentă înseamnă ridicarea pe scara ierarhiei sociale în sensul apropierii de poziţiile clasei dominante, respectiv ale straturilor superioare, ale vîrfurilor acesteia. Schimbarea poziţiei unor grupuri sociale mari — clase, straturi sociale, categorii profesionale — în structura de ansamblu a unei societăţi, schimbările intervenite în ponderea relativă a diferitelor grupuri mari înseamnă modificarea însăşi a structurii sociale de ansamblu, cu toate consecinţele sociale ale unui asemenea proces, inclusiv asupra raporturilor de forţe ce se manifestă pe arena vieţii politice. Sub specia fenomenului **m.s.**, o societate poate fi „închisă" sau „deschisă" într-un grad mai redus sau mai înalt, cu o „distanţă socială" mai mică sau mai mare între clase şi straturi. **M.s.** devine sensibilă după desfiinţarea inegalităţii politico-juridice a oamenilor şi a sistemului dependenţei personale. **M.s.** posibilă în cadrul societăţii capitaliste nu modifică substanţial structura de clasă şi nici structura puterii nu anulează tendinţa fundamentală de polarizare a acestei societăţi. Forţele sociale revoluţionare, mişcările politice ale acestora, nu militează pentru accentuarea mobilităţii în cadrele social-economice existente, ci pentru sfărîmarea acestor cadre, desfiinţarea puterii economice şi politice a clasei dominante şi pentru abolirea ierarhiei sociale construite pe aceasta. În socialism, **m.s.** constituie modalitatea principală a omogenizării sociale a societăţii. Direcţiile principale ale **m.s.** în ţara noastră sînt: creşterea numerică a clasei muncitoare şi a intelectualităţii, scăderea ponderii populaţiei ocupate în agricultură şi migraţia forţei de muncă de la sat spre oraş, pe temeiul procesului de industrializare şi urbanizare, de modernizare a agriculturii. **M.s.** include mutaţii complexe în situaţia claselor şi straturilor aflate odinioară pe treptele cele mai joase ale ierar-

Scanned with OKEN Scanner

hiei sociale, în situaţia celor ce constituie majoritatea covîrşitoare a populaţiei. Prin egalizarea şanselor de ascensiune socială se realizează idealul comunist al echităţii sociale. V. şi *clasă socială*, *omogenizare socială*. *(A.R.)*

Mod de producţie tributal, concept ce apare în lucrările întemeietorilor marxismului denumit în mod provizoriu „asiatic" şi într-o tratare socotită de ei ca preliminară. Cercetările ulterioare l-au confirmat, precizat şi îmbogăţit. **M. de p.t.** a fost constatat în multe variante, la societăţi aflate în variate grade de dezvoltare, mai ales din Africa, Asia şi America precolumbiană, dar şi în Europa. Note definitorii: baza social-economică este comunitatea agrară sătească; există o clasă socială dominantă, legată de îndeletniciri impuse de înfăptuirea de mari lucrări publice mai ales cu caracter agrar (irigaţii, îndiguiri etc.), dar şi de fortificaţii, drumuri, poduri, mari centre de cult etc.; o parte din plusprodusul obţinut de comunităţile agrare e prelevată sub formă de tribut, iar cuantumul acestuia transformă pe ţăranii comunitari într-o masă exploatată; predomină proprietatea (sau posesiunea) agrară de grup; dreptul de proprietate al comunităţii, cînd există, poate coexista cu acela al dominatorului local asupra aceluiaşi pămînt, cum şi cu acela al cîrmuitorului asupra întregului teritoriu al ţării; e deci posibilă suprapunerea mai multor drepturi de proprietate asupra aceluiaşi obiect; dreptul de proprietate al membrilor clasei dominante şi al cîrmuitorului nu e personal ci funcţional; există statul sau cel puţin forme embrionar-statale, de trecere de la uniunea de triburi la forma de stat, în măsura în care se impune prezenţa unui minim de instrumente centralizate de constrîngere şi represiune în vederea colectării tributului şi a dirijării unor mulţimi la efectuarea construcţiilor publice; statul tributal închegat are de regulă caracter despotic, îmbinat însă uneori cu forme de consultare populară (vox populi). Sclavii, dacă există, aparţin mai ales statului sau templelor şi nu au niciodată rolul principal în producţia socială; obiectul principal al exploatării economice este comunitatea (ceea ce numeşte Marx „sclavaj colectiv"), iar nu individul; contradicţia fundamentală a societăţilor întemeiate pe **m. de p. t.** este aceea dintre comunităţile ţărăneşti, pe de o parte, clasa dominantă cum şi cîrmuitorul, pe de altă parte; ideologia răscoalei populare în societăţile tributale nu constă, în genere, în aspiraţia ţăranilor de a părăsi poziţia lor comunitar-agrară, ci în aceea de a reduce tributul sau de a înlocui pe indivizii ce beneficiază de el. Ampla dezbatere asupra **m. de p.t.** ce a avut loc în ultimul deceniu în literatura marxistă, s-a înscris pe linia luptei împotriva interpretărilor dogmatice şi schematice a unor probleme fundamentale ale sociologiei (şi sociologiei politice) marxist-leniniste. Amintim contribuţiile lui Miron Constantinescu, Ion Banu, iar printre autorii din alte ţări pe F. Tőkai, E. Hobsbawn, T. Pokora, Y. Semenov, J. Suret-Canale. *(I.B.)*

Model, sistem unitar de variabile cu caracter abstract destinat reprezentării parţiale sau integrale a proprietăţilor unui sistem analog de relaţii, analizei, sistematizării şi explicării relaţiilor cauzale ale unui fenomen. Poate fi redat verbal, grafic, matematic sau în alt mod. Ex.: un **m.** al dezvoltării unei ramuri a economiei naţionale, un **m.** al activităţii mijloacelor de comunicare de masă, al relaţiilor de grup, al unui sistem politic etc. **M.** este utilizat cu scopul de a orienta desfăşura-

Scanned with OKEN Scanner

rea unui fenomen social, economic, politic, pentru a perfecționa organizarea unui domeniu, testarea unor ipoteze și formularea altora. **M.** este duplicatul unui fenomen sau proces, ceea ce permite să se obțină în cursul experimentării și cercetării lui (prin modificări ale raportului dintre factori) aproximativ aceleași concluzii ca în cazul în care am fi studiat în realitate, într-un mod corespunzător, condițiile și factorii desfășurării reale a proceselor. V. și *analogie*, *simulare*, *modelare*. *(P.G.)*

Modelare (lat. *modus* „măsură de a nu depăși, manieră de comportare, de a face"), construirea unor *modele* ale sistemelor sau proceselor sociale. **M.** înseamnă reflectarea realității sub forma unor ansambluri determinate de simboluri, judecăți, semne etc. Problemele **m.** sînt următoarele: a) descrierea corespunzătoare a diverselor fenomene sociale, concomitent cu elaborarea teoriei despre acestea. Aici este necesar să se scoată în lumină diferitele procese, sisteme etc. care au o „structură formală" identică. Pe această bază se poate releva că fenomene „diverse" au totuși elemente interne comune; b) formalizarea reprezentărilor calitative existente cu privire la fenomenele sociale. Structura unui sistem sau subsistem social, relațiile interpersonale, structura unei instituții etc. pot fi în principiu descrise cu ajutorul unui limbaj riguros formalizat. Pe această cale se ajunge la o precizare a numeroase concepte și noțiuni vagi, care mai circulă în științele sociale, precum și la o aprofundare a problemelor esențiale care fac obiectul cercetărilor vieții sociale. Deosebim modele statice și dinamice, macromodele (care descriu ansambluri de fenomene sociale), micromodele (care caracterizează în amănunt un fenomen particular) etc. Modelele proceselor sociale se proiectează în două moduri prin intermediul unor generalizări empirice, precum și prin intermediul unor construcții deductive corelate cu date empirice. V. și *model*, *simulare*, *analogie*. *(P.G.)*

Modernizare (lat. *modernus*, din adv. *modo* „nu de mult, cu puțin înainte") (În sociologia și în literatura nemarxistă contemporană) **1.** Epocă istorică (și procesele ei definitorii) caracterizată prin trecerea de la societatea de tip feudal la societatea modernă de tip capitalist, epocă ce poate fi determinată cronologic cel puțin pentru un grup de țări din Europa occidentală și care, dincolo de particularitățile naționale, inevitabile, prezintă și unele trăsături esențiale comune. Acest sens — care funcționează și ca proces de referință pentru al doilea — are o justificare istorică. Totuși, pentru a nu-i escamota specificul (de trecere de la feudalism la capitalism), este necesar să se precizeze tipul de modernizare pe care-l implică, cu atît mai mult cu cît unele din sarcinile rezolvate în acea perioadă în respectivele țări au fost sau sînt rezolvate astăzi în alte țări, în cadrul altor sisteme social-economice și politice decît cel capitalist și, prin urmare, printr-un alt tip de **m.** **2.** Proces tranzițional, contemporan, caracteristic pentru țările subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, care ar consta în trecerea de la tipul „tradițional" de societate (care indică deja societăți aflate pe trepte diferite de dezvoltare) la un tip „modern", insuficient cristalizat și definit, dar care e indicat cel mai adesea prin referință la stadiul actual al țărilor capitaliste dezvoltate. Trăsăturile **m.** și, implicit, ale societății moderne variază de la autor la autor. Într-o sistematizare sintetică a literaturii, realizată de Samuel P. Huntington, „marele proces de modernizare" ar avea ur-

Scanned with OKEN Scanner

mătoarele nouă caracteristici: este un proces revoluționar (implicînd o schimbare radicală și totală în tipurile de viață umană), complex (vizează, cel puțin virtual, schimbări în toate domeniile gîndirii și comportamentului uman, printre componentele sale fiind incluse: industrializarea, urbanizarea, mobilitatea socială, diferențierea, secularizarea, expansiunea, mass media, difuzarea instrucțiunii, expansiunea participării politice), sistemic, global (devenind azi un fenomen mondial), de durată, fazat (sau etapizat), omogenizator (trăsătură menționată în spiritul doctrinei *convergenței*), ireversibil și progresist (**m.** fiind nu numai inevitabilă ci și deziderabilă, pentru că, în perspectivă, asigură bunăstarea umană, materială și culturală). Revendicînd o renaștere a „optimismului evoluționist", teoria **m.** se vrea o replică la „schița marxistă asupra viitorului"; numai că, în timp ce teoria marxistă a *progresului* istoric își întemeiază optimismul pe descifrarea tendinței legice, obiective a mișcării societății în ansamblu spre comunism, teoria **m.** reprezintă un optimism al progresului retroscopic: ea nu are nimic de spus despre viitorul societăților „moderne". Acestea „au ajuns" la stadiul respectiv; trecutul lor interesează nu pentru a indica ceva despre viitorul lor, ci pentru ceea ce se consideră că ar putea arăta pentru viitorul societăților angajate în tranziția dintre tradiție și modernitate. Conceptul de **m.** dobîndește astfel o puternică încărcătură ideologică, prin echivalența dintre „occidental" și „modern", prin transferarea unei imagini idilizate despre societățile „occidentale" și asupra procesului de **m.**, escamotînd particularitățile și contradicțiile reale care caracterizează cursul său în diferitele societăți, prin luarea în considerare, împotriva realității, a unui singur prototip de țări avansate și nu două asemenea tipuri: socialist și capitalist. Dealtfel, absolutizarea „modelului" occidental al **m.** (prin repetarea procesului vest-european, desemnat la pct. 1) este cu atît mai improprie cu cît tendințele dezvoltării contemporane pun în lumină caducitatea modelului burghezo-liberal (economic și politic) atît pentru țările în curs de dezvoltare, cît și pentru cele dezvoltate. **3.** (Într-o perspectivă evoluționistă) Proces indefinit de evoluție și perfecționare. Această accepțiune are avantajul că evită neajunsurile celor anterioare, dar are unele insuficiențe proprii: desconsideră anumite particularități calitative ale procesului, izvorînd din natura diferită a sistemelor sociale și politice și ignoră unitatea dialectică dintre continuitate și discontinuitate, dintre evoluție și revoluție în dezvoltarea acestor sisteme. Totodată, ea echivalează, fără suficient temei, sisteme diferite prin natura lor, investindu-le pe toate cu capacitatea prezumată de perfecționare nelimitată. *(O.T.)*

Modernizare politică (În sociologia și știința politică occidentală) latura sau aspectul politic al procesului de *modernizare*, adică ansamblul schimbărilor structurale și culturale care au loc în sistemele politice ale societăților în curs de modernizare. În eforturile de a determina caracteristicile complexe ale unui sistem politic modern și, prin aceasta, și ale procesului de **m.p.** s-au înregistrat trei modalități principale: 1) stabilirea unei liste de trăsături care identifică particularitățile structurale și culturale majore comune acelor sisteme politice care sînt considerate de către observator ca moderne. Ele au fost, pe drept, criticate ca fiind limitate în timp și spațiu, excesiv de multidimensionale și incluzînd unele trăsături

Scanned with OKEN Scanner

care variază independent una în raport cu cealaltă; 2) reducerea la un singur factor considerat ca cel mai tipic și, în consecință, cu valoare explicativă pentru modernitatea politică. În funcție de autori, au fost apreciate a fi asemenea factori: capacitatea (Brzezinski, Holt, Turner, Almond), diferențierea (Riggs), instituționalizarea (Huntington), integrarea națională (Binder), participarea (Lerner), cultura politică (Almond și Verba), mobilitatea socială (Deutsch) etc.; 3) elaborarea de tipuri-ideale care presupun, de regulă, o schemă în trei stadii: sisteme politice tradiționale, de tranziție și moderne. Prin granițele stabilite între acestea, se exagerează opoziția dintre „tradiție“ și „modernitate“, ignorîndu-se că nici una dintre țările existente nu este pur tradițională sau pur modernă. Desigur, proporția acestor elemente influențează asupra volumului și calității sarcinilor care stau în fața diferitelor sisteme politice și, implicit, asupra modului de manifestare sau acțiune a tendințelor tipice pentru modernizarea tendințelor tipice pentru modernizarea politică. De aici și o anumită specificitate a procesului de **m.p.**, ce se realizează la nivele diferite: în funcție de particularitățile tipului sistemului social și politic și în funcție de calitatea individuală a acestuia, rezultantă a unui complex proces istoric. Dar, ca și în cazul *modernizării*, procesul de **m.p.** este identificat și apreciat de către politologii occidentali în funcție de trăsăturile proprii sistemelor politice ale țărilor capitaliste dezvoltate: acestea devin determinări definitorii ale **m.p.** și sens unic al mișcării sistemelor politice în curs de modernizare. În funcție de tendințele epocii contemporane, care pun în evidență tendința de mondializare a **m.p.**, deși în grade și modalități diferite și pentru a-l despovăra de încărcăturile ideologice care-l compromit și îl unilateralizează, făcîndu-l apt să surprindă unitatea în diversitate, s-ar impune o reevaluare a conceptului de **m.p.**, redîndu-i sensul său etimologic, care semnifică necesitatea și acțiunea, corespunzătoare ei, de a organiza sistemul politic la nivelul cerințelor și mijloacelor moderne, deci actuale. Dacă cerințele (în acest sens) de **m.p.** adresate fiecărui sistem politic depind de stadiul de dezvoltare economică, socială și culturală a fiecărei societăți, capacitatea de răspuns a sistemului politic depinde nu numai de acest nivel de dezvoltare generală, ci și de natura sistemului social și politic. Printre caracteristicile epocii noastre (și în lumina cărora se poate aprecia gradul de **m.p.** a unui sistem), am nota cu prioritate: potențarea capacității politice (prin creșterea funcțiilor statului și raționalizarea proceselor de conducere), adîncirea democratismului (implicînd completarea sau depășirea democrației politice prin democrația economică și socială, întemeiate pe egalitate, libertate și participare crescîndă a cetățenilor la toate nivelurile procesului decizional) și dezvoltarea națiunii, cu corelativul ei, statul național (ca singurul cadru legitim, în epoca noastră, pentru **m. p.**). Raportul dintre aceste caracteristici ale modernității politice — și coordonate ale procesului **m. p.** — este, în multe aspecte, contradictoriu. Dar, natura și gradul contradicțiilor, posibilitatea depășirii și armonizării lor depind, în ultimă instanță, de natura sistemului social și politic (în speță, de baza economică a societății și de structura ei socială). V. și *dezvoltare politică*, *modernizare*. *(O.T.)*

„Monarhia universală“, doctrină elaborată inițial de jurisconsulții Imperiului roman, după care universul trebuie să aibă un singur

şef, continuată în gîndirea politică a evului mediu mai ales de partizanii Hohenstauffen-ilor şi fundamentată, într-o argumentare amplă şi relativ originală, întemeiată pe filozofia lui Aristotel şi Averroes, de către Dante Alighieri în lucrarea „Despre monarhie". La Dante, doctrina **„m. u."** este pusă în slujba unei idei pozitive, deşi utopice: realizarea păcii, justiţiei şi libertăţii pentru toţi oamenii; ea ar fi posibilă numai prin unirea întregului gen uman sub o singură autoritate, exercitată de un principe laic, în cadrul unei **„m. u."**. *(O.T.)*

Monarhie (grec. *monos* „unul" şi *arkhein* „a comanda"; lat. *monarhia*), formă de guvernămînt în care autoritatea supremă este reprezentată de o persoană denumită generic monarh (rege, împărat, ţar, kaiser, mikado, faraon, sultan, domnitor etc.), care deţine această poziţie, respectiv ocupă tronul sau scaunul de domnie, de regulă, pe viaţă. După modul în care o persoană devine monarh, **m.** se clasifică în **m.** ereditare (ca în cazul Angliei, Belgiei, Danemarcei, Suediei), elective sau ereditar-elective (ca în Principatele Române, în care ocuparea tronului se făcea prin alegerea din rîndul acelora care erau „os de domn"). După gradul de deţinere şi exercitare a puterii de către monarh, **m.** poate fi absolută (despotie în antichitate, **m.** absolută în Franţa dinaintea revoluţiei burgheze, în care voinţa monarhului era lege) sau limitată (**m.** constituţională în care puterea monarhului este îngrădită prin constituţie). La rîndul său, **m.** constituţională se clasifică în **m.** dualistă, caracterizată prin largi prerogative ale monarhului, alături de un parlament cu atribuţii legislative, guvernul fiind numit de monarh şi subordonat acestuia (ca în Franţa între anii 1791—1792, în România pe timpul Constituţiei din 1938 sau ca în Etiopia pînă în 1974) şi **m.** parlamentară caracterizată prin prerogativele restrînse ale monarhului şi largi atribuţii ale parlamentului, guvernul fiind format din majoritatea parlamentară. Datorită prerogativelor restrînse, se spune, în acest caz, despre monarh că „domneşte dar nu guvernează" (este cazul monarhiilor existente în Europa). **M.** este o formă de guvernare tipică orînduirilor sclavagistă şi feudală. Ea este cunoscută şi în orînduirea burgheză, în acele ţări în care s-a realizat compromisul dintre burghezie şi moşierime şi se menţine în unele ţări datorită fie unei tradiţii adînc înrădăcinată în societatea burghezo-moşierească cu tendinţe conservatoare şi nezguduită de puternice conflicte de clasă (ca în cazul Angliei, Belgiei, Danemarcei, Suediei), fie datorită unor reprezentări mistice asupra persoanei monarhului (ca în cazul Japoniei). **M.** nu este compatibilă cu orînduirea socialistă. *(N.P.)*

Monarhomahi, nume atribuit de scoţianul stabilit în Franţa W. Barclay, partizan al absolutismului, într-o lucrare scrisă (1600) împotriva scriitorilor care, în perioada „războaielor religioase" din Franţa dintre catolici şi hughenoţi (calvinişti), luptau împotriva monarhiei absolute, elaborînd o doctrină ce justifica dreptul la rezistenţă sau împotrivire faţă de tirani. Textele cele mai reprezentative ale curentului, pamflete sau tratate, apar aproximativ în aceeaşi perioadă şi pot fi considerate a fi: „Franco-Gallia" (1573) al lui François Hotman, „Du droit des magistrats sur leurs sujets" (1575) al juristului genevez Théodore de Bèze, „Vindiciae contra Tyrannos" (1579) apărut sub pseudonimul Iunius Brutus şi atribuit, ulterior, lui Hubert Languet şi Philippe du Plessis-Mornay, violentul pamflet „Discours de la servitude volontaire" al lui Etienne de la Boétie, la care s-ar putea adăuga „De jure regni apud Scotos"

Scanned with OKEN Scanner

(1578) al scoţianului George Buchanan, francez prin adopţiune şi, într-o măsură, „Politica methodice sdigesta“ 1603) al lui Johann Althuius, con(siderat, uneori, ultimul dintre **m.** Exprimînd, în plan social-politic, opoziţia unei părţi a nobilimii, trecute la calvinism, şi a burgheziei împotriva absolutismului pe considerentul că „magistraţii au fost creaţi pentru popor şi nu poporul pentru magistraţi“, **m.** elaborează de fapt o teorie a suveranităţii populare: chiar într-un regim ereditar, consimţămîntul popular este cel care-l face pe rege. Utilizînd adesea termenii „contract“ şi „pact“, **m.** sînt consideraţi ca „inventatorii“ teoriei *contractului social*, noţiunea de contract învecinîndu-se la ei cu aceea de constituţie, în măsura în care angajamentul regelui e marcat prin jurămîntul său de a respecta legile fundamentale. Rupînd contractul, monarhul devine tiran, iar ruptura trebuie sancţionată. În motivarea **m.** regii sînt supuşi atît legilor naturale ale echităţii cît şi „învăţăturii sfinte“; această dublă motivare face ca, în viziunea **m.**, pe de o parte toate regimurile, indiferent de formă, să se întemeieze pe consimţămîntul poporului, iar pe de altă parte, calvinişti fiind, ei să susţină că orice autoritate vine de la Dumnezeu. Transferată de la rege la popor, puterea rămîne totuşi de drept divin; chiar rebeliunea împotriva tiranului este de drept divin. **M.** dau însă noţiunii de popor o accepţiune feudală, restrînsă la categoriile prezente în „reprezentanţa stărilor“; de aceea dreptul de a sancţiona tiranul prin forţă (în sensul deposedării lui de putere sau chiar al tiranicidului) nu revine oricărui particular, ci doar „tutorilor poporului“, „eforilor şi controlorilor publici“, deci nu maselor populare ci unor persoane oficiale. Teoria rezistenţei faţă de tiranie ilustrează conţinutul concret al gîndirii politice a **m.**, care se opune monarhiei absolute într-o perioadă cînd aceasta juca un rol istoric progresist. Dacă aspiraţii cu adevărat populare sînt exprimate în unele pamflete deosebit de violente (de ex. cel al lui E. de la Boétie), idealul predominant este cel al unui federalism aristocratic, care căuta în trecut forme politice favorabile situaţiei minoritare a hughenoţilor francezi (cum sublinia J. Touchard). Cu toate acestea, influenţa **m.** se va exercita mai ales în Anglia şi Olanda sec. 17, în favoarea ideilor liberale. Un loc aparte ocupă germanul Althusius (v. şi *symbiotica)*, precursor real al teoriilor burgheze ale contractului social şi suveranităţii poporului, pentru care poporul deţine dreptul de supremaţie (suveranitate) iar magistraţii nu sînt decît mandatari ai acestuia. Unele idei ale **m.** au fost integrate şi în doctrinele iezuite ale contrareformei (R. Bellarmin, J. Mariana, L. Molina). *(O.T.)*

Mondialism (lat. *mundus* „lume“), concepţie potrivit căreia statele şi suveranitatea naţională sînt categorii depăşite, anacronice, fiind piedici în calea progresului lumii contemporane; soluţia preconizată de **m.** este guvernul mondial sau statul mondial. În trecut, în special după primul război mondial, **m.** avea un caracter *pacifist*, determinat de exasperarea unor gînditori în faţa repetării sîngeroaselor războaie între naţiuni. În deceniile mai recente, **m.** cunoaşte un nou impuls datorită efectelor considerabile ale revoluţiei ştiinţifico-tehnice asupra vieţii internaţionale şi a noilor probleme generate de aceasta; adepţii **m.** argumentează că tehnologia modernă, în special mijloacele de comunicaţie şi transport, sateliţii artificiali, armele moderne etc. depăşesc actualele structuri politico-juridice şi că metodele caracteristice statului naţional (taxe vamale şi măsuri protecţioniste,

Scanned with OKEN Scanner

vizele, restricțiile monetare, cursul de schimb) creează bariere în calea liberului schimb de produse, tehnologie, oameni, idei etc. **M.** este o concepție idealistă care, chiar și atunci cînd invocă dezvoltarea civilizației materiale, ignoră atît existența structurilor capitaliste și a politicii de expansiune și amestec în treburile interne ale altor țări, generată de respectivele structuri, cît și diferențele și decalajele dintre statele lumii contemporane în ceea ce privește nivelul de dezvoltare economică; în aceste condiții, suveranitatea națională constituie arma principală de apărare a statelor din această categorie, state care formează majoritatea ca număr și ca populație în lumea contemporană. Criticii **m.** ripostează că sistemul internațional are ca unități de bază statele naționale și că această structură va putea fi modificată numai prin eliminarea inegalităților și decalajelor dintre state; conceptul de guvern mondial conține o contradicție interioară organică, deoarece formarea unei asemenea instituții supranaționale înzestrate cu putere proprie presupune nu guvernarea statelor dintr-un singur centru, ci desființarea statelor, inclusiv a națiunilor. Iar un guvern mondial suprapus statelor și națiunilor este un nonsens teoretic și practic.

(S. B.)

Morală și politică. Modurile de abordare a corelației dintre **m. și p.** dezbătută în istoria gîndirii politice din antichitate și pînă astăzi, pot fi reduse la trei variante fundamentale: 1) afirmarea primatului moralei față de politică; 2) postularea opoziției ireductibile dintre ele, și 3) afirmarea primatului politicii asupra moralei. 1) Reprezentantul clasic al primei poziții este considerat a fi Kant care afirma că politica nu poate face nici un pas fără ca în prealabil să nu se fi ploconit în fața moralei și că morala desface nodul ori de cîte ori politica nu poate. Totuși, în „Spre pacea eternă" Kant lasă să se înțeleagă posibilitatea și necesitatea unei complementarități între **m. și p.** În zilele noastre, continuînd filozofia politică a lui Kant, Karl Jaspers reduce soluționarea marilor probleme politice la necesitatea desăvîrșirii morale a indivizilor. Deși atît în etica kantiană cît și în gîndirea lui Jaspers sublinierea responsabilității morale în problemele de politică reprezintă un aspect pozitiv, dizolvarea politicii în morală este un procedeu caracteristic idealismului istoric. 2) Opoziția ireductibilă dintre **m. și p.** a fost formulată de gînditori ca B. Croce, Max Weber etc. Opoziția, formulată de Weber, dintre etica responsabilității caracteristică omului politic și etica convingerii, sugerează de fapt opoziția dintre **m. și p.** În această viziune, în politică este vorba de scopuri, mijloace, acțiune, eficiență, iar în morală de convingeri și idealuri. B. Croce consideră că o acțiune îndreptată spre un scop util nu poate fi, în sine, calificată nici ca morală nici ca imorală, aflîndu-se în afara sferei moralei. Totodată Croce afirmă că politica poate servi drept mijloc al moralei. Deși avînd o poziție idealistă și explicit antimarxistă în problema corelației dintre **m. și p.**, J. Freund remarcă cu temei că nu odată o politică pusă în slujba moralei sau religiei (de ex. războaiele religioase) este mai imorală decît o politică care-și urmărește propriile scopuri. 3) Se poate remarca faptul că la toți marii gînditori ai științei politice — de la Aristotel, trecînd prin Machiavelli și pînă la Marx — corelația amintită este privită sub unghiul de vedere al primatului politicii asupra moralei. Marea majoritate a gînditorilor progresiști din toate timpurile susținea prioritatea politicii față de morală, accentuînd totodată și legătura, conexiunea dintre ele. În literatura politologică

Scanned with OKEN Scanner

contemporană dezbaterile în jurul corelației dintre **m. și p.** se desfășoară pe numeroase planuri și sub numeroase aspecte ca: admisibilitatea sau inadmisibilitatea judecăților de valoare, a aprecierilor morale în politică, raporturile dintre scopurile politice și idealurile morale etc. Subliniind primatul politicului asupra moralei, marxism-leninismul introduce criterii politice în aprecierea faptului moral; totodată afirmă concordanța dintre **m. și p.**, reliefînd deopotrivă rolul preponderent al factorului politic în realizarea idealurilor morale umaniste cît și conținutul moral al politicii. Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste adoptat de Congresul al XI-lea al P.C.R. subliniază în fiecare alineat această întrepătrundere dintre morala comunistă și politica marxist-leninistă realizată pe fundamentul primatului acesteia din urmă. Spre deosebire de pozițiile neopozitiviste din politologie, marxism-leninismul admite formularea unor judecăți morale în politică, afirmînd că ele nu se află în afara sferei științei politice ci constituie elemente esențiale ale caracterului științific de abordare a problemelor și fenomenelor politice (de ex. distincția dintre războaiele juste și nejuste, dintre politica progresistă și cea reacționară etc.). Un aspect specific al corelației dintre **m. și p.** îl constituie moralul politic. În literatura politologică nemarxistă moralul politic este tratat adesea sub aspectul coeziunii grupului, făcîndu-se abstracție de scopurile politice urmărite. În această accepțiune, moralul politic se suprapune cu adaptarea politică, autorii respectivi (de ex. A. Stouffer) folosind în sens similar termenul de Morale și Adjustment (primul s-ar referi la grup, al doilea la individ). Astfel înțeles, moralul politic desemnează atitudinea favorabilă a membrilor grupului față de grup, față de scopurile propuse (indiferent de natura lor), față de lideri. Rezultanta unui șir de factori (convingerea în justețea sau utilitatea scopului urmărit, încrederea în eficacitatea mijloacelor și procedeelor folosite, în calitățile liderilor, în caracterul favorabil al condițiilor etc.), moralul politic contribuie la întărirea coeziunii grupului și puterii lui de acțiune. În literatura de specialitate se dezbate problema gradualității moralului politic și a tensiunilor în cadrul lui în funcție de existența sau nonexistența factorilor menționați (de ex. poate să existe convingerea în justețea cauzei etc. dar totodată și dubii în ce privește capacitățile liderilor etc.). Moralul politic la nivelul cetății, al comunității este morala publică. În concepția marxistă, morala publică nu poate fi privită decît în funcție de caracterul politicii promovate, al scopurilor urmărite de grupul social, de comunitatea umană respectivă. Presupunînd o identificare cu scopurile politice și cauza obștei (a statului, a comunității), în regimurile reacționare morala publică este grav afectată, practic ea este inexistentă. Istoria demonstrează că morala publică este dezvoltată acolo și atunci, unde și cînd se urmărește realizarea unei politici progresiste, revoluționare, a unei cauze juste. Nu este întîmplător faptul că momentele cele mai importante ale afirmării practice a moralei publice cît și ale teoretizării ei le constituiau perioadele istorice ca: etapa iacobină a revoluției franceze (Robespierre, Saint-Just), Comuna din Paris etc. În condițiile socialismului, morala publică se exprimă în unitatea politică, morală, ideologică a întregului popor angajat în realizarea unor scopuri politice cu un profund conținut moral umanist. *(N. K.)*

Scanned with OKEN Scanner

N

Narodnicism (rus. *narod* „popor"), ideologia și mișcarea intelectualității de proveniență socială eterogenă (raznocineț) din Rusia în cea de-a doua jumătate a sec. 19, reprezentată de A.I. Herzen, N.T. Ogariov, N.G. Cernîșevski și M.A. Bakunin. **N.** s-a afirmat ca o împletire proprie a anumitor elemente, iluzii ale socialismului utopic cu lozinci, adesea, radicale care exprimau revendicările țărănimii nemulțumite de reforma agrară. Teza centrală a **n.** era aceea că în Rusia dezvoltarea capitalistă este neorganică, ea poate fi înlăturată, preîntîmpinată și chiar evitată; prin intermediul obșcinei (a comunităților sătești), prin dezvoltarea mai departe a acestora se deschide un drum direct, rectilinear spre socialism. În cadrul **n.** încă de la începuturile lui (deceniul al șaptelea al secolului trecut), s-au conturat — atît sub raport ideologic, cît și sub raportul practicii politice — două orientări: cea revoluționară și cea liberală. Între susținătorii activității propagandistice (ieșiri în rîndurile poporului) și partizanii terorii personale se produce o sciziune, constituindu-se în organizații separate: „Ciornîi Peredel" și „Narodnaia Volia". În deceniul al nouălea, își pierde caracterul său revoluționar originar, în cadrul lui rolul dominant revenindu-i partidului liberal, reformist, care va propovădui principiul integrării pașnice în socialism (V.V. Voronțov, N.K. Mihailovski, S.N. Krîlenko ș.a.). **N.** revoluționar (anii 1860—70) a exercitat o influență pozitivă asupra dezvoltării mișcării muncitorești din Rusia, ale cărei prime organizații pot fi considerate în mare parte **n.** Concepțiile filozofice și sociologice subiectiviste ale **n.** liberal, precum și metodele lui politice au fost criticate de G.V. Plehanov, dar victoria teoretică deplină asupra **n.** a fost realizată de V.I. Lenin („Ce sînt «Prietenii Poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?"; „Conținutul economic al narodnicismului și cartea D-lui Struve" etc.). *(I. G.)*

Național-internațional, categorii social-politice și filozofice fundamentale și corelative ce desemnează ansamblul trăsăturilor, condițiilor și intereselor economice, politice, sociale, spirituale ce definesc dezvoltarea internă a unei națiuni și relațiile dintre state și națiuni, influența factorilor externi, a împrejurărilor internaționale, asupra evoluției vieții social-politice interne, a dezvoltării popoarelor și statelor. Ele desemnează unitatea dialectică dintre interesele și lupta clasei muncitoare pe plan național împotriva exploatării burgheziei naționale, pentru construirea socialismului și comunismului, și lupta împotriva burgheziei internaționale, a imperialismului, unitatea intereselor sale cu ale proletariatului internațional. Lupta proletariatului are o latură națională și una internațională. Marx arăta că în genere, pentru a putea lupta împotriva burgheziei, clasa muncitoare trebuie să se organizeze acasă la ea, să se ridice la

Scanned with OKEN Scanner

rangul de clasă națională și că propria țară este arena imediată a luptei sale. Dar întrucît relațiile fundamentale dintre muncă și capital sînt pretutindeni aceleași, iar dominația politică a claselor posedante asupra claselor exploatate există pretutindeni, principiile și țelurile politicii proletare vor fi pretutindeni aceleași cel puțin în trăsăturile fundamentale. Latura națională își pune pecetea asupra căilor și metodelor de înfăptuire a revoluției socialiste, asupra modalităților și ritmului de înfăptuire a transformărilor socialiste. Această diversitate nu afectează însă conținutul luptei clasei muncitoare sau al construcției socialiste, ci, dimpotrivă, ea reflectă superioritatea socialismului, valențele multiple ale ideologiei și politicii marxist-leniniste, capacitatea sa de a da răspunsuri științifice adecvate unei mari diversități de structuri. Clasa muncitoare din toate țările, partidele comuniste și muncitorești au o solidă platformă de luptă comună: ideologia marxist-leninistă. Obiectivele fundamentale ale luptei lor sînt comune: lichidarea capitalismului și victoria socialismului pe plan mondial, sprijinirea luptei de eliberare națională împotriva colonialismului și neocolonialismului, progresul general al umanității, împotriva războiului, a politicii imperialiste de dominație și dictat. Comunitatea de scopuri și interese fundamentale constituie însăși esența unității lor. Această unitate nu poate exista însă în general ci numai prin și pe baza diversității concrete. Această unitate în diversitate constituie temelia unității dintre patriotismul socialist și internaționalismul proletar. În condițiile epocii contemporane cînd are loc universalizarea istoriei, „cînd cooperarea și interdependența dintre popoare capătă dimensiuni planetare, corelarea justă a factorului național cu cel internațional are o importanță covîrșitoare pentru progresul fiecărei țări, pentru promovarea unei noi ordini economice și politice mondiale, pentru apărarea păcii. Hotărîtor pentru progresul fiecărui popor este activitatea sa constructivă proprie, lupta sa revoluționară, mobilizarea propriilor resurse materiale și umane. În același timp evoluția raportului de forțe pe arena mondială, cooperarea și colaborarea internațională influențează direct dezvoltarea istorică a popoarelor. Aprecierea corectă a raportului dialectic **n.-i.** are o importanță deosebită pentru elaborarea de către fiecare partid revoluționar al clasei muncitoare a unei linii strategice și tactice corespunzătoare situației reale în care activează". *Partidul Comunist Român* s-a condus consecvent după principiul potrivit căruia principala contribuție pe care și-o poate aduce la întărirea mișcării muncitorești internaționale, a sistemului mondial socialist este elaborarea unei politici realist științifice, conducerea fermă a poporului pe calea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului. Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa, „noi, comuniștii români, pornim de la considerentul că fiecare partid poartă răspunderea directă față de clasa muncitoare și propriul popor și că, ducînd la bun sfîrșit această răspundere, își îndeplinește și una din marile îndatoriri internaționale". Partidul nostru consideră că principala sa îndatorire națională și internațională este construirea cu succes a orînduirii noi, socialiste, în România, făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, înfăptuirea aspirațiilor și idealurilor poporului român, transpunerea în viață, pe pămîntul țării noastre, a visului de aur al omenirii, comunismul. Socialismul nu se poate înfăptui ca realitate istorică decît

într-un cadru naţional. Înfăptuind sarcinile naţionale şi rezolvînd interesele naţionale clasa muncitoare înfăptuieşte implicit şi sarcinile sale internaţionale. Dialectica naţionalului şi internaţionalului, arată că numai dezvoltarea intensă a fiecărei ţări socialiste în parte prin mobilizarea tuturor forţelor interne şi prin folosirea posibilităţilor oferite de colaborarea cu celelalte ţări socialiste şi popoare ale lumii, pe baza respectării cu stricteţe a principiilor deplinei egalităţi, a respectului reciproc al independenţei, al neamestecului în treburile interne şi al întrajutorării, poate să asigure progresul general al socialismului pe plan mondial. **N. şi i.** reprezintă două laturi inseparabile ale construcţiei socialiste care nu pot fi opuse una alteia. Grija pentru dezvoltarea şi întărirea statului naţional nu poate fi opusă internaţionalismului proletar. În acelaşi timp, solidaritatea şi colaborarea dintre ţările socialiste, internaţionalismul proletar, nu pot fi opuse dezvoltării naţiunii, statelor naţionale independente. Orice încercare de a le opune aduce grave prejudicii solidarităţii clasei muncitoare, afirmării rolului său de principală forţă revoluţionară a contemporaneităţii, a construcţiei socialismului, a creşterii prestigiului şi influenţei sale pe plan mondial. Date fiind condiţiile social-istorice, economice, culturale, tradiţiile naţionale diferite de la ţară la ţară, în politica proletariatului este firesc să apară concepţii teoretice diferite care oglindesc „mişcarea reală", anumite deosebiri în strategia şi tactica partidelor comuniste. Existenţa sau apariţia unor aprecieri sau deosebiri de păreri nu trebuie însă să impieteze asupra colaborării dintre ţările socialiste. Pornind de la ceea ce le este comun, de la principiile socialiste, de la interesele generale ale socialismului şi păcii ele trebuie să facă totul pentru dezvoltarea unei colaborări active, pentru depăşirea divergenţelor de orice fel. Partidul Comunist Român militează pentru ca eventualele deosebiri de păreri dintre partidele comuniste să fie rezolvate pe calea unor discuţii, a schimbului de păreri, fără invective şi etichetări sau excomunicări. Promovarea consecventă, principială, a intereselor naţionale nu poate fi confundată cu nihilismul naţional sau autarhia. Aspecte inedite ale raportului **n.-i.** au apărut în cadrul capitalismului după cel de-al doilea război mondial, legate de tendinţele monopolurilor internaţionale de a încălca suveranitatea şi independenţa naţională a statelor, de a constitui organisme economice şi politice supranaţionale şi suprastatale. Clasa muncitoare, partidele comuniste şi socialiste, elementele patriotice din toate categoriile populaţiei luptă împotriva acestor tendinţe de subordonare a naţiunilor şi statelor faţă de interesele monopolurilor supranaţionale.

(O.C.)

Naţionalism (fr. *nationalisme*, din lat. lit. *natio*, *-onis* „neam, popor"), doctrină politică, derivată din conceptul de *naţiune*, cu diferite accepţiuni, în funcţie de etapa istorică şi de obiectivele forţelor politice care o promovează. În literatura politologică nemarxistă termenul de **n.** este folosit într-o accepţiune specifică, descriind de obicei o politică de promovare a independenţei economice şi politice, de apărare a suveranităţii naţionale. În cazul mişcărilor de eliberare naţională **n.** se manifestă ca un fenomen ideologic şi politic progresist care susţine dreptul fiecărui popor de a-şi defini singur soarta, de a se constitui într-un stat naţional propriu şi de a se dezvolta în mod independent, fără nici un fel de amestec din afară. În ţările care au păşit pe calea dezvoltării de sine stătătoare **n.**, adesea proclamat ca doctrină călăuzitoare a politicii de stat,

Scanned with OKEN Scanner

inspiră adoptarea de hotărîri şi înfăptuirea unor acţiuni în vederea consolidării independenţei economice şi politice şi a preluării şi folosirii bogăţiilor naţionale în interesul propriului popor. Clasa muncitoare sprijină mişcările naţionale care, prin finalitatea lor, coincid în mod obiectiv cu interesele sale de clasă, condamnînd, totodată, tendinţele şovine, de exclusivism naţional care duc la dezbinarea maselor, la învrăjbirea naţionalităţilor. În perioada de destrămare a orînduirii feudale şi de ascensiune a burgheziei ideile naţionaliste au contribuit la statornicirea relaţiilor capitaliste şi la formarea naţiunilor. În procesul dialectic al vieţii sociale, pe măsură ce modul de producţie capitalist devine o frînă în calea dezvoltării forţelor de producţie iar burghezia se transformă în clasă reacţionară, **n.** începe să fie folosit ca armă ideologică şi politică a burgheziei în problema naţională. Doctrina **n.** reacţionar îşi propune să acrediteze ideea superiorităţii unei naţiuni faţă de altele, să justifice asuprirea naţională şi să prezinte ca legitimă realizarea unor obiective politice prin încălcarea drepturilor şi intereselor altor naţiuni. În cadrul luptei de clasă, **n.** este folosit în scopul aţîţării urii naţionale, ca element de diversiune menit să împiedice unitatea de acţiune a oamenilor muncii, pe plan naţional şi internaţional, împotriva exploatării, pentru transformarea revoluţionară a societăţii. Teoria marxist-leninistă şi practica politică a socialismului condamnă cu hotărîre orice manifestări de **n.**, *rasism*, *şovinism* sau *hegemonism*, caracterizîndu-le drept concepţii proprii burgheziei, în totală şi ireductibilă opoziţie cu ideologia clasei muncitoare. Lupta împotriva **n.** implică combaterea oricăror tendinţe de hegemonism şi şovinism în rîndul propriei naţiuni şi, totodată, promovarea ideilor de independenţă şi suveranitate naţională, a dreptului popoarelor de a-şi hotărî singure soarta şi a principiului egalităţii în drepturi a statelor. Socialismul opune **n.** burghez noul concept, bazat pe ideologia clasei muncitoare, al *patriotismului socialist*. Victoria definitivă a socialismului reclamă înţelegerea corectă a rolului şi locului naţiunii în dezvoltarea contemporană, o îmbinare justă a intereselor naţionale cu cele ale luptei internaţionale pentru pace şi progres social. Relaţiile de tip nou care se afirmă între ţările socialiste se caracterizează prin respectarea integrală şi consecventă a principiilor fundamentale ale dreptului internaţional, completate prin principii specifice noii orînduiri: internaţionalismul socialist şi întrajutorarea tovărăşească. V. şi *şovinism*, *xenofobie*. *(S.C.)*

Naţionalitate (lat. *nasci* „a se naşte“ şi *natio* „popor“), grup de oameni de pe teritoriul unui anumit stat, care conviețuieşte în comunitate teritorială, economică şi politică cu naţiunea ce formează majoritatea decisivă a populaţiei; *grup etnic* caracterizat prin limbă proprie şi prin factură psihică proprie exprimată în cultură, precum şi prin conştiinţa coapartenenţei. Termenul a fost folosit pentru prima dată de Fichte, apoi de Ahrens, Bluntschli şi alţii fără a-l delimita de cel de naţiune. În sociologia politică se consideră că prima teorie asupra **n.** se datorează lui Mancini, în 1851. O preocupare mai accentuată faţă de problemele **n.** se constată după 1866. Teoria marxistă asupra **n.** a fost elaborată de V.I. Lenin. În ţara noastră relaţiile dintre naţiunea română şi **n.** conlocuitoare (maghiari, germani, sîrbi şi alte naţionalităţi) se caracterizează prin faptul că îndelungata conviețuire istorică, tradiţiile comune formate pe parcursul acesteia, patria comună, identitatea intereselor acţionează ca legături puternice care

Scanned with OKEN Scanner

sudează grupurile de oameni, diferiți de limbă și în multe elemente ale culturii lor, într-o unitate reală. Rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale în Republica Socialistă România reprezintă o victorie de seamă a revoluției socialiste, proces condus de Partidul Comunist Român. Toți cetățenii statului — fără deosebire de **n.** — se bucură de egalitate deplină în drepturi. Între națiunea română și **n.** conlocuitoare se realizează un schimb permanent de valori materiale și spirituale, participă, într-o armonie și deplină înfrățire, în cadrul structurilor socialiste la făurirea tuturor bunurilor materiale și spirituale, își aduc plenar aportul la progresul social. Toate succesele obținute în lupta pentru lichidarea claselor exploatatoare, măreţele realizări dobîndite pe calea construcției socialiste, tot ce s-a înfăptuit în țara noastră în anii revoluției socialiste constituie rodul eforturilor comune ale oamenilor muncii români, maghiari, germani și de altă **n.** Crearea posibilității egale de afirmare pentru oamenii muncii aparținînd **n.** conlocuitoare în toate domeniile vieții sociale — economic, politic, social-cultural — contribuie la consolidarea frăției oamenilor muncii în lupta pentru propășirea patriei lor socialiste comune, la întărirea unității socialiste a întregului popor în jurul partidului comunist, principala forță motrice a dezvoltării societății românești. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, aduce o inestimabilă contribuție originală la elaborarea teoretică a concepției marxist-leniniste despre perspectivele **n.** conlocuitoare. În Program se formulează teza de mare valoare teoretică și practică potrivit căreia **n.** vor continua să existe timp îndelungat, atît în perioada edificării socialiste, cît și în aceea a construcției comuniste, ceea ce va necesita o preocupare continuă pentru asigurarea deplinei egalități în drepturi și a condițiilor de afirmare nestingherită a fiecărei naționalități, fără nici o deosebire. Termenul de **n.** este folosit și pentru a indica apartenența la o anumită națiune. *(I.G.)*

Națiune (lat. *natio, -onis* „neam"), formă de comunitate etnică-socială a oamenilor, produs al dezvoltării societății pe o treaptă superioară, avînd ca trăsături definitorii comunitatea de teritoriu, a intereselor economice, a originii limbii și culturii, o anumită factură psihică. Limba națională facilitează circulația valorilor spirituale pe întreg teritoriul locuit de o **n.** Teritoriul național, stabil și unitar este rezultatul unui proces istoric de evoluție, constituie cadrul geografic natural în care s-a format și s-a dezvoltat o națiune. Comunitatea de viață economică presupune o economie industrială, piață națională unitară, producție de mărfuri, un schimb intens de produse la nivel național statal. **N.** se caracterizează printr-o conștiință națională care cuprinde atît nivelul ideologic cît și cel psihic, manifestată în tradiții, obiceiuri și particularități ale nivelului de trai și ale culturii naționale. Aceste trăsături sînt strîns legate între ele și numai totalitatea lor face ca o anumită comunitate umană să poată fi denumită **n.** **N.** prezintă de asemenea o puternică tendință de a se constitui în state, de cele mai multe ori în state naționale. Statul național, comunitatea de viață politică, constituie un element ce întregește imaginea despre **n.** Conceptul de **n.** are în ideologia marxist-leninistă o puternică fundamentare materialistă fiind raportat la condițiile materiale, istorice ale evoluției comunității respective. În ideologia nemarxistă sînt larg răspîndite concepțiile spiritualiste, idealiste despre **n.** Cea mai răspîndită, din care se inspiră și la care

Scanned with OKEN Scanner

se raportează toate celelalte, îi aparține lui Ernest Renan care consideră că **n.** este un suflet, un principiu spiritual, posedarea în comun a unei bogate moșteniri de amintiri, consimțământul actual, dorința de a trăi împreună, voința de a continua valorificarea moștenirii indivizibile primite. Chiar definițiile care se apropie de o abordare științifică nu înglobează comunitatea de viață economică, pun accentul pe latura etnico-spirituală a **n.**, caracterizînd-o ca un ansamblu de ființe umane ce trăiesc pe același teritoriu, avînd o comunitate de origine, istorică, de obiceiuri, de limbă. Deși are, de regulă, o serie de premise etnice și antropologice, **n.** nu este un fenomen etnic sau biologic (rasial) ci un fenomen social, constituit ca rezultantă a unui îndelungat proces istoric, în cursul căruia diferite neamuri, popoare și rase s-au amestecat între ele dînd naștere **n.** Procesul de constituire a **n.** are loc odată cu dezvoltarea forțelor de producție care au determinat formarea statelor naționale în perioada destrămării feudalismului și statornicirii modului de producție capitalist, deci odată cu apariția burgheziei și implicit a proletariatului. Factorul hotărîtor pentru formarea **n.** l-a constituit închegarea unei comunități trainice de viață economică pe teritoriile locuite de o populație vorbind aceeași limbă și constituirea pieței naționale, fenomen ce a avut loc odată cu nașterea modului de producție capitalist. Formarea **n.** și a statelor naționale a jucat un rol de importanță deosebită în progresul general economico-social al omenirii. **N.** constituită în aceste împrejurări istorice, reprezintă primul tip de **n.**, **n.** burgheză. Ea se caracterizează prin neomogenitate, fiind împărțită în clase antagonice; în sînul ei se desfășoară lupta de clasă între exploatați și exploatatori. Dominația de clasă a burgheziei generează tendința de a impune interesele ei particulare de clasă, ca interese ale întregii **n.**, de a educa masele în spiritul ideologiei burgheze, fapt ce are drept consecință ascuțirea antagonismelor de clasă. Pe plan extern, rivalitățile dintre burgheziile diferitelor țări capitaliste generează vrajbă și conflicte între națiuni, tendința de subordonare și de exploatare a națiunilor mai mici și mai slabe. Capitalismul generează și întreține în mod inevitabil o *problemă națională*, inegalitatea și asuprirea națională, *naționalismul* și *șovinismul*. **N.** constituie una din temele cele mai prezente în dezbaterile teoretice de specialitate, în disputele ideologice dintre marxiști și nemarxiști. Unii autori neagă existența **n.** sau o consideră o categorie istoricește depășită care ar fi devenit o frînă în calea progresului forțelor de producție contemporane. Departe de a fi un fenomen perimat, **n.** dovedește o mare viabilitate. Analiza dezvoltării sociale în lumina materialismului dialectic și istoric demonstrează că **n.** nu și-a încheiat rolul în istorie. Dimpotrivă, viața atestă cu putere că **n.**, statul național sînt chemate să aibă și în continuare, pentru o lungă perioadă de timp, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta împotriva politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, pentru lichidarea vechilor relații de inegalitate și așezarea raporturilor dintre state pe principii noi democratice, de demnitate, egalitate și dreptate națională și socială. Chiar în state capitaliste dezvoltate **n.**, statul național nu și-au încheiat rolul pe scena istoriei, masele dovedesc un mare atașament față de suveranitatea națională, luptă pentru apărarea ei față de tendințele cosmopolite ale monopolurilor internaționale, pentru afirmarea ființei lor naționale indepedente. Procesul de formare

Scanned with OKEN Scanner

a **n.** continuă şi în zilele noastre în zonele geografice care au constituit secole de-a rîndul obiectul dominaţiei coloniale. Pentru aceste popoare formarea naţiunii şi a statelor naţionale independente reprezintă o necesitate obiectivă, un factor determinant al progresului lor economico-social rapid. Sub influenţa schimbării raportului de forţe pe arena internaţională se dezvoltă conştiinţa naţională a popoarelor dominate de imperialism, devine tot mai amplă lupta lor pentru dezvoltarea socială şi naţională independentă. Aşa cum se arată în Programul partidului nostru, încercările de a limita sau nega rolul **n.**, de a nesocoti realitatea istorică nu pot duce decît la ascuţirea contradicţiilor sociale şi politice. Tendinţa de a forţa desfiinţarea statelor naţionale şi a trece la formarea unor organisme supranaţionale constituie, în esenţă, o formă nouă de aspiraţie la dominaţie asupra altor popoare, o încercare de a masca asuprirea de clasă, de a abate masele populare de la lupta pentru transformarea revoluţionară a societăţii. O conlucrare trainică între naţiuni şi state nu se poate realiza decît pe baza deplinei lor egalităţi în drepturi, a respectării independenţei şi suveranităţii. Tocmai de aceea comuniştii, forţele revoluţionare şi democratice militează activ pentru salvgardarea suveranităţii şi independenţei naţionale, pentru apărarea intereselor naţionale. Aceasta este o parte integrantă a luptei antiimperialiste, împotriva dominaţiei şi asupririi de clasă, pentru transformarea revoluţionară a societăţii, eliberarea socială a maselor muncitoare şi făurirea noii orînduiri sociale. Revoluţia socialistă marchează un moment de continuitate şi discontinuitate în evoluţia **n.** Păstrîndu-şi caracteristicile perene care se dezvoltă şi se îmbogăţesc, **n.** dobîndeşte trăsături noi care o definesc ca un tip superior de **n.**, *naţiunea socialistă*. În procesul revoluţiei şi edificării noii orînduiri socialiste teritoriul păstrîndu-şi caracteristicile geo-morfologice dobîndeşte noi trăsături ca urmare a politicii de industrializare şi distribuire raţională a forţelor de producţie, a acţiunii de sistematizare. Limba cultă capătă o răspîndire mai largă odată cu desfăşurarea revoluţiei culturale şi asimilează noi termeni legaţi de procesul transformărilor sociale. În ceea ce priveşte viaţa economică, profilul spiritual şi viaţa politică a naţiunii, ele suferă modificări structurale prin instaurarea noilor relaţii de producţie, instaurarea puterii politice a clasei muncitoare şi conducerea întregii vieţi sociale în conformitate cu principiile teoriei marxist-leniniste. **N.** socialistă se caracterizează prin omogenitate socială, absenţa contradicţiilor antagonice structurale, prin comunitatea de interese şi aspiraţii fundamentale ale clasei muncitoare, ţărănimii şi intelectualităţii, ale tuturor celor ce muncesc. Baza ei economică o constituie relaţiile de producţie socialiste, baza politică — puterea politică a clasei muncitoare aliată cu ţărănimea muncitoare condusă de partidul marxist-leninist, iar baza ideologică învăţătura marxist-leninistă, străină oricărei manifestări naţionaliste şi şovine. Pe baza comunităţii de interese economice, politice şi ideologice, a dispariţiei relaţiilor antagonice dintre membrii societăţii, între membrii societăţii, indiferent de naţionalitate, se stabilesc relaţii de egalitate deplină în drepturi, colaborare şi întrajutorare. Socialismul reprezintă epoca deplinei înfloriri a **n.** căci el creează condiţiile sociale, politice, economice, spiri-

Scanned with OKEN Scanner

tuale proprii afirmării nestingherite a forțelor ei creatoare. Formarea **n.** socialiste a schimbat și relațiile dintre națiuni, a promovat relații principiale, întemeiate pe deplină egalitate, pe stimă și respect reciproc. **N.** română s-a constituit la mijlocul sec. 19, pe baza structurii etnico-sociale a poporului român — rezultat al unei evoluții îndelungate a procesului de contopire a geto-dacilor cu cuceritorii romani. Principalele etape ale procesului sînt: Unirea Principatelor (1859), Războiul de independență (1877) și desăvîrșirea unității statului național (1918). Paralel cu schimbările structurale din viața economică și social-politică, în anii construcției socialiste **n.** română a parcurs un proces de dezvoltare și înflorire, de amplificare a funcțiilor ce decurg din calitatea ei de factor al progresului social, a căpătat o bază economică, o structură și o spiritualitate nouă. În noua ei fizionomie, **n.** socialistă română este caracterizată prin coeziunea social-politică și moral-ideologică a membrilor ei, determinată de economia socialistă, de o structură socială aflată în plin proces de omogenizare, exprimată în alianța tuturor claselor și categoriilor sociale sub conducerea clasei muncitoare și a partidului ei avînd o cultură și o conștiință socialistă întemeiată pe ideologia marxist-leninistă, o organizare statală proprie, suverană. La baza unității **n.** noastre socialiste se află comunitatea de interese determinată de orînduirea socială nouă, întemeiată pe proprietatea obștească asupra mijloacelor de producție. Mutațiile social-economice, rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale a condus la stabilirea unor relații de prietenie și unitate între oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, la un proces de omogenizare treptată a societății noastre. Partidul Comunist Român are un merit deosebit în îmbogățirea patrimoniului teoretic al marxism-leninismului cu privire la rolul **n.** în socialism. Așa cum se arată în Programul adoptat la Congresul al XI-lea „Partidul Comunist Român pornește de la faptul că atît în perioada construcției socialiste, cît și în societatea comunistă, pentru multă vreme, **n.** și statul național au de jucat un rol de mare însemnătate. În această perioadă istorică de dezvoltare a societății omenești pe o treaptă superioară, întărirea **n.** și a statelor naționale independente constituie o necesitate logică, obiectivă; acesta este un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului. Totodată, aceasta va trebui să ducă la realizarea unei colaborări largi pe baze democratice și la apropierea treptată între națiuni". Pe parcursul dezvoltării istorice în etapa comunismului deplin va avea loc un proces de apropiere între **n.**, de dispariție treptată a statelor naționale, a unor deosebiri esențiale între națiuni dar „...națiunea va continua să existe în cadrul unei organizări proprii, ca entitate distinctă păstrîndu-și specificul". Înțelegînd în mod profund dialectic această perspectivă istorică, Programul partidului nostru arată că procesul dialectic al apropierii națiunilor nu poate fi în nici un fel forțat. El presupune mai întîi afirmarea și înflorirea puternică a fiecărei națiuni și totodată promovarea unor relații principiale între ele întemeiate pe deplina egalitate, pe stimă și respect reciproc. „Numai respectîndu-se interesele fiecărei națiuni se vor putea crea condițiile pentru dispariția oricăror neîncrederi și animozități, pentru stabilirea de relații libere și egale, se

Scanned with OKEN Scanner

va putea ajunge în perspectivă la apropierea tot mai strînsă între naţiuni". *(O.C.)*

Neagresiune, principiu fundamental al dreptului internaţional care interzice şi condamnă folosirea agresiunii în raporturile dintre state. Principiul **n.** a fost consacrat în Pactul Societăţii Naţiunilor (art. 10) şi în Carta Organizaţiei Naţiunilor Unite (art. 2, par. 4), iar conţinutul său a fost dezvoltat şi îmbogăţit în documentele adoptate ulterior de Adunarea Generală a O.N.U. Ideea de **n.** se regăseşte, de asemenea, în declaraţiile conferinţelor de la Bandung (1955) şi Cairo (1958) ale ţărilor din Asia şi Africa, precum şi în documentele conferinţelor statelor nealiniate, începînd cu cea de la Belgrad (1961) şi terminînd cu cea de la Colombo (1976). Pact (tratat de **n.** — instrument politico-juridic internaţional conţinînd angajamentul reciproc al părţilor de a nu recurge la agresiune în relaţiile dintre ele. V. şi *agresiune.* *(S.C.)*

Nealiniere, termen încetăţenit în viaţa internaţională — mai ales după conferinţa de la Belgrad din 1961 a statelor neangajate — pentru desemnarea caracterului politicii externe a acelor ţări care nu aparţin nici unuia dintre blocurile militare existente. Conform interpretării marxist-leniniste, **n.** nu implică neangajare, pasivitate, neparticipare la procesele constructive ale vieţii internaţionale. Statele nealiniate duc o politică de pace, mai ales în perioada actuală de creştere a rolului în viaţa internaţională a statelor mici şi mijlocii. Criteriul de bază al importanţei reale a **n.** este măsura în care această politică serveşte cauza progresului statului respectiv şi a întregii lumi. Aplicarea consecventă a principiului **n.** împiedică extinderea grupărilor agresive, contribuind efectiv la menţinerea şi consolidarea păcii. Deoarece ţările nealiniate sînt, aproape în totalitatea lor, ţări în curs de dezvoltare, România manifestă dorinţă şi interes de a participa, în calitate de observator, la activitatea lor internaţională. În 1975 România a fost invitată la conferinţa ministerială a ţărilor nealiniate de la Lima, iar în ianuarie 1976 a fost admisă ca membră a „grupului celor 77". În viitor, sublinia tovarăşul Nicolae Ceauşescu, România va acţiona pentru perfecţionarea continuă a relaţiilor sale cu ţările nealiniate, cu ţările în curs de dezvoltare. Acesta este un lucru firesc, care nu vine în nici un fel în contradicţie cu apartenenţa României la Organizaţia Tratatului de la Varşovia — atît timp cît aceasta va exista — şi care se integrează perfect în politica generală a ţării noastre — ţară socialistă şi în acelaşi timp în curs de dezvoltare — de întărire a solidarităţii cu toate forţele progresiste, de promovare a principiilor coexistenţei paşnice şi lărgire a colaborării cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială, în vederea depăşirii politicii de blocuri, a realizării destinderii şi securităţii internaţionale. *(L.F.)*

Neamestec, principiu fundamental al *dreptului internaţional* contemporan, în conformitate cu care nici un stat nu are dreptul să intervină direct sau indirect în afacerile interne sau externe ale altui stat. Potrivit acestui principiu, sînt condamnabile: orice acte de violenţă ale unui stat împotriva altui stat; orice formă de ingerinţă sau orice ameninţare îndreptate împotriva personalităţii unui stat sau împotriva elementelor sale politice, economice şi culturale; folosirea sau încurajarea întrebuinţării unor măsuri economice, poli-

Scanned with OKEN Scanner

tice sau de orice altă natură în scopul de a constrînge un alt stat, de a subordona exercițiul drepturilor sale suverane, sau pentru a obține din partea lui avantaje de orice natură ar fi acestea (Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. nr. 2131 din 21 decembrie 1965). Ideea caracterului ilicit al amestecului în treburile interne apare în sec. 18. Ea corespundea intereselor burgheziei în plină afirmare. În doctrină această idee o întîlnim încă în sec. 17. Așa, spre exemplu: C. Wolff *(Instituiones iuris naturae et gentium)* sau S. Puffendorf *(De iure naturae et gentium)* fac referiri la caracterul ilicit al amestecului în treburile altui stat. În timpul revoluției franceze abatele Gregoire, în „Declarația cu privire la dreptul ginților", supusă Convenției, proclamă ca inviolabil dreptul națiunilor la libertate. Pînă la primul război mondial, **n.** în treburile altui stat, deși este consacrat în dreptul internațional — fiind afirmat în declarații, convenții, tratate etc. —, este adeseori contestat de practica internațională a unor state puternice. După primul război mondial, pactul Ligii Națiunilor statuează că Liga nu are dreptul să se amestece în chestiuni de competența exclusivă a statelor (Art. 15). Principiul **n.** este consacrat, în Carta O.N.U. (art. 27, § 7) precum și în diferite statute ale unor organizații internaționale, în convenții multilaterale, în declarații solemne ale unor state etc. Preocupată permanent de îmbunătățirea climatului internațional, de statornicirea unor relații bazate pe egalitatea suverană a statelor și pe legalitate, România a înscris în Constituția sa (art. 14) — și a promovat în mod consecvent — principiul **n.** în treburile altor state ca un principiu fundamental al politicii sale externe. În Programul P.C.R., într-o serie de alte documente de partid și de stat se subliniază, consecvent, importanța acestui principiu pentru o bună dezvoltare a relațiilor României cu toate statele — indiferent de orînduirea lor socială. *(Nic. P.)*

Negociere (lat. *negotiatio* „negoț, comerț"), proces competitiv desfășurat între doi sau mai mulți parteneri care își propun să realizeze prin convorbiri pașnice, armonizarea progresivă a intereselor și pozițiilor lor în legătură cu o problemă dată și consemnarea soluției convenite pe această cale într-un acord cu valoare juridică. **N.** în dreptul internațional este un mijloc pentru reglementarea diferendelor dintre state pe cale pașnică, alături de mediațiune, conciliere, arbitraj etc. (Carta O.N.U., art. 33, paragr. 1). **N.** este funcția centrală, de conținut a activității politico-diplomatice. Fiind o condiție necesară a *cooperării*, **n.** trebuie să se conducă după aceleași norme și principii de drept și etică internațională. *(S.C.)*

Negritudine (trad. engl. *negritude*, fr. *négritude*), termen lansat, în anii 1933—1935, de Léopold Sédar Senghor și Aimé Césaire, care transpune ideea independenței populației negre din plan politic, în plan cultural, completînd-o astfel cu refuzul asimilării culturale a negrilor de către albi. În concepția lui L.S. Senghor, **n.** este întregul complex de valori de civilizație — culturale, economice, sociale și politice — care caracterizează oamenii negri sau, mai precis, lumea negro-africană. **N.** nu se manifestă ca opoziție față de valorile europene, ci ca un complement al acestora. Militanții **n.** doresc să nu fie asimilați, ci să asimileze; ei vor să folosească valorile europene pentru a trezi

Scanned with OKEN Scanner

valorile adormite ale **n.**, pentru a le insera în realităţile secolului 20 şi în mişcarea solidară a culturii universale şi a lumii contemporane, pentru că numai astfel valorile **n.** vor putea servi ca instrument eficace al unei eliberări reale, şi nu ca piesă de muzeu. *(O.T.)*

Neintervenţie, v. *neamestec.*

Neofascism, mişcare politică şi ideologică din lumea capitalistă contemporană, care reînvie şi/sau adaptează *fascismul* pentru a-l acomoda intereselor actuale ale vîrfurilor ultrareacţionare ale burgheziei imperialiste. Promotorii **n.** pornesc de la punctul de vedere că bazele pe care a apărut şi a evoluat fascismul în Europa interbelică, continuă să fie prezente în lumea contemporană. Păstrînd unele din concepţiile politice şi filozofice ale nazismului german şi a fascismului italian, **n.** se străduieşte să convingă opinia publică asupra faptului că nu fascismul ca ideologie şi practică social-politică au falimentat ci „excesele", adică metodele, formele şi oamenii care au acţionat în regimurile fasciste din Germania, Italia ş.a.; încearcă să revizuiască experienţa fascismului şi să reţină acele laturi şi concluzii care pot sluji astăzi interesele supreme ale unor cercuri ale burgheziei imperialiste ce-şi leagă existenţa şi supravieţuirea de renaşterea, într-o formă nouă, a fascismului; **n.** încearcă să se erijeze în postura de adepţi ai primatului ideii asupra violenţei, a „pumnului" pentru a „explica" popoarelor viabilitatea fascismului în laturile lui fundamentale şi necesitatea unei noi tactici, adecvate contemporaneităţii; **n.** pune accentul principal pe activitatea politică de partid în rîndul acelor categorii sociale care sînt susceptibile a fi atrase în sfera lor de influenţă (reprezentanţi ai micii burghezii care au căzut pradă concurenţei monopolurilor, persoane care-şi leagă aspiraţiile de acţiuni pe linia discriminărilor rasiale, făţişe, foşti adepţi şi participanţi la mişcările fasciste şi la exercitarea puterii de stat în fostele regimuri fasciste, indivizi fără orizont şi perspectivă în asigurarea existenţei lor, felurite elemente din rîndurile intelectualităţii, adepte ale unor concepţii filozofice retrograde ş.a.). Arsenalul ideologic al **n.** este mult mai eclectic decît al fascismului „clasic": reia, într-un labirint de idei, vechile concepţii fasciste, se pronunţă împotriva unor norme morale care să guverneze raporturile dintre oameni, considerînd morala „o armă a celor slabi", tratează masele de oameni drept conglomerate amorfe în strînsă corelare cu teoria „elitelor", a „omului puternic" care să conducă în chip absolut, promovează iraţionalismul, antiumanismul, şovinismul, rasismul; **n.** consideră democratismul burghez drept anticamera comunismului, de unde rezultă atacul concentric împotriva comunismului şi a democraţiei; propagă ideea statului totalitar ca alternativa celui democratic. Principala formă de combatere a comunismului o constituie denaturarea, falsificarea ideologiei şi practicii social-politice comuniste, crearea în opinia publică neavizată a unei psihoze, alarmante, de teamă faţă de comunism; propagă ideologia rasei superioare şi a unei „ordini noi" europene în care rasa „pură", ariană, urmează să joace rolul hotărîtor în a pune bazele unei economii europene autarhice care prin intervenţia statului va trebui să conducă la dominaţia absolută a acestei rase în viaţa economică, evident, şi politică a Europei. **N.** se situează pe poziţia îmbinării rasismului şi şovinismului cu violenţa în viaţa politică cotidiană, este potrivnic

Scanned with OKEN Scanner

progresului social-istoric obiectiv. În activitatea politică în mase, el apelează tot mai mult la demagogia socială, propovăduind lozinci cu nuanță „anticapitalistă" pentru a se erija în postura unei mișcări populare de mase. Organizatoric, **n.** este reprezentat, în Republica Federală Germania de către Partidul Național-democrat, în Italia de către Mișcarea Socială Italiană, formațiuni politice în jurul cărora gravitează o seamă de alte grupări politice cu tendințe **n.** Numeroase curente **n.** există în Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța ș.a. *(M.F.)*

Neotomism politic, concepția politică și forma contemporană a învățăturii *tomiste*; își începe istoria cu enciclica „Aeterni Patris" (1879) a papei Leon al XIII-lea. Ca și Toma, neotomiștii acceptă primatul puterii eclesiastice asupra celei civile și aspiră la o societate modelată creștin. Jacques Maritain, de pildă, vede comunitatea umană ca pe o „imagine figurativă și simbolică a regatului lui Dumnezeu pe care umanitatea creștină se apucase să-l înalțe" în timpul evului mediu. Adevărat este că nu se tinde către un „nou ev mediu", deci nu este vorba de o reîntoarcere la structurile medievale, ca și cum acestea ar fi exemplare. „Idealul istoric concret al evului mediu" ar prezenta valoare numai în măsura în care ar corespunde „la ceea ce se poate numi o concepție creștină sacrală a temporalului". Considerată model de organizare socială, creștinătatea medievală ar trebui să stea și la baza cetății moderne. Astfel neotomiștii consideră că numai într-un asemenea cadru s-ar înfăptui o operă comună cu adevărat umană și s-ar putea instala justiția, prima condiție a existenței comunității și prietenia, factorul care animă pentru că numai cînd acestea funcționează se instaurează, după ei, o autentică amiciție civică. Statul, parte principală a corpului politic, este menit să mențină legea, să promoveze prosperitatea și ordinea publică. Trebuie să fie o funcție în slujba tuturor, o suprastructură impersonală, deci deasupra claselor. Adevărat este, admit ei, că în decursul istoriei statul a servit cutărei sau cutărei clase și s-a substituit întregului corp politic. De aici n-ar decurge însă condamnarea sa principială. Pentru ca statul să funcționeze optim ar trebui să se procedeze la o operațiune de dezetatizare în urma căreia membrii comunității ar deveni participanți la „coproprietate" și la „codirecție". Ar avea loc, în acest fel, un proces de integrare socială în același timp cu altul de expansiune a proprietății private prin care oamenii ar deveni cu adevărat coparticipanți la conducerea treburilor obștești. Coparticipanți, nu însă suverani, suveranitatea nefiind nici a statului, nici a poporului. „Dumnezeu este singurul suveran" scrie Maritain. Deși, evident, nu se poate contesta neotomismului o aplecare cu intenții generoase asupra omului în condiția lui contemporană, felul în care o face se dovedește ineficient, recurgîndu-se, de fapt, la o formulă de organizare socială revolută. Neotomiștii aspiră la o societate umană în care omul să se realizeze integral, dar o văd pasibilă în condițiile teocratismului și ale menținerii proprietății private, absolut contrarii umanismului marxist. *(Gh. V.)*

Nesupunere civilă, act sau proces de sfidare publică sau violare a legilor sau politicilor stabilite de autoritățile guvernamentale; ea presupune ca acțiunea respectivă să fie premeditată și înțeleasă de actori ca fiind ilegală sau de o legalitate contestată, dusă în anu-

Scanned with OKEN Scanner

mite scopuri publice, cu utilizarea unor mijloace limitate. Uneori, **n.c.** este definită ca o tehnică de protest utilizată făţiş în afara canalelor judiciare şi legislative. Se distinge între **n.c.** activă (a face un act prohibit de lege) şi pasivă (a te abţine de la ceea ce legea prescrie sau impune a fi făcut); dar nu orice asemenea act este **n.c.** (de ex. a nu vota, cînd votul e declarat prin lege obligator, nu reprezintă un act de **n.c.**). În definirea noţiunii unii autori pun accentul pe conştiinţa actorului că actul său este ilegal sau că raţiunile invocate în favoarea lui nu sînt acceptate de lege (astfel, de pildă, *obiecţia de conştiinţă* la serviciul militar într-o ţară în care legea prevede excepţii în această privinţă nu este **n.c.**). În genere se apreciază că **n.c.** urmăreşte să producă schimbări în sistemul social şi politic, în statutul libertăţilor cetăţeneşti, în totalitate sau în parte; scopurile ei trebuie să fie publice şi limitate. De aceea **n.c.** nu poate fi considerată un act strict privat, ea urmărind să influenţeze pe reprezentanţii ordinii publice cît şi masa cetăţenilor. Unii autori o disting de acţiunea non-violentă, care exclude orice acte de violenţă, în timp ce **n.c.** nu le exclude totdeauna şi în orice condiţii. Expresia a fost lansată de nord-americanul Henry David Thoreau (1849), dar justificarea **n.c.** a fost încercată, din perspective filozofice, etice şi politice diferite, în concepţiile unor reprezentanţi ai *dreptului natural*, de către *monarhomahi* (ca împotrivire legitimă faţă de tirani), în doctrinele *anarhismului* şi *anarho-sindicalismului*. Dar principali reprezentanţi teoretici ai **n.c.** sînt consideraţi a fi H.D. Thoreau, L. Tolstoi, M. Gandhi, A. Camus şi M.L. King. Printre acţiunile care se revendică de la concepţia **n.c.** pot fi menţionate campaniile conduse de Gandhi în Africa de Sud şi în India colonială, de Albert J. Luthuli în Africa de Sud împotriva *apartheid*-ului, unele acţiuni ale budhiştilor în Vietnamul de Sud, „grevele pe dos" organizate de D. Dolci în Sicilia anilor '50, unele din mişcările studenţeşti din S.U.A. (de ex. Mişcarea pentru libertatea cuvîntului), mişcarea antisegregaţionistă a negrilor din S.U.A. condusă de M.L. King, unele din mişcările protestatare împotriva războiului purtat de S.U.A. în Vietnam etc. *(O.T.)*

Neutralism, atitudinea unui stat care se abţine să ia poziţie faţă de un eveniment internaţional ori faţă de o dispută care opune două sau mai multe state, fără ca în mod necesar să fie vorba de un conflict militar. **N.** este o atitudine politică care poate fi limitată de obiect şi ca durată şi nu implică o consacrare juridică pe plan intern şi internaţional, pe cînd *neutralitatea* defineşte o politică de stat. În istoria modernă şi contemporană, **n.** s-a confundat uneori cu pasivitatea şi neglijarea obligaţiilor internaţionale, facilitînd în mod obiectiv comiterea unor acte de agresiune. Un exemplu în acest sens îl constituie atitudinea unor puteri vest-europene faţă de ascensiunea militarismului în Germania hitleristă în anii din preajma celui de-al doilea război mondial. Deşi reprezintă un concept distinct, **n.** este uneori înlocuit în literatura politică, mai ales în ceea ce priveşte poziţia faţă de blocurile şi alianţele militare, prin termenii „neutralitate activă" sau „neutralitate pozitivă", precum şi „nealiniere" sau „neangajare", cu care nu se suprapune decît în parte. *(S.C.)*

Neutralitate (fr. *neutralité*, din lat. lit. *neuter* „nici unul, nici altul"), situaţia politică şi juridică a unui

Scanned with OKEN Scanner

stat care nu participă la un război sau conflict armat între alte state și nu acordă ajutor nici uneia dintre părțile beligerante. Statutul de **n.**, cunoscut încă din antichitate, a intrat în uzul internațional curent în sec. 17. Din punct de vedere juridic, **n.** a fost definită la Conferința de la Haga (1907) în două convenții privind drepturile și îndatoririle puterilor și persoanelor neutre în caz de război terestru (a V-a) și maritim (a XII-a) și completată în Declarația de la Londra (1909) privind dreptul războiului naval. Prevederile acestor documente, care se aplică prin analogie și în cazul războiului aerian, se referă la: inviolabilitatea teritoriului statelor neutre, obligația de a interna militarii părților beligerante aflați pe teritoriul său, obligația de a nu permite recrutarea sau formarea de unități militare pe teritoriul propriu de către beligeranți, abținerea de la livrarea de armament sau material militar beligeranților, permisiunea de a întreține relații comerciale nemilitare cu beligeranții. În Europa, sînt state neutre: Elveția (prin hotărîrea Congresului de la Viena (1814—1815), Suedia, Austria (prin legea constituțională federală din 26 octombrie 1955, confirmată prin acordul marilor puteri), Finlanda (prin declarație unilaterală). **N.** permanentă se stabilește prin legislația internă și se confirmă, eventual, prin tratate internaționale bilaterale sau multilaterale, prevăzînd angajamentul statului respectiv, de a nu participa la nici un război, cu excepția exercitării dreptului la autoapărare, iar pe timp de pace de a se abține de la orice acțiune care ar permite atragerea sa într-un eventual conflict militar. Încălcarea **n.** statelor reprezintă o violare a dreptului internațional și comportă răspunderea corespunzătoare. *(S.C.)*

Nihilism (lat. *nihil* „nimic"), doctrină care neagă morala, cultura, ordinea statală, politica, tradițiile etc., fără a pune în locul lor ceva. S-a răspîndit după apariția romanului „Părinți și copii" de I.S. Turgheniev. Aici el a fost folosit pentru a caracteriza atitudinea personajului Bazarov de negare a culturii și tradițiilor aristocrației ruse. În gîndirea social-politică Nietzsche, Max Stirner, O. Spengler etc. teoretizează sau interpretează **n.** În politologie, prin **n.** se înțelege o doctrină care nu admite nici un fel de constrîngere a individului din partea societății, manifestîndu-se făți împotriva statului, a instituțiilor lui, a partidelor politice, a autorității în genere. Potrivit doctrinei **n.**, singura revoluție adevărată va fi aceea care va distruge însuși principiul autorității. Sub acest aspect și înrudit cu *anarhismul*, dealtfel în literatură nu de puține ori confundat cu acesta, **n.** nu oferă nici o soluție, cît de cît viabilă pentru viitor. De esență mic-burgheză, **n.** este potrivnic ideologiei și luptei proletariatului. În ultimii ani atitudinea **n.** față de societate a fost prezentă în cadrul unor mișcări contestatare din țările capitaliste occidentale, fapt ce a determinat eșecul acestora, lipsa lor de priză în mase. *(C.B.)*

Nonconformism, concept al sociologiei, psihologiei sociale și eticii care desemnează atitudinea de respingere a normelor de comportament, a modelelor de activitate și gîndire în vigoare într-un grup social determinat sau într-o societate dată, a tradițiilor unui anumit domeniu de activitate sau a ansamblului relațiilor date într-un sistem social. **N.** poate fi de inspirații și de facturi diferite: a) manifestare a neadaptării și a unor atitudini antisociale ce pot merge pînă la criminalitate, ac-

Scanned with OKEN Scanner

ţiunea în afara normelor colectivităţii date *(anomie)*; b) manifestare a atitudinii critice, protestatare faţă de normele şi relaţiile date, faţă de modelele de gîndire şi creaţie tradiţionale, faţă de structurile social-politice existente, legată de tendinţa de a le modifica. N. de tipul b. este implicat în acţiunea politică transformatoare, ca şi în gîndirea progresistă, revoluţionară a tuturor timpurilor. V. şi *anomie*, *conformism*. *(A.R.)*

Non-violenţă, concepţie social-politică în care se reclamă abţinerea de la manifestările violente ale omului asupra semenilor, a claselor asupra claselor, a statului asupra cetăţenilor nefiind o formă eficientă de luptă social-politică. Primele forme de manifestare ale **n.-v.** le-a cultivat creştinismul primitiv, pentru care principiul de bază al vieţii sociale îl constituie neutilizarea forţei în faţa forţei, sacrificiul deliberat al binelui în faţa violenţei. În secolul nostru cel mai de seamă reprezentant al **n.-v.** a fost Mahatma Gandhi, pentru care **n.-v.** (ahimsa) face parte din doctrina religioasă *jaina* în care rolul omului este de a munci paşnic, de a se consacra unei vieţi morale bazată pe dragostea pentru semeni. În contextul social-istoric al Indiei divizate **n.-v.** a însemnat chemarea la unire a adepţilor feluritelor religii, pentru a rezista asupririi coloniale engleze, fiind un imbold la trezirea conştiinţei naţionale a poporului, valorificîndu-i tradiţiile culturale. Principala metodă a **n.-v.** este discuţia, care îl poate convinge pe adversar de justeţea rezistenţei populare, de adevărul cauzei pentru care luptă. Dacă discuţia este infructuoasă, Gandhi cere non-cooperarea cu adversarul, refuzul de a ocupa vreo funcţie oferită de el în administraţie, şcoală, armată. În zilele noastre asistăm la manifestarea a noi forme ale **n.-v.**, mai ales în S.U.A. şi unele state ale Europei Occidentale. Grupurile sociale care susţin **n.-v.** consideră că în condiţiile contemporane create de revoluţia tehnico-ştiinţifică, apare o nouă violenţă exercitată cu subtilitate asupra omului, care îşi pierde trăsăturile umane, se înstrăinează de propria sa esenţă. Marcuse consideră că datorită tehnicilor de guvernare şi productivităţii tot mai ridicate a muncii se instituie relaţii sociale în care înşişi dominaţii participă la propria violentare. Libertăţile şi satisfacţiile sale nu mai sînt de fapt manifestarea liberă a instinctelor şi intelectului. Ca urmare este necesară neparticiparea la civilizaţia contemporană, fuga în natură, la viaţa dusă cu mijloacele cele mai simple. În ultimul deceniu s-au afirmat noi modalităţi de luptă non-violentă, ilustrate mai ales de către o parte a tineretului american, prin refuzul de a participa la războiul din Vietnam. V. şi *nesupunere civilă*. *(L.Z.)*

Normă (lat. *norma* „ceea ce dă un unghi drept, regulă, linie de conduită"), regulă de activitate, un model de comportare fixat prin uz, tradiţie, prin consens sau prin autoritate. Normele sociale reglează şi conduc comportamentele indivizilor în cadrul grupurilor prin fixarea unor limite ale acţiunii fiecăruia, a direcţiei şi intensităţii acestei acţiuni. Procesul de cooperare şi de colaborare care se desfăşoară în cadrul oricărui grup social, pentru realizarea unor scopuri comune se bazează cu necesitate pe un ansamblu de **n.** formînd o matrice de comportament al fiecărui comportament al grupului, indicîndu-i acestuia cu exactitate locul acţiunii sale în cadrul structurii globale, modalitatea concretă şi sensul desfăşurării acţiunii sale. Normativizarea activităţii indivizilor stă la baza oricărei organizări sociale, a existenţei socie-

Scanned with OKEN Scanner

tății înseși. **N.** socială: a) imprimă comportamentelor individuale o finalitate în concordanță cu scopurile pe care grupul integrator aspiră să le atingă, b) asigură în acest mod stabilitatea însăși a grupului convertind scopurile grupului, prin intermediul motivațiilor personale, în scopuri individuale subiective. Impunînd o standardizare, o ordonare și o anumită uniformizare a comportamentelor individuale, funcție de obiectivele grupului, în mod aparent **n.** limitează libertatea teoretică de acțiune a individului uman, în realitate însă prin existența lor permit funcționalitatea sistemelor sociale, oferă posibilitatea supraviețuirii grupurilor, mijlocește realizarea scopurilor acestora și prin aceasta fundează adevărata libertate practică de acțiune a individului. **N.** politică exprimă o regulă de activitate impusă fie prin tradiție, fie prin autoritate în cîmpul manifestării politice a indivizilor, a organizațiilor și a grupurilor politice, în competiția lor pentru influențarea, controlul și cucerirea puterii politice sau pentru menținerea și consolidarea ei. În vederea desfășurării activității lor politice, în cadrul oricărei societăți se dezvoltă un ansamblu de **n.** specifice care implică anumite reguli de acțiune guvernînd raporturile dintre clasele sociale, relațiile față de puterea politică în stat, față de ideologiile de clasă, față de structurile de organizare socială și politică, raporturile dintre grupuri și colectivități, state, națiuni etc. **N.** de acțiune politică existente într-o societate sînt cu necesitate determinate în esența lor de natura ideologiei clasei care a cucerit și păstrează puterea. *(H.E.)*

Noua ordine economică și politică internațională, concept ce evidențiază necesitatea soluționării problemelor pe baza principiilor egalității, cu participarea tuturor statelor, a democratizării relațiilor internaționale, a elaborării unor noi norme de drept internațional, corespunzător schimbărilor produse în lume, urmărind să definească o alternativă la actuala ordine, caracterizată prin structuri și relații care conservă disproporții, asimetrii, dezechilibre și inegalități pe plan economic, practici ale politicii de forță și dominație, inechități, discriminări și injustiții pe plan politic. În literatura economico-politică mondială, conceptul **n.o.e. și p.i.** poate fi întîlnit — ca delimitînd sfere mai largi sau mai restrînse de cuprindere — în formulările „noua ordine internațională (mondială)", „noua ordine politică internațională (mondială)", „noua ordine economică internațională (mondială)". Sub această ultimă formulare, apare și în terminologia O.N.U. (sesiunea extraordinară din aprilie 1974 adoptînd „Declarația asupra instaurării unei noi ordini economice internaționale"). În abordările teoretice ale acestui concept din literatura economico-politică mondială se pot, în general, constata, pe fondul unei diversități de opinii, viziuni și atitudini, două tendințe: pe de o parte, tendința (remarcată în tratările socio-economice și politologice occidentale) de a limita schimbarea, pe care trebuie s-o reprezinte **n.o.e. și p.i.** față de cea actuală, la aspecte de formă, superficiale, de a o rezuma la înlocuirea învelișului cu păstrarea conținutului, sau de a o prezenta restrictiv ca simplă creștere a numărului centrelor de putere; pe de altă parte, tendința, fundamental deosebită, de a interpreta și defini **n.o.e. și p.i.,** în raport cu cea din prezent, ca o schimbare nu doar în formă (ambalaj sau chiar numai denumire) ci în fond, ca o alternativă nu doar îmbunătățită, ca o alternativă cu ade-

Scanned with OKEN Scanner

vărat înnoitoare, cu transformarea radicală a esenței, a conținutului, bazată pe egalitatea politică și economică a statelor, pe dezvoltarea tuturor țărilor și progresul general al civilizației, pe conceptul de putere al dreptului și nu al forței, pe echitate, dreptate, justiție, morală și democrație internațională. Constituie o remarcabilă contribuție a Partidului Comunist Român de a fi dat conceptului de **n.o.e. și p.i.** — într-o perioadă de cristalizare a acestuia pe plan internațional — o fundamentare științifică, marxist-leninistă, de a fi conturat, în documentele programatice ale Congresului al XI-lea, o structură a **n.o.e. și p.i.**, coordonatele, obiectivele, căile și mijloacele pentru realizarea ei — rod al unei gîndiri creatoare, originale, bazată pe o analiză pătrunzătoare a evoluției lumii contemporane, a modificărilor din raportul mondial de forțe. Pornind, în abordarea acestui concept, de la dialectica noului și vechiului în viața internațională, de la legile obiective ale dezvoltării economico-sociale, în Raportul C.C. al P.C.R., prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, la cel de-al XI-lea Congres, se evidențiază caracterul istoricește depășit al vechilor structuri și relații economice și politice internaționale (create de sistemul capitalist și purtînd pecetea inegalităților generate de contradicțiile specifice acestui sistem), pune în lumină necesitatea unor relații și structuri internaționale realmente noi, echitabile, democratice, reciproc avantajoase tuturor statelor, argumentează posibilitatea înfăptuirii unor asemenea relații, posibilitate decurgînd în mod obiectiv din înseși schimbările intervenite în raportul de forțe pe plan mondial, ce înclină în favoarea forțelor socialismului, democrației, păcii și progresului. În această viziune, **n.o.e. și p.i.** este, în concepția Partidului Comunist Român, o alternativă calitativ-structurală nouă la actuala ordine, o componentă a procesului revoluționar de transformare pe baze noi a omenirii, realizarea ei înscriindu-se, atît sub aspectul necesității cît și al posibilității, în sensul dialecticii sociale de la inferior la superior, în sensul evoluției societății omenești. Potrivit structurii conturate în documentele Congresului al XI-lea, coordonatele, componentele, obiectivele și căile edificării **n.o.e. și p.i.** sînt: înlăturarea hotărîtă a vechilor relații de inechitate, lichidarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste; statornicirea unor relații internaționale bazate pe deplină egalitate, pe respectarea dreptului fiecărui popor de a se dezvolta independent și suveran, de a dispune de propriile resurse, de a-și alege liber, fără amestec din afară, calea dezvoltării; asigurarea progresului tuturor țărilor, eliminarea decalajelor economice între acestea și apropierea nivelurilor lor de dezvoltare; stabilirea unui raport just între prețurile materiilor prime și prețurile produselor industriale; asigurarea accesului tuturor statelor la sursele de energie și materii prime, la cuceririle științei și tehnicii contemporane; rezolvarea, prin eforturi comune, a problemei alimentației mondiale, pe baza încorporării rezultatelor științei agricole, a creșterii înzestrării tehnice și chimice a agriculturii în toate zonele globului; sprijinirea efectivă, pe plan comercial, tehnologic, financiar, a progresului mai rapid al țărilor în curs de dezvoltare (sprijin considerat nu ca un dar ci ca un principiu firesc, fiind în interesul tuturor, al dezvoltării armonioase și echilibrate a economiei și schimburilor mondiale). Instaurarea **n.o.e. și p.i.** presupune participarea tuturor țărilor, mari, mici și mijlocii, la dezbaterea și soluțio-

Scanned with OKEN Scanner

narea problemelor cardinale ale lumii contemporane, democratizarea largă a relațiilor dintre state, a activității și funcționării organismelor și organizațiilor internaționale. În concepția Partidului Comunist Român **n.o.e. și p.i.** trebuie să fie economică și, în același timp, politică, fiind evidentă — în condițiile interconexiunii și intercondiționării între economic și politic — legătura strînsă între realizarea unor noi relații economice și afirmarea unor noi raporturi politice internaționale, ca părți componente inseparabile ale aceluiași proces de făurire a unei lumi mai drepte și mai bune — imperativ major al epocii noastre. *(I.Ș.)*

Noua stîngă (engl. *New Left*), expresie folosită prima oară în S.U.A., apoi și în alte țări capitaliste dezvoltate, precum și în unele țări din „lumea a treia", pentru desemnarea unei mișcări contestatare a unor intelectuali, în speță, a tineretului universitar, mișcare de stînga, care se desfășoară însă în afara organizațiilor, partidelor politice de stînga și adesea în opoziție cu ele. Mișcarea a apărut în anii '50, atingîndu-și apogeul în a doua jumătate a deceniului al șaptelea. **N.s.** se caracterizează printr-o structură socială eterogenă care se deosebește de la țară la țară cuprinzînd tineri intelectuali, studenți proveniți din diferitele categorii sociale, inclusiv din cele înstărite. Concepțiile și idealurile profesate de **n.s.** sînt și ele foarte eterogene, reunind idei filozofice, sociologice, etice și politice ale școlii din Frankfurt (Adorno, Bloch, Marcuse), ale tînărului Lukács, W. Reich, K. Korsch, alături de cele ale lui Birnbaum, Bettelheim și Sweezy, ale lui Guevara etc. Diversele grupări din cadrul **n.s.** acordă importanță diferită unor idei sau altora, avînd temeiuri ideologice diferite. Caracteristic ideologiei **n.s.** este utopismul revoluționar, în care se amestecă elemente de idealism revoluționar cu cele de aventurism politic și anarhism mic-burghez. O trăsătură specifică mișcării **n.s.** o constituie revolta față de „establishment"-ul de orice nuanță, cu precădere, împotriva orînduirii sociale și politice din țările capitaliste dezvoltate, a instituțiilor, moralei și culturii burgheze, dar și împotriva partidelor comuniste și muncitorești și a politicii acestora pe care le critică de pe poziții utopiste și anarhiste. Mișcarea a jucat un rol simțitor în viața politică americană în perioada intervenției din Vietnam, manifestîndu-se activ împotriva politicii imperialiste. În țările vest-europene s-a activizat mai ales înaintea și în timpul mișcărilor studențești din Franța (1968) și din alte țări. Marxiștii recunosc și apreciază rezervele revoluționare existente în **n.s.** și, criticînd confuzia ideologică și politică a mișcării, încearcă s-o canalizeze în direcția unei lupte antiimperialiste eficiente. *(L.F.)*

Scanned with OKEN Scanner

O

Obiecţie de conştiinţă 1. (În sens general) Atitudine a unui individ sau grup, aleasă în mod deliberat, de a refuza supunerea faţă de o reglementare adoptată de majoritatea cetăţenilor sau impusă de puterea de stat, în numele unei exigenţe apreciate drept superioară, percepută de conştiinţa sa şi care poate fi de ordin moral sau religios ori inspirată de considerente politice. **2.** (În sens curent, mai restrîns) Refuz, explicit motivat, de a se supune serviciului militar, fără însă a se sustrage prin aceasta consecinţelor judiciare corespunzătoare prin clandestinitate sau exil; în acest punct ea se deosebeşte de nesupunere sau dezertare. De regulă se distinge între **o. de c.** generală şi absolută care se traduce, atît în timp de pace cît şi în timp de război, în refuzul de a îmbrăca uniforma militară, şi între **o. de c.** circumstanţială sau selectivă, care se manifestă numai în cazul unor războaie apreciate ca nedrepte (de ex. în Franţa, războiul colonial împotriva Algeriei, sau, în S.U.A., agresiunea din Vietnam). Dacă prima este, de obicei, consecinţa unor concepţii *anarhiste* sau de inspiraţie religioasă (de ex. unele secte, ca „Martorii lui Iehova", interzic membrilor lor satisfacerea serviciului militar), a doua poate avea motivaţii diverse, progresiste sau reacţionare, mai ales de ordin politic. Dacă uneori **o. de c.** este şi poate fi considerată a fi un act individual pur negativ, fără o contraparte constructivă, care încalcă îndatoririle civice prescrise de lege, în alte cazuri ea poate atrage atenţia asupra unor alternative posibile de natură să nu încalce libertatea de conştiinţă a fiecărui cetăţean. În orice caz, chiar cînd exprimă o atitudine istoricește şi moralmente motivată, **o. de c.** rămîne o modalitate de acţiune prin excelenţă individualistă care nu are eficacitate socială, decît cel mult o valoare simbolică. Iar admisibilitatea ei trebuie judecată totdeauna în contextul concret-istoric dat, în funcţie de semnificaţia morală şi social-politică pe care o îmbracă.

(O.T.)

Obligaţie politică, termen prin care, în filozofia politică, se defineşte şi se apreciază situaţia individului în raport cu comunitatea politică din care face parte sau, altfel spus, care defineşte datoriile cetăţeanului atît faţă de stat cît şi faţă de concetăţenii săi. Aprecierea **o.p.** este diferită în diversele concepţii privind fundamentele *puterii* politice şi *legitimitatea* acesteia; ea oscilează între doi poli extremi marcaţi, pe de o parte, de concepţiile anarhiste şi neoanarhiste care resping şi contestă orice **o.p.** a individului în numele libertăţii sale absolute, şi, pe de altă parte, de concepţiile autoritarist-totalitare (între care cele fasciste şi neofasciste reprezintă o poziţie antiumanistă extremă), care subordonează total cetăţeanul statului. Într-un alt cadru, ţinînd de viziunea generală a raporturilor dintre individ şi societate, aprecierea **o.p.** variază

Scanned with OKEN Scanner

între poziția liberalismului politic clasic, individualist, care acceptă datorii minime ale individului față de stat, punînd accentul pe libertate și drepturile acestuia ca proprietar privat, și concepțiile solidariste care subliniază conceptul de datorie, ca reflex al ordinii, disciplinei și ierarhiei funcționale, împotriva drepturilor individului. Uneori **o.p.** a fost prezentată ca rezultatul unui calcul strict utilitar, ca principiu pe care fiecare trebuie să-l respecte pentru a-și asigura, în chip rațional, conservarea vieții și dobîndirea fericirii: de la scepticii antici la utilitariștii moderni, de la Carneade la un Bentham sau Mill, trecînd prin doctrina *contractului social*, **o.p.** a fost întemeiată, total sau parțial, pe un asemenea calcul. Dacă problema **o.p.** comportă un element comun, propriu tuturor comunităților politice, a căror existență n-ar fi posibilă fără un anumit grad de acceptare din partea indivizilor a datoriilor prescrise prin *norme* politice și juridice, nu e mai puțin adevărat că soluția reală a acestei probleme depinde totdeauna de natura concretă a orînduirii sociale și politice, de tipul structurilor sociale care generează și susțin comunitatea politică, de regimul politic, avînd astfel un caracter concret-istoric. În orînduirile cu clase antagoniste în care puterea politică, realizînd unele funcții sociale generale — care legitimează, pînă la un punct, caracterul general al **o.p.** — reprezintă însă dominația unei clase, problema **o.p.** capătă, inevitabil, particularități în funcție de poziția concretă în sistemul puterii (dominant sau dominat) a grupului social din care face parte individul. Or, aproape întreaga tradiție a filozofiei politice nemarxiste tinde să ignore acest dat social esențial care își pune decisiv amprenta asupra receptării normelor și valorilor pe care se întemeiază **o.p.** într-o societate anumită. În plan general, gradul de conștientizare a **o.p.** este o componentă esențială a *culturii politice* și un indiciu al *conștiinței politice;* raportată la totalitatea membrilor comunității, **o.p.** exprimă gradul de integrare politică a unei societăți. În societatea socialistă, în care statul exprimă și încorporează puterea efectivă a poporului, problema **o.p.** se pune în termeni noi. În actuala etapă a societății noastre socialiste **o.p.** apare ca unitate indisolubilă a drepturilor și datoriilor social-politice ale individului, ca expresie a coincidenței intereselor fundamentale individuale și generale. Poziția calitativ nouă a individului în sistemul relațiilor sociale fundamentale, pe baza proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, crearea cadrului instituțional pentru participarea activă și efectivă a membrilor societății la conducerea treburilor publice, garantarea materială și politico-juridică a celor mai largi drepturi și libertăți sociale, politice și civice, educarea conștiinței socialiste a maselor stimulează dezvoltarea spiritului de înaltă responsabilitate socială al cetățenilor, ca factor de perfecționare a sistemului social și politic și de dezvoltare armonioasă, plenară a personalității umane.

(O.T.)

Oligarhie (gr. *oligos* „puțin" și *arhe* „conducere") **1.** Formă de guvernămînt în care puterea este exercitată de cîțiva, spre deosebire de *monarhie*, guvernarea unuia singur și *democrație*, guvernarea poporului; **2.** (În concepția lui Platon) Formă de guvernămînt degenerată, născută prin coruperea aristocrației și caracterizată prin dominația bogaților și înlăturarea sărăcimii de la participarea la conducere; în clasificarea lui Aristotel, **o.** este o formă nejustă de guvernămînt, în care puterea este

exercitată de cîțiva, în folosul lor egoist și nu în vederea binelui general; în același timp, Aristotel sublinia că deosebirea esențială între **o.** și democrație nu stă atît în numărul celor ce exercită puterea, cît în faptul că prima reprezintă puterea bogaților, iar a doua puterea săracilor; **3.** (În teoria politică modernă) Regim politic în care guvernează o minoritate, fără consimțămîntul liber și adeziunea majorității și, mai ales, fără ca aceasta să-și exercite controlul asupra guvernanților, ceea ce face ca aceștia să guverneze în finalitatea conservării și consolidării propriilor privilegii de clasă; **4.** (În sens larg) Grup conducător, în cadrul unei organizații, grup de interes sau chiar partid politic, care a monopolizat puterea, exercitînd-o în afara controlului efectiv al masei membrilor și desconsiderînd, parțial sau total, interesele reale și legitime ale acestora. Structurile sociale și politice din societățile întemeiate pe proprietatea privată favorizează conducerea **o.** a claselor și categoriilor sociale privilegiate. *(O.T.)*

Ombudsman (în suedeză „delegat"), instituție originală, apărută la începutul sec. 19, prin Constituția suedeză din 1809, reprezentată printr-un delegat avînd atribuția de a primi reclamațiile celor administrați. Ales de parlament, fără să fie învestit cu puteri administrative, **o.** este un simplu intermediar între administrați și administrație care, în situații conflictuale, propune soluții ce sînt adesea însușite de administrație. Instituția **o.** a fost introdusă și în alte țări, avînd, de regulă, atribuții în domenii limitate. *(O.T.)*

Omogenizare socială, proces fundamental caracteristic societății socialiste, prin care se șterg treptat liniile de demarcație, se elimină treptat distanțele sociale și inegalitățile în statutul și rolul claselor și straturilor sociale. Conceptul **o.s.** exprimă cel mai adînc aspectul dinamic al structurilor clasiale în societatea socialistă, după desființarea claselor exploatatoare și statornicirea, generalizarea relațiilor de producție bazate pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Principalele tendințe ale **o.s.** includ apropierea treptată a specificului muncii și în general a activităților desfășurate, a nivelului veniturilor și modalităților de realizare a acestora, a gradelor de calificare profesională și de cultură generală, a condițiilor generale de existență a diferitelor clase și straturi ale societății socialiste. „În procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate — se relevă în Programul P.C.R. — se va accentua apropierea acestor clase și categorii, se va întări conlucrarea diferitelor sectoare de activitate, va avea loc perfecționarea relațiilor de producție în raport cu schimbările în diviziunea socialistă a muncii, cu cerințele progresului economico-social".

O.s. implică desființarea și depășirea treptată a deosebirilor esențiale ce mai persistă în etapa actuală între localitățile rurale și cele urbane, între munca industrială și cea agricolă, între activitățile manuale și cele intelectuale. Rezultatul final al **o.s.,** omogenitatea deplină a societății, absența deosebirilor de clasă și straturi sociale, va caracteriza societatea comunistă în forma sa complet dezvoltată, matură. Procesul **o.s.** se realizează, în bună parte, prin *mobilitatea socială* specifică socialismului. **O.s.** este temelia obiectivă, în planul structurii grupale a societății, a înlăturării inegalităților, deci a realizării deplinei *echități sociale.* Totodată, **o.s.** contribuie la întărirea omogenității politice a societății socialiste, a unității politice și ideologice a tuturor claselor și straturilor sale în jurul și sub con-

Scanned with OKEN Scanner

ducerea partidului marxist-leninist. V. și *mobilitate socială, poporul muncitor unic al comunismului.*

(A. R.)

Opinia publică, fenomen de natură psihosocială, cu caracter colectiv, care se constituie ca reflectare a existenței sociale a oamenilor, ca manifestare a conștiinței sociale și care constă dintr-o apreciere și atitudine comună, relativ generalizată, într-o problemă de interes general și care, este împărtășită de către mai mulți membri ai unui grup sau ai unei clase sociale, ai unei națiuni, ori ai unei societăți, la un moment dat. Funcțional, **o.p.** este definită ca opinia (opiniile) unui public, adică a unui grup la care aparținența ca membru este definită numai printr-o preocupare și o atitudine comună în problema care formează obiectul opiniei. Într-o societate, la un moment dat, într-o problemă determinată, opiniile pot fi cu totul dispersate (lipsește atunci un curent de **o.p.**), polarizare (existența unui (unor) curent de **o.p.**), divergente (mai multe curente de **o.p.**), în *consens* majoritar sau unanim (**o.p.** majoritară sau unanimă). Deoarece opiniile se formează, de regulă, în probleme care ating interesele oamenilor, în ultimă instanță interesele de clasă, în **o.p.** se exprimă întotdeauna raportul specific al diferitelor clase sau grupuri sociale cu realitatea socială. Ea oglindește ceea ce este general, comun, în interesele și poziția claselor și grupurilor sociale. Întrebarea: cînd poate fi considerată publică o opinie?, are două aspecte: a) dacă ea este exprimată public; b) dacă este împărtășită de alți membri ai colectivității. **O.p.** poate avea diferite sfere de extindere și ca urmare există forme diferite de divizare, de secționare a acesteia: 1) **o.p.** a unei epoci (un curent pe opinie predominant într-o epocă, cum ar fi curentul favorabil astăzi destinderii, înțelegerii și colaborării internaționale); 2) **o.p.** națională (a unei țări sau națiuni); 3) **o.p.** secțională — a unei clase sociale sau categorii sociale (publicuri progresiste sau retrograde etc.); 4) **o.p.** a unor grupuri speciale (ex. grupuri profesionale); 5) **o.p.** a unor comunități sau colectivități (a unui sat, a unui orășel etc.). Accepții eronate ale noțiunii de **o.p.:** 1) **o.p.** ca simplă sumă de opinii individuale; 2) ca o entitate supraindividuală; 3) personificarea **o.p.,** prezentată ca o ființă care „gîndește", „are voință", „se bucură" etc. (expresia „vocea **o.p.**" trebuie luată ca o formulă metaforică și nu ad litteram). În realitate, **o.p.** se manifestă și se exprimă prin opiniile indivizilor, în măsura în care părerile acestora coincid cu acelea ale unei clase, unui grup sau public. **O.p.** trebuie astfel înțeleasă ca un consens, ca o comunitate sau identitate de vederi și de aprecieri într-o problemă de interes social, care se regăsește într-o masă de opinii individuale. **O.p.** este una dintre cele mai tipice expresii, un produs al interacțiunii persoanelor, grupurilor, claselor sociale, publicurilor. După Albig, „**o.p.** constă tocmai din opiniile individuale care rezultă din interacțiunea lor asupra unei probleme, în sînul unui grup determinat" („Public Opinion", 1939, „Modern Public Opinion", 1956) sau: „**o.p.** departe de a reprezenta o entitate supraindividuală, rezultă din procese interpersonale complexe care se înnoadă în conștiințe în dependență de structurile sociale și funcționarea instituțiilor" (J. Stoetzel, A. Girard, „Les sondages d'opinion publique", Paris, P.U.F., 1973, pag. 29); 4) o altă interpretare neadecvată este așa-numita „neînțelegere jurnalistică", adică identificarea **o.p.** cu pozițiile susținute de ziariști în genere, cu afirmațiile organelor de informare co-

Scanned with OKEN Scanner

lectivă. Însă numai în anumite condiţii speciale şi istorice există o coincidenţă între opinia publicului şi opiniile exprimate de ziarişti; 5) potrivit interpretării operaţionaliste, fenomenul **o.p.** ar fi „un rezultat brut al sondajelor de opinie", consensul care caracterizează **o.p.** fiind un produs al măsurării opiniilor prin anchete. Dar, aşa cum **o.p.** nu se confundă nici cu voturile sau referendumurile organizate, ea nu se confundă nici cu sondajele de **o.p.**; 6) identificarea **o.p.** cu aşa-numita „voinţă generală", formulă prin care ideile şi opiniile promovate de clasele dominante sînt prezentate ca expresie a opiniilor întregii societăţi. Marx a demonstrat că aceasta nu este decît voinţa clasei dominante ridicată la rangul de lege, şi ca atare ea nu se identifică cu **o.p.** Ideea teoreticienilor burghezi după care **o.p.** ar fi un extras al tuturor părerilor existente în popor şi că ar reprezenta opinia medie a tuturor este o ficţiune prin care se încearcă escamotarea caracterului de clasă al opiniilor, faptul că acestea exprimă interesele diferitelor clase şi grupuri sociale; 7) reducerea **o.p.** la stereotipie, imagini — clişee, automatisme de gîndire care au o largă circulaţie publică, ignorîndu-se că titularul opiniilor este omul ca fiinţă socială conştientă, activă. Ştiinţele juridice şi politice (în special dreptul de stat) au fost printre primele discipline care s-au ocupat de rolul opiniilor în viaţa publică, în domeniul politicii, de relaţia dintre **o.p.** şi stat, importanţa acesteia într-un sistem democratic etc. Acestea au tins uneori să reducă **o.p.** la o noţiune pur politică, considerînd publică: a) opinia promovată şi susţinută de stat; b) opinia grupărilor organizate (partide, sindicate şi alte organizaţii); c) opinia minorităţii sau a opoziţiei; d) opinia majorităţii etc. În legătură cu aceasta este de precizat că amploarea şi forţa politică a **o.p.** depind de caracterul sistemului social şi politic dintr-o ţară, de democratismul orînduirii de stat. Gradul de exprimare a opiniilor şi de manifestare a **o.p.** ca forţă de participare la conducerea treburilor publice este un important criteriu al unei organizări şi al unei vieţi social-politice cu caracter democratic. O **o.p.** unitară nu poate să existe decît atunci cînd se realizează o concordanţă a intereselor fundamentale ale majorităţii societăţii, ale tuturor claselor şi categoriilor sociale. Dezvoltarea unităţii de opinii este în funcţie de evoluţia procesului de *omogenizare socială*, care se înfăptuieşte în socialism în mod treptat şi într-o perioadă relativ îndelungată de timp. Desigur, şi în aceste condiţii există diferenţe de opinii între membrii societăţii în diferite probleme concrete. Formarea unei **o.p.** unitare în problemele de bază nu înseamnă realizarea unei uniformităţi totale de opinii. Formarea opiniilor, stratificarea şi distribuirea opiniilor într-o societate, formarea şi mişcarea curentelor de **o.p.**, este determinată sau condiţionată de o serie întreagă de factori: a) sociali generali — poziţie de clasă a indivizilor, orînduirea şi treapta respectivă a dezvoltării sociale; b) politici, ideologici, culturali — ideile şi concepţiile politice, filozofice, etice, tradiţii culturale, activitatea partidelor, statului, organizaţiilor sociale şi politice, a diferitelor instituţii culturale educative; c) apartenenţa de grup — profesional, de vecinătate, prietenie, religie etc.; d) individuali — vîrstă, sex, ocupaţie, nivel de venituri, instrucţie, atitudini, mentalităţi; e) acţiunea mijloacelor de informare colectivă şi propagandă (presă, radio, televiziune etc.); f) procesele intermediare care influenţează asupra modului în care informaţiile sînt re-

Scanned with OKEN Scanner

ceptate de indivizi și asupra reacțiilor de opinie ale acestora (microgrupurile, liderii sau conducătorii de opinie, conversațiile și relațiile interpersonale etc., toate aceste elemente care intervin în procesul de comunicare socială). **O.p.**, în diferite forme, a jucat în toate societățile un rol important. Funcțiile și amploarea influenței ei sociale au crescut considerabil în societățile moderne, contemporane, concomitent cu progresele realizate pe planul democrației, al expansiunii mijloacelor de informare în masă și al culturii de masă, al creșterii aglomerațiilor urbane și a dezvoltării producției de masă. Pentru **o.p.** în viața socială sînt esențiale: a) formă de control social (al publicului asupra instituțiilor, activității statului etc.); b) autoritate socială nelegiferată (factor de reglementare și de corectare etică a conduitelor și relațiilor sociale); c) mijloc de participare a maselor la conducerea vieții politice și sociale (într-o societate democratică); d) lupta și schimbul de opinii (condiție a procesului cunoașterii, științei, culturii). În socialism, conținutul, orientarea și rolul social al **o.p.** au caracteristici specifice, decurgînd din noul sistem economic, social și politic, din ideologia și educația specifice acestei societăți, îndeosebi din caracterul ei profund democratic, care asigură participarea largă, conștientă a maselor muncitoare la conducerea vieții publice. Ea contribuie la: formarea și generalizarea atitudinii noi, socialiste față de muncă, proprietate, stat, familie etc.; formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste; promovarea principiilor și normelor moralei socialiste; lărgirea democratismului socialist, dezvoltarea controlului social de jos, întărirea și apărarea legalității; formarea unei atitudini combative, militante față de rămășițele și influențele moralei și concepțiilor retrograde; factor de perfecționare a organizării și conducerii sociale, de promovare a spiritului înnoitor în toate sectoarele de activitate. În etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate sporește rolul social, etic, politic al **o.p.** în ridicarea conștiinței socialiste a tuturor membrilor societății, în combaterea unor fenomene psihosociale cu caracter negativ, a spiritului formalist și birocratic, în promovarea activă și generalizarea principiilor și normelor eticii și echității socialiste. Are loc întărirea controlului social din partea **o.p.** în toate sectoarele de activitate. **O.p.** acționează atît prin mijloacele instituționalizate (organizații, adunări, comisii de judecată, organisme de control obștesc etc.), prin mijloacele de informare colectivă, cît și prin activitatea cotidiană a oamenilor muncii, a diferitelor colective. **O.p.** constituie un factor activ în întreaga operă de perfecționare a societății socialiste pe plan economic, social, politic, cultural. *(I.D.)*

Opinie (lat. *opinio*, care derivă din *opinari* „a formula o părere"), expresia unei convingeri subiective într-o anumită problemă. Diferența dintre **o.** și cunoștințe nu este însă absolută; cunoștințele pot lua forma opiniilor, iar acestea se pot transforma în cunoștințe. **O.** se constituie întotdeauna ca evaluări, aprecieri, valorizări ale unui fapt, fenomen, eveniment, a unei idei de actualitate. Trebuie notat însă, că există diferențe între **o.** și valoare. Cînd este împărtășită de către o colectivitate sau un grup social, o **o.** devine valoare (cum ar fi normele morale) și servește ca sistem de referință comun pentru grupul social respectiv. Valoarea aparține culturii, mentalității grupului social sau a societății respective. În schimb, noțiunea de **o.** indică faptul că nu toată lumea poate fi de acord și că există posi-

Scanned with OKEN Scanner

bilităţi de apreciere diferită, de discuţii şi de controversă. Este de menţionat însă că ceea ce constituie valoare pentru un grup, o clasă sau societate (de ex. concepţiile politice burgheze) poate să nu reprezinte decît o **o.** pentru altele. **O.** sînt, prin natura lor, materie de discuţie şi controversă, deci împărţite, fiind definite uneori „exprimare într-o problemă controversată“ (William Albig). **O.** se exprimă faţă de probleme numeroase şi diverse, dar mai ales faţă de probleme în care sînt de făcut alegeri între alternative, în vederea unor acţiuni care ar trebui întreprinse în domenii de interes colectiv. Nu ne formăm **o.** decît în chestiuni care ne atrag interesul, asupra cărora ne îndreptăm atenţia şi despre care am primit un minim de informaţii. Expresie a sentimentelor, atitudinilor sau valorilor sociale, conştientă sau spontană, individuală sau colectivă, acceptată sau controversată, **o.** este un fenomen social relativ, în special, la ceea ce este actual, public, de interes social. De aceea, statul, partidele politice, în genere instituţiile, organizaţiile şi evenimentele sau problemele politice formează obiectul privilegiat al **o.** **O.** *politice* sînt expresia cea mai directă a apartenenţei de clasă şi politice a membrilor unei societăţi, a ideologiei politice pe care aceştia o adoptă şi o susţin. Pentru că **o.** politice sînt legate de interesele fundamentale ale grupurilor şi claselor sociale, în acest domeniu controversele şi luptele de **o.** capătă o acuitate deosebită. Din punctul de vedere al psihologiei, **o.** este privită ca o expresie a manifestării şi angajării personalităţii, a aderenţei acesteia la anumite idei şi poziţii şi ca o expresie a tendinţei subiectului spre conformism. „Conformismul este condiţia generală a opiniei. Căutînd să fie remarcat ca o persoană, individul este tentat să apară ca o persoană ca toată lumea. El este lăudat pentru conformismul său, această laudă fiindu-i acestuia preţ şi scop“ (Jean Stoetzel, „Théorie des opinions“, Paris, P.U.F., 403). **O.** sînt definite de psihologi (sociali mai ales) ca expresii verbale ale atitudinilor sociale. Din perspectiva psihologiei sociale, **o.** sînt analizate ca fenomene psihosociale, concomitent psihice şi sociale, individuale şi colective, în sensul că fiecare individ opinează în funcţie de normele şi valorile grupului social căruia îi aparţine sau la care se raportează şi numai în relaţie cu alţi indivizi. Psihologia socială ia în considerare relaţiile interindividuale, intra şi intergrupale în fenomenele de **o.** În schimb, sociologia se interesează de opinii ca fenomene sociale, colective (v. *Opinia publică*), de factorii macrosociali ai stratificării şi grupării **o.**, ai formării şi mişcării curentelor de **o.**, de măsurarea distribuirii **o.** într-o societate sau un grup social (sondaje de **o.** publică) etc. În sociologie, Tarde este printre primii care subliniază caracterul social al **o.** şi care evidenţiază factorii spirituali şi informaţionali ai constituirii **o.** publice: „Opinia este un grup momentan şi mai mult sau mai puţin logic de judecăţi care răspund la probleme puse actualmente, sînt reproduse în numeroase exemplare de persoane din aceeaşi ţară, din acelaşi timp, din aceeaşi societate“. În ce priveşte factorii formării **o.**, cu toate că el îi trece sub tăcere pe cei fundamentali (aparţinînd existenţei sociale şi structurii societăţii), are meritul de a fi subliniat rolul informării şi comunicării în fenomenele colective de **o.**: „Transformarea unei opinii individuale într-o opinie socială, în «opinie», se datorează cuvîntului public în antichitate şi în evul mediu, presei în zilele noastre, dar în toate tim-

Scanned with OKEN Scanner

purile şi înainte de toate, conversaţiilor particulare...". În fapt, informarea şi diferite forme de comunicare interumană reprezintă numai „factori intermediari" ai **o.**, cei hotărîtori situîndu-se în sfera existenţei sociale şi a apartenenţei de clasă a indivizilor. **O.** nu reprezintă doar un proces intersubiectiv, „intermental", ci, în primul rînd, o manifestare a poziţiei sociale, de clasă, a individului, a educaţiei primite, a ideologiei şi conştiinţei sociale pe care o adoptă. *(I.D.)*

Oportunism 1. (În sens larg) Poziţie lipsită de principialitate şi de fermitate morală, subordonată, după împrejurări, unor păreri şi principii diferite, uneori contradictorii; **2.** (În politologie) Atitudine de îndepărtare de la poziţia de clasă, de trădare a intereselor proletariatului. **O.** reprezintă o consecinţă a cedării elementelor nestatornice din mişcarea muncitorească în faţa ideologiei burgheze. Propovăduind adaptarea şi subordonarea intereselor clasei muncitoare faţă de interesele burgheziei, renunţarea la lupta de clasă, la revoluţia socialistă şi la dictatura proletariatului, **o.** duce la *reformism*. **O.** dăunează organizării şi luptei de clasă a proletariatului prin faptul că dezorientează şi frînează lupta acestuia. În istoria mişcării muncitoreşti este cunoscut oportunismul liderilor Internaţionalei a II-a (1889—1914), al conducătorilor partidelor social-democrate din componenţa acesteia. *(I. M.)*

Opoziţie, grup de cetăţeni ce nu sînt de acord, în parte sau total, cu politica dezvoltată de statele capitaliste. **O.** se poate întemeia pe motive diverse şi nu neapărat şi întotdeauna fundamentale. În viaţa parlamentară a ţărilor capitaliste termenul desemnează partidul sau grupul de partide ce nu se află la guvernare şi propun un alt program decît guvernul. Şi în acest caz poate fi vorba de aspecte neesenţiale, cînd partidele aflate în opoziţie sînt nemulţumite de locul ocupat în ierarhia puterii. Incontestabil **o.** este un element necesar mecanismului democraţiei burgheze. Suprimarea **o.** marchează, de regulă, alunecarea politicii statului respectiv spre extrema dreaptă, spre *fascism*. Partidele muncitoreşti revoluţionare sînt singurele ce se află în opoziţie fundamentală cu politica burgheziei. *(C.B.)*

Optimizare (lat. *optimus* „cel mai bun"), tendinţă de ridicare a nivelului performanţei în conducerea unui sistem. **O.** este o cerinţă care se formulează în raport cu o activitate desfăşurată în toate domeniile vieţii economice, sociale şi politice vizînd utilizarea intensivă a mijloacelor materiale disponibile, a condiţiilor conjuncturale precum şi a factorilor umani şi spirituali capabili să contribuie la obţinerea celor mai bune rezultate funcţie de o situaţie dată. Pentru activitatea de conducere a sistemelor economice şi socio-politice, **o.** constituie un obiect permanent pentru că parametrii care definesc o situaţie de acţiune la un moment dat sînt în continuă schimbare, modificîndu-şi permanent conţinutul, determinînd astfel conducerea şi decidentul să caute mereu o nouă stare optimă. În ştiinţa conducerii sistemelor sociale se utilizează, ca mijloc de evaluare şi măsurare aşa-numita scară a optimalităţii care porneşte de la un maximum, dealtfel considerat ca de neatins în practica conducerii genului de sisteme social-umane, continuă cu un optim teoretic, permanent vizat dar destul de rar atins, apoi optimul practic care constituie de fapt treapta la care ajunge de obicei performanţa considerată în mod obişnuit ca optimă, urmează apoi aşa-zisele nivele suboptimale

Scanned with OKEN Scanner

reprezentate de treapta satisfăcătorului pe care se plasează cel mai adesea rezultatele sistemelor conduse și în sfîrșit cea a nesatisfăcătorului. Un proces de elaborare decizională găsește cu o relativă ușurință o soluție satisfăcătoare însă destul de dificil ajunge la optimul practic care implică o desfășurare intensă de creativitate. Cea mai dificilă este însă atingerea treptei optimului teoretic care presupune exploatarea în folosul acțiunii a tuturor posibilităților teoretice pe care le oferă parametrii de stare și de situație la un moment dat. Cunoașterea acestor posibilități teoretice necesită o analiză foarte riguroasă și mai ales foarte rapidă a acestor parametri de situație tocmai datorită schimbării pe care o suferă conținutul lor, ceea ce face ca în realitate tendința de **o.** a oricărei activități de conducere să nu înceteze niciodată pentru că niciodată nu se ajunge decît la un optim relativ. *(H.E.)*

Ordine de drept (sau *ordine juridică*), ansamblul relațiilor sociale reglementate de normele juridice; organizarea societății pe baze juridice și cu respectarea drepturilor și libertăților cetățenești. **O. de d.** se află în strînsă interdependență cu *legalitatea* și disciplina, prima fiind o premisă, iar cea de-a doua o consecință. **O. de d.** are caracter de clasă și se clasifică în tipuri diferite în funcție de natura și esența socială a statului și dreptului. **O. de d.** socialistă contribuie la consfințirea juridică a rînduielilor socialiste, la consolidarea și perfecționarea relațiilor socialiste pe baza respectării dreptului socialist și a garantării realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. Consolidarea și perfecționarea **o. de d.** socialiste — cerință a dezvoltării socialismului și trecerii la comunism — se obține printr-o muncă perseverentă de educare a cetățenilor în spiritul respectului față de lege, printr-o atitudine fermă și intransigentă în problema afirmării principiului legalității atît în viața de stat, cît și în celelalte domenii ale vieții sociale. *(I.C.)*

Organicism, concepție potrivit căreia societatea ar fi un organism a cărui structură (și evoluție) ar fi supuse acelorași legi care guvernează lumea biologică. În germene, **o.** s-a manifestat, cu vădite tendințe politice, încă din antichitate (de ex. parabola lui Menenius Agrippa). Teoreticianul modern al **o.** este H. Spencer, după care structura socială ar fi alcătuită dintr-un țesut endodermic (agricultori și industriași), mezodermic (comercianți) și exodermic (militari); el stabilește și o lege a evoluției sociale de la simplu la complex și de la omogen la eterogen. **O.** tinde să legitimeze diferențierea socială ierarhică a societăților bazate pe clase și, totodată, să justifice necesitatea unei solidarități sociale întemeiate pe specificitatea funcțiilor pe care fiecare clasă este determinată să le îndeplinească în cadrul organismului social. Printre reprezentanții **o.,** care consideră societatea drept un fenomen „natural" și nu „istoric", sînt mai cunoscuți: J. Novicow, P. Lilienfeld, A. Schäffle, R. Worms, G. Greef. **O.** are ca variante *darwinismul social, malthusianismul și rasismul.* *(O.T.)*

Organizarea politică a societății, categorie a teoriei politice marxist-leniniste utilizată, de obicei, în două accepțiuni: una restrînsă, care vizează sistemul instituțiilor statale și a organizațiilor politice prin care clasa dominantă își asigură și exercită dominația sau dictatura de clasă (în sensul larg al termenului) și îndeplinește funcțiile sociale generale determinate de natura orînduirii respective; alta,

Scanned with OKEN Scanner

mai largă, care include pe lîngă sistemul instituţiilor şi organizaţiilor politice ale clasei dominante şi pe cele ale claselor dominate, cuprinzînd astfel ansamblul instituţiilor şi organizaţiilor politice ale unei societăţi date. În ambele accepţiuni, în literatura politologică şi juridică marxistă (vezi, printre altele, lucrările lui A.K. Belîh, V.I. Razin) termenul **o.p.a s.** include mai ales sau exclusiv latura instituţională a suprastructurii politice. Într-o viziune *instituţionalistă*, unii autori tind să pună semn de egalitate între **o.p. a s.** şi *sistemul politic* sau chiar să considere al doilea termen ca subordonat primului; în realitate, sistemul politic este mai larg decît **o.p.a s.**, aceasta reprezintă un moment constitutiv al primului. *(O.T.)*

Organizaţia, complex de acţiuni şi interacţiuni sociale, caracterizată prin următoarele trăsături: 1) **o.** este o structură de acţiuni diferite (de muncă, de comunicaţie, de conducere etc.) în cadrul căreia una deţine un loc central. În ansamblul ei fiecare gen de acţiune are un loc determinat şi relaţii specifice cu restul; 2) în cursul existenţei ei acţiunile se leagă între ele sub raport temporal fiind succesive, coexistenţiale, repetabile, înscrise într-un orar (de cîţiva ani, anual, lunar etc.); 3) împreună acţiunile formează o structură ecologică distinctă în care ele există unele alături de altele, se interferează; 4) factorul uman constituient se prezintă într-o varietate de conţinuturi şi forme în funcţie de diviziunea muncii, de locul său în ierarhia funcţională şi comunicaţională şi de relaţiile dintre indivizii şi grupurile în care el se structurează; 5) ceea ce dă unitate tuturor faptelor sociale care se petrec în cadrul ei este elementul teleologic, reţeaua de scopuri sau ţeluri; 6) în ansamblul ei, **o.** este doar un component al societăţii cu care se află în relaţii permanente şi variate; 7) există o mare diversitate de **o.** (politice, juridice, economice, ştiinţifice, de învăţămînt etc.), fiecare dintre ele avînd specificul lor intrinsec şi care se manifestă diferit în funcţie de societatea în care funcţionează, de factorul timp şi mediul socio-natural imediat. Termenul de **o.** nu trebuie identificat cu alţi termeni care au o semnificaţie apropiată. Noţiunea de birocraţie are o implicaţie negativă pe cînd **o.** este un termen neutral. Prin **o.** *formală* se înţelege doar un aspect al **o.** şi anume acela care se referă la modelul de funcţionare al acesteia (specificarea diviziunii muncii, conducerii şi controlului, regulile referitoare la salariu, controlul calităţii, taxe etc.). **O.** *informală* are două sensuri şi anume fie relaţiile sociale ce se nasc între conducere şi executanţi deasupra şi în afara laturilor formale, fie soluţiile organizaţionale reale aşa cum ele evoluează ca o consecinţă a interacţiunii dintre planul organizaţiei şi relaţiile interpersonale dintre participanţi. Conceptul de instituţie se referă în marxism la un ansamblu de relaţii ideologice, care se stabilesc în virtutea unor norme şi pe baza anumitor idei cu conţinut axiologic. **O.** nu se reduce la instituţia ideologică şi ea nu include numai elemente avînd acest caracter. **O.** *politică* este socotită de obicei drept un sinonim al termenului de *partid politic*. În mod evident, în acest caz, ea este o instituţie în sensul semnalat. Acţiunea politică reprezintă miezul ei existenţial faţă de care toate celelalte acţiuni posibile corelate (economică, culturală, instrucţională şi educaţională etc.) au un loc subordonat. În cadrul ei există o diviziune a muncii politice (pe probleme ideologice, organizatorice, de control, interne şi externe etc.) şi o structură funcţio-

Scanned with OKEN Scanner

nală a aparatului de partid. Scopurile sale sînt determinate de interesele sociale care au chemat la viață acest gen de **o.** și pe care ea le promovează. **O.** politică este o parte a realității sociale determinată de ea și pe care la rîndul ei o influențează. Abordarea partidului politic ca o **o.** particulară reprezintă un capitol de seamă al sociologiei politice. *(Ach.M.)*

Organizație internațională (interstatală), asociație cu caracter permanent creată de state pe baza unui tratat — act constitutiv — care prevede scopurile și principiile, componența și structura, competența și funcțiile organizației ca entitate autonomă menită să armonizeze acțiunile statelor membre în domeniile păcii, securității și cooperării internaționale. **O. i.** au început să se cristalizeze încă în secolul trecut ca o continuare și permanentizare a unor forme juridice tradiționale de cooperare — tratatele și conferințele (congresele) internaționale —, dobîndind însă caracterul unui fenomen politic și juridic nou al relațiilor dintre state. Prima **o.i.,** în accepția contemporană a termenului, este considerată „Uniunea telegrafică internațională", ale cărei baze au fost puse la conferința din 1865, asupra comunicațiilor telegrafice dintre state. În această perioadă au apărut **o.i.** *neguvernamentale* — asociații permanente create cu participarea diferitelor organizații naționale nestatale avînd caracter social, politic, profesional, științific, tehnic ș.a. (de ex., „Uniunea interparlamentară" 1889, „Alianța cooperatistă internațională" 1895 ș.a.). Termenul de **o.i.** a intrat mai tîrziu în practică, el este semnalat în doctrină în anul 1867, fiind atribuit și uneia dintre primele forme permanente de cooperare interstatală creată în 1878 și existentă și astăzi — „Organizația meteorologică mondială". **O. i.** au avut la început denumiri diferite ca: uniune, comisie, asociație, alianță etc., luate din terminologia diplomatică și juridică tradițională, desemnînd însă același fenomen interstatal sau guvernamental arătat mai sus. **O.i.** (interstatale) au cunoscut, mai ales în perioada postbelică, începînd cu crearea O.N.U. (1945), o dezvoltare fără precedent ca număr și însemnătate, determinată de noile cerințe de cooperare generate de dinamica relațiilor internaționale. În anul 1973 existau 235 organizații cu caracter interstatal și aproape 2 500 neguvernamentale. În prima categorie un rol central îl ocupă o serie de organizații cu vocație universală, cum sînt: O.N.U., cele 12 instituții specializate (U.N.E.S.C.O., F.A.O., O.I.M., F.M.I., B.I.R.D. ș.a.) legate de O.N.U. prin acorduri de cooperare și alte organizații aflate într-o măsură sau alta în legătură cu O.N.U. Există organizații zonale cu caracter politic, economic ș.a. precum „Liga Arabă", „Organizația Unității Africane", C.A.E.R. etc. Viabilitatea și eficiența acestor organizații pentru pacea și cooperarea statelor sînt determinate de respectul și promovarea de către fiecare dintre ele, sub toate aspectele organizării și funcționării lor, a principiilor suveranității și egalității depline în drepturi, avantajului reciproc și neamestecului în treburile interne, neagresiunii și rezolvării pașnice a diferendelor, cooperării tuturor statelor fără nici o deosebire. *(Gh. M.)*

Organizație (obștească) de masă, asociație de oameni constituită după criterii ale unor preocupări profesional-ocupaționale, social-culturale comune, uniți în mod voluntar, corespunzător unui regulament sau unui statut propriu, în vederea depunerii unei activități organizate. În țara noastră, **o. (o.) de m.** asigură, în cadrul democratis-

Scanned with OKEN Scanner

mului orînduirii socialiste, larga participare a maselor populare la viața politică, economică, socială, culturală. Desfășurîndu-și activitatea sub conducerea partidului — sindicatele, organizațiile de femei, de tineret, celelalte organizații de masă și obștești, constituite în *Frontul Unității Socialiste* — au în centrul activității lor munca pentru înfăptuirea programului de dezvoltare multilaterală a României socialiste. Înfăptuindu-și rolul său conducător în societate, Partidul Comunist Român stimulează manifestarea activă a organizațiilor obștești în viața socială, perfecționarea și diversificarea formelor și metodelor lor de muncă, sporirea funcției și a răspunderii lor în societate. **O. (o.) de m.** se preocupă îndeaproape de îmbunătățirea continuă a condițiilor de muncă și de viață ale oamenilor muncii, participă activ la organizarea asistenței sociale, protecției muncii (în sfera producției materiale) și la aplicarea altor măsuri privind viața și activitatea oamenilor muncii. *(I.M.)*

Scanned with OKEN Scanner

P

Pace, stare caracterizată prin absența războiului între popoare și state; tip de relații internaționale care exclud utilizarea mijloacelor violenței armate în înfăptuirea politicii. Caracterul **p.** este, în genere, determinat de natura politicii pe care o duc clasele dominante în stat. În societățile antagoniste, **p.** are un caracter precar și vremelnic. Făuritorii marxismului concepeau lichidarea definitivă a războiului și instaurarea păcii veșnice ca misiunea istorică a comunismului. În literatură se face distincție între **p.** negativă, definită ca absența violenței organizate în raporturile dintre națiuni și state, ca și între grupurile sociale din interiorul unui stat, și **p.** pozitivă, care o implică pe prima ca o condiție sine qua non dar nu se reduce la ea, presupunînd o cooperare activă între națiuni și state, sau între **p.** statică — rezultînd dintr-un statu-quo, și **p.** dinamică, obținută prin măsuri menite să asigure o evoluție și o readaptare pașnice ale structurilor sociale la scară locală, națională și internațională. Programul P.C.R. subliniază unitatea dialectică indisolubilă dintre socialism și pace. „Prin însăși natura orînduirii sale, prin concepția sa generală, ideologică și politică, socialismul aspiră în mod vital spre pace și colaborare între națiuni". De aceea, lupta pentru pace și, în cadrul acesteia, lupta pentru dezarmarea generală, ocupă un loc central în strategia politică a partidului nostru. V. și *coexistență pașnică, dezarmare, irenologie, pace, război.* *(O.T.)*

Pacifism, termen cu multiple accepții pozitive sau negative, **p.** desemnează fie ideea că suprimarea războiului între popoare trebuie să fie urmărită ca un progres al umanității, fie doctrina celor ce cred în posibilitatea instituirii păcii universale și se străduiesc să-i pregătească realizarea, după cum poate desemna concepția care condamnă războiul de orice fel și revendică pacea cu orice preț, sau poziția celui care se afirmă partizan al păcii în orice condiții ori pretinde s-o instituie prin mijloace iluzorii. Astfel că **p.,** în funcție de conținutul său și de contextul social-istoric în care s-a manifestat, a putut și poate constitui o atitudine sau doctrină pozitivă, progresistă sau una defetistă ori chiar reacționar-diversionistă, încercînd să abată atenția maselor de la pericolul real al războiului. Termenul ca atare datează de la începutul sec. 20, cînd se aplică mai ales mișcărilor care încercau să stabilească pacea între națiuni, arătîndu-se favorabile reglementării diferendelor prin mijloace politico-diplomatice, reglementări juridice sau reducerea armamentelor. Adesea însă termenul **p.** mai este asociat, datorită impreciziei sale, cu toate acele idei, atitudini și mișcări care repudiază violența și în mod special războiul. În decursul istoriei, instituirea păcii a fost preconizată prin mijloace diferite:

Scanned with OKEN Scanner

din perspective moraliste, prin intermediul virtuții, prin reglementări juridice sau planuri complexe, cum au fost proiectele propuse de Sully, William Penn, abatele de Saint-Pierre, Im. Kant, Saint-Simon, V.F. Malinovski ș.a.; ca o consecință a progresului; prin intermediul revoluției. În concepția marxist-leninistă se operează distincția fundamentală între războaie drepte și nedrepte, relevîndu-se legitimitatea primelor și condamnîndu-se celelalte. *(O.T.)*

Paneuropenism (*pan* — prefix gr. care desemnează „totalitatea", „întregul", „caracterul atotcuprinzător" al sferei termenului ce-l urmează), concepție politică care promovează ideea creării unei Europe unitare. Deși **p.** a cunoscut o primă proliferare abia în anii de după primul război mondial, ideea unei Europe unite a existat încă de la începuturile secolului trecut. Încă Napoleon visa o Europă unitară, aflată, desigur, sub hegemonia franceză. Propovăduitorii pangermanismului catolic din sec. 19 (Göres, Schlegel) avansau și ei ideea unei Europe unite în care conducerea spirituală ar trebui să revină bisericii catolice, iar conducerea laică — națiunii germane (V. și *romantism politic*). Ca doctrină politică, **p.** a fost formulat de prințul austriac Richard Coudenhove-Kalergi în anul 1920. Ideile lui au fost îmbrățișate de numeroase personalități remarcabile ale epocii, ceea ce a dus, în 1926, la o conferință europeană ținută la Viena care însă n-a mai avut urmări. În acest stadiu, **p.** n-a depășit sfera ideilor și concepțiilor, nefăcîndu-se nici un pas practic-politic în direcția promovării sale. Deși ideea unității europene, a federației europene și-a găsit ecou și în rîndurile mișcării muncitorești europene, **p.** a rămas, cu precădere, fie o iluzie utopică a unui umanism abstract (în cazul lui Coudenhove-Kalergi și al altora), fie un paravan pentru scopuri politice reacționare. Ocupîndu-se de ideea unor „State Unite Europene" vînturată în anii primului război mondial, Lenin demonstra că fără răsturnarea revoluționară a monarhiilor rusă, germană și austriacă, această lozincă este lipsită de sens; făurirea „Statelor Unite Europene" în condițiile menținerii capitalismului este ori imposibilă, ori profund reacționară. Într-adevăr, paralel cu preocupările pur teoretice și abstract umaniste, în anii ce au urmat primului război mondial s-au avansat diferite planuri politice concrete pentru așa-zisa unificare a Europei (la conferința de la Locarno, sau planul paneuropean al lui Briand), toate avînd un pronunțat caracter reacționar, anticomunist. Varianta cea mai reacționară a ideii „Europei unite" a fost planul naziștilor de instaurare a unei „noi ordini europene", echivalînd cu propria lor dominație. După cel de-al doilea război mondial, ideea Europei unite a cunoscut o puternică recrudescență, paralel cu procesul de formare a unor organisme inter- și supranaționale monopoliste. De fapt, termenul „european" în denumirea acestor organisme (Piața Comună Europeană, Comunitatea Europeană etc.) nu are acoperire, în sensul că organismele respective nu cuprind nici pe departe toate țările europene. Pe plan ideologic, al doctrinelor politice, reactualizarea **p.** s-a legat și se leagă nemijlocit de teoriile referitoare la caracterul „perimat", „desuet" al națiunii și suveranității naționale, la necesitatea creării unor organisme politice suprastatale. În anii „războiului rece", ideologia **p.** a continuat să fie îndreptată împotriva țărilor socialiste. În zilele noastre cîștigă din ce în ce mai mult teren ideea adîncirii legăturilor dintre statele europene. Este neîndoielnic faptul că legăturile multiseculare dintre

Scanned with OKEN Scanner

statele europene au contribuit la formarea unor afinităţi economice, culturale etc. între popoarele Europei. În condiţiile existenţei unor orînduiri economice-sociale diferite, ale creşterii rolului istoric al naţiunilor, cerinţele ce decurg din situaţia amintită nu acţionează în direcţia **p.** ci în aceea a strîngerii legăturilor şi a cooperării pe toate planurile între statele şi popoarele europene. Ocupîndu-se de problemele securităţii şi păcii în Europa, Programul P.C.R. subliniază că securitatea europeană presupune o largă colaborare — economică, tehnico-ştiinţifică, culturală — între toate statele, înlăturarea oricăror bariere şi restricţii în vederea extinderii cooperării multilaterale. P.C.R. acţionează cu toată consecvenţa pentru realizarea unei asemenea largi colaborări între statele europene pe baza deplinei egalităţi, respectului reciproc, al independenţei, neamestecului în treburile interne şi al avantajului reciproc. Programul P.C.R. consideră că garantarea deplină a securităţii fiecărei naţiuni europene care să facă imposibile imixtiuni în treburile interne sau presiuni de orice fel asupra vreunui stat, desfiinţarea pactelor militare, realizarea dezarmării etc., reprezintă sarcini fundamentale ale tuturor statelor europene. Ideii utopice sau reacţionare a **p.**, Programul P.C.R. îi opune un program concret, realist, ce se înscrie pe linia intereselor fiecărui stat european, a progresului social general. *(N.K.)*

Parlamentarism, sistem de organizare şi de conducere statală în centrul căruia se află parlamentul. La început, în acest sistem, parlamentul ocupă un loc central; în prezent se tinde spre asigurarea unui echilibru între parlament şi guvern (între puterea legislativă şi cea executivă), potrivit principiului că nici unul nu poate exprima, separat, voinţa de stat, respectiv, nu poate guverna. **P.,** sistemul parlamentar, trebuie delimitat de sistemul prezidenţial în care preşedintele nu este ales de parlament şi nu răspunde în faţa parlamentului. Funcţionarea sistemului parlamentar presupune existenţa dreptului de vot, a activităţii partidelor politice, a unor libertăţi de exprimare a convingerilor, alegeri parlamentare periodice. Existenţa unor trăsături democratice ale **p.** burghez nu schimbă faptul că prin el se realizează dominaţia politică a burgheziei, contribuind la prezentarea puterii de stat de esenţă burgheză drept „putere" a întregii societăţi, putere „imparţială", aflată „deasupra claselor". Ca sistem politic, **p.** apare în forma monarhiei constituţionale sau a republicii parlamentare burgheze. În epoca pregătitoare a revoluţiilor burghezo-democratice, **p.** a jucat un rol progresist. **P.** burghez modern se baza pe teoria suveranităţii poporului şi teoria separaţiunii puterilor. În sistemul **p.** burghez contemporan aspectele democratice formale şi procedurale au devenit precumpănitoare, ceea ce evidenţiază caracterul său îngust de clasă, de a sluji în realizarea dominaţiei burgheziei. În opoziţie cu regimurile antidemocratice, de dictatură, **p.** burghez contemporan oferă forţelor democratice posibilitatea limitată de acţiune în vederea înfăptuirii unor obiective menite a accelera progresul social. Sistemul parlamentar actual al democraţiei burgheze, caracterizat teoretic ca expresie a ideii suveranităţii poporului în acţiune, limitează, în realitate, afirmarea voinţei populare, reducînd-o la simplul act al votului exercitat de corpul electoral „organizat", „orientat" şi „prelucrat" conform intereselor claselor dominante. V. şi *legislativul.* *(L.L.)*

Parohialism politologic, „spiritul de parohie", prin care unii politologi funcţionalişti nord-americani au de-

Scanned with OKEN Scanner

semnat tendința ce a caracterizat, o întinsă perioadă, cercetările de politică comparată, prin limitarea acestora la aria țărilor Europei Occidentale și S.U.A., fără a îngloba peisajul variat al celorlalte sisteme politice. După al doilea război mondial o serie de factori (constituirea sistemului mondial socialist, lărgirea spectrului sistemelor politice prin apariția noilor state independente în urma prăbușirii sistemului colonial) au impus depășirea **p.p.** și lărgirea sferei cercetărilor politologice comparatiste. V. și *comparată politica.* *(O.T.)*

Participare politică, angajare conștientă a claselor, grupurilor sociale, a organizațiilor profesionale și politice, grupurilor mici și a indivizilor la elaborarea deciziilor politice și la traducerea lor în viață; modalitate superioară de manifestare a activității politice a oamenilor în condițiile unui regim politic democratic. Fiind formă de manifestare a politicii și relevîndu-și în aceasta esența, **p.p.** înseamnă, arăta V.I. Lenin, înainte de toate, „participarea la treburile statului, orientarea statului, determinarea formelor, sarcinilor și a conținutului activității statului". **P.p.** cunoaște forme multiple, diferite ca esență și intensitate, în funcție de natura orînduirii social-economice, a sistemului și regimului politic, precum și de gradul de conștientizare a intereselor de grup sau/și comunitare și de gradul de organizare a maselor. În democrația sclavagistă antică **p.p.** era o realitate vie pentru cetățenii liberi, excluși fiind sclavii și străinii. Odată cu afirmarea regimurilor politice burgheze, **p.p.** joacă un rol important în definirea formei de exercitare a acestora. Amploarea **p.p.** și angajarea ei în sensul progresului social condiționează gradul de manifestare a democrației. Desfășurîndu-se însă în cadrul unei societăți în care proprietatea capitalistă este o instituție sacră, iar relațiile sociale îmbracă forma transformată a antagonismelor de clasă, **p.p.** în cadrul regimului politic burghez poartă inevitabil pecetea limitelor de clasă ale acestuia. **P.p.** reală a maselor largi de oameni ai muncii nu se poate manifesta decît odată cu democratizarea efectivă a vieții sociale în urma înfăptuirii revoluției socialiste și a construirii societății socialiste. Stăpîni deplini pe destinele lor, în dubla calitate de proprietari ai mijloacelor sociale de producție și de producători ai bunurilor materiale, oamenii muncii deprind, sub conducerea partidului comunist, cunoștințele și îndemînarea necesare participării la elaborarea deciziilor politice și la traducerea lor în viață. **P.p.** definește o condiție fundamentală a societății socialiste care se construiește prin ampla angajare conștientă a tuturor oamenilor muncii. Exercitarea eficientă a **p.p.** are loc prin asigurarea unui cuprinzător sistem de organizații democratice, a unui cadru juridic necesar și a informației suficiente unei cunoașteri de fond a problemelor sociale a căror rezolvare intră în cîmpul de acțiune a maselor. Corespunzător cerințelor dezvoltării democrației socialiste în etapa istorică a făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, în țara noastră a fost creat și se perfecționează un amplu sistem de instituții și organisme care fac reală participarea directă a maselor populare la elaborarea deciziilor, la dezbaterea celor mai importante proiecte de organizare și conducere a vieții sociale, exercită control direct și permanent asupra modului în care își desfășoară activitatea cei învestiți să vegheze la traducerea în fapt și la respectarea neabătută a legilor și normelor vieții noastre socialiste. *(N.D.)*

Partid politic, o grupare relativ organizată și stabilă care exprimă

sintetic şi reprezintă interesele unui anumit grup social, căutînd să le apere şi să le promoveze împotriva altora şi luptînd pentru cucerirea sau menţinerea dominaţiei politice; în această accepţiune, s-ar putea vorbi de existenţa unor **p.p.** încă din antichitate. În literatura de specialitate se promovează însă, cu îndreptăţire, o accepţiune mai restrînsă, adecvată caracterizării **p.p.** din epoca modernă şi contemporană. În această viziune, **p.p.** moderne au apărut în marile confruntări de clasă din epoca revoluţiilor burgheze, iar altele s-au statornicit în perioada post-revoluţionară cînd burghezia, devenită clasă dominantă, şi-a văzut poziţiile ameninţate de ascensiunea socială şi politică a proletariatului. Extinderea regimurilor reprezentative şi a dreptului de vot a permis şi, uneori, a impus transformarea grupurilor parlamentare şi a comitetelor electorale în organizaţii politice stabile; cu toate acestea, originea **p.p.** nu poate fi privită ca rezultat spontan al regimului reprezentativ burghez, ignorîndu-se cauzele sociale care au determinat-o. Apariţia proletariatului ca forţă socială şi politică independentă a adus după sine, prin unirea mişcării muncitoreşti spontane cu socialismul ştiinţific, crearea partidelor muncitoreşti, care inaugurează o etapă calitativ superioară în manifestarea rolului maselor pe arena politică. În definirea **p.p.** s-au manifestat adesea tendinţe de explicaţie unilaterală, reducţionistă: D. Hume releva că dacă programul joacă un rol esenţial în faza iniţială, organizarea trece ulterior pe primul plan; B. Constant sublinia un singur factor definitoriu — comunitatea de doctrină. Elementul structural-organizaţional a fost transformat în factor explicativ, hotărîtor de o serie de exponenţi ai sociologiei politice: de la M. Ostrogorski şi R. Michels pînă la M. Duverger; viciul principal al acestor definiţii este că tind să desprindă structura (organizarea) de factorii socio-economici. Unele definiţii îmbină factorul ideologic cu cel organizaţional sau cu cel politic (urmărirea puterii), considerîndu-l pe acesta din urmă capabil să distingă **p.p.** de *grupul de presiune*. Alţi autori, mai ales americani, sub influenţa particularităţilor sistemului politic al S.U.A., tind să reducă **p.p.** la un instrument al maşinii electorale în scopul ocupării posturilor oficiale. În definirea **p.p.** trebuie să se ţină seama de unitatea următoarelor determinări: a) **p.p.** este o asociaţie sau uniune liberă, adică un grup secundar sau de adeziune, formal, cu caracter permanent sau quasi-permanent; b) **p.p.** are un caracter organizat, o structură stabilă, implicînd existenţa unei reţele permanente de relaţii între centrul naţional, nivelele intermediare şi unităţile de bază; c) **p.p.** exprimă şi promovează, de regulă, interesele fundamentale ale unui grup social determinat (clasă socială sau fracţiune de clasă). V.I. Lenin releva că lupta claselor îşi găseşte expresia cea mai completă şi mai coerentă în lupta dintre partide; d) **p.p.** presupune elaborarea unui program, cu obiective imediate şi de perspectivă, stabilite de pe o anumită platformă ideologică, mai labil sau mai coerent articulată, în lumina căreia se stabilesc opţiunile asupra metodelor şi mijloacelor de înfăptuire a programului. Ideologia partidelor şi propaganda acestora joacă un rol hotărîtor în cîştigarea şi orientarea membrilor, simpatizanţilor şi aderenţilor lor. În principiu, orice **p.p.** are un rol informaţional şi formativ, dar, mai ales în cazul partidelor reacţionare, nevoia camuflării obiectivelor reale determină recurgerea la dezinformare şi demagogie socială; e) în societăţile

Scanned with OKEN Scanner

antagoniste, lupta politică fiind competiția pentru exercitarea puterii supreme în societate prin intermediul statului, iar partidele fiind principalul instrument al forțelor sociale în această luptă, finalitatea **p.p.** este fie menținerea puterii, fie influențarea, controlul sau cucerirea acesteia. În tipologia partidelor, literatura politologică utilizează criterii variate, dominantă fiind însă tendința de a lua în considerare aproape exclusiv criteriul structural-organizatoric. Acesta poate proiecta lumină asupra multor aspecte importante, dar nu poate stabili ceea ce este realmente esențial: pe cine reprezintă și ce interese apără, care este sensul istoric al acțiunii lor. Fără a neglija laturile structurale sau altele incluse în definiția **p.p.**, marxismul pune accentul pe aspectele esențiale, promovînd în tipologia partidelor distincția necesară între criteriile fundamentale și cele accesorii sau derivate. Pentru că fiind agent colectiv, principal și specializat, al acțiunii politice, plasat în fruntea mișcărilor sociale, natura și funcția unui **p.p.** trebuie totdeauna raportate la sensul istoric al acestei activități. De aceea, criteriul fundamental în definirea esenței **p.p.** (și, implicit, în tipologie) este cel relevat de V.I. Lenin: pe cine reprezintă ele și ce urmăresc în acțiunea lor concret-istorică. *(O.T.)*

Partidul Comunist Român, detașament de avangardă al clasei muncitoare, forța politică conducătoare în Republica Socialistă România, care își întemeiază întreaga activitate pe învățătura marxist-leninistă, aplicată în mod creator la condițiile și particularitățile specifice țării noastre, slujind cu fidelitate interesele și năzuințele vitale ale poporului. Scopul final al partidului este construirea societății fără clase — societatea comunistă. Din rîndurile partidului fac parte cei mai înaintați și mai conștienți muncitori, țărani, intelectuali, funcționari. **P.C.R.** numără peste 2,5 milioane de membri dintre care aproape 50% sînt de origine muncitorească, iar aproape 20% țărani, proporția membrilor de partid care lucrează efectiv în sfera producției materiale fiind de peste 70%; din rîndurile partidului fac parte un număr important de intelectuali din toate sectoarele de activitate. Femeile reprezintă aproape 24% dintre membrii partidului. Din rîndurile partidului fac parte cei mai înaintați oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, structura reflectînd în mod corespunzător compoziția națională a populației din țara noastră. Activitatea **P.C.R.** se desfășoară potrivit principiilor și normelor înscrise în Statut, ale cărui prevederi corespund stadiului actual de dezvoltare a societății noastre, a partidului însuși. **P.C.R.** a fost creat la 8 mai 1921 prin transformarea Partidului Socialist Român pe baza ideologiei marxist-leniniste, moment istoric care a deschis o etapă nouă, superioară, atît pe plan politic și ideologic, cît și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, și care a dat un puternic și nou avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare. Acționînd ca forța cea mai înaintată, mai hotărîtă și consecventă a națiunii, **P.C.R.** și-a concentrat atenția îndeosebi asupra întăririi organizatorice și definirii strategiei sale politice. Timp de două decenii în condițiile ilegalității (1924—1944) — condiții de opresiune și teroare — partidul a avut de soluționat diferite probleme complexe, reușind să-și consolideze unitatea, să-și lărgească rîndurile și să-și întărească legăturile cu clasa muncitoare și alte categorii sociale, conducînd bătălii de clasă de amplă rezonanță națională și internațională. Așa

Scanned with OKEN Scanner

au fost, de exemplu, luptele clasei muncitoare, în cadrul cărora se disting cele ale ceferiștilor și petroliștilor din iarna anului 1933 care au demonstrat creșterea conștiinței și combativității revoluționare a clasei muncitoare din România, sporirea capacității partidului comunist de a organiza și conduce proletariatul. În anii următori, cînd crește pericolul de război, cînd situația internațională se agravează, **P.C.R.** își sporește eforturile pentru unirea forțelor democratice, antifasciste, pentru apărarea intereselor maselor populare și a libertăților democratice, împotriva fascismului, pentru o politică de prietenie cu Uniunea Sovietică, împotriva războiului. Deosebit de pregnant apare rolul partidului de exponent al intereselor vitale ale națiunii noastre în modul în care, organizînd și conducînd insurecția armată națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944, a reușit prin strategia și tactica sa, folosind condițiile interne și internaționale ale momentului istoric respectiv, să determine răsturnarea dictaturii militaro-fasciste, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste și alăturarea țării la coaliția antihitleristă, să realizeze unitatea clasei muncitoare, să unească în jurul acesteia forțele democratice, patriotice în vederea trecerii la înfăptuirea deziderateloor de progres social ale maselor populare. După 23 August 1944, **P.C.R.** a organizat și condus procesul revoluționar de făurire a orînduirii socialiste, cuvîntul său fiind ascultat și urmat cu încredere și devotament de mase. Strategia partidului, politica sa de colaborare cu toate forțele interesate în dezvoltarea democratică și progresistă a României, pregătirea temeinică pentru oricare din formele de luptă au asigurat cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și cu alte categorii de oameni ai muncii. Înfrîngerea reacțiunii, instaurarea guvernului revoluționar-democrat și înlăturarea monarhiei au deschis drumul edificării societății socialiste. Pe acest drum, **P.C.R.** a acordat atenție generalizării experienței înaintate, a știut să lichideze la timp, cu hotărîre, neajunsurile, conducînd cu succes procesul făuririi noii orînduiri, unind eforturile maselor largi populare pentru înfăptuirea unor grandioase obiective social-economice. Îndeosebi după Congresul al IX-lea (1965) acționînd și mai consecvent — în spiritul propriu concepției secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu — pe temeiul unității dialectice dintre teorie și practică, dintre principiile generale ale socialismului științific și modalitatea aplicării lor concrete, creatoare, **P.C.R.** a determinat o puternică dezvoltare în toate domeniile vieții economico-sociale. În etapa făuririi *societății socialiste multilateral dezvoltate* — etapă inaugurată odată cu aplicarea directivelor celui de-al X-lea Congres — precum și pe parcursul întregii perioade de înaintare spre *comunism*, partidul continuă să constituie forța politică conducătoare a întregii activități economico-sociale. Acest rol al **P.C.R.**, recunoscut de întregul popor, este rezultatul politicii sale juste, marxist-leniniste, al identificării lui depline cu interesele vitale ale maselor populare, al capacității sale de a conduce cu fermitate poporul pe calea eliberării sociale și naționale, a făuririi societății socialiste, a ridicării bunăstării materiale și spirituale. **P.C.R.** reprezintă centrul vital al națiunii noastre socialiste, elaborează căile de dezvoltare a țării, întruchipate în *Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, adoptat de cel de-al XI-lea Con-

Scanned with OKEN Scanner

gres al partidului. Alcătuit pe principiul centralismului democratic, partidul promovează larg normele democrației interne de partid, ale conducerii și muncii colective, asigurînd participarea activă a comuniștilor la dezbaterea și adoptarea hotărîrilor. Aplicarea consecventă a principiului centralismului democratic asigură conducerea unitară și deplina unitate politico-organizatorică a rîndurilor partidului. Partidul veghează necontenit la întărirea unității sale politice și organizatorice — condiție primordială a îndeplinirii cu succes a misiunii sale istorice —, la îmbinarea tot mai strînsă a conducerii centrale cu experiența organelor și organizațiilor de partid din județe, orașe, comune, unități economice și social-culturale. Întărirea disciplinei de partid constituie un factor de prim ordin în creșterea capacității de luptă și acțiune a partidului. Democrația de partid, inițiativa impun o disciplină strictă, aplicarea neabătută a hotărîrilor organelor superioare, datoria fiecărui comunist, indiferent de locul său de muncă, de poziția și funcția pe care o ocupă în partid, fiind aceea de a acționa neabătut pentru înfăptuirea politicii partidului în toate domeniile de activitate. În condițiile perfecționării continue a relațiilor de producție, a organizării conducerii și planificării științifice a activității sociale, partidul se integrează organic în viața economico-socială, membrii săi, cadrele de conducere, participînd nemijlocit, în colectivul în care lucrează, la soluționarea concretă a problemelor construcției socialiste. Conducerea de către partid se exercită nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale, de stat și economice, fapt care constituie, în concepția și practica **P.C.R.**, o expresie a procesului firesc, legic al creșterii continue a rolului său conducător, a întăririi unității întregului popor în jurul partidului. Integrarea tot mai organică a partidului în societate se realizează, în același timp, prin împletirea tot mai strînsă a activității de partid, de stat și obștești, care îmbracă o serie de forme instituționalizate sau metode de conducere și control specifice: crearea unor organisme avînd concomitent atribuții de partid și de stat, îndeplinirea simultană de către cadre de partid a unor funcții și pe linie de stat, aplicarea principiului rotației cadrelor, în sensul ca acestea să lucreze periodic și în activitatea de partid și în cea de stat, prezența de drept a reprezentanților organelor de partid în organismele de stat, economice și sociale la diferite niveluri, asigurîndu-se delimitările corespunzătoare care să evite suprapunerile și paralelismele. Conducerea unitară, împletirea organismelor de conducere social-politică își au temeiul obiectiv în crearea economiei socialiste unitare, în omogenizarea structurii sociale și unitatea moral-politică a poporului, în adîncirea democrației socialiste. Integrarea conducerii politice în societate pregătește premise pentru înaintarea în direcția structurilor și metodelor proprii unor stadii superioare ale noii orînduiri. Potrivit concepției **P.C.R.**, în perspectiva dezvoltării comuniste, societatea își va crea propria ei organizare în scopul dirijării proceselor economico-sociale și al educației maselor populare; comunismul nu se va caracteriza prin dispariția funcțiilor sociale de organizare și educație, ci prin exercitarea acestora în mod democratic de către poporul însuși. Acționînd pentru creșterea rîndurilor sale cu cei mai înaintați oameni ai muncii din toate domeniile de activitate, pentru întărirea sa organizatorică, pentru pregătirea politico-ideologică tot mai temeinică a cadrelor

Scanned with OKEN Scanner

a tuturor comuniştilor, partidul acordă o atenţie deosebită promovării spiritului critic şi autocritic — factor esenţial în dinamizarea activităţii de partid şi a vieţii sociale —, sporirii exigenţei comuniştilor, a tuturor oamenilor muncii în combaterea şi înlăturarea lipsurilor şi neajunsurilor, în perfecţionarea continuă a muncii. În realizarea Programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, **P.C.R.** porneşte de la necesitatea întăririi rolului său politic în conducerea societăţii. În acest sens, organizarea şi conducerea în mod conştient a amplului proces social de înaintare neîntreruptă a societăţii pe calea comunismului se realizează în condiţiile dezvoltării continue a formelor democratice de conlucrare a partidului cu masele largi ale poporului, de dezbatere publică a liniei sale politice, a programului său. Democraţia politică, economică şi socială asigură, prin formele sale reprezentative sau directe, dialogul continuu al partidului cu poporul, participarea acestuia la dezbaterea şi luarea deciziilor în problemele conducerii producţiei, a vieţii sociale şi de stat, fluxul neîntrerupt de idei şi experienţă de la partid la popor şi de la popor la partid. Realitatea din ţara noastră infirmă tezele propagandei burgheze despre aşa-zisa incompatibilitate între creşterea rolului conducător al partidului şi dezvoltarea democraţiei socialiste. Ridicarea treptată a conştiinţei maselor largi populare la nivelul conştiinţei şi responsabilităţii sociale a membrilor partidului, contopirea pînă la urmă, din punct de vedere al conştiinţei, a celor fără de partid cu membrii partidului, vor duce la contopirea partidului cu masele. Aceasta va însemna un salt calitativ uriaş în dezvoltarea societăţii. Pornind de la principiile marxism-leninismului, internaţionalismului proletar, egalităţii depline în drepturi, independenţei şi neamestecului în treburile interne, de la dreptul fiecărui partid de a-şi elabora de sine stătător linia sa politică, **P.C.R.** întreţine legături de colaborare cu partidele comuniste şi muncitoreşti frăţeşti, aducîndu-şi contribuţia activă la întărirea unităţii şi coeziunii mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale în lupta împotriva imperialismului, pentru triumful cauzei socialismului şi comunismului. În spiritul acelorași principii de relaţii cu formaţiuni politice de peste hotare, **P.C.R.** dezvoltă legături de colaborare cu mişcările revoluţionare, socialiste, muncitoreşti, democratice şi progresiste din întreaga lume. *(I.M.)*

Partinitate, abordare a fenomenelor politice, exprimarea şi promovarea unor puncte de vedere prin prisma intereselor şi idealurilor unui anumit grup social (clasă socială). Disciplinele cu caracter ideologic au un caracter partinic, cu atît mai mult *ştiinţa politică*. În toate timpurile **p.** claselor sau a păturilor sociale progresiste a coincis cu obiectivitatea ştiinţifică (cu cît o poziţie este mai consecvent progresistă, cu atît permite un grad mai mare de obiectivitate ştiinţifică), în timp ce **p.** claselor sociale retrograde duce, de regulă, la denaturarea adevărului ştiinţific. Situarea pe poziţii progresiste nu asigură automat obiectivitatea ştiinţifică; o face numai posibilă, transformarea acestei posibilităţi în realitate fiind în funcţie de caracterul efortului teoretic depus, de respectarea cerinţelor interne ale ştiinţei, de forţa analizei, de măiestria mînuirii metodelor de cercetare etc. Este cunoscut că şi de pe poziţii retrograde se poate ajunge, în anumite domenii (parţiale), la ade-

Scanned with OKEN Scanner

văruri ştiinţifice (ştiinţa politică de factură burgheză nu are numai o funcţie teoretică-explicativă, ci şi una practică-utilitară şi, în special, sub acest ultim aspect poate elabora soluţii realiste). Acest considerent, subliniat încă de clasicii marxismului, trebuie avut în vedere cu atît mai mult în zilele noastre, cînd forţele progresiste au devenit mult mai ample şi mai complexe decît în vremea clasicilor şi cînd, nu în ultimul rînd, tocmai datorită răspîndirii uriaşe, creşterii considerabile a prestigiului şi înrîuririi marxismului în filozofie, sociologie, ştiinţele sociale — inclusiv în ştiinţa politică — de factură nemarxistă, orientările şi tendinţele progresiste, poziţiile oneste din punct de vedere ştiinţific au devenit influente. Tocmai această situaţie a deschis posibilitatea dialogului dintre marxism şi alte curente de gîndire. Coincizînd cu obiectivitatea ştiinţifică, **p.** ştiinţei politice marxiste impune afirmarea deschisă, combativă a propriilor poziţii, analiza atentă a celorlalte, distincţia între elementele retrograde, neştiinţifice, care se cer cu hotărîre combătute, şi cele viabile şi valabile din punct de vedere ştiinţific. **P.** derivă din substanţa teoretică însăşi a unei sau altei orientări, doctrine, poziţii, ea nu se rezumă la aspecte declarative. Fiind o componentă organică a substanţei ideologice, teoretice şi metodologice a filozofiei marxiste, substanţă caracterizată de Marx ca fiind esenţialmente critică şi revoluţionară, **p.** ştiinţei politice marxiste îi sînt străine aspectele declarative, manifestările apologetice faţă de propriile poziţii. V. şi *dialog*, *ideologie*. *(N.K.)*

Paternalism (lat. *pater familias* „capul marii familii") **1.** Sistem social caracterizat prin predominanţa prestigiului celor mai vîrstnici sau a unuia care deţine o influenţă personală asupra sistemului de selecţie a valorilor şi meritelor acceptate de grup. Este caracteristic grupurilor slab dezvoltate din societăţile gentilice sau primitive; **2.** Variantă contemporană a *solidarismului*, care revendică, cu vădite tendinţe apologetice şi diversioniste, transformarea, în societatea capitalistă actuală, a relaţiilor dintre patronat şi muncitorii din întreprinderi într-un tip de „relaţii umane", analoage raporturilor proprii unei mari familii. *(O.T.)*

Patriotism (lat. *patria* „loc natal"), conştiinţa apartenenţei la un anumit popor, la un anumit mediu social, politic şi cultural, sentimentul de dragoste, devotament, abnegaţie, responsabilitate faţă de patrie şi popor. **P.** este un fenomen social-istoric complex, trăsătură a conştiinţei politice care reuneşte nivelul ideologic (presupune cunoaştere, înţelegere teoretică) şi psihologic (reuneşte un ansamblu de sentimente, emoţii, trăiri). În conţinutul **p.** se disting trei planuri: al conştiinţei, al sentimentului, al poziţiei concrete, practice. Ca sentiment, el este dragoste şi respect pentru popor, pentru istoria, limba şi cultura lui, pentru mediul geografic. Pe planul conştiinţei, **p.** presupune o înţelegere raţională logică, un anumit mod de a concepe patria şi datoria faţă de patrie. **P.** presupune totodată o activitate practică-politică în care se obiectivează conştiinţa şi sentimentele patriotice. **P.** are un caracter concret-istoric, conţinutul şi semnificaţiile sale fiind deosebite în diferite epoci istorice şi pentru fiecare clasă socială în parte, îmbogăţindu-se odată cu dezvoltarea istorică, cu schimbarea orînduirii sociale. **P.** a căpătat o deosebită însemnătate în perioada formării naţiunilor şi a statelor naţionale, cînd burghezia, luptînd împotriva feudalismului şi a fărîmiţării feudale a strîns în jurul ei naţiunea şi a apărut ca

Scanned with OKEN Scanner

reprezentantă a ei. Încă de atunci **p.** diferitelor forțe sociale participante la lupta antifeudală a avut un conținut diferit. **P.** claselor exploatatoare a purtat și poartă inevitabil amprenta limitelor rolului lor istoric, este o formă de exprimare și promovare a intereselor lor de clasă. Purtătoarele consecvente, autentice ale **p.** au fost întotdeauna masele populare, care au îmbinat lupta pentru libertatea și independența patriei, cu lupta împotriva exploatării, pentru eliberare socială, pentru progres social. În viața poporului nostru o îndelungată perioadă istorică principala forță socială, purtătoarea celor mai autentice valori ale patriotismului, a fost țărănimea, care a jucat un rol esențial atît în luptele pentru dreptate națională și socială, pentru independență, în producerea bunurilor materiale ale societății, cît și în conservarea limbii și îmbogățirea continuă a culturii românești. Este cunoscută și se bucură de înaltă stimă pe plan mondial eroica rezistență opusă împotriva dominației otomane sub conducerea unor mari conducători de oști ca Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și alții, precum și eroicele lupte ale maselor populare conduse de Gheorghe Doja, Horia, Cloșca și Crișan, Avram Iancu, Tudor Vladimirescu. „Întreaga istorie a poporului român se înfățișează ca istoria unor necontenite lupte de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatîrnare, pentru progres și civilizație“ (Programul P.C.R.). Apariția clasei muncitoare și a partidului său revoluționar în viața politică din țara noastră a dus la ridicarea pe o treaptă superioară a tradițiilor de luptă ale poporului pentru libertatea și propășirea patriei. Lupta dusă de clasa muncitoare în frunte cu Partidul Comunist Român pentru eliberare socială, împotriva dominației imperialiste, pentru pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste de la 23 August 1944, a avut un caracter profund patriotic. În lupta revoluționară pentru construirea societății socialiste apare și se dezvoltă **p.** *socialist* al întregului popor. El reprezintă o etapă nouă, calitativ superioară în evoluția istorică a conștiinței patriotice, fiind generat de orînduirea socialistă, care a lichidat exploatarea omului de către om, el îmbină în mod armonios dragostea tradițională a maselor față de patrie cu devotamentul față de cauza socialismului și comunismului. **P.** socialist reprezintă conștiința apartenenței la patria socialistă, adeziunea la politica partidului de făurire a societății socialiste, opțiunea pentru sistemul economic, politic, cultural al acestei societăți, exprimă hotărîrea maselor de a apăra și dezvolta mai departe cuceririle socialiste, de a milita pentru progresul economiei, culturii, științei patriei. **P.** socialist se exprimă într-o nouă atitudine față de muncă, față de avutul obștesc și patrimoniul cultural al patriei, în lupta împotriva vechiului și a tot ce poate frîna mersul înainte; el are un caracter militant, creator. **P.** socialist cuprinde și modul în care grupurile naționale situate în aceeași patrie se raportează unele la altele, presupune conștiința acestora că formează împreună o singură familie, realizează printr-o strînsă colaborare și într-o deplină egalitate aceeași societate, de roadele căreia beneficiază toți și în care se integrează toți. România socialistă este patria tuturor celor ce muncesc și trăiesc pe aceste meleaguri de sute de ani indiferent de naționalitate. **P.** socialist nu este o valoare înnăscută și nu se dobîndește spontan. El se educă

Scanned with OKEN Scanner

treptat prin eforturile conjugate ale familiei, şcolii, organizaţiilor politice, ale statului şi ale întregii societăţi, sub conducerea partidului comunist. Tocmai în acest sens în Expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu prezentată la Congresul educaţiei politice şi al culturii socialiste se arată că „Educarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, şi în primul rînd a tineretului, în spiritul dragostei faţă de ţară şi al patriotismului revoluţionar, socialist, constituie o îndatorire permanentă care trebuie să ocupe un loc central în întreaga activitate politică şi culturală. Dezvoltînd recunoştinţa faţă de strămoşii care, cu sacrificii şi jertfe uriaşe, au apărat fiinţa naţională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate şi neatîrnare, pentru dreptate naţională şi socială, trebuie să sădim în conştiinţa oamenilor sentimentul răspunderii faţă de moştenirea înaintaşilor, al hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiţii istorice, făclia progresului şi civilizaţiei pe pămîntul României". Este formulat în această magistrală expunere, un adevărat cod al patriotismului socialist. „A fi patriot, a-ţi iubi ţara înseamnă a face totul pentru a spori avuţia naţională, proprietatea socialistă, a nu precupeţi nimic pentru înfăptuirea politicii partidului comunist, ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii naţiuni. A fi patriot înseamnă a fi gata oricînd să faci totul, mergînd pînă la supremul sacrificiu, pentru a apăra libertatea, independenţa şi integritatea ţării, pentru a salvgarda măreţele cuceriri revoluţionare ale poporului. Patriotismul, dragostea şi devotamentul faţă de ţară sînt o expresie a conştiinţei revoluţionare, comuniste, expresia îndatoririi de onoare a fiecărui comunist, a fiecărui om al muncii faţă de glia strămoşească şi faţă de noua societate. A fi patriot înseamnă a milita permanent împotriva oricăror discriminări naţionale, împotriva şovinismului, a concepţiilor şi manifestărilor rasiste, pentru deplina egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naţionalitate, pentru frăţie în munca şi lupta comună. A fi patriot înseamnă a milita activ pentru prietenie cu toate popoarele ţărilor socialiste, cu popoarele statelor în curs de dezvoltare, cu toate popoarele lumii, pentru cauza păcii şi colaborării. A fi patriot înseamnă a respecta sentimentele naţionale ale altor popoare, libertatea şi independenţa lor. În acest înţeles patriotismul nu poate fi în nici un fel caracterizat drept naţionalism îngust, nu poate fi opus solidarităţii şi prieteniei între popoare". Rezultă deci că **p.** socialist, respingînd *naţionalismul*, *şovinismul* şi *cosmopolitismul*, presupune respectul faţă de alte popoare, solidaritatea frăţească cu oamenii muncii din toate ţările, cu lupta pentru progres social a popoarelor de pretutindeni, se îmbină armonios cu internaţionalismul proletar. V. şi *internaţionalism.* *(O.C.)*

Pedagogie politică, disciplină aplicativă al cărei obiect ar consta în studiul proceselor, principiilor şi metodelor inculcării culturii politice tinerei generaţii, în vederea pregătirii ei pentru o viaţă politică şi civică activă, precum şi cetăţenilor adulţi, în scopul integrării lor mai active şi responsabile în rolurile specifice sistemului politic. Necesitatea elaborării temeinice şi ample a **p.p.** socialiste decurge, pentru actuala etapă, din obiectivele Programului Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism. V. şi *cultură politică, socializare politică.* *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

Personalism, curent spiritualist în filozofia contemporană, care s-a impus mai cu seamă în S.U.A. și în Franța. Reprezentanți principali: George Holmes Howison, B.P. Bowne, E.S. Brightman, W.E. Hocking, R.T. Flewelling (S.U.A.), Emm. Mounier, N. Nédoncelle, G. Madinier, J. Lacroix, J.M. Domenach (Franța). Filozofie de inspirație și de substanță spiritualist-creștină, în plan politic, în genere, **p.** militează pentru o reformare creștină a vieții sociale. Chiar un personalist de stînga, poate cel mai de seamă din întreaga mișcare, cum este Emm. Mounier (1905—1950) își pune întreaga operă sub același semn. Ce-i drept, el se ridică împotriva „societății burgheze a banului" denunțînd „proprietatea capitalistă, egoismul familial, naționalismul agresiv, fariseismul pios" și îndeamnă la „desolidarizarea spiritului cu această irealitate provizorie care se cheamă dreapta". Mai mult, este de acord cu marxiștii că ordinea burgheză trebuie suspendată pe cale revoluționară. „Pentru a insera personalismul în drama istorică nu este suficient de a zice persoană, comunitate, om total etc. Trebuie să zici: sfîrșitul burgheziei occidentale, instaurarea structurilor socialiste, funcția inițiatoare a proletariatului și dezvoltarea sa continuă". Socialismul, consideră Mounier, este singurul cadru personalizant posibil atît prin natura sa care e esențial valorificatoare a individului, cît și prin puterea firească de a concilia omul cu omul, restabilind astfel unitatea umanității. Dar Mounier înțelege revoluția ca o revoluție morală, noile structuri sociale trebuind să urmeze în mod necesar unei revoluționări sufletești. Apoi, Mounier asimilează socialismul unei „Cetăți armonioase" modelată după „Cetatea creștină a iubirii". Dealtfel motivul „cetății creștine" este un loc comun în întreaga mișcare personalistă. Încă Ch. Renouvier, în secolul trecut, își închipuia recondiționarea vieții umane prin raportarea lui Dumnezeu ca ființă cu valoare paradigmatică. De o „cetate a iubirii" după model creștin vorbesc și L. Labertonnière, G. Madinier, M. Nédoncelle. La fel, personaliștii americani: Hocking, de pildă, gîndea posibilitatea unei „religii universale" care să facă posibilă reconcilierea tuturor oamenilor, ștergerea oricărui antagonism. La rîndul său Flewelling identificînd în **p.** o tendință către libertate și salvare de sub captivitatea tiraniei care constrînge spiritul, vede posibilitatea realizării umane numai prin acceptarea cadrului creștin de organizare socială. Binele în condiția lui absolută ar fi dependent de ideea creștină. *(Gh.V.)*

Personalitate politică, persoană caracterizată prin capacități și realizări ieșite din comun, rod al unui uriaș efort de instrucție, de muncă, de însușire a valorilor autentice ale culturii universale și care, prin prezența și activitatea sa influențează în mod deosebit o comunitate socială concretă din care face parte. Există **p.** de anverguri diferite, adică oameni remarcabili în coordonatele unor grupuri sau unități sociale diferite ca mărime și importanță, persoane cu înzestrare, activitate și realizări de vîrf, în variate domenii de activitate omenească, realizatori de excepție pe tărîmul culturii materiale și spirituale, mari creatori de valori morale și politice. **P.** *istorică,* persoană a cărei activitate are consecințe și semnificații pentru viața unor mari comunități umane — popoare, națiuni —, care influențează într-o anumită măsură istoria acestora în sensul progresului istoric și, prin aceasta,

Scanned with OKEN Scanner

chiar istoria universală a omenirii. **P.** *politică*, persoană care exercită funcţii de reprezentare şi conducere politică în raport cu masele populare, clasele şi straturile sociale. Natura însăşi a politicului face ca nici luptele pentru dominaţie şi guvernare, pentru cucerirea, respectiv, păstrarea puterii statale, nici exercitarea efectivă a puterii să nu fie posibile fără contribuţia **p.** politice, capabile de a organiza şi conduce acţiunea, de a sesiza şi exprima interesele maselor, claselor, straturilor pe care le reprezintă, de a surprinde perspectiva istorică a activităţii acestora, de a se orienta în complexitatea situaţiilor şi raporturilor de forţe, de a formula scopuri şi de a elabora strategii şi tactici politice adecvate. **P.** politice exprimă, prin trăsăturile şi activitatea lor, fizionomia politică, morală şi intelectuală a forţelor sociale pe care le reprezintă şi le conduc. În opoziţie cu concepţiile de factură idealistă conform cărora **p.** ar deţine rolul hotărîtor în istorie, materialismul istoric subliniază caracterul derivat al acestui rol. Rolul **p.** politice este mai mare decît cel al indivizilor obişnuiţi, consideraţi aparte; dar **p.** politice nu creează din nimic mişcările pe care le conduc şi nu determină, în mod arbitrar, direcţia acestor mişcări; ele se situează în fruntea unei mişcări sociale reale, produse de necesitatea istorică sau contribuie la apariţia unei atare mişcări atunci cînd ea este istoriceşte posibilă şi necesară. Concepţia marxist-leninistă este deopotrivă potrivnică exagerării rolului **p.** politice, *cultului personalităţii* — care contravine cerinţelor activizării politice a maselor populare înseşi, fiind generatoare de fenomene negative în mişcarea muncitorească şi în viaţa politică-socială a statului socialist — cît şi subaprecierii anarhiste sau burghezo-liberale a rolului **p.** politice, a conducătorilor mişcării muncitoreşti. Autoritatea **p.** politice, întemeiată pe contribuţia reală a acestora la slujirea cauzei pentru care militează, constituie un important factor de mobilizare a maselor populare, de realizare a scopurilor politice propuse. V. şi *mase populare*, *cultul personalităţii*. *(A.R.)*

Persuasiune (lat. *persuasio* „acţiune de a convinge"), proces prin care un individ, grup sau instituţie socială urmăreşte să încorporeze în mentalitatea şi comportamentul unuia sau mai multor indivizi anumite idei, valori, atitudini, opinii, reacţii, principii de conduită. **P.** de natură politică urmăreşte însuşirea ideilor, valorilor, normelor politice etc., cît şi reacţiile comportamentale corespunzătoare. Dealtfel, în majoritatea cazurilor, chiar dacă **p.** nu este direct şi explicit politică, ea este „colorată" de aspecte politico-ideologice. Prin **p.** se tinde spre formarea unor convingeri autentice şi nu a unei aprobări formale. A fi persuasiv înseamnă a putea convinge fără constrîngere. Totuşi, în aprecierea efectelor unei acţiuni persuasive nu întotdeauna se poate evalua cît din ele, cel puţin cele imediate, sînt rod al unei adeziuni intime şi cît ale uneia pur convenţionale. Politologia marxistă, pentru a sublinia specificul mijloacelor şi rezultatelor din socialism, preferă termenului de **p.** pe cel de convingere. **P.** poate avea loc atît la nivel interindividual (relaţie faţă în faţă), cît şi ca o activitate de *propagandă* în sînul unei mase mari de oameni, utilizîndu-se în acest scop mijloacele mass-media. Experienţa comună, practica de propagandă precum şi cercetările experimentale centrate pe această temă au evidenţiat şi sistematizat factorii ce frînează sau facilitează **p.** (C. Havland, J. Janis). Ei sînt legaţi, pe de o parte, de sursa per-

Scanned with OKEN Scanner

suasivă de comunicaţie (prestigiu, intenţia percepută de subiectul-receptor etc.), de conţinutul propriu-zis al comunicării („tăria" argumentelor, reala sau aparenta lor noutate, încărcătura afectivă a formulărilor, discrepanţa opiniilor propuse în raport cu cele existente etc.), iar pe de altă parte de caracteristicile persoanelor vizate de comunicare (experienţa de viaţă şi cunoştinţele anterioare, gradul de inteligenţă şi cultură, trăsături de personalitate etc.). Eficienţa **p.** poate fi sporită acţionînd asupra grupurilor sociale restrînse din care fac parte membrii unei colectivităţi (grupuri de apartenenţă) sau a celor la care aspiră şi se raportează (grupuri de referinţă) şi, de asemenea, prin convingerea mai întîi a persoanelor influente (lideri de opinie) ai acestor grupuri (P. Lazarsfeld vorbeşte de „fluxul în două trepte" al comunicării). Desigur, întreg mecanismul psihosociologic al **p.**, departe încă de a fi elucidat, are loc pe fundalul unui palier al vieţii sociale de mare consistenţă, anume acela al intereselor economico-sociale majore. Tocmai de aceea, scopul, mijloacele şi efectele **p.** sînt în funcţie de cadrele economice, sociale, politice ale societăţii în care ea se desfăşoară. V. şi *propagandă*. *(P.I.)*

Plebiscit (lat. *plebiscitum* „hotărîrea poporului"), consultare nemijlocită a întregii populaţii sau a unei părţi a acesteia în forma unui vot general (*da* sau *nu*) asupra unui principiu sau a unei probleme politice interne sau internaţionale. **P.**, consultarea directă a populaţiei, este potenţial un procedeu democratic. El poate îndeplini însă în unele condiţii şi un rol antidemocratic: **p.** este folosit uneori în statele capitaliste, în condiţiile în care mijloacele de influenţare a opiniei publice sînt mînuite cu abilitate de către cercurile guvernante, pentru eludarea parlamentului în scopuri antidemocratice (guvernare plebiscitară). Ca şi alte proceduri, **p.** face parte din arsenalul democraţiei numai în cazul în care serveşte realmente scopuri democratice. *(L.L.)*

Polemologie (gr. *polemos* „război", *logos* „ştiinţă"), denumire pentru studiul ştiinţific al războaielor ca fenomene sociale, al cauzelor, efectelor, forţelor motrice, obiectivelor şi funcţiilor lor, destinat să contureze condiţiile care ar permite înlăturarea homicidului organizat din viaţa societăţii umane. Începuturile acestui „nou capitol al sociologiei" se leagă de numele lui Gaston Bouthoul, fapt pentru care, de multe ori, **p.** este redusă la modul particular de tratare şi la teoria demografică cu privire la geneza războiului aparţinînd sociologului francez. În realitate, denumirea de **p.** se aplică astăzi unui cîmp de cercetare interdisciplinară asupra confruntării armate care coordonează modalităţi variate de abordare şi în cadrul căruia se afirmă concepţii diferite. De asemenea, dacă privim **p.** ca tentativă de a imprima studiului războaielor un caracter cu adevărat ştiinţific, trebuie spus că un pas hotărîtor pe acest drum a fost făcut odată cu apariţia marxismului, care a integrat în mod organic investigarea violenţei armate în analiza de ansamblu a structurii şi dinamicii sistemului social. Nu poate fi neglijat nici rolul important pe care l-au avut studiile lui Q. Wright, L.F. Richardson etc. În contextul eforturilor consacrate în ultimele decenii elaborării unei metodologii de cercetare a războiului supuse tuturor rigorilor ştiinţei moderne, contribuţia lui Bouthoul ocupă totuşi un loc aparte. În primul rînd prin accentul pus pe ideea că homicidul organizat este susceptibil de observare şi de analiză sistematică, eliberată de iluziile furnizate de cunoaşterea co-

Scanned with OKEN Scanner

mună, la fel ca oricare alt fenomen social și prin respingerea hotărîtă a cantonării în studiul cauzelor accidentale, ocazionale ale conflictelor armate, dar și datorită conturării practice a unui set de ipoteze cu privire la acele aspecte sau componente ale vieții sociale care includ factori cu rol beligen. Explicația de ansamblu pe care întemeietorul **p.** o oferă în legătură cu locul războiului în viața socială se dovedește însă eronată, avînd la bază o supoziție lipsită de o reală întemeiere științifică: aceea că pierderea de vieți omenești — costul inevitabil al confruntării — constituie o funcție esențială a acesteia. Pentru Bouthoul, orice război se declanșează în legătură cu un „proces de agresivitate colectivă", a cărui origine se află în dezechilibrul structurilor sociale fundamentale (materiale și spirituale) proprii fiecărui beligerant. În acest context sociologul francez se oprește în mod deosebit asupra dezechilibrului demografic, al cărui rol beligen este maximizat în condițiile unei economii aflate în expansiune. Războiul se produce ca urmare a necesității de ejectare, de „consumare" a surplusului de populație. Presiunea structurii demoeconomice conduce doar indirect la explozia violenței, medierea fiind asigurată de o serie de procese iraționale la nivelul psihologiei sociale, de anumite impulsuri obscure care iau în stăpînire societatea ca un fel de demență colectivă. Din punctul de vedere al sociologiei marxiste, nimic din ceea ce înseamnă factorul demografic în ansamblul condițiilor vieții materiale nu este în măsură să explice în mod singular cauzele profunde ale recurgerii la violența armată. Contestabilă este, de asemenea, teza implicită a neesențialității conflictelor de interese între beligeranți în geneza războiului. Deși definește **p.** ca cercetare fundamentală și leagă obiectivitatea sa de respingerea angajării politice, Bouthoul conturează și anumite posibilități de acțiune pentru promovarea condițiilor păcii. Cea mai importantă contribuție a **p.** ar viza, deocamdată, așa-numita desacralizare a războiului; pot fi luate în considerare și alcătuirea de „barometre" polemologice, stabilirea caracteristicilor structurilor beligene, a efectelor „dezarmării demografice" și în general a substitutelor adecvate pentru funcțiile îndeplinite de război în viața socială, aducerea rezultatelor cercetării **p.** la cunoștința liderilor politici etc. În deceniile șase și șapte, studiile de **p.** cunosc o dezvoltare puternică, accentuîndu-se îndeosebi caracterul lor interdisciplinar și utilizarea analizei statistice, a teoriei jocurilor, a modelării matematice etc. Doar în rare cazuri investigațiile respective se reclamă nemijlocit de la ideile avansate de Bouthoul. Se întreprind cercetări atît asupra dinamicii concrete a violenței armate, cît și în legătură cu rolul beligen al diferiților factori de ordin social-economic, politic, ideologic, organizațional, cultural și psihologic sau care operează la nivelul relațiilor dintre state, al sistemului internațional. Fiind un domeniu „în curs de dezvoltare", **p.** este abia la începutul definirii coerente a frontierelor, ca și a fundamentelor sale teoretico-metodologice. În ultimul timp, departe de a-și interzice orice contact cu realitățile politice nemijlocite, **p.** constituie terenul de desfășurare a unei puternice confruntări ideologice. În acest context trebuie remarcată dezvoltarea cercetărilor marxiste sau influențate de marxism. Un punct de vedere original în cadrul **p.** a fost conturat de teoreticienii violenței structurale (școala scandinavă și vest-germană), al căror mod de abordare este cunoscut și sub numele

Scanned with OKEN Scanner

de *irenologie*. V. și *irenologie*, *pace*, *război*, *violență structurală*.

(*V.S.*, *L.F.*)

Poliarhie (gr. *polys* „mult", *arhein* „a comanda, a guverna") **1.** Termen care desemnează forma de guvernămînt caracterizată prin exercitarea puterii de către majoritatea cetățenilor; în tipologia cea mai simplă a formelor de guvernămînt, bazată pe criteriul numărului celor ce exercită puterea de stat, cunoscută încă din „Istoriile" lui Herodot, **p.** se opune *monarhiei* și *oligarhiei;* **2.** Noțiune centrală în teoria despre democrație a politologului nordamerican Robert Dahl, care, ca și alte variante ale doctrinei democrației pluraliste, pune accentul în definirea acestei forme de guvernămînt pe pluralismul intereselor, grupurilor și al organizațiilor, pe competiția lor și pe șansa lor de a exercita puterea sau de a o influența. După Dahl, puterea poliarhică ar fi exercitată nu de către popor sau de către o categorie socială dominantă, ci de elite și lideri concurenți, care însă împărtășesc aceleași opinii asupra proceselor fundamentale și practicilor politice esențiale, negociază *(bargaining)* între ei și sînt aleși de partidele politice și, deci, indirect, de către popor prin intermediul alegerilor. Pentru a ajunge la acest *consens*, Dahl notează necesitatea existenței unor condiții prealabile: un grad înalt de securitate psihologică, slabe disparități de bogăție și venituri și o educație asigurată pe scară largă. Teoria sa este, în ultimă instanță, o variantă *elitistă* a doctrinei democrației pluraliste, deși cu tentă apologetică la adresa democrației politice din S.U.A. *(O.T.)*

Politica internațională, sfera relațiilor politice între națiuni și state, spre deosebire de politica externă, care privește un singur stat; în timp ce pe plan intern factorul principal al politicii este statul, pe arena internațională nu există nimic asemănător cu statul, ca centru de autoritate și putere, ceea ce face ca **p.i.** să se desfășoare fără limitări și constrîngeri decurgînd din existența unui asemenea centru. Datorită acestei particularități, independența relativă a politicului este mai largă pe arena internațională decît înăuntrul societății. Atîta timp cît există mari diferențe, disparități și decalaje între națiuni și state (în special pe plan economic și militar) **p.i.** este produsul acestor inegalități, tărîmul principal de manifestare a conflictelor ce decurg din ele. a) Unii autori confundă **p.i.** cu *relațiile internaționale*, deși sfera acestora din urmă este mult mai largă; alți autori includ în **p.i.** numai acele relații dintre state în care există conflicte de țeluri sau interese. Dar existența unor țeluri sau interese opuse între state nu exclude cooperarea dintre ele pentru anumite scopuri sau interese comune (ex. relațiile dintre țări cu orînduire social-economică diferită); b) Ca disciplină de studiu, **p.i.** este o ramură ce se află la intersecția dintre știința sau sociologia relațiilor internaționale cu știința politică; ea cercetează problematica păcii și războiului, formele de cooperare și conflict dintre state, tipurile de alianțe și în general metodele și mijloacele prin care statele caută să-și asigure o poziție mai favorabilă pentru a-și promova interesele, a influența sau controla reglementarea litigiilor și problemelor nerezolvate, a-și spori puterea și a schimba raportul de forțe în favoarea lor precum și reacția pe care această tendință o stîrnește din partea celorlalte state. Pentru o fundamentare științifică a deciziilor și orientărilor în **p.i.**, se cere o ana-

Scanned with OKEN Scanner

liză riguroasă a evenimentelor, o înțelegere clară a cadrului social-politic, o evaluare lucidă a forțelor relevante și a conjuncturii de moment a **p.i.**; c) O ramură importantă a **p.i.** este politica comparativă care studiază simultan politica mai multor state cu scopul de a trage concluzii mai generale. V. și *relații internaționale*.

(S.B.)

Politica militară, parte a politicii generale a unui stat, clasă socială, partid politic care exprimă interesele, atitudinea, opțiunile acestora față de problemele militare interne și externe. În **p.m.** se reflectă trăsăturile de bază, orientările fundamentale ale politicii generale. La rîndul ei, **p.m.** imprimă anumite trăsături și note particulare politicii generale, determinînd, pe plan intern, direcțiile generale de orientare a tuturor activităților cu caracter militar ale statului, finalitatea, alcătuirea și structura sistemului militar în ansamblul lui, cît și a fiecărui subsistem (element) în parte, raporturile sistemului militar cu societatea cît și cu diferite organisme statale și sociale, măsurile militare ce urmează a fi înfăptuite de organismele statale și sociale, modalitățile de pregătire militară a populației, economiei, teritoriului etc. Pe plan extern **p.m.** a statului se materializează în atitudinea și acțiunile față de alianțele militare, în legătură cu problemele dezarmării, dezangajării militare, a cursei înarmărilor, în tratatele și acordurile prin care se reglementează anumite practici militare; totodată ea determină acțiunile sistemului militar în relațiile externe din timp de pace cît și modul de folosire a forței militare în caz de război. V. și *doctrină militară*.

(T.G.)

Politica științei, domeniu nou al politicii, rezultat al apariției preocupărilor sistematice ale statelor pentru crearea și aplicarea științei. Situația științei depinde nu numai de ea însăși, de condiții de ordin filozofic și moral, ci, din ce în ce mai mult, de decizii politice. Între cauze sînt: amploarea științei, ritmul trepidant al dezvoltării ei, posibilitățile nelimitate de aplicare cu profunde consecințe pozitive sau negative asupra vieții umane. Statele elaborează politici proprii în domeniul științei, adică organizează și conduc activitatea de creare și valorificare a ideilor științifice în numele unor interese naționale majore. Funcții ale politicii în domeniul științei: a) planificarea cercetării prin stabilirea obiectivelor ei pe termen lung; sarcinile de importanță majoră stabilite prin opțiuni temeinic fundamentate se înscriu în programe de priorități; b) crearea și întreținerea de structuri statale sau obștești stabile, capabile să asigure organizarea și conducerea științei; c) utilizarea rațională a mijloacelor materiale și financiare care, chiar cînd sînt bogate, sînt necesarmente limitate; politica de sporire a efortului de investiții în dezvoltarea științei se justifică prin aceea că cercetarea poate fi cea mai rentabilă activitate; d) reducerea timpului scurs de la crearea unei idei pînă la aplicarea ei utilă; e) organizarea instituțiilor științifice între limite de mărime eficiente, pentru a evita atît gigantismul organizațional cît și dispersarea sau pulverizarea cercetării; f) crearea și valorificarea forței de muncă științifică, prin optimizarea numerică și calitativă a potențialului de cadre; g) lărgirea și aprofundarea efortului național de cercetare prin organizarea cooperării internaționale în spiritul echității; h) integrarea rezultatelor cercetării în strategia economică și socială a țării. Există un raport strîns între politica gene-

Scanned with OKEN Scanner

rală a unei naţiuni şi politica ei în domeniul ştiinţei. România desfăşoară o politică a ştiinţei realistă şi umanistă, fiind preocupată de valorificarea rapidă şi multilaterală a capacităţilor proprii de creaţie ştiinţifică şi de dezvoltarea lor continuă. Programul P.C.R. înscrie printre obiectivele fundamentale ale noii etape politica de promovare a ştiinţei şi progresului tehnic, apreciind că ştiinţa constituie factorul primordial al progresului contemporan, că societatea socialistă multilateral dezvoltată şi comunismul nu pot fi edificate decît pe baza celor mai înaintate cuceriri ale ştiinţei şi tehnicii.

(Şt.G.)

Politică 1. Formă de organizare şi conducere a activităţii şi relaţiilor sociale proprii comunităţilor globale, de instituire şi menţinere, prin intermediul *puterii* politice, a unei ordini interne care statornicește şi legalizează, în societăţile întemeiate pe proprietatea privată, dominaţia unei clase asupra altora, moderînd conflictul dintre ele în conformitate cu interesele fundamentale ale clasei economicește dominante, şi care garantează, totodată, securitatea externă a respectivelor comunităţi. Dacă din punct de vedere funcţional **p.** este astfel un cosistem al sistemului social global, asigurînd conducerea şi reglarea acestuia şi exprimînd, cum spunea Engels, „puterea societăţii", din punct de vedere structural, **p.** este un subsistem (suprastructura politică) al sistemului social, care include *conştiinţa politică* (în componentele sale psihologice şi ideologice), *relaţiile politice* (lupta de clasă, raporturile de alianţă şi raporturile intermediare), precum şi *instituţiile* (în primul rînd *statul*) şi organizaţiile politice; **2.** Formă de activitate (acţiune) socială care se manifestă în relaţiile dintre clase, naţiuni şi alte grupuri sociale, ca şi în cele dintre indivizi şi respectivele grupuri, în competiţia (lupta) pentru menţinerea şi consolidarea puterii politice sau pentru influenţarea, controlul şi cucerirea acesteia. Principala sferă a **p.** în societăţile evoluate o constituie participarea la treburile statului, orientarea şi determinarea formelor, sarcinilor şi conţinutului activităţii statului; **3.** Strategiile, metodele şi mijloacele implicate în acţiunea politică **(2)**, în realizarea intereselor fundamentale ale agenţilor individuali şi colectivi ai acesteia; **4.** Cunoaşterea politică, adică mijloacele de interpretare şi justificare la care recurge **p.**, conştiinţa politică cu toate nivelele sale, valorile şi normele care orientează şi reglementează conduita actorilor sistemului politic. Interpretarea naturii **p.** a fost şi continuă să fie arena unor intense controverse teoretico-ideologice, reflectînd poziţii de clasă diferite. Cu toată diversitatea explicaţiilor, există un element comun care apare în diferitele definiţii: raportarea la *putere*. Chiar Marx sublinia că orice problemă socială capătă caracter politic, dacă rezolvarea ei este legată, direct sau mijlocit, de problema *puterii*. Diferenţierile poziţiilor se afirmă în interpretarea naturii şi funcţiilor acesteia. În politologia nemarxistă este dominantă tendinţa inspirată de Max Weber, care consideră că **p.** nu se lasă definită sociologic decît prin mijlocul specific care-i este propriu şi anume monopolul violenţei legitime; orice grupare politică, inclusiv statul, ar consta într-un raport de *dominaţie* a omului asupra omului întemeiat pe mijlocul violenţei legitime. Acest mod de definire a **p.** surprinde mai ales forma sa de manifestare, mecanismul realizării ei, ignorînd natura sa socială. Marxismul a pus în evidenţă tocmai resorturile sociale ale **p.**, definind-o ca dominaţie de clasă, rezultat al unor structuri sociale

Scanned with OKEN Scanner

specifice. Disputa actuală între „maximaliști", care consideră **p.** proprie oricărei comunități umane, și „minimaliști", care tind s-o restrîngă la societățile prevăzute cu structuri politice diferențiate sau cu organizare statală își găsește rezolvarea în abordarea dialectică a originii și esenței **p.**, în distincția care trebuie operată între puterea socială și puterea politică. Datele furnizate de *antropologia politică* dezvăluie complexitatea și diversitatea căilor de apariție a structurilor politice propriu-zise într-un proces îndelung, cu multe etape, caracterizate prin existența unor forme protopolitice, adică a unor structuri inițial polifuncționale care sub impulsul diviziunii sociale a muncii și, mai ales, a apariției inegalității sociale, ca inegalitate de statuturi și roluri a grupurilor sociale (dincolo de inegalitățile și deosebirile individuale) se diferențiază conducînd la cristalizarea formei „pure" a **p.**, caracteristică pentru societățile întemeiate pe proprietatea privată și, implicit, existența claselor antagoniste. Engels sublinia, vorbind chiar despre statul la care grupurile primitive de comunități, aparținînd aceluiași trib, ajunseseră în dezvoltarea lor, „la început numai cu scopul satisfacerii unor interese comune (de exemplu irigațiile în Orient) și al apărării împotriva dușmanilor din afară, are de acum înainte (adică de la scindarea societății în clase antagoniste), în aceeași măsură și scopul de a menține prin violență condițiile de existență și de dominație ale clasei dominante împotriva clasei dominate". Relevînd dialectica funcțiilor **p.** în societățile cu clase, Marx vorbea de funcții sociale generale, privind conservarea și organizarea comunității globale și de funcții speciale de clasă, relevînd că primele se realizează în și prin celelalte. *Legitimitatea* puterii politice este condiționată de capacitatea ei de a îndeplini aceste funcții sociale generale. De aceea „statul era reprezentantul oficial al întregii societăți, sintetizarea ei într-un organism vizibil, dar aceasta numai în măsura în care era statul acelei clase care reprezenta în epoca dată întreaga societate" (Engels). În felul acesta se clarifică și substratul tendinței, care trece ca un fir roșu prin întreaga istorie a gîndirii politice a claselor dominante, de a prezenta **p.** și statul doar ca instrumentul „binelui comun", al intereselor întregii societăți. Totodată marxismul pune în lumină caracterul istoric și derivat al **p.**, faptul că „orice putere socială și orice violență politică își au originea în condițiile economice, în modul de producție și de schimb, istoricește dat, al societății respective" (Engels). În această lumină, în condițiile societății comuniste, fără clase, puterea socială, conducerea și organizarea societății își vor pierde caracterul politic, de dominație socială, de clasă, realizîndu-se ca autoconducere comunistă a poporului muncitor unic. Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism dezvoltă în mod creator tezele marxism-leninismului despre **p.** prefigurînd liniile esențiale ale acestui proces dialectic de dispariție a **p.** în trecerea la comunism. V. și *autoritate, dominație, legitimitate, organizare politică a societății, putere, sistem politic.* *(O.T.)*

Politician, (în sistemele politice burgheze) persoană care este activ angajată în lupta pentru puterea politică, pentru ocuparea unei poziții importante în administrația de stat sau în cadrul unei organizații politice, pentru carieră politică. Încă în sec. 18 în Anglia termenul de **p.** servea pentru a desem-

na acei membri ai parlamentului care nu erau nobili de origină și cumpărau cu bani posturi în administrația de stat. Adam Smith făcea o distincție între legislator, a cărui acțiune politică se conduce după principii generale, și **p.** a cărui activitate este determinată de interesele de moment. Și Shakespeare în „Hamlet" folosește termenul în sens peiorativ. Prin **p.** se înțelege, în această accepțiune, un om care tinde spre poziții politice prin manipulare, viclenie, abilitate, goană după influență etc., urmărind scopuri egoiste de parvenire. *(N.K.)*

Politicianism, mașinațiile politice ale politicienilor burghezi (în sensul peiorativ mai sus arătat). Lenin folosea termenul de **p.** pentru demascarea înșelătoriilor, scamatoriilor politice folosite de partidele politice burgheze. El îndemna mișcarea muncitorească „să învețe să înțeleagă această politică" pentru a o putea demasca și contracara. Marxismul fundamentează o linie politică principială, bazată pe analiza științifică a realității și a raporturilor de forțe, consecventă și deschisă, moralmente întemeiată, opusă **p.** *(N.K.)*

Politologie (gr. *polis* „stat, cetate" și *logos* „știință"), termen propus ca denumire pentru *știința politică* de vest-germanul Eugen Fischer Baling și promovat de Gert von Eynern în 1954; în același timp, a fost lansat în Franța de A. Thérive. Din **p.** derivă *politolog*, pentru a desemna pe specialistul în știința politică. S-a încercat, fără consecințe, să i se atribuie și un sens particular, forțat și deci contestabil: politica transformată în știință (Herman Heller). *(O.T.)*

Poporanism, curent de idei de orientare mic-burgheză, dintre cele mai importante, afirmat în perioada 1897—1914 în România. A avut un profil complex, înglobînd în structurile sale elemente diverse: sociologice, ideologice, politologice, literare, culturale în înțelesul ei general. A cucerit o deosebită autoritate în spiritul public în anii 1906—1914, datorită prestigiului și audienței revistei „Viața românească", fondată la Iași, în martie 1906, de Const. Stere și G. Ibrăileanu, dar și faptului că a știut să se facă ecoul fidel al unor preocupări unanime în epocă: necesitatea rezolvării unor cerințe esențiale ale revoluției burghezo-democratice, rămase neîmplinite, problema rurală și necesitatea desăvîrșirii unității statale a României. În acest fel, **p.** a devenit, în perioada menționată, adevăratul legatar al idealurilor pașoptiste. Const. Stere, fondatorul **p.**, s-a format în atmosfera mișcării narodnice ruseștii în cadrele căreia a activat. **P.** nu este însă o transplantare a ideologiei narodnice, ci o expresie a orientării reformiste din mișcarea social-democrată europeană, în care neokantianismul în filozofie și contestarea valabilității legilor marxiste ale concentrării și centralizării în agricultură, însoțită de postularea superiorității micii producții agricole, au creat o atmosferă particulară. Dezvoltînd o critică romantică a capitalismului, **p.** a preconizat — în condițiile date ale unor relații capitaliste incipiente în economia românească —, că România poate ocoli realitatea capitalistă, constituindu-se „o formațiune social-economică deosebită", bazată pe mica agricultură, organizată pe sistemul gospodăriilor țărănești familiale, sprijinită pe un adecvat sistem cooperatist. Industria, se considera că nu are condiții de dezvoltare, și trebuie să se limiteze la sectoarele de prelucrare ale producției agricole și l a unele ramuri legate de exploatarea unor produse ale subsolului (petrol, sare etc.). Evoluția structurilor românești a in-

Scanned with OKEN Scanner

firmat postulatele sociologice ale **p.**, verificînd opiniile critice ale gînditorilor marxişti (Gherea, Rakovski) despre acest curent. Latura afirmativ-pozitivă a **p.**, de mare importanţă în epocă, s-a exprimat în dezvăluirea exactă a condiţiei ţărănimii şi în programul menit să rezolve problema agrară. Alături de revendicări care nu depăşeau stadiul paliativelor, **p.** a înscris în programul său ideea unei largi reforme agrare şi a acordării ţărănimii dreptului la activitate politică prin vot universal. Amîndouă aceste reforme, pentru care a militat **p.**, s-au înfăptuit în 1918. Pentru realizarea acestor obiective programatice, **p.** a desfăşurat o complexă şi contradictorie activitate politică. S-a afirmat, la început (1894—1899) în cadrele mişcării socialiste, contribuind, prin erorile programului ideologic enunţat, la vremelnica dezorganizare a P.S.D.M.R., prin părăsirea de grupul poporanist împreună cu alţii a partidului socialist (1899). Grupul poporanist a intrat în 1900 în P.N.L., constituindu-se ca nucleu al aripii radical-democratice din acest partid. În perioada 1900—1914 grupul politic poporanist a ocupat cele mai înaintate poziţii în viaţa politică burgheză. **P.** s-a impus nu numai prin programul său sociologico-politic. La aceasta a contribuit, uneori hotărîtor, preocuparea pentru propăşirea culturală, pentru ridicarea la demnitatea culturii a păturilor nevoiaşe, îndeosebi a ţărănimii. Un loc important în mişcarea **p.** l-a ocupat propagarea unei ideologii literare militante, a unei literaturi care să reflecte năzuinţele sociale ale timpului, capabilă să influenţeze emoţional şi ideologic publicul cititor. Partizani ai esteticii istorist-scientiste, exponenţii **p.** au continuat direcţia inaugurată de Gherea, aplicînd nu odată materialismul istoric în planul ideologiei literare. **P.** a afirmat şi a apărat ideea caracterului tendenţionist al artei, respingînd totodată tezismul („Noi nu împărţim operele de artă în două categorii: unele cu tendinţă, altele fără. Noi afirmăm că *orice* operă de artă are o tendinţă"). Categoria etică era implicată în sfera esteticului, fără a transforma eticul (altfel spus concepţia, atitudinea creatorului reflectată în operă) în criteriu intolerant de evaluare a operelor de artă şi fără a ignora, aşadar, specificitatea esteticului. În general, trebuie spus că structura romantică a **p.** s-a prelungit firesc şi în cadrele ideologiei literare. O dovedeşte printre altele şi conceptul specificului naţional care documenta că arta fiecărui popor are o tendinţă specifică, determinînd profilul spiritualităţii unei naţiuni. După opinia **p.**, caracterul naţional al valorilor culturale româneşti este determinat de modalităţile reflectării ţărănimii în actele culturale şi creaţia artistică, singura pătură socială în care n-au pătruns varii influenţe deformante. **P.** a stăruit asupra dreptului ţărănimii la expresie estetică, pledînd pentru crearea unei literaturi care să reflecte realist profilul complex al acestei lumi oropsite. Dar **p.** nu a fost o şcoală literară sau un curent literar, nu a cultivat exclusivist şi intolerant numai literatură cu tematică rurală. „Viaţa românească" a fost deschisă mai tuturor orientărilor estetice, ea publicînd aproape toţi scriitorii reprezentativi din prima jumătate a secolului nostru. Incontestabil e faptul că **p.** ideologic şi politic s-a putut afirma şi pe calea literaturii publicate de revista ieşeană. După război, **p.** îşi încetează existenţa întrucît, a precizat Ibrăileanu, reformele pentru care militase (reforma agrară, votul universal) se realizase. Unele principii de ideologie literară (spe-

Scanned with OKEN Scanner

cificul național în artă, caracterul militant al artei, arta ca expresie a realului social-istoric) vor fi apărate mai departe de G. Ibrăileanu și continuatorii săi (M. Ralea). Sociologia și ideologia **p.** vor fi reluate de Const. Stere, devenind substanța doctrinară a noului curent, *țărănismul.* *(Z.O.)*

Poporul muncitor unic al societății comuniste, categorie sociologică elaborată în Programul P.C.R., pentru a desemna structura socială și comunitară a societății comuniste. Încă în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, transformările complexe în toate sferele și la toate nivelurile vieții sociale vor genera o tot mai mare apropiere între muncitorime și țărănime, între toate categoriile sociale, vor determina întărirea unității și coeziunii întregului popor, *omogenizarea* crescîndă a societății socialiste românești. În perioada care urmează se va accelera procesul dialectic al formării societății unitare a tuturor oamenilor muncii — avînd drept unic scop sporirea continuă a avuției naționale, ridicarea nivelului de bunăstare și cultură al întregului popor —, a societății oamenilor muncii proprietari ai mijloacelor de producție și producători ai bunurilor materiale și spirituale. În procesul făuririi și consolidării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării spre comunism, națiunea socialistă română va înregistra adînci mutații calitative, materializate prin dispariția claselor sociale, ștergerea treptată a deosebirilor esențiale dintre munca fizică și cea intelectuală, dintre munca din agricultură și cea industrială, în care prima va deveni o varietate a celei de-a doua, apropierea condițiilor de muncă și viață de la sate de cele de la orașe. Această evoluție își va avea temeiul în dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție în ritm cu revoluția științifică-tehnică contemporană, amplasarea lor rațională pe întreg teritoriul țării, perfecționarea relațiilor social-economice, concomitent cu dezvoltarea democrației socialiste, cu lărgirea orizontului de cultură și creșterea nivelului conștiinței socialiste a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, cu așezarea tuturor relațiilor sociale și interindividuale în spiritul valorilor și normelor eticii și echității socialiste și comuniste. Firește și în perspectiva acestui viitor vor continua să existe anumite trăsături specifice, în primul rînd deosebiri între diferitele categorii de oameni ai muncii, în raport cu rolul lor în procesul de producție, în activitatea socială, dar acestea vor accentua și mai mult caracterul democratic al noii orînduiri, unitatea dialectică a poporului muncitor. În Expunerea de la Congresul educației politice și al culturii socialiste, secretarul general al partidului evidențiia că partidul și statul nostru vor acționa cu fermitate și în viitor pentru asigurarea tuturor condițiilor de manifestare plenară a națiunii și naționalităților și, totodată, pentru apropierea și dispariția treptată în comunism a deosebirilor naționale, „pentru formarea unui popor al oamenilor muncii făuritori conștienți, într-o deplină unitate, ai propriei istorii, ai propriului lor viitor liber comunist". Elaborarea categoriei de **p.m.u. al s.c.** reprezintă o dovadă concludentă a capacității partidului nostru de a dezvolta creator filozofia marxist-leninistă pornind de la condițiile istorico-sociale și naționale concrete, de la generalizarea propriei experiențe revoluționare și contribuind, astfel, la îmbogățirea teoriei construcției societății socialiste și comuniste. *(P.D.)*

Pozitivism, curent filozofic care își întemeiază concepția (teoria) pe datele științelor exacte (pozitive).

Scanned with OKEN Scanner

În politologie **p.** respinge filozofia ca reprezentare generalizată a lumii și absolutizează tendința de a se limita strict la faptele „pozitive" confirmate de experiență. Influența **p.** în politologie a generat, pe de o parte, o ruptură cu *filozofia politică* tradițională, care a fost împinsă uneori pînă la negarea temeiului oricărei filozofii politice, iar pe de altă parte, un divorț între culegerea, selectarea și clasificarea faptelor (adică cercetarea empirică) și generalizarea teoretică a acestora, pe considerentul incompatibilității între cerința verificabilității și cea a generalității: dacă politologul se menține la nivele elementare de generalitate, enunțurile sale sînt empiric verificabile; dacă năzuiește la nivele mai înalte de generalitate, enunțurile sale încetează de a mai fi empiric verificabile. Ignorînd dialectica generalului și individualului, **p.** a alimentat în politologie empirismul (factualismul), însoțit de o atitudine anticoretică agresivă, *atomismul*, dedublînd știința politică în factografie și teoria politică, fără comunicare între ele. Absolutizînd modelul științelor fizice, **p.** a împins să se considere că în știință nu există decît cuantificabilul; de aci tendința de a se cerceta prin excelență fenomene susceptibile de cuantificare, toate celelalte, deși esențiale pentru înțelegerea proceselor politice, rămînînd în umbra dezinteresului științific: s-a produs astfel o intervertire (o „trivializare", după expresia lui E. Voegelin) a sensului științei politice, în măsura în care domeniul și explicația au fost subordonate metodei, tehnicilor de investigație. Aceste tendințe au fost ilustrate mai ales de *behavioralism*. În prezent, și datorită înrîuririi crescînde a marxismului, influența **p.** în politologie este în regres, empirismul fiind tot mai mult repudiat sub semnul necesității generalizărilor teoretice întemeiate pe fapte, al completării microanalizei prin cercetarea macropolitică, al reconsiderării necesității teoriei explicative și predictive și, în fine, prin revendicarea unui statut legitim al filozofiei politice în raport cu știința politică. *(O.T.)*

Pragmatica, disciplină (o parte) a semioticii care se ocupă de studiul relațiilor dintre semne, dintre sistemele de semne și om (producător și receptor al semnelor). **P.** se interesează îndeosebi de reacțiile, sentimentele provocate prin semne de cel care emite informațiile la cel care le recepționează. Sub acest aspect, ea poate duce la rezultate interesante în studiul limbajului politic și politologic. *(N.K.)*

Pragmatism (gr. *pragma* „acțiune"), teorie după care funcția esențială a intelectului este nu aceea de a ne face cunoscute lucrurile, ci aceea de a facilita acțiunea noastră asupra lor. Deși în literatura filozofică se vorbește despre diverse orientări pragmatiste (francez sau italian), termenul s-a identificat cu așa-numitul **p.** anglo-saxon și american (C.S. Pierce, W. James, J. Dewey). În conformitate cu tezele fundamentale ale acestui **p.**, intelectul nu-și atinge scopul decît dacă conduce la o acțiune eficace, ideea adevărată fiind doar aceea care conduce la reușită, la succes; adevărul este ceea ce conduce la consecințe utile. Pornind de la aceste premise, **p.** așază pe prim plan utilitatea, succesul, neacordînd importanță normelor și principiilor. **P.** în politică înseamnă renunțarea deliberată la orice alt considerent în afara utilului și a reușitei. Sociologi și politologi ca S.M. Lipset, Daniel Bell etc. consideră că politica țărilor capitaliste dezvoltate, în special cea din S.U.A., s-a debarasat de orice cătușă ideologică, fiind prin excelență pragma-

Scanned with OKEN Scanner

tistă. O variantă a **p.** politic o constituie aşa-numitul „realism politic", a cărui esenţă se reduce la absolutizarea rolului puterii în politică şi, în consecinţă, la un şir neîntrerupt de concesii în faţa puterilor agresive. **P.** în politică duce, în ultimă instanţă, la justificarea fie a unei politici de forţă, fie a unei politici de capitulare în faţa forţei. În politologie, abordarea pragmatistă a fenomenelor politice face abstracţie de momentele ideologice-axiologice ale politicii, reduce studiul politicii la nivel empiric. Se impune o distincţie între termenii de *pragmatic* şi **p.** (în mod analog, cu deosebirea dintre termenii de empiric şi empirism). Politologia marxist-leninistă nu neagă caracterul pragmatic al politicii şi funcţia pragmatică (practică) a ştiinţei politice. Totodată însă marxism-leninismul repudiază **p.** atît în filozofie cît şi în ştiinţele sociale, ca o teorie idealistă şi care, în special în politică, a servit şi serveşte, de obicei, scopuri reacţionare. Realismul politicii marxist-leniniste nu are nimic comun cu „realismul politic" sau cu **p.**; acest realism îşi trage seva din principiile teoretice şi metodologice ale marxism-leninismului, din analiza ştiinţifică şi partinică a relaţiilor politice, din promovarea consecventă a intereselor fundamentale ale poporului, ale progresului social general şi a principiilor dreptului internaţional. V. şi *dezideologizare*, *realism politic*. *(N.K.)*

Praxiologie politică, ştiinţă politică aplicativă, fundamentală, denumită, de regulă, în ţările socialiste *ştiinţa conducerii politice*, iar în ţările capitaliste anglo-saxone, *policy science*. Apărute mai întîi ca tendinţe aplicative în sînul disciplinelor politice teoretico-explicative, odată cu dezvoltarea cercetărilor operaţionale şi cu constituirea praxiologiei, ştiinţele politice aplicative sau praxiologice au început să-şi contureze un profil propriu, revendicînd în chip legitim un statut epistemologic care le conferă un loc aparte în sistemul contemporan al ştiinţelor; ele reprezintă discipline noi, cu caracter predominant tehnic, ştiinţe „terapeutice" sau ştiinţe ale acţiunii. În conformitate cu definiţia praxiologiei (T. Kotarbinski preciza că „principala sarcină a praxiologiei este de a formula şi fundamenta normele unei activităţi eficiente"), sarcina lor specifică este nu de a şti, cunoaşte şi explica cum este realitatea şi de ce este aşa, ci de a şti cum să se acţioneze eficient pentru a modifica sau perfecţiona o realitate dată; punctul lor de vedere este, deci, prin excelenţă operaţional, concentrîndu-se să elaboreze principii şi norme ale unei acţiuni raţionale, eficiente; **p.p.** apare, în acest context, drept corespondentul tehnic-aplicativ al *ştiinţei politice*. Întrucît există şi note comune ale fenomenului conducerii politice în toate statele contemporane, acestea reprezintă temeiul unei **p.p.** generale. Dar în acelaşi timp există trăsături şi mecanisme particulare, condiţionate de natura sistemului social şi a celui economic, de conţinutul de clasă al puterii politice, care îşi pun în mod hotărîtor amprenta asupra caracteristicilor şi funcţionării sistemului politic; de aceea este posibilă şi necesară o **p. p.** a societăţii socialiste (v. *ştiinţa conducerii societăţii*). O asemenea disciplină este chemată să elaboreze principiile, metodele şi mijloacele adecvate conducerii politice ştiinţifice în actuala etapă a construcţiei socialiste, să ofere criterii sigure pentru opţiunile fundamentale pe care le implică conducerea politică, să furnizeze modele optimale pentru elaborarea deciziilor politice. Ca şi celelalte discipline praxiologice, **p. p.** este o disciplină tipică pentru perioada integrării ştiinţelor, pentru etapa actuală în care specia-

Scanned with OKEN Scanner

lizarea diferitelor ramuri ale cunoașterii, adîncirea și operaționalizarea cercetărilor se înfăptuiește în bună măsură prin corelarea, îmbinarea unor rezultate dobîndite de științe diferite, pînă nu de mult nelegate între ele. Bineînțeles că succesul lor este condiționat de justețea concepției generale care le orientează, cît și de gradul în care regulile elaborate au un suficient temei științific în sensul reflectării corecte a cerințelor obiective. Astfel, **p. p.** se inspiră din principiile praxiologiei (adică ale științei condițiilor eficienței oricărei activități umane) și se întemeiază pe tezele teoriei marxiste a acțiunii sociale, orientate de filozofia marxistă și *socialismul științific*. În același timp, ea se bazează pe elementele explicative oferite de științele politice (cu privire la structura, funcțiile sistemului politic socialist, corelația acestuia cu sistemul societal și cu celelalte subsisteme ale acestuia), de celelalte științe sociale explicative care studiază sistemul societal (sociologia) sau diferite sectoare și aspecte ale acestuia. Ea se corelează intim cu științele deciziei și cu științele previzionale. *(O.T.)*

Presiune socială, (în sociologia și politologia de orientare nemarxistă) acțiune exercitată, prin mijloace variate, direct sau prin intermediul opiniei publice, de către anumite grupuri, asupra organelor de putere sau de administrație, ale statului burghez, pentru a apăra sau promova anumite interese particulare. V. și *grup de presiune*. *(O. T.)*

Prestigiu, ipostază a autorității unei persoane în care precumpănitoare sînt elementele de ordin moral, afectiv, creditul și nu (sau nu numai) puterea și mijloacele de influențare de care aceasta dispune (sau nu dispune). Pînă la sfîrșitul sec. 18 termenul a fost folosit cu precădere, în sensul originar al cuvîntului latinesc *praestigia* „scamatorie, artificiu, iluzie", respectiv efectul șocant provocat de o scamatorie. Prin extensie, termenul a fost preluat (primul care l-a folosit a fost Diderot) pentru a desemna unele efecte artistice, literare. Accepțiunea din științele sociale a termenului este o achiziție a secolului nostru. În sociologie și politologie există păreri după care **p.** este un atribut al persoanei; numai personalitățile pot avea **p.**, instituțiile, organizațiile etc. au *autoritate*. Unii autori (A. Vierkandt, Petre Andrei, Julien Freund) subliniază momentul irațional al **p.**, afirmînd că **p.** cuiva nu depinde de superioritatea sa reală, ci de ignoranța celorlalți, de impresie etc. Paralel cu afirmarea pozițiilor *structuraliste* și *funcționaliste* în sociologie și politologie, precum și cu progresele psihologiei sociale, s-a încetățenit definirea **p.** în funcție de sistemul *status*-urilor sociale. T. Parsons înțelege prin **p.** „o ordine ierarhică, exprimînd estimația relativă a poziției unui individ în sistemul total al evaluărilor diferențiate", iar C. Wright-Mills precizează varietatea criteriilor care pot sta la baza **p.**: proprietatea, nașterea, ocupația, educația, venitul, puterea, în fapt aproape orice altceva care distinge un individ de alții. În sistemul status-urilor unei societăți, cerințele, pretențiile legate de **p.** sînt de obicei organizate în norme care reglementează cine poate avea pretenție la **p.**, din partea cui, cum și pe ce bază. În acest sens, **p.** este definit ca *influență* (mai mare sau mai mică) exercitată de indivizi, grupuri, instituții etc. și/sau status-ul mai ridicat sau mai coborît de care se bucură indivizii, grupurile etc. **P.** este strîns legat de sistemul de valori acceptat, avînd un substrat politic-ideologic: originea nobiliară, averea, afirmarea în lupta pentru o cauză dreaptă etc. au fost și sînt

Scanned with OKEN Scanner

surse de **p.** nu pentru toată lumea ci pentru anumite grupuri sociale, purtători ai unor anumite sisteme de valori. În conformitate cu sistemul de valori al societății socialiste, sursa **p.** reprezintă contribuția la progresul economic, social, moral, spiritual al societății. **P.** unor instituții sau organizații (de ex. **p.** P.C.R.), al unei politici (de ex. **p.** României socialiste pe arena internațională), al unor personalități eminente, își trag seva din eficiența activității înscrise pe linia progresului social. V. și *autoritate, influență.* *(N.K.)*

Previziune politică, latură a previziunii sociale prin care se anticipează viitorul dorit, preferat și voit de anumite grupuri sociale mari. În literatura politologică, termenul de **p. p.** circulă și cu sensul de clarviziune, de care dau dovadă diferiți conducători politici, abilitatea lor în a adopta decizii, strategii politice avînd consecințe optime, fiind astfel o modalitate de orientare rațională a acțiunilor politice ale unor colectivități umane. Termenul respectiv poate exprima și funcția previzională imanentă *științei politice.* Surprinderea accepțiilor **p.p.** și a notelor ei specifice este legată de întregul proces istoric de clarificare a conceptului și conținutului de știință și acțiune politică. Înainte de apariția marxismului, un moment de seamă în elaborarea conceptului de **p.p.** l-a constituit încercarea lui Auguste Comte de a ridica politica la nivelul unei științe pozitive sau a unei „fizici sociale", a cărei funcție principală constă tocmai în prevederea viitorului pe baza observării trecutului, previziunea fiind considerată o funcție definitorie a științelor pozitive. **P. p.** descrie „ceea ce ar fi indicat să fie" pentru satisfacerea intereselor fundamentale, a aspirațiilor și trebuințelor grupurilor sociale mari și nu „ceea ce ar putea să fie". **P. p.** formulează țelurile acțiunilor politice ale colectivităților umane sub forma unor obiective sau indicatori politico-sociali, făcînd, în același timp, corp comun cu ele, avînd un pronunțat caracter normativ și de directivă. După expresia lui Antonio Gramsci, ele sînt de fapt programe politice de acțiune. Fiecare clasă socială își imaginează viitorul potrivit unei matrice ideologice și a unei scări de valori politico-sociale proprii, ca expresie a intereselor sale și a locului ei istoric obiectiv. De aceea, este normal ca **p.p.** ale clasei muncitoare să nu fie identice cu cele ale burgheziei. **P. p.** ale marxism-leninismului sînt științifice pentru că, întemeindu-se pe valorile social-politice ale clasei muncitoare, le raportează la acțiunea legilor obiective ale progresului societății omenești. Termenul de **p.p.** cunoaște circulație și în viitorologia nemarxistă contemporană, unde îi este eludat conținutul de clasă. În țara noastră, activitatea de formulare a **p. p.** urmărește elaborarea și perfecționarea liniilor politice fundamentale, izvorîte din Programul P.C.R., menite a propulsa activitatea tuturor factorilor sociali spre realizarea obiectivului politic și social fundamental: construirea societății socialiste multilateral dezvoltate, cît și problemele politice internaționale: problema viitorului celor două sisteme, a noii ordini economico-sociale, a relațiilor dintre state, a păcii etc. Prezentînd tendințele dezvoltării lumii contemporane, stabilind linia strategică generală și orientările tactice pentru perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, fixînd obiectivele și direcțiile fundamentale ale acțiunii partidului pe o perioadă de 20—25 ani, Programul P.C.R. adoptat la cel de-al XI-lea Congres întruchipează calitățile unei adevărate opere de **p. p.,** fiind un instrument

Scanned with OKEN Scanner

adecvat de conducere prospectivă a societății de către partid. V. și *viitorologie.* *(Șt.L.)*

Problema națională, situație conflictuală ce se creează în condițiile capitalismului în statele multinaționale sau în care vieţuiesc alături de naţiunea majoritară naţionalităţi conlocuitoare, datorită politicii de inegalitate şi asuprire promovată de burghezia naţiunii dominante. Marxism-leninismul concepe rezolvarea **p. n.** prin recunoaşterea dreptului tuturor naţiunilor de a-şi hotărî singure soarta, orînduirea social-politică şi comunitatea statală în care să trăiască, prin promovarea unei politici de deplină egalitate în drepturi, economică şi politică a tuturor locuitorilor unei ţări indiferent de apartenenţa lor naţională. Rezolvarea deplină a **p. n.** e posibilă numai în condiţiile socialismului. Soluţionarea problemei naţionale în cadrul fiecărui stat reprezintă o sarcină esenţială a fiecărui partid comunist, o componentă de bază a edificării socialismului şi comunismului. Rezolvarea **p. n.** în România reprezintă una din marile victorii politice ale orînduirii noastre socialiste. Ea este rezultatul instaurării puterii clasei muncitoare în alianţă cu ţărănimea şi intelectualitatea, al victoriei socialismului pe pămîntul patriei. Pe actualul teritoriu al României, de-a lungul veacurilor s-au aşezat, alături de români, grupuri de populaţii de alte naţionalităţi, care s-au integrat în societatea existentă, au realizat însemnate schimburi de valori materiale şi spirituale cu populaţia băştinaşă iar pe calea muncii paşnice au contribuit la progresul economic şi social general. Clasele exploatatoare, fără deosebire de naţionalitate, ce s-au perindat de-a lungul istoriei au încercat să-i învrăjbească pe români şi pe cei de altă naţionalitate, ducînd o politică de asuprire naţională, de nerecunoaştere a egalităţii în drepturi între toţi cetăţenii patriei, prin care urmăreau să-şi consolideze poziţiile şi privilegiile de clasă împotriva luptei maselor populare. Partidul Comunist Român a luptat de la crearea sa împotriva politicii de asuprire şi învrăjbire naţională de orice fel, pentru apărarea intereselor tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naţionalitate. După 23 August 1944, partidul a înfăptuit o politică consecvent marxist-leninistă în **p. n.**, asigurînd lichidarea pentru totdeauna a asupririi şi inegalităţii, realizarea deplinei egalităţi în drepturi a tuturor cetăţenilor. Rezolvarea **p. n.** a îmbrăcat un caracter concret-istoric în funcţie de etapa revoluţionară parcursă de poporul şi de ţara noastră. În etapa revoluţiei democrat-populare ea s-a concretizat în asigurarea egalităţii depline în drepturi între toţi cetăţenii patriei iar în etapa revoluţiei socialiste s-au creat premisele pentru rezolvarea completă a **p. n.** La baza rezolvării **p. n.** stă politica economică marxist-leninistă de dezvoltare armonioasă a întregii ţări, de amplasare raţională şi echitabilă a forţelor de producţie pe teritoriul ţării, munca desfăşurată în comun în industrie, agricultură, pe tărîm cultural, pentru că numai dezvoltînd forţele de producţie, creînd condiţiile pentru participarea la activitatea socială a tuturor oamenilor muncii, se creează temeiul pentru o egalitate reală în drepturi şi, în consecinţă, pentru o politică naţională justă. Ea se bazează de asemenea pe noua *structură de clasă* şi noile relaţii dintre diferitele categorii de oameni ai muncii. Constituţia Republicii Socialiste România consfinţeşte principiul deplinei egalităţi în drepturi a tuturor cetăţenilor patriei, pedepsirea celor ce propagă *naţionalismul* şi *şovinismul.* Rezolvarea **p.n.** se materializează în asigurarea condiţiilor pentru participarea activă

a tuturor cetățenilor la viața economico-socială și politică, la conducerea diferitelor sectoare de activitate, a întregii societăți, precum și în asigurarea învățămîntului în limba maternă și a dreptului de folosire liberă a acesteia. În același timp statul asigură tinerilor aparținînd naționalităților conlocuitoare posibilități pentru a învăța temeinic limba română, pentru a se putea integra armonios în viața socială a țării. Partidul Comunist Român, care reunește în rîndurile sale oameni ai muncii aparținînd tuturor grupurilor naționale din țara noastră, proporțional cu ponderea lor în ansamblul populației, sprijină și stimulează dezvoltarea și înflorirea multilaterală a creației literare și artistice a naționalităților conlocuitoare, considerînd-o parte integrantă a patrimoniului spiritual al României socialiste. Crearea consiliilor oamenilor muncii ale naționalităților conlocuitoare se înscrie pe linia realului și profundului democratism al orînduirii noastre socialiste. Adeziunea lor la Frontul Unității Socialiste oferă un tărîm nelimitat de manifestare în slujba edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, a tuturor capacităților creatoare ale oamenilor muncii de alte naționalități. De asemenea în organele centrale și locale ale puterii de stat, naționalitățile conlocuitoare sînt reprezentate proporțional cu numărul lor, participînd la exercitarea puterii suverane în stat. V. și *naționalitate, națiune.*

(O.C.)

Proces *(politic)* **1.** Serie de fenomene și acțiuni politice, relativ omogene prin natura și sensul lor, care sînt unite prin dependențe cauzale sau/și structural-funcționale; termenul subliniază ideea de devenire, concepută într-o viziune dialectică. Procesele au — cum se exprimă sociologul polonez Jan Sczepanski — o anumită „axă", de-a lungul căreia se „înșiruie" fenomenele care se angrenează între ele. Se poate vorbi astfel de un **p.** revoluționar, ca serie de fenomene și schimbări care, lato sensu, reprezintă sau conduc la transformări structurale, profunde, cu caracter ascendent, progresiv; **2.** Interacțiune a instituțiilor publice și a grupurilor sociale. A fost utilizat, în primul rînd de A. Bentley (1908) și impus, mai tîrziu, de D.B. Truman (1951), ca o reacție împotriva *instituționalismului* politologic, pentru a promova ca obiect al științei politice **p.p.**, conceput ca rezultantă a interacțiunii grupurilor și a intereselor acestora; **3.** În politologia contemporană de orientare nemarxistă, termenul **p.p.** a dobîndit un sens mai larg, referindu-se la ansamblul activităților oamenilor, în diferite grupuri, ca luptă pentru putere sau utilizare a acesteia în vederea realizării unor scopuri personale sau de grup, pe plan local, național sau internațional. În acest context analiza **p.p.** s-a orientat cu precădere asupra studiului actorilor **p.p.**, al scopurilor sau obiectivelor urmărite de aceștia, al metodelor lor de utilizare a puterii, al bazei sau resurselor puterii ca instrument de realizare a scopurilor actorilor și al raportului dintre artă și știință în **p.p.** *(O.T.)*.

Program politic, expunere sistematică a tezelor fundamentale ale unui partid politic, organizații sociale sau unei personalități politice cu privire la scopul, sarcinile și activitatea necesară realizării unor obiective economice, sociale, politice esențiale în limitele unei etape istorice determinate. **P.p.** este expresia intereselor de clasă și a ideologiei politice a partidului, organizației sociale care-l elaborează și își întemeiază activitatea pe el. Caracterul, conținutul și

eficiența socială a **p.p.** sînt condiționate de concepția despre politică a promotorilor acestuia. În înțelegerea a numeroși politologi nemarxiști, politica fiind un domeniu de manifestare a unor acțiuni întîmplătoare, în care guvernează incertitudinea luptei iar nu precizia cunoașterii, **p.p.** are preponderent valoarea unui mijloc sau instrument de manevră abil conceput pentru atingerea unor interese. De aceea, între **p.p.**, propagandistic afișat de forțele politice burgheze în perioada confruntărilor pentru obținerea puterii politice în stat și politica efectiv promovată de aceste forțe, după instaurarea lor la conducerea statului, apar mari discrepanțe. În opoziție cu acest mod de interpretare, partidele comuniste, pornind de la înțelegerea științifică a politicii ca fenomen ce reflectă interesele unor clase sociale bine definite, își elaborează **p.p.** pe baza cunoașterii realității sociale, a cerințelor legice ale dezvoltării societății pe calea progresului. În concepția marxist-leninistă, **p.p.** nu mai are semnificația unui instrument de manipulare a conștiinței maselor, de camuflare a intereselor reale, ci este în fapt documentul de bază al întregii activități a partidelor comuniste, reflectînd capacitatea acestora de a analiza responsabil și profund o anumită situație socială, cît și priceperea lor de a pătrunde cu înaltă precizie sensul dezvoltării sociale. **P.p.** ale partidelor comuniste, întemeindu-se pe considerarea stărilor de fapt din societate și pe imperativele legice ale sensului istoric, au un subliniat caracter de prognoză științifică. Aceste **p.p.** țin seamă de raportul dintre general și particular în dezvoltarea socială, de legitățile generale intrinsece capitalismului și, corespunzător, socialismului din toate țările aflate pe aceeași treaptă de organizare socială, cît și de modul concret, specific național, de manifestare a acestor legi în condițiile particulare ale fiecărei țări. **P.p.** elaborate de partide comuniste au o parte minimală, care cuprinde obiective ce trebuie înfăptuite imediat, în cadrul etapei strategice date de activitatea nemijlocită a partidului, și o parte maximală, care cuprinde obiectivele construirii societății comuniste, scopul final al activității partidelor marxist-leniniste. Manifestul Partidului Comunist, elaborat de K. Marx și Fr. Engels în anul 1848, este prima expunere sistematizată a concepției științifice despre societate care a direcționat activitatea comuniștilor, rămînînd, în ciuda timpului care a trecut, un document contemporan prin conținutul analizei pătrunzătoare a capitalismului și a inevitabilității victoriei socialismului, prin rigurozitatea științifică a demonstrației și veracitatea concluziilor sale politice. Unitatea indestructibilă dintre **p.p.** și practica politică, activitatea vie a partidelor comuniste, inaugurată și respectată de fondatorii comunismului științific, constituie caracteristica fundamentală a politicii partidelor revoluționare marxist-leniniste. Este demn de subliniat că România s-a aflat printre primele țări în care s-au manifestat preocupări pentru formularea unui program revoluționar al mișcării muncitorești. Astfel, în 1886 a fost elaborat un program revoluționar al mișcării marxiste din țara noastră, salutat și de Fr. Engels. În decursul vremii, primul partid al clasei muncitoare, înființat în 1893, iar apoi Partidul Comunist Român au elaborat o serie de orientări programatice care au asigurat, în diferitele etape ale procesului revoluționar, desfășurarea cu succes a luptelor revoluționare, înfăptuirea revoluției și construcția socialismului. Un amplu program unitar, de perspectivă,

Scanned with OKEN Scanner

menit să asigure unirea eforturilor comuniștilor, ale întregului popor pentru înfăptuirea socialismului multilateral dezvoltat și înaintarea României spre comunism a fost adoptat, în 1974, de Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român. V. și *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.* *(N.D.)*

Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, document programatic unitar adoptat de cel de-al XI-lea Congres al partidului, Carta fundamentală ideologică, teoretică și politică a P.C.R. Elaborat pe baza concepției materialist-dialectice și istorice, pornind de la analiza istoriei poporului român, a luptelor de eliberare națională și socială purtate de masele populare, a bătăliilor pentru răsturnarea claselor exploatatoare și instaurarea puterii revoluționar-democratice, pentru înfăptuirea revoluției socialiste și edificarea noii orînduiri sociale, sintetizînd și generalizînd experiența țării noastre ca și pe cea acumulată pe plan mondial, Programul trasează liniile directoare și obiectivele activității partidului, ale întregului popor pentru făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Întîiul Program unitar al partidului, elaborat din inițiativa și cu participarea directă a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, întrunește drept calități esențiale clarviziunea politică, realismul, spiritul revoluționar, capacitatea de prefigurare științifică a viitorului social. Programul dă orientarea generală a politicii interne și externe a partidului și statului pentru o perioadă de 20—25 de ani. „Programul dă o orientare generală științifică, marxist-leninistă, pentru întreaga activitate pe plan național și internațional a partidului și poporului nostru. El stabilește linia generală de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare pe calea comunismului în România, de participare activă a țării noastre la viața internațională, la lupta pentru transformarea, pe baze noi, a omenirii, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, a unei lumi a păcii și colaborării între toate popoarele“ (Nicolae Ceaușescu). Programul constituie expresia teoretico-ideologică și practic-politică a concepției dialectice a partidului asupra stadiului actual de dezvoltare a noii orînduiri în țara noastră, stadiu examinat în lumina corelației dintre legile generale și cele particulare, dintre obiectiv și subiectiv, continuitate și discontinuitate, dintre factorul național și cel internațional, dintre existența și conștiința socială pe drumul continuității istorice a revoluției și construcției socialiste și în perspectiva edificării societății fără clase: comunismul. Obiective fundamentale cum sînt situarea României printre țările industriale avansate ale lumii, realizarea unei abundențe de bunuri materiale care să permită afirmarea principiilor comuniste de repartiție după necesități determinate științific, dispariția deosebirilor esențiale dintre oraș și sat, dintre condițiile muncii fizice și celei intelectuale, afirmarea nestingherită a personalității umane, a forței creatoare a fiecărui individ, instaurarea deplină a dreptății și echității sociale, a celui mai înalt umanism reprezintă expresii elocvente ale capacității partidului de a uni rigoarea spiritului științific și creativitatea idealului revoluționar ca trăsături generice și atribute definitorii ale marxismului. Prezen-

Scanned with OKEN Scanner

tînd succint istoricul poporului român, înfăţişînd tabloul dinamic al desfăşurării revoluţiei şi construcţiei socialiste, Programul trasează liniile directoare ale dezvoltării economico-sociale a ţării, expune principiile şi căile practice ale întăririi rolului conducător al partidului, ale exercitării funcţiilor statului în societatea socialistă multilateral dezvoltată, modalităţile adîncirii democraţiei socialiste. De asemenea, el sintetizează politica partidului în problema naţională, expune coordonatele activităţii ideologice şi muncii politico-educative, principiile fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă. Reflectînd unitatea dialectică dintre politica internă şi externă în construcţia socialistă, Programul fundamentează relaţiile economice internaţionale, cooperarea în producţie cu alte state, examinează multilateral schimbările petrecute în raportul de forţe pe arena mondială, explorează perspectivele trecerii a noi popoare la făurirea socialismului şi comunismului. Programul înfăţişează cu claritate politica externă a României, poziţia consecvent internaţionalistă a P.C.R. de solidaritate militantă cu partidele frăţeşti, cu toate forţele care se pronunţă pentru dezvoltarea progresistă a omenirii. În activitatea lor, partidul şi poporul se conduc după concluziile şi previziunile ştiinţifice cuprinse în Program, ţinînd permanent seama de transformările revoluţionare ce se vor produce în societatea socialistă românească şi în viaţa internaţională. „Nu trebuie să uităm nici un moment că Programul nu dă şi nu poate da decît orientarea ştiinţifică generală; concluziile şi prevederile sale nu sînt dogme date o dată pentru totdeauna. Va trebui să avem permanent în vedere îmbogăţirea Programului cu noi teze teoretice reieşite din activitatea de transformare revoluţionară a societăţii" (Nicolae Ceauşescu). Prin caracterizarea amplă şi fundamentarea politico-ideologică a complexului proces de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi de înaintare spre comunism, prin soluţiile concrete pe care le dă diferitelor probleme ale edificării noii orînduiri, prin analiza principalelor fenomene ale epocii contemporane, Programul se înscrie ca o contribuţie de valoare la tezaurul teoriei şi practicii revoluţionare mondiale, confirmînd odată mai mult, că acestea se îmbogăţesc pe baza aportului propriu, original al tuturor partidelor comuniste şi muncitoreşti. *(I.M.)*

Progres social, evoluţie a societăţii apreciată după diverse criterii: 1) Ideea de progres este relativ recentă în istoria culturii omeneşti. În antichitate, în evul mediu şi chiar în perioada renaşterii, pot fi constatate abia elemente sporadice ale concepţiei după care omenirea poate şi trebuie să se dezvolte pe o linie ascendentă. Odată cu sec. 18, cu ceea ce Cassirer denumeşte „cucerirea universului istoric", apare în cultura europeană o teorie generală asupra progresului societăţii, exprimată, de exemplu, de Condorcet prin încercarea de a arăta „prin ce legături natura a unit în mod indisolubil progresul luminilor de cel al virtuţii, al respectului pentru drepturile naturale şi al fericirii". În ţara noastră, opera lui Nicolae Bălcescu este pătrunsă de încrederea nemărginită în viitorul fericit al omenirii, de ideea necesităţii luptei pentru a atinge acest viitor. Odată cu consolidarea dominaţiei capitaliste, doctrinele despre **p.s.** se caracterizează din ce în ce mai mult printr-un caracter apologetic burghez, prin evoluţionism plat şi mecanicism. În opoziţie cu aceste concepţii se situează concepţia marxistă, dialectică, revoluţionară asupra **p.s.;**

Scanned with OKEN Scanner

2) Concepţia marxist-leninistă despre **p.s.** porneşte de la considerarea societăţii ca un sistem dinamic de relaţii sociale, determinate în ultimă instanţă de viaţa materială a societăţii, de forţele de producţie şi de relaţiile economice. Dialectica producţiei, economiei, suprastructurii duce la înţelegerea istoriei ca succesiune a formaţiunilor sociale, astfel încît fiecare dintre acestea reprezintă o nouă treaptă a progresului omenirii. „În linii generale — scria Marx în 1859, modurile de producţie asiatic, antic, feudal şi burghez-modern reprezentau respectiv epoci de progres ale formaţiunii economice a societăţii". Fiecare dintre aceste formaţiuni aduce cu sine noi legi şi forţe motrice ale dezvoltării societăţii, un nou mod de organizare a muncii, noi stimulente în producţie, creînd condiţii care favorizează dezvoltarea şi folosirea mijloacelor de producţie, progresul ştiinţei şi tehnicii. În virtutea corelaţiei dialectice dintre diversele domenii ale vieţii sociale, progresul în viaţa materială a societăţii creează premise pentru progresul relaţiilor sociale, politice, culturale etc. În condiţiile orînduirilor bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie, progresul are însă un caracter antagonist, progresul într-un domeniu presupunînd regresul în altele, eliberarea unei clase fiind condiţionată de asuprirea alteia, dezvoltarea unor ţări şi popoare avînd loc pe terenul înapoierii sau stagnării altora. Legitatea succesiunii progresive a formaţiunilor sociale nu trebuie înţeleasă ca o schemă supraistorică, unilineară. Ea nu presupune un număr fix, obligatoriu de formaţiuni sociale. Istoria reală este mai complexă şi mai diversă decît orice asemenea scheme. De asemenea, formaţiuni sociale identice în esenţa lor se prezintă în forme extrem de variate, cu trăsături specifice în conformitate cu particularităţile poporului respectiv. 3) O dimensiune esenţială a **p.s.** priveşte relaţiile politice, organizarea politică a societăţii, constanta politică. Principala direcţie de progres în sfera politică o reprezintă crearea unor condiţii prielnice pentru afirmarea maselor în acest domeniu. În orînduirile bazate pe exploatare, statul, în virtutea esenţei sale de clasă, activează ca o forţă care se opune acţiunii politice a maselor. Necesităţile economice, dezvoltarea forţelor de producţie şi chiar necesităţile politice (războaie, revoluţii) creează însă posibilităţi unei părţi din ce în ce mai mari a populaţiei de a se afirma pe tărîm politic, de a-şi elabora o conştiinţă politică mai limpede, de a fonda organizaţii politice proprii, de a da luptelor de clasă un caracter din ce în ce mai pronunţat politic. O însemnătate deosebită o are în această privinţă democraţia politică, care a reprezentat un progres evident faţă de alte forme sub care se exercita dominaţia burgheziei. Linia progresului în sfera politicului este sinuoasă şi contradictorie. Mai mult decît în orice alt domeniu, în formaţiunile bazate pe exploatare, progresul întîmpină rezistenţa forţelor reacţionare, care reuşesc adesea să-l frîneze temporar sau să provoace chiar regrese evidente. Ideea că progresul politic reprezintă totuşi o necesitate istorică este dovedită chiar de faptul că în epoca contemporană şi cele mai reacţionare regimuri politice se proclamă ca fiind populare. Ideea suveranităţii poporului a devenit atît de puternică, încît înşişi adversarii ei nu îndrăznesc să o tăgăduiască deschis. Pînă la socialism însă, aprecierea organizării politice a societăţii poate fi făcută în primul rînd prin prisma criteriului general al dezvoltării sociale. Datorită naturii statului, criteriile de progres

Scanned with OKEN Scanner

intrinseci organizării politice pot avea o pondere relativ redusă în aprecierea acestei organizări. Deabia schimbările revoluționare în ceea ce privește esența statului și natura relațiilor politice, în condițiile socialismului, creează posibilitatea asigurării unei coincidențe din ce în ce mai mari între progresul societății în ansamblul ei și progresul organizării ei politice, între criteriul general al progresului și criteriile specifice acestui domeniu al vieții sociale. Definind etapa actuală de dezvoltare a României — etapa făuririi *societății socialiste multilateral dezvoltate* — partidul nostru a subliniat necesitatea dezvoltării, în sensul progresului, a tuturor domeniilor vieții sociale: economic, politic, cultural etc. Stadiul în care se află actualmente țara noastră permite și necesită o asemenea dezvoltare armonioasă, pe un front larg, progresul unui singur domeniu, oricît de important ar fi el, nesatisfăcînd aceste necesități. De aceea — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „ne propunem să asigurăm o dezvoltare multilaterală a societății, înflorirea tuturor laturilor vieții sociale, atît a economiei cît și a științei și culturii, perfecționarea conducerii, formarea omului nou, promovarea eticii și echității socialiste". V. și *dezvoltare politică*, *modernizare politică*, *mase populare*. *(C-tin B.)*

Proletariat (lat. *proletarius* „proletar" — în sens originar, cel care nu contează în stat decît datorită copiilor, a descendenței — *proles*). (În Roma antică) membrii stratului cel mai de jos al populației libere, format din persoane lipsite de proprietate, sărace. **P.** — după Marx — este clasa muncitorilor moderni, care găsesc de lucru numai atîta vreme cît munca lor sporește capitalul. **P.** este o clasă formată din persoane care: a) sînt lipsite de proprietate asupra mijloacelor de producție; b) își vînd forța de muncă pentru a putea trăi; c) lucrează în industrie și în activități de tip industrial, în calitate de producători nemijlociți de bunuri materiale (efectuează deci muncă fizică, atîta timp cît aceasta produce nemijlocit bunuri materiale); d) sînt plătiți cu un salariu care exprimă contravaloarea parțială a forței lor de muncă (plusvaloarea fiind însușită de capitalist). În formularea dată de Marx în *Capitalul*, **p.** cuprinde „muncitorul colectiv" producător de plusvaloare pentru capital. În acest sens, ca rezultat al revoluției științifico-tehnice contemporane, în măsura transformării științei în forță de producție, unele detașamente ale intelectualității tehnice și științifice, ca și ale altor categorii de salariați, se apropie de pozițiile **p.** sau chiar lărgesc rîndurile acestuia. **P.** s-a format în procesul de constituire a modului de producție capitalist, ca o clasă de oameni în dublu sens liberi: în raport de servituțile feudale, avînd dreptul de decizie asupra propriei persoane, și în raport de mijloacele de producție, fiind lipsiți de orice proprietate în afară de aceea asupra forței lor de muncă. Absența proprietății asupra mijloacelor de producție implică coercițiunea economică a vînzării forței de muncă, spre asigurarea existenței. **P.** este principala clasă producătoare și exploatată, totodată clasa conducătoare a tuturor forțelor revoluționare în societatea capitalistă. Este prima și singura clasă consecvent revoluționară din istorie, forța socială conducătoare a revoluției socialiste și clasa care, în urma victoriei revoluției socialiste, devine dominantă. Rolul istoric deosebit al **p.** se întemeiază pe: a) legătura sa cu cele mai avansate forțe de producție, cele ale marii producții industriale; b) absența oricărei legături cu proprietatea pri-

Scanned with OKEN Scanner

vată asupra mijloacelor de producție, ceea ce îl face purtătorul virtual al relațiilor de producție socialiste; c) concentrarea sa în mediul urban, specificul locului și modului său de muncă făcîndu-l disponibil pentru cele mai înalte forme ale organizării de clasă; d) aceleași condiții de viață și de muncă, care îi dezvoltă conștiința de clasă, spiritul de solidaritate și de luptă împotriva exploatării, făcîndu-l accesibil pentru însușirea ideologiei științifice a luptei revoluționare, a marxism-leninismului. În politologia și sociologia contemporană nemarxistă, în cadrul teoriilor despre *societatea industrială* și despre *societatea de consum*, se manifestă vederi — desmințite de practica social politică — despre „dispariția" **p.** sau despre „integrarea" sa în societatea capitalistă. Gînditori marxiști și chiar nemarxiști (J.P. Sartre) au demascat conținutul neștiințific al teoriilor conform cărora **p.** din țările capitaliste dezvoltate și-ar fi epuizat și pierdut rolul revoluționar (părere susținută de Raymond Aron, S.M. Lipset, H. Marcuse etc.). Prin revoluția socialistă, **p.** se eliberează de exploatare și se transformă în clasă muncitoare dominantă; rămîne mai departe, în noile condiții, clasă nemijlocit producătoare de bunuri materiale și proprietara acestora; eliberîndu-se pe sine, eliberează toată societatea de exploatare și exploatatori și folosește puterea de stat nu pentru a-și prelungi în mod nedefinit dominația, ci pentru a elimina treptat toate deosebirile de clasă, toate inechitățile și injustițiile sociale. **P. agricol,** stratul muncitorilor manuali salariați în agricultura capitalistă, lipsiți de orice proprietate asupra mijloacelor de producție, în speță asupra pămîntului. V. și *lumpenproletariat, lupta de clasă.* *(A.R).*

Propagandă (lat. *propagare* „a răspîndi, a propaga"), activitate de răspîndire a unor idei cu scopul de a convinge și a cîștiga adepți, respectiv de a le influența atitudinea și comportarea, de a-i mobiliza la acțiune. În politologie, prin **p.** se înțelege răspîndirea unor idei, doctrine, ideologii, convingeri, linii politice. În literatura politologică nemarxistă **p.** este concepută drept o comunicare persuasivă, o manipulare deliberată a gîndirii și acțiunii oamenilor cu ajutorul cuvintelor, simbolurilor, imaginilor, muzicii etc., termenul fiind folosit adesea în sens peiorativ, ca un procedeu opus educației, comunicării și informării obiective. Considerată drept un caz special al fenomenului comunicării, unii cercetători ai istoriei ideilor politice descoperă începuturile abordării propagandei în retorica din Grecia antică, în *Arthasastra* a lui Kautilya și în *Arta războiului* a lui Sun Tzu. Se consideră că termenul de **p.** s-a încetățenit începînd din sec. 17, mai întîi ca o prescurtare a denumirii organizației clericale de răspîndire a credinței creștine catolice *Congregatio de Propaganda Fide* (1622). Fiind strîns legată de o anumită politică, **p.** are un caracter de clasă. Sensul peiorativ este adecvat pentru caracterizarea **p.** puse în slujba unor scopuri politice reacționare, antipopulare. Spre deosebire de aceasta, **p.** ideilor progresiste reprezintă un puternic mijloc de educație și de formare a oamenilor, ocupînd un loc important în activitatea partidului comunist. În literatura marxistă s-a încetățenit distincția făcută de Plehanov iar apoi de Lenin între *agitație* și **p. P.** transmite multe idei unuia sau cîtorva oameni — mai ales prin intermediul cuvîntului tipărit — pe cînd agitația transmite o singură idee sau numai cîteva idei unei mase întregi de oameni. Lenin concepea **p.** ca înarmarea

Scanned with OKEN Scanner

ideologică, ştiinţifică, morală a oamenilor muncii, ca formare a conştiinţei socialiste. Prezentarea ştiinţifică a realităţii şi proceselor sociale, a forţelor şi raporturilor de clasă, a semnificaţiei evenimentelor şi a întregii evoluţii a situaţiei interne şi internaţionale, explicarea profundă şi multilaterală a scopurilor strategice ale partidului constituie coordonate majore ale **p.** de partid. În principalele ţări capitaliste se efectuează vaste cercetări în domeniul **p.** în strînsă legătură cu necesităţile şi cerinţele „războiului psihologic". Specialiştii studiază o serie de factori, identificaţi prin anumite chestionare (cine spune? ce? cui? cum? de ce? cu ce efect? etc.) acordînd o atenţie deosebită măsurării efectului. Activitatea de **p.** reprezintă o preocupare permanentă, de maximă importanţă a partidului revoluţionar de tip nou. Programul de activitate ideologică a P.C.R. adoptat de Plenara C.C. din noiembrie 1971 constituie o contribuţie originală la soluţionarea unor complexe probleme legate de munca de **p.** În concepţia P.C.R., reafirmată şi în raportul prezentat la Congresul al XI-lea, la baza întregii activităţi de **p.** trebuie să stea documentele partidului nostru, care exprimă concepţia revoluţionară despre lume, legităţile generale, universal valabile aplicate la condiţiile istorice, sociale, naţionale concrete din ţara noastră. Întreaga activitate de **p.** trebuie să ducă la formarea omului nou, la crearea unui nou umanism. V. şi *persuasiune.* *(N.K.)*

Protestantă *(gîndirea politică)*, parte constitutivă a ideologiei religioase a protestantismului, avînd drept conţinut principal concepţiile care promovează ideea statului şi a regimului democratic burghez. Protestantismul este denumirea dată confesiunilor creştine şi organizaţiilor religioase apărute în sec. 16 în urma *Reformei*, adică a reformării bisericii catolice. Termenul provine de la protestul formulat în 1529 de către cinci principi germani şi reprezentanţii cîtorva oraşe imperiale împotriva unei hotărîri care interzicea efectuarea reformelor religioase. De atunci el s-a aplicat tuturor adepţilor Reformei, celor reuniţi în biserica luterană (sau evanghelică), în cea calvină (sau reformată, respectiv în Franţa: hughenotă, în Scoţia: presbiteriană, în Anglia: puritană), în cea anglicană şi unitariană, precum şi în sectele anabaptiştilor, quakerilor, metodiştilor etc. Protestantismul este o expresie ideologică a luptelor duse de burghezie şi alte forţe progresiste împotriva feudalismului şi, în special, a bisericii catolice. El s-a dovedit într-adevăr a fi o formă a creştinismului deosebit de favorabilă dezvoltării capitalismului. Această constatare a dus, la începutul secolului nostru, la apariţia unei teorii după care gîndirea protestantă, mai precis, etica calvinistă ar fi fost forţa diriguitoare în dezvoltarea capitalismului. Max Weber a văzut în conţinutul etic al religiilor factorul hotărîtor în evoluţia vieţii economice şi sociale, teză îndreptată în mod evident împotriva marxismului. Teoria lui Max Weber a stîrnit o vie discuţie printre istorici, sociologi şi teologi, fiind combătută nu numai de marxişti, dar şi de mulţi autori nemarxişti, între care amintim pe W. Sombart, H. Hauser etc., care au arătat că protestantismul nu s-a manifestat ca un factor important în dezvoltarea capitalismului decît în societatea puritană din Anglia şi Olanda în sec. 17, capitalismul fiind mai vechi decît protestantismul şi dezvoltîndu-se puternic şi în ţările catolice. În epoca noastră, protestantismul se străduieşte să se adapteze condiţiilor noi printr-un proces de modernizare. „Teologia dia-

Scanned with OKEN Scanner

lectică", inițiată de Karl Barth, separă credința de știință, ajungînd, în mai multe privințe, la concluzii social-politice progresiste. Unii reprezentanți de seamă ai protestantismului (A. Schweitzer, N. Niemöller, K. Barth) s-au ridicat împotriva fascismului militînd activ pentru apărarea păcii. Conferința Creștină de Pace, înființată în 1957 la Praga, reunește un mare număr de biserici protestante. Consiliul Mondial al Bisericilor reprezintă mișcarea „ecumenică" inițiată de protestanți cu scopul de a unifica bisericile creștine și de a coordona acțiunile lor social-politice. Organizațiile politice protestante, cum sînt partidele creștin-democrate (R.F.G., Austria), unele sindicate (Uniunea internațională a sindicatelor creștine) și alte organizații de masă protestante militează pentru soluționarea problemelor social-politice pe baza principiilor religioase, promovează ideea „solidarității creștine", a „colaborării între clase" și a „păcii sociale", reprezentînd, în ultima instanță, interesele apărării relațiilor capitaliste. În ultimul deceniu se încearcă și „africanizarea" protestantismului, prin care se dă o formă mistificată speranței unor credincioși în eliberarea lor socială, ceea ce reflectă tendințele misionarilor protestanți de a lărgi sfera lor de influență prin dezvoltarea unui „creștinism al negrilor". V. și *reformă (gîndire politică)*. *(A.H.)*

Psephologie (gr. *psephos*, care indica pietricica pe care grecii o introduceau într-o urnă cînd votau), termen folosit în Anglia pentru a desemna *sociologia electorală*. El a fost creat de R.B. McCallum, unul dintre primii autori care s-au dedicat cercetării alegerilor generale în această țară. *(O.T.)*

Psihanaliza (în politică) (gr. *psychè* „suflet" și *analysis* „analiză"), **metodă** de psihoterapie elaborată de S. Freud, care s-a conturat, în primul rînd datorită lucrărilor fondatorului ei, ca o doctrină psihologică axată pe studiul inconștientului și subconștientului, ulterior cu veleități de a oferi o explicație civilității și culturii umane. Ca metodă de cercetare și interpretare, **p.** a pătruns în diverse sfere ale științelor sociale, de la istorie și sociologie pînă la lingvistică și estetică. Vorbind despre **p.** trebuie subliniat faptul că ea nu constituie un curent unitar, de la începuturile afirmării sale cunoscînd numeroase curente „disidente" (psihologia individuală a lui Adler, psihologia analitică a lui Jung, analiza destinului a lui Szondi etc.) care s-au înmulțit pe parcursul ultimelor decenii. În politică și în știința politică **p.** se caracterizează prin încercarea de a înțelege și a explica fenomenele și procesele politice cu ajutorul instrumentelor teoretice și metodologice elaborate de ea (libido, frustrație, lupta dintre principiile *Eros* și *Thanathos*, sublimare, compensație, raționalizare, sentiment de inferioritate, agresivitate etc.). Semnificația lucrărilor de știință politică influențate de **p.** este diferită, ea depinzînd în primul rînd nu de aparatul teoretic și metodologic psihanalitic folosit și vehiculat, ci de poziția politică a autorului. Astfel, folosirea **p.** în știința politică poate duce la lucrări cu un conținut profund reacționar, după cum și altele ce se înscriu pe linia umanismului și progresului social. W. Reich, Th. Adorno, E. Fromm au realizat lucrări militant antifasciste (nu poate fi considerată întîmplătoare ura înverșunată a hitlerismului față de **p.**), după cum ultimul, sau H. Marcuse și alți reprezentanți ai neofreudismului marxizant se folosesc de elemente de **p.** în critica lor virulentă îndreptată împotriva aspectelor dezumanizante ale capitalismului contemporan. Este

interesant de remarcat că lucrările lui W. Reich au cunoscut în ultimele decenii o reactualizare în unele mişcări protestatare de tineret. Agenţii sau „actorii" politicii fiind oamenii, personalităţile politice, nu se poate nega utilitatea unei abordări psihologice în general, a uneia psihanalitice, în special, a unor fenomene şi procese politice. Esenţial însă este faptul că trebuie evitată psihologizarea politicii, reducerea fenomenului politic la cel psihologic. De ex., lucrările lui Reich, Adorno etc. contribuie la o înţelegere mai nuanţată a fenomenului fascist. În mod evident însă este profund greşită, neştiinţifică şi reacţionară totodată încercarea din unele studii de **p.** politologică de a reduce esenţa fascismului fie la fenomenul de „frustraţie", fie la anomaliile psihologice ale unor căpetenii fasciste. Abordarea **p.** a fenomenelor şi proceselor politice poate fi cu atît mai utilă ştiinţei politice cu cît autorii lor se situează pe o poziţie politică avansată, progresistă şi cu cît evită mai mult capcanele biologismului, „instinctivismului" inerente **p.** clasice. V. şi *psihologie politică*, *psihologism politologic*.

(N.K.)

Psihologie politică (gr. *psychè* „suflet") **1.** (În sens larg) Parte componentă a psihologiei sociale, înglobînd simţămintele exteriorizate în atitudini şi comportamente cu caracter politic, devenite trăsături caracteristice unui grup social (unei naţiuni, clase, pături sociale etc.) respectiv unei perioade istorice; **2.** (În sens restrîns) Elementele precumpănitor emoţionale, afective, volitive ale conştiinţei politice. Pentru o mai mare precizie a termenilor folosiţi, pentru desemnarea celor de mai sus, pare a fi mai recomandabil termenul de *psihic politic* (respectiv, *psihic social* în loc de *psihologie socială*), înţelegînd prin **p.p.** ramura de ştiinţă (situată la interferenţa dintre psihologie, psihologie socială, pe de o parte şi ştiinţa politică, pe de altă parte), care îl studiază. Psihicul politic reprezintă o formă spontană, nemediată de reflectare în conştiinţa oamenilor a realităţilor social-politice, fiind influenţat de o serie de factori printre care cel mai important este poziţia de clasă. Pînă şi autorii care contestă existenţa unei ideologii de clasă, admit existenţa unui psihic politic al clasei (de ex. Gurvitch). Avînd, spre deosebire de ideologie, un caracter difuz (psihicul social poate fi mai anevoie separat pe „forme", domenii distincte, decît nivelul teoretic al conştiinţei sociale), el manifestă totodată o mobilitate şi sensibilitate mai accentuată, reacţionînd la fiecare eveniment politic important. La rîndul ei, *ideologia politică* modelează psihicul politic, pentru că exprimă interesele clasei mai profund decît psihicul politic. În anumite circumstanţe, în psihicul politic pot să-şi găsească loc sentimente, voinţe neconforme cu interesele reale ale clasei. În acest sens Lenin sublinia că partidul comunist este în cel mai înalt grad interesat să cunoască starea de spirit a maselor, dar ceea ce-l caracterizează în primul rînd este apărarea şi promovarea intereselor reale ale clasei. Sociologia şi ştiinţa politică au acordat întotdeauna o deosebită atenţie psihicului politic. Specialişti în psihologie, psihologie socială, politologie au studiat fenomene caracteristice societăţilor din ţările capitaliste dezvoltate ca: apatia politică, conformismul politic, prejudecăţile social-politice (studiul stereotipiilor ocupă un loc important în cercetările de **p.p.**), respectiv anomia politică, atitudinea protestatară etc. Lucrarea lui Engels, *Situaţia clasei muncitoare în Anglia*, prima lucrare importantă de sociologie marxistă,

Scanned with OKEN Scanner

conține totodată și prima descriere marxistă a psihicului politic al proletariatului, relevînd trăsături psihice ca: revolta față de asupritori, solidaritatea, colectivismul etc. Lenin acorda mare atenție psihicului politic al clasei muncitoare considerîndu-l ca „începutul oricărei înțelepciuni", adică ca o premisă indispensabilă apropierii maselor muncitoare de ideologia marxistă. Totodată Lenin a combătut părerea spontaneistă (îmbrățișată, într-un fel, și de Plehanov) după care ideologia politică ar putea lua naștere în mod spontan din psihicul politic. Ca disciplină științifică, **p.p.** studiază aspectele psihologice ale relațiilor, proceselor, acțiunii etc. politice. Studiul psihologic al liderului, al acțiunii, al comportamentului politic, studiul aspectelor psihologice ale puterii, autorității, conformismului, indiferentismului, protestului politic (și mai ales diferitele domenii legate de conștiința politică, care se pretează prin excelență unui studiu psihologic ca: propaganda, persuasiunea, manipularea etc.) este, respectiv poate fi, de cea mai mare importanță pentru politologie, cu condiția ca să nu se ajungă la o psihologizare a politicii și a științei politice. Datorită puternicei pătrunderi a psihologiei și psihologiei sociale în știința politică contemporană, este destul de anevoios de a distinge modul de abordare psihologic, extrapolitologic, al fenomenelor politice de tendințele psihologiste care se manifestă chiar în cîmpul științei politice. Neîndoios este faptul că încercările de a reduce esența și conținutul fenomenelor și proceselor politice la cele psihologice nu servesc cunoașterea reală și adecvată a politicului (chiar dacă pot surprinde, cazul lui Adorno, aspecte parțiale semnificative, interesante). **P.p.** nu poate înlocui știința politică; ea poate, în schimb, ca o știință ajutătoare, să-i aducă o reală și indispensabilă contribuție. V. și *ideologie politică*, *psihologism politologic*. *(N.K.)*

Psihologism politologic, mod de abordare promovat sub influența dezvoltării cercetărilor de psihologie individuală și socială și, totodată, ca un reflex al curentului psihologist din sociologie; în același timp, **p.p.** a reprezentat o reacție împotriva limitelor *instituționalismului*, care a neglijat rolul subiectivității în procesele politice și mai ales rolul personalității umane, al agentului acțiunii politice. Unii au căutat antecedentele **p.p.** politologic în opera lui Machiavelli, Hobbes sau Bentham, iar alții le situează, mai aproape, în lucrările lui Graham Wallas (1908) — care susținea că o mare parte a comportamentului politic derivă din factori iraționali —, sau ale lui Bentley, Merriam ori Catlin, care au subliniat necesitatea studiului comportamentului individual și grupal în politică. Caracteristică pentru **p.p.** este împingerea științei politice spre studierea empirică a mobilurilor și, mai ales, a motivațiilor comportamentului indivizilor și grupurilor în procesul politic; de aici tendința de a opera aproape exclusiv cu categorii psihologice. Legat inițial de *behaviorism*, **p.p.** a cunoscut apoi și alte tendințe prin aplicarea psihologiei gestaltiste și a teoriei cîmpului (K. Lewin), care au lansat noi piste de cercetare: structura grupală, „leadership"-ul, schimbarea atitudinală, afilierea grupală, conformismul social etc. Ele au stimulat cercetarea grupurilor mici, cu reversul cantonării întregii analize politologice în această zonă. Un loc destul de larg au ocupat cercetările alimentate de freudism, care atribuie politicii un rol compensator pentru frustrațiile din viața personală și, mai ales, de „psihanaliza sociali-

Scanned with OKEN Scanner

zată“ (Karen Horney, Erich Fromm, Harry Stack Sullivan ș.a.), care amendează sociologic freudismul, dar care a oferit lucrări cu valoare de critică socială și, mai puțin, de explicație științifică. Freudismul, ca și neofreudismul, a dus la exagerări cu un evident substrat ideologic: s-a făcut, în mod premeditat, din Freud un antidot la Marx și s-a încercat să se facă din frustrații factorul explicativ al tuturor conflictelor politice, în locul luptei de clasă. Un exponent tipic pentru evoluția **p.p.** este Harold Lasswell. El a pus bazele psihanalizei politice (1930), lansînd formula freudiană: omul politic transferă motivele particulare asupra scopurilor publice și le raționalizează în termenii interesului public. Apoi, înțelegînd îngustimea inevitabilă a psihanalizei (care minimalizează sau chiar desconsideră în explicații variabile validate ca relevante în știința politică), H. Lasswell s-a îndreptat spre instrumentele oferite de psihologia socială (1936), cu ajutorul cărora izbutește o explicație, uneori realistă, a unor laturi ale procesului politic și ale puterii politice în societatea americană. Aceeași perspectivă l-a ajutat să dea studii interesante asupra propagandei și mecanismelor sale. Ulterior s-a îndreptat spre studiul tipului „personalității autoritare“ (1948), care pune puterea deasupra tuturor celorlalte valori, și încearcă să-l explice prin cauze exclusiv psihologice: tendința subconștientă de a învinge, prin acapararea puterii, sentimentul propriei inferiorități. Acest gen de cercetări a fost continuat de grupul constituit în jurul lui Th. Adorno (1950). S-ar putea nota și predilecția în cercetare pentru fenomenul extremismului politic, în care limitele **p.p.** apar cu toată evidența: escamotarea cauzelor sociale ale acestor mișcări și a naturii lor de clasă. Insistînd asupra unor zone, pînă atunci mai puțin cercetate, ale vieții politice, **p.p.** a neglijat sau ocolit, inevitabil, altele, de importanță majoră, pentru care instrumentele sale se dovedesc insuficiente sau inadecvate; unilateralitatea **p.p.** se manifestă însă nu numai prin cîmpul de cercetare abordat ci, cum s-a văzut, mai ales în modul de explicație. Sub acest aspect trebuie consemnată și definirea într-o manieră psihologizantă, necorespunzătoare a unor categorii politice fundamentale, precum și preferința accentuată pentru o interpretare irațională a fenomenelor politice, care a stîrnit o îndreptățită reacție chiar și printre politologi nemarxiști. Toate acestea pun în lumină viciile funciare ale **p.p.**: analizînd influența factorilor psihologici asupra comportamentelor, structurilor și valorilor politice, dar neglijînd influența mediului social și a structurilor asupra psihologiei agenților, el conduce la formularea unor teorii unilaterale, dificil sau chiar imposibil de verificat și la generalizări fictive sau premature, fără acoperire științifică. Indiferent de orientarea particulară sub care se manifestă, **p.p.** tinde să instituie, într-o formă sau alta, predominanța criteriilor psihologic-subiective în dauna celor social-obiective, apărînd, în unele cazuri, ca o alternativă voită la teoria marxistă a claselor și a luptei de clasă; din aceasta reiese și principala sa orientare ideologică. V. și *psihologie politică*.

(O.T.)

Public—privat (lat. *publicus* „public, al statului, al tuturor“ și *privatus* „care nu se amestecă în treburile statului, privat, particular“). Termenul *public* se folosește ca adjectiv pentru a indica un obiect sau o acțiune care interesează sau are legătură cu societatea, cu statul ca reprezentant ju-

Scanned with OKEN Scanner

ridic al societăţii: domeniu public, funcţiune publică, instituţie publică, serviciu public, opinie publică. Termenul *privat*, dimpotrivă, indică un obiect sau o acţiune care interesează un individ, o familie, o întreprindere nestatală, prin el desemnîndu-se un interes particular: proprietate privată, viaţă privată, întreprindere sau organizaţie economică privată (particulară). În politologie, termenul *public* se utilizează pentru a desemna tot ce are legătură cu puterea politică, pe cîtă vreme termenul *privat* tot ce are legătură cu individul. În ştiinţa dreptului burghez, cei doi termeni sînt folosiţi pentru a indica cele două mari părţi în care este divizat dreptul: public şi privat. Distincţia îşi are originea în lucrările jurisconsultului roman Ulpian, după care dreptul public este cel care se referă la organizarea statului, pe cînd dreptul privat este acela care se ocupă de interesele particulare. În ştiinţa burgheză a dreptului, sînt considerate ca făcînd parte din dreptul public: dreptul constituţional, dreptul administrativ, dreptul penal, dreptul procesual, iar din dreptul privat: dreptul civil, dreptul comercial, dreptul bancar. În ştiinţa socialistă a dreptului nu este cunoscută această diviziune a dreptului, deoarece interesele personale sînt apărate de întregul drept şi nu numai de o parte a acestuia. „Noi — spunea V.I. Lenin — nu recunoaştem nimic «privat» pentru că la noi *totul* în cadrul economiei ţine de domeniul dreptului public şi nu de domeniul dreptului privat". Dreptul socialist este sistematizat pe ramuri, după specificul relaţiilor sociale reglementate. Numai la dreptul internaţional se folosesc distincţiile de *public* şi *privat*: dreptul internaţional public priveşte relaţiile politice dintre state dreptul internaţional privat, relaţiile cu caracter economic, comercial, de familie. *(N.P.)*

Putere, fenomen social fundamental care consistă în capacitatea de a lua decizii şi a asigura îndeplinirea lor prin utilizarea diferitelor mijloace de persuasiune şi constrîngere; **p.** se exprimă într-o relaţie asimetrică (conducere-supunere şi/sau dominare-subordonare) între factorii la nivelul cărora ea se manifestă. Se pot, în genere, distinge tot atîtea tipuri de **p.** cîte genuri de grupări umane există într-o societate. Studiul ştiinţific al **p.** în diferitele tipuri de comunitate socială presupune analiza metodică a elaborării hotărîrilor de acţiune colectivă, a modului de coordonare a activităţilor particulare, a reglementării tensiunilor sau conflictelor şi a organizării formale a relaţiilor de conducere-supunere; de asemenea, el presupune explicitatea sistemului ce rezultă din îmbinarea acestei structuri cu procesele de control social, reţelele de influenţă şi de ascendenţă şi relaţiile de dominare-subordonare (forma alienată a puterii), cu antagonismele ce pot rezulta din ele. Formele specifice de **p.** care există într-o societate sînt strîns dependente de domeniul în care se manifestă — politic, economic, militar etc. —, de natura forţelor pe care se fundamentează, precum şi de interesele şi raporturile de clasă existente în acea societate; interdependenţa acestor forme şi tipuri de **p.** duce la constituirea sistemului **p.** *sociale*. Rolul esenţial al oricărei forme de **p.** este de a asigura — în conformitate cu interesele categoriilor sociale care o deţin şi o exercită — coeziunea şi funcţionalitatea diferitelor structuri şi organisme ale societăţii umane, coordonarea activităţilor care se desfăşoară în interiorul acesteia. **P.** *politică*, funcţie socială generalizată care constă

Scanned with OKEN Scanner

în a lua decizii la nivelul întregii societăţi, în conformitate cu interesele claselor dominante (sau conducătoare) în sistemul puterii şi a le asigura îndeplinirea prin autoritatea suverană şi prin mijloacele forţei publice. Scopul fundamental al oricărei **p.** politice este de a asigura funcţionalitatea întregului corp social potrivit intereselor fundamentale ale claselor dominante în sistemul politic dat, sau în concordanţă cu interesele societăţii globale, în cazul în care deţinătorul **p.** este întregul popor. Întreaga viaţă politică trebuie înţeleasă, astfel, ca lupta sau cooperarea diferitelor clase şi grupuri pentru exercitarea acestei **p.** suverane sau pentru influenţarea sa; **p.** este, deci, axul oricărei vieţi politice. Ca subsistem al sistemului **p.** sociale, **p.** politică include în sine **p.** suverană a statului (menţinută nu numai prin „forţa dreptului" ci şi prin „dreptul forţei" atunci cînd societatea este constituită din clase antagoniste), partidele politice ale claselor dominante, mijloacele lor de informare în masă, opinia lor publică etc., formînd împreună *sistemul* **p.** *politice.* Această formă a **p.** se manifestă prin utilizarea celorlalte (**p.** economică, militară etc.), drept bază şi instrumente ale sale, în conformitate cu ţelurile către care tinde. Fără a fi în mod direct generată de către aceasta, **p.** politică îşi datorează, în bună parte, atît fundamentul cît şi instrumentele sale **p.** economice. În acelaşi timp, **p.** politică (în special, prin intermediul *statului*) constituie principalul sprijin în organizarea vieţii economice şi promovarea intereselor celor care sînt deţinătorii **p.** economice. În literatura politologică nemarxistă predomină adesea definiţii unilaterale, cu privire la natura **p.** politice, la fundamentele şi la efectele acesteia. Efectele **p.** sînt uneori confundate cu **p.** însăşi iar modurile posibile de manifestare ale **p.** sînt considerate drept trăsături esenţiale ale ei. Unele orientări identifică, de pildă, **p.** cu *influenţa.* Astfel, H.A. Simon consideră conceptele de influenţă şi de **p.** drept sinonime iar K.J. Friedrich o consideră pe prima drept o **p.** indirectă şi nestructurată etc. De fapt influenţa reprezintă un mijloc de a extinde, argumenta sau de a obţine consimţirea faţă de actuala **p.**, ea neputînd fi identificată cu **p.** însăşi; influenţa are, în acelaşi timp, un caracter de reciprocitate, de simetrie, producînd efectele dorite de diferite grupări sau indivizi asupra **p.**, ceea ce o diferenţiază net de orice formă de **p.** care este în mod esenţial asimetrică. Influenţa este însoţitorul firesc al **p.**, mijlocul său normal de acţiune, un substitut al forţei sau un efect al **p.** şi nu **p.** însăşi. Definiţiile formale ale **p.** s-au dovedit, de asemenea, insuficiente pentru relevarea esenţei acesteia. Definiţia lui Robert Dahl este edificatoare în acest sens: „Puterea lui A asupra lui B este capacitatea lui A de a obţine ca B să facă ceva ce n-ar fi făcut fără intervenţia lui A". O asemenea definiţie este simplă, aplicabilă la orice tip de **p.** şi se pretează la măsurători, încercînd să descifreze mecanismul formal al raporturilor de **p.** Dar ea nu permite să se distingă între **p.** ca relaţie intenţionată şi conştientă şi o oarecare influenţă involuntară. Această definiţie nu permite distingerea diferitelor forme ale **p.**, printre care **p.** politică joacă un rol primordial, astfel că utilizarea sa se limitează la aplicarea unor comparaţii relativ vagi care nu ne informează asupra esenţei relaţiilor de **p.** În societăţile bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producţie **p.** constituie principalul mijloc de exercitare a dominaţiei de clasă, natura şi tipul acestei **p.** schimbîndu-se în

Scanned with OKEN Scanner

fiecare orînduire în funcție de clasa dominantă în societatea dată, de categoriile sociale pe care se sprijină sistemul **p.** și de relațiile sociale pe care această **p.** caută să le apere. Orice **p.** are, astfel, un caracter istoric și de clasă. Relațiile de inegalitate din aceste societăți determină ca **p.** să oscileze necontenit între două extreme: relațiile de conducere-supunere inerente funcționării oricărui organism social și cele de dominare-subordonare care exprimă voința unei minorități privilegiate. Procesul revoluționar de trecere la socialism determină, ca moment inițial al său, o schimbare în structura și baza socială a **p.** în sensul apropierii sale nemijlocite de masele populare ca instrument al acestora în lupta împotriva reacțiunii răsturnate. Faptul că poporul devine deținătorul direct al **p.** determină ca din structura **p.** să fie tot mai mult eliminată componenta de dominare-subordonare, iar folosirea coerciției fizice să devină tot mai mult o excepție. Funcția fundamentală a **p.** este cea de conducere socială în care democrația directă devine componenta esențială a acesteia. Pe măsura dezvoltării societății socialiste, funcțiile conducerii politice a societății se transformă tot mai mult în funcții nemijlocit sociale, iar creșterea rolului social al **p.**, prin atragerea maselor la conducere, va coincide cu procesul dispariției sale treptate odată cu evoluția către societatea comunistă fără clase, bazată pe autoconducere obștească. V. și *autoritate, influență, politică, putere internațională, sistem politic, stat.*

(O.T.)

Putere internațională, variantă a conceptului de *putere politică* adaptată sferei relațiilor internaționale: în timp ce în societate există o autoritate centrală de tipul statului, care dispune de aparatul represiv menit a face ca voința, legile și normele stabilite de ea să fie respectate, în viața internațională nu există o asemenea autoritate centrală; această particularitate generează un vacuum de putere și numeroasele teorii cu privire la modul în care să fie soluționat. Așa s-a născut conceptul de **p.i.** și diferitele modele de sistem internațional, în care exercitarea puterii de către unul sau mai multe state (mari puteri, imperii) tinde în esență să îndeplinească în viața internațională un rol analog celui al statului în viața internă a societății. Modele clasice de **p.i.** sînt: *hegemonia* de tipul Pax Romana, Pax Britanica, bazată pe o singură putere dominantă; *echilibrul de forțe* de tipul Concertului Europei, din secolul trecut, în care mai multe centre de **p.i.** se echilibrează pe arena internațională ca dominație și influență, împiedicînd pe vreuna din ele să devină hegemonică. Perioada postbelică cu împărțirea lumii în blocuri militare și politice, a generat modelul *bipolar;* afirmarea R.P. Chineze ca putere mondială a inspirat modelul *triunghiular*, iar, mai recent, unii cercetători recurg la un model *pentagonal*, imaginînd cinci centre de **p.i.** (S.U.A., U.R.S.S., China, Japonia și Europa occidentală), reflectînd creșterea rolului pe care-l are potențialul economic și tehnologic în influențarea evenimentelor în lumea contemporană. Aceste modele sînt pe drept criticate pentru că folosesc un cadru conceptual care nu se mai potrivește lumii contemporane: ca formule de centralizare a **p.i.**, ele erau posibile într-o lume în care existau puține unități politice independente, dar nu mai sînt posibile astăzi cînd există peste 140 de state suverane și cînd ipoteza generală în construirea unui model al lumii trebuie să fie cel mai descentralizat sis-

Scanned with OKEN Scanner

tem internațional din istoria modernă. Centralizarea, conducerea lumii dintr-unul sau mai multe centre, a devenit practic imposibilă, iar modelele construite pe asemenea bază conceptuală, irelevante și, în orice caz, acoperind doar parțial funcționarea sistemului. Recunoscînd rolul important pe care îl au țările mari pe arena mondială, Partidul Comunist Român apreciază totodată că va crește continuu rolul țărilor mici și mijlocii în soluționarea tuturor problemelor internaționale. Aceasta, arată Programul P.C.R., va da garanția că rezolvarea problemelor va corespunde mai bine intereselor tuturor națiunilor, cauzei păcii și colaborării generale. **P.i.** este supusă unui dublu proces: de difuzare (creșterea numărului centrelor de putere și a unităților politice autonome) și de eroziune (ineficacitatea crescîndă atît în influențarea cursului evenimentelor cît și în rezolvarea noilor probleme internaționale ca populație, poluare, subdezvoltare etc.). Pe plan teoretic politologia occidentală a fost dominată în anii '40 și '50 de școala *realismului politic* (Realpolitik) care consideră puterea, redusă la forță, ca factor prim al politicii internaționale. V. și *nouă ordine economică și politică internațională*, *putere*, *sistem internațional*, *stat*. *(S.B.)*

Scanned with OKEN Scanner

R

Rasism, doctrină social-politică antiştiinţifică şi reacţionară, care susţine inegalitatea biologică şi intelectuală a raselor umane. Într-un sens mai larg, termenul **r.** desemnează ansamblul concepţiilor potrivit cărora factorul determinant al procesului istoric l-ar constitui particularităţile rasiale ale oamenilor, lupta dintre rase. **R.** încearcă să justifice inegalitatea socială, exploatarea, războaiele de cotropire şi subjugarea unor popoare de către altele, prin teza după care ar exista rase „superioare", apte, în virtutea însuşirilor biologice înnăscute, să atingă culmile civilizaţiei şi să domine rasele proclamate inferioare, incapabile de dezvoltare. Deşi ideea inegalităţii raselor umane a apărut încă în perioada expansiunii coloniale a ţărilor europene (sec. 16—17), ca o justificare a subjugării şi exterminării popoarelor coloniale, **r.** s-a constituit în doctrină în a doua jumătate a sec. 19 (mai ales prin lucrările lui J.A. Gobineau şi H.S. Chamberlain), căpătînd răspîndire în epoca imperialismului şi jucînd rolul unei arme ideologice de camuflaj şi diversiune, urmărind deturnarea nemulţumirii maselor, abaterea lor de la lupta revoluţionară. O formă doctrinară paroxistică a dobîndit **r.** în ideologia fascistă (cu deosebire naţional-socialistă), justificînd o politică barbară şi agresivă, de genocid. Printre formele contemporane de **r.** mai cunoscute sînt *segregaţionismul*, *apartheidul*, *antisemitismul*. **R.** constituie în prezent o componentă a doctrinei *neofascismului* şi a altor mişcări extremiste de dreapta.

(O.T.)

Raţionalizare (lat. *rationalis* „dotat cu raţiune, fondat pe raţiune") **1.** (În sens larg) Acţiunea de a face ca ceva să devină raţional, de înţeles. **2.** (În psihologie, ideea provenind din literatura psihanalitică) Proces de construire a unor motivări şi justificări pentru o acţiune sau idee ale căror mobiluri reale sînt ascunse în zona subconştientului. Folosit în acest sens în politologie, **r.** înseamnă construirea, pentru o acţiune politică, a unor argumente, motivări, justificări care să fie pe placul celor de la care se aşteaptă aprobarea acţiunii respective. **3.** (În economie, administraţie) Asigurarea unui maximum de eficienţă a activităţilor. Acest sens al termenului a fost acordat de Max Weber care prin **r.** înţelegea organizarea unei activităţi în aşa fel ca să ducă la realizarea maximală a scopului propus. Conform principiului **r.** al lui Weber, Mannheim etc. scopul odată stabilit, trebuie alese mijloacele care să asigure cea mai mare eficienţă pentru realizarea lui. **R.** presupune ca în locul proceselor tradiţionale, bazate pe rutină, experienţă empirică, improvizaţie, să fie introduse metode elaborate în mod ştiinţific şi care să asigure că orice efort depus va produce maximum de rezultat în vederea atingerii scopului. Spre deosebire de aceste concepţii, care

Scanned with OKEN Scanner

pun accent în primul rînd asupra eficienței mijloacelor, marxiștii subliniază importanța primordială a stabilirii juste, realiste a scopurilor în conformitate cu cerințele obiective descifrate, după care urmează alegerea mijloacelor celor mai potrivite. În timp ce **r.** promovată de cercurile politice reacționare aplică principiul „scopul scuză mijloacele", **r.** conformă esenței socialismului asigură concordanța caracterului mijloacelor folosite cu scopurile nobile stabilite în funcție de interesele poporului muncitor, ale progresului social. O preocupare majoră a P.C.R. este **r.** întregii vieți economice, a activității instituțiilor de stat, a tuturor sectoarelor de activitate socială, pentru realizarea cea mai eficientă a scopului strategic stabilit — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism. *(N.K.)*

Raznocinți (din rus. *razno* „diferit" și substantivul *cin* „grad, categorie"), intelectuali proveniți din diferite categorii socio-profesionale — funcționari, meșteșugari, negustori, țărani — care, mai evident după reforma din 1861 din Rusia, au gîndit și acționat în direcția burgheză liberală și democratică. Termenul reflectă atitudinea politică progresistă manifestată în Rusia de la începutul sec. 18 și pînă aproximativ în anul 1895. Doctrina **r.** între perioada decembristă și perioada muncitorească social-democrată a avut orientare democrat-revoluționară, mai ales în forma narodnicismului revoluționar, la reprezentanții cei mai înaintați încolțind și idei socialist-utopice. V.I. Lenin scria: „Desființarea iobăgiei a dus la apariția raznocinențului ca militant principal și de masă al mișcării de eliberare în general, cît și al presei democrate ilegale în special. Narodnicismul a devenit curentul dominant corespunzător punctului de vedere al raznocinențului". *(C.M.)*

Război, fenomen social complex, în cursul căruia se manifestă în modul cel mai ascuțit, prin intermediul forței, al violenței armate, relațiile conflictuale dintre grupuri mari de oameni (clase, popoare, națiuni, state, grupări de state), organizate din punct de vedere politic și militar, care urmăresc atingerea anumitor scopuri politice, economice, ideologice incompatibile; instrument și prelungire a politicii externe a statelor și — în ultimă analiză — instrument și prelungire a politicii lor interne. Datorită mijloacelor de luptă utilizate de părțile angrenate în conflict, **r.** are un puternic caracter distructiv. **R.,** ca fenomen social, a însoțit permanent întreaga istorie a formațiunilor social-economice antagoniste. În opoziție cu unele concepții biologiste și psihologiste (de mare circulație cu cîteva decenii în urmă), majoritatea politologilor și sociologilor contemporani acceptă ideea, susținută de marxism, că **r.** e un fenomen de natură și cu o cauzalitate socială: nu provine din ordinea biologică, ci din cea socială a existenței umane, nu se leagă de „natura" neschimbătoare, instinctuală a omului, deci nu e fatal, inevitabil. **R.** în sensul propriu al cuvîntului apare în procesul descompunerii societății primitive, al constituirii societății antagoniste și al organizării statale a societății. În aceste condiții, violența sistematic exercitată pentru satisfacerea „furiilor interesului privat" (Marx) dobîndește sens. În mod firesc, apare și rezistența violentă la acțiunile de jaf și cotropire. Problema originii **r.** trebuie judecată însă și în legătură cu existența, într-o arie geografică dată, a unor comunități umane de sine stătătoare, ulterior a națiunilor, și cu rolul pe care îl au relațiile dintre acestea în conflictele de pe

arena internațională. Datorită manifestării unui „balansoar" între antagonismele de clasă și cele naționale, în momentele în care elementele ce stau la baza comunității naționale sînt amenințate din afară, **r.** apare ca un mijloc de apărare a intereselor globale ale acesteia. Totodată, cvasipermanentizarea **r.** ca fenomen social se leagă de constituirea *armatei* ca element esențial al forței publice al aparatului de stat. Pot fi stabilite tipologii ale **r.** după variate criterii: criteriul științific propus și utilizat de politologia marxistă este cel al scopului politic urmărit: există **r.** *drept*, de apărare împotriva agresiunii, jafului sau cotropirii sau de eliberare socială și națională, și **r.** *nedrept*, dus pentru anexiuni teritoriale, pentru jefuirea și asuprirea altor popoare, pentru aservirea altor state sau pentru menținerea unor regimuri reacționare, asupritoare, a unor stăpîniri anterior dobîndite în mod nedrept. Un **r.** poate fi drept de o parte și nedrept de cealaltă parte; poate fi nedrept de ambele părți; nu poate fi drept de ambele părți; afirmațiile proprii ale beligeranților nu pot constitui temei suficient al analizei obiective a scopurilor politice urmărite. **R.** drepte au contribuit, în mod direct sau indirect, la slujirea cauzei forțelor sociale progresiste, la progresul societății; **r.** nedrepte au servit interesele forțelor sociale retrograde, ale regimurilor politice antipopulare, acționînd împotriva progresului social general. De cele mai multe ori, **r.** au avut consecințe sociale neprevăzute și nescontate de beligeranți, provocînd deplasări în raportul de forțe pe arena politică internă și externă. În urma dezvoltării tehnicii militare și a constituirii armatelor de masă, **r.** au devenit din ce în ce mai pustiitoare, în epoca noastră armele de exterminare în masă (nucleare, chimice, bacteriologice) mărind infinit periculozitatea **r.**, amplifică consecințele lor nefaste, care pot lovi chiar și popoare sau state nebeligerante. Sursele pericolelor de **r.** se află în natura formațiunilor sociale clădite pe proprietatea privată, în natura imperialismului. În condițiile actuale există necesitatea și posibilitatea preîntîmpinării războaielor — încă înainte de dispariția sistemului capitalist, eliminîndu-se din relațiile internaționale folosirea forței sau a amenințării cu forța, așezarea acestor relații pe baza principiilor respectării independenței și suveranității naționale, abținerii de la folosirea forței și de la amenințarea cu forța, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, cu deosebită claritate formulate în documentele de politică externă ale României socialiste. Existența sistemului socialist mondial, creșterea forțelor antiimperialiste fac ca astăzi războiul să nu mai fie o fatalitate. **R.** *civil* a) conflict armat între clasele uneia și aceleiași societăți, consecință a unei revoluții politice și a acțiunilor contrarevoluționare ale clasei sau claselor răsturnate de la putere; b) conflict armat între fracțiuni, grupări ale clasei dominante, pentru exercitarea nemijlocită a guvernării. **R.** *antiinsurgențional* (contraguerilă), acțiuni de ordin militar, paramilitar, politic, economic, psihologic etc. destinate să combată în statele capitaliste sau în statele ce tind la dobîndirea independenței, mișcările populare armate. **R.** *clasic* (convențional), **r.** în care nu se folosesc arme de nimicire în masă, ci numai armament convențional, clasic. În condițiile contemporane, **r.** *clasic* se poate transforma în război nuclear. **R.** *global* (total), conflict armat în care se urmărește nimicirea totală a adversarului și se folosesc, în vederea atingerii acestui scop, totalitatea mijloacelor de luptă existente. Termen propriu doctrinelor militare

Scanned with OKEN Scanner

din țările imperialiste. În epoca noastră, **r.** *global* este sinonim cu războiul nuclear generalizat, care ar implica distrugerea reciprocă totală a părților beligerante. **R.** *de guerilă*, formă de luptă armată folosită de masele populare în acțiunile revoluționare purtate împotriva agresiunii imperialiste sau a unui guvern reacționar. Caracteristica principală a **r.** *de guerilă* constă în evitarea înfruntărilor directe de mari proporții și hărțuirea, uzarea adversarului. **R.** *limitat*, **r.** în care există o serie de limitări determinate de condițiile social-politice, tehnice și strategice ale conflictului. Limitările se pot referi la scopurile **r.**, la forțele și mijloacele întrebuințate, la amploarea sa spațială. Războiul nuclear limitat, de exemplu, este **r.** în care se folosesc numai armele nucleare tactice; se poate transforma în război nuclear generalizat. **R.** *local*, **r.** în care teatrul de acțiuni este limitat la teritoriul unei țări sau la o regiune geografică. **R.** locale sînt declanșate de cercurile imperialiste pentru a înăbuși lupta de eliberare națională și socială a diferitelor popoare, pentru a-și menține zonele de influență; poartă în sine pericolul transformării în război generalizat. **R.** *nuclear*, **r.** în care principalele mijloace de luptă folosite sînt armele nucleare. **R.** *preventiv* (în concepția unor state imperialiste), **r.** declanșat într-un moment considerat favorabil pentru a zădărnici, prin atac cu anticipare asupra principalelor obiective strategice ale inamicului, acțiunile acestuia. **R.** *psihologic*, totalitatea acțiunilor și mijloacelor folosite pentru a submina moralul inamicului, a crea neîncredere, confuzie, panică etc. în rîndurile armatei și populației. **R.** *rece*, situație de tensiune internațională, de încordare în relațiile dintre state în care sînt folosite toate mijloacele, cu excepția celor propriu-zis militare, pentru a realiza anumite scopuri politice în dauna adversarului. V. și *agresiune*, *armată*, *imperialism*, *militarism*, *pace*, *polemologie*. *(A.R. V.Ș.)*

Război al întregului popor (Război popular generalizat), tipul ripostei armate de apărare pe care ar opune-o țara noastră unei agresiuni săvîrșite de un inamic superior numericește și în înzestrare tehnică. Menit să salvgardeze independența, suveranitatea și integritatea teritorială, cuceririle revoluționare ale poporului, opțiunile proprii privind edificarea socialistă și comunistă, desfășurat pe teritoriul național, **r.î.p.** se definește ca o confruntare militară, politică, ideologică, economică, diplomatică etc. în care ar fi angajate, într-un efort unitar și deplin, cu maximum de intensitate, toate resursele materiale, umane și spirituale ale țării, iar acțiunile militare ar fi purtate nu numai de forțele armate, ci de întregul popor. Dezvoltare creatoare, realizată de Partidul Comunist Român, a concepției marxist-leniniste a necesității ca în procesul revoluției masele să fie înarmate, **r.î.p.** este pe plan militar manifestarea hotărîrii poporului român de a trăi liber, de a-și făuri destinul potrivit propriei voințe, de a-și fundamenta relațiile externe cu toate țările pe egalitate în drepturi, pe neamestecul în treburile interne, pe avantajul reciproc. „România socialistă, sublinia secretarul general al partidului nostru, nu urmărește și nu va urmări niciodată țeluri agresive împotriva vreunui stat". Întotdeauna ea „va lupta numai și numai pentru apărarea independenței și suveranității sale, împotriva oricărei încercări de dominație și asuprire, pentru a asigura națiunii noastre dreptul de a-și făuri societatea socialistă și comunistă în mod liber, în conlucrare cu celelalte țări socialiste". Această concepție, care are la bază

Scanned with OKEN Scanner

ideea exprimată de președintele Nicolae Ceaușescu că un război antiimperialist de apărare al României nu poate fi decît un *război popular*, la care va participa întregul popor, într-o strînsă unitate, sub conducerea partidului nostru comunist, a fost statuată ca prevedere cadru și pe alocuri de detaliu prin Legea nr. 14/1972 a apărării naționale. Legea consfințește faptul că apărarea patriei constituie o componentă organică a construirii socialismului și un atribut inalienabil al suveranității naționale, ea interzice explicit acceptarea sau recunoașterea vreunei acțiuni a unui stat străin sau a oricărei situații — indiferent de natura sa, inclusiv capitularea generală, ocuparea teritoriului național — care în timp de pace sau de război ar aduce vreo atingere independenței și integrității teritoriale a Republicii Socialiste România. Printre trăsăturile **r.i.p.** se numără: a) Caracterul său de act îndreptățit din punct de vedere politic, juridic, moral. b) Desfășurarea confruntării dintre trupele agresorului și poporul care se apără exclusiv pe teritoriul național — „obiectivul nostru strategic este apărarea patriei și nu ne propunem să ieșim în afara granițelor" (Nicolae Ceaușescu) —, ceea ce face necesară amenajarea strategică și tactică oportună a teritoriului pentru a se crea condiții favorabile desfășurării efortului forțelor proprii. c) Contracararea superiorității inamicului în efective militare totale, înzestrare tehnică, potențial economic etc. angajînd, alături de forțele armate, în variate forme organizatorice, întreaga populație aptă de luptă armată. A luat astfel naștere un set coordonat de forțe menite să desfășoare lupta armată în cazul unui **r.i.p.**, care la un loc au generat un sistem al componentelor apărării naționale integrale. Coeziunea societății noastre socialiste, unitatea moral-politică a poporului creează condiții pentru a realiza la nevoie ridicarea armată generală a poporului. d) Pregătirea adecvată a economiei naționale, fiind necesar un efort constant pentru a înzestra cu armament, muniții și alte mijloace tehnice diversele componente ale sistemului militar. e) Conjugarea perfectă a eforturilor militare, politice, de propagandă, de influențare a stării de spirit, atît a propriilor forțe, cît și a celor adverse etc. f) Conducerea unitară politico-militară, la toate nivelurile și pe întreg teritoriul țării, a cărei chintesență o constituie rolul conducător al Partidului Comunist Român. Ca atare, organismele supreme de dirijare a apărării naționale au caracter mixt de partid și de stat, iar comandant suprem al forțelor armate și președinte al Consiliului Apărării este, prin statuare legislativă, Secretarul general al P.C.R., Președintele Republicii Socialiste România. V. și *apărare națională*, *politică militară*. *(E.B.)*

Reacțiune politică **1.** Atitudine și acțiune politică contrarie mersului general al societății, sensului istoriei; poziție retrogradă, reacționară, ce urmărește restaurarea unor stări de lucruri perimate istoricește, a unei orînduiri vechi, a puterii claselor răsturnate de la conducerea statului de mersul obiectiv ascendent al istoriei societății omenești (ex.: lupta nobilimii feudale împotriva burgheziei revoluționare pentru recucerirea puterii politice și a privilegiilor, iar în epoca contemporană, încercarea capitalismului răsturnat de la putere de revoluția socialistă victorioasă de a redobîndi dominația). **2.** Acțiune îndreptată împotriva politicii unei clase (a unei puteri) progresiste dintr-o etapă istorică dată, dintr-o țară anumită (ex. lovitura reacționară a militarilor din Chile din septembrie 1973, împotriva guvernului Unității Populare). V. și *conservatorism*. *(C.B.)*

Scanned with OKEN Scanner

Realism politic 1. Atitudine teoretică constînd în abordarea autonomă a politicului, în afara considerațiilor teologice și etice; în acest sens, **r.p.** a fost inaugurat în gîndirea politică modernă de Niccolò Machiavelli. **2.** (În sens uzual) Atitudine de apreciere a fenomenelor politice care se opune utopismului și idealismului istoric, prin luarea în considerare a dialecticii posibilității și realității, orientînd acțiunea politică pe baza studiului atent al cerințelor obiective și al posibilităților concrete de realizare a acestora. Privit din acest unghi, realismul în politică se află în strînsă relație cu capacitatea, științific întemeiată, de a disocia gradul de dependență dintre posibilitate și realitate, de a disocia alternativele posibile ale opțiunii politice în orice domeniu, ținînd seama de întregul complex al fenomenelor care imprimă specificitatea etapei date și avînd deopotrivă în vedere posibilul și realizabilul în limitele lor raționale. De aceea, în politică, realismul este condiționat de spiritul creator (v. *creativitate politică*), rezultat din cunoașterea adecvată și aprecierea obiectivă a teoriei și a practicii sociale, proces opus principial atît preluării mecanice a unor teze și interpretării lor dogmatice (v. *dogmatism*), cît și atitudinii necritice, obiectiviste sau apologetice. **3.** Doctrină politică, de factură eclectică, avînd antecedente în gîndirea unor ideologi ai naționalismului german (H. von Treitschke, R. Meinecke) din perioada trecerii la imperialism, care s-a constituit într-un curent ideologic cu deosebire în S.U.A., sub influența teoretică a filozofiei pragmatiste și pozitiviste și care constă, în esență, într-o interpretare unilaterală, reducționistă a esenței relațiilor internaționale și a tendințelor politicii mondiale. La elaborarea sa, mai ales în condițiile postbelice ale „războiului rece", au contribuit ideologi de formație eterogenă: Hans Morgenthau, George Kennan, Reinhold Niebuhr, R. Strausz-Hupé, Walter Lippmann, Kenneth Thompson, R. Tucker, H. Baldwin, R. Osgood etc. Dintre europeni, cel mai cunoscut adept al **r.p.** este Raymond Aron. Printre ideile fundamentale ale **r.p.** pot fi menționate: situarea „interesului național" deasupra tuturor celorlalte interese; considerarea forței ca mijloc unic de realizare a politicii, și cu deosebire a celei externe; universalitatea imperialismului, înțeles ca tendință spre expansiune; proclamarea inevitabilității fatale a războaielor. Punctul de pornire al doctrinei **r.p.** este declararea „intereselor" ca bază a politicii (fiind vorba însă de un interes abstract, dedus din „natura" și voința omului); golirea acestei noțiuni de conținutul său social-economic și istoric, de clasă, se manifestă în identificarea automată a interesului statal cu interesul național. Mai departe, acest interes este redus la noțiunea de forță. H. Morgenthau scrie: „Piatra indicatoare care ajută **r.p.** să-și găsească drumul în peisajul politicii internaționale este conceptia intereselor definite în termenii forței"; iar această forță este, adesea, înțeleasă exclusiv ca putere militară. **R.p.** se prezintă astfel ca o nouă variantă a teoriei *violenței*, criticată, la vremea lor, de Marx și Engels pentru caracterul ei subiectivist și voluntarist. Absolutizarea voluntaristă a forței servește drept cale pentru formularea concluziei privind dobîndirea „supremației în domeniul forței", ca tendință necesară a vieții politice. Această teză exprimă limpede resorturile doctrinei și anume justificarea tendințelor cercurilor imperialiste (mai ales americane) la dominație mondială. Tendința de supremație în domeniul forței fiind universală și necesară, la fel sînt considerate și imperialismul, ca tendință

de expansiune, și războaiele, ca mijloc de expansiune. Iar originile războaielor și ale politicii forței sînt reduse la instinctele oamenilor, sau, cum spunea H. Morgenthau, la „imperfecțiunea naturii umane"; argumentul folosit este prin excelență anistoric și conservator: războiul este astăzi inevitabil, pentru că a existat și în trecut. Dealtfel, un principal viciu, care pune în lumină nerealismul doctrinei **r.p.**, constă în ignorarea faptului că forța politico-militară — considerată factor autonom și determinant în relațiile internaționale — nu reprezintă niciodată o constantă, fapt pus în evidență de întreaga istorie și cu deosebită putere de epoca noastră. Pe de altă parte, conținutul noțiunii de *putere* în relațiile internaționale nu poate fi redus doar la una din componentele sale, forța militară. Tocmai schimbarea raporturilor de forță pe plan mondial — care a dus la necesitatea unei neconsiderări a politicii S.U.A. — a determinat și unele metamorfoze în concepțiile promotorilor **r.p.** Astfel, încă în 1960, Kenneth Thompson recunoaște necesitatea unei cotituri, declarînd că **r.p.** nu trebuie identificat cu războiul. Fără să părăsească tezele de principiu, adepții **r.p.** au încercat să le adapteze condițiilor schimbate, criticînd chiar, uneori, imobilismul politicii oficiale. Astfel, H. Morgenthau a inițiat, de pe pozițiile **r.p.**, o critică profundă a „globalismului anticomunist", ca bază a doctrinei fostului președinte al S.U.A., Lyndon H. Johnson, demonstrînd inevitabilitatea eșecului ei. De asemenea, unii dintre ei, ca W. Lippmann, R. Osgood ș.a. au argumentat necesitatea schimbării politicii S.U.A. în Asia și Europa. Dar ei au întreprins aceste analize critice în tendința salvgardării intereselor politico-militare și economice ale S.U.A. Inconsistența **r.p.** rezultă din precaritatea bazelor sale teoretice, care în unele cazuri, cum remarca prof. White C. Morton, se reduc la doctrina păcatului originar (în cazul lui R. Niebuhr) sau a dreptului natural (la W. Lippmann). Neconcordanța tot mai evidentă dintre principiile **r.p.** și situația politică reală, cu tendințele legice ce se afirmă în evoluția sistemului internațional contemporan, sfidarea cerințelor vitale ale popoarelor, incapacitatea de a oferi soluții pozitive problemelor politice ale contemporaneității dezvăluie caducitatea acestei doctrine. Respingînd, în teorie și practică **r.p.**, partidul comunist și statul socialist român militează pentru instituirea unei noi ordini economice și politice mondiale, pentru instaurarea în relațiile internaționale a unui climat de încredere și cooperare, care să înlăture inegalitățile și utilizarea forței, așezînd relațiile dintre state pe baza principiilor dreptului și moralei, așa cum revendica încă K. Marx: „Legile simple ale moralei și echității care trebuie să reglementeze relațiile dintre persoanele particulare, să devină legi supreme în relațiile dintre națiuni". V. și *pragmatism*. *(O.T)*.

Recrutare politică 1. Termen utilizat în politologia de orientare funcționalistă desemnînd funcția prin intermediul căreia sînt îndeplinite *rolurile* sistemului politic. **R.p.** constă în procesul selecționării indivizilor în funcții oficiale, de conducere, începînd cu nivelul local și pînă la cel al elaborării deciziilor pentru întreaga comunitate politică. În funcție de natura socială a sistemului politic și, totodată, de tipul regimului politic, modalitățile **r.p.** sînt diferite; prin tragere la sorți, prin alegeri (censitare sau universale), prin examene de testare a cunoștințelor, abilității și performanței; sau prin atribuirea lor pe baza status-ului social, a loialității față de grupul conducător ori chiar prin cumpărare. Există

astfel criterii de **r.p.** democratice sau criterii aristocratice, restrictive și discriminatorii. De aceea criteriile **r.p.** sînt definitorii (deși nu singurele) pentru tipul sistemului și/sau regimului politic. În sistemul politic al R.S.R. criteriile **r.p.** sînt devotamentul față de socialism, nivelul pregătirii profesionale și politico-ideologice, iar principiul fundamental pe baza căruia se realizează este prin excelență democratic: eligibilitatea cadrelor de conducere, responsabilitatea aleșilor față de alegători, revocabilitatea celor aleși în cazul cînd nu corespund mandatului și așteptărilor alegătorilor. **R.p.** nu poate fi ruptă de funcția de *socializare* politică, întrucît gradul realizării acesteia lărgește continuu baza potențială a recrutării cadrelor din rîndurile maselor populare, *participarea* nemijlocită, competentă și responsabilă a acestora la îndeplinirea rolurilor sistemului politic, la conducerea societății în ansamblu. **2.** (În concepția lui G. Mosca) Termen cu o accepțiune mai particulară, referindu-se exclusiv la metodele de recrutare a *clasei politice*, prin care înțelegea regulile potrivit cărora aceasta admite și conservă în sînul său un anumit număr de indivizi și refuză pe alții. *(O.T.)*

Referendum v. **plebiscit**

Reformă, mișcare din sec. 16 din Europa occidentală, inițiată pentru reînnoirea ordinii religioase a bisericii catolice avînd, sub această formă, drept conținut principal lupta țărănimii, a sărăcimii orașelor, a burgheziei și a unei părți a nobilimii pentru răsturnarea regimului feudal și adaptarea organizării societății la noile condiții generate de apariția și dezvoltarea capitalismului. Particularitățile mișcării **r.** se explică prin condițiile vremii, în care, după cum arată Fr. Engels, biserica catolică era centrul internațional al sistemului feudal, ideologia ei era ideologia dominantă a epocii și, de aceea, interesele, nevoile și revendicările diferitelor clase se manifestau, în general, sub un înveliș religios, iar lupta pentru promovarea acestora devenea în mod necesar o luptă împotriva catolicismului și a papalității. **R.** inițiată de Martin Luther (1517) s-a transformat într-o mișcare națională germană antibisericească și antipapală cuprinzînd aproape toate clasele sociale, care urmăreau, pe lîngă scopurile comune de transformări religioase și social-politice, și interesele lor specifice. Treptat **r.** a cuprins Anglia, Țările de Jos, țările scandinave, Cehia și Ungaria ducînd la despărțirea de papalitate și la victoria diferitelor variante ale protestantismului. În Franța mișcarea de reformă a hughenoților a provocat o serie de războaie religioase fără, însă, a ajunge la victorie, religia de stat rămînînd catolicismul, la fel ca în Italia, Spania etc. Gîndirea politică a **r.** prezintă unele deosebiri în funcție de categoriile sociale participante. Nobilimea dorea emanciparea statului de sub autoritatea papei, refuza recunoașterea puterii supreme a acestuia, cerea reînnoirea bisericii și, în special, suprimarea tuturor taxelor plătite scaunului papal, deposedarea și redistribuirea averilor bisericești, ceea ce putea să întărească poziția sa, și părea un remediu salvator la criza agrară. Burghezia milita, în afară de obiectivele de mai sus, pentru răsturnarea feudalismului și instaurarea regimului capitalist. Martin Luther, inițiatorul și unul din conducătorii principali ai **r.**, a întemeiat religia luterană concepută ca o biserică națională germană care trebuia să fie o simplă asociație a credincioșilor subordonată puterii de stat, ceea ce a contribuit la accelerarea procesului de destrămare a feudalismului și la apariția unor instituții

burgheze. Luteranismul a devenit, în ultima instanță, o unealtă în mîinile nobilimii și burgheziei pentru realizarea intereselor lor social-economice și politice. Ideologia calvinistă — formă radicală a **r.** — s-a răspîndit îndeosebi în Elveția, Olanda și Anglia, devenind stindardul transformărilor revoluționare burgheze din aceste țări și ducînd la întemeierea unei republici (Olanda), și la dezvoltarea unor partide republicane puternice (în Anglia și, mai ales, în Scoția). În cadrul **r.** masele populare au dus, în special în Germania, o luptă revoluționară cerînd transformări sociale adînci, între care desființarea exploatării feudale, egalitatea politică a oamenilor, în parte egalizarea lor sub raportul averii, mergînd pînă la revendicarea desființării proprietății private. Thomas Münzer, conducătorul țărănimii și plebeilor din orașele germane, era un adept al luteranismului, dar cu un program politic care a depășit nu numai vederile lui Luther, dar și condițiile sociale ale vremii. După cum filozofia religioasă a lui Münzer friza ateismul, arată Engels, programul său politic friza comunismul. În fața mișcării revoluționare de sub conducerea lui Münzer s-au ridicat nu numai principii germani, dar și însuși Luther, care a subordonat reforma sa, în ultimă instanță, intereselor guvernării absolute. Privită în ansamblu, **r.** a creat condiții favorabile dezvoltării capitalismului. V. și *protestantă (gîndire politică).* *(A.H.)*

Reformism **1.** Atitudine sau poziție politică întemeiată pe introducerea reformelor, în sensul schimbării „legale", în cadrul social dat, a unor stări de lucruri. **2.** Curent politic în mișcarea muncitorească, care preconizează înlocuirea acțiunilor revoluționare prin reforme parțiale care nu ating bazele orînduirii capitaliste. Cunoscut încă de la sfîrșitul sec. 19 **r.** a început să se transforme în ideologie călăuzitoare a Internaționalei a II-a. În epoca contemporană, **r.** susține tezele transformării treptate a capitalismului pe calea unei „integrări" lente, fără zguduiri sociale, în socialism; asemenea teze înseamnă în fapt renunțarea la principiile fundamentale ale socialismului. Marxism-leninismul, demascînd esența retrogradă a **r.** nu neagă rolul luptei pentru reforme în orînduirea capitalistă. Detașamentele de avangardă ale clasei muncitoare din țările capitaliste — partidele marxist-leniniste — militează pentru reforme menite să ducă la transformări pozitive în ce privește situația economică și politică a maselor de oameni ai muncii. Totodată, unele partide comuniste din țări capitaliste dezvoltate acordă un loc de seamă înfăptuirii unor reforme democratice adînci, de structură, care urmăresc să restrîngă treptat dar eficient puterea economică și politică a monopolurilor. Reformele de acest gen nu-și propun ca obiectiv imediat răsturnarea orînduirii capitaliste însă reprezintă, în ansamblul lor — în cadrul strategiei și tacticii revoluționare care ține seamă de condițiile concret-istorice ale epocii, ale țărilor capitaliste respective — o etapă a luptei pentru socialism, un stadiu pregătitor al revoluției socialiste. *(I.M.)*

Regim politic, ansamblu al instituțiilor și raporturilor politice prin care o *clasă socială* își impune interesele și voința asupra întregii societăți. **R.p.** fiind rezultanta unui anumit raport de forțe sociale, prin intermediul său se confruntă interesele claselor și păturilor unei societăți, exprimat în structurile politice, mecanismele deținerii și exercitării puterii în stat, drepturile și libertățile politice ale indivizilor și grupurilor sociale, dominația

Scanned with OKEN Scanner

asupra celorlalte sectoare ale vieții sociale. În funcție de schimbarea raporturilor concrete dintre aceste elemente se manifestă o varietate de **r.p.**, dar în esența lor exprimînd funcția de reglare a societății în conformitate cu situația clasei dominante. Numeroși ideologi burghezi definesc **r.p.** numai prin elementele lui formale sau numai printr-o parte a componentelor lui: astfel uneori se au în vedere doar organele puterii de stat și modalitățile de realizare a guvernării; alteori este redus la *sistemul de partide;* în fine, în concepțiile contemporane se manifestă tendința nejustificată sub raport științific de a identifica **r.p.** cu *sistemul politic.* Esența **r.p.** o reprezintă *statul,* cu tipurile și formele lui. Prin intermediul statului se exprimă puterea unei clase dominante, intensitatea manifestării ei. În stat se manifestă atît modul nemijlocit de realizare a dominației asupra societății cît și formele organizate ale claselor dominate de a-și promova propriile interese. De aici locul important al sistemului de partide în judecarea unui regim, al feluritelor organe reprezentative sau organizații legale. Rezultă că **r.p.**, bazate pe interese antagonice de clasă, au ca notă proprie contradicția dintre dominați și dominanți, dintre exploatați și exploatatori. **R.p.** exprimă ansamblul raporturilor lor, condensate în viața politică, caracterul lor de neîmpăcat, evidențiat de varietatea regimurilor: diferite forme de democrație, regimuri parlamentare, prezidențiale, dictatoriale, monopartide sau pluripartide, militariste etc. În teoria marxistă a statului, **r.p.** este definit, de regulă, ca o componentă a formei statului, definită prin metodele și mijloacele de guvernare, de exercitare concretă a puterii de stat, în strînsă legătură cu situația drepturilor și libertăților cetățenești. Nu există un criteriu unanim acceptat de tipologizare a **r.p.**, ceea ce reflectă pe de o parte dependența conceptului de o anumită ideologie, pe de altă parte caracterul global al conținuturilor pe care le structurează. În socialism **r.p.** reflectă rolul conducător al partidului marxist-leninist în societate, poziția conducătoare a clasei muncitoare în alianță cu celelalte clase și categorii sociale în procesul revoluționării societății, omogenizarea continuă a intereselor fundamentale ale întregului popor. Întreaga viață politică exprimă fundamentarea noilor relații de colaborare, de deplină egalitate între toți membrii societății, pe raporturile economice, din care este eliminată integral orice formă de exploatare. Varietatea formelor **r.p.** socialiste exprimă condițiile social-istorice concrete în care se desfășoară revoluția socialistă, tradițiile naționale de viață politică, particularitățile organizării ei, specificul înfăptuirii democrației socialiste. V. și *sistem politic, stat.* *(L.Z.)*

Regionalism (lat. *regio* „regiune"), tendință de a pune un accent deosebit sau exclusiv pe interesele particulare ale regiunii de baștină sau de domiciliu. În politologia burgheză, **r.** este o doctrină al cărei principiu este de a favoriza, în sînul unei țări, al unei națiuni, grupările regionale născute în cadrul diviziunilor determinate de condițiile geografice și istorice. **R.** este și o doctrină de politică internațională al cărei conținut îl reprezintă favorizarea creării de legături specifice, particulare, între diversele state aparținînd unor zone geografice sau unor continente. Urmare acestei doctrine și în conformitate cu Carta O.N.U., există o serie de organizații regionale recunoscute pe plan internațional. România militează cu consecvență pentru stabilirea de înțelegeri regionale între țări cu orînduiri

Scanned with OKEN Scanner

social-politice diferite. În mod special, România a propus, încă din 1957, și susține consecvent, stabilirea unor înțelegeri regionale în Balcani, cu finalitatea creării în această parte a Europei a unei zone a păcii. *(N.P.)*

Relații internaționale, totalitate a legăturilor și raporturilor economice, politice, juridice, ideologice, culturale, diplomatice și militare între state și sisteme de stat, inclusiv între forțele sociale care au capacitatea de a acționa pe arena internațională. **R.i.** constituie un sistem, deoarece numai conceperea acestor relații ca un sistem coerent, complex și dinamic, reflectă lumea contemporană în care statele sînt prinse într-un angrenaj global. Sistemul internațional este conceptul central în teoria **r.i.**; a) istoricește **r.i.** au apărut în embrion ca rezultat al primei mari diviziuni a muncii, cînd un surplus de produs a devenit disponibil pentru troc sau schimburi între triburi și a dat naștere unor lupte și alianțe între acestea. De aceea Marx le-a trecut în categoria secundară și ternară a relațiilor sociale, considerîndu-le drept relații derivate sau transferate. În epocile sclavagistă și feudală, legăturile comerciale s-au lărgit considerabil, iar războaiele de cucerire s-au extins. În epoca capitalismului **r.i.** au cuprins întregul glob, s-a format piața mondială, s-au dezlănțuit războaie de împărțire și reîmpărțire a lumii. Modul de producție, ca forță determinantă a dezvoltării societății își pune amprenta și asupra **r.i.**; în epoca noastră, revoluția științifico-tehnică schimbă întreg mediul în care se desfășoară **r.i.**, revoluționînd comunicațiile, transporturile, informațiile și tehnica militară; b) calitativ, **r.i.** se deosebesc de relațiile sociale interne prin aceea că ele se manifestă într-o sferă lipsită de o autoritate supremă de genul statului în societate; ca atare, **r.i.** reprezintă raporturi umane mai puțin închegate și durabile, cu un caracter mai instabil, gradul de integrare în sistemul internațional fiind mult mai scăzut în raport cu cel din interiorul statelor. De aceea, elemente comune care cimentează comunitățile naționale (ex. originea etnică, limba, cultura, ideologia, religia etc.) nu au aceeași funcție integrativă în relațiile dintre națiuni; istoria abundă de cazuri în care națiuni constituite în state s-au războit între ele, deși aveau asemenea elemente comune (războaie dintre Austria și Prusia, dintre țări creștine sau musulmane, dintre țări aparținînd civilizației occidentale etc.); c) ca realitate istorică vie, **r.i.** se realizează între state; statele sînt entitățile politico-juridice care conduc activități internaționale, încheie tratate și convenții; declară război și încheie pace. Deși statele nu controlează în mod exclusiv și total fluxul relațiilor dintre membrii diferitelor societăți, de regulă schimburile de produse materiale, relațiile dintre clase și grupuri sociale, dintre instituții naționale etc. se stabilesc nu direct, ci prin intermediul statului. Ca rezultat, funcționarea **r.i.** depinde în largă măsură de deciziile statelor, care pot întrerupe aceste relații. Aceste diferențe calitative dintre **r.i.** și relațiile sociale interne impun evitarea transplantării mecanice a unor legități din sînul societății în viața internațională; d) **r.i.** constituie un domeniu propriu de studiu, cercetare și învățămînt. V. și *politica internațională*, *sociologia relațiilor internaționale*. *(S.B.)*

Relații politice, tip de relații sociale care exprimă în modul cel mai direct și concentrat interesele și năzuințele economice ale unui grup (unor grupuri) de oameni în raport cu alt grup (alte grupuri), precum

Scanned with OKEN Scanner

şi poziţia şi acţiunea privitoare la putere, la stat a grupurilor respective. Prezentă în gîndirea politică începînd cu Aristotel *(Politica)*, problematica **r.p.** a cunoscut de-a lungul vremurilor, la diferiţi gînditori şi în diferite concepţii politice numeroase interpretări. Astfel, considerînd ca problemă fundamentală a politicii raporturile dintre guvernanţi şi guvernaţi, Machiavelli a adus o contribuţie însemnată la cristalizarea termenului de **r.p.**, iar A. Gramsci reinterpretînd-o marxist o consideră drept element fundamental al politicii. În politologia contemporană de orientare nemarxistă, problema **r.p.** nu se bucură de atenţia cuvenită, existînd chiar tendinţa de a o scoate din sfera preocupărilor teoretice şi a o limita la sfera artei politice, a guvernării etc. Chiar autori care, spre deosebire de tendinţa dominantă amintită, acordă atenţie **r.p.**, cum sînt: Carl Schmitt, pentru care politica este raportul dintre „amic" şi „inamic"; D. Gusti, care identifică relaţiile sociale cu **r.p.**; Maurice Duverger, care vede conţinutul specific al politicului în relaţiile de autoritate; Julien Freund, care consideră că esenţa politicului constă în relaţiile dintre comandament şi supunere, dintre privat şi public, dintre „amic" şi „inamic" etc. ignoră caracterul de clasă al **r.p.** Considerînd societatea ca ansamblul relaţiilor sociale, istoria dezvoltării sociale în formaţiunile antagoniste ca istorie a luptei de clasă, marxism-leninismul acordă o importanţă deosebită analizei **r.p.** Spre deosebire de relaţiile economice care se formează independent de conştiinţa şi voinţa oamenilor, **r.p.** aparţin sferei relaţiilor sociale ideologice (Lenin). Subliniind acest lucru, nu se presupune că **r.p.** ar fi doar un fapt de conştiinţă, că ele nu ar exista în realitate, nefăcînd parte din sfera existenţei sociale, ci faptul că ele se constituie trecînd prin conştiinţă. **R.p.** sînt, în ultimă instanţă, determinate de relaţiile economice, exprimînd interesele fundamentale ale claselor şi grupurilor sociale; specificul lor constă în lupta pentru influenţă, în exprimarea unor poziţii şi acţiuni legate de putere. **R.p.** nu se suprapun cu relaţiile sociale, ele reprezentînd doar un anumit tip al acestora, anume cel de luptă sau de alianţă, de unitate sau de antagonism etc. stabilite în cadrul eforturilor de păstrare şi consolidare a puterii, respectiv în cadrul luptei pentru putere. **R.p.** sînt înainte de toate, relaţii între clase (V.I. Lenin). Fizionomia politică a oricărei societăţi într-o etapă dată este determinată de **r.p.** existente în etapa respectivă între clasele sociale fundamentale; caracterul **r.p.** evoluează, în ultimă instanţă, în conformitate cu interesele economice fundamentale ale claselor respective (nu în mod exclusiv; pot interveni şi alţi factori, cum a fost de ex. pericolul fascist etc.). În societatea socialistă **r.p.** se caracterizează printr-o alianţă organică a claselor şi categoriilor sociale, prin unitatea lor în jurul partidului comunist. Expresie a luptei şi alianţei politice, **r.p.** pot exista şi în cadrul unei singure clase (între partid şi clasă, între partidele clasei, între diferitele grupuri ale clasei), în cadrul unei naţiuni şi între naţiuni, în cadrul unui stat şi între state, în cadrul unei organizaţii politice şi între organizaţiile politice ş.a.m.d. În domeniul **r.p.** se pot distinge relaţii instituţionalizate şi neinstituţionalizate. Un rol deosebit îl au **r.p.** instituţionalizate, cele din stat, partid, cele dintre acestea şi mase, dintre state şi partide, toate acestea constituind expresia cea mai cristalizată a **r.p.** V. şi *lupta de clasă, politică, relaţii internaţionale, sistem de partid.*

(N.K.)

Scanned with OKEN Scanner

Relaţiile civili-militari, termen care desemnează, în sociologia armatei, problematica legată de locul pe care îl ocupă în societate organizaţia militară. **R.c.-m.** sugerează o dihotomie de bază şi pentru politologie. Analiza **r.c.-m.** are ca punct de plecare ideea că „frontierele" instituţiei militare au un caracter obiectiv, derivînd din relaţiile funcţiei sale sociale. **R.c.-m.** reflectă stadiul de dezvoltare al societăţii şi natura sistemului politic. Cu cît o societate este mai puţin evoluată, cu atît instituţia militară, grupul social al militarilor se disting mai puţin de restul societăţii şi se poate vorbi în mai mică măsură despre armată în termenii unor interese specifice. Începînd cu a doua jumătate a sec. 19, **r.c.-m.** sînt urmarea apariţiei profesiei militare aşa cum există ea, în linii mari, astăzi. Din acest moment deosebirea faţă de „civili" este conturată definitiv în termenii rolului social, ai calificării: practicarea meseriei armelor implică deţinerea unui ansamblu de cunoştinţe şi abilităţi speciale, rezultat al unei educaţii îndelungate (în instituţii militare) şi al experienţei. Datorită profesionalizării, armata devine — sub forma grupului militarilor de carieră — un corp social distinct, cu un înalt simţ al unităţii sale organice şi al responsabilităţii implicate de funcţiile pe care le îndeplineşte în societate. Distincţia are nu numai un sens strict organizaţional, ci se referă şi la apariţia unor interese, a unor trăsături psihologice, atitudini şi valori specifice — dezvoltate pe baza activităţii desfăşurate şi relativ independente de structura socială a armatei — care diferă semnificativ de cele generale. Condiţionarea socială a organizaţiei militare determină însă, chiar după apariţia armatei moderne, modele distincte de manifestare a **r.c.-m.** În primul rînd, **r.c.-m.** în societatea capitalistă nu pot fi identificate cu **r.c.-m.** din societatea socialistă, şi nici cu **r.c.-m.** din ţările care şi-au cucerit de curînd independenţa. De asemenea, în cadrul aceluiaşi tip de societate, **r.c.-m.** pot fi de dominaţie şi subordonare, de cooperare, conflictuale etc. În mod concret, **r.c.-m.** pot fi urmărite la trei nivele: 1) relaţia dintre armată şi societate ca totalităţi; 2) relaţiile dintre grupul social al militarilor de profesie şi celelalte grupuri sociale; 3) relaţiile dintre vîrfurile armatei şi liderii politici civili, poziţia forţelor armate în structura guvernămîntului. *A.* Cazul cel mai frecvent ar fi cel în care armata îşi îndeplineşte sarcinile specifice în limitele trasate de puterea politică. **R.c.-m.** sînt caracterizate de subordonarea militarilor faţă de liderii civili. Valorile pe care le promovează sînt o expresie a ideologiei dominante. Ei pot fi recrutaţi din aceleaşi medii ca şi elita economică şi politică, pot aparţine acestei elite, sau pot proveni din categorii sociale diverse. În societatea socialistă, **r.c.-m.** exprimă profunda unitate dintre armată şi popor, atît în legătură cu sarcinile pe care aceasta le îndeplineşte, cît şi datorită sferei de recrutare a militarilor de profesie. Există un cadru organizatoric adecvat pentru conducerea organizaţiei militare de către partid. În societatea capitalistă armata este puternic motivată de menţinerea statu-quo-ului. Ea îşi datorează privilegiile ordinii sociale date şi, pentru a le păstra, trebuie să asigure conservarea acesteia. Afirmînd îndeosebi atitudini şi valori conservatoare, militarii menţin slabe legături cu grupurile sociale neprivilegiate, resping acţiunile revoluţionare etc. *B.* Un al doilea tip de **r.c.-m.** este caracterizat de „multiplicarea" funcţiilor organizaţiei militare. În ţara noastră, de exemplu, armata participă

Scanned with OKEN Scanner

la dezvoltarea economiei naţionale; are un rol important în programul de educaţie socialistă al maselor, constituie o şcoală de educaţie politică şi cetăţenească a tineretului. În societatea capitalistă, **r.c.-m.** pot îmbrăca un alt aspect, vizibil mai ales în ultimul timp: militarii ajung să joace un rol important în domeniul politic şi economic, apărînd, la cele mai înalte nivele, chiar o confuzie sau împletire a rolurilor. Se constituie un fel de „coaliţie civilo-militară" care controlează puterea. *C.* Un model specific de **r.c.-m.** derivă din socializarea apărării naţionale. În cazul ţării noastre, în eventualitatea unui război, alături de armată îşi vor aduce contribuţia şi alte componente combative ale populaţiei care se pregătesc din timp de pace. Această situaţie determină o întărire a **r.c.-m.**, a legăturii dintre armată şi societate. *D. Militarismul* exprimă, de asemenea, o formă de **r.c.-m.** *E.* **R.c.-m.** pot fi însă rezultatul intervenţiei deschise a militarilor în politică şi al instaurării, în cazul extrem, a unui regim militar. Acest model de **r.c.-m.** este valabil pentru societatea burgheză şi pentru unele state slab dezvoltate sau în curs de dezvoltare. Punerea în discuţie a subordonării faţă de liderii civili ţine atît de contextul social-politic, cît şi de poziţia de grup social distinct a militarilor de profesie. Astfel, armata este „motivată" să joace un rol politic activ în condiţiile în care conflictul social şi politic intern sau presiunea externă ating valori importante. Perioadele de instabilitate politică, marcate de un acut conflict în legătură cu valorile de bază ale societăţii, îi transformă pe militari într-un arbitru al jocului politic. Crizele de legitimitate, „vidul de putere" în cadrul căruia controlul tradiţional asupra militarilor a fost distrus înainte ca o altă conducere civilă să-şi fi consolidat poziţia favorizează, de asemenea, intervenţia armatei. În general, lipsa unor instituţii politice legitime şi eficace face imposibil controlul asupra militarilor. Engels şi Gramsci au arătat că, în condiţiile unui echilibru aparte între clase, între tendinţele politice, armata poate juca un rol independent. S.E. Finer a legat rolul militarilor de trăsăturile *culturii politice*. În contextul unei culturi politice mature, armata îşi îndeplineşte sarcinile specifice. O cultură politică nu pe deplin dezvoltată oferă prilejul pentru manifestarea sporadică a militarilor, totul depinzînd de capacitatea forţelor sociale opuse. În condiţiile unei culturi politice slab dezvoltate, intervenţia armatei este frecventă şi dură. Realitatea confirmă doar parţial aceste teze. Militarii îşi pot asuma un rol dominant şi în condiţiile unei presiuni externe, reale sau inventate, îndelungate. În legătură cu aceasta, H.D. Lasswell a dezvoltat *teoria statului-garnizoană*. Există şi o acţiune indirectă a politicii externe: programele de ajutor militar, în cadrul sau în afara alianţelor, favorizează creşterea puterii armatei în ţările recipient. Cum cele mai numeroase acţiuni ale militarilor au avut un caracter reacţionar, analiza contextului social-politic nu poate explica pe deplin fenomenul. Există o serie de cauze care ţin de valorile dominante ale modelului profesional militar în societatea burgheză. Profesionalizarea, a arătat S.P. Huntington, a adus puţine „inhibiţii" în privinţa exploatării monopolului violenţei armate în interesul militarilor. Ea a stimulat mai degrabă valori şi atitudini care îi „predispun" să acţioneze. Conservatorismul, intoleranţa, cultul ierarhiei, autoritarismul, credinţa în superioritatea absolută a valorilor militare, în faptul că armata este expresia intereselor

naţionale etc. explică în bună măsură, pe de o parte, de ce militarii ajung să se considere singura forţă în măsură să regenereze statul şi să asigure ordinea, iar pe de alta, orientarea lor reacţionară. Unitatea, organizarea şi disciplina care caracterizează armata îi conferă posibilităţi inegalabile de acţiune în viaţa politică. Conştiinţa acestui fapt poate contribui la hotărîrea militarilor de a interveni. Preluînd puterea, armata urmăreşte să-şi instituie controlul asupra tuturor domeniilor vieţii sociale, să organizeze mecanismul politic într-un mod cît mai controlabil, reprimînd orice împotrivire etc. **R.c.-m.** pot fi marcate, însă, de un rol politic progresist al forţelor armate. Această situaţie este proprie ţărilor care au de rezolvat sarcini ale luptei antiimperialiste, anumite deziderate naţionale, în ţările care şi-au cucerit de curînd independenţa. Militarii sînt, în asemenea cazuri, exponenţi ai procesului de înnoire şi reformă socială. Sensibilizată faţă de problemele societăţii respective, armata îşi asumă funcţiile reprezentării intereselor sociale. Analiza structurii sociale este relevantă în legătură cu acţiunile militarilor, de regulă reprezentanţi ai intereselor burgheziei mici şi mijlocii, ţărănimii etc. Modelul profesional oferă însă date în legătură cu modul concret în care înţelege armata să-şi îndeplinească misiunea. **R.c.-m.** cunosc în momentul de faţă o accentuată evoluţie sub acţiunea revoluţiei ştiinţifice şi tehnice. Se produc modificări atît în rolul armatei, cît şi în atitudinea civililor faţă de militari. V. şi *armată, grupul militarilor de profesie, militarism, sociologia armatei, stat-garnizoană.* *(V.S.)*

Renaşterea *(gîndirea politică)*. Ampla şi rodnica mişcare de idei, în esenţa ei antifeudală şi anticlericală, a Renaşterii şi-a manifestat caracterul înnoitor şi pe tărîmul gîndirii politice. Procesele social-economice şi politice legate de afirmarea burgheziei născînde s-au oglindit în noi doctrine politice puse în slujba statului laic şi servind tendinţele acestuia de a se realiza ca putere unitară şi centralizată. Cei mai străluciţi reprezentanţi ai gîndirii politice a **r.** sînt Niccolò Machiavelli, în Italia, şi Jean Bodin, în Franţa. N. Machiavelli, „om de stat, istoric, poet şi, totodată, primul scriitor militar al timpurilor moderne“ (Fr. Engels), este aproape unanim apreciat ca întemeietor al ştiinţei politice moderne. El are meritul de a fi rupt barierele dintre principiile ezoterice şi cele exoterice ale politicii. Obiectul central al ştiinţei politice, în concepţia sa, este statul (el este şi cel care promovează acest termen modern în literatura politică): pe Machiavelli îl preocupă toţi factorii care pot asigura stabilitatea şi eficacitatea puterii politice (în *Discursuri asupra primei decade a lui Tit Liviu)* şi ansamblul mijloacelor care pot duce la constituirea unui puternic stat italian centralizat (în *Principele*). În viziunea sa, ştiinţa politică îmbină cunoaşterea cu acţiunea, lucrările sale împletind planul analitic şi teoretic cu cel normativ-politic; analiza faptelor şi concluziile ei sînt convertite în precepte, în prescrieri de norme şi reguli de acţiune. Caracterizînd *Principele*, A. Gramsci releva că „nu este o tratare sistematică, ci o carte «vie», în care ideologia politică şi ştiinţa politică se contopesc; el este în acelaşi timp o teorie a realităţii politice şi un manual de educaţie politică“, în care Machiavelli se dovedeşte „omul unei cauze“. Aceasta lămureşte deosebirile dintre *Discursuri* şi *Principele*. Opţiunea lui Machiavelli pentru monarhia centralizată, absolută, în această din urmă lucrare, se explică prin idealul căreia îi este subordo-

Scanned with OKEN Scanner

nată: o Italie unită, liberă și declericalizată; or, în acord cu exemplele istorice ale vremii (Spania, Franța), Machiavelli socotea că o asemenea întreprindere nu se va putea realiza decît sub forma unei monarhii absolute, centralizate. Pentru realizarea unui asemenea obiectiv, istoricește progresist, Machiavelli socotea că poate fi utilizat orice mijloc, indiferent de aprecierea sa morală. Aici operează, dealtfel, și o distincție subiacentă între morala publică (politică) și morala privată (individuală). În rest, Machiavelli este adeptul republicii sau statului popular, întruchipare a libertății și egalității (în sensul lichidării privilegiilor feudale), realizare a puterii patriciatului orășenesc (burghezia embrionară); el laudă republica pentru stabilitatea, plasticitatea, justiția sa și pentru capacitatea de a contribui la bunăstarea poporului. Servind interesele burgheziei în ascensiune, Machiavelli a întreprins o analiză lucidă a realității politice, subliniind, ca și ceilalți reprezentanți ai gîndirii politice a r., superioritatea cercetării directe a realității. El opune în mod conștient concepția sa metodologică „modului de tratare al celorlalți", reliefînd că i s-a părut mai potrivit să urmărească „adevărul concret al faptelor" *(la verità effetuale)*, decît simpla închipuire. El se bazează, în primul rînd, pe observația directă a faptelor în înlănțuirile lor cauzale, de aceea politica sa a fost apreciată ca o „știință experimentală". Preocupat de politica reală, el înlătură punctele de vedere exterioare acesteia, și cu deosebire teologia și morala. „...În epoca modernă, începînd cu Machiavelli, Hobbes, Spinoza, Bodin etc...., forța a fost înfățișată ca fundament al dreptului; prin aceasta, examinarea teoretică a problemelor politice a fost emancipată de tutela moralei, ceea ce nu a însemnat în fond decît afirmarea postulatului că politica trebuie să fie tratată ca ceva de sine stătător" (K. Marx). Machiavelli îmbină analiza atentă a vieții politice contemporane lui cu studiul trecutului, utilizînd metoda observației indirecte, mediată, la el, de scrierile istoricilor antici. Pentru el, istoria este „maestra acțiunilor noastre"; dealtfel el însuși a fost și istoric. Fr. Engels aprecia *Istoriile Florentine* drept o capodoperă. Dimensiunea istorică a analizei sale politice decurge și dintr-o concepție generală, metafizică despre „natura" umană, dar și dintr-o teorie despre repetabilitatea fenomenelor istorice, care-i alimentează concluzia că din studiul atent al trecutului se pot extrage indicii despre desfășurarea viitoare a evenimentelor. De aceea el face un loc larg analogiei, ca metodă în istorie și politică. Aceeași strădanie de a căuta regularități, repetabilitate în desfășurarea fenomenelor politice orientează și teoria sa despre mișcarea *ciclică* a vieții statelor, care duce mai departe preocupările anticilor, adăugîndu-le elemente noi. Concepția sa despre politică este înnoitoare în epocă. Machiavelli a fost primul dintre gînditorii moderni care a relevat *interesul* ca element motor al acțiunilor umane; el face dese referiri la proprietatea privată ca izvor al conflictelor de interese în societate. Activitatea politică e apreciată ca domeniu al conflictului dintre interesele sociale materiale ale unor grupuri. Tot la el apare ideea luptei de clasă, prezentată mai ales sub forma ciocnirii „tendințelor politice" și considerată, într-o perspectivă anistorică, ca fiind proprie oricărei societăți. În gîndirea politică, Machiavelli se afirmă drept cel mai autentic exponent al individualismului burghez, care își pune amprenta în mod hotărîtor asupra limitelor concepției sale. Jean Bodin este considerat întemeietorul

Scanned with OKEN Scanner

științei politice în Franța, pe un teren însă mult mai înaintat și mai complex decît acela pe care Italia i-l oferea lui Machiavelli, de aceea tema centrală a operei sale nu va fi forța, ci consimțămîntul. În condițiile în care consolidarea monarhiei absolute reprezenta un fenomen progresist (contestat însă, între alții, și de *monarhomahi*), Bodin urmărește în lucrarea sa *Six livres de la République* (1576) două scopuri principale: să restaureze prestigiul monarhiei, demonstrînd superioritatea sa tehnică, și s-o călăuzească pe calea justiției. Bodin introduce ca element central al cercetării sale *suveranitatea*, creînd prima teorie modernă asupra acesteia, într-o viziune care realizează unitatea organică dintre politică și drept. Pornind de la analogia dintre familie și stat (republica), Bodin vede particularitatea acestuia în caracterul suprem, suveran al puterii sale. „Suveranitatea este puterea, liberă de orice subordonare față de legi, asupra cetățenilor și supușilor". Suveranitatea este unică și indivizibilă, avînd un caracter permanent și supralegal. El introduce totuși anumite limitări moral-religioase: puterea de stat nu e în afara subordonării față de legile divine și naturale; printre acestea din urmă figurează proprietatea privată, pe care suveranul este obligat s-o respecte, fiind inviolabilă. Dacă puterea suverană e unică, putînd aparține fie regelui, fie aristocrației sau poporului, neputînd fi împărțită, puterea guvernamentală, în schimb, poate fi și mixtă. Iar raportul dintre suveranitate și puterea guvernamentală stă la baza tipologiei sale a formelor de stat. Pledînd pentru monarhia absolută, Bodin o idealizează, pretinzînd că se ridică deasupra tuturor elementelor statului, conciliind tendințele contrare și făurind unitatea armonioasă a unor componente diverse. Atît în *Republica*, cît mai ales în *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (un fel de introducere metodologică la prima), Bodin situează fenomenul politic într-un context mai larg de filozofie a istoriei, vădind preocupări pentru problema progresului societății umane și elaborînd teoria *determinismului geografic*, prin care îl continuă pe Aristotel și-l pregătește pe Montesquieu. Impresionantă prin lărgimea perspectivei și bogăția datelor, care sînt uneori sufocate de raționamente juridice-metafizice, opera sa fundamentează metoda istorică, pe care o extinde mult față de predecesori atît în timp cît și în spațiu. Mai savant decît Machiavelli, mînuind o informație mult mai întinsă și mai variată, este însă mai puțin consecvent decît acesta în tratarea realistă a politicii. V. și *iluminismul politic românesc*. *(O.T.)*

Reprezentare proporțională, expresie ce desemnează o metodă de alcătuire a parlamentului în condițiile existenței mai multor partide sau grupări politice, reprezentînd fie clase sau categorii sociale (ca în România înaintea primului război mondial, cînd Partidul conservator reprezenta moșierimea, iar Partidul liberal burghezia), fie grupuri de interese distincte (ca în cazul partidelor republican și democrat în S.U.A.). Pe baza **r.p.** fiecare grupare ce participă în alegeri primește un număr de locuri în parlament care este proporțional cu numărul de voturi obținute. În felul acesta, prin **r.p.** se asigură și reprezentarea minorității. **R.p.** se realizează prin stabilirea unui coeficient electoral (număr de voturi necesar pentru alegerea unui deputat) pe toată țara, fiecărei grupări politice repartizîndu-i-se atîtea locuri de cîte ori se cuprinde coeficientul electoral în totalul voturilor obținute. **R.p.** este cea mai democratică metodă de alcătuire a parlamentului în condițiile existenței

mai multor partide politice, prin intermediul ei parlamentul putînd să devină o reflectare relativ fidelă a forţelor sociale şi politice existente în societatea dată. Din această cauză, partidele comuniste şi muncitoreşti luptă pentru **r.p.** care este principalul instrument juridic al căii paşnice de cucerire a puterii de către clasa muncitoare şi aliaţii ei. Pentru înlăturarea sau diminuarea **r.p.**, sistemele electorale burgheze folosesc diverse procedee: **r.p.** corectată cu prima electorală (în România între cele două războaie mondiale partidul care obţinea 40% din voturi pe ţară, era declarat majoritar şi primea 50% din locurile de deputat drept primă electorală, **r.p.** aplicîndu-se, în consecinţă, doar unei jumătăţi din voturi), desemnarea deputatului la nivelul circumscripţiei pe baza scrutinului uninominal cu majoritate absolută sau relativă, caz în care toate voturile date celorlalţi candidaţi se pierd (ca în cazul Franţei, unde la primul tur de scrutin sînt declaraţi aleşi cei care au obţinut majoritatea absolută a voturilor în circumscripţia electorală, iar la cel de-al doilea tur de scrutin cei care au obţinut majoritatea relativă). Totodată, în unele ţări capitaliste, legile electorale sînt astfel alcătuite încît favorizează partidele burgheze stabilind circumscripţiile electorale în aşa fel încît pentru alegerea unui deputat de stînga să fie nevoie de un număr mult mai mare de voturi decît pentru unul din rîndurile lor, încălcîndu-se astfel proporţia care trebuia să existe între numărul alegătorilor şi cel al deputaţilor. *(N.P.)*

Republicanism, orientare, atitudine, poziţie politică definită prin opţiunea pentru conducerea statului de către un organ ales. Cu toate că această orientare nu oglindeşte în totalitate poziţia claselor sociale în diferite etape ale dezvoltării istorice, în general, **r.** este totuşi caracteristic pentru mişcările politice înaintate, progresiste (deşi există şi orientări şi respectiv state republicane, care reflectă interesele unor clase sau pături sociale conservatoare sau reacţionare, de ex. republicile aristocratice în antichitate, Republica Sud-Africană în epoca contemporană etc.). Ca poziţie politică, **r.** este legat, în perioada modernă, de ascensiunea burgheziei care, în opoziţie cu monarhia absolutistă feudală, propunea o formă de stat reprezentativă. Din acest punct de vedere, concepţii republicane importante au fost susţinute în perioada revoluţiilor burgheze din Anglia (sec. 17), S.U.A. şi Franţa (sec. 18). Odată cu apariţia pe scena istoriei a orînduirii socialiste, **r.** se accentuează în sensul că noua orînduire este compatibilă doar cu forma de stat republicană. În prezent, **r.** ilustrează fie o poziţie politică marxistă, fie susţinerea formei de stat republicane de către gînditorii burghezi (dealtfel, majoritatea ţărilor capitaliste au astăzi guvernare republicană), fie poziţia celor mai multe grupări politice din ţările în curs de dezvoltare. În România, ideile republicane au fost susţinute de cei mai înaintaţi luptători pentru eliberarea socială şi naţională a poporului. În perioada feudalismului, afirmarea unor idei republicane este legată de mari momente ale luptei revoluţionare a maselor populare şi de ecoul unor idealuri umaniste. Astfel, Gheorghe Doja justifica ridicarea la luptă a ţăranilor prin argumente de ordin laic, raţionale. După cum remarca Engels, Doja a proclamat republica, desfiinţarea nobilimii şi suveranitatea poporului. Valoroase poziţii republicane au fost susţinute de unii din cei mai de seamă gînditori din perioada revoluţiei de la 1848, care, luptînd împotriva asupririi feudale şi pentru eliberarea naţională, preconizau ca noul stat ce urma să fie instaurat după victoria revoluţiei să

Scanned with OKEN Scanner

fie o republică democratică. Republicanismul lui N. Bălcescu, S. Bărnuțiu, C. Bolliac, C.A. Rosetti este, în pofida unor limite istoricește determinate, progresist, deoarece conținutul și forma regimului și statului propus de ei reprezentau un pas înainte în viața social-politică a țării. Importante idei republicane sînt legate de criticile la adresa monarhiei exprimate de o serie de reprezentanți de frunte ai culturii române ca I.L. Caragiale, Al. Vlahuță, Al. Macedonski, G. Panu, N.D. Cocea, ca și de forțele politice avansate, în primul rînd partidul marxist-leninist al proletariatului, care a preluat și dezvoltat tradițiile republicane ale mișcării democratice și socialiste. În ceea ce privește critica monarhiei și manifestarea poziției republicane, în documentele P.C.R. sînt subliniate o serie de teze principiale și anume: subordonarea criticii și luptei împotriva monarhiei acțiunii revoluționare generale pentru eliberarea economică, socială și politică a proletariatului și a tuturor claselor și categoriilor exploatate și asuprite; legătura indisolubilă dintre regimul burghezo-moșieresc și monarhie; rolul monarhiei ca instrument al politicii de fascizare a țării. Abolirea monarhiei și proclamarea republicii în 1947 pun în lumină valoarea și însemnătatea **r.** din gîndirea social-politică din țara noastră, ca oglindire a luptei forțelor politice avansate pentru progresul social. V. și *republică (R.P.)*

Republică (lat. *respublica*, *res* „fapt, lucru“ și *publicus* „obștea, public“), formă de guvernămînt în care puterea supremă se exercită prin organe de stat alese pe timp determinat; țara în care există o astfel de formă de stat. Istoricește, termenul **r.** în sensul de cauză publică, de participare a cetățenilor la rezolvarea treburilor publice, așa cum apare la unii dintre filozofii antici și moderni, este anterior celui de stat. **R.** este o formă posibilă pe care o poate îmbrăca tipul de stat. Clasa dominantă organizează și exercită puterea de stat în diferite forme în funcție de situația istorică concretă, de intensitatea conflictelor de clasă, de raportul intern al forțelor de clasă. În cadrul tipului sclavagist de stat **r.** au fost: *aristocratice*, puterea aparținînd grupurilor privilegiate ale stăpînitorilor de sclavi (Sparta — sec. 8—4 î.e.n., Cartagina și Roma — pînă în sec. 3 î.e.n.) și *democratice* (Atena — sec. 5 î.e.n.) în care toți cetățenii liberi luau parte într-o măsură mai mică sau mai mare la alegerea organelor de stat și la exercitarea activității lor. În societatea feudală, odată cu întărirea puterii economice a breslelor, unele dintre orașele mai mari, în schimbul unor mari sume de bani plătite monarhilor, obțin independență și drept de autonomie, organizîndu-se ca orașe — **r.** (Veneția, Florența, Genua, Pisa în sec. 12—13, Novgorodul în sec. 12—15). Forma tipică de exercitare a dictaturii de clasă de către burghezie este **r.** burgheză, care a marcat un progres istoric față de monarhia absolută, prin proclamarea libertății și egalității formal juridice a tuturor cetățenilor; **r.** burgheză, fie democratică fie dictatorială, asigură dominația de clasă a capitaliștilor. Totuși, **r.** democratică, instaurată ca rezultat al unei mai largi participări politice a cetățenilor la soluționarea problemelor sociale, oferă maselor populare un cadru mai favorabil pentru apărarea drepturilor și intereselor proprii în lupta împotriva burgheziei, pentru respectarea libertăților stipulate în *constituție*. Sub raportul formei de conducere, **r.** burgheze se împart în: **r.** cu *regim parlamentar*, în care șeful statului este ales de parlament, care are, formal, supremația față de *executiv* (de ex. Italia) și **r.** cu *regim prezidențial*, în care șeful statului este ales prin

Scanned with OKEN Scanner

votul cetățenilor, guvernul răspunzînd *de jure* și *de facto* față de el și nu și față de parlament (de ex. S.U.A, Franța). Înfăptuirea victorioasă a revoluției socialiste duce la instaurarea **r.** socialiste, inițial ca formă a dictaturii proletariatului, apoi — odată cu făurirea economiei socialiste unitare, cu lichidarea claselor exploatatoare și apariția unei structuri de clasă socialiste — ca formă de exercitare a unei ample democrații socialiste. O formă deosebită de organizare a puterii de stat revoluționare sînt **r.** democrat-populare, apărute într-o serie de țări din Europa și Asia în urma revoluțiilor democrat-populare desfășurate după al doilea război mondial. În țările socialiste, **r.** este o formă democratică de organizare statală în care poporul, liber de exploatare, este deținătorul suveran al puterii în condițiile existenței proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție. Atribuțiile de șef al statului se exercită în **r.** socialiste fie de organe colegiale ale puterii de stat (Prezidiul Sovietului Suprem în U.R.S.S.), fie de un președinte (R.S. România, R.S. Cehoslovacă, R.S.F. Jugoslavia) alese, în ambele cazuri, de organul suprem al puterii de stat și răzpunzătoare de activitatea lor în fața acestuia. În R.S.R. președintele **r.** este în același timp președinte al Consiliului de Stat. *(N.D.)*

Reputațională *(metodă)*, mod de stabilire a structurii puterii unei comunități, promovat de nord-americanul Floyd Hunter (1952), care procedează prin interogarea unor experți sau lideri politici asupra celor pe care aceștia îi socot a fi principalii deținători ai puterii. Extinzînd ancheta de la un lider citat la altul, metoda **r.** încearcă să determine structura puterii așa cum este percepută sau „reputată", admițîndu-se că e vorba de reputația pe lîngă liderii înșiși și că această reputație ar corespunde imaginii puterii efective. Metoda **r.** ridică numeroase și îndreptățite semne de întrebare (de pildă, cine garantează competența și obiectivitatea experților și a alegerii lor inițiale? ce legătură există între puterea reputată și puterea reală?) care dezvăluie caracterul său subiectiv, și, implicit, limitele sale. *(O.T.)*

Revizionism 1. Încercare de a revizui și modifica o anumită lege, un tratat etc. 2. (În politologie) Tendință și practică de a deforma sensul și scopul unei anumite ideologii și politici. Consecință a influențelor ideologiei burgheze, atitudinea revizionistă față de marxism-leninism înseamnă îndepărtarea de conținutul revoluționar și principiile fundamentale ale ideologiei clasei muncitoare, înlocuirea bazelor politice, filozofice și economice ale acestei ideologii prin teorii oportuniste, reformiste. Sub pretextul opoziției față de dogmatism și al așa-zisei dezvoltări „creatoare" a marxismului, **r.**, care și-a făcut loc uneori în dezvoltarea mișcării muncitorești, în lupta pentru crearea partidelor de tip nou, modifică, prin denaturare, concluziile esențiale, sîmburele învățăturii marxist-leniniste. Dezvoltarea creatoare a acestei învățături, pe baza generalizării fenomenelor nou apărute în procesul social-istoric, constituie o condiție esențială pentru succesul luptei partidelor comuniste și muncitorești, pentru accelerarea progresului social. Partidul nostru consideră că teoria revoluționară marxist-leninistă care pornește de la practică și de la adevărurile universal-valabile și constituie o călăuză vie în acțiune, în lupta pentru transformare revoluționară a societății, nu este și nu poate fi o concepție închisă, încheiată o dată pentru totdeauna; ea nu este o dogmă, nu poate elabora scheme valabile în orice condiții și pentru orice etapă. Cu ajutorul metodei științifice ma-

Scanned with OKEN Scanner

terialist-dialectice și istorice de analiză a evenimentelor, a fenomenelor, partidul comunist elaborează strategia și tactica revoluționară a transformării societății. *(I.M.)*

Revoluție politică, componentă fundamentală a revoluției sociale care realizează trecerea puterii de stat din mîinile clasei perimate din punct de vedere istoric în mîinile clasei progresiste. Locul și rolul **r.p.** depinde de caracterul revoluției sociale. În revoluția burgheză **r.p.** pune de acord puterea politică cu relațiile economice capitaliste apărute în mod spontan în sînul societății vechi și creează cadrul politic adecvat dezvoltării acestora. În cazul revoluției socialiste, **r.p.** reprezintă primul pas hotărîtor, prin care clasa muncitoare, în alianță cu celelalte clase și categorii sociale de oameni ai muncii, cucerește puterea politică, făurește un aparat de stat nou — instrumentul principal al transformării radicale a relațiilor de producție și, pe această bază, al construcției socialiste. Primele teorii ale **r.p.** au apărut în perioada pregătirii și realizării marilor revoluții burgheze pe baza ideilor dreptului natural, suveranității poporului, dominației rațiunii, contractului social, libertății, egalității etc., care s-au concretizat în „Declarația de independență" a revoluției americane (1776) și în „Declarația drepturilor omului și cetățeanului" a revoluției franceze (1789), — ambele recunoscînd și justificînd dreptul poporului la răscoală, respectiv dreptul de rezistență împotriva opresiunii. Concepții de tip *voluntarist* au fost elaborate de Babeuf și Blanqui, iar altele cu caracter mic-burghez de Proudhon, de diferitele variante ale *anarhismului* și *narodnicismului* etc. Orientările conservatoare și reacționare consideră **r.p.**, ca și revoluția socială în general, ca o emoție populară, o izbucnire semibarbară, necontrolată și distructivă sau, chiar, o criză mentală a maselor (Nietzsche, Le Bon etc.). Sociologia și politologia nemarxistă contemporană definește **r.p.**, prin ocolirea și negarea caracterului ei de clasă, ca o mare răsturnare realizată de către un grup social în societatea politică (K. Mannheim, P. Sorokin, C. Brinton etc.). Nu orice schimbare care intervine în cadrul puterii politice reprezintă o **r.p.** Așa-numitele „revoluții de palat" sau „lovituri de stat" se deosebesc de **r.p.** prin faptul că ele nu schimbă natura de clasă a puterii de stat existente, ci înlocuiesc anumite grupuri de persoane aflate la putere cu altele aparținînd aceleași clase. *Contrarevoluția* este opusul revoluției, care realizează o mișcare regresivă în suprastructura politică și, în general, în societate, instaurează și consolidează vremelnic relații politice, economice și sociale perimate. Teoria **r.p.** a fost științific fundamentată de către K. Marx, Fr. Engels și V.I. Lenin și a fost dezvoltată în continuare de către partidele comuniste și muncitorești. În concepția marxistă **r.p.** și revoluția socială alcătuiesc o unitate dialectică: „Orice revoluție desființează vechea societate, și din acest punct de vedere este socială. Orice revoluție răstoarnă vechea putere, și din acest punct de vedere este politică... În genere revoluția — răsturnarea puterii existente și desființarea vechilor relații — este un act politic" (Marx). Literatura marxistă tratează problemele **r.p.** în cadrul teoriei revoluției sociale și, îndeosebi, a celei socialiste, înglobîndu-le într-o problematică comună, coerentă. Lenin a accentuat unitatea organică a **r.p.** cu cea socială elaborînd o teorie unitară despre revoluție în condițiile imperialismului cuprinzînd atît sarcinile politice cît și cele sociale ale acesteia, împreună cu programul concret de înfăptuire a lor în Rusia.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, teoria marxist-leninistă a revoluției scoate în evidență conținutul obiectiv, caracterul legic și rolul istoric al **r.p.**, delimitează tipurile ei istorice (burgheză și socialistă) și forțele sale motrice. Totodată, relevă că în condițiile imperialismului există posibilitatea victoriei **r.p.** socialiste — ca un prim pas al revoluției socialiste — în cîteva țări sau chiar într-o singură țară, și a transformării **r.p.** burghezo-democratice în **r.p.** socialistă (desigur, în cadrul procesului revoluției sociale), elaborează o teorie a *situației revoluționare*, precum și principiile organizatorice, strategice și tactice ale partidului proletar revoluționar. **R.p.** poate fi declanșată în condițiile unei *crize politice* revoluționare, într-o stare de dezechilibru al sistemului social-politic în care mecanismele de reglare și control nu mai pot funcționa normal, și se realizează prin diferite căi, forme, metode: prin insurecția armată și război civil sau pe cale pașnică, prin luptele parlamentare și extraparlamentare etc. Forma de înfăptuire a **r.p.** este stabilită de partidul comunist pe baza cunoașterii condițiilor și particularităților istorice concrete din fiecare țară. V. și *criză politică*, *situație revoluționară*, *strategie*, *tactică*. *(A.H.)*

Revoluționarism, concepție sau atitudine bazată pe teoria și principiile revoluției, în domeniul respectiv (viața socială, știință, artă etc.). În politologie termenul de **r.** desemnează, în cazul strategiei și tacticii unor curente stîngiste și ultrastîngiste din mișcarea muncitorească, o frazeologie pseudo-revoluționară, tendința de demagogie socială. Spiritul autentic revoluționar, caracterizat prin consecvență și fermitate față de idealul făuririi noii orînduiri, constituie o trăsătură a omului de tip nou, luptător pentru victoria deplină a socialismului și comunismului. *(I.M.)*

Rol *(politic)*, comportament, conduită, funcția unei persoane în cadrul unui grup, tipul comportamentului său social în funcție de modelele sociale și culturale ale grupului și ca o modalitate de răspuns la așteptările anturajului social. Împreună cu cel de *status*, termenul de rol a fost introdus în psihologia socială, antropologie și sociologie de R. Linton, folosit apoi de T. Parsons, R. Merton și numeroși alți sociologi, cîștigîndu-și drept de cetățenie în literatura sociologică contemporană (atît în cea nemarxistă cît și în cea marxistă). În psihologia socială, termenul este rezervat, în general, persoanei; în sociologie și politologie însă el poate fi utilizat și referitor la grupuri, organizații, instituții, doctrine etc. În acest sens, prin **r.p.** înțelegem funcția, influența exercitată de o persoană, de un grup social, o organizație, o instituție etc. în sfera vieții politice. De exemplu, expresia de „rol conducător al P.C.R. în societate și în stat" se referă la întreaga activitate desfășurată de P.C.R. în conducerea societății socialiste românești contemporane, la exercitarea menirii sale istorice. În funcție de interesele sociale, de ideile și idealurile promovate, **r.p.** poate fi supus unei judecăți de valoare (rol progresist, reacționar etc.) iar în funcție de importanța socială și influența exercitată poate fi judecat cantitativ-gradual (un **r.p.** mai mare, mai mic, mai mult sau mai puțin important etc.). V. și *status*. *(N.K.)*

Romantism politic, curent eterogen, manifestat mai cu seamă în prima jumătate a sec. 19, care, în țări și stadii diferite, a jucat un rol politic contradictoriu. O formă mai consistentă și unitară sub raportul orientării politice a dobîndit în Germania și Austria. Înrudit, ca atitudine socială și politică, și influențat de gîndirea *contrarevo-*

Scanned with OKEN Scanner

luționară, **r.p.** german s-a manifestat ca o reacțiune a intelectualității față de principiile promovate de revoluția franceză, pe care cuceririle napoleoniene au încercat să le extindă pe continent. Printre principalele trăsături care îl definesc, putem nota următoarele: **r.p.** are ca punct de plecare în reflexia sa filozofico-politică nu individul, ci colectivitatea socială și politică, socotită altceva decît suma indivizilor ce o constituie; statul apare ca un organism viu, generat de legi proprii, independente de voința legislatorului, care îmbrățișează toate activitățile individului, fiind „punctul de întîlnire al tuturor nevoilor sale fizice și morale" (Adam Müller). De aceea, este absurd a voi să-i dai o constituție, a face din el un element de contract sau de a-i supune activitatea unor limite artificiale (Școala istorică a dreptului). În opoziție cu ideea de progres, **r.p.** promovează un sens al istoriei care situează „vîrsta de aur" a omenirii în trecut. Evul mediu, cu ierarhia și supunerea caracteristice, cu legăturile feudale și loialitatea față de monarh, apare ca ideal; de aci tendința de restaurare a Sfîntului Imperiu, pentru a discredita opera spirituală a *Reformei* și pentru a replasa conștiințele sub dependența bisericii catolice. Respingînd doctrina independenței sociale și economice a indivizilor, **r.p.** se opune jocului liber al tranzacțiilor schimburilor, principiilor liberalismului pe care se sprijinea dezvoltarea capitalismului modern, fie proclamînd inamovibilitatea proprietății funciare și superioritatea legăturilor corporative, a „stărilor" și ordinelor feudale, fie chiar conferind statului conducerea autoritară a vieții economice. Exponenții **r.p.** au formulat o teorie o originii inconștiente a națiunii, întemeiate pe o serie de factori iraționali, cerînd un guvern care să respecte ansamblul forțelor vii ale „sufletului popular". În același timp, prin străduința de a ridica împotriva Franței revoluționare și napoleoniene națiunile amenințate în independența lor și prin încercarea de a opune universalismului napoleonian o doctrină a naționalității, care crește datorită acțiunii inconștiente a unor forțe imanente, **r.p.** a contribuit la dezvoltarea mișcării naționale germane, fiind însă tot atît de adevărat că preconizarea unei organizări a Europei calchiate pe Sfîntul Imperiu roman de origine germanică a furnizat naționalismului german de mai tîrziu și pangermanismului unul din „suporturile istorice" care, alături de rasism, au justificat tendințele la dominația Europei și, apoi, a lumii. Dacă unii dintre sociologii și politologii din secolul nostru au încercat să reabiliteze „știința romantică a statului" (Othmar Spann, Carl Schmitt) de pe poziții vădit reacționare, răstălmăcindu-i esența și sensul istoric, generația imediat următoare a sesizat caracterul reacționar al concepțiilor **r.p.** Astfel, de pildă, Arnold Ruge îl definea prin războiul declarat *Iluminismului* și Revoluției, prin respingerea principiului umanismului, iar Heinrich Heine vedea în școala romantică „sprijinul cel mai solid al despotismului". Pentru că, în realitate, chiar dacă unii din reprezentanții săi aparțineau burgheziei modeste, complexate, fără legături cu lumea comerțului și industriei, acceptînd sprijinul lumii aristocratice și al monarhiei austriece, ei au devenit, prin ideile lor, purtătorii de cuvînt ai aristocrației europene. Opera lor, cum remarca și J. Droz, este expresia ranchiunelor și terorilor unei societăți care refuză să moară și care caută cu desperare în amintirea unui trecut glorios ceea ce ar autoriza supraviețuirea cutumelor și privilegiilor sale. V. și *conservatorism*. *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

S

Scalare, procedeu tehnic apărut în sociologie și psihologia socială pentru măsurarea intensității opiniilor, atitudinilor, cunoștințelor, utilizat și în politologie pentru măsurarea *variabilelor* care nu pot fi exprimate prin numere naturale. Scalele sînt instrumente standardizate (etaloane) cu ajutorul cărora se redă poziția relativă a unei unități pe un continuum, pe cît posibil, într-o formă numerică. Cu ajutorul lor se măsoară fenomenele sociale, atribuind valori numerice unor proprietăți, însușiri ale acestora, care prin ele însele nu sînt direct măsurabile. Corespondența dintre caracteristicile fenomenului ce se măsoară se stabilește în mod convențional. Tehnicile de **s.** în studiul fenomenelor sociale s-au extins începînd din deceniul al patrulea al secolului nostru în strînsă legătură cu introducerea procedeelor matematice, de calcul cantitativ, în scopul sporirii preciziei cercetărilor. Introducerea lor este legată de numele lui L.L. Thurstone a cărui lucrare („Analiza psihofizică" 1927) cuprinde studiul atitudinilor prin măsurători cantitative și procedee de scalare (procedeul comparării perechilor, scala cu intervale aparent egale). Scalele au fost perfecționate ulterior de alți autori, care au elaborat tipuri noi (E.S. Bogardus — scala distanței sociale; R. Lickert — scala de intensități calitative; L. Guttman — analiza de scalogramă; P. Lazarsfeld — analiza structurilor latente etc.).

(P.C.)

Schimbare politică, termen utilizat în politologia nemarxistă, avînd un sens vag, ambiguu, identificînd, în ultimă instanță, orice proces politic ce are loc în timp și spațiu. Consecință și manifestare tipică a relativismului istoric, termenul de **s.p.** tinde să se substituie celui de *dezvoltare politică* și, mai ales, celui de *progres* în domeniul politic, eliminînd sensul de proces orientat ascendent al acestuia și excluzînd posibilitatea descifrării unor criterii obiective de identificare și măsurare a progresului. De aceea, politologia occidentală, depășind parțial un stadiu caracterizat prin predominanța unei analize statice, se orientează, mai ales pe baza cercetărilor comparative din ultimele decenii, spre analiza **s.p.**, încercînd chiar formularea unor teorii asupra acesteia. Este o tentativă de a împlini dezideratul cercetării dinamicii politice, care, deși prezintă unele avantaje empirice (cuprinzînd mai multe variabile și luînd în considerare relații mai extinse între aceste variabile), eludînd problema sensului istoric al **s.p.** și al semnificației lor în cadrul dezvoltării sociale, ajunge la a pune pe același plan **s.p.** de natură și amploare diferită (de ex. Gabriel Almond identifică, sub aceeași

Scanned with OKEN Scanner

denumire, fenomene diferite ca reforma electorală britanică din 1832 și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917). V. și *dezvoltare politică*, *progres*. *(O.T.)*

Sclavagism, formațiune social-economică întemeiată pe *sclavaj*, constituită în urma descompunerii societății primitive, ca prima formă a societății bazată pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, împărțită în clase sociale antagoniste și având organizare statală. După cum arăta Engels, societatea a intrat în era civilizației depășind „barbaria" prin mijloace barbare. Reprezentînd un pas înainte în raport cu societatea primitivă, **s.** se caracterizează printr-un sistem al dependenței personale complete a sclavilor față de stăpînii lor. Numai oamenii liberi au drepturi politice și juridice. Societatea sclavagistă a elaborat — cu deosebire în înfățișările sale cele mai dezvoltate, cristalizate, clasice, în Grecia și Roma antică — prototipurile structurilor politice și juridice ale societăților bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și pe exploatarea omului de către om. Dreptul roman a devenit modelul tuturor sistemelor de drept întemeiate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție; regimurile politice ale democrației și aristocrației sclavagiste, ale republicii și monarhiei au realizat modele principale ale instituțiilor politice specifice formațiunilor antagoniste. V. și *sclavaj*. *(A.R.)*

Sclavaj, forma completă a dependenței personale a unui individ față de alt individ, prima și cea mai brutală formă a exploatării și asupririi omului de către om. **S.** a constituit forma dominantă a relațiilor de proprietate și a ansamblului relațiilor sociale în *sclavagism*, însă nu a dispărut odată cu această orînduire. S-a menținut — cu rol subordonat — în unele țări ale Orientului, de-a lungul întregii perioade precapitaliste, chiar pînă în zilele noastre. A jucat un rol important în istoria modernă a celor două Americi, unde a fost transplantată o considerabilă populație de proveniență africană și unde a fost desființat abia în a doua jumătate a secolului trecut, lăsînd în urmă grave probleme sociale și politice, nerezolvate complet nici în zilele noastre. *V.* și *sclavagism*. *(A.R.)*

Secularizare politică, termen introdus de G. Almond pentru a desemna procesul prin care oamenii devin din ce în ce mai raționali, analitici și empirici în acțiunea lor politică, proces care reprezintă o notă definitorie a *modernizării* culturii politice și, implicit, un stadiu superior al dezvoltării sistemelor politice. Ceea ce ar caracteriza **s.p.** este faptul că discuția politică se poartă asupra faptelor, că există la îndemîna cetățenilor o bogată informație care este discutată și, pe baza evaluării ei, se practică alegerea rațională între mai multe moduri de acțiune posibile. Integrat în concepția sa despre modernizare și dezvoltare politică, conceptul de **s.p.** joacă un rol apologetic, considerîndu-se că sistemul politic al S.U.A. a atins acest pretins stadiu de dezvoltare. *(O.T.)*

Securitate (fr. *securité* din lat. lit. *securitas*, *-atis* „pace, calm,

Scanned with OKEN Scanner

lipsă de primejdii"), situație în care o persoană (sau un stat), în urma unor măsuri specifice adoptate individual sau în înțelegere cu alte persoane (sau state), capătă certitudinea că existența, integritatea și interesele sale fundamentale nu sînt primejduite. **S.** *internă*, complex de reglementări legale și măsuri practice adoptate de un stat, exprimînd interesele clasei dominante, deținătoare a puterii, în vederea protejării ordinii constituționale, reprimării actelor care contravin prevederilor legale, prevenirii și neutralizării încercărilor de imixtiune din afară în afacerile interne sau externe ale statului respectiv; instituția și aparatul destinate să îndeplinească aceste funcții. **S.** *internațională*, stare a relațiilor dintre state care presupune eliminarea războiului ca mijloc de reglementare a disputelor și organizarea, prin acordul lor de voință, a colaborării pașnice dintre ele. Menținerea păcii și **s.** internaționale constituie obiectivul central al O.N.U., conform Cartei (Art. 1 și urm.). În perioada dintre cele două războaie mondiale se avansează conceptul de **s.** *colectivă* care consideră un atac armat sau alt act de agresiune împotriva unuia dintre statele participante, ca un atac împotriva tuturor și implică angajamentul lor de a întreprinde acțiuni comune pentru a riposta agresiunii și de a colabora pentru restabilirea și menținerea păcii. Progresele obținute pe calea normalizării și dezvoltării multiforme a relațiilor dintre state în Europa, în contextul mutațiilor de esență petrecute în raportul de forțe pe plan mondial, au creat condițiile pentru o abordare calitativ nouă a colaborării politice interstatale la nivel continental în vederea menținerii și consolidării păcii în cadrul unui sistem de **s.** și colaborare. În concepția României, înfăptuirea acestui obiectiv reclamă asumarea de către toate statele a unui ansamblu de angajamente liber consimțite, clare și precise, însoțite de măsuri concrete care să excludă folosirea forței sau amenințării cu forța din relațiile interstatale. Un asemenea sistem trebuie să ofere tuturor statelor garanții depline că se află la adăpost de orice pericol de agresiune, presiuni sau amestec în treburile sale interne sau externe și să asigure condițiile necesare pentru ca toate națiunile să se dezvolte liber, în conformitate cu propria voință și să colaboreze între ele pe temeiul principiilor fundamentale ale dreptului și relațiilor internaționale. Un pas important în direcția materializării acestui concept l-a constituit convocarea, la 3 iulie 1973 a Conferinței pentru securitate și colaborare în Europa, cu participarea, pe baze egale, a 35 de state. Reflectînd noile realități sociale și politice de pe continentul european, documentele elaborate în cadrul Conferinței cuprind enumerarea detaliată a principiilor fundamentale ale relațiilor dintre state; stabilirea măsurilor menite să facă efectivă nerecurgerea la forță; angajamentul de a completa destinderea politică prin cea militară și de a realiza în acest sens măsuri de întărire a stabilității și încrederii; extinderea și diversificarea colaborării în domeniile economic, tehnico-științific, cultural, turistic, al schimburilor umane, informațiilor etc.; crearea unui organism cu caracter permanent care să asi-

Scanned with OKEN Scanner

gure menținerea contactelor politice între statele participante și organizarea de noi reuniuni. Elementele pozitive din viața politică europeană, confirmate în cadrul lucrărilor acestei Conferințe sînt menite să se înscrie într-un proces de ansamblu care să ducă prin pași succesivi la înnoirea caracterului și conținutului relațiilor dintre state și la depășirea actualei divizări a continentului în blocuri militare opuse, contribuind totodată la instaurarea unui climat de pace și colaborare în lumea întreagă. România socialistă a avut un rol activ și constructiv în toate fazele pregătirii și redactării documentelor Conferinței, în care se regăsesc multe din tezele elaborate și promovate de președintele Nicolae Ceaușescu. „Încheind o etapă importantă a activității țărilor europene pentru făurirea unor relații noi pe continent — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu—,semnarea documentelor de la Helsinki a marcat începutul unei etape noi, pe care o putem caracteriza drept hotărîtoare pentru înfăptuirea securității și păcii în Europa. Esențial este acum să fie concentrate toate eforturile pentru traducerea în viață, prin acțiuni concrete, a principiilor înscrise în documentele semnate, a tuturor angajamentelor asumate de către statele participante la conferință". *(S.C.)*

Segregație, formă a discriminării între indivizi după criteriul rasial, etnic. **S.** rasială este politica de discriminare promovată de unele guverne prin care separă persoanele după rasă, origine etc. După cum se precizează în „Convenția pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială" (1965), prin *discriminare rasială* se înțelege „orice deosebire, excludere, restricție sau preferință întemeiată pe rasă, culoare, ascendență sau origine națională sau etnică, care are drept scop sau efect de a distruge sau de a compromite recunoașterea, folosirea sau exercitarea în condiții de egalitate, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în domeniile politic, economic, social și cultural sau în orice alt domeniu al vieții publice". În accepțiunea acestei reglementări internaționale, **s.** rasială apare strîns legată de felul în care se realizează exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate ființele umane. Politica de segregație rasială a fost și este promovată de cercurile reacționare din S.U.A. față de negri și indieni; ca ripostă la ea au apărut mișcările pentru drepturi egale ale negrilor, precum și ale indienilor din această țară. Practicile rasiste, prin gravitatea și caracterul lor, constituie o amenințare la adresa păcii internaționale și de aceea ele nu constituie doar probleme „interne" ale unor state, ci o problemă internațională care interesează întreaga comunitate mondială. O.N.U., în întreaga sa activitate, s-a ocupat și se ocupă în mod permanent de eliminarea **s.** rasiale. Prima sesiune a Adunării Generale O.N.U. din 1946 a luat în discuție politica de *apartheid* (de **s.** și discriminare rasială) din Republica Africa de Sud, adoptînd documente care incriminează această politică. De asemenea, organizația acționează și prin instituțiile sale specializate împotriva discriminării rasiale. Conferința internațională a unor eminenți experți, organizată

Scanned with OKEN Scanner

în 1967 sub auspiciile UNESCO, a ajuns la concluzia că doctrinele rasiste sînt lipsite de orice fundament ştiinţific, iar rasismul împiedică dezvoltarea victimelor sale, perverteşte pe cei care-l pun în practică, dezbină naţiunile, agravează încordarea internaţională şi ameninţă pacea mondială. Ziua de *21 martie* a fost proclamată de către O.N.U. ca „Ziua internaţională pentru eliminarea discriminării rasiale", în amintirea masacrului din 1960 de la Shaperville (Africa de Sud). În 1973 Adunarea Generală a O.N.U. a inaugurat „Deceniul luptei împotriva rasismului şi discriminării rasiale". Constituţia R.S. România în articolul 17 prevede principiul că toţi cetăţenii, fără deosebire de naţionalitate, rasă, sex sau religie sînt egali în drepturi în domeniile vieţii economice, politice, juridice, sociale şi culturale. Totodată, ea mai prevede că „Orice manifestare avînd ca scop stabilirea unor asemenea îngrădiri (în ce priveşte exercitarea acestor drepturi), propaganda naţionalist-şovină, aţîţarea urii de rasă sau naţională sînt pedepsite de lege". Aceste prevederi constituţionale reflectă realitatea vieţii social-politice din ţara noastră, realitate creată ca urmare a construirii socialismului sub conducerea Partidului Comunist Român. V. şi *apartheid*, *rasism*. *(M.N.)*

Semantică *(analiză)*, mod de abordare constituit în ştiinţa politică sub influenţa semanticii logice (în S.U.A.) sau a filozofiei analitice (în Anglia), dar şi ca urmare a răspîndirii în sociologie a **s.** cantitative şi a *analizei de conţinut*, care constă în analiza logică sau **s.** (de semnificaţie) a limbajului politic; analiza **s.** e denumită uneori analiză conceptuală sau terminologică. Prima lucrare de anvergură aparţine profesorului american Harold Lasswell şi colaboratorilor săi („Language of Politics", 1949). Chiar şi UNESCO a stimulat asemenea analize, lansînd, în 1947, planul unei cercetări privind conceptele fundamentale de libertate, democraţie, lege (drept) şi egalitate, precum şi influenţa controverselor ideologice curente asupra reprezentărilor despre asemenea concepte şi conflictele reale sau aparente care rezultă din acestea (prima lucrare din acest proiect a apărut în 1951, „Democracy in a world of tensions", editată de Richard McKeon şi Stein Rokkan). Lucrările ulterioare au frecventat atît analiza istorică (un termen privit în geneza şi evoluţia sa istorică) cît şi cea sistematică (degajarea sensurilor reale atribuite unui termen în diferite sisteme teoretice şi/sau ideologice), reprezentînd de fapt cele două tipuri posibile şi necesare ale **a.s.** Cercetările s-au extins atît în direcţia analizei limbajului agenţilor vieţii politice, cît şi în aceea a examenului conceptelor şi categoriilor cu care s-a operat în istoria doctrinelor politice şi se operează în ştiinţa politică contemporană. Întemeiate pe procedee ştiinţifice, verificabile, ele pot fi utile, întrucît cercetarea limbajului agenţilor acţiunii politice (şi nu numai al conducătorilor politici), a reprezentărilor politice ale maselor, claselor, grupurilor sociale, a limbajului propagandei politice şi al diferitelor ideologii, precum şi analiza, sub acelaşi aspect, a diferitelor lozinci, manifeste, programe, platforme şi altor documente politice prezintă un

Scanned with OKEN Scanner

interes nemijlocit pentru știința și practica politică. În consecință, *analiza* **s.** reprezintă un mod de abordare necesar pentru știința politică, aportul său putînd aduce clarificări la nivelul conceptual al disciplinei; ea constituie însă un mod de abordare complementar și nu fundamental. V. și *pragmatica*. *(O.T.)*

Simbol (gr. *sumbolon*, deriv. din *suballein* „a apropia") (în politică), obiect material, imagine, idee menite să trezească în indivizii grupului care le adoptă anumite sentimente politice, evocarea unei realități, convingeri, apartenențe etc. Originar, **s.** reprezenta părțile unui obiect rupt în două, păstrate în decurs de generații de către familii împrietenite, bucăți pe care reunindu-le, descendenții se puteau recunoaște între ei. Rolul **s.** de a facilita recunoașterea între membrii aceluiași grup poate fi urmărit și în istoria religiilor. **S.** a jucat un rol important și în viața politică, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre. Drapelele, emblemele etc. sînt **s.** politice cele mai frecvente (culoarea roșie a drapelului partidului, secera și ciocanul, stema Republicii etc.). Poate deveni **s.**, practic, orice semn sau obiect, cu condiția să trezească aceleași sentimente la indivizii grupului. **S.** presupune în mod obligatoriu: a) un vehicol al **s.** (care poate fi obiect material — drapelul, o imagine — emblemă, o idee — tovarăș etc.); b) un sens în același fel interpretat și receptat de indivizii grupului. Termenul de **s.** este adesea folosit în sens sinonim cu cel de semn, înțelegîndu-se prin **s.** ceva care în virtutea unei convenții sau unui consens desemnează un lucru, o operație (de ex. **s.** matematice). De fapt **s.** reprezintă o subdivizie a semnelor, avînd drept trăsătură caracteristică o încărcătură evocativă-emoțională. În definiția lui H.D. Lasswell și A. Kaplan („Power and Society"), de pildă, **s.** politice sînt **s.** care funcționează în măsură semnificativă în practicile de putere. **S.** politice joacă un rol important în asigurarea coeziunii comunităților, instituțiilor și organizațiilor politice. Cu cît organizația politică tinde la o mai mare coeziune, cu atît rolul **s.** politice devine mai preponderent (de ex. în armată). **S.** politice trebuie judecate și apreciate nu în și prin sine ci prin semnificația lor, prin ceea ce simbolizează și prin funcția pe care o realizează, raportat la sensul istoriei. Drapelul nostru este același tricolor de odinioară, dar și în trecut pentru forțele progresiste, precum în prezent pentru societatea socialistă românească, el simbolizează cu totul altceva decît simboliza pentru forțele politice reacționare din trecut (dealtfel tocmai pentru a sublinia acest altceva, la **s.** drapel s-a adăugat **s.** stemă al R.S.România). Studiul **s.** politice este o parte necesară a științei și sociologiei politice, precum și a pragmaticii politice. *(N.K.)*

Simulare, tehnică utilizată în cercetarea științifică, bazată pe crearea artificială a unei situații (uneori pornind de la situații reale). Aceasta se referă la elemente cheie ale situației iar interacțiunile lor sînt investigate prin raportarea elementelor respective la situația creată pe baza unui proiect elaborat în prealabil. În general **s.** nu este un simplu joc în care se urmărește evoluția unor situații

Scanned with OKEN Scanner

ci o cale de determinare a efectelor reciproce ale schimbării variabilelor modelului creat și, implicit, de testare a unui model teoretic. Prin calcul se ajunge la determinări cantitative care permit compararea unor situații alternative și alegerea aceleia care răspunde cel mai bine unor condiții și obiective date. **S.** se realizează în etapa actuală cu ajutorul computerului datorită rapidității cu care se pot realiza numeroasele calcule programate. **S.** a fost mai frecvent utilizată în probleme de strategie politică și militară, teoria deciziei și dinamica grupurilor. V. și *model*, *previziune*. *(P.G.)*

Sionism (de la *Sion*, munte lîngă orașul Ierusalim), mișcare și doctrină politică cu caracter naționalist, constituită la sfîrșitul secolului al XIX-lea în rîndurile burgheziei evreiești din Austro-Ungaria, Rusia și Germania și extinsă apoi și în alte țări din Europa și America. Concepțiile **s.** au fost sintetizate de publicistul Th. Herzl, în lucrarea sa „Statul evreiesc", vizînd să dea o soluție naționalistă problemelor create de teoria și practica antisemitismului din epocă și o justificare revendicării creării unui stat național evreiesc în Palestina. Sub influența propagandei sioniste a început, mai ales după primul război mondial, emigrarea evreilor în Palestina, care s-a extins și ca reacție a unei părți a populației evreiești față de persecuțiile rasiale barbare dezlănțuite de *fascism* în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial. În 1948 — pe baza hotărîrii O.N.U. care prevedea crearea pe teritoriul Palestinei a unui stat evreu și a unui stat arab — s-a constituit statul Israel. Din acel moment **s.** se manifestă prin sprijinul oferit Israelului de diversele comunități evreiești din lume și prin apelul permanent al statului evreiesc la imigrare masivă. Prin cultivarea și stimularea sentimentelor și atitudinilor naționaliste, prin propagarea ideii unei „națiuni evreiești unice" ca singura cale de rezolvare a problemei evreiești și a colaborării de clasă în cadrul acestei națiuni, **s.** tinde să abată masele muncitoare evreiești de la lupta de clasă, opunîndu-le maselor muncitorești de altă naționalitate cu care conviețuiesc în diferite țări. Prin victoria revoluției și construcției socialismului în România, problema națională a fost rezolvată, fiind statornicită și garantată egalitatea deplină în drepturi a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate. Partidul și statul nostru combat orice formă de naționalism, iar Constituția R.S. România prevede pedepsirea oricăror acte și manifestări cu caracter șovin și rasist. V. și *naționalism*, *rasism*, *șovinism*. *(O.T.)*

Sistem de partid, sistemul organizațiilor politice care se înfruntă în lupta pentru constituirea elitei guvernante. **S. de p.** este rezultatul unor factori social-economici, istorico-culturali precum și al sistemului electoral (M. Duverger), și se caracterizează prin numărul partidelor ce se manifestă pe arena politică, vorbindu-se despre sistem unipartid (de ex. în România), bipartid (de ex. în S.U.A.) sau multipartid (de ex. în Franța). Această caracterizare lasă în umbră factorul determinant: orînduirea socială și politică fără de care **s. de p.** nu poate fi apreciat în mod corespunzător. Orînduirea capitalistă menține situația privilegiată a partidelor burgheze în viața politică; orînduirea socialistă determină rolul conducător al partidului marxist-leninist în viața socială și în stat. **S. de p.** joacă un rol important în viața politică a societății moderne, lucru ce a permis unor politologi să-l identifice chiar cu *regimul politic*. Acesta din urmă avînd o sferă mai largă, identifi-

carea nu este întemeiată, dar cert este că **s. de p.** îndeplinește o funcție deosebit de importantă în mecanismul dominației și guvernării. În țările capitaliste, **s. de p.** în ansamblul său are rolul de a contribui la integrarea diferitelor grupuri în sistemul politic al societății, servind interesele clasei (claselor) aflate la putere, excepție făcînd partidele comuniste și muncitorești, pentru menținerea orînduirii economice și politice respective, deosebirile de interese între ele fiind relative. Prin aceasta se explică rolul de integrare politică al **s. de p.** care asigură aplanarea conflictelor între diferitele grupuri ale deținătorilor puterii. El are un rol de „feed-back", informînd elita de guvernămînt despre procesele, deplasările de forțe politice etc. din cadrul sistemului politic, permițînd totodată promovarea unor măsuri în vederea asigurării stabilității sistemului. Clasa dominantă acționează asupra elitei de guvernămînt și își impune voința în primul rînd prin **s. de p.** Vîrfurile monopoliste ale burgheziei neavînd un partid politic propriu, lucru evidențiat și de Gramsci, grație puterii lor economice și politice, folosesc oricare partid burghez, acordînd sprijinul lor cînd unuia, cînd altuia, conform intereselor de moment. Istoria dezvăluie că atunci cînd aceste vîrfuri nu pot, din diferite motive, să se folosească de **s. de p.** pentru promovarea, pe tărîm politic, a intereselor lor, recurg la dictatura fascistă, lichidînd toate celelalte grupări politice. În țările socialiste, **s. de p.** este rezultatul dezvoltării social-politice a fiecărei țări. În România socialistă întreaga dezvoltare istorică și politică a dus cu necesitate la actualul **s. de p.** Lichidarea claselor exploatatoare și a partidelor lor politice, crearea unității mișcării muncitorești, coincidența intereselor fundamentale ale tuturor claselor și categoriilor de oameni ai muncii determină existența unui singur partid, a *Partidului Comunist Român*, care îndeplinește rolul de forță politică conducătoare a societății noastre socialiste. V. și *guvernămînt*, *partid politic*, *regim politic*. *(N.K.)*

Sistem informațional, ansamblu de legături, canale, fluxuri și mijloace materiale existente într-un sistem, cu ajutorul cărora se procedează la operația de culegere, transmitere și prelucrare precum și la stocarea, analiza și valorificarea informațiilor necesare conducerii acestui sistem. **S.i.** constituie instrumentul de bază al întregii activități de conducere, el fiind acela care asigură informațiile necesare, considerate ca materie primă la elaborarea deciziilor. O mare importanță în construirea **s.i.** o are ordonarea adecvată a rețelelor comunicaționale în cadrul sistemului condus, în așa fel încît să cuprindă tot cîmpul de acțiune existent precum și punctele unde se stochează, prelucrează și analizează informațiile pentru decizie. De aceea în proiectarea **s.i.** este necesar să se țină seama de modul de distribuție al nucleelor decizionale proprii sistemului global iar fluxurile acestui **s.i.** proiectat să calchieze scara relațiilor ierarhice ale acestuia precum și structura sa de organizare, astfel încît procesul de vehiculare a informațiilor să integreze într-un tot organic toate zonele specifice atît ale acțiunii propriu-zise cît și ale deciziei. Pentru aceasta, proiectarea **s.i.** necesită o analiză anterioară extrem de amănunțită din punct de vedere funcțional și structural a însuși ansamblului social condus, pentru a stabili care sînt acele niveluri de conducere ce prezintă necesități informaționale, care este genul de informație pe care îl cere fiecare, cînd are nevoie de acele informații și de unde să le primeas-

Scanned with OKEN Scanner

că. Printr-un **s.i.** se vehiculează: a) informații de cunoaștere, formînd un flux cu sens ascendent, prin care se colectează de la nivelele operaționale datele primare necesare diferitelor nivele decizionale; b) informații de comandă ce constituie un flux cu sens descendent prin care se transmit cîmpului acțional diversele hotărîri, decizii, dispoziții emanate de la centrele de decizie; c) informații de control care asigură atît setul de date cu privire la modalitatea în care se traduc în practică dispozițiile și hotărîrile transmise anterior cît și semnalele pentru declanșarea eventualelor corecții necesare menținerii sistemului condus pe traiectoria inițială. Bazat pe principiile de acțiune și retroacțiune fundamentate de cibernetică, **s.i.** constituie o caracteristică structurală esențială a conducerii tuturor sistemelor economice, sociale și politice moderne în care prelucrarea automată a datelor cu ajutorul computerilor capătă un rol primordial. Acesta este poate și motivul pentru care în informatică se confundă uneori, în mod nejustificat, **s.i.** cu sistemul global al conducerii de ansamblu. V. și *informație.* *(H.E.)*

Sistem internațional, concept central în teoria relațiilor internaționale potrivit căruia lumea contemporană nu reprezintă un amalgam de state ale căror relații sînt determinate de factori întîmplători, ci funcționează ca un sistem, guvernat de legi obiective și principii de comportare. Într-adevăr, numai conceperea ansamblului de relații politice, economice, militare, juridice, ideologice și culturale dintre state ca un sistem coerent, complex și dinamic poate reflecta lumea contemporană, în care statele sînt prinse într-un angrenaj global care le face interdependente sub toate raporturile. Spre deosebire de sistemul politic intern, în care forța legitimă exercitată virtualmente de către stat tinde să păstreze ordinea și să promoveze integrarea socială, **s.i.** nu dispune de un asemenea centru de autoritate cu forță regulatoare, fiind de aceea fragmentat și neorganizat. În timp ce sistemul politic intern, grefat pe o comunitate umană istoricește constituită, este bazat pe autoreglare, în **s.i.** tendința obiectivă spre autoreglare proprie oricărui sistem este adesea întreruptă de deciziile negative unilaterale ale unor state. Unitățile de bază sau subsistemele **s.i.** sînt statele naționale (sau multinaționale); de aceea legitățile și principiile de comportare ale **s.i.** se formează ca produs final al forțelor care acționează în și între aceste unități, potrivit structurii, nivelului de dezvoltare și raportului de forțe existent. Istoricește, **s.i.** actual s-a constituit în perioada formării națiunilor moderne și a expansiunii capitalismului, purtînd pecetea acestei simbioze istorice. Prin triumful socialismului în 14 state din diferite continente, raportul de forțe în sînul **s.i.** s-a modificat în mod sensibil, dar structura lui bazată pe existența statelor a rămas în picioare. **S.i.** contemporan este compus din state industriale dezvoltate și state subdezvoltate sau în curs de dezvoltare, din state bogate și state sărace etc. De aici și imperativul instaurării unei *noi ordini economice și politice internaționale* și al democratizării relațiilor internaționale, fundamentate consecvent în documentele Partidului Comunist Român. Modelarea **s.i.** constituie o importantă direcție de cercetare și analiză științifică; ea cere o teorie generală a relațiilor internaționale și cunoașterea forțelor motrice care pun în mișcare și asigură funcționarea **s.i.** Diferențele sensibile care se mențin în această privință fac ca diferitele modele

Scanned with OKEN Scanner

de **s.i.** promovate pînă acum să reflecte tendinţele teoretice şi modurile de abordare existente în acest domeniu. Astfel, de pildă, profesorul american Morton A. Kaplan, pornind de la conceptul de putere, ca principiu organizator al **s.i.**, a imaginat şase modele (echilibrul de forţe, bipolar destins, bipolar restrîns, universal, ierarhic şi veto) construite potrivit caracterului relaţiilor internaţionale, determinat în fiecare caz în parte de numărul şi puterea membrilor sistemului; concluzia lui Kaplan este că un **s.i.** cu mai mulţi poli este mai stabil, în timp ce alţi autori consideră că modelul bipolar ar fi cel mai stabil. Critica acestor modele subliniază, pe drept, că relaţiile internaţionale în complexitatea lor nu pot fi explicate printr-un concept unic, ca puterea, şi că din această cauză asemenea modele nu pot fi folosite pentru analiza lumii reale. Recent, în legătură cu cursul spre un sistem de securitate şi cooperare în Europa, au fost construite numeroase modele de sistem european, al căror viciu fundamental este că constituie expresia unor dorinţe politice subiective sau ale unor interese naţionale în loc să fie rezultatul unei cercetări ştiinţifice multilaterale. V. şi *putere internaţională*, *sistem politic*. *(S.B.)*

Sistem politic, concept utilizat în ştiinţa politică contemporană pentru a analiza viaţa politică ca un ansamblu, ale cărui componente sînt legate între ele prin interacţiuni identificabile, formînd un singur tot. Nu există încă o definiţie unanim acceptată a **s.p.**, după cum nu există o asemenea definiţie nici pentru conceptul general de sistem. Aceasta pentru că, pe de o parte, fiecare disciplină colorează puternic cu propria problematică şi metodologie încercările de generalizare, iar pe de altă parte, în cadrul fiecărei discipline, inclusiv în ştiinţa politică, conţinutul noţiunii de sistem şi chiar de demers sistemic diferă în funcţie de concepţia de la care se porneşte. Caracteristică pentru abordarea sistemică este prioritatea întregului asupra părţilor, luîndu-l ca punct de plecare al oricărei investigaţii. Sub acest raport, concepţia materialist-dialectică a fost din primul moment sistemică, Marx şi Engels urmărind, prin categoria de formaţiune socială, comportarea societăţii în ansamblu, pornind de la structurile şi mecanismele ei hotărîtoare. Introducerea conceptului de **s.p.** în politologie s-a făcut, după al doilea război mondial, sub influenţa dezvoltării unor discipline noi (cu deosebire cibernetica şi teoria generală a sistemelor), dar şi din nevoia renunţării la o abordare atomistă sau fragmentară a vieţii politice, sub presiunea complicării şi diversificării reale a proceselor politice şi a necesităţii prelucrării relevante a datelor variate obţinute prin politica comparată. Cel care a relevat necesitatea studierii **s.p.** a fost David Easton (în lucrarea „Sistemul politic", 1953, şi în dezvoltările realizate în lucrările ulterioare „Un cadru pentru analiza politică" şi „O analiză sistemică a vieţii politice", din 1965); nedesprinzîndu-se încă de *behavioralism* şi suportînd o anumită influenţă din partea *funcţionalismului*, D. Easton înţelege prin **s.p.:** a) fie un sistem real de comportament (politic) care poate fi observat empiric; b) fie un ansamblu de roluri politice; c) fie un ansamblu de simboluri prin care identificăm, descriem, explicăm **s.p.** Cum observa O.R. Young („Sisteme ale ştiinţei politice", 1968), în analiza **s.p.** pot fi avute în vedere: a) componente naturale (corelate prin însăşi existenţa lor) şi b) „construite" (considerînd sistem orice conglomerat supus cercetării dar ob-

Scanned with OKEN Scanner

servat numai în latura ce formează criteriul de specificare a sistemului). Easton, consideră Young, studiază mai ales sistemele „construite" din variabile selectate, iar criteriul de selecţie este pentru el „alocarea autoritară a valorilor la nivelul întregii societăţi". Într-o perspectivă funcţionalistă, care integrează elemente din concepţia lui Max Weber şi T. Parsons, este întreprinsă analiza şi definirea **s.p.** de către Gabriel Almond (mai ales în studiul introductiv la lucrarea „Politica regiunilor în curs de dezvoltare", 1960, editată împreună cu J.S. Coleman): „acel sistem de interacţiuni, ce poate fi găsit în toate societăţile independente, care îndeplinesc funcţiile de integrare şi adaptare (atît pe plan intern cît şi în raport cu alte societăţi) prin mijloacele utilizării sau ameninţării cu utilizarea constrîngerii fizice mai mult sau mai puţin legitime". Iar Jean-William Lapierre („Analiza sistemelor politice", 1973) defineşte **s.p.** ca „ansamblul proceselor de decizie care privesc totalitatea unei societăţi globale. Printre aceste decizii se pot distinge două mari categorii: cele care sînt relative la reglarea sau coordonarea raporturilor între grupările particulare (adică părţile, din punct de vedere descriptiv, ale societăţii globale) şi cele care sînt relative la întreprinderile sau acţiunile colective care angajează sau mobilizează totalitatea societăţii globale". Karl Deutsch analizează **s.p.** pe baza unui model cibernetic de comunicaţie şi control („Nervii guvernămîntului", 1963). Dintre tentativele înregistrate în literatura marxistă, este de notat cea propusă de politologul sovietic F.M. Burlaţki („Lenin, Statul, Politica", 1970): „prin **s.p.** se înţelege de obicei un sistem relativ închis, care asigură integrarea tuturor elementelor societăţii şi a însăşi existenţei acesteia ca organism integral, condus în mod centralizat de puterea politică, al cărei pivot îl constituie statul. El include în sine în primul rînd instituţiile politice — statul, dreptul, partidele şi organizaţiile politice ş.a. — ca şi sistemul comunicaţiilor care leagă membrii societăţii şi grupurile sociale cu centrul ei— puterea politică". Schema cea mai frecvent utilizată este cea oferită de D. Easton pentru analiza unui **s.p.** naţional: mediul **s.p.** este format atît din componente intrasocietale (sistemele ecologic, demografic, economic, cultural etc.) cît şi extrasocietale (mediul internaţional). Mediul exprimă faţă de sistem anumite „cerinţe" care pătrund în sistem datorită susţinerii lor de către „suporturi" — acestea sînt intrările (input) **s.p.** Sistemul răspunde cerinţelor prin decizii şi politici concrete — ieşirile (output) **s.p.** Prin bucla retroacţiunii (feed back) ieşirile sînt aferentate la intrări, producîndu-se adaptarea sistemului la mediu şi autoreglarea sa. Majoritatea conceptelor şi modelelor elaborate tind să reducă **s.p.** la nivelul său guvernamental sau la centrii decizionali, îngustînd astfel sfera conceptului care nu mai surprinde totalitatea vieţii politice privită ca întreg. Ele păcătuiesc şi prin aceea că ridică la rangul de model generic un anumit tip de **s.p.** (în cazul lui Easton şi Almond, cel nord-american), iar prin tendinţe de absolutizare a integrativităţii şi echilibrului sistemului ele servesc, sub raport ideologic, menţinerea *statu quo*-ului. Dialectica marxistă subliniază că **s.p.** este un sistem lăuntric contradictoriu, al cărui echilibru, privit ca moment dinamic, se face şi se re-face continuu, procesual, pe trepte şi la nivele noi, în cadrul aceleiaşi structuri fundamentale sau, prin depăşirea acesteia, într-una nouă, superioară. În plan general, modelarea sistemică a vieţii poli-

Scanned with OKEN Scanner

tice presupune, pe lîngă o adecvată definire a *politicii*, o cunoaștere realizată prin investigarea anterioară a **s.p.** concrete și respectarea nivelelor de generalizare. Pentru că această modelare se poate realiza la nivele diferite: nivelul general-abstract al **s.p.**, nivelul intermediar al tipului istoric, condiționat de o anume formațiune socială și nivelul concret al **s.p.** dintr-o anumită țară, într-un stadiu dat al dezvoltării sale. Esențial este să se precizeze, în fiecare caz în parte, finalitatea specifică și limitele întreprinderii, pentru a nu se ajunge la extrapolări ilegitime, irelevante sub raport științific. Trebuie, totodată, să distingem între descrierea, cu ajutorul demersului sistemic, unui **s.p.** real, în mecanismele funcționării sale concrete și elaborarea unui model teoretic în lumina căruia se urmărește, în perspectivă operațională, optimizarea funcționării **s.p.** În literatura politologică din țările socialiste, după un început în care se urmărea elaborarea unor modele generale ale **s.p.**, au devenit predominante preocupările în direcția modelării **s.p.** al societății socialiste, ca bază teoretică pentru cercetările operaționale din cadrul *științei conducerii societății socialiste*. Ele facilitează înțelegerea funcționării **s.p.** ca întreg, depășind viziunea juridico-instituționalistă, preocupîndu-se în egală măsură de sistemul instituțional, de normele și valorile care-l orientează, de conduita reală a grupurilor și indivizilor în acțiunea politică, de conștiința politică a acestora. Concepția sistemică despre *societatea socialistă multilateral dezvoltată*, fundamentată în documentele Partidului Comunist Român, atît în plan teoretic cît și în plan operațional, se răsfrînge și asupra abordării **s.p.**, în unitatea componentelor și funcțiilor sale, în interacțiunea sa cu mediul intrasocietal (sistemul social global și/ sau diferitele sale subsisteme) și cu mediul extrasocietal (sistemul internațional) în dinamica sa în perspectiva trecerii la comunism. V. și *politică, sistem internațional, metodă sistemică*. *(O.T.)*

Sistemul mondial socialist, ansamblu de state socialiste libere independente, suverane și egale în care a învins orînduirea socialistă și ale căror relații se întemeiază pe principiile marxism-leninismului și ale internaționalismului proletar, pe deplina egalitate, respectul reciproc al independenței și suveranității naționale, neamestecul în treburile interne și întrajutorarea tovărășească. **S.m.s.** s-a constituit în anii de după cel de-al doilea război mondial, ca urmare a desfășurării victorioase a revoluției socialiste într-o serie de țări din Europa, Asia și America Latină și a trecerii lor la construcția socialismului. Ca urmare a creșterii prestigiului socialismului pe plan mondial și a faptului că el reprezintă unica alternativă pozitivă la contradicțiile de care este măcinată lumea capitalistă, un număr tot mai mare de state și popoare în curs de dezvoltare, se declară adepte ale socialismului, elaborează planuri și programe în vederea construirii noii orînduiri. **S.m.s.** reprezintă o puternică forță economică, social-politică și militară a contemporaneității: el cuprinde 14 state, un teritoriu de peste 25% din suprafața globului, mai mult de o treime din populație și dă aproape 40% din producția industrială mondială. Orînduirea social-politică a țărilor socialiste se caracterizează prin: trecerea puterii politice în mîinile oamenilor muncii, ale întregului popor, lichidarea proprietății private și trecerea mijloacelor de producție în mîinile întregului popor sub forma de proprietate de stat sau cooperatistă; accesul liber, pe baza prin-

Scanned with OKEN Scanner

cipiilor eticii și echității socialiste, al tuturor membrilor societății atît la bunurile materiale cît și spirituale; crearea condițiilor pentru participarea poporului la conducerea societății, dezvoltarea unei largi democrații socialiste. Apartenența la **s.m.s.** nu poate fi stabilită sau negată în mod arbitrar, ci este determinată de transformările din structura social-economică, politică și a vieții spirituale, constituie un rezultat firesc al trecerii tot mai multor popoare pe calea noii orînduiri, al schimbării revoluționare a relațiilor de producție, al înfăptuirii principiilor socialiste de repartiție și de conviețuire între oameni și popoare. **S.m.s.** nu constituie o organizație supranațională a țărilor socialiste ci este o realitate istorică obiectivă a dezvoltării economico-sociale contemporane. „Prin sistemul socialist mondial noi înțelegem nu un bloc în care statele se contopesc într-un tot, renunțînd la suveranitatea lor națională, ci afirmarea socialismului ca forță internațională prin victoria sa în mai multe state independente, care se dezvoltă de sine stătător și își organizează relațiile dintre ele pe principiile noi ale marxism-leninismului și internaționalismului proletar" (Nicolae Ceaușescu). Victoriile obținute de țările socialiste în edificarea noii orînduiri, în dezvoltarea economico-socială și în ridicarea nivelului de trai al popoarelor, politica externă de pace și colaborare, au sporit neîncetat forța, prestigiul și influența noii orînduiri pe plan mondial, au determinat creșterea rolului socialismului în viața internațională. El influențează tot mai mult evoluția raportului de forțe și a relațiilor pe arena mondială, exercită o înrîurire tot mai amplă asupra luptei popoarelor pentru cucerirea libertății și independenței naționale, pentru consolidarea suveranității de stat. „Caracteristica esențială a epocii contemporane este afirmarea socialismului într-un număr tot mai mare de state, creșterea rolului și influenței lui în viața internațională" (Nicolae Ceaușescu). Între țările socialiste se dezvoltă și se perfecționează necontenit relații de tip nou, întemeiate pe identitatea țelurilor și a obiectivelor fundamentale, pe comunitatea orînduirii sociale. Colaborarea lor se desfășoară pe planuri multiple: economice, politice, culturale și militare. O parte din țările socialiste europene, inclusiv România, au constituit Consiliul de Ajutor Economic Reciproc — C.A.E.R. — ca organism economic, deschis și altor țări socialiste care să faciliteze colaborarea și întrajutorarea economică. Țara noastră este de asemenea membră a Tratatului de la Varșovia, organism politic și militar menit să dezvolte relațiile de colaborare între armatele statelor membre, pornindu-se de la necesitatea dezvoltării și întăririi fiecărei armate naționale, a capacității de apărare și de luptă a fiecărui popor. Militînd consecvent pentru pace, dezarmare și destindere internațională partidul și guvernul nostru consideră necesară intensificarea luptei pentru desființarea blocurilor militare, pentru întărirea laturii politice a Tratatului de la Varșovia. Construcția socialismului se desfășoară pe baza învățăturii marxist-leniniste și a legilor obiective, într-o mare diversitate de condiții economice, politice, istorice și naționale. Această diversitate de condiții obiective generează inegalități în dezvoltarea social-economică a diferitelor țări socialiste, eventual contradicții, modalități specifice de rezolvare a unor probleme concrete ale înaintării pe calea socialismului multilateral dezvoltat și a comunismului, precum și unele deosebiri de păreri. Parti-

dul Comunist Român pornind de la ceea ce este comun, de la principiile socialiste, de la interesele generale ale socialismului și păcii consideră că trebuie făcut totul pentru depășirea oricăror divergențe și disensiuni, pentru soluționarea tuturor problemelor pe baza discuțiilor tovărășești, de la țară la țară, în vederea dezvoltării colaborării și întăririi unității statelor socialiste, aceasta corespunzînd intereselor fiecărei națiuni, cauzei generale a socialismului, progresului și păcii. Apare necesitatea — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — „de a se acționa pentru ca aceste contradicții să nu ducă la fricțiuni, ci, dimpotrivă, să poată fi depășite prin eforturi comune, prin asigurarea unei conlucrări active în scopul dezvoltării lor economico-sociale rapide, al lichidării inegalității economice și egalizării nivelului lor de dezvoltare, al făuririi noii orînduiri sociale, bazată pe respectarea independenței și suveranității fiecărei națiuni". Punînd în centrul activității sale internaționale, colaborarea cu toate statele socialiste — factor de cea mai mare importanță pentru dezvoltarea socialistă a țării noastre, ca și a tuturor țărilor socialiste — partidul și guvernul țării noastre desfășoară o activitate susținută în direcția dezvoltării continue a forței și coeziunii sistemului mondial socialist, întărirea colaborării frățești cu toate popoarele care construiesc noua orînduire socială. „Vom face totul pentru a contribui activ la cauza colaborării între toate țările socialiste, considerînd că aceasta corespunde pe deplin intereselor poporului nostru, intereselor tuturor popoarelor din țările socialiste, cauzei socialismului și păcii în lume" (Nicolae Ceaușescu). V. și *național-internațional, internaționalism.* *(O.C.)*

Sistemul politic al Republicii Socialiste România, ansamblul organelor politice, de stat și social-obștești prin intermediul cărora se realizează puterea politică în țara noastră. Sistemul de organizare politică al Republicii Socialiste România, astfel cum este consfințit în Constituția din 1965 și în alte documente politice și juridice, înmănunchează într-o concepție unică trei categorii de organisme — fiecare alcătuind subsisteme ale sistemului general politic — și anume: Partidul Comunist Român, statul socialist român și numeroase organizații obștești. În caracterizarea **s.p. al R.S.R.** trebuie să se țină seama de participarea directă, în diferite forme, a maselor la conducerea treburilor de stat și obștești, la adoptarea celor mai importante acte de decizie. **S.p. al R.S.R.** reprezintă, în același timp, sistemul *democrației socialiste* deoarece el asigură înfăptuirea cerinței de bază a democrației — deținerea puterii și asigurarea conducerii statului și societății de către popor și în interesul poporului. Este cunoscut, în special în perioada de trecere de la *capitalism* la *socialism*, și sub denumirea de sistem al *dictaturii proletariatului*. **S.p. al R.S.R.** se caracterizează prin existența partidului unic — Partidul Comunist Român —, avangarda clasei muncitoare, exponentul intereselor fundamentale ale întregului popor, al intereselor supreme ale națiunii socialiste. P.C.R. își îndeplinește rolul de conducător politic în sistem, prin multiple modalități politice și, în primul rînd, prin stabilirea liniei politice generale interne și externe și a programului general de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate. Rolul conducător al P.C.R. în **s.p. al R.S.R.** își are izvorul în revoluție, al cărei organizator și conducător politic a fost și este. Acest rol este consfințit

de Constituție ca un principiu fundamental al **s.p. al R.S.R.** Legitimitatea lui se reafirmă în alegerile organelor puterii de stat unde reprezentanții *Frontului Unității Socialiste*, condus de P.C.R., au întrunit aproape unanimitatea sufragiilor. Statul socialist român, prin întregul său sistem de organe și atributele sale de putere, se manifestă ca instrument de bază al sistemului politic. Statul imprimă sistemului politic trăsăturile sale specifice, dîndu-i astfel caracterul unui sistem politic socialist republican, național și unitar, suveran și independent. Numeroasele organizații obștești, avînd structuri organizatorice proprii și bucurîndu-se de autonomie funcțională, activează în cadrul **s.p. al R.S.R.**, în care sînt pe deplin integrate, prin intermediul Frontului Unității Socialiste. Avînd aceeași conducere liber acceptată, a P.C.R., organizațiile obștești sînt sprijinite în activitatea lor de către stat și, în același timp, asigură larga participare a maselor la viața politică, economică, socială, culturală a Republicii Socialiste România și la exercitarea controlului obștesc. Prin funcționalitatea sa, **s.p. al R.S.R.** în ansamblu, ca și fiecare categorie de organe ce-l alcătuiesc, în parte, concură la înfăptuirea sarcinilor interne și externe ale programului făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. În evoluția **s.p. al R.S.R.** se observă dubla tendință, de creștere și amplificare a rolului fiecărei categorii de organe — partid, stat, obștești —, precum și de apropiere și integrare a activităților atît între ele, cît și cu societatea în ansamblul ei. Împletirea activităților de partid, de stat și obștești, organele cu natura mixtă — de partid și de stat, sau de stat și obștească —, cumulul de funcții ș.a. sînt formele cele mai noi de îmbinare organică și sudare între părțile componente ale **s.p. al R.S.R.**, care nu duc însă la ștergerea diferențierilor de principiu existente între ele. Evoluția **s.p. al R.S.R.** în perspectiva făuririi societății comuniste, după cum se arată în Programul partidului va determina transformări principiale și calitative atît în întregul său, cît și ale subsistemelor, pe linia integrării lor complete, organice, în societatea comunistă ce se va organiza și autoconduce pe baza principiilor comuniste. *(I.C.)*

Situație politică, stare a unui sistem național sau internațional la un anumit moment. **S.p.** *internă* prezintă tabloul mai mult sau mai puțin detaliat al principalelor aspecte politice dintr-o societate dată. Ea indică raportul de forțe dintre componente sociale: clase, grupuri, națiune, naționalități etc. reflectat pe diverse planuri. **S.p.** internă depinde atît de cauze interne cît și de cauze externe. **S.p.** *internațională* este rezultanta raportului de forțe care acționează pe plan extern și în acest sens ea reprezintă un punct pe linia (imaginară) a continuumului cooperare-conflict sau a continuumului destindere-tensiune. În termenii teoriei puterii, situația internațională este rezultatul *balanței puterilor* (echilibrului sau dezechilibrului puterilor), iar în teoria sistemelor prin situația internațională se înțelege suma inputurilor și outputurilor sistemelor naționale și subsistemelor internaționale instituționale (organizații internaționale guvernamentale și neguvernamentale, companiile multinaționale, cultele religioase transnaționale etc.) și neinstituționalizate (state grupate după criterii politice, economice, geografice etc.) care evoluează nu numai în interdependență dar și în dependență de anumiți factori tangibili și intangibili (geografici, demografici, economici, tehnologici etc.) într-o anumită epocă istorică. *(L.L.)*

Scanned with OKEN Scanner

Situație revoluționară, ansamblul condițiilor obiective nemijlocite, care fac posibilă izbucnirea revoluției sociale (v. și *criză politică*). Pentru declanșarea unei revoluții sociale este necesară revărsarea contradicțiilor modului de producție în sfera relațiilor de clasă și a politicii, ceea ce inevitabil duce la starea de criză a sistemului puterii. Nemulțumirea maselor populare față de rînduielile perimate acumulată de-a lungul anilor, trebuie să se transforme într-o activitate politică de proporții, în măsură să antreneze energia socială necesară acțiunii revoluționare. V.I. Lenin caracteriza **s.r.** prin prezența următoarelor trei simptome principale: 1) „Neputința claselor stăpînitoare de a-și menține neschimbată dominația; o criză a „vîrfurilor", o criză a politicii clasei guvernante... De regulă, pentru ca revoluția să izbucnească, nu e suficient ca „păturile de jos" să nu mai vrea să trăiască ca înainte, ci e necesar ca și „vîrfurile să nu mai poată" trăi ca înainte; 2) O agravare mai pronunțată decît cea obișnuită a sărăciei și mizeriei claselor asuprite; 3) O creștere însemnată, în virtutea cauzelor menționate, a spiritului combativ al maselor". **S.r.** dezvăluie criza regimului politic existent în limitele căruia clasa dominantă, manevrînd o gamă mai mult sau mai puțin cuprinzătoare de mijloace și metode de organizare și conducere, a reușit pînă atunci să-și apere interesele. Prezența **s.r.** fiind un indicator al modificării raportului politic de forțe dintr-o societate, este, în primul rînd, caracterizată de activizarea politică a maselor populare. Într-un astfel de moment al evoluției raportului de forțe, al luptei de clasă, energia potențială revoluționar-politică a maselor începe să se transforme treptat în acțiune social-politică necesară sprijinirii avangărzii revoluționare. Pe fondul mutațiilor de importanță istorico-mondială din sec. 20, **s.r.** cunoaște, în procesul său de apariție și de dezvoltare, o serie de caracteristici noi. Clasa muncitoare și alte categorii de oameni ai muncii din țările capitaliste au reușit, în condițiile desfășurării revoluției științifice-tehnice și ale confruntării celor două sisteme social-politice mondiale, printr-o energică luptă împotriva monopolurilor și a capitalismului monopolist de stat, să-și îmbunătățească substanțial situația materială. Raportul actual de forțe din țările capitaliste determină înlăturarea posibilității înrăutățirii bruște a nivelului de trai al oamenilor muncii, ceea ce, prin urmare, înseamnă că **s.r.** nu mai este în mod obligatoriu condiționată de agravarea deosebită a situației materiale a maselor populare. De aici, nu rezultă însă, că ar fi în general exclus ca o astfel de agravare să se producă în orice țară capitalistă atrăgînd după sine profunde frămîntări politice. Agravarea deosebită a antagonismelor de clasă reprezintă trăsătura esențială a **s.r.** La această situație pot conduce cauze felurite: neconcordanța nivelului de trai cu ritmul creșterii necesităților și cu posibilitățile satisfacerii lor, întețirea presiunii politico-sociale exercitate de monopoluri, militarismul și pericolul războiului, deteriorarea sistemului de libertăți și drepturi democratice ș.a. Dialectica procesului apariției și desfășurării **s.r.** este una dintre cele mai dificile probleme ale teoriei revoluției, deoarece domeniul relațiilor social-politice dintre clase și partide politice este locul de intersectare al obiectivului și subiectivului, al necesității istorice și activității conștiente a oamenilor de realizare a acestei necesități. Declanșarea **s.r.** poate fi determinată de contradicțiile nemijlocite din-

Scanned with OKEN Scanner

tre clase, de cele dintre suprastructură și mase, sau de cele care au loc numai la nivelul suprastructurii etc. Implicînd rolul factorului subiectiv, **s.r.** nu este însă rezultatul acțiunilor volitive ale revoluționarilor, ci al dezvoltării legice a vieții sociale asupra căreia, cunoscîndu-i sensul evoluției, se poate exercita înrîurirea din partea forțelor revoluționare. Fără o **s.r.** matură nu este posibilă, de regulă, o revoluție socială. În același timp, nici orice **s.r.** nu duce, prin dialectica sa proprie, la revoluție socială, deoarece transformările revoluționare, a căror necesitate se impune prin desfășurarea obiectivă a vieții sociale, nu au loc în afara creației istorice a claselor progresiste, a partidelor politice ale acestora. Atunci cînd factorul subiectiv nu este suficient de matur, cînd clasa revoluționară nu conștientizează imperativele sociale obiective și nu dispune de forța necesară soluționării lor, **s.r.** este pierdută, posibilitatea transformării ei în revoluție socială este scăpată. **S.r.** este numai o stare de criză a regimului politic, iar nu o dimensiune permanentă a acestuia. Rolul factorului subiectiv în pregătirea condițiilor necesare transformării cerințelor obiective în revoluție socială a crescut în epoca contemporană. Procesul de statornicire a **s.r.** poate avea loc brusc, dintr-o dată, sub presiunea unor evenimente social-politice deosebit de agravante pentru situația maselor populare, fie treptat, prin acumularea în timp a factorilor cu efect negativ asupra condiției maselor. Forțele revoluționare, de avangardă au, de aceea, rolul de a descoperi simptomele **s.r.** și de a influența dezvoltarea și maturizarea lor. Drept urmare, ele trebuie să poată determina cît mai precis posibil momentul angajării avangărzii forțelor revoluționare în lupta pentru cucerirea puterii. Capacitatea descoperirii și a folosirii momentului optim în desfășurarea **s.r.** pentru înfăptuirea victorioasă a revoluției prin cucerirea puterii de stat de către forțele revoluționare este indicatorul deplinei pregătiri a factorului subiectiv și al forței politice a unui partid revoluționar. *(N.D.)*

Situaționism, curent ideologic stîngist, contestatar, îmbinînd elemente eterogene, a căror sursă poate fi identificată în *anarhism* dar și în unele mișcări cultural-artistice ca dadaismul, suprarealismul și letrismul, orientat împotriva marxism-leninismului, pe care pretinde să-l depășească. Ca și alte curente stîngiste, **s.** se prezintă ca o mișcare „revoluționară"; caracteristica sa este critica vieții cotidiene în societățile moderne, pe care, fără să țină cont de structura lor economică, socială și politică, le denunță ca societăți opresive, întemeiate pe o organizare ierarhizată, birocratică și pe o economie de consum care nu oferă decît „supraviețuirea", adică o viață redusă la consumabil și privată de aspectele sale creatoare. Condamnînd o lume în care domină cantitativul, iar condiția umană este redusă la izolare, umilire, plictiseală și alienare, **s.** proclamă ca obiectiv și ca armă primatul subiectivității (voluntarism) și al calitativului, refuzul anarhic al oricăror constrîngeri și ierarhii și instituirea unui ansamblu de relații care să permită desfășurarea unui „om total" în cadrul unei autogestiuni generalizate. Căile și forțele sociale care să ducă la o asemenea stare de lucruri rămîn însă neprecizate. Aceste teze, dezvoltate încă din 1961 de Internaționala situaționistă, au prefigurat în multe privințe și au alimentat ideologic mișcarea contestatară care a avut loc în Franța în mai—iunie 1968. *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

Social-democrație (lat. *socialis* și gr. *democratia* „putere populară socialistă"), mișcare (și doctrină) social-politică creată de Marx și Engels. Pînă la crearea partidelor de tip nou, marxismul a fost considerat ideologia social-democrată iar mișcarea politică, organizațiile (partidele) politice care s-au condus după ea mișcări, partide **s.-d.** Primul partid **s.-d.** s-a constituit în Germania (Partidul Socialist din Germania) la sfîrșitul deceniului al șaptelea al secolului trecut. În scurt timp partide **s.-d.** au luat ființă în numeroase țări din Europa. Înființarea Partidului Social-democrat al Muncitorilor din România, în 1893, pe baza principiilor socialismului științific, a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare din țara noastră. În prima etapă a dezvoltării sale (1875—1918) **s.-d.** reprezenta orientarea principală în mișcarea muncitorească revoluționară jucînd, în special după crearea Internaționalei a II-a în 1889, un rol conducător în mișcarea muncitorească internațională. Partidele **s.-d.** reunite în cadrul Internaționalei a II-a au îmbinat — în perioada amintită — lupta pentru revendicări generale-democratice cu lupta revoluționară împotriva capitalismului, pentru socialism. De la începutul sec. 20 în numeroase partide **s.-d.** și în primul rînd în cel din Germania s-a impus tot mai mult curentul oportunist, reformist care propovăduia revizuirea ideologiei și practicii revoluționare marxiste, constituindu-se în aripă dreaptă a partidului **s.-d.**, ceea ce a dus, în perioada primului război mondial, la dezmembrarea mișcării muncitorești internaționale, la falimentul Internaționalei a II-a. Aripa de stînga din cadrul partidelor **s.-d.**, opunîndu-se tot mai hotărît oportunismului, a pășit pe calea separării organizatorice, devenind, în condițiile avîntului revoluționar marcat de influența anului 1917, baza politică a nașterii partidelor comuniste. Spre deosebire de această evoluție, în țara noastră Congresul Partidului Socialist Român din anul 1921 a hotărît, prin votul marii majorități a participanților, transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român. Partidele de tip nou au creat Internaționala lor, a III-a. Aripile de dreapta ale partidelor **s.-d.** au reînviat, în anul 1919, Internaționala a II-a, care, în anul 1923 s-a unit cu organizația centriștilor, Comunitatea Internațională de Muncă a Partidelor Socialiste, creată în 1921 (denumită și Internaționala a 2-1/2). În această a doua perioadă a dezvoltării sale, care a durat pînă la cel de-al doilea război mondial, **s.-d.** s-a manifestat ca o mișcare neomogenă cuprinzînd grupări și tendințe de variate nuanțe de la cele de stînga, gata să acționeze în vederea realizării unității mișcării muncitorești, pînă la cele de dreapta, anticomuniste. Se cere menționat faptul că într-un timp și Internaționala a III-a a comis grave greșeli în ce privește orientarea atitudinii partidelor comuniste față de **s.-d.**, lansînd lozinca despre **s.-d.** ca „agentură burgheză în sînul mișcării muncitorești", punînd pe prim plan lupta împotriva **s.-d.** Numai Congresul al V-lea al Internaționalei a III-a a reușit să repare această greșeală prin lansarea politicii frontului unic muncitoresc și a frontului popular. În mișcarea muncitorească din țara noastră, P.C.R. a reușit să realizeze în mari bătălii de clasă — ca cea din februarie 1933 — , în anii luptei antifasciste împotriva intensificării pregătirilor de război, în cadrul breslelor etc. unitatea de acțiune cu **s.-d.**, unitate care a dus la crearea Frontului Unic Muncitoresc la 1 mai 1944. În perioada

Scanned with OKEN Scanner

celui de-al doilea război mondial partidele și grupările **s.-d.** din Europa au participat la mișcarea antifascistă de rezistență. Fără a se autodizolva formal, Internaționala socialistă și-a încetat activitatea în 1940. După cel de-al doilea război mondial începe etapa a treia a mișcării **s.-d.** În această perioadă, în țările care au pășit pe calea dezvoltării socialiste, ca o firească continuare a unității de acțiune din anii luptei împotriva fascismului, s-a creat, prin unificarea partidelor muncitorești, partide revoluționare unice. Unificarea partidelor comunist și **s.-d.** într-un singur partid revoluționar în țara noastră, în februarie 1948, a avut o importanță internațională, fiind prima realizare a unității clasei muncitoare în noile condiții istorice. Partidele **s.-d.** din Europa occidentală și din alte continente au creat mai întîi organele lor internaționale consultative (Biroul Socialist de Informație și Corelație — 1946, Comitetul Consultativ Socialist Internațional — 1947) iar în 1951 și-au refăcut organizația internațională sub denumirea de Internațională Socialistă. În anii de după război, partidele **s.-d.** au ajuns partide de guvernămînt în mai multe țări capitaliste. În documentele lor programatice, partidele **s.-d.** au abandonat, în general, pozițiile socialismului științific, fiind adepte ale propășirii pe calea unor reforme treptate, a controlului de stat instituit pas cu pas asupra economiei, a creării unei economii formate din mai multe sectoare, fără a-și propune ca țel răsturnarea pe cale revoluționară a capitalismului. În prezent însă, mai mult ca în trecut, **s.-d.** prezintă o mare varietate de forme și orientări care atît sub aspectul practicii mișcării muncitorești, cît și al cercetării teoretice trebuie analizate și apreciate în moduri deosebite. În noianul ideologiilor politice **s.-d** întîlnim variante care, în principiu, acceptă societatea capitalistă contemporană, dar și unele care o critică și o resping; orientări care promovează unitatea de acțiune cu comuniștii și altele care duc o propagandă anticomunistă; variante care se dezic de marxism și variante care se declară marxiste. Trebuie să se țină seama de toate aceste particularități, trăsături ale ideologiei politice **s.-d.**, de practica politică reală a diferitelor orientări, grupări **s.-d.** Consecvent cu poziția sa internaționalistă și cu preocuparea pentru întărirea unității mișcării muncitorești, a tuturor forțelor antiimperialiste și iubitoare de pace, P.C.R. a intensificat contactele cu partidele socialiste și **s.-d.** După cum se subliniază în *Programul P.C.R.*, partidul nostru acționează cu fermitate pentru întărirea unității dintre partidele comuniste și muncitorești, partidele socialiste, social-democrate, progresiste, democratice, dintre toate forțele antiimperialiste, considerînd că de această unitate depinde ca ultimul sfert de veac al secolului nostru să intre în istorie ca o perioadă de mari transformări revoluționare. P.C.R. consideră ca un fapt pozitiv că în numeroase țări partidele **s.-d.** au ajuns partide de guvernămînt, judecînd acest fapt ca semnificativ pentru afirmarea forțelor democratice pe plan internațional. În raportul prezentat la Congresul al XI-lea, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Partidul Comunist Român va intensifica colaborarea cu partidele socialiste și partidele social-democrate în lupta pentru o lume mai dreaptă și pentru pace. Dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale evidențiază mai mult ca oricînd întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială are în această direcție colaborarea și unitatea

dintre comuniști și socialiști. În vederea realizării acestui țel este necesar să se pornească de la ceea ce unește, de la experiența pozitivă de pînă acum și să se acționeze din ambele părți pentru depășirea oricăror greutăți, spre a se ajunge la o adevărată reconciliere istorică între partidele comuniste și socialiste, la întărirea colaborării lor". *(I.G.)*

Socialism (lat. *socialis* „social") **1.** Prima fază sau, sub aspectul gradului de dezvoltare, treapta inferioară a formațiunii social-economice comuniste (mai nou, unii autori marxiști vorbesc de **s.** ca despre o formațiune social-economică distinctă). **2.** Doctrină social-politică propagînd necesitatea lichidării proprietății private, posedarea, administrarea, controlul mijloacelor de producție, a avuției naționale de către societate în ansamblul ei (v. **s.** *utopic*, **s.** *științific*). **3.** (În gîndirea politică nemarxistă) Denumire a mai multor curente, care criticînd racilele capitalismului, au pretins că propagă **s.** deși unele dintre ele l-au criticat de pe pozițiile unor stadii revolute (**s.** feudal, **s.** proudhonist, **s.** obșcinelor, zadrugelor etc.), altele de pe pozițiile iluzorii de păstrare numai a părților „bune" ale capitalismului (**s.** burghez, „adevăratul" **s.** german etc.). Carențele și insuficiențele acestor „socialisme" au fost criticate încă de Marx și Engels în „Manifestul Partidului Comunist". Avînd în vedere faptul că și în prezent, alături de **s.** științific se propagă și alte „socialisme", se impune studierea concretă a acestor ideologii și mișcări social-politice în funcție de condițiile social-istorice concrete, de conținutul social și de clasă al doctrinelor respective. După cum subliniază Programul P.C.R., o țară poate fi caracterizată drept socialistă în funcție de transformările revoluționare ce se produc în structura societății respective, de organizarea pe baza principiilor socialismului a economiei și a întregii vieți sociale. **4.** Uneori se folosește termenul de **s.** pentru desemnarea unor revendicări generale de dreptate și echitate socială, de apărare a unor interese muncitorești, care însă nu afectează sistemul economic și social al capitalismului. Se pare că termenul de **s.** a fost folosit prima dată în Italia în primii ani ai sec. 19, însă într-un sens diferit de cel actual. Într-un sens apropiat de cel actual, termenul apare prima dată în organul saint-simonist „Le Globe", denotînd doctrina lui Saint-Simon. În ce privește sensul atribuit de politologia marxist-leninistă termenului, el se referă la cele menționate la punctele **1** și **2.** Ca orînduire socială, **s.** apare ca rezultat al revoluției socialiste, al instaurării puterii politice a clasei muncitoare aliată cu ceilalți oameni ai muncii, al lichidării proprietății private și exploatării, al făuririi relațiilor economice socialiste și a suprastructurii corespunzătoare. În societatea socialistă se realizează o concordanță de fond între caracterul relațiilor socialiste de producție și nivelul de dezvoltare al forțelor de producție, concordanță ce nu exclude posibilitatea apariției unor contradicții, care însă pot fi rezolvate din timp datorită caracterului conștient al operei de făurire a socialismului și a rolului conducător al partidului de avangardă al clasei muncitoare în societate. Relațiile socialiste de producție permit o colaborare și întrajutorare dintre toți oamenii muncii în sfera producției și a tuturor celorlalte domenii de activitate socială. Relațiile socialiste de producție permit, în zilele noastre, dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție în concordanță cu cerințele revoluției științifico-tehnice, crearea bazei tehnice-mate-

Scanned with OKEN Scanner

riale proprii **s.** Acolo unde noua orînduire a moştenit o economie rămasă în urmă, politica economică elaborată şi promovată de partidul comunist asigură o industrializare în ritm susţinut, garanţia dezvoltării întregii economii în ansamblul ei, a independenţei şi suveranităţii statale, a ridicării continue a nivelului de trai material şi spiritual al poporului, scop suprem al **s.** În **s.** există două forme ale relaţiilor de proprietate de acelaşi tip: proprietatea de stat şi cea cooperatistă de grup. Continuă să existe încă clasele sociale: clasa muncitoare, clasa conducătoare în societate şi în stat, clasa ţărănimii cooperatiste şi intelectualitatea socialistă (categorie socială). Raporturile reciproce dintre diferitele categorii sociale se caracterizează prin întrajutorarea şi colaborarea tovărăşească, unitate politică şi ideologică, înfăptuirea treptată a procesului de *omogenizare socială*. Mai continuă să existe deosebiri esenţiale între oraş şi sat, între munca fizică şi cea intelectuală, acestea atenuîndu-se pe măsura dezvoltării societăţii socialiste, a înaintării procesului de omogenizare socială. Datorită nivelului dat al dezvoltării forţelor de producţie, gradului de maturizare a relaţiilor de producţie, caracterului limitat al bunurilor de care dispune societatea, principiul repartiţiei este „de la fiecare după capacităţi, fiecăruia după muncă". În toate domeniile vieţii sociale, conducerea are un caracter politic, statul socialist fiind mijlocul principal căruia îi revine sarcina de a realiza politica elaborată de partid, forţă conducătoare în societate şi în stat. Partidul comunist se îngrijeşte de perfecţionarea continuă a relaţiilor socialiste, a statului şi a instituţiilor sale, de lărgirea şi adîncirea continuă a democraţiei şi legalităţii socialiste, de antrenarea crescîndă a tuturor celor ce muncesc la treburile statului, la organizarea şi conducerea vieţii sociale. În concepţia P.C.R., **s.** are menirea nu numai de a asigura un trai îmbelşugat dar şi să realizeze cea mai dreaptă şi echitabilă ordine socială care să permită dezvoltarea pe scară de masă a personalităţilor multilateral formate. **S.** a învins prima dată în Uniunea Sovietică, ajungînd apoi să triumfe în alte 13 ţări, dovedindu-se a fi orînduirea cea mai avansată pe care a cunoscut-o pînă acum omenirea, capabilă să asigure fiecărui popor deplina eliberare socială şi naţională, făurirea unei vieţi corespunzătoare năzuinţelor proprii. În ţara noastră, orînduirea socialistă a parcurs mai multe etape. Programul adoptat la cel de-al XI-lea Congres al P.C.R. prevede făurirea, în perioada ce urmează, a *societăţii socialiste multilateral dezvoltate* şi înaintarea spre comunism. Pornind de la experienţa generală a construcţiei socialiste şi de la generalizarea propriei experienţe, P.C.R. consemnează în Programul său o serie de principii în ce priveşte făurirea **s.** Se reafirmă ideea leninistă că fiecare popor, pornind de la principiile generale ale socialismului ştiinţific, va trece la socialism pe o cale proprie. **S.** nu poate fi adus sau impus din afară, el constituie o necesitate istorică şi se realizează prin lupta forţelor revoluţionare din fiecare ţară. Trecerea la **s.** cunoaşte o gamă largă a formelor în funcţie de condiţiile concrete, de particularităţile şi tradiţiile istorice ale fiecărei ţări. Programul subliniază importanţa deosebită a trecerii la **s.** a ţărilor subdezvoltate ca principală premisă a lichidării într-un timp istoric scurt a stării de subdezvoltare. **S.** reprezentînd viitorul omenirii, pe calea lui vor trece tot mai multe popoare, pînă la victoria sa în în-

Scanned with OKEN Scanner

treaga lume. V. şi *societatea socialistă multilateral dezvoltată, comunism.* *(I.G.)*

Socialism creştin, curent politic-religios, romano-catolic, apărut în Europa la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, ca reacţie faţă de răspîndirea marxismului şi a creşterii mişcării revoluţionare muncitoreşti urmărind apărarea şi justificarea orînduirii capitaliste. Se bazează pe ideea că toate principiile socialiste fundamentale au fost proclamate de creştinism încă de acum 2 000 de ani şi că biserica ar fi fost, dintotdeauna, o adevărată „mamă" a tuturor celor exploataţi, inclusiv a clasei muncitoare. **S.c.** urmăreşte înfăptuirea unei noi orînduiri sociale ideale, pretins socialistă, pe baza transpunerii în practică a preceptelor credinţei „creştinismului primar". Pornind de la aceste precepte, oamenii muncii, care năzuiesc în mod natural către socialism, sînt chemaţi în virtutea conştiinţei lor religioase să adopte şi să se orienteze după principiile doctrinei sociale a catolicismului şi nu după cele ale *socialismului ştiinţific.* Caracteristic pentru acţiunea de captare a încrederii clasei muncitoare şi a adeziunii acesteia la principiile **s.c.** în ţările capitaliste occidentale, este desfăşurarea unei ample propagande de pretinsă „critică socială", la adresa neajunsurilor orînduirii capitaliste, concomitent cu susţinerea menţinerii bazei economico-sociale a acesteia — proprietatea privată — considerată ca „expresie a libertăţii umane şi garanţie a autonomiei persoanei şi familiei". De asemenea, încearcă să acrediteze ideea că împărţirea în clase antagoniste reprezintă, de fapt, o situaţie determinată de deosebirile naturale existente între oameni din cauza „diversităţii capacităţilor lor fizice şi intelectuale". Încercînd să abată clasa muncitoare de la lupta revoluţionară, **s.c.** propovăduieşte ca unic mijloc de instaurare a unei noi orînduiri, ideal creştine, „perfecţionarea" religios-morală a oamenilor, pe baza practicării „iubirii creştine", a păcii şi colaborării între clase, înlăturarea inechităţii economice urmînd a fi făcută prin himerica exercitare a caritătii creştine. Se susţine totodată că numai cu ajutorul şi sub conducerea bisericii romano-catolice, omenirea ar putea să dobîndească în perspectivă îmbunătăţirea condiţiilor existenţei sale materiale şi progresul ei spiritual. Apărut ca o nouă orientare în cadrul creştinismului, curentul **s.c.** a avut ca principali exponenţi pe Lamennais, în Franţa, baronul von Ketteler, în Germania şi pe C. Kingsley şi Ludlow, în Anglia. K. Marx şi F. Engels au criticat de la început diversele curente ale **s.c.** arătînd că acesta nu este decît o varietate a socialismului feudal în sensul că „Socialismul popesc merge mînă în mînă cu cel feudal". O preocupare asiduă pentru fundamentarea ideologiei socialismului creştin şi pentru pătrunderea şi răspîndirea sa în rîndurile clasei muncitoare a manifestat papa Leon XIII prin enciclica „Rerum novarum" (15 mai 1891). Pe baza programului lansat de Leon XIII în acest document papal au fost create ulterior, în ţările Europei Occidentale, sindicatele creştine şi partidele muncitoreşti catolice avînd dublul scop de a scinda unitatea de acţiune a mişcării muncitoreşti, şi de a pune sub controlul burgheziei lupta economică a clasei muncitoare. În sec. 20 şi mai ales în perioada postbelică, **s.c.** a cunoscut o tot mai largă extindere. Tendinţele de adaptare de pe poziţiile catolicismului a principiilor **s.c.** la societatea modernă şi-au găsit exprimare în enciclicele papale „Quadragessimo anno", dată de Pius XI (15 mai 1931), „Mater et Magistra", de Ioan al XXIII-lea (15 mai 1961) şi „Ecclesiam

Scanned with OKEN Scanner

suam", de Paul VI (6 august 1964) care, pornind de la tezele lui Leon al XIII-lea în „Rerum Novarum", au încercat să justifice menținerea în continuare a orînduirii capitaliste consfințind pe mai departe, ca expresie a „voinței divine", inegalitatea social-economică între oameni și proprietatea privată, ca pe un „drept natural". Pe aceeași linie s-au situat și documentele Conciliului II Vatican (1962—1965) cel mai reprezentativ în această privință fiind „Gaudium et spes" —„Constituția pastorală despre biserică în lumea contemporană". Activitatea sindicatelor și partidelor democrat-creștine, unele din ele partide de guvernămînt în țările occidentale, demonstrează situarea lor constantă pe platforma apărării și menținerii structurilor orînduirii capitaliste.

Socialism științific, teoria marxist-leninistă a politicii, ideologia politică a partidului comunist. Denumirea de **s.ș.** e menită a sublinia atît continuitatea cît și deosebirea calitativă dintre ideologia politică elaborată de fondatorii marxismului și teoriile socialiste anterioare, utopice *(socialismul utopic)*. Socialismul a devenit știință prin cele două descoperiri principale ale lui Marx: concepția materialistă asupra istoriei, asupra dezvoltării sociale și economia politică marxistă. În caracterizarea dată de Engels, **s.ș.** este expresia teoretică a mișcării muncitorești și are sarcina de a cerceta condițiile istorice și, prin aceasta, însăși natura eliberării oamenilor muncii, a face astfel din clasa chemată să înfăptuiască această eliberare o clasă conștientă de condițiile și natura propriei ei acțiuni. Spre deosebire de socialismul utopic care a elaborat mijloace și căi iluzorii în vederea trecerii de la orînduirea bazată pe proprietate privată și exploatare la socialism, **s.ș.** reprezintă o teorie științifică a *luptei de clasă* a proletariatului, a *revoluției socialiste*, a *dictaturii proletariatului*, a construirii societății socialiste și comuniste. **S.ș.** se întemeiază pe știință, pe cunoașterea legilor de dezvoltare ale istoriei, este organic legat de filozofia și economia politică marxistă. **S.ș.** evidențiază misiunea istorică a proletariatului modern, studiază situația social-politică, stratificarea, mișcarea și dezvoltarea acestei clase. Cercetează diferitele orientări, curente din sînul mișcării muncitorești, stabilind caracterul acestora, rolul lor în lupta de clasă, în îndeplinirea misiunii istorice a proletariatului modern. Totodată **s.ș.** stabilește scopul luptei proletariatului modern, studiind modalitățile și mijloacele răsturnării societății capitaliste, cele ale construirii societății socialiste, esența acestei societăți, dezvoltarea ei spre comunism. **S.ș.** cercetează condițiile naționale și internaționale, factorii și formele luptei de clasă proletare, determinînd epocile, perioadele și etapele ei, examinează mijloacele și organizațiile luptei de clasă proletare. În același timp analizează evoluția, situația politică a celorlalte clase și categorii sociale din societatea modernă, stabilind poziția clasei muncitoare față de ele. **S.ș.** se ocupă de problemele organizării proletariatului, îndeosebi sub raportul fundamentării ideologice, organizatorice a construirii și activității partidului revoluționar de avangardă al clasei muncitoare. **S.ș.** oferă baza științifică necesară elaborării programului luptei de clasă a proletariatului, stabilirii liniei sale politice, a strategiei și tacticii lui, precum și realizării lor practice. **S.ș.** a revoluționat teoria politică, clarificînd esența și legitatea politicului, interacțiunea sa dialectică cu structura economică și de clasă a societății; a conferit un conținut nou, științific categoriilor tradiționale ale politicii (politică, putere politică, stat, partid,

Scanned with OKEN Scanner

dictatură, democrație, război, pace, libertate, egalitate etc.), a elaborat categorii politice noi (suprastructură politică, tip de stat etc.). În epoca noastră **s.ș.**, fondat de Marx și Engels și dezvoltat creator de Lenin, se îmbogățește continuu cu noile teze și concluzii ce se desprind pe baza experienței istorice a țărilor socialiste, a partidelor comuniste și muncitorești din întreaga lume, experiență dobîndită în urma aplicării creatoare a teoriei marxist-leniniste în condiții și situații diverse și variate. În cursul întregii sale existențe, Partidul Comunist Român — pe baza aplicării în spirit consecvent, creator a marxism-leninismului și, în cadrul lui, a **s.ș.**, la condițiile specifice ale țării noastre — a contribuit substanțial la îmbogățirea necontenită a tezaurului ideologiei politice revoluționare a clasei muncitoare. *Programul Partidului Comunist Român* de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism reprezintă o dezvoltare creatoare a principiilor **s.ș.** de valoare și semnificație internațională. În literatura politologică marxistă s-au dus și se mai duc discuții cu privire la statutul **s.ș.** în sistemul științelor politice. Unii îl consideră „știință marxistă a politicii", „politologia marxistă", alții „știința politică teoretică-generală" a marxismului, sau „filozofia politică" a marxismului, iar alții chiar „sociologia sistemelor sociale globale" etc. Se afirmă tot mai puternic părerea că identificarea **s.ș.** cu știința politică marxistă desconsideră necesitatea elaborării și dezvoltării unei politologii marxiste, disciplină autonomă care se afirmă din ce în ce mai pregnant. În această concepție, **s.ș.** reprezintă baza teoretică și metodologică a științelor politice de factură marxistă.

(I.G.)

Socialism utopic, curent al gîndirii social-politice care se caracterizează prin: a) critica ascuțită a exploatării și asupririi feudale și burgheze; b) elaborarea, în vederea soluționării contradicțiilor sociale, a unor proiecte fanteziste privind construirea societății „ideale"; c) intuirea unor trăsături ale viitoarei societăți socialiste și comuniste. În politologie, ca și în științele sociale în genere, **s.u.** a deschis perspectiva unui nou mod de gîndire prin metoda raportării critice la realitățile social-politice, și prin tendința de a elabora proiecte de reconstruire a societății bazate pe promovarea intereselor maselor. Termenul de *utopie* a fost elaborat de Th. Morus și a devenit celebru în urma lucrării acestuia publicată în 1516, cunoscută sub acest titlu, care înseamnă, în limba greacă, „loc inexistent", adică țară care nu există nicăieri. Nu orice utopie socială aparține însă **s.u.**, ci numai aceea care prevede desființarea exploatării și organizarea socială a muncii și a vieții în comun. Termenii de *socialism* și *comunism* au fost introduși în circulație în anii 1830—1840 cu înțelesul general comun de societate lipsită de exploatare și asuprire, și a devenit denumirea orientării teoretice care avea ca ideal societatea bazată pe egalitate și dreptate, precum și a mișcării sociale care lupta pentru realizarea acestei societăți. Primele concepții socialist-utopice au apărut în perioada destrămării feudalismului și apariției capitalismului care a cauzat, în special în urma procesului de acumulare primitivă a capitalului, înrăutățirea situației maselor, reprezentînd expresia indirectă a acestei situații în gîndirea unor intelectuali de seamă. Th. Morus (1478—1535) și T. Campanella (1568—1639) au descris, în opoziție cu contradicțiile sociale ale vremii lor, o societate „ideală", bazată pe proprietatea obștească și pe

Scanned with OKEN Scanner

obligativitatea muncii pentru toţi membrii societăţii, în care producţia socială este organizată la scara întregului stat, puterea politică fiind mijlocul construirii noii orînduiri. În sec. 17—18 s-au afirmat Winstanley în Anglia, Meslier, Mably, Morelly, Babeuf în Franţa. După revoluţia burgheză franceză, în perioada prăbuşirii iluziilor revoluţionarilor burghezi şi a evidenţierii contradicţiilor capitalismului, s-a format ramura cea mai importantă a **s.u.** reprezentată prin Saint-Simon (1760—1824), Charles Fourier (1772—1837) şi Robert Owen (1771—1858), ramură care a dezvăluit importantele contradicţii ale capitalismului ascunse sub vălul miturilor burgheze, atacînd întreaga temelie a societăţii capitaliste. Analiza întreprinsă nu se întemeia pe cunoaşterea ştiinţifică a fenomenelor sociale şi a cauzelor legice ale mişcării acestora, rămînînd la nivelul unei critici moralizatoare. Planurile lor de reorganizare a societăţii capitaliste vizau transformarea societăţii în ansamblu prin crearea orînduirii socialiste ca o treaptă superioară a dezvoltării istoriei. Căile pe care se va realiza erau neştiinţifice, utopice, prin simpla propagare a ideilor socialiste, prin acţiunile generoase ale unor personalităţi din clasele dominante sau ale conducătorilor de stat, respectiv, prin forţa exemplului unor experienţe de colonii comuniste model. **S.u.** are meritul de a fi prevăzut unele trăsături ale viitoarei societăţi socialiste şi comuniste; proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producţie, organizarea planificată a producţiei, obligaţia tuturor membrilor societăţii de a munci, repartiţia bunurilor după muncă, respectiv după nevoi, desfiinţarea opoziţiei dintre oraş şi sat, dintre munca fizică şi cea intelectuală, dispariţia claselor sociale, emanciparea femeii, dezvoltarea liberă şi multilaterală a individului etc. O idee fundamentală a **s.u.** este punerea ştiinţei despre societate şi politică în slujba transformării sociale. Saint-Simon a accentuat necesitatea unei ştiinţe „pozitive" a societăţii, a definit politica drept ştiinţa despre producţie, şi a prevăzut dizolvarea totală a politicii în economie. Marx şi Engels au supus unei vaste analize **s.u.**, şi preluînd în mod critic elementele valoroase, au transformat socialismul dintr-o utopie în ştiinţă, elaborînd *socialismul ştiinţific*. În unele ţări din răsăritul Europei, din Asia şi Africa **s.u.** s-a manifestat adesea în cadrul mişcărilor democratice şi de eliberare naţională. În ţara noastră adepţi ai ideilor **s.u.** au fost Ion Heliade-Rădulescu, Cezar Bolliac, C.A. Rosetti, Bölöni Farkas Sándor etc., influenţa lor culminînd în organizarea, de către Teodor Diamant, a unui falanster de tip fourierist la Scăieni în anii 1835—1836. În epoca noastră **s.u.** se manifestă în unele orientări programatice de reconstruire a vieţii sociale în „lumea a treia". V. şi *socialism ştiinţific, comunism*. *(A.H.)*

Socializare politică **1.** (În sens restrîns) Inculcarea deliberată a informaţiei, valorilor şi practicilor politice de către agenţi instructiv-educaţionali însărcinaţi în mod formal cu această responsabilitate. **2.** (În sens larg) Întreaga instrucţie, politică, formală şi informală, deliberată sau nu, realizată la orice vîrstă, incluzînd nu numai instrucţia şi educaţia explicit politică ci şi instrucţia nominal nepolitică, dar care afectează conduita politică. Avînd în vedere că acţiunile politice sînt determinate şi orientate atît de factori obiectivi (structurile social-economice şi politice) cît şi de factori subiectivi (predispoziţiile dobîndite în experienţa anterioară cum sînt, de pildă, scopurile politice, aşteptările faţă de

Scanned with OKEN Scanner

sistemul politic, concepții despre legitimitatea oamenilor și instituțiilor, orientările față de autorități etc.), **s.p.** are pentru fiecare sistem politic o importanță hotărîtoare. Pentru distingerea și analiza momentelor procesului de **s.p.** se adaptează adesea formula consacrată de Lasswell pentru procesul general de comunicare:—a) cine învață; b) ce învață; c) de la cine; d) în ce condiții; e) cu ce rezultate. Conținutul și sensul specific al acestor momente ale procesului de **s.p.** diferă în funcție de natura sistemului politic și de stadiul sistemului social. V. și *pedagogie politică*. *(O.T.)*

Societate de consum, concept folosit în politologia, economia politică și sociologia contemporană pentru caracterizarea societății în țările puternic dezvoltate economicește în epoca actuală (de după cel de-al doilea război mondial). Conceptul acoperă un aspect al realităților societății capitaliste puternic industrializate: expansiunea economică provoacă și este totodată condiționată de un consum de masă al produselor industriale. Alături de formele vechi ale înstrăinării esenței umane, se accentuează în capitalism înstrăinarea în și prin consum, pe calea transformării bunurilor de consum din mijloace în scopuri în sine, a transformării consumului în scop al vieții, considerîndu-se numărul și calitatea bunurilor de consum posedate ca etalon valoric al persoanei umane. Expresia nu caracterizează complet nici o societate contemporană. Caracterizarea societății capitaliste contemporane doar ca **s. de c.** ascunde existența relațiilor de producție bazate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, cît și a unor largi straturi sociale, inclusiv în cele mai dezvoltate țări capitaliste, al căror standard de viață se află sub limita inferioară a cerințelor firești la nivelul contemporan, escamotează existența pauperismului ca acută problemă socială; în acest sens, teoria construită de unii sociologi și economiști burghezi cu ajutorul acestui concept are o funcție apologetică. Cu atît mai puțin, nu se poate folosi expresia de **s. de c.** pentru caracterizarea societății contemporane în general. Societatea socialistă, deși ridică, pe măsura creșterii potențialului său economic, nivelul consumului cetățenilor săi, se caracterizează nu pur și simplu printr-un nivel oarecare al consumului, ci mai cu seamă prin natura relațiilor sale economice și a orînduirii sale politice, radical diferite și opuse față de capitalism. V. și *societate industrială*, *societate postindustrială*, *societate de masă*, *statul abundenței* etc. *(A.R.)*

Societate industrială, concept folosit în știința economică, în sociologie și politologie pentru caracterizarea societăților contemporane cu potențial economic ridicat, în economia cărora rolul preponderent revine industriei și activităților de tip industrial, avînd un procent foarte redus al populației rural-agrare (de ex. 20 la sută sau mai puțin), cu nivel înalt de urbanizare, cu un consum de masă al produselor industriale, inclusiv al unor bunuri de înaltă tehnicitate și de folosință îndelungată, în care mijloacele moderne ale comunicațiilor de masă (presă, radio, televiziune) joacă un rol important și care, pe temeiul tuturor acestora, prezintă un mod de viață caracteristic, deosebit de cel al altor trepte ale dezvoltării social-istorice. Conceptul de **s. i.** are un conținut obiectiv; el a fost folosit încă de Marx, pentru indicarea deosebirilor dintre societatea posterioară și cele anterioare revoluției industriale de la sfîrșitul sec. 18 și începutul sec. 19, pentru specificarea consecințelor sociale ale

Scanned with OKEN Scanner

industrialismului modern. În literatura nemarxistă contemporană — care ia drept criteriu unic al periodizării evoluției istorice a societății creșterea potențialului economic, legat de progresul tehnologic— conceptul este folosit pentru caracterizarea de ansamblu a societății contemporane în formele sale economicește dezvoltate, făcîndu-se abstracție de natura orînduirii economice și politice, de deosebirile dintre capitalism și socialism. Rolul în ultimă analiză hotărîtor al dezvoltării forțelor de producție este denaturat prin tratarea unilaterală, prin neluarea în considerare a interacțiunii lor complexe cu sistemul economic și politic al societății. Sociologul francez Raymond Aron dezvoltă ideea că progresul industrialismului modern determină — prin sine însuși, deci fără transformări economice și politice structurale, fără revoluție socialistă — modificări calitative în raporturile dintre clasele fundamentale ale societății (capitaliste), estompînd în cele din urmă opozițiile de interese fundamentale dintre burghezie și proletariat. Din această concepție derivă teoria *convergenței* sistemelor sociale contemporane, de mare circulație în politologie, sociologia, economia politică burgheză contemporană, conform căreia opoziția dintre capitalism și socialism s-ar estompa treptat, cele două sisteme sociale apropiindu-se reciproc ca rezultat spontan al creșterii economice, al apropierii potențialului lor economic, al asemănărilor modului de viață impus de industrialismul modern. Această teorie se dovedește a fi neconcordantă cu faptele și apologetică, totodată, la adresa capitalismului contemporan. În sociologia marxistă, conceptul de **s. i.** nu poate servi la caracterizarea globală a unei societăți, pentru că nu se referă nici la natura relațiilor de producție, nici la suprastructura instituțională și spirituală a societății, o asemenea caracterizare putîndu-se face numai prin conceptul de *formațiune social-economică*. V. și *societate de consum, societate de masă, societate post-industrială*.

(A.R.)

Societate de masă, teorie americană care susține că publicul s-a transformat în masă, în care se pierd deosebirile bazate pe proprietate și învățămînt, producția este de masă, cultura de masă, comunicațiile de masă (mass-media), iar opinia masei este izvorul puterii legitime și al politicii statului, democrația de masă. C. Wright Mills a desființat această teorie, pe care a caracterizat-o ca basm, și a demonstrat că puterea în S.U.A. se află concentrată sus, în mîinile unei *elite* care cuprinde pe bogătașii din fruntea corporațiilor și monopolurilor, șefii militari și conducătorii politici, care împreună decid în toate problemele societății și controlează instituțiile, mijloacele de informare și influențare a opiniei publice, partidele politice și aparatul de stat. V. și *elită*.

(S.B.)

Societate post-industrială, formulă a teoriei convergenței celor două sisteme, capitalist și socialist, potrivit căreia societatea industrială va fi urmată de o **s. p.-i.** în care organizarea conștiinței teoretice devine decisivă pentru inovația în societate și în care instituțiile intelectuale ocupă un loc central în structura socială (Daniel Bell); Alain Touraine susține că în **s. p.-i.** tehnocrații, birocrații și raționalizatorii formează clase dominante, iar funcționarii și operatorii clase dominate. **S. p.-i.** este o formulă de escamotare a luptei de clasă și de camuflare a contradicțiilor sociale în capitalismul dezvoltat, construită pe efectele revoluției științifico-tehnice asupra structurilor social-economice, îndeosebi pe transformarea științei în forță de producție

și pe creșterea categoriilor tehnico-inginerești și funcționărești. **S. p.-i.** este oferită ca o alternativă la teoria marxistă de transformare necesară a capitalismului în socialism, ca urmare a contradicțiilor fundamentale din economia și societatea burgheză. Teoria **s. p.-i.** elaborată în anii '50 și '60 de relativă prosperitate capitalistă pierde teren prin confruntarea în luptele sociale crescînde din statele capitaliste care infirmă atît premisele cît și concluziile ei. *(S.B.)*

Societatea socialistă multilateral dezvoltată, etapă nouă a dezvoltării socialiste în România, începută odată cu trecerea la realizarea cincinalului 1971—1975, stabilit la cel de-al X-lea Congres al P.C.R. (august, 1969). Obiectivele fundamentale ale acestei noi etape sînt definite în *Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, adoptat de către cel de-al XI-lea Congres (noiembrie, 1974). Problemă de importanță cardinală a teoriei și practicii socialismului științific, stabilirea direcțiilor dezvoltării, pe baza asigurării concordanței armonioase a pîrghiilor economice și social-politice cu imperativele vieții sociale, politice, spirituale este strîns legată de formularea cît mai precisă și cuprinzătoare a obiectivului strategic urmărit, pe baza analizei materialist-dialectice și istorice a realității. Conținutul etapelor anterioare ale revoluției l-a constituit, în linii generale, cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu celelalte forțe progresiste ale națiunii, generalizarea relațiilor de producție socialiste în întreaga economie, realizarea unei creșteri substanțiale a forțelor de producție, trecerea la dezvoltarea economico-socială planificată în concordanță cu principiile centralismului democratic, dezvoltarea culturii noi, socialiste, afirmarea pe scară din ce în ce mai largă a unei conștiințe sociale înaintate — iar prin toate acestea istoria a consemnat faptul ireversibil că în România socialismul a învins și s-a consolidat. Făurirea **s.s.m.d.** conturează un stadiu superior, de maturizare a socialismului în toate sferele vieții sociale, de dezvoltare profundă a noii orînduiri în toate compartimentele, de perfecționare a întregii societăți. Concepția teoretică și politică a P.C.R. despre noua etapă a construcției socialiste în România este larg cuprinzătoare, integrînd totalitatea diverselor aspecte, relații și tendințe fundamentale ale vieții economico-sociale. Direcțiile fundamentale ale acestui stadiu al construcției socialiste urmăresc realizarea simultană și în mod unitar a unor multiple sarcini: creșterea puternică, intensivă a forțelor de producție, crearea unei economii avansate, sistematizarea teritorial-administrativă și economică, creșterea productivității muncii sociale și ridicarea eficienței întregii economii, dezvoltarea armonioasă, proporțională a tuturor ramurilor economiei naționale, înflorirea științei, învățămîntului și culturii, ridicarea bunăstării materiale și spirituale a tuturor oamenilor muncii, înfăptuirea repartiției bunurilor produse de societate în spiritul echității socialiste, perfecționarea continuă a relațiilor de producție și a organizării societății, a democrației socialiste, crearea condițiilor optime în vederea manifestării tot mai active a fiecărui cetățean în toate sferele vieții social-politice. Procesul făuririi **s.s.m.d.** presupune în același timp satisfacerea mai cuprinzătoare de către societate a unor necesități comune tuturor cetățenilor, accentuarea condițiilor de apropiere între munca fizică și cea intelectuală, realizarea unui raport just, echitabil, între condițiile de viață de la orașe și cele de la sate, întărirea

Scanned with OKEN Scanner

coeziunii tuturor claselor și categoriilor sociale, ceea ce va determina, în perspectivă, omogenizarea și întărirea unității întregului popor, sporind rolul clasei muncitoare în întreaga viață socială. Va avea loc, totodată, perfecționarea în continuare a conducerii și organizării activității economico-sociale, asigurîndu-se unirea — pe baza planului național unic — a eforturilor materiale și umane ale întregului popor, precum și un raport corespunzător între fondul de consum și fondul de dezvoltare; se va ridica pe trepte superioare nivelul general de civilizație materială și spirituală a poporului. Edificarea **s.s.m.d.** este condiționată de desfășurarea unei acțiuni conștiente pentru soluționarea contradicțiilor, înlăturarea vechiului și promovarea noului în toate sectoarele de activitate. Pe drumul făuririi **s.s.m.d.** are loc egalizarea nivelului de dezvoltare a României cu cel al țărilor socialiste avansate din punct de vedere economic, apropierea de țările industriale dezvoltate ale lumii; se vor lărgi și diversifica schimburile și cooperarea economică a țării cu toate statele, asigurîndu-se participarea echitabilă la diviziunea internațională a muncii, la circuitul universal de informație științifică, la revoluția științifică-tehnică contemporană. În lumina strategiei generale a P.C.R. de făurire a **s.s.m.d.** și creare a condițiilor pentru edificarea comunismului este evidentă inconsistența formulelor simpliste, vulgarizatoare ale ideologiei burgheze, a concepțiilor pseudorevoluționare sau apologetice, a abordărilor unilaterale, voluntariste, asupra socialismului, asupra perspectivelor noii orînduiri. Obiectivele pe care și le propune noua etapă a construcției socialiste în România — țară care depășind coordonatele subdezvoltării se află în plin proces de dezvoltare — vizează direcții din care se desprind în chip deosebit căile maturizării noii orînduiri. Înfăptuirea acestor obiective pune temelie premiselor trecerii în perspectivă către faza superioară a societății noi, către comunism, proces dialectic, care presupune continua îmbogățire cantitativă dar mai ales calitativă nu numai într-unul sau altul din domeniile activității sociale, ci dezvoltarea unitară, armonioasă a tuturor laturilor vieții economice, sociale, spirituale. Așa cum se arată în Programul P.C.R., „societatea socialistă multilateral dezvoltată va asigura afirmarea principiilor socialiste în toate sectoarele vieții economico-sociale, manifestarea tot mai deplină a personalității umane, îmbinarea armonioasă a intereselor personale cu aspirațiile generale ale întregii societăți. Aceasta va marca un stadiu superior al socialismului, va deschide calea trecerii la faza superioară — societatea comunistă".

(I.M.)

Sociologia armatei, ramură a sociologiei al cărei obiect de studiu îl constituie instituția militară, instrumentul specializat al statului căruia îi revine responsabilitatea legitimă, fundamentală și specifică de a organiza în mod eficient folosirea violenței armate în relațiile externe. Spre deosebire de alte discipline care se interesează de acest domeniu (știința militară, de ex.), **s.a.** pornește de la faptul că armata, în ciuda trăsăturilor sale cu totul particulare, rămîne o organizație socială, un mediu social. Specificitatea instituției militare modelează, desigur, demersul analitic al **s.a.**, dar nu determină vreo deosebire de principiu între punctul de vedere al acesteia și cel al întregii sociologii. **S.a.** nu se reduce la cercetarea empirică a domeniului militar și nici nu poate fi identificată cu un fel de „inginerie socială". Ea își propune *descrierea sistematică* și *explicarea* fenomenelor pe care le

urmăreşte, conturînd teorii de rang mediu. Abordînd organizaţia militară ca produs şi factor al dinamicii sociale, **s.a.** urmăreşte: trăsăturile instituţiei militare, ansamblul relaţiilor ce o definesc ca mediu specific de convieţuire umană în raport cu determinările lor de ordin funcţional şi social, influenţa contextului social asupra evoluţiei organizării militare; rolul armatei în societate, influenţa pe care o exercită asupra altor domenii ale vieţii sociale, poziţia faţă de alte instituţii, evoluţia sistemelor politice în legătură cu rolul variabil al forţelor armate; grupul social al militarilor de profesie în lumea contemporană, locul său în structura socială, statutul social al militarului, relaţiile civili-militari, atitudinea faţă de armată exprimată în conştiinţa socială. După o perioadă de preocupări predominant psihosociologice, în momentul de faţă, studiile de **s.a.** sînt orientate mai ales spre cîmpul sociologiei organizaţiilor şi al ştiinţei politice, acordînd o mare atenţie locului armatei în societate, perspectivelor sale instituţionale, rolului militarilor în politică, condiţiilor în care se produc loviturile militare, caracteristicilor regimurilor militare, militarismului, atitudinii armatei faţă de procesul de destindere internaţională etc. **S.a.** este o ramură tînără a sociologiei care există cu adevărat doar de cîteva decenii. Preocupările în acest domeniu sînt însă mai vechi (ultima treime a sec. 19). Fără a putea spune că Marx şi Engels ne-au lăsat o construcţie teoretică completă în legătură cu problemele organizaţiei militare, principiile novatoare utilizate şi rezultatele dobîndite în analiza acesteia îşi păstrează pe deplin actualitatea: în primul rînd, ideea că trăsăturile instituţiei militare nu pot fi înţelese în afara unor condiţii foarte reale, care ţin de dezvoltarea social-economică. Engels a analizat pe această bază specificul organizării militare, evoluţia autorităţii, aspectele nefuncţionale ale birocraţiei militare, sursele schimbării în acest domeniu; el a subliniat faptul că evoluţia tehnicii militare poate avea consecinţe semnificative şi asupra „jocului politic", determinînd o creştere a rolului armatei şi a puterii statului. În al doilea rînd, teza privind posibilitatea ca forţa armată (care se separă de societate, asemenea statului al cărui instrument este) să joace, în condiţiile unui echilibru aparte de forţe între principalele clase sociale, între tendinţele politice, un rol independent. Un aport însemnat în evoluţia **s.a.** a avut Herbert Spencer („Principles of Sociology", 1876): teoria sa despre cele două tipuri de societate („războinic" şi „industrial") a influenţat cercetările de mai tîrziu privind locul armatei în societate. Pînă spre cel de-al doilea război mondial, nici un sociolog de renume nu a mai acordat o atenţie specială instituţiei militare. În sociologia marxistă, asemenea probleme au fost abordate fragmentar în lucrările lui J. Jaurès şi ale Rozei Luxemburg. V.I. Lenin şi unii conducători ai mişcării comuniste din diferite ţări au adus o contribuţie importantă la dezvoltarea domeniului. A. Gramsci a analizat poziţia militarilor faţă de puterea politică, cezarismul, ca şi trăsăturile organizaţiei militare. În 1937, H.A. Laswell lansează teoria *statului garnizoană*, prima concepţie sistematică privind *relaţiile civili-militari*. În timpul războiului, dar mai ales în anii de după război, studiile de **s.a.** cunosc o puternică dezvoltare în S.U.A., Franţa, Anglia, Suedia, R.F. Germania etc. În 1954, S.Andrzejewski abordează dependenţele existente în cadrul diverselor societăţi între genul de conflict armat, structura socială şi tipul de organizare militară. R. Girardet

Scanned with OKEN Scanner

analizează poziţia armatei în societatea franceză. În 1957, S.P. Huntington se ocupă pe larg de modelele de *relaţii civili-militari*. O contribuţie deosebită la afirmarea definirii „instituţionaliste" a obiectului **s.a.** a adus M. Janowitz în lucrările sale despre profesia militară în lumea contemporană, despre locul armatei în societate. Se remarcă aportul lui S.E. Finer la clarificarea rolului militarilor în politică. J. van Doorn analizează problemele pe care le pune armata ca tip de organizaţie socială. În ultimii ani se remarcă în **s.a.** o înmulţire a tentativelor de a depăşi maniera descriptivistă prin sporirea consistenţei discursului teoretic. După o perioadă în care sociologia marxistă a instituţiei militare, datorită climatului dogmatic, a fost neglijată, tradiţia cercetărilor în acest domeniu a fost reluată, cu rezultate tot mai evidente. În 1964, datorită sociologului polonez J.J. Wiatr, apare prima conturare de pe poziţii marxiste a **s.a.** ca disciplină. Investigaţiile se dezvoltă în Polonia, U.R.S.S., Cehoslovacia, Iugoslavia etc., punctul de vedere marxist în **s.a.** afirmîndu-se cu o putere mereu sporită. Confruntarea dintre diferitele orientări ideologice în cadrul **s.a.**, în momentul de faţă, nu se leagă însă numai de avîntul din ultimul timp al cercetărilor marxiste: în sociologia nemarxistă, alături de studiile orientate de valorile şi obiectivele militare, se dezvoltă un curent radical şi critic care vizează demitizarea violenţei şi a ethosului militar. În ţara noastră pentru **s.a.** se conturează un cîmp larg de studiu, prospectat cu succese notabile îndeosebi în ultimii ani în legătură cu locul armatei în societate, cu socializarea apărării patriei şi crearea unor organizaţii menite să se alăture forţelor armate în *războiul întregului popor* (gărzile patriotice, detaşamentele de pregătire a tineretului pentru apărarea patriei etc.), cu evoluţia funcţiilor instituţiei militare şi a modelului profesional militar etc. V. şi *armată, militarism, polemologie, relaţii civili-militari, război, statul-garnizoană*. *(V.S.)*

Sociologia electorală, ramură a sociologiei politice care cercetează atitudinea politică şi comportamentul politic al grupurilor de alegători, încercînd să detecteze factorii care-i influenţează în deciziile luate. Ca disciplină relativ autonomă, **s.e.** s-a dezvoltat din statistica politică (P.F. Lazarsfeld distinge între statistica care s-a dezvoltat în Germania — Statistik-Staatskunde — şi tradiţiile engleze de aritmetică politică). Primele statistici electorale aveau un pronunţat caracter naţional, deosebindu-se de la o ţară la alta. Interesul faţă de studiul sociologic şi politologic al alegerilor s-a accentuat abia după revoluţiile din 1848. Prima lucrare reprezentativă consacrată alegerilor a apărut în 1903 sub semnătura lui Georg Meyer. Prezentînd dezvoltarea sistemelor electorale din Europa, ea avea mai mult un caracter istoric şi doar în mică măsură unul sociologic-politologic. Specialiştii consideră prima lucrare a **s.e.** „Das parlamentarische Wahlrecht" a lui Karl Braunias, publicată în 1932. Printre lucrările mai importante ale acestei perioade mai sînt menţionate cele ale lui Harold Gossnell (1930) şi a suedezului Herbert Tingsten (1937). Ultimul cercetase determinarea comportamentului electoral de către factori geografici, sociali şi economici. Aceste lucrări manifestau un interes deosebit faţă de comportamentul electoral al femeilor şi muncitorilor, deci al grupurilor care au obţinut relativ tîrziu drepturile electorale. În zilele noastre un mare număr de sociologi şi politologi se interesează de cercetarea alegerilor. Amintim pe: D.E. Butler, R. Boudon, A. Campbell, Mattei Dogan, M. Duvergér,

Scanned with OKEN Scanner

R. Heberle, Ch. Morazé, St. Rokkan. Ideea de bază pe care se fundamentează **s.e.** este aceea că actul alegerii nu poate fi privit ca un act izolat, ci ca un corolar al acțiunii sociale desfășurate în constelația schimbătoare a unui sistem social (Eisermann). Pentru sociologi și politologi, alegerile pot oferi condițiile favorabile unui experiment de masă: posibilitatea de a determina o populație după criterii stricte de apartenență și nonapartenență; faptul că membrii populației astfel determinate sînt puși în fața acelorași alternative fundamentale; posibilitatea înregistrării fiecărei decizii individuale concomitent cu putința corelării acestor decizii cu alți factori sociali și politici. Deși caracterul secret al votului reduce în mod simțitor din posibilitățile de valorificare maximală a acestor circumstanțe, folosirea diferitelor metode de analiză statistică poate duce la concluzii relevante în special în ce privește problemele de comportament politic, adeziune, participare, mobilizare politică, *absenteism* etc. R. Heberle și St. Rokkan disting cîteva orientări fundamentale (strategii de cercetare) în **s.e.** contemporană: a) cartografia electorală inițiată de André Siegfried (1913) care propune elaborarea unor hărți detaliate pe unități teritoriale a variațiilor voturilor, analizînd asemănările și deosebirile dintre ele; b) ecologia politică, promovată de F. Tönnies, Stuart A. Rice și R. Heberle care constă în calculul — pe localități — al corelațiilor dintre diferiți factori sociali, economici, culturali, și rezultatele alegerilor; c) metoda promovată de Lazarsfeld (Gemeinde Surveys) aceea de interviuri directe făcute cu un eșantion al alegătorilor dintr-o localitate și analiza factorilor sociali, economici, culturali care influențează decizia lor; d) metoda folosită de Campbell, de organizare a unei anchete pe scara națională, folosindu-se de eșantioane reprezentative, și raportarea variațiilor din cadrul unor comunități, circumscripții etc. la datele astfel obținute. Celelalte procedee folosite în **s.e.** reprezintă doar variante sau combinații ale celor amintite. St. Rokkan încearcă o modelare a studiilor de **s.e.** în funcție de problemele urmărite. El distinge între: micro-microstudii (care cercetează corelațiile dintre variabilele individuale de rol, nivel de cultură, motivații etc. pe de o parte și înclinațiile și deciziile politice pe de alta); macro—micro studii (care analizează influența schimbărilor din contextul structural asupra deciziilor politice individuale); micro-macro studii (studierea consecințelor pozițiilor, atitudinilor politice ale membrilor unei populații asupra politicii, strategiei și tacticii partidelor); macro-macro studii (cercetînd funcțiile limitărilor și restricțiilor structurale ale procesului de decizie asupra legitimizării și stabilizării sistemului politic dat). Studiile de **s.e.** sînt cu atît mai relevante cu cît ele se referă la o populație mai eterogenă din punct de vedere social, economic, cultural. **S.e.** a reliefat o serie de aspecte semnificative pentru viața socială și politică a țărilor capitaliste, printre care nivelul politic scăzut și comportamentul indecis al alegătorului de rînd, factori ce favorizează posibilitatea de *manipulare* a alegerilor. După părerea lui Carl J. Friedrich, o bună parte a populației nu posedă aptitudinile și cunoștințele necesare de a alege pe legiuitori, iar J.A. Schumpeter vorbește despre infantilismul politic al alegătorului de rînd din țările capitaliste dezvoltate. Rezultatele parțiale pertinente și semnificative obținute de **s.e.** sînt umbrite însă de unele carențe esențiale ce derivă din limitele fundamentării teoretice și formalismul excesiv al meto-

Scanned with OKEN Scanner

delor folosite. Cercetările sociologice şi politologice ale alegerilor din orînduirea socialistă scot în relief aspecte importante ale dezvoltării conştiinţei politice a maselor, procesului de lărgire şi adîncire a democraţiei socialiste, participării maselor la viaţa politică, la conducerea societăţii socialiste. V. şi *alegeri*, *psephologie*, *vot*. *(N.K.)*

Sociologia juridică, ramură specializată a sociologiei, disciplină care studiază dinamica ansamblului de structuri, relaţii, acte şi fapte sociale cu caracter juridic, realizînd cunoaşterea fenomenului juridic prin încadrarea sa în totalitatea socială. **S.j.** s-a dezvoltat ca ştiinţă distinctă în ultimele decenii ale secolului trecut. Termenul se pare că a fost întrebuinţat mai întîi de către Anzilotti în anul 1892, în lucrarea sa „La filosofia del diritto e la sociologia“ („Filozofia dreptului şi sociologia“). Savantul german Eugen Erlich fundamentează, în 1913, noua disciplină în lucrarea „Grundlegung der Soziologie des Rechts“ („Baza sociologiei dreptului“). El susţine pentru prima dată necesitatea unor cercetări în plan vertical a realităţii juridice. În ultimii ani, cercetările de **s.j.** s-au amplificat în mod simţitor. Crearea **s.j.** burgheze este rezultatul sărăciei conceptuale şi metodologice a ştiinţei juridice burgheze, al cărui rol fusese redus la simpla descriere şi comentare a unor texte normative, la analiza logico-formală a dreptului pozitiv şi la sistematizarea sa. Necesitatea depăşirii metodelor pozitiviste-dogmatice care predominau în ştiinţa juridică burgheză şi o orientau spre aşanumita cercetare „pură“ a dreptului, prin ignorarea mediului social în care dreptul există, a fost impusă de nevoia de a se oferi soluţii juridice unor noi realităţi economico-sociale. S-a apelat la sociologie, la explicaţii sociologice, spre a cerceta dincolo de hotarele sacre ale normei de drept, mediul social care condiţionează dreptul şi suferă, la rîndul lui, influenţă juridică. Se susţine că **s. j.** trebuie să realizeze sistematizarea surselor evoluţiei şi influenţei dreptului asupra societăţii şi să ofere ştiinţei dreptului o metodă raţională de cercetare a fenomenelor sociale. Dezvoltarea **s. j.** socialiste are loc în condiţii noi, principial deosebite faţă de trecut. Sarcina **s. j.** socialiste nu poate fi aceea de a oferi ştiinţelor juridice o viziune asupra raportului dintre drept şi societate, deoarece baza teoretico-metodologică a acesteia, materialismul istoric, statorniceşte tocmai un asemenea mod de abordare a fenomenelor politice şi juridice, în strînsa lor unitate cu celelalte fenomene sociale. **S.j.** se prezintă ca o ştiinţă de graniţă între sociologie şi drept. Obiectul ei îl reprezintă studiul legăturilor dintre drept, ca fenomen juridic istoriceşte constituit, şi societate. Dreptul, ca sistem al unor reguli generale de conduită, nu poate exista decît în şi prin social; el nu înseamnă nimic în lipsa unui ansamblu de relaţii inter şi intra sociale. Dreptul presupune aceste relaţii şi le influenţează. Pentru acest motiv este necesară o studiere „pe viu“ a raporturilor dintre drept, dintre normele care-i alcătuiesc conţinutul, şi societate, privită şi înţeleasă ca un produs al interacţiunii oamenilor. **S.j.** întrebuinţînd metodele de investigaţie sociologică şi aplicîndu-le, în forme specifice, la domeniul juridic, studiază — în toată complexitatea lor — implicaţiile sociale ale dreptului, verifică veracitatea normelor sale, ce cîştigă şi ce pierd acestea în confruntarea directă cu practica socială. Axată pe fundamentul teoretico-metodologic al materialismului istoric şi pornind de la categoriile de bază ale ştiinţei juridice, **s.j.**

Scanned with OKEN Scanner

cuprinde în aria sa de cercetare următoarele domenii: factorii de configurare a dreptului; realitatea juridică; elaborarea dreptului; eficacitatea dreptului; fundamentul diverselor reglementări cu sublinierea legitimității lor sociale, morale etc.; atitudinea cetățeanului față de drept cercetarea cauzelor concrete ale încălcărilor normelor de drept; cunoașterea legii și formelor de propagandă juridică; relația dintre formele juridice și nejuridice ale determinării conduitei cetățenești. *(Nic. P.)*

Sociologia relațiilor internaționale, ramură nouă a sociologiei care studiază relațiile internaționale din unghiul de vedere al grupurilor sociale și societăților, al organizațiilor și comunităților umane, al valorilor sociale și ideologiilor care se reflectă în mod colectiv în comportarea națiunilor și influențează atitudinea și politica statelor. Unii autori consideră că **s. r. i.** trebuie să studieze exclusiv influențele care afectează relațiile intersocietale din afara sferei guvernamentale. Dar guvernele sînt factorii care în ultimă instanță efectuează relații stabile, sistematice și coerente pe arena internațională, iar activitățile diferitelor grupuri sociale, instituții, persoane din afara sferei guvernamentale se măsoară ca eficacitate tocmai prin influența pe care o exercită asupra deciziilor guvernelor și statelor (de ex. mișcarea partizanilor păcii). **S. r. i.** studiază grupurile sociale cele mai simple și elementare, ginta și tribul comunei primitive pentru a cerceta cum se nasc și se dezvoltă relațiile dintre comunități și urmărește evoluția acestor relații pe diferite trepte istorice. *Națiunea* este și rămîne principalul obiect de studiu al **s. r. i.** deși o studiază din exterior, în relațiile ei cu alte națiuni **s. r. i.** o studiază și din interior, ca într-un proces de metabolism, pentru a-i descoperi cauzele manifestărilor ei externe, impulsurile care o determină să acționeze în arena internațională, modul în care conflictele de clasă din sînul ei se reflectă în exterior, și invers, modul în care relațiile internaționale afectează pe cele sociale. **S. r. i.** constată astfel că deși națiunea nu este o entitate socială monolită, fiind alcătuită structural din clase și grupuri sociale antagoniste sau contradictorii, de îndată ce se constituie ca colectivitate umană cu un anumit grad de coeziune și integrare — datorită comunității de limbă, teritoriu, viață economică, culturală, psihică etc. — națiunea dobîndește o mișcare proprie în viața internațională. (Vezi teza cu privire la rolul națiunii ca forță de bază a dezvoltării social-politice a lumii contemporane cu care Partidul Comunist Român a îmbogățit teoria marxist-leninistă.) O direcție majoră de cercetare în **s. r. i.** este îndreptată spre descoperirea legităților trecerii de la grupul social la supragrup, de la națiune la formațiuni supranaționale pentru fundamentarea unei teorii a integrării menită a înlătura arbitrarul și deductivismul aprioric ce se manifestă în acest domeniu și a preveni forțarea cursului istoric în procesul de formare a comunităților sociale viitoare. **S. r. i.,** ca disciplină, cîștigă teren în studiul problematicii internaționale; viziunea sociologică se deosebește de școlile de gîndire care se bazează pe un concept unic ca putere, conflict, comportare etc. sau pe studierea procesului decizional în politica externă (foreign policy decision making); metoda **s. r. i.** este de a folosi fiecare din aceste concepte și abordări în măsura în care sînt relevante pentru fenomenul studiat. V. și *relații internaționale, sociologie politică.* *(S.B.)*

Sociologie politică, ramură a sociologiei și „teren de confluență" al

Scanned with OKEN Scanner

acesteia cu *știința politică*, care studiază fenomenul politic în perspectiva totalității, a sistemului social global, integrîndu-l în funcționalitatea socială generală și evidențiind interacțiunea complexă dintre procesele politice și întreaga structură socială. Dată fiind complexitatea internă a politicului, ca și multitudinea relațiilor sale cu alte fenomene sociale, modul de abordare sociologic apare complementar celui politologic și, prin urmare, necesar și legitim. El este relevant atît pentru clarificarea specificității fenomenului politic în ansamblul istoricește determinat al fenomenelor și proceselor sociale, cît și pentru degajarea particularităților pe care le dobîndesc diferite procese și mecanisme sociale în condițiile organizării politice a societății. Utilizînd categoriile cu care operează sociologia generală, **s. p.** analizează structurile și procesele politice în comparație cu alte fenomene sociale analoge, de regulă de la specie la gen: puterea politică ca manifestare specifică a puterii sociale, relațiile și instituțiile politice ca forme de existență ale relațiilor și instituțiilor sociale, grupurile, statusurile și rolurile politice ca variante ale grupurilor, statusurilor și rolurilor sociale, acțiunea politică ca specie a acțiunii sociale etc. Acest mod de tratare, care-și găsește începuturile moderne în opera lui Montesquieu și Tocqueville, ca și în cea a lui Comte și Spencer, a fost pe deplin motivat și realizat de Marx, reprezentînd unul din momentele esențiale ale aportului revoluționar al marxismului la înnoirea și dezvoltarea studiului fenomenelor politice. Cum subliniază și numeroși specialiști nemarxiști, ceea ce înțelegem astăzi prin **s. p.** se datorește în mare măsură lui Marx. El a conectat cercetările în acest domeniu cu studiul global al structurii sociale, dezvăluind caracterul suprastructural al politicii și arătînd că structurile și procesele politice nu pot fi înțelese în afara modelelor de stratificare socială și a condițiilor concrete ale luptei de clasă. Această „tradiție intelectuală", la a cărei statornicire a contribuit și opera lui Lenin, stă la baza studiilor care se desfășoară astăzi în **s. p.** în legătură cu consecințele de ordin politic ale unei anumite structuri sociale, cu cauzele schimbării sociale și politice, cu rolul factorilor socioeconomici, de clasă în lupta politică și în structurarea atitudinilor politice etc. O influență asupra dezvoltării **s. p.** au avut și cercetările întreprinse la începutul secolului de M. Weber și R. Michels cu privire la rolul birocrației în conducerea organismului social și, respectiv, la „manifestările de tip oligarhic" în cadrul partidelor politice. Ele au pus bazele abordării instituționale sau organizaționale în **s. p.**, care vizează îndeosebi analiza grupurilor politice, a strategiilor, tacticii și conducerii politice, urmărind să surprindă pe această cale consecințele diferitelor tipuri de instituții și procese politice asupra schimbării sociale, ca și modalitățile în care instrumentele puterii afectează distribuția și exercițiul acesteia. În același context trebuie considerate lucrările lui Pareto și Mosca privind elitele politice. O direcție importantă de studiu — așa-numita „ecologie politică" — a fost inaugurată în 1913 de A. Siegfried prin cercetările în legătură cu factorii care determină distribuția spațială a atitudinilor și comportamentului politic (V. *sociologie electorală*). Începînd cu anii '30, dar mai ales în perioada postbelică **s. p.** cunoaște un progres remarcabil, afirmîndu-se ca disciplină de sine stătătoare. Succesele înregistrate de cercetarea sociologică în ansamblu au avut drept urmare lărgirea ariei preocupărilor și înarmarea studiului fenomenului politic cu noi metode și

Scanned with OKEN Scanner

tehnici de investigaţie. Se conturează noi strategii euristice şi explicative: behavioralismul, modul de abordare genetic, dinamist, funcţionalismul, structuralismul, demersul acţionalist, analiza semantică, cea comparatistă ş.a.m.d., care s-au juxtapus, conferind **s. p.** de orientare nemarxistă un caracter neomogen. În privinţa dezvoltării **s. p.** marxiste, un rol important a revenit lucrărilor lui A. Gramsci, iar după al doilea război mondial cercetărilor întreprinse în ţările socialiste. În prezent, cercetările de **s. p.** cuprind mai multe direcţii: cadrele generale ale politicului, factorii antagonismelor politice şi ai luptei în jurul puterii, regimul politic şi instituţiile politice, trăsăturile procesului de decizie politică, partidele politice şi grupurile de presiune, ideologiile, atitudinile politice şi comportamentul politic, ecologia politică, schimbarea şi dezvoltarea politică, „construcţia naţională", relaţiile internaţionale etc. Trebuie să subliniem, însă, că orientarea, structura şi soluţiile teoretice sau practice ale **s. p.** depind de natura orînduirii sociale şi de stat, de valorile care inspiră şi călăuzesc activitatea socială şi politică. Aceasta explică, fără îndoială, intensa confruntare ideologică ce se desfăşoară în cadrul disciplinei. Reluînd, mai ales în ultimii ani, direcţia de cercetare inaugurată acum mai bine de un secol, **s. p.** marxistă se caracterizează prin integrarea coerentă a explicaţiei istorico-genetice, cauzal-nomotetice şi structural-funcţionale a fenomenelor politice. În acelaşi timp, demersul său este concomitent empiric şi teoretic, analitic şi sintetic. În societatea socialistă, pe lîngă funcţia explicativă şi interpretativă, cea prospectivă, normativ-critică şi cea axiologic-educativă, **s. p.** îndeplineşte o însemnată funcţie practică, contribuind, direct sau mediat, alături de alte discipline, la perfecţionarea sistemului politic, a conducerii societăţii, la scientizarea procesului decizional. V. şi *sociologia armatei, sociologia electorală, sociologia juridică, sociologia relaţiilor internaţionale, stasiologia, ştiinţa politică.* *(O. T.)*

Sociometrie (lat. *socius*, „companion" şi *metrum* „măsură"), măsurare a fenomenelor sociale. Jacob Levy Moreno, născut în 1892 la Bucureşti şi stabilit în S.U.A. în 1927, îl foloseşte pentru a exprima o nouă ştiinţă socială căreia îi sînt specifice două metode: testul sociometric şi psihodrama sau sociodrama. Moreno consideră că omul posedă o creativitate spontană care rămîne deseori neutilizată. Pentru a o elibera atît în folosul societăţii cît şi al individului este necesar să cunoaştem obstacolele ce stau în calea ei. Cel mai de seamă obstacol se iveşte în relaţiile interpersonale în cadrul cărora fiecare individ este obiectul şi subiectul unor aprecieri simpatetice. Structura relaţiilor afective, de regulă, de la nivelul grupurilor mici a fost ridicată de Moreno la rangul unei forţe decisive care acţionează în viaţa oamenilor în ansamblu. Utopic şi într-un sens cu implicaţii ideologice, el vorbeşte despre o „revoluţie" sociometrică care ar viza doar reţelele afective ale relaţiilor interpersonale lăsînd nemodificate structura economică şi politică. *(Ach. M.)*

Solidarism, curent sociologic, politic şi juridic, iniţiat de Saint-Simon (de la care se inspiră direcţia sa socialist-reformistă) şi A. Comte (de la care porneşte direcţia sa tipică, burghezo-conservatoare). Revendicîndu-se ca o reacţie, îndreptată în egală măsură împotriva individualismului liberal şi a colectivismului socialist, **s.** a reprezentat în fapt un răspuns ideologic la accentuarea luptei de clasă a proletariatului, ca expresie a maturizării contradicţiilor proprii

Scanned with OKEN Scanner

capitalismului. Pentru A. Comte, solidaritatea claselor sudează societatea într-un tot unitar, a cărui realizare ar fi posibilă întrucît atît capitalistul cît şi proletarul îndeplinesc o funcţie socială specifică în cadrul unui sistem social armonios. Subliniind ideea de datorie, împotriva drepturilor individuale, Comte pune accentul pe ordine, vizînd supunerea individului faţă de societate şi stat. Doctrina solidaristă a armoniei sociale în cadrul societăţii burgheze a fost dezvoltată de Léon Bourgeois, care distinge o solidaritate de fapt şi o solidaritate ca normă, stabilind şi o echivalenţă între contribuţiile individuale şi beneficiile corespunzătoare în cadrul unui cvasicontract social, a cărui finalitate ar fi dreptatea şi justiţia. Ca doctrină juridică, cu implicaţii politice, **s.** a fost elaborat în special de Léon Duguit care, pornind de la ideea că orice societate e o disciplină, iar omul, neputînd trăi fără societate, trebuie să se supună acestei discipline, conchide că orice sistem politic trebuie să se întemeieze pe postulatul unei reguli de conduită, care să se supună tuturor şi a cărei substanţă ar fi imperativul „solidarităţii sociale". Regula juridică are ca fundament nu protejarea drepturilor individuale, ci necesitatea coeziunii sociale în vederea îndeplinirii funcţiei (datoriei) fiecărui individ. Doctrina **s.** este orientată împotriva teoriei marxiste a claselor şi luptei de clasă, urmărind integrarea proletariatului în societatea capitalistă, prin subordonarea sa intereselor burgheziei dominante. Concepţiile solidariste actuale tind să demonstreze necesitatea armoniei de clasă dintre muncă şi capital. Variante mai noi ale **s.** sînt doctrinele „partenerismului social", „paternalismului" şi „relaţiilor umane". *(O.T.)*

Spaţiu vital, concept de bază al doctrinei cu acelaşi nume, componentă esenţială a *geopoliticii.* Formulat pentru prima dată de antropogeograful german Friedrich Ratzel (1897) în cadrul „legilor fundamentale" ale creşterii spaţiale a statelor, este reluat de Rudolf Kjellén (1916), creatorul numelui geopoliticii, ca exprimînd tendinţa de creştere naturală a statelor ce dispun de vitalitate şi, mai apoi, dezvoltat, în spiritul *determinismului demografic,* de Karl Haushofer, şeful şcolii geopolitice germane între cele două războaie mondiale. Doctrina **s.v.** a constituit o componentă a ideologiei ultrareacţionare *naţional-socialiste,* menită să justifice războiul de agresiune şi expansiune teritorială sub pretextul neconcordanţei care ar exista între graniţele politice ale unui stat şi spaţiul necesar populaţiei dinlăuntrul acestor graniţe. *(O.T.)*

Spontaneism, concepţie şi practică ce neagă sau desconsideră necesitatea şi rolul organizării în lupta politică împotriva puterii dominante, absolutizînd forţa şi eficienţa acţiunii spontane, considerată singura expresie autentică a spiritului revoluţionar. În istoria gîndirii şi acţiunii politice **s.** a îmbrăcat forme diferite. În Rusia, curentul oportunist al „economiştilor" proclama ploconirea în faţa spontaneităţii proletariatului, negînd în mod expres rolul conducător al partidului clasei muncitoare. În curentele *anarhiste* şi *anarho-sindicaliste* **s.** este uneori opus oricărei organizaţii a clasei muncitoare (de ex. în concepţia lui Proudhon sau în unele variante ale neoanarhismului contemporan), alteori este recunoscut doar rolul sindicatelor şi al luptei lor, dar numai ca mijloc secundar şi de rezervă, în lipsa posibilităţii insurecţiei violente (în concepţia lui Bakunin şi a unor anarho-sindicalişti), totdeauna contestîndu-se însă rolul politic şi or-

Scanned with OKEN Scanner

ganizatoric al partidului revoluționar al proletariatului. **S.** se manifestă de asemenea în tendințele neoanarhiste prezente în mișcările contestatare contemporane prin exaltarea subiectivității și disprețuirea ostentativă a mijloacelor instituționalizate de luptă împotriva orînduirii capitaliste. Deși spontaneitatea sau, mai precis, creativitatea spontană a maselor reprezintă o forță reală în mișcarea revoluționară și o sursă de inovare a acesteia, absolutizarea spontaneității prin **s.** înseamnă condamnarea acestei mișcări la eșec inevitabil, întrucît puterea clasei dominante în societățile capitaliste dezvoltate nu poate fi doborîtă și lichidată fără un proiect revoluționar precis, fără o teorie revoluționară științifică și fără o strategie și o tactică adecvate și, în același timp, fără organizarea maselor de către o forță politică conducătoare, care nu poate fi decît partidul revoluționar al clasei muncitoare. *(O.T.)*

Stare de asediu, stare politico-juridică care intră în vigoare cu ocazia ivirii unor pericole pentru puterea de stat datorate operațiilor militare sau altor împrejurări de ordin extern sau intern. În cazul instaurării **s. de a.** organele de menținere a ordinii interne și cele militare sînt învestite cu puteri excepționale. În politologie, termenul se folosește pentru definirea regimului instituit în statele burgheze, în împrejurări decretate ca fiind extraordinare sau excepționale. În aceste condiții **s. de a.** înseamnă suspendarea unor drepturi constituționale și acordarea unor puteri excepționale, de poliție și jurisdicție, autorităților militare. În majoritatea cazurilor **s. de a.** este folosită pentru reprimarea brutală a mișcărilor democratice, paralizarea activității forțelor progresiste. *(L.F.)*

Stasiologie, termen propus, în 1951, de Maurice Duverger, pentru a desemna, ca disciplină de sine stătătoare, studiul (sociologic sau politologic) al *partidelor politice.* *(O.T.)*

Stat, organizația puterii politice pe un anumit teritoriu și în cadrul unei anumite comunități umane *(popor, națiune)* care nu coincide nemijlocit cu populația; se sprijină, la nevoie, pe constrîngere și asigură înfăptuirea conducerii societății de către o anumită *clasă socială*, stăpînă a mijloacelor de producție. Referindu-se la **s.** din societățile împărțite în clase antagonice și, mai ales, din cele bazate pe exploatare, clasicii marxism-leninismului îl definesc ca: „un aparat al dominației de clasă", „o forță specială de reprimare", „o organizație specială a forței, o organizare a violenței, în vederea reprimării unei anumite clase" sau „o mașină pentru menținerea dominației unei clase asupra alteia". **S.** este o categorie istorică, a apărut pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății omenești, odată cu împărțirea acesteia în clase cu interese antagonice, ireconciliabile, ca urmare a destrămării societății gentilico-tribale, și va dispare treptat în urma înlăturării împărțirii societății în clase, după construirea deplină a societății comuniste. Spre deosebire de organizarea gentilico-tribală a societății, **s.** se caracterizează prin împărțirea supușilor după teritoriu, care înlocuiește legătura de cosangvinitate ce unea membrii gintei și tribului, apariția puterii publice care — spre deosebire de puterea socială bazată pe autoritatea morală a conducătorilor și adunarea generală a întregului popor — este alcătuită dintr-o categorie de oameni separată de populație, se bazează pe forța constrîngerii în folosul unei anu-

Scanned with OKEN Scanner

mite clase. Puterea de stat este supremă și neatîrnată, ceea ce dă **s.** calitatea de *suveranitate*. **S.** are o natură și esență de clasă, el este un organ al puterii clasei (stăpînă asupra mijloacelor de producție), cu ajutorul căruia această clasă își asigură dominația sa în societate, asupra celorlalte clase. În acest sens, Marx, Engels și Lenin vorbesc de dictatura clasei dominante ca esență a **s.** Fiind, în principal și în esență, un instrument al dominației de clasă, **s.** este „reprezentantul oficial" al societății date, el rezolvă problemele generale, comune conducerii oricărei colectivități. Fiecărei orînduiri sociale îi corespunde un anumit tip istoric de **s.**; tipuri istorice de **s.** din societățile bazate pe exploatare sînt: sclavagist, feudal și burghez. Principial nou, superior și fundamental deosebit de acestea este tipul de **s.** *socialist*. În perioadele istorice și în societățile de trecere există **s.** ce nu se încadrează pe deplin în nici unul din cele patru tipuri clasice de **s.** De pildă, **s.** din unele țări eliberate de sub jugul colonial unde puterea este deținută de forțele sociale revoluționare, antiimperialiste și antimonopoliste — intelectuali, muncitori (în măsura în care există ca clasă sau este în curs de formare), țărani, meșteșugari, mici negustori — și dau o orientare necapitalistă dezvoltării țării, nu se încadrează nici în tipul capitalist, nici în cel socialist. **S.** își asigură menirea istorică prin funcțiile sale. Cu deosebirile de nuanță de la un tip la altul și chiar în cadrul aceluiași tip de la o etapă istorică la alta, funcțiile sale (care se împart în interne și externe) sînt: de apărare a intereselor clasei dominante, conducătoare în societate și, după caz, de reprimare a împotrivirii claselor dominate; în funcție de etapa istorică și în special în societatea contemporană, **s.** îndeplinește o serie de funcții economice și ideologice cu deosebiri principiale după cum este vorba de **s.** bazate pe exploatare sau de **s.** socialist. Pe plan extern, **s.** îndeplinește funcția de apărare a țării, iar în cazul celor bazate pe exploatare, și funcția îndreptată spre cucerirea și supunerea altor țări și popoare. În condițiile contemporane se impune tot mai mult o funcție de colaborare și cooperare între **s.** Forma **s.** are în vedere modul de organizare a puterii de stat și, în special, structura și funcționarea organelor supreme de conducere. Ea se manifestă ca formă de guvernămînt *(republică* sau *monarhie)*, ca *regim politic* (de pildă, regim democratic sau totalitar — dictatorial) sau ca structură de **s.** (de pildă, **s.** simplu sau **s.** compus — federație ori confederație). Mecanismul de **s.** este alcătuit din totalitatea organelor de stat constituite într-un sistem unitar, organic închegat, — parlament, guvern, justiție etc. —, precum și din forțele materiale de constrîngere (armată, poliție, închisori etc.). V. și *putere*, *statul socialist*. *(I.C.)*

Statul abundenței, doctrină economică, sociologică și politică privitoare la particularitățile capitalismului contemporan, cunoscută și sub numele de doctrina „statului bunăstării generale". Dacă la J.K. Galbraith („The Affluent Society", 1958) teoria are unele accente realist-critice, la foarte mulți autori burghezi contemporani ea are un caracter preponderent apologetic. Doctrina **s.a.** se întemeiază pe caracterizarea etapei postbelice în țările economicește dezvoltate drept „societate a opulenței", subliniindu-se ridicarea nivelului de trai mediu în raport cu etapele anterioare ale dezvoltării aceleiași societăți. Această caracterizare se leagă strîns de aceea de *societate de consum* sau a „con-

sumului de masă": la nivelul postbelic al producţiei industriale din ţările capitaliste dezvoltate, s-a trecut la producţia în serie mare şi la preţuri relativ accesibile pentru majoritatea celor cuprinşi în sfera producţiei capitaliste, a bunurilor de consum, inclusiv a unor bunuri care în epocile anterioare erau produse de lux, inaccesibile majorităţii salariaţilor. În legătură cu aceasta, Galbraith vorbea despre schimbarea de comportament a consumatorilor şi adaptarea acestuia la cerinţele întreprinderilor producătoare; sociologii de orientare critică la adresa capitalismului contemporan subliniază cu deosebire manipularea consumului de către marele capital (H. Marcuse), noile forme de înstrăinare în consum (D. Riesman) şi „consumul de prestigiu" (V. Packard). Apologeţii capitalismului contemporan pierd din vedere împrejurarea că indicatorii medii ai standardului de viaţă ascund marile diferenţe reale dintre extremităţile scării veniturilor; în anii '60 chiar oficialităţile americane au recunoscut — ceea ce o seamă de sociologi (de ex. M. Harrington, „The other America", 1962) subliniaseră cu insistenţă — existenţa unei grave probleme sociale a pauperismului, a unor largi straturi ale populaţiei care trăiesc sub nivelul minim al standardului de viaţă în cadrul „societăţii opulenţei". În ultimii ani tot mai mulţi autori adaugă la caracteristicele societăţii capitaliste contemporane aceea de „societate a risipei": opulenţa, consumul de masă fiind legate de o uriaşă risipă de materii prime, de surse de energie, de forţă umană în goana după satisfacerea unor nevoi artificiale, neraţionale, corespunzătoare însă intereselor capitalului monopolist. Sub aspect politologic, teoria **s.a.** preconizează estomparea contradicţiilor de clasă datorită opulenţei, integrarea salariaţilor în general, a clasei muncitoare în special în sistemul economic şi social-politic al capitalismului. De asemenea, de teoria **s.a.** se leagă, într-un fel, şi unele concepţii despre depolitizarea şi dezideologizarea „publicului": datorită abundenţei generale, a prosperităţii „constante" — iluzie puternic infirmată prin evoluţia cea mai recentă a economiei capitaliste — s-ar fi pierdut interesul maselor faţă de ideologii şi faţă de acţiunea politică concomitent cu accentuarea eforturilor de adaptare la situaţia dată a rînduielilor politice acceptate ca atare şi cu orientarea generală spre eficienţă, în activitatea economică şi spre consum, în viaţa particulară. În realitate, contradicţiile economice, sociale şi politice ale capitalismului contemporan s-au complicat şi s-au adîncit; pauperismul, risipa, manipularea consumului sînt generatoare de noi crize. Statul capitalist se dovedeşte a nu fi un instrument al asigurării bunei stări generale, ci al dominaţiei de clasă a burgheziei monopoliste. V. şi *dezideologizare*, *depolitizare*, *societate de consum*, *societate industrială*, *societate postindustrială*.

(A.R.)

Statul bunăstării generale, v. **statul abundenţei**

Statul-garnizoană, teorie care consideră că, în condiţiile unor presiuni externe îndelungate, armata poate ajunge la o poziţie dominantă în viaţa social-politică a unui stat, subordonînd toate activităţile şi resursele unor scopuri de ordin militar, pregătirilor în vederea respingerii „ameninţării". Elaborată pentru prima dată de H. D. Lasswell în 1937, în perioada războiului chino-japonez, teoria **s.-g.** a fost dezvoltată pe deplin în cursul celui de-al doilea război mondial. Revăzînd conceptul la începutul anilor '60, autorul său aprecia

Scanned with OKEN Scanner

că el rămîne relevant. Teoria **s.-g.** a fost prima concepţie sistematică în legătură cu relaţiile civili-militari după preocupările în acest domeniu ale lui Marx şi Engels şi pacifismul profesat de Spencer, Sumner şi Carnegie. Ea porneşte, într-o vădită descendenţă spenceriană, de la influenţa conflictelor internaţionale, a crizelor, insecurităţii şi războaielor asupra formelor de organizare socială. Teoria **s.g.** a încercat să dea o explicaţie tendinţelor de creştere a influenţei militarilor în procesul politic la cele mai înalte nivele, înregistrate după primul război mondial. Se poate spune că **s.-g.** este rezultatul faptului că „duşmanul" este transformat într-o forţă periculoasă în cadrul sistemului, devenind un fel de putere organizatoare şi coezivă a acestuia. Pe această bază se creează o „cerere" artificială de sporire a rolului „specialiştilor în violenţă", al militarilor. În scrierile sale iniţiale, Lasswell a avut în vedere, în legătură cu apariţia **s.-g.**, exclusiv rolul militarilor de profesie. Ulterior el a atras atenţia şi asupra sporirii influenţei aparatului de represiune (poliţia), vorbind despre **s.-g.** poliţienesc sau **s.-g.** închisoare. Trăsăturile **s.-g.** sînt: centralizarea extremă a puterii; extinderea competenţelor puterii executive şi ale armatei în dauna puterii legislative şi a liderilor civili; abolirea sau golirea de conţinut a instituţiilor democratice; controlul riguros al vieţii publice şi reprimarea oricărei opoziţii; extinderea formelor de organizare şi conducere de tip militar; utilizarea predominant neproductivă a resurselor; preeminenţa valorilor militare în sistemul social de valori. Lasswell consideră că **s.-g.** este un produs obiectiv al lumii zilelor noastre; el nu vede vreo posibilitate de a opri evoluţia spre **s.-g.** Pesimismul ce caracterizează teoria **s.-g.** trebuie legat de modul în care a privit sociologia burgheză liberală ultimul război mondial şi perioada războiului rece. Relevantă în legătură cu o serie de situaţii în care militarii au instituţionalizat poziţia lor dominantă, în unele ţări capitaliste, teoria **s.-g.** rămîne marcată de incapacitatea de a gîndi dialectic lumea contemporană şi conflictele sale. Teoria lui Lasswell nu integrează deosebirea esenţială dintre locul şi rolul armatei în societatea burgheză şi locul şi rolul ei în societatea socialistă. De asemenea, ea trebuie completată cu sublinierea rolului determinant al condiţiilor interne în frînarea evoluţiei spre **s.-g.** (vitalitatea procesului politic), ca şi în apariţia **s.g.** în absenţa presiunii externe. V şi *armată*, *militarism*, *relaţii civili-militari*.

(V.S.)

Statul socialist, tip nou şi superior de *stat*, creat ca urmare a răsturnării puterii burgheze şi instaurării puterii clasei muncitoare, aliată cu ţărănimea muncitoare şi ceilalţi oameni ai muncii, prin *revoluţia socialistă*. **S.s.** se deosebeşte fundamental de tipurile de stat presocialiste şi este superior acestora deoarece, pentru prima dată în istorie, statul devine un instrument al puterii oamenilor muncii, a marii majorităţi iar, apoi, a întregului popor, fiind îndreptat împotriva exploatării şi acţionînd pentru lichidarea oricărei forme de dominaţie în societate şi făurirea noii societăţi socialiste şi comuniste. În evoluţia sa **s.s.** cunoaşte ca principale etape perioada de trecere de la *capitalism* la *socialism*, perioada victoriei socialismului şi a făuririi societăţii socialiste multilateral dezvoltate, perioada construirii comunismului. În raport de aceste etape se lărgeşte baza socială a puterii de stat, suferă anumite transformări funcţiile şi formele statului, statul menţinîndu-se în limitele aceluiaşi tip istoric,

Scanned with OKEN Scanner

socialist. Esența **s.s.** este dată de faptul că întreaga putere de stat aparține oamenilor muncii — clasei muncitoare, țărănimii muncitoare, intelectualității socialiste și altor categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate. Clasa muncitoare are rolul conducător în stat și societate, fapt pentru care **s.s.** este caracterizat și denumit stat proletar, iar puterea de stat, o putere muncitorească. La baza puterii de stat socialist stă alianța muncitorească-țărănească, conținutul căreia se îmbogățește calitativ în procesul construcției socialiste și comuniste. În perioada de trecere de la capitalism la socialism puterea de stat asigură conducerea și dominația în societate a clasei muncitoare, aliată cu ceilalți oameni ai muncii, împotriva claselor exploatatoare — burgheziei și moșierimii — răsturnate de la putere. În această perioadă esența statului se manifestă ca o dictatură a proletariatului, adică o putere, cum spune Lenin, în chip nou dictatorial, împotriva unei minorități exploatatoare și, în chip nou democratic, pentru marea majoritate a societății, ce formează poporul muncitor. Victoria socialismului, făurirea economiei socialiste unitare și lichidarea definitivă a ultimelor rămășițe ale claselor exploatatoare a lărgit baza de masă a puterii, cuprinzînd în ea întregul popor alcătuit exclusiv din clase și categorii sociale de oameni ai muncii, prietene și aliate. Definind esența puterii **s.s.** român, art. 2 al Constituției din 1965 prevede: „Întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului, liber și stăpîn pe soarta sa". Ca organizație politică a puterii poporului, în frunte cu clasa muncitoare, **s.s.** îndeplinește un rol activ, de instrument principal al construcției noii orînduiri. Creșterea și amplificarea rolului statului în construcția socialistă și comunistă reprezintă un proces obiectiv și se realizează sub conducerea politică a partidului marxist-leninist (comunist sau muncitoresc) prin îmbinarea activității de partid, de stat și a organizațiilor obștești cu participarea largă a maselor. Constituția Republicii Socialiste România stabilește drept scop al întregii activități de stat: „dezvoltarea orînduirii și înflorirea națiunii socialiste, creșterea continuă a bunăstării materiale și culturale a poporului, asigurarea libertății și demnității omului, afirmarea multilaterală a personalității umane" (art. 13). Ca stat suveran și independent, **s.s.** își stabilește singur, sub conducerea partidului comunist, politica internă și externă, are monopolul edictării legilor și stabilirii ordinii de drept, dezvoltă relațiile cu celelalte state, pe baza principiilor egalității suverane și neamestecului în treburile interne. Formele **s.s.** — întotdeauna democratice și republicane — sînt diferite, în funcție de condițiile istorice, realitățile social-economice, politice și naționale din fiecare țară. Sînt cunoscute și folosite ca denumiri ale formelor de guvernămînt ale statelor socialiste: republica socialistă sovietică, republica socialistă, republica democrat-populară, republica populară. În socialism se înlătură opoziția dintre stat și societate, făcîndu-și loc tot mai accentuat un proces de integrare a statului în societate. În perspectiva făuririi societății comuniste depline, Programul partidului nostru evidențiază că statul va dispare treptat, organizarea și conducerea socială fiind asigurate prin autoconducerea obștească comunistă. V. și *stat*.

(I.C.)

Status (în lat. „condiția unui lucru sau persoane"). **1.** locul pe care îl ocupă un individ oarecare într-un sistem dat și la un anumit moment;

accepţiune sociologică legată de numele antropologului american Ralph Linton. Vorbind despre sistem el are în vedere nu atît grupul social în ansamblu, cît modelele particulare de reguli referitoare la comportarea indivizilor în relaţiile lor cu acesta. **S.**, în această accepţiune, este pur şi simplu o colecţie de drepturi şi îndatoriri — spune Linton. Cum în viaţa lor socială indivizii nu sînt legaţi doar de un model de comportare sau de un grup, înseamnă că ei posedă mai multe **s.** Astfel, s-a ajuns la sensul larg al termenului respectiv ca sumă a tuturor **s.** particulare pe care le deţine un individ, ceea ce echivalează cu poziţia lui în raport cu societatea globală. **2.** Comportamentul la care un individ poate, în mod legitim, să se aştepte din partea celorlalţi, accepţiune psihosociologică a **s.** în cadrul căreia opinia francezului Jean Stoetzel este cea mai cunoscută. Uneori **s.** este redus la prestigiu, adică la poziţia sa pe o scală ierarhică a preţuirii sociale a ocupaţiilor. **S.** pot fi actuale (care se exercită la un moment dat) şi latente (care devin realitate în alt moment de timp). Totodată ele sînt atribuite şi obţinute. Cele obţinute sînt lăsate deschise pentru a fi ocupate de indivizi prin competiţie şi efort personal, pe cînd cele atribuite revin indivizilor prin moştenire. În politologie se vorbeşte despre **s.** de clasă determinat prin mai multe variabile obiective (venit, profesie etc.) şi subiective (părerea personală sau a altora). Într-o societate dată ierarhia **s.** de clasă este privită ca o manifestare a stratificării sociale, iar decalajul dintre aceste **s.** atribuite şi dobîndite, ca o expresie a mobilităţii sociale. În politologia occidentală se acordă o atenţie sporită problemelor legate de conflictele dintre **s.** de clasă şi dintre acestea şi alte tipuri de **s.** Deseori în politologia nemarxistă, utilizarea termenului de **s.** nu este însoţită de o determinare corespunzătoare a conţinutului său, fapt care atrage după sine nu numai impreciziuni ci şi sensuri ideologice, mai mult sau mai puţin evidente. *(Ach.M.)*

Stil de conducere, ansamblul complex de comportamente individuale, atitudini, maniere, modalităţi proprii de acţiune precum şi tehnicile specifice pe care le dezvoltă un conducător în diferitele momente ale actului său de conducere şi în relaţiile directe cu colaboratorii. În **s. de c.** se pun în evidenţă caracteristicile specifice de personalitate ale conducătorului, capacitatea acestuia de a lucra cu oamenii, de a-şi cunoaşte colaboratorii, de a-i înţelege, a le determina şi influenţa în mod pozitiv activitatea. Dacă principiile, metodele şi procedeele de conducere au un caracter teoretico-metodologic general, însuşirea lor, mai ales practicarea acestora de către fiecare conducător, capătă un caracter individual, astfel că succesul unei activităţi de conducere nu decurge numai din conţinutul raţional al procedeelor utilizate ci este funcţie şi de modul personal în care acestea sînt aplicate de acel conducător la situaţia concretă pe care o are de rezolvat. Astfel **s. de c.** este determinat de modul personal în care un conducător interpretează informaţiile care îi parvin şi construieşte concluziile pe care îşi întemeiază acţiunea, de maniera specifică de elaborare a variantelor decizionale, de cîtimea de creativitate, pe care o eliberează conducătorul cu această ocazie precum şi de modul în care conlucrează în actul decizional cu colaboratorii săi. Toate acestea constituie elemente de stil care pot influenţa nivelul de succes în actul conducerii. **S. de c.** este exprimat şi de modul în care un conducător îşi stabileşte raporturile sale directe,

Scanned with OKEN Scanner

personale cu diverşii săi colaboratori, felul specific de a-i controla, îndruma, sancţiona sau stimula, de capacitatea lui de a rezolva operativ problemele care se pun în procesul conducerii, de maniera în care selectează colaboratorii, le organizează activitatea ţinînd seama şi de caracteristicile de personalitate ale acestora, în sfîrşit de felul în care le comunică hotărîrile, dispoziţiile şi deciziile sale. Ca şi metodele ştiinţifice de conducere, **s.** adecvat de conducere poate fi însuşit pe parcursul activităţii, însă el este determinat în mult mai mare măsură de caracteristicile particulare de personalitate ale conducătorului, este mai aproape de ceea ce uneori se numeşte arta de a conduce. *(H.E.)*

Strategia militară **1.** Sistem de cunoştinţe ştiinţific determinate privitor la pregătirea şi desfăşurarea războiului, în ansamblul său, şi a acţiunilor de importanţă decisivă, cuprinzînd principii, norme, reguli, modalităţi de rezolvare a celor mai importante probleme din domeniul militar. **2.** Ansamblu de acţiuni prin care un *stat* sau o *coaliţie* de state urmăreşte să atingă anumite obiective politice cu ajutorul mijloacelor militare. **S.m.** este determinată de factori politici, sociali, economici, geografici, ştiinţifici, istorici etc. Rolul principal îl are factorul politic care determină atît trăsăturile de bază ale **s.m.** cît şi modul specific în care ceilalţi factori îşi exercită influenţa asupra ei. **S.m.**, la rîndul ei, are anumite influenţe asupra politicii, economiei, vieţii ştiinţifice etc. **S.m.** se bazează pe legile obiective ale luptei armate cît şi pe numeroase cuceriri ale ştiinţelor moderne — matematica, cercetarea operaţională, cibernetica, informatica etc. Datorită laturilor şi implicaţiilor sociale şi politice ale luptei armate, în interpretarea anumitor fenomene militare cît şi în folosirea legilor obiective ale luptei armate intervin interesele politice ale claselor sociale, partidelor politice, ale statelor, ceea ce generează mai multe strategii militare, diferite uneori substanţial nu numai prin obiectivele urmărite dar şi prin conţinutul lor. Odată ce concepţiile strategice au fost însuşite de conducerea politică a statului, acţiunile militare pregătite sau declanşate de un stat sau un grup de state, în concordanţă cu ele, sînt o expresie a politicii statului sau statelor respective, o modalitate de atingere a anumitor obiective politice. *(T.G.)*

Strategie (grec. *strategos* „conducător de oşti", *stratagemata* „arta conducerii oştirii") (după formularea clasică dată de Clausewitz), învăţătura despre folosirea bătăliilor în scopul războiului. Prin învăţătură Clausewitz înţelegea un sistem de principii şi legităţi; de aici părerea unor politologi că folosirea termenului de **s.** în domeniul politic, economic, social etc. este adecvată numai în cazul în care o mişcare sau un partid dezvoltă asemenea principii şi legităţi. Se are în vedere prin excelenţă mişcarea comunistă. Termenul se foloseşte în mod curent în sensul stabilirii unor linii directoare pe o etapă mai lungă în activitatea politică, economică etc. Feliks Gross consideră că **s.** îi corespunde elaborarea liniilor directoare ale politicii („policy making") în timp ce tacticii îi corespunde practica curentă în politică. Lenin înţelegea prin **s.** ştiinţa conducerii luptei de clasă, a elaborării liniei directoare a mişcării clasei muncitoare pe durata unei etape istorice mai lungi. Stabilirea **s.** reclamă aprecierea conţinutului principal al epocii istorice date şi, în funcţie de aceasta, stabilirea direcţiei principale a luptei, aprecierea intereselor

Scanned with OKEN Scanner

obiectivelor și dinamicii diferitelor clase. Pe această bază se formulează sarcinile primordiale ale perioadei date, planul repartizării forțelor de clasă și se determină direcția principală a politicii de alianță. În elaborarea **s.** trebuie să se țină seama de nivelul de dezvoltare, capacitatea de luptă, experiența și nivelul de organizare ale claselor, categoriilor, grupărilor sociale, de gradul de conștiință al clasei muncitoare, de evoluția raportului dintre partidul de avangardă și mase, de modalitățile afirmării rolului de forță conducătoare al partidului. Aprecierea reală a forței efective a dușmanului de clasă, a contradicțiilor din sînul acestuia, ținîndu-se seamă, în același timp, de raportul de forțe pe plan internațional, de situația mișcărilor progresiste, se impun ca cerințe ale unei științifice definiri a **s.** Schimbarea relațiilor social-politice reclamă o nouă etapă **s. S.** aplicate în diferitele țări sînt stabilite, ținînd seamă de configurația istorică mondială, pe baza luării în considerare a condițiilor social-economice, a particularităților istorice, naționale din fiecare țară. Astfel, **s.** prezentului și a dezvoltării pe termen lung a țării noastre constă în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și crearea premiselor trecerii la *comunism*. V. și *tactica, strategia militară*. *(I.G.)*

Stratificare socială, aspect al diferențierii sociale a oamenilor, structurare ierarhică, pe straturi, a societății. Potrivit concepției marxiste, **s.s.** se realizează pe fondul aspectului fundamental al macrostructurii grupale, al structurii de clasă a societății. În unele cazuri, clasele sociale se subdivid în straturi sociale (de ex. marea burghezie, burghezia mijlocie, mica burghezie) dispuse ierarhic chiar pe temeiul unei sau unor note definitorii ale clasei respective (a mărimii proprietății private asupra mijloacelor de producție, în exemplul dat). În lupta de clasă, în viața politică straturile diferite ale unei clase se pot comporta relativ diferit; ele pot avea și organizații politice proprii și reprezentanți politici proprii. Straturile clasei dominante, în formațiunile antagoniste, se raportează în moduri diferite la puterea de stat; guvernarea este asigurată, de regulă — cel puțin în majoritate — de reprezentanții stratului superior (aristocrația mare latifundiară în feudalism, marea burghezie în capitalism). Există și straturi sociale, aflate în afara unei anumite clase sociale (de ex. intelectualitatea); acestea sînt înțelese, în teoria marxistă, drept grupuri sociale mari care nu se disting prin toate notele definitorii ale unei clase sociale, ci doar prin una (unele) dintre acestea (prin poziția în organizarea și diviziunea socială a activităților, în cazul exemplului dat). Straturile din afara claselor sociale nu au, de regulă, un rol de sine stătător în lupta de clasă, în arena politică, dar participă la luptele politice în alianță cu și sub conducerea uneia sau alteia dintre clase, avînd un rol deloc neglijabil. În sociologia și politologia nemarxistă contemporană, teoria **s.s.** este formulată uneori ca alternativă la teoria marxist-leninistă a claselor sociale. Sociologii americani Kingsley Davis și Wilbert E. Moore („Some Principles of Stratification", 1945) susțin că nu există societate „nestratificată", adică lipsită de o structură grupală ierarhizată după criteriile importanței sociale diferite a funcțiunilor îndeplinite de aceste grupe. Identificînd straturile cu clasele sociale, ei conchid asupra inevitabilității, în orice societate, a inegalității sociale a oamenilor.

Scanned with OKEN Scanner

În lucrările sociologilor nemarxiști se indică drept criterii de stratificare, de obicei, indicatori parțiali sau secundari cum sînt cuantumul veniturilor, nivelul de școlarizare sau de calificare profesională, sau (mai adesea) profesiunea și prestigiul social ce i se asociază. Cu asemenea criterii se construiește un model al structurii ierarhice a societății pe o scară continuă, între treptele căreia diferențele sînt doar de ordin cantitativ (oricine are un oarecare venit, un anumit grad de școlarizare și calificare etc.), diferențele dintre straturi sînt deci în principiu transcendabile iar delimitările mai mult convenționale, ceea ce servește în mod obiectiv la escamotarea contradicțiilor fundamentale, clasiale, ale societății. Astfel, în sociologia americană se folosește cel mai adesea modelul cu șase straturi propus de W.L. Warner: 1) superior-superior; 2) superior-inferior; 3) mediu-superior; 4) mediu-inferior; 5) inferior-superior; 6) inferior-inferior; alți autori subîmpart cele trei categorii mari (superior, mediu, inferior) în cîte trei, dobîndind deci un model cu nouă straturi. În opoziție cu această concepție, punctul de vedere marxist subliniază că deosebirile reale dintre straturile sociale din cadrul și din afara claselor nu anulează prioritatea deosebirilor de ordin calitativ dintre clasele sociale în formațiunile antagoniste, deosebiri avîndu-și rădăcina în prezența sau absența proprietății private asupra mijloacelor de producție și cuprinzînd deținerea sau nedeținerea puterii politice. Totodată, redarea nuanțată a structurii clasiale a societății pretinde luarea în considerare a stratificării în cadrul și în afara claselor. În societatea socialistă, după desființarea proprietății private și a claselor ce-și întemeiază existența pe aceasta, rămîn deosebiri între principalele clase neantagoniste — clasa muncitoare și țărănimea cooperatistă — precum și între diferite straturi socio-profesionale ale societății, deosebiri ce se atenuează, pînă la dispariție, în procesul de omogenizare socială. V. și *clasă socială*, *mobilitate socială*, *capitalism*, *socialism*, *omogenizare socială*. *(A.R.)*

Structuralism, mod de abordare care tinde să pună în evidență anumite structuri (ca modele formale ce iau în considerare doar raporturile ce unesc componentele obiectului, independent de natura lor substanțială) prin care sînt explicate caracteristicile și comportamentele unor *sisteme*. De un **s.** propriu-zis nu se poate vorbi însă decît în măsura în care acesta a încercat să se autodogmatizeze într-o ideologie structuralistă, pentru că tentativele înregistrate în diferite științe pun în evidență o diversitate de metode structuraliste, în funcție de opțiunile filozofice care le inspiră. Interesul științelor politice pentru **s.** a fost trezit de exemplul altor discipline, ca și de uzul mai larg al metodelor și modelelor formale, logico-matematice. Cu toate acestea, cu excepția unor studii în domeniul antropologiei politice (de ex. J. Pouillon, E.R. Leach) sau al unor tentative mai globale în sociologia politică (F. Barbano), utilizarea **s.** în știința politică este, pînă în prezent, foarte restrînsă și inconsecventă: în domeniul *stasiologiei* (M. Duverger), al *irenologiei (teoria structurală a imperialismului* și a *violenței structurale* a lui J. Galtung), precum și tentativa structuralist-marxistă (sub influența lui L. Althusser) de analiză a puterii politice în capitalismul contemporan a lui N. Poulantzas. Insuficiența **s.** se vădește în considerarea fenomenelor sau sistemelor ca structuri statice, punînd accentul pe echilibrul acestora, fiind

Scanned with OKEN Scanner

astfel incapabil să explice procesualitatea şi sursele interne ale transformării sistemelor. Marxismul distinge între s., care absolutizează valoarea metodologică a analizei structurale şi aceasta din urmă, ca metodă legitimă şi necesară, dar cu valoare limitată, de punere în evidenţă în realitatea socială şi politică a existenţei şi legităţilor unor structuri, în vederea elaborării modelului acestora. Analiza structurală reprezintă astfel o strategie parţială, încadrată în metodologia materialist-dialectică şi subordonată acesteia. Imbinarea s. cu funcţionalismul, sub influenţa mai ales a sociologilor T. Parsons şi R.K. Merton, a generat, cu deosebire în politologia nord-americană, un larg curent care s-a consacrat analizei *sistemelor politice.* *(O.T.)*

Subcultură *(politică)*, termenul şi-a făcut apariţia în literatura sociologică nemarxistă în ultimele decenii, denotînd o subdiviziune a culturii naţionale, caracterizată printr-o combinaţie de factori specifici unui grup social (clase, categorii sociale, comunităţi etnice, rezidenţiale etc.) avînd un impact integraţional asupra membrilor grupului (M.M. Gordon). Termenul este folosit în sociologia tineretului (R.R. Bell, James S. Coleman vorbesc de o s. a tineretului), în sociologia delincvenţei (A.K. Cohen, J.F. Short; în acest din urmă domeniu, Y.M. Yinger, avînd în vedere specificul grupului, foloseşte, într-o accepţiune specială, termenul de *contracultură)* etc. Prin s. *politică* se înţelege conştiinţa politică caracteristică unui grup social care la rîndul lui face parte dintr-o unitate socială mai mare. Înţelegîndu-se prin *cultura politică* a unei societăţi date forma politică a conştiinţei sociale, conştiinţa politică a claselor din cadrul societăţii respective generează s. politice. În literatura politologică nemarxistă se vorbeşte adesea şi despre s. unor mişcări, partide politice. Considerînd conştiinţa (cultura) politică a unei clase ca un întreg, vom putea vorbi despre s. politice în măsura în care diferite grupuri ale clasei manifestă, sub acest aspect, anumite trăsături specifice. Încă Lenin sublinia faptul că capitalismul n-ar fi capitalism dacă proletariatul însuşi n-ar fi împărţit în pături mai mult sau mai puţin dezvoltate, după regiuni, după profesii, cîteodată după religie. Această împărţire nu este însă organică, ea nu rezultă din situaţia de clasă, ci se datorează unor condiţii specifice (de ex. deosebirile, în dezvoltarea economică, între nordul şi sudul Italiei etc.), reflectîndu-se în s. politice diferite. Sarcina şi menirea partidelor marxist-leniniste este tocmai aceea de a ridica cultura politică a tuturor detaşamentelor clasei muncitoare la nivelul culturii politice a detaşamentului lor de avangardă. V. şi *contracultură, cultură politică.* *(N.K.)*

Subdezvoltare, stare a economiei unei ţări caracterizată prin existenţa unui nivel redus sau foarte redus de dezvoltare şi privită nu în mod separat ci în strînsă legătură cu determinările ei istorice, economice, politice, sociale şi cu implicaţiile ei pe plan economic, politic, social etc. S. exprimă existenţa unui nivel scăzut al indicatorilor care reflectă gradul de dezvoltare economico-socială — produs sau venit naţional pe locuitor, producţie industrială pe locuitor, consum de energie, materii prime, metal, alimente pe locuitor etc. — dar nu ar putea fi redusă numai la aceste aspecte cantitative, aşa cum în mod unilateral este, de regulă, prezentată în economia politică şi politologia burgheză contemporană („stadiu al unei ţări în care capitalul este insuficient în raport cu populaţia şi resursele existente"

Scanned with OKEN Scanner

şi în care se situează la o cotă joasă trei elemente considerate principale: „veniturile, alimentaţia şi durata medie de viaţă a populaţiilor"). Determinarea esenţială a **s.** este de ordin calitativ-structural, însemnînd lipsa de dezvoltare multilaterală a economiei, lipsa unui sistem închegat de structuri economico-industriale diversificate, moderne, capabil să se autopropulseze, să împingă pe un făgaş trainic şi stimulator procesul dezvoltării, atrăgînd integral în circuitul economic potenţialul material şi uman disponibil. **S.** exprimă: gradul redus de folosire a resurselor economice existente; slabă valorificare internă (prin prelucrare superioară) a bogăţiilor naturale; nivel incipient de înzestrare tehnică a muncii şi, deci, productivitate a muncii scăzută; participare redusă a industriei şi, în special, a ramurilor sale moderne la formarea venitului naţional; concentrarea structurală a populaţiei ocupate în sectoare cu o productivitate a muncii scăzută (agricultură, industrie extractivă); caracter unilateral al economiei, care, în multe cazuri, se bazează pe monocultură sau monoproducţie; resurse financiare insuficiente; slabă dezvoltare a ştiinţei şi tehnicii; posibilităţi reduse de potenţare a muncii prin instruire, calificare, specializare; prezenţă preponderentă şi unilaterală a produselor primare în cadrul exporturilor; poziţii dezavantajoase în privinţa posibilităţilor de participare la schimburile internaţionale şi în privinţa posibilităţilor de a beneficia de pe urma acestor schimburi; condiţii de viaţă inadecvate; alimentaţie insuficientă şi nediversificată, în multe cazuri chiar sub necesarul minim; grad general de civilizaţie redus etc. **S.** nu a existat dintotdeauna; ea a apărut şi s-a accentuat în perioada instaurării şi funcţionării mecanismelor de dependenţă colonială şi dominaţie imperialistă, care au împiedicat dezvoltarea normală, armonioasă, multilaterală a multor ţări, teritorii şi regiuni ale lumii. **S.** nu înseamnă nedezvoltare. Economia unei ţări, al cărei nivel actual de dezvoltare este scăzut sau foarte scăzut, nu este pur şi simplu o economie „rămasă în urmă" sau aflată într-un „stadiu incipient" sau „la începuturile dezvoltării economice" — aşa cum, în general, încearcă să proclame unele teorii occidentale, în special cele „stadiale". Astfel de ţări nu constituie teritorii în care economia încă nu s-a dezvoltat, ci teritorii în care economia — datorită dominaţiei străine, relaţiei de dependenţă colonială şi imperialistă din trecut — a evoluat într-un anumit sens, deformat, fiind orientată în mod unilateral, nediversificat. **S.** nu se identifică prin sine, ci se relevă prin comparaţie cu dezvoltarea care i se contrapune. Cu două secole în urmă nu se putea vorbi, practic, de o adevărată problemă a **s.**, în măsura în care — potrivit aprecierilor mai multor istorici economişti — diferenţa de dezvoltare între regiunile considerate astăzi „bogate" şi, respectiv, „sărace" se reducea la un raport de maximum 2:1. Există, în prezent, o dramatică problemă a **s.**, întrucît, între timp, ca urmare a politicii colonialiste, imperialiste şi neocolonialiste, raportul de diferenţiere a crescut de peste 6 ori, exprimînd anacronica existenţă în epoca celui mai impetuos avînt al ştiinţei şi tehnicii — a unui nivel extrem de scăzut de dezvoltare economică pe întinse zone ale globului, în comparaţie cu nivelul atins în cîteva regiuni industriale ale lumii. **S.** limitează posibilităţile de valorificare largă a potenţialului material şi uman de

Scanned with OKEN Scanner

pe glob, frînează progresul accelerat al ştiinţei şi tehnicii, creează grave discrepanţe între nivelurile de viaţă ale oamenilor de pe diferite continente, determină îngustarea pieţei mondiale, situarea ţărilor pe poziţii de inegalitate în schimburile internaţionale, împiedică dezvoltarea armonioasă a economiei mondiale şi expansiunea echilibrată a schimburilor internaţionale, generează fenomene şi manifestări de criză pe plan economic şi suspiciuni, animozitate şi tensiuni pe plan politic. Ca atare, eradicarea **s.** căreia partidul şi statul nostru îi consacră întreaga energie — pe baza efortului propriu, ca factor hotărîtor, şi a unei largi colaborări, internaţionale aşezată pe echitate, avantaj reciproc şi sprijin multilateral pentru ţările mai puţin dezvoltate — se evidenţiază ca un imperativ al epocii contemporane, al instaurării unei *noi ordini economice şi politice internaţionale*, ca un obiectiv în interesul tuturor ţărilor, al progresului general, al cauzei conlucrării, securităţii şi păcii în lume. *(I.Ş.)*

Succesiune (lat. *succesio* „serie de lucruri care se urmăresc fără întrerupere sau cu mici intervale"). (În politologie şi în dreptul internaţional) Trecerea de la un regim politic la altul sau în cazul monarhiei, de la o dinastie la alta. În istorie sînt cunoscute cîteva mari războaie de **s.**: pentru tronul Angliei (1688—1697), al Spaniei (1701—1713), al Poloniei (1733—1738) şi al Austriei (1741—1748). În cazul trecerii de la un regim politic la altul, se pune problema dacă regimul cel nou succede în toate drepturile şi obligaţiile vechiului regim, în special dacă este ţinut să îndeplinească toate obligaţiile asumate de vechiul regim. În politologia socialistă se consideră că noul regim succede în drepturile şi obligaţiile de ordin economic, care presupun schimb de bunuri între state, dar nu şi în cele politice. Ca atare, noul regim respectă tratatele sau convenţiile de ordin economic (cu dreptul de a cere o renegociere cînd un astfel de tratat este vădit inechitabil), dar nu este obligat să respecte tratatele cu caracter politic sau alianţele militare încheiate de vechiul regim. *(N.P.)*

Succesiunea ciclică a formelor de guvernămînt *(teorie)*, concepţie care preconizează un determinism strict, natural sau providenţial, în succesiunea formelor de guvernămînt în sensul unei mişcări în cerc. Existentă în germene încă la Herodot, ea capătă amploare în filozofia politică a lui Platon şi Polibiu. Pentru Platon, evoluţia formelor de guvernămînt, echivalată sub raport etic cu o degradare, începe cu aristocraţia (concepută ca sofocraţie, întemeiată pe primatul raţiunii) şi continuă cu timocraţia (bazată pe prestigiu şi ambiţie), oligarhie (reprezentînd dominaţia bogăţiei), democraţia (caracterizată prin libertate necumpătată, deci imorală, şi anarhie) şi tiranie, după care, ajungîndu-se la catastrofă, ciclul se reia. În schema sa, care nu are valoare istorico-descriptivă ci reprezintă doar o clasificare normativă, ordinea de intrare în scenă a regimurilor este aceea a locului pe care fiecare dintre ele îl ocupă în raport cu virtutea, mişcarea realizată fiind una de revoluţie, în sensul etimologic al termenului, adică o evoluţie completă cu întoarcerea finală la punctul de plecare. O concepţie similară, inspirată însă de tipologia aristotelică, elaborează Polibiu *(anacyclosis)*, în viziunea căruia monarhia, tirania, aristocraţia, oligarhia, democraţia şi ohlocraţia se succed pe baza unei legi naturale datorită căreia formele politice se transformă, decad şi ajung iarăşi la punctul de plecare; cauzele etalate ale miş-

Scanned with OKEN Scanner

cării lor sînt în egală măsură social-economice şi psihologice. În evul mediu arab, Ibn Haldun, preocupat de cauzele constituirii şi dezagregării statelor, formulează o lege naturală a evoluţiei lor ciclice: cauze psihologice fac ca dominaţia unui grup conducător sau a unei dinastii să nu dureze mai mult de trei generaţii, astfel că istoria dobîndeşte caracterul repetării unor cicluri regulate de succesiune şi decădere alternante ale imperiilor şi civilizaţiilor. În epoca modernă, N. Machiavelli (în „Discursuri"), dar mai ales G.B. Vico elaborează, în cadrul unei teorii ciclice a dezvoltării societăţii, o lege generală care guvernează mişcarea formelor de guvernămînt. Trebuie de asemenea menţionată şi concepţia lui D. Cantemir, nu numai pentru ideea creşterii şi descreşterii imperiului otoman, ci şi pentru teoria ciclică formulată în „Interpretarea naturală a monarhiilor", în care lumea apare dominată succesiv de patru monarhii universale, care se deplasează spaţial pe traiectoria unui cerc uriaş, de la dreapta spre stînga. În gîndirea politică, ideea ciclurilor, constituie, ca şi în filozofia istoriei, o variantă metafizică, în genere cu funcţii conservatoare, care se opune concepţiei dialectice despre *progresul* istoric. *(O.T.)*

Supranaţional, termen folosit în relaţiile dintre state capitaliste pentru a indica anumite organizaţii sau organisme economice şi politice învestite cu puteri care, în anumite domenii, sînt exercitate direct asupra persoanelor fizice şi juridice din statele în care îşi îndeplinesc activitatea, căutînd să se suprapună statelor. În consecinţă, caracterul **s.** al unor organizaţii internaţionale economice sau politice duce la restrîngerea suveranităţii statelor, la încălcarea ei. Tendinţele de **s.** se manifestă în practica statelor imperialiste, mai ales după cel de-al doilea război mondial. Aceste tendinţe sînt contrare procesului social de afirmare a suveranităţii popoarelor şi naţiunilor, precum şi legalităţii internaţionale. Specific imperialismului, în etapa actuală, este constituirea de monopoluri internaţionale — multinaţionale sau supranaţionale — care reunesc în cadrul lor monopoluri din diferite ţări şi acţionează ca puternice organizaţii suprastatale în lumea capitalistă. Un exemplu de organizaţie internaţională cu atribuţiuni **s.** sînt organizaţiile comunitare vest-europene (Comunitatea Cărbunelui şi Oţelului, Piaţa comună şi Euratomul). Deciziile Comisiei Executive, comună pentru cele trei organizaţii, se aplică în mod direct întreprinderilor din statele membre. Acţiunile de integrare economică şi politică dintre statele imperialiste poartă, în general, amprenta supranaţionalului. România ca ţară socialistă se pronunţă împotriva tendinţelor **s.**, în epoca contemporană, militînd activ pentru triumful în relaţiile internaţionale a principiului respectării suveranităţii şi independenţei naţionale a tuturor statelor, indiferent de orînduirea lor socială. *(M.N.)*

Suprastructură politică, categorie marxistă care desemnează, în raport cu sistemul social global, subsistemul cuprinzînd relaţiile, instituţiile, organizaţiile politice şi politica ca formă a conştiinţei sociale. Avînd în vedere strînsa legătură dintre politică şi drept, caracterul politic şi juridic al celei mai importante instituţii sociale, al statului, clasicii marxismului foloseau de obicei expresia suprastructura politică-juridică (K. Marx „Prefaţă la Contribuţii la critica economiei politice"). **S.p.** este determinată de structura economică a societăţii, de sistemul relaţiilor economice, de respectiva bază economică. Rolul principal al **s.p.** con-

Scanned with OKEN Scanner

stă în apărarea, consolidarea şi dezvoltarea bazei sale economice. În societăţile antagoniste, opoziţia de interese ale claselor sociale se exprimă cu pregnanţă în sfera **s.p.**, din care, pe lîngă instituţiile, organizaţiile, ideologiile politice ale clasei (claselor) dominante fac parte şi cele ale claselor exploatate. În timp ce primele joacă un rol integrator, cele din urmă au un rol disfuncţional în raport cu baza economică dată, acţionînd în direcţia slăbirii şi destrămării sale. De aceea, se impune distincţia între **s.p.** a societăţii capitaliste, care include întreg sistemul politic al respectivei societăţi şi **s.p.** burgheză, care se reduce la ansamblul relaţiilor, instituţiilor şi conştiinţei politice a clasei dominante. În societatea socialistă **s.p.** exprimă caracterul unitar al bazei economice, reprezintă principala forţă motrice a dezvoltării şi desăvîrşirii continue a relaţiilor economice socialiste. Rolul conducător al partidului comunist în societatea socialistă, funcţiile statului socialist, rolul crescînd al conştiinţei politice socialiste constituie manifestări fundamentale ale uriaşului rol pe care-l are **s.p.** în societatea socialistă. P.C.R. acordă o deosebită importanţă studierii, dezvăluirii şi rezolvării adecvate a *contradicţiilor* în socialism. Asemenea contradicţii pot să apară în cursul dezvoltării sociale şi între baza economică şi **s.p.** precum şi în cadrul **s.p.** Preocuparea constantă a P.C.R. privind întărirea şi perfecţionarea continuă a statului, a funcţiilor sale, a disciplinei de partid şi a stilului de muncă al partidului, de dezvoltare a conştiinţei politice a celor ce muncesc etc., se înscriu pe linia preîntîmpinării şi rezolvării unor asemenea contradicţii. Lărgirea şi adîncirea democraţiei socialiste reprezintă implicit perfecţionarea continuă a **s.p.**, constituie un factor hotărîtor în edificarea *societăţii socialiste multilateral dezvoltate* şi în trecerea spre *comunism*.

(N.K.)

Suveranitate (fr. *souveraineté*, din lat. medievală *superanus* „cel mai de sus"), calitate esenţială a unui stat independent de a nu depinde de nici o altă putere de stat exprimată în dreptul său inerent, exclusiv, inalienabil şi indivizibil de a stabili liber, conform propriei voinţe, politica sa internă şi externă precum şi măsurile practice pentru realizarea ei, respectînd totodată drepturile suverane ale celorlalte state. Drepturile ce decurg din exercitarea **s.** ţin de competenţa exclusivă a puterii de stat şi definesc statul ca subiect al dreptului şi relaţiilor internaţionale. **S.** reprezintă un atribut specific şi esenţial al statului în toate etapele istorice, ca mijloc de conducere şi organizare politică a societăţii. Conţinutul social-politic al conceptului de **s.** este de esenţă dialectică, exprimînd interesele clasei care exercită dominaţia sa economică şi care deţine şi reprezintă puterea de stat. În manifestările sale practice **s.** există odată cu apariţia statului, în epoca sclavagistă. Pe plan conceptual, sintetizarea de ansamblu a atributelor **s.** începe să se realizeze în epoca feudală în procesul centralizării puterii de stat, identificîndu-se cu monarhia absolută (Jean Bodin). În perioada ascensiunii burgheziei şi a revoluţiilor burghezo-democratice se afirmă conceptul de **s.** a poporului (J.-J. Rousseau) care răspundea unor cerinţe sociale progresiste, înlocuind supremaţia de voinţă şi decizie a unei persoane prin cea a naţiunii. Gîndirea politică progresistă din România a promovat principiul **s.** în strînsă legătură cu obiectivele eliberării naţionale şi sociale. Astfel Nicolae Bălcescu priveşte **s.** ca o sinteză între libertatea naţională şi „domnia democraţiei, a

Scanned with OKEN Scanner

poporului prin popor", iar M. Kogălniceanu subliniază condiţia exercitării ei depline într-un stat naţional unitar şi independent. Conceptul s. naţionale este un element de bază al dreptului internaţional contemporan. Carta O.N.U. consacră (în Art. 2, pct. 1) principiul egalităţii suverane a statelor, ca purtătoare de s. În 1966, O.N.U. proclamă principiul s. permanente asupra resurselor naturale (Rez. 2 158) care prevede dreptul statelor de a dispune de bogăţiile aflate pe teritoriul naţional şi obligaţia celorlalte state de a respecta acest drept. Aceste principii se îmbină în mod organic cu principiul egalităţii în drepturi a statelor care presupune dreptul şi îndatorirea tuturor statelor, indiferent de mărime, potenţial sau sistem social, de a lua parte direct şi efectiv la rezolvarea problemelor internaţionale de interes general şi la punerea în aplicare a soluţiilor convenite. Principiul s. se interpretează şi se aplică în contextul şi în strînsă legătură cu celelalte norme, imperative ale dreptului şi relaţiilor internaţionale. Ideea de s. şi-a impus viabilitatea în cadrul luptei de idei pe plan politic şi juridic, făcînd obiectul a numeroase exegeze şi comentarii. Pentru doctrinele care îşi propun să justifice politica hegemonistă, de dominaţie, specifică imperialismului şi colonialismului, este caracteristică încercarea de a nega actualitatea sau de a îngrădi conţinutul şi sfera de aplicare a s. Semnificativă pentru aceste teorii este absolutizarea artificială a criteriilor de forţă în funcţionarea sistemului de relaţii internaţionale prin legitimizarea rolului dominant al ţărilor mari şi puternice în detrimentul ţărilor mai mici şi mai slabe a căror s. este pusă în cauză (V. *realismul politic*). Sensul progresist al conceptului de s. este validat de întreaga evoluţie istorică şi capătă valenţe noi în condiţiile marilor mutaţii care au avut şi au loc pe plan mondial. Extinderea colaborării internaţionale, departe de a intra în contradicţie cu preceptele s. constituie cadrul firesc al exercitării acestui atribut al statelor. De asemenea, asumarea unor angajamente prin tratate sau participarea la organizaţii internaţionale, în măsura în care reprezintă un acord de voinţă liber exprimat al statelor, constituie o manifestare a s. lor. În condiţiile socialismului, noţiunea de s. capătă un conţinut superior, ca expresie autentică a voinţei şi intereselor întregii naţiuni, şi o finalitate distinctă, definind rolul şi funcţiile statului socialist suveran în procesul de făurire a noii orînduiri şi în opera de promovare a unor relaţii noi pe plan internaţional. Înfăptuirea şi respectarea deplină a s. reprezintă astăzi singura bază raţională pentru împletirea armonioasă a intereselor naţionale ale fiecărei ţări cu interesele generale ale comunităţii internaţionale, în consonanţă cu năzuinţele popoarelor de pace şi progres social. Aşa cum sublinia secretarul general al P.C.R., preşedintele R.S.R., tovarăşul Nicolae Ceauşescu, „La baza relaţiilor sale internaţionale, a raporturilor cu celelalte state, România aşază ferm principiile deplinei egalităţi în drepturi, respectării independenţei şi suveranităţii naţionale, neamestecului în treburile interne şi avantajului reciproc, al renunţării la folosirea forţei şi la ameninţarea cu forţa. România a militat şi militează în continuare pentru promovarea acestor principii şi aplicarea lor fermă în viaţa internaţională, pentru generalizarea lor în raporturile dintre toate statele".

(S.C.)

Symbiotica (gr. *Syn* „împreună" şi *bios* „viaţă"), arta de a asocia oamenii pentru a constitui, cul-

tiva şi conserva între ei viaţa în societate; termen prin care Johannes Althus (Althusius) desemna politica, în lucrarea sa „Politica methodice digesta...“ (1603). Ştiinţa politică studiază condiţiile necesare, esenţiale şi omogene ale vieţii sociale, începînd cu familia şi terminînd cu statul, ordinea după care sînt structuraţi şi conduşi membrii comunităţii. Pentru Althusius omul este un animal symbiotic, iar politica nu întemeiază doar statul, ci, în grade diferite, toate formele de asociere (consociaţii symbiotice). Statul — comunitatea symbiotică universală, publică şi majoră — apare format nu din indivizi, ci din grupuri sociale, private şi publice, constituite la diferite niveluri, care sînt integrate de acesta. Este o concepţie organică asupra statului întemeiată pe ideea *contractului social.* *(O.T.)*

Synarhie (gr. *syn* „împreună“ şi *arhein* „a comanda, a guverna“), mod de guvernămînt care s-ar caracteriza prin acordarea puterii reale unor grupuri de „tehnicieni“ sau specialişti ai producţiei şi ai organizării acesteia. Concepută în viziuni diferite şi cu finalităţi sociale deosebite, întîlnim elemente de **s.** în teoria tricameralismului socialistului utopist francez Claude-Henry de Saint-Simon, în „revoluţia managerială“ a lui James Burnham, în „tehnostructura“ lui John Kenneth Galbraith ca şi în alte doctrine tehnocratice contemporane. Dacă socialismul utopic al lui Saint-Simon subordona **s.** organizării societăţii prin raţionalizarea producţiei în vederea ameliorării soartei „clasei celei mai numeroase şi mai sărace“, celelalte variante ale **s.** îşi însuşesc, parţial sau integral, funcţiile social-politice ale tehnocratismului contemporan. V. şi *tehnocraţie, tehnostructură.* *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

Ş

Şovinism, formă de manifestare a ideologiei burgheze care susţine superioritatea unor naţiuni şi popoare faţă de alte naţiuni şi popoare şi care în politică urmăreşte învrăjbirea naţională în scopul asigurării dominaţiei şi asupririi naţionale şi sociale; prin cultivarea sentimentelor şovine în rîndul maselor muncitoare, burghezia naţiunii dominante urmăreşte să abată atenţia acestora de la problemele lor sociale, să atenueze *lupta de clasă* a celor ce muncesc împotriva claselor exploatatoare, să slăbească unitatea de luptă a proletariatului şi a celorlalte categorii de oameni ai muncii împotriva burgheziei indiferent de naţionalitate; ş. constituie baza ideologică pe care se naşte şi se cultivă rasismul. Putînd îmbrăca uneori forme dintre cele mai violente şi agresive de manifestare, el constitue un mijloc ideologic de justificare a unor acte agresive, războinice din partea unor ţări şi naţiuni. V. şi *naţionalism, xenofobie.* *(M.F.)*

Ştiinţa conducerii, disciplină cu caracter de inferenţă multidisciplinară care are ca obiect ansamblul de legităţi, principii, metode şi tehnici specifice cu ajutorul cărora se poate desfăşura un act de conducere raţională şi optimală a unui sistem socio-economic. „Încercînd o caracterizare a obiectului ştiinţei conducerii societăţii, releva tovarăşul Nicolae Ceauşescu, trebuie să avem înainte de toate în vedere complexitatea deosebită şi strînsa interdependenţă a diferitelor sectoare şi domenii ale vieţii economico-sociale; după părerea mea, ştiinţa conducerii cuprinde toate sectoarele şi domeniile societăţii — în fond, întreaga activitate umană". Ş.c. răspunde necesităţii de a acoperi cu mijloace metodologice, ştiinţifice un gen cu totul specific de activitate socială şi anume cea care implică un proces de decizionare şi coordonare, în esenţă necesar oricărui domeniu al vieţii economice, sociale şi politice, dar deosebit prin conţinutul său de toate celelalte activităţi profesionale cunoscute. Un număr din ce în ce mai mare de oameni, îndeplinind în cadrul societăţii, pe diverse nivele, activităţi specifice de conducere şi îndrumare cer de la ştiinţă acele principii de raţionalitate care, odată integrate practicii, să poată fundamenta *optimizarea* rezultatelor obţinute într-un proces de conducere. În acest sens ş.c. societăţii socialiste, înglobînd rezultatele obţinute deja şi de alte discipline ştiinţifice — cum ar fi cibernetica, informatica, viitorologia, cercetarea operaţională, sociologia, psihologia, economiile de ramură, politologia ş.a. — pune la dispoziţia conducătorilor metodologia necesară stăpînirii mecanismelor care se dezvoltă în sistemele conduse. Astfel ea fundamentează principiile sistematice conform cărora trebuie realizată culegerea, selectarea, prelucrarea şi interpretarea informaţiilor în procesul de conducere; pune la dispoziţie tehnicile specifice de previziune şi prognoză a parametrilor

Scanned with OKEN Scanner

care vor interveni perturbator sau stimulator și care pot influența acțiunea sistemului în viitor; fundamentează științific algoritmele decizionale punînd accent pe modalitățile specifice de elaborare a variantelor de decizie, de alegere și apoi de comunicare și lansare în sistem a deciziei considerate ca optime; în sfîrșit studiază și elaborează modelele cele mai adecvate de cooperare înăuntrul sistemului, oferind practicii conducerii metodologia necesară proceselor de organizare a activităților în așa fel încît obiectivele propuse să fie realizate la parametrii cei mai ridicați. Spre deosebire de conceptul de politică științifică, care se referă cu prioritate la promovarea în practică a acelor principii proprii noii orînduri social-politice, în directă legătură cu procesul de cucerire a puterii de către clasa muncitoare, stabilirea unui nou raport între clase și grupuri sociale, instaurarea unor noi relații de proprietate, de producție și sociale în cadrul societății, dezvoltarea forțelor de producție și a industrializării ca lege a construcției societății socialiste, realizarea diferitelor echilibre necesare mecanismelor economice și sociale, **ș.c.** societății socialiste își propune elaborarea metodologiei de acțiune concretă, la nivelul conducerii tuturor subsistemelor și sistemelor parțiale ale societății globale, acoperind deci nivelul operațional al procesului de construcție a societății socialiste. **Ș.c.** se detașează, de asemenea, din punctul de vedere al conținutului său de termenul de „management", expresie care circulă ca atare deseori și în literatura marxistă dar care bazîndu-se pe principiile organizării muncii în condițiile producției de masă, elaborate de W. Taylor și H. Fayol, circumscrie raționalitatea activității de conducere în cadrul întreprinderilor de tip capitalist, în concordanță cu cerințele economiei de piață, a exploatării muncii salariate și a obținerii profitului maxim. Spre deosebire de management, **ș.c.** societății socialiste își propune fundamentarea unei activități de conducere în care nivelul de performanță economică (productivitatea și beneficiul) să crească neîncetat, însă aceasta concomitent cu ridicarea nivelului de realizare multilaterală a personalității individizilor umani integrați sistemelor sociale conduse. V. și *praxiologie politică, management.* *(H.E.)*

Știința politică, disciplină socială particulară, de sine stătătoare, care studiază geneza, esența, formele concrete și legitatea dezvoltării *politicului*, ca fenomen social complex, dar specific, tinzînd să dea o explicație exhaustivă a acestuia. Preocuparea pentru studiul sistematic al fenomenelor politice s-a afirmat încă din antichitate, putîndu-se distinge, în *istoria ideilor politice*, un curs progresiv al constituirii și dezvoltării **ș.p.** ca domeniu distinct al cunoașterii fenomenelor sociale. Ea s-a dezvoltat mult timp înlăuntrul filozofiei (ca *filozofie politică*), îmbinînd în grade diferite procedee speculative proprii acesteia cu studiul fenomenelor politice prin metodele științei vremii: Aristotel, Machiavelli, Bodin, Hobbes, Spinoza, Montesquieu etc. constituie momente principale ale acestui proces. Apariția concepției marxiste a avut un rol revoluționar în dezvoltarea gîndirii și **ș.p.** Rupînd cu tradiția speculativă, marxismul a orientat cercetările politice spre analiza multilaterală a fenomenelor și proceselor reale; totodată el a clarificat esența și legitatea politicului, dezvăluind interacțiunea sa dialectică cu structura economică și de clasă a societății. Prin aceasta, marxismul a conferit un conținut autentic științific categoriilor tradiționale ale politicii, elaborînd totodată

categorii noi, dintre care unele cu caracter general, iar altele ca rezultat nemijlocit al generalizării luptei de clasă a proletariatului. Stadiul contemporan al **ş.p.** este legat de înnoirile metodologice produse în cîmpul cercetării fenomenelor sociale şi de trăsăturile noi generate de procesul dialectic al diferenţierii şi integrării ştiinţelor. Cercetările de **ş.p.** au luat mare amploare încă spre sfîrşitul secolului trecut în S.U.A., iar în Europa mai ales după al doilea război mondial. Cu toate acestea, problemele **ş.p.** ca disciplină autonomă au continuat să suscite controverse. Unii îi contestă chiar legitimitatea, în favoarea *sociologiei politice*, iar alţii tind să o priveze de un obiect propriu, concepînd-o ca o ştiinţă de confluenţă, ca o ştiinţă reziduală sau o disciplină de sinteză. Chiar în rîndurile celor care o acceptă şi profesează nu există încă un acord în privinţa problemelor fundamentale ale orientării ei. În rîndul politologilor nemarxişti, opiniile asupra obiectului **ş.p.** oscilează între două poziţii extreme: unii postulează, într-o viziune mai tradiţională, ca obiect statul, iar alţii îl extind, nejustificat, la fenomenul social al puterii, manifestîndu-se însă şi poziţii intermediare, care tind să-l limiteze la domeniul puterii politice; asemenea oscilaţii sînt înregistrate şi în opiniile politologilor marxişti. Considerăm că, în perspectiva concepţiei marxiste **ş.p.** se preocupă de ansamblul laturilor ideologice şi social-psihologice *(conştiinţa politică, ideologia politică, psihologia politică* a claselor şi grupurilor sociale, inclusiv manifestarea ei în actu ca *opinie publică)*, relaţionale (raporturile politice interne şi internaţionale) şi instituţionale (statul, partidele politice şi alte organizaţii politice, organizaţiile de masă şi obşteşti cu funcţii politice, organizaţiile internaţionale, politice ori cu funcţii politice) ale suprastructurii politice, în determinarea lor social-istorică şi de clasă şi în dinamica lor istorică; în acelaşi timp ea cercetează formele, mijloacele şi mobilurile acţiunii politice, colective şi individuale, degajînd valorile şi normele sociale care o orientează şi funcţionalitatea specifică a politicului, ca activitate de conducere şi organizare a ansamblului vieţii sociale. Dat fiind că în politică „lucrul cel mai esenţial", cum sublinia Lenin, este „organizarea puterii de stat", nucleul obiectului **ş.p.** îl constituie problemele legate de puterea politică. **Ş.p.** este deci o ştiinţă particulară (pentru că, indiferent de perspectiva din care este studiat politicul: ca un domeniu al sistemului societal sau ca un aspect al acestuia, ea studiază acest fenomen şi nu sistemul social global), fundamentală (pentru domeniul politicului, celelalte discipline apărînd, în raport cu ea, drept complementare), teoretică (în sensul de teoretico-explicativă), structural-istorică (pentru că abordează şi dimensiunea istorică a fenomenului politic, întreprinzînd un studiu istorico-genetic şi structural-funcţional al acestuia), nomotetică (întrucît tinde să dezvăluie legitatea obiectului atît în planul structurii cît şi în cel al dezvoltării). Pentru politologii marxişti baza filozofică şi metodologică a **ş.p.** este dialectica marxistă, iar baza sa teoretică nemijlocită este reprezentată de teoria socială şi politică, consecvent ştiinţifică şi creatoare, cuprinsă în principiile şi tezele materialismului istoric şi ale socialismului ştiinţific. Datorită acestor trăsături, ea îmbină investigarea directă a realităţii politice cu sintetizarea datelor celorlalte discipline care au în incidenţa lor politicul, fiind astfel, în raport cu acestea, şi (dar nu numai) o ştiinţă de sinteză, iar pe de altă

Scanned with OKEN Scanner

parte ş.p. îi revine sarcina elaborării conceptelor şi categoriilor fundamentale, cu valoare ordonatoare pentru toate celelalte discipline implicate în studiul politicului. În privinţa statutului epistemologic al ş.p., politologii nemarxişti oscilează între scientismul de factură pozitivistă şi normativismul de coloratură etică-filozofică, între empirismul radical şi tendinţa reflexivă, proprie vechii filozofii politice, cu unele tendinţe mediatoare care revendică tot mai mult în ultimul timp, în modalităţi diferite, unitatea cercetării empirice cu elaborarea teoretică. Politologii marxişti subliniază necesitatea unităţii dintre empiric şi teoretic în ş.p. şi, totodată, a îmbinării preocupării de explicaţie a fenomenelor politice cu cea de orientare, prin predicţie, a acţiunii politice, conferind disciplinei funcţii complexe. Dacă ş.p. de orientare marxistă — care cunoaşte în ultimii ani o afirmare crescîndă — se caracterizează printr-o unitate întemeiată pe virtuţile explicative şi metodologice ale marxism-leninismului, ş.p. de orientare nemarxistă oferă imaginea unei diversităţi de orientări — la baza cărora stau atît cauze de ordin social cît şi rădăcini de ordin gnoseologic — care-i conferă un caracter neunitar. Diverse moduri de abordare (adică criterii în selectarea problemelor şi orientării metodologice şi teoretice) s-au juxtapus, revendicînd aproape fiecare un anumit exclusivism; printre acestea pot fi menţionate ca principale: instituţionalismul, *behavioralismul*, *structuralismul*, *funcţionalismul*, *formalismul*, *analiza semantică*. Aceasta face ca disciplina să cunoască o mare imprecizie şi fluiditate terminologică şi o cronică carenţă de elaborări teoretice cu autentică relevanţă ştiinţifică. Influenţa şi exemplul marxismului au determinat, în ultimii ani, sporirea eforturilor în direcţia găsirii unor strategii capabile să contribuie la unificarea disciplinei. *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

T

Tactică, arta de a folosi forţele armate pentru realizarea scopului războiului. În politică, se referă la stabilirea obiectivelor şi sarcinilor nemijlocite, imediate, metodelor şi mijloacelor politice potrivite realizării scopului strategic. În raport cu *strategia*, **t.** vizează perioade mai scurte, aplicînd strategia la momentul dat. Nici în acţiunile **t.** scopul final nu trebuie pierdut din vedere, direcţia acţiunilor **t.** trebuind să fie stabilită din perspectiva acestui scop. **T.** se caracterizează printr-o elasticitate maximă, varietatea mijloacelor, formelor de luptă şi aplicarea lor în funcţie de cerinţe, asigurarea îmbinării şi schimbării acestora potrivit necesităţii. Partidul marxist-leninist trebuie să stăpînească toate mijloacele şi metodele luptei revoluţionare în funcţie de posibilităţile sau cerinţele determinate de schimbarea condiţiilor istorice, a raportului forţelor de clasă, de modificarea condiţiilor naţionale şi internaţionale, nefiind admisă cramponarea de scheme dinainte stabilite. Interpretarea şi aplicarea în acest spirit a **t.** este confirmată de experienţa istorică a Partidului Comunist Român, care pe baza unei analize lucide, realiste a condiţiilor istorice, concrete ale procesului revoluţionar din ţara noastră, a elaborat linia şi obiectivele **t.** cele mai adecvate fiecărei etape (de ex.: insurecţia armată naţională antifascistă şi antiimperialistă, îmbinarea obiectivelor revoluţiei burghezo-democratice cu cele ale revoluţiei socialiste, stabilirea concretă şi realistă a obiectivelor edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării ţării noastre spre comunism). V. şi *strategie.* *(I.G.)*

Tehnocraţie, termen lansat, în 1921, de americanul W.H. Smith, pentru a desemna, pe atunci, o teorie de organizare raţională a industriei, dar care, ulterior, a căpătat sensul de „guvernare prin tehnică" sau de sistem de guvernare în care puterea efectivă ar aparţine tehnicienilor (specialişti de înaltă calificare). În timpul crizei economice, H. Scott a publicat în S.U.A. „Introducere la tehnocraţie" (1933), în care preconiza utilizarea progreselor tehnice (şi cu deosebire ale ştiinţelor fizice) pentru a rezolva problemele economice şi sociale, fără a duce la modificarea instituţiilor şi structurilor politice existente. **T.** a devenit o doctrină începînd cu James Burnham care, în 1940, preconiza o aşa-zisă „revoluţie managerială" ca alternativă la orînduirile sociale cunoscute de epoca contemporană. În prezent, **t.** este o doctrină ce postulează, ca o consecinţă a revoluţiei ştiinţifico-tehnică, necesitatea tehnicizării deciziilor, astfel ca ele să încorporeze „constrîngerile obiective" determinate de ştiinţă şi să fie orientate exclusiv de criterii tehnico-operaţionale, de raţionalizare şi eficacitate, în cadrul unor structuri în care puterea să aparţină nu factorilor politici (parlament, guvern), a căror competenţă este negată, ci oamenilor de ştiinţă, tehnicienilor, organizatorilor. Variantă

Scanned with OKEN Scanner

a *elitismului*, doctrina **t.** preconizează o specie de guvernămînt autoritar, rigid, antidemocratic, sub pretextul incompatibilităţii, indiferent de sistemul social şi politic, între democraţie şi utilizarea efectivă şi eficace a ştiinţei în procesul conducerii societăţii; prin aceasta, ea se întîlneşte cu doctrina *convergenţei*. Totodată, susţinînd ideea „statului tehnic" (H. Schelsky), în care acţiunea de conducere şi, îndeosebi, procesul decizional vor fi tehnicizate, **t.** se înrudeşte cu doctrina *dezideologizării* şi a *depolitizării*. Doctrina **t.** fetişizează ştiinţa, supralicitînd posibilităţile ei actuale (şi viitoare) de a oferi soluţii optime unice, care să excludă necesitatea opţiunilor factorilor politici; totodată ea se întemeiază pe o teză evident eronată: dependenţa nemijlocită a suprastructurii politice de dezvoltarea ştiinţei şi tehnicii; în realitate, acest raport este totdeauna mediat de baza economică. Semnificaţia sa politică diversionistă decurge din ideea că inevitabilitatea dezvoltării tehnocratice face inutile lupta politică, acţiunea revoluţionară pentru transformarea structurilor economico-sociale şi pentru redistribuirea puterii în societate, idee ce urmăreşte să consolideze privilegiile claselor dominante din ţările capitaliste dezvoltate. *(O.T.)*

Tehnostructură, termen introdus de economistul şi sociologul nord-american John Kenneth Galbraith (în lucrarea „Noul stat industrial", 1967) pentru a desemna ansamblul celor care participă la luarea deciziilor de grup în cadrul marilor întreprinderi şi organizarea respectivului grup. După Galbraith, tehnologia modernă, marile dimensiuni ale întreprinderilor şi complexitatea organizării ar determina o schimbare a centrului puterii în cadrul întreprinderii, care ar trece de la capital la cunoştinţele specializate, adică la tehnicieni, specialişti în domeniul organizării şi al conducerii, experţi în estimarea cererii, care îşi exercită puterea în mod colectiv, colegial. **T.** s-ar substitui, astfel, antreprenorului capitalist; ea şi-ar orienta deciziile după un sistem de valori diferit de cel al antreprenorului capitalist, scopul prim al **t.** fiind însă şi supravieţuirea sa şi, deci, autonomia sa, precum şi expansiunea întreprinderii. Concepţia lui Galbraith absolutizează în sensul autonomiei o anumită diferenţiere a funcţiilor intervenită în procesul conducerii întreprinderilor, neglijînd dependenţa reală a specialiştilor conducători de interesele şi voinţa capitaliştilor, faptul că supravieţuirea **t.** şi expansiunea întreprinderii nu pot fi considerate în afara tendinţei de reproducere a capitalului şi de maximizare a profiturilor. Mai mult chiar, invocînd „principiul de consistenţă", conform căruia interesele **t.** coincid (sau trebuie să fie compatibile) cu cele ale statului, Galbraith tinde să prezinte „noul stat industrial" (cu toate aspectele critice din opera sa) drept un organism care se suprapune intereselor capitalului, însuşindu-şi criterii de eficienţă economică şi organizatorică şi obiective de prosperitate generală. V. şi *tehnocraţie*. *(O.T.)*

Teocraţie (gr. *theokratia* „dominaţie divină"), sistem politic în care puterea de stat este deţinută şi exercitată de către cler sau de către monarh, care deţine şi pontificatul suprem sau cel puţin o formă de putere bisericească, în care instituţiile bisericeşti se contopesc cu cele statale sau li se supraordonează. Frecventă în orientul antic, **t.** este caracteristică şi unor înfăţişări ale rînduielilor politice feudale. Urme de **t.** sînt prezente şi în configuraţia politică a unor ţări contemporane, mai ales ale „lumii a treia". *(A.R.)*

Scanned with OKEN Scanner

Teoria competenței, (în gîndirea politologică și juridică burgheză) o sumă de atribuții conferite statelor din afară, de dreptul internațional, de un „stat mondial", ca o alternativă la un pretins caracter arbitrar și neconciliabil al suveranității statelor. Elaborată în perioada interbelică de juriști precum H. Kelsen, G. Scelle ș.a., susținută astăzi de W. Coplin, Ch. Rousseau, **t.c.** exprimă în esență o poziție de negare sau înlocuire a suveranității naționale în *relațiile internaționale* și în dreptul internațional contemporan. Exercitarea principiului suveranității statelor și-a găsit confirmarea în acte de drept internațional prin consacrarea egalității suverane între toate statele și interzicerea oricăror acțiuni abuzive în relațiile dintre ele; acțiuni care ar aduce o știrbire a suveranității naționale. **T.c.** se află în contradicție cu realitatea internațională, cu concepția contemporană democratică asupra suveranității, ca singurul temei politico-juridic unanim acceptat de state al dreptului internațional și al raporturilor de cooperare interstatală. Termenul însuși de „competență" apare ca o creație artificială care desemnează o noțiune lipsită de orice conținut real. „Plasticitatea noțiunii de competență", cum afirmă unii din adepții acestei teorii, relevă faptul că este vorba de un termen a cărui semnificație reală constă în justificarea relațiilor de inegalitate existente încă, sub diferite forme, în viața internațională. Gîndirea social-politică și juridică socialistă a criticat această teorie, respinsă chiar și de unii autori occidentali ca nerealistă și imprecisă (Gh. de Visscher, J. Buchman ș.a.). Împotriva **t.c.** s-a pronunțat cu hotărîre și N. Titulescu (1936). V. și *Suveranitate.*

(Gh. M.)

Teoria statului, ramură a *științei politice* și disciplină de învățămînt al cărei obiect îl formează studiul statului. **T.s.** și-a dobîndit statut de disciplină autonomă la finele sec. 19 și, în special, în sec. 20. În Germania este cunoscută ca „Teorie generală a statului" (Allgemeine-staatslehre a lui Rudolf Stammler). Statul a format obiect de cercetare, studiu și reflecție de la apariția sa, cu mult înainte de constituirea unei științe autonome cu acest obiect. Rezultatele acestor reflecții s-au concretizat în diferitele concepții și teorii despre stat ca părți componente ale unor sisteme de gîndire filozofică sau etică. Pot fi menționate concepțiile lui Platon, Aristotel, Cicero, teoriile teocratice, patriarhală, patrimonială, a contractului social, concepția hegeliană, teoria „statului de drept", a „statului polițist"; iar în occidentul contemporan teoria „statului bunăstării generale", a „statului industrial" sau „postindustrial", „stat tehnocrat" etc. Concepția materialist-dialectică și istorică a pus bazele unei teorii științifice asupra statului. În țările socialiste este răspîndită teoria generală a statului și dreptului ca o disciplină științifică complexă, de intersecție, cu caracter politic, juridic și chiar filozofic. Unirea, în aceeași ramură de știință, a studiului general al statului și dreptului se explică prin legătura organică, indisolubilă dintre stat și drept, care în lumea contemporană, și, în mod deosebit în *socialism*, se accentuează tot mai mult. **T.s.** studiază legitățile generale ale apariției, dezvoltării și transformării statului, precum și sistemul conceptual necesar studiului statului. Categoriile cele mai importante ale **t.s.** sînt: statul, puterea de stat, suveranitatea, tipul istoric de stat, esența, conținutul și forma statului, forma de guvernămînt, regimul politic, structura de stat, funcțiile statului, mecanismul de

Scanned with OKEN Scanner

stat, democrația, dictatura. **T.s.** studiază statul în întregul său, sintetizînd datele concrete furnizate de istoria statului și alte discipline politice, filozofico-sociologice și juridice de ramură. Analizează, de asemenea, interdependența statului și altor fenomene sociale ca: clasele, *națiunea*, dreptul, ideologia socială, *partidele politice*, organizațiile social-obștești etc. Teoria marxist-leninistă a statului folosește metoda generală dialectică, precum și o serie de metode particulare cum sînt: metoda logică, metoda istorică, metodele sociologice, metoda comparativă ș.a. *(I.C.)*

Teoria structurală a imperialismului, teorie care consideră imperialismul ca o formă esențială a *violenței structurale*; a fost dezvoltată de sociologul Johan Galtung. **T.s.a i.** pornește de la constatarea că lumea contemporană este caracterizată de o inegalitate accentuată în relațiile dintre națiuni, existînd națiuni privilegiate, „centrale", și altele „periferice". Această inegalitate poate fi explicată numai în legătură cu ideea de dominație. Imperialismul este relația de putere și dominație dintre națiuni definită prin: a) unirea unor națiuni în numele unei armonii de interese și punerea altora în conflict de interese; b) un „cap de pod" pe care „centrul" națiunilor privilegiate îl stabilește în „centrul" națiunilor periferice. **T.s.a i.** consideră că imperialismul are ca mecanisme de bază „relația de interacțiune verticală" și „structura feudală de interacțiune". Primul se referă la caracterul asimetric și neechivalent al schimbului de valori pe plan mondial, la exploatarea economică. Al doilea presupune că relația centru-periferie este verticală, relația periferie-periferie este absentă, interacțiunea multilaterală, care să implice toate părțile, este slabă, iar relațiile cu lumea exterioară sînt monopolizate de centru. În aceste condiții există o armonie de interese între cele două centre și mai mare lipsă de armonie între națiunile periferice decît între națiunile privilegiate. Imperialismul se manifestă în domeniul politic, militar, cultural. În constituirea **t.s.a i.** Galtung a utilizat o serie de elemente ale definiției date de Lenin imperialismului. V. și *imperialism*, *violență structurală*, *teoria despre „centru și periferie"*. *(V.S.)*

Teorie *(politică)* **1.** Ansamblu de propoziții, testate sau testabile, organizate într-un sistem logic coerent care descriu și explică, la diferite nivele de generalizare și în variate grade de cuprindere, domeniul politic, dezvăluind esența acestuia (și/sau a componentelor sale), legile structurii și dinamicii sale. Moment esențial al cunoașterii științifice, **t.p.** îndeplinește, bineînțeles în grade diferite, în funcție de determinarea de clasă și de nivelul general al cunoașterii, funcții explicative, predictive, apreciative și prescriptive. **2.** (În sens special, propriu mai ales politologilor empiriști din S.U.A.) echivalent al *filozofiei politice*, iar, uneori, în nomenclatorul disciplinelor de învățămînt, desemnează un curs de *istoria ideilor politice*. *(O.T.)*

Teroare (lat. *terror* „frică, groază"), dominație politică bazată pe violență, represiune brutală, cu scopul de a-i înspăimînta pe cei nemulțumiți, a-i reduce la tăcere și a înăbuși orice rezistență. În perioada imediat următoare revoluțiilor victorioase, regimurile revoluționare au aplicat uneori **t.** în vedere înfrîngerii acțiunilor contrarevoluționare ale claselor răsturnate de la putere (de ex. teroarea iacobină). Contrarevoluția victorioasă a aplicat, la rîndul ei, pe scară mare, teroarea împotriva revoluționarilor înfrînți (ex. înăbușirea Comunei din Paris din 1871). *(A.R.)*

Scanned with OKEN Scanner

Terorism, dominaţie brutală care inspiră spaimă, groază (de ex. regimul fascist); metodă a luptei politice, folosită pentru răsturnarea unei orînduiri sau a unui regim, constînd din acţiuni violente îndreptate împotriva deţinătorilor nemijlociţi ai puterii, a guvernanţilor, pentru a-i înspăimînta şi a le paraliza activitatea. Metoda terorii individuale a fost repudiată de clasicii marxism-leninismului ca fiind pseudo-revoluţionară, ineficientă; ea face parte din arsenalul orientărilor politice *anarhiste* şi se întemeiază, sub raport teoretic, pe concepţia idealistă a rolului hotărîtor al personalităţilor în istorie. În epoca noastră metoda **t.** este practicată şi de unele grupări naţionaliste, extremiste, căpătînd forme noi de manifestare (de ex. deturnarea de avioane, luarea de ostateci ca mijloc de presiune etc.), condamnate de opinia publică internaţională. *(A.R.)*

Tip ideal, termen promovat de sociologul german Max Weber, prin care se desemnează un „concept individual", o „schemă de interpretare" sau „utopie raţională", un „tablou de gîndire" la care savantul recurge pentru a selecţiona trăsăturile sociale şi istorice care-i par importante din punctul său de vedere, adică pornind de la problema care şi-o pune şi de la raportarea faţă de valorile care-l orientează. **T.i.** nu este o descripţie sau o copie a realităţii, relevînd tocmai distanţa dintre concept (ideal sub raport logic) şi real; el nu este nici o medie, fiind un concept genetic şi nu generic şi avînd doar o funcţie euristică; el nu este un model exemplar sau normativ, întrucît nu implică nici o judecată de valoare, permiţînd doar comparaţia şi nu şi aprecierea. Sînt cunoscute tipurile ideale constituite de Max Weber pentru *dominaţie, birocraţie* etc., care exercită şi astăzi influenţă în ştiinţa şi sociologia politică. **T.i.** trebuie considerat în cadrul concepţiei sale despre metodologia ştiinţelor culturii, dominate de metoda istorică sau individualizatoare. În literatura de specialitate unii au criticat metoda **t.i.,** în timp ce alţii au tins s-o absolutizeze, fără să se aibă în vedere că Max Weber însuşi accepta caracterul nu numai relativ, ci şi arbitrar — impus de nevoile cercetării — al tipurilor ideale şi concepea necesitatea depăşirii celor odată stabilite prin altele mai adecvate. Totuşi, din afirmaţia sa că realitatea istorico-socială inepuizabilă nu conţine nici un principiu de ordine imanentă, se poate deduce tendinţa de a reduce legile ştiinţei, socotite lipsite de valoare reflectorie, la simple tipuri ideale. *(O.T.)*

Tiranie (gr. *tyrannos* „stăpîn"), formă de guvernare unipersonală, uneori stilul acesteia; prin **t.** în Grecia antică se desemna conducerea statului şi cetăţilor de către o singură persoană, care avea puteri nelimitate, conducea fără aportul vreunei instituţii politice şi nu răspundea în faţa nici unei instanţe de actele sale, nefiind ales şi nemoştenind funcţia. Puterea pe care o exercită este autoritară şi opresivă. În sec. 7 î.e.n. **t.** s-a ridicat prin violenţă împotriva dominaţiei oligarhice, cînd aristocraţia era insuficient de puternică, în numele poporului, pentru a-l apăra de arbitrariile politice. Aşa cum arată Aristotel, unii tirani aveau deseori calităţi personale recunoscute, constituind figuri politice populare. Tucydide arată că **t.** era o formă de guvernare larg răspîndită în aproape toate cetăţile greceşti, marcînd tranziţia vieţii politice spre democraţia sclavagistă. Caracteristic **t.** este faptul că era exercitată de către tiran o scurtă perioadă de timp, el fiind înlocuit prin altul atunci cînd manifesta tendinţa de a transforma puterea în obiect de

Scanned with OKEN Scanner

moştenire personală. În etapa ulterioară a evoluţiei sale, **t.** îşi schimbă radical conţinutul. Ridicîndu-se împotriva democraţiei prin violenţă şi sprijinindu-se mai ales pe armată şi mercenari, tiranul devine ilustrarea guvernării unipersonale, bazată pe cruzime (sec. 4 î.e.n.). De aici semnificaţia actuală dată **t.**, de guvernare bazată pe uzurparea puterii, sinonimă despotismului şi antidemocratismului (provenită de la monarhomahi şi Montesquieu). *(L.Z.)*

Tomism, concepţie ce defineşte gîndirea şi opera lui Toma d'Aquino (1225—1274) sub triplu aspect, de teolog, filozof, moralist sau doctrinar politic, concepţie ce se situează pe o linie de centru cu vădită orientare către dreapta scolastică. Mai apropiat de Augustin, de Anselm sau de Bonaventura, decît de Roscelin ori de Abélard, Toma, deşi gînditor de inspiraţie şi de substanţă creştină, se detaşează de primii prin aristotelism şi, în consecinţă, prin raţionalism ce-i drept în limitele impuse de spiritualismul creştin. Ca şi Aristotel, Toma înţelege omul ca „un animal social şi politic" prin chiar natura lui. Spre deosebire de cele mai puternice animale, fizic omul este slab, dar el are în plus raţiune care îi permite să-şi asigure mijloacele de trai „prin munca mîinilor sale" şi astfel le întrece. Procurîndu-şi cele necesare traiului „prin munca mîinilor", omul „prin natura sa trebuie să trăiască în societate" („De regno", I, 1). Raţiunea şi sociabilitatea sînt însă văzute de Toma ca daruri ale divinităţii. Ca doctrinar politic (în „Summa teologica," dar mai ales în „Despre legi" şi „Despre regat"), asemenea lui Augustin justifică *teocraţia*, supunerea puterii laice faţă de cea bisericească, aşadar: „În legea lui Christos, scria el, regii trebuie să fie supuşi preoţilor" („De regno", I, 14). Dar previne că, din ideea supremaţiei ordinii divine nu rezultă nimicnicia cetăţii terestre, nici din supunerea puterii civile faţă de cea eclesiastică, absorbţia statului de către biserică. Adept al monarhiei, Toma crede că în cetate trebuie şi „poporul să aibă o anumită autoritate". De aceea, recomandă următorul sistem de guvernare: „mai întîi un conducător unic, iar după el cîţiva conducători aleşi pentru virtutea lor" de către popor („Summa teologica, I, II, 105, i). Un sistem monarhic, de bună seamă, dar corectat în sens aristotelician. Dealtfel Toma şi spune că „politia" este cea mai bună dintre toate formele de guvernămînt, fiind cea mai raţională dintre toate. Toma însă se depărtează de aristotelism pînă la renunţarea la spiritul său prin promovarea unei viziuni teologice asupra lumii în conformitate cu care puterea temporală este supusă în mod absolut celei eterne, divine. V. şi *neotomism politic*. *(Gh.V.)*

Totalitarism, regim politic caracterizat prin dominaţie neîngrădită, care suprimă toate drepturile şi libertăţile democratice şi reglementează toate domeniile vieţii publice şi chiar private a cetăţenilor, folosindu-se de mijloacele constrîngerii violente, brutale. Tipul cel mai caracteristic de **t.** este dictatura fascistă instaurată de naţional-socialismul german între 1933—1945. *(A.R.)*

Trade-unionism (Trade-union), totalitatea principiilor de bază ideologice, organizatorice şi tactice ale tipului de sindicate („trade union"-uri) apărute, în sec. 19, în perioada creşterii numerice a proletariatului pe baza principiului organizării profesionale. În 1860 s-a constituit consiliul sindical care concentra organizaţiile sindicale cele mai importante din Londra (Junta), din

care a luat fiinţă ulterior Congresul Sindical (T.U.C.). În deceniul al şaptelea al secolului trecut, **t.-u.** a jucat un rol important în activitatea Internaţionalei I. Totodată, Marx şi Engels au şi criticat insuficienţele ideologice şi lipsurile organizatorice manifestate în activitatea acestuia. De la începutul deceniului al optulea, îndeosebi după Comuna din Paris, majoritatea **t.-u.** s-au îndepărtat iar ulterior s-au detaşat total de Asociaţia Internaţională a Muncitorilor. În această perioadă s-au conturat şi amplificat trăsăturile caracteristice ale **t.-u.**: delimitarea faţă de ideologia marxistă, revoluţionară, tendinţa spre colaborare cu burghezia liberală. Ideologia marxist-leninistă critică capitularea **t.-u.** în faţa spontaneităţii, absolutizarea luptei economice. **T.-u.** declară inutilă existenţa unui partid muncitoresc revoluţionar, respinge ideologia, conştiinţa de clasă şi linia politică a proletariatului îndreptată spre răsturnarea orînduirii capitaliste prin lupta conştientă a maselor conduse de partid. **T.-u.** nu-şi propune construirea societăţii socialiste pe calea revoluţiei înfăptuite de proletariat şi aliaţii lui, ci se mulţumeşte cu reforme, ce se încadrează în structura societăţii capitaliste, propovăduind politica negocierilor menite să asigure anumite concesii, şi în ultimă instanţă politica colaborării între clasele antagoniste. În etapa monopolistă a capitalismului teoria şi practica **t.-u.** a fost criticată de Lenin.

(I.G.)

Troţkism, curent format în cadrul social-democraţiei ruse la începutul secolului nostru şi răspîndit ulterior în mai multe ţări, dispunînd în prezent de unele grupări şi partide relativ restrînse şi fără o importanţă majoră în viaţa politică şi ideologică contemporană. A fost întemeiat de Lev Davidovici Troţki (Bronstein) (1879—1940), care a colaborat cu V.I. Lenin în perioada de pregătire a constituirii partidului comunist, dar ulterior s-a ridicat împotriva concepţiei leniniste despre partidul revoluţionar şi s-a situat pe poziţiile menşevismului. Troţki a participat la revoluţia rusă din 1905 şi la revoluţia socialistă din 1917, cînd a intrat în partidul bolşevic, a reluat colaborarea cu Lenin şi a devenit unul din conducătorii acestei revoluţii, îndeplinind funcţii importante în conducerea partidului şi statului sovietic. În perioada de după 1923 a iniţiat o polemică ideologică şi politică cu mai mulţi membri ai conducerii de partid. În 1927 a fost exclus din partidul bolşevic, iar în 1929 a fost expulzat din Uniunea Sovietică. În străinătate şi-a continuat activitatea politică organizînd şi conducînd grupuri şi partide **t.** care au întemeiat şi o „Internaţională" aparte (cea de a IV-a). **T.** consideră că partidul proletariatului trebuie să fie o organizaţie largă care reuneşte masele de simpatizanţi şi admite orientări şi fracţiuni diferite. Teoria troţkistă a revoluţiei, cunoscută sub numele de „revoluţie permanentă", susţine că revoluţia socialistă se prezintă ca o posibilitate nemijlocită şi în ţările rămase în urmă din punct de vedere economic, ca atare, şi în vechea Rusie ţaristă, opunîndu-se astfel tezei leniniste cu privire la necesitatea realizării mai întîi a sarcinilor revoluţiei burghezo-democratice care

Scanned with OKEN Scanner

deschide calea transformării procesului revoluţionar în revoluţie socialistă. T. consideră că proletariatul este acea forţă socială care poate prelua uzinele şi asigura astfel administrarea economiei, priveşte ţărănimea ca o masă incapabilă de iniţiative revoluţionare şi, ca urmare, se împotriveşte politicii de alianţă a clasei muncitoare cu ţărănimea. Organizaţiile troţkiste existente în diferitele ţări ale lumii se opun ideologiei şi politicii partidelor marxist-leniniste şi, în special, practicii de construire a societăţii noi în statele socialiste. Ideile t. cunosc o oarecare răspîndire prin înmulţirea publicaţiilor de acest fel în perioada de după mişcările contestatare ale tineretului din 1968 şi, astfel, combaterea lor reprezintă un domeniu al luptei ideologice contemporane.

(A.H.)

Scanned with OKEN Scanner

Ţ

Ţărănism, curent de idei exprimînd năzuinţele burgheziei rurale româneşti. Apărut, embrionar, la sfîrşitul sec. 19, s-a afirmat în mod deosebit între cele două războaie mondiale. Ţ. cunoaşte o dublă ipostază: politică şi doctrinară. Primele forme de organizare politică ale ţ. le aflăm în 1880, cînd C. Dobrescu-Argeş organizează în judeţul Argeş comitete ţărăneşti, înfiinţează ziarul „Ţăranul" şi convoacă, în 1882, un aşa-numit congres al ţăranilor. Intermitent, această mişcare continuă pînă spre 1898. Spre sfîrşitul veacului trecut începe, cu oarecare amploare, şi activitatea grupurilor haretiste, organizate în jurul cooperativelor ţărăneşti, care năzuiau la îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă a ţăranilor. După 1900, şi cu deosebire după 1906, cînd apare „Viaţa românească", se manifestă activ şi grupul *poporanist* de sub conducerea lui Const. Stere. De menţionat că atît programul politic al grupului haretist cît şi cel poporanist, afirmate în cadrele partidului liberal, cu unele revendicări utile, nu depăşesc faza paleativelor, neizbutind să propună soluţii eficiente şi practicabile. După primul război mondial odată cu înfăptuirea reformei agrare şi a acordării votului universal, mişcarea politică ţărănistă se organizează pe noi baze. În decembrie 1918 se întemeiază partidul ţărănesc care obţine un important succes la alegerile din 1919. În 1921 în componenţa partidului ţărănesc intră şi alte grupări ţărăneşti. Lideri ai partidului sînt I. Mihalache, C. Stere, V. Madgearu, Dr. N. Lupu, Gr. Iunian. În 1926 după îndelungate tratative, se realizează fuziunea dintre Partidul Ţărănesc şi Partidul Naţional Român (de sub conducerea lui I. Maniu, Al. Vaida-Voievod); noul partid capătă denumirea de Partidul Naţional Ţărănesc devenind al doilea mare partid guvernamental. Prin actul fuziunii unele dintre principiile programatice ale ţ. sînt sacrificate. În noiembrie 1928 P.N.Ţ. formează guvernul care, cu intermitenţa aprilie 1930—iulie 1931 va dura pînă în noiembrie 1933. Guvernarea naţional-ţărănistă, confruntată de fenomenul crizei generale din 1929—1933, nu a putut îndeplini nici precarele promisiuni pe care le anunţase. Dimpotrivă, măsuri economice şi politice impopulare (curbe de sacrificiu, legea circulaţiei bunurilor rurale, represiunea sîngeroasă a luptelor muncitoreşti, stare de asediu etc.) au marcat această guvernare ca una dintre cele mai reacţionare. Din 1937 conducerea P.N.Ţ. e deţinută de aripa centru-dreapta, ajungînd să stabilească un cartel electoral cu mişcarea legionară. Grupul de tineri intelectuali (M. Ralea, Petre Andrei, M. Ghelmegeanu, Dem. Botez, I. Teodorescu-Braniştе etc.) reprezintă aripa radical-democrată. După 23 August 1944 P.N.Ţ. devine o forţă politică profund retrogradă. A fost dizolvat în 1947. În planul doctrinar, ţ. a reluat, mai bine asamblate,

Scanned with OKEN Scanner

punctele de vedere sociologice afirmate de poporanism. Ţ. a dezvoltat, în esenţă, o sociologie romantic-agrariană, expresie a năzuinţelor producătorilor mici şi mijlocii care credeau în posibilitatea făuririi unei economii rurale „independente" care să ocolească rigorile circuitului capitalist. Pornind de la teze reformiste după care în agricultură nu ar acţiona legile marxiste ale concentrării şi centralizării capitalului, ţ. afirma că sectorul micii producţii constituie o economie autonomă, în care nu ar acţiona categoriile economice capitaliste (salariu, profit, rentă) ci categoria muncă familială proprie. Cum s-a demonstrat, ţ. proceda prin ignorarea relaţiilor dintre gospodăria mică şi mijlocie cu sectorul industrial şi cel comercial sau de credit care determinau, prin poziţiile deţinute, direcţia dezvoltării micii producţii. Teza „trăiniciei" gospodăriei familiale s-a dovedit a fi un mit iluzoriu. Relaţiile capitaliste au pătruns masiv în sfera gospodăriilor familiale, invadînd-o, grăbindu-i procesul de diferenţiere şi de concentrare, demonstrîndu-i inferioritatea economică în raport cu marea producţie agrară de tip capitalist. Cooperatismul, ca modalitate specifică de organizare a raporturilor economice ale gospodăriilor familiale cu piaţa, a fost o altă componentă de bază a sociologiei ţărăniste. Fondată şi ea pe o concepţie sociologică romantică, teza cooperatistă pornea de la ideea că asocierea cooperatistă a gospodăriilor familiale ţărăneşti nu ar avea un caracter capitalist. Cum a demonstrat realitatea, instituţia cooperatistă de la noi, ca peste tot, a avut un caracter capitalist, locul principal deţinîndu-l nu gospodăriile mici, ci cele „mijlocii" ale burgheziei satelor, ce utilizau frecvent munca salariată. De asemenea, imixtiunea statului burghez în instituţia cooperatistă era o necesitate fatală, după cum sectorul bancar capitalist şi al industriei deţinea poziţii preponderente, infestînd cooperaţiei un inevitabil caracter capitalist, cu toate consecinţele ştiute. Instituţia cooperaţiei burgheze româneşti, cu astfel de malformaţii din fazele genezei, a slujit nu apărării micii producţii agricole ci a contribuit la adîncirea exploatării, la pulverizarea ei în favoarea capitalismului rural şi urban. La începuturile constituirii sale, ţ. a negat, cu aparatul sociologic implicat, necesitatea evoluţiei României spre o civilizaţie de tip industrial, acreditînd iluzia în posibilitatea creării unui intermedium rural în plin sec. 20. Ulterior, ca urmare a consecinţelor crizei economice din 1929—1933, unele cercuri ţărăniste admit posibilitatea făuririi unor anumite ramuri industriale, cu deosebire cele legate de prelucrarea produselor agrare. În perioada 1935—1936 doctrinarii ţărănişti au elaborat teza statului ţărănesc. Sub raport teoretic această teză nu aducea puncte de vedere inedite, totul limitîndu-se la utilizarea conjuncturală a conceptelor *dirijism* şi *etatism*. V. *şi poporanism*. *(Z.O.)*

Ţări în curs de dezvoltare, ţară în care nivelul şi structura forţelor de producţie se situează sub realizările de vîrf posibile în condiţiile oferite de ştiinţa şi tehnica contemporană. Criteriul de apreciere a unei ţări ca fiind (sau nu) în curs de dezvoltare, este de ordin economic — nivelul de dezvoltare —, indiferent de apartenenţa ţării respective la un sistem social-politic sau altul (ca atare, pot exista, şi există, ţări în curs de dezvoltare şi capitaliste şi, respectiv, socialiste). Sistemul de indicatori avuţi, în acest sens, în vedere sînt cei ce caracterizează nivelul de dezvoltare economică a unei ţări, atît cantitativi (produsul sau venitul pe locuitor, producţia industrială

Scanned with OKEN Scanner

pe locuitor, consumul de energie, materii prime, metal, alimente pe locuitor etc.) cît și calitativi (structura pe ramuri a economiei, structura pe sectoare a populației ocupate, nivelul productivității muncii în industrie și agricultură, gradul de dezvoltare a științei, tehnicii, învățămîntului, structura comerțului exterior etc.). În terminologia O.N.U. și a instituțiilor sale specializate, termenul de **ț. în c. de d.** a luat locul celui folosit în primii ani postbelici „țări subdezvoltate". Două considerente au determinat și îndrituit această înlocuire: necesitatea de a reuni, sub un singur termen, numărul mare de țări între care existau (și există) diferențe sensibile în nivelul de dezvoltare, dar care nu ar fi putut (și nu pot) fi apreciate ca „dezvoltate" (pe baza situației de la mijlocul deceniului '70—'80, pot fi considerate **ț. în c. de d.** cele care, din punctul de vedere al valorii indicatorului sintetic „venitul național anual pe locuitor", se află pe una din următoarele trepte: prima — sub 200 dolari; a doua — între 200 și 500 dolari; a treia — între 500 și 1 000 dolari; a patra — între 1 000 și 1 500 dolari); necesitatea ca terminologia să răspundă unei viziuni dinamice, de perspectivă, asupra situației economice a țărilor care nu sînt actualmente dezvoltate (apreciindu-se, în acest sens, că termenul „țări subdezvoltate" prezenta o viziune statică, exprimînd nivelul folosirii potențialului existent nu și potențialul însuși, capacitatea de dezvoltare). Termenul de **ț. în c. de d.** implică, deci, luarea în considerare a posibilităților de dezvoltare, a faptului că țările respective se află pe calea progresului economico-social, că depun eforturi în această direcție. În momentul de față, unele state, prin nivelul lor de dezvoltare comparativ mai ridicat, prin înseși structurile lor economice mai avansate și mai diversificate, capabile să propulseze progresul, să asigure o creștere economică rapidă, sînt, evident, mai aproape de această accepțiune dinamică a termenului. Alte țări se găsesc pe o treaptă mai joasă din punctul de vedere al gradului de dezvoltare, iar structurile lor economice, slab închegate și puțin diversificate, sînt în mai mică măsură apte să impulsioneze și accelereze procesul ridicării economice. Pentru a distinge aceste din urmă țări în rîndul **ț. în c. de d.** sînt, de regulă, utilizați termenii: „țări slab dezvoltate", „țări mai puțin dezvoltate" (în mod oficial, în cadrul O.N.U., este acceptat și termenul „țări cel mai puțin dezvoltate" pentru 25 de țări africane, asiatice și latino-americane, cu nivelul cel mai redus de dezvoltare economică). În contextul adoptării, pe plan internațional, a unor măsuri în vederea sprijinirii **ț. în c. de d.** statutul de țară în curs de dezvoltare capătă și o importanță practică, o asemenea țară putînd beneficia de măsurile respective (preferințe comerciale, asistență financiară etc.), la care își aduc aportul statele economic avansate. Diferențele din nivelurile de dezvoltare economică ale **ț. în c. de d.** și ale celor dezvoltate constituie decalajele economice din lumea contemporană, care sînt atît de ordin cantitativ cît și de ordin calitativ-structural. O imagine globală asupra acestor decalaje o oferă faptul că, potrivit datelor O.N.U., la începutul deceniului al optulea, ponderea în produsul mondial a țărilor economic avansate, unde trăiește mai puțin de 1/3 din populația globului, este de peste 3/4, în timp ce ponderea **ț. în c. de d.**, unde trăiește mai mult de 2/3 din populația lumii, este de sub 1/4, ceea ce se traduce în existența unui decalaj de 13:1 în ce privește produsul sau venitul pe locuitor. Documentele P.C.R. evidențiază că

Scanned with OKEN Scanner

această flagrantă asimetrie are consecințe profund negative asupra evoluției economico-sociale a întregii omeniri, asupra progresului și civilizației tuturor popoarelor, asupra păcii generale, lichidarea împărțirii lumii în țări bogate și țări sărace impunîndu-se ca o cerință majoră a epocii contemporane, de realizarea ei depinzînd soarta și viitorul umanității. „România, — sublinia președintele Nicolae Ceaușescu — ca țară socialistă și totodată, ca țară în curs de dezvoltare, se situează în mod ferm de partea țărilor care luptă pentru a înlătura această stare de lucruri, pentru a lichida subdezvoltarea, precum și vechile relații care au generat-o, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale, care să asigure condiții pentru progresul mai rapid al tuturor popoarelor, și în primul rînd al celor rămase în urmă, pentru accesul larg al tuturor națiunilor la cuceririle civilizației contemporane". Pornind de la aceste principii, România a prezentat la sesiunea extraordinară a O.N.U. (1975) un document cuprinzînd punctul său de vedere cu privire la noua ordine economică internațională, care exprimă dorința și hotărîrea fermă a țării noastre de a contribui activ la soluționarea acestei probleme fundamentale a epocii contemporane. V. și *subdezvoltare*. *(I.Ș.)*

Scanned with OKEN Scanner

U

Ultraimperialism *(supraimperialism)*, teorie lansată de K. Kautsky în anul 1915 cu privire la perspectiva trecerii imperialismului într-o etapă de dezvoltare neconflictuală, în care războaiele imperialiste ar deveni imposibile. Kautsky pornea de la premisa falsă că imperialismul ar fi doar un tip de politică, constînd în tendinţa capitalului industrial puternic dezvoltat de a-şi subordona regiunile agrare ale globului. Tratînd nejustificat economia izolat de politică şi făcînd abstracţie de legea dezvoltării inegale şi în salturi a ţărilor capitaliste în epoca imperialismului, de obiectivitatea contradicţiilor ultraimperialiste, teoria **u.** consideră posibilă unirea tuturor monopolurilor internaţionale într-un supratrust mondial şi, pe această cale, realizarea înţelegerii între capitaliştii din diferite ţări, putîndu-se astfel ajunge la coordonarea intereselor acestora şi, deci, la lichidarea anarhiei din producţie şi a războaielor. Denunţînd netemeinicia teoretică a tezei **u.** şi pericolul ei pentru mişcarea muncitorească, V.I. Lenin a arătat că, de fapt, această teorie a fost preluată de Kautsky de la economistul burghez britanic J.A. Hobson. În lucrările sale „Imperialism, stadiul cel mai înalt al capitalismului", „Falimentul Internaţionalei a 2-a", „În jurul lozincii «Statelor Unite ale Europei»", „Socialismul şi războiul", V.I. Lenin a arătat că omenirea va scăpa de războaie nu ca urmare a înţelegerilor dintre uniunile monopoliste internaţionale, ci datorită înfăptuirii revoluţiei socialiste de către clasa muncitoare în alianţă cu celelalte clase şi categorii sociale. *(N.D.)*

Utilitarism, concepţie etică, economică şi social-politică după care utilul ar fi principiul suprem care stă la baza explicării fenomenelor sociale şi, ca atare, singurul care explică morala, economia, politica şi, în general, ansamblul social, — utilul însemnînd, în formularea lui J. Bentham, unul din fondatorii acestei orientări, folosul individual, în ultimă instanţă, plăcerea sau ceea ce procură plăcere. În politologie, **u.** este o concepţie care explică relaţiile şi instituţiile politice prin criteriul „folosului individual" şi consideră că activitatea politică, în special cea a statului, are menirea să asigure cadrele juridico-sociale necesare realizării avantajului personal al indivizilor. Germenii doctrinei **u.** au apărut în secolul 18 la enciclopediştii francezi. Helvetius a considerat că acţiunile umane pot fi judecate bune sau rele după utilitatea lor, adică după efectul lor asupra fericirii omului, ca urmare, singurul mijloc de a forma cetăţeni buni este unirea intereselor particulare cu cele generale, ceea ce ar fi menirea statului. După Holbach societatea, guvernarea, legile sînt menite să arate drumul spre bunăstarea oamenilor, înţelegînd însă prin aceştia în primul rînd pe proprietari.

Scanned with OKEN Scanner

În Anglia concepţia **u.** şi-a pus amprente asupra doctrinei liberale. J. Bentham a prezentat **u.** într-o manieră de calcul contabilicesc: moralitatea acţiunilor umane rezultă din bilanţul obţinut prin compararea „sumei" satisfacţiilor şi a suferinţelor cauzate de acţiunile respective. Aplicînd această concepţie la viaţa politică, el susţine că baza guvernării nu este „contractul social", ci nevoile umane; ca urmare, oamenii au interesul de a se supune suveranului atîta timp cît acesta favorizează bunăstarea lor. Pronunţîndu-se pentru libertatea economică, el consideră că statul nu are menirea de a mări bogăţia sau de a crea capitaluri, ci de a asigura securitatea proprietăţii obţinute de cetăţeni avînd, astfel, de îndeplinit o importantă activitate juridică, dar funcţia sa economică trebuie redusă la minimum. În America concepţii **u.** sînt prezente în lucrările lui Franklin, Jefferson, în constituţia americană etc. John Stuart Mill a completat concepţia **u.** cu teza despre satisfacţiile superioare şi inferioare, făcînd o distincţie între cele spirituale şi materiale, şi acordînd prioritate celor dintîi, precum şi cu cea despre îmbinarea fericirii personale cu cerinţa solidarităţii. Concepţii **u.** sînt prezente şi în gîndirea contemporană în modalitatea definirii unor categorii ca interes, fericire etc., şi în unele orientări social-politice care pun în centrul atenţiei şi activităţii folosul personal. Marxism-leninismul, arătînd că în perioada ascensiunii burgheziei **u.** ca şi liberalismul, a avut un caracter radical şi progresist, a demascat în repetate rînduri egoismul său relevînd că aceasta realizează de fapt o reducere a relaţiilor între oameni la tendinţa fiecăruia de a urmări avantajul personal şi că reprezintă, în ultimă instanţă, o apologie a moralei burgheze menită să apere deschis proprietatea capitalistă şi exploatarea omului de către om. V. şi *liberalism politic.* *(A.H.)*

Utopie (gr. *utopia* „loc care nu există nicăieri") **1.** Proiect himeric, irealizabil; termenul a fost consacrat prin celebra lucrare a lui Th. Morus „Utopia" (1516), care descrie o orînduire socială ideală, instaurată pe o insulă cu acest nume. Precedată de romanele sociale elenistice de tipul „Cronicii sfinte" a lui Euhemer şi al „Statului soarelui" al lui Iambulos (care va inspira şi titlul operei lui Campanella), ideile lui Morus depăşesc net pe cele ale înaintaşilor, structurîndu-se într-un sistem propriu care-l recomandă pe drept întemeietor al *socialismului utopic.* El inaugurează în literatura social-politică metoda utopistă, ca mod specific de raportare critică la realităţile social-politice contemporane şi de proiectare într-o lume imaginară, inexistentă a unui ideal social-politic care capătă caracterul unui plan raţional de reconstruire a societăţii; este deci o metodă subtilă, sui-generis, de critică socială şi politică şi totodată de prospectare, care va servi dezvoltarea unei viguroase literaturi social-politice închinate reorganizării societăţii în spiritul echităţii şi justiţiei sociale. **2.** (În sens mai larg) Orice proiect anticipativ pentru a cărui înfăptuire nu există încă posibilităţi reale sau care se vădeşte în contradicţie cu tendinţele evoluţiei realităţii. În epoca noastră, unele elemente de **u.** sînt prezente în ideologiile mişcărilor

contestatare. Cercetători ai istoriei **u.** (de ex. Jean Servier) apreciază că aceasta „marchează o voinţă inconştientă de reîntoarcere la structurile cetăţii civilizaţiilor tradiţionale", ceea ce justifică utilizarea simbolismului oniric pentru a explica viziunea utopistă asupra lumii în gîndirea europeană de la Platon pînă în zilele noastre. **3.** (Într-o accepţie particulară) Termenul folosit de Karl Mannheim, după care, spre deosebire de *ideologii*, care sînt legate de interesele grupurilor dominante şi au o funcţie justificatoare şi conservatoare, **u.** sînt legate de grupurile oprimate şi au o funcţie dinamică şi contestatoare; ele îşi plasează obiectivele sociale în viitor, avînd o putere de distrugere a ordinii existente. V. şi *socialism utopic*. *(O.T.)*

Scanned with OKEN Scanner

V

Valori politice, anumite relaţii, instituţii, idealuri etc. rezultate ale practicii social-politice transformatoare, creatoare ale forţelor progresiste, corespunzînd cerinţelor progresului social şi ale dezvoltării pe scară socială a personalităţii umane. Filozofia marxist-leninistă defineşte **v.p.** pornind nu de la părerile oamenilor despre ele, ci de la criterii obiective. A considera **v.p.** tot ce diferitele grupuri sociale recunosc ca atare ar însemna subiectivism şi relativism axiologic. Fiecare clasă socială, grup social are „valorile" sale; nu vom considera însă drept **v.p.** „libertatea întreprinderii", „proprietatea privată", „regimul politic capitalist" etc., care reprezintă **v.p.** doar pentru burghezie. Politologii nemarxişti, în majoritatea cazurilor, nu studiază valorile ca atare, ci împrejurarea care face ca un fenomen politic să fie considerat valoare de către diferitele grupuri sociale, gradul de circulaţie a lor făcînd abstracţie de justeţea sau nejusteţea acestor păreri (M. Duverger, G. Burdeau etc.). Unii autori folosesc noţiunea de **v.p.** în mod sinonim cu relevant sau semnificativ din punct de vedere politic. **V.p.** se prezintă sub variate ipostaze. Practica politică reprezintă o valoare în măsura în care contribuie la progresul social, la descătuşarea forţelor creatoare ale maselor, la autorealizarea personalităţii umane. Relaţiile, instituţiile, organizaţiile politice create prin această practică şi care la rîndul lor o servesc constituie şi ele **v.p.** (partidul comunist, statul socialist etc.). Fenomenele politice, care reprezintă o îmbinare specifică a idealului şi realului, constituind cadre ale activităţii sociale, sînt **v.p.** (libertatea, suveranitatea, egalitatea, echitatea socială etc.). Ştiut fiind că nu există libertate, echitate etc. „în general", ci întotdeauna cu un anumit conţinut social-politic concret, aceste fenomene sînt considerate **v.p.** în funcţie de analiza lor concretă şi istorică. **V.p.** sînt considerate de unii axiologi inferioare valorilor spirituale, accentuînd rolul lor mijlocitor, de instrumente pentru realizarea unor scopuri. Putem fi de acord cu această părere cu următoarele amendamente: **v.p.** nu sînt inferioare valorilor morale şi spirituale, dimpotrivă, în sens sociologic şi nu axiologic, se poate afirma prioritatea **v.p.** faţă de acestea; subliniem caracterul determinat, istoric şi de clasă, atît al **v.p.** cît şi al celorlalte valori. **V.p.** joacă un rol cu totul deosebit în viaţa socială, deoarece realizarea lor constituie premisa înfăptuirii aspiraţiilor fundamentale şi a idealurilor forţelor progresiste. V. şi *axiologie politică.*

(N.K.)

Variabilă (în limbajul matematic), cantitate ce poate căpăta un anumit număr de valori. În sens restrîns, sociologic prin **v.** se înţelege un fapt, fenomen social care îşi schimbă mărimea după elementele (indivizii) care intră în componenţa sa. Termenul de **v.** se aplică la toate datele susceptibile de va-

riaţie. Cele mai multe fenomene sociale evoluează, se schimbă în legătură sau sub influenţa altora şi este interesant de aflat ce tipuri de corelaţii există între ele. Legăturile dintre v. pot fi surprinse prin cercetări (anchete, experimente) stabilindu-se totodată natura şi măsura semnificaţiei lor. Astfel distingem v. independente, a căror mărime evoluează independent de altele şi v. dependente, care se schimbă sub acţiunea celor dintîi. Există apoi v. intermediare care specifică acţiunea v. independente asupra celor dependente ş.a. O condiţie a relevanţei v. şi corelaţiei lor pentru studiul politologic este prealabila definire operaţională a acestora. *(P.C.)*

Veto (lat. *veto* „mă opun") **1.** Principiu din dreptul roman care autoriza pe anumiţi magistraţi (tribunii) să se opună intrării în vigoare a unui decret al Senatului. **2.** (În jurisdicţia modernă) Dreptul şefului statului (monarh sau preşedinte de republică) de a se opune unui proiect de lege votat de parlament. V.absolut duce la anularea proiectului de lege pe cînd v. suspensiv doar la suspendarea lui în anumite limite (în S.U.A. o majoritate de două treimi a Congresului poate revoca v.-ul preşedintelui). În ţările socialiste nu există dreptul de v., adoptarea legilor fiind o atribuţie exclusivă a organului suprem al puterii de stat. **3.** Dreptul fiecăruia din cei cinci membri permanenţi ai Consiliului de Securitate (S.U.A., U.R.S.S., Anglia, Franţa, China) de a se opune prin votul său adoptării unei hotărîri, drept menit a asigura în practică respectarea principiului unanimităţii marilor puteri în asigurarea păcii şi securităţii internaţionale înscris în Carta O.N.U. Relevînd că în actualele condiţii internaţionale este necesară menţinerea dreptului de v. în luarea hotărîrilor în Consiliul de Securitate, România consideră totodată că nu trebuie să se abuzeze de acest drept, că el nu trebuie folosit în scopul promovării exclusiviste a intereselor proprii ale unor ţări în direcţii ce nu corespund intereselor generale ale păcii. El trebuie utilizat numai în cazuri excepţionale şi pentru apărarea cauzei securităţii internaţionale, a intereselor tuturor popoarelor, pentru salvgardarea păcii şi destinderii mondiale. În acelaşi timp, s-ar impune ca unul-doi reprezentanţi din fiecare regiune geografică, prin rotaţie anuală, să se bucure de aceleaşi drepturi ca şi actualii membri permanenţi ai Consiliului de Securitate atîta timp cît se va menţine actualul sistem de vot. *(S.B.)*

Viitorologie *(futurologie)*, teorie sau ştiinţă a viitorului. Lansat în deceniul al cincilea al secolului nostru de către Ossip K. Flechtheim, termenul de *futurologie*, în expresie românească de v. desemnează ştiinţa despre viitor, aşa cum istoria exprimă ştiinţa trecutului. Încercările de constituire a v. au sporit în întreaga lume abia în deceniul al şaptelea al secolului nostru. În literatura de specialitate, termenul de v. circulă într-o accepţie restrînsă prin care se înţelege activitatea de explorare, prin metodele previziunii ştiinţifice, a viitorului probabil şi într-una largă ce se referă la întreaga activitate de studiere sistematică a legilor şi metodelor prevederii viitorului (viitorilor) societăţii omeneşti şi a ambianţei ei naturale, plecîndu-se de la cunoaşterea premiselor şi tendinţelor existente. Obiectul de referinţă al v. luat în sens larg este considerat viitorul în următoarele lui ipostaze: viitorul probabil (explorat prin demersurile logico-raţionale ale previziunii ştiinţifice); viitorul posibil (construit prin mijlocirea fanteziei şi imaginaţiei mai mult sau mai puţin ştiinţifice); viitorul dezirabil sau preferabil (mo-

Scanned with OKEN Scanner

delat după trebuințele și opțiunile grupurilor sociale fundamentale). Pe lîngă *previziune*, cu ajutorul căreia anticipăm în funcție de prezent cele trei ipostaze ale viitorului, v. recurge și la prospectivă, prin care se încearcă modelarea prezentului, ținîndu-se seama de datele oferite de previziune. Paralel cu afirmarea v. au apărut și puncte de vedere critice la adresa ei. Principala obiecție făcută de autorii nemarxiști pleacă de la considerentul că din moment ce viitorul nu este dat, respectiv nu se constituie din fapte realizate, ci din fapte posibile, nu este obiect de cunoaștere pozitivă și deci nu poate fi obiect de știință. De aceea, după Bertrand de Jouvenel nu se poate constitui o știință teoretică a viitorului, cel mult acesta poate fi luat ca obiect de referință al unor științe practice, care nu-și propun cunoașterea ci construirea lui. Alte puncte de vedere critice, susținute de data aceasta și de autori marxiști, se referă la faptul că v., fiind prea mult aservită prezentului, adică dorințelor, crezurilor ideologice și politice ale grupurilor sociale dominante în societatea de azi, nu poate oferi o imagine adecvată a viitorului. În dezvoltarea v. nemarxiste se pot constata cîteva tendințe opuse. Există o v. burgheză scientist-tehnicistă îngustă, care prin metode, de regulă, elevat științifice, studiază efectele științei și tehnicii asupra produsului, lăsînd însă în umbră efectele factorilor respectivi asupra producătorilor direcți. În opoziție se dezvoltă o v. expres umanistă, care se preocupă de consecințele socio-umane ale factorilor de schimbare ce acționează în epoca noastră. Dar în locul unei tratări științifice a consecințelor respective, recurge la tratarea lor într-o manieră lirică și adesea în genul literaturii științifico-fantastice. În prezentarea viitorului societății omenești, de pe pozițiile burgheziei, se remarcă și v. așazis apologetică, ale cărei opțiuni de viitor se prezintă ca o prelungire a stărilor actuale existente, de regulă, în țările capitaliste dezvoltate sub aspect industrial. Acesteia i se opune v. critică, optînd pentru alternative ale viitorului altele decît cele ce ar rezulta din prelungirea în perspectivă a societății occidentale „de consum". Considerînd că întreaga v. nemarxistă se prezintă ca o alternativă burgheză cu privire la viitorul omenirii, opuse celei oferite de socialismul științific, unii cercetători marxiști o repudiază total. În locul v. pentru desemnarea disciplinei ce se ocupă special cu explorarea viitorului este preferată, de pildă, de Igor V. Bestujev-Lada denumirea de *prognostica;* aceasta colaborează în cercetarea viitorului cu toate științele teoretice și aplicative ce dispun de o imanentă funcție previzională, întemeindu-se pe valoarea previzională intrinsecă teoriei marxist-leniniste. Printre cercetătorii marxiști este tot mai răspîndit punctul de vedere ce admite posibilitatea și necesitatea constituirii unei v. marxiste. Propunîndu-și să cerceteze sistematic, la nivelul exigențelor științifice, să realizeze o sinteză a întregii problematici a viitorului societății, clădită pe concepția materialist-dialectică despre lume, v. marxistă tinde să devină o disciplină relativ autonomă, dar, totuși, cu un pronunțat caracter filozofico-sociologic. Pe lîngă funcția explicativ-teoretică, de explicitare nuanțat dialectică a relației dintre prezent și viitor, v. marxistă trebuie să-și asume (și cea autohtonă a și făcut-o) și o funcție practic-aplicativă, prin care să întemeieze, pe considerente de consecințe, activitatea de decizie și planificare și, mai general, întreaga

Scanned with OKEN Scanner

activitate de conducere a societății noastre de către partid. *(Șt.L.)*

Violența structurală, violența „surdă, impersonală", încorporată în structura socială în condițiile unei distribuții inegale a puterii de a decide asupra repartiției resurselor. Conceptul — astăzi de largă răspîndire — a fost introdus de Johan Galtung din necesitatea de a întemeia cercetările asupra păcii pe o înțelegere mai adecvată a fenomenului *violenței*. După părerea sa violența nu poate fi redusă la violența fizică, perceptibilă; absența acesteia nu înseamnă absența oricărei violențe în genere. Este necesar să fie luate în considerație și efectele relei alcătuiri a societății — **v.s.** Spre deosebire de violența personală, directă, care presupune acțiunea unui „actor" asupra altuia, **v.s.** sau indirectă se referă la situațiile — datorate injustiției sociale — care împiedică individul să-și realizeze integral potențele somatice și mentale, care creează decalajul (altfel, evitabil) dintre ceea ce poate fi și ceea ce este. Galtung vede acționînd **v.s.** prin intermediul foamei, bolilor, mortalității infantile etc. Ea poate fi descoperită și în distribuția inegală a asistenței medicale sau în posibilitățile inegale de educație. O manifestare principală a **v.s.** este rata diferențială — legată de stratificarea socială — a duratei medii de viață. Galtung consideră că **v.s.** exprimă mai complet decît „exploatarea" fenomenul injustiției sociale. **V.s.** nu este caracteristică doar spațiului social intern (național), ci poate fi identificată și în cadrul *sistemului internațional*, în relațiile dintre state: imperialismul, schimburile economice neechivalente, subdezvoltarea, exploatarea etc. Distincția dintre violența directă și **v.s.** constituie nucleul unei tipologii a violenței, în contururile căreia nu se poate nega o influență marxistă dar nu totdeauna resorturile de clasă sînt consecvent etalate. Concept cu o premeditată vocație critică, atrăgînd atenția asupra inegalității și injustiției sociale, asupra legăturii dintre pace și combaterea violenței, în toate manifestările sale, printr-o operă de „reedificare socială", **v.s.** a adus în cercetările asupra păcii o viziune umanistă și progresistă. Ea a permis, îndeosebi în cadrul școlii scandinave și vest-germane, o definiție globală, pozitivă a păcii și a structurii sale. V. și *irenologie*, *pace*, *violență*. *(V.S.)*

Violență (lat. *violentia*, din *vis* „forță"), întrebuințare a forței brutale, constrîngere cu forță. În politologie desemnează folosirea forței în vederea apărării unei orînduiri sociale și politice, respectiv în vederea schimbării ei radicale. Apare ca un mijloc al menținerii situației economice privilegiate a claselor exploatatoare, care recurg la folosirea *armatei* și a întregului aparat de stat pentru oprimarea maselor muncitoare și asigurarea dominației lor economice și politice. În acest caz folosirea **v.** are un caracter antirevoluționar sau contrarevoluționar, chiar dacă este considerată „legitimă", adică instituită prin lege, cum susține, de exemplu, Max Weber cînd definește statul ca „monopolul violenței legitime". Forma cea mai ascuțită a **v.** este *războiul* — atît războiul civil, cît și cel dus împotriva altor popoare, națiuni și state. Clasele sociale asuprite și exploatate, la fel ca și popoarele, națiunile și statele dependente, recurg la **v.** revoluționară în vederea eliberării lor și apărării noilor rînduieli sociale instaurate de ele. În acest caz vorbim despre **v.** justă, legitimă, deoarece ea este o armă a eliberării maselor și emancipării lor, exprimînd o cerință a progresului social. După cum arată Engels, **v.** „este instrumentul cu ajutorul căruia mișcarea socială își

Scanned with OKEN Scanner

croiește drum sfărîmînd formele politice închistate și perimate" (Anti-Dühring). În antichitate Tucidide justifica v. în cazurile de necesități politice imediate și urgente. Machiavelli deosebea v. „constructivă" de cea „destructivă", acceptînd prima și condamnînd-o pe a doua. Mișcările revoluționare susțin în general necesitatea v. în realizarea scopurilor politice. Robespierre sublinia că cetățenii „buni" trebuie protejați, dar pe dușmanii poporului îi așteaptă moartea. Babeuf, ca și Blanqui, consideră necesară acțiunea violentă inițiată prin conspirația unei minorități. *Anarhismul* și *narodnicismul* au încercat *tactica* violentă a „acțiunilor directe", respectiv a terorii individuale bazată pe rolul „eroilor singulari". Există o teorie a „v. interne", reprezentată, între alții, de E. Dühring, care afirmă că originea *claselor sociale* se explică prin supunerea cu ajutorul v. a unei părți a societății de către cealaltă; după cum există o teorie a „v. externe", susținută, între alții, de L. Gumplowicz, care consideră că la originea claselor și statului se află v. exercitată prin supunerea unor triburi sau popoare stabile de către altele migratoare. Criticînd teoria v., Engels evidențiază faptul că nici proprietatea privată, nici clasele sociale și nici statul nu au apărut datorită v., aceasta nefiind o cauză, ci numai un mijloc generat de cauze social-economice. V. poate juca însă un rol important în istorie, ca mijloc al dezvoltării revoluționare, „moașa oricărei societăți care poartă în pîntecele ei o societate nouă"(Marx). Mișcarea comunistă respinge toate metodele anarhiste, narodniciste, sectariste etc., considerînd că folosirea v. și gradul utilizării ei în revoluție depind de condițiile concrete, de forța împotrivirii claselor exploatatoare. În viața internațională, v. a fost consacrată odinioară ca un mijloc fundamental al formării relațiilor între state și națiuni. În *capitalism* ea este considerată, deseori, ca fenomen obișnuit, normal, uneori chiar „legitim și legal" (Raymond Aron) alcătuind, în toate cazurile, baza pe care se construiește *imperialismul*. Avînd în vedere consecințele catastrofale ale războiolor mondiale, Carta O.N.U. a proclamat obligația națiunilor de a se abține de a recurge la folosirea forței sau la amenințarea cu forța în relațiile internaționale. Cîștigă tot mai mult teren orientarea ce militează în favoarea destinderii și consolidării unui climat de pace și colaborare internațională. În condițiile existenței *sistemului mondial socialist* și apariția a zeci și zeci de noi state în urma prăbușirii sistemului colonial se amplifică tendința de a așeza relațiile internaționale pe principiile dreptului internațional în vederea eliminării forței, a amenințărilor și presiunilor, precum și menținerii păcii și securității internaționale. Țara noastră militează consecvent pentru excluderea v. din viața internațională, pentru statornicirea unei securități reale și a unei păci trainice în lume. În acest sens România este inițiatoarea unor ample acțiuni în cadrul O.N.U., precum și prin declarațiile solemne comune semnate cu numeroase state, indiferent de orînduirea lor socială. V. și *dictatură, putere, realism politic, teroare*.

(A.H.)

Voința generală, concept care include valorile morale și aspirațiile politice împărtășite de membrii unei comunități și cărora politica guvernămîntului trebuie să li se conformeze pentru a putea fi considerat legitim. Termenul este promovat de J.J. Rousseau și stă la baza teoriei sale despre democrația ideală, elaborată în „Contractul social" (1762); v. g. este conceptul prin intermediul căruia J. – J. Rous-

Scanned with OKEN Scanner

seau fundamentează principiul unicității puterii în stat, ca suveranitate a poporului. Esența suveranității constă în v.g.; suveranitatea nefiind decît exercițiul v.g., nu poate fi niciodată înstrăinată și trebuie să rezulte în mod necesar din totalitatea cetățenilor considerați ca un singur corp. De asemenea, suveranitatea nu poate fi reprezentată; ea consistă esențialmente în v.g. și voința nu se reprezintă; este sau ea însăși sau este altceva. Aceste principii sînt îndreptate atît împotriva absolutismului monarhic cît și a sistemului reprezentativ. În cazul cînd o adunare reprezentativă ia măsuri, pentru ca acestea să fie expresia reală a v.g., ele trebuie ratificate de popor. Conceptul de v.g. întemeiază și caracterul indivizibil al suveranității: nu există mai multe puteri, ci una singură, expresie a v.g., toate celelalte fiind doar emanații ale ei. V.g., prin însăși generalitatea sa, nu se poate exprima decît în legi, iar legile care exprimă v.g. încorporează și cerințele de justiție ale indivizilor, nu restrîng libertatea ci o lărgesc și o garantează. Pentru Rousseau, o societate lipsită de v.g. sau un guvernămînt care o desconsideră nu poate avea o autoritate legitimă asupra indivizilor. Natura morală și caracterul sintetic al conceptului de v.g. la Rousseau au deschis calea modificărilor lui, pentru a-l adapta la justificarea guvernămîntului reprezentativ. Acest proces de reinterpretare a început cu Kant, care-și deduce concepția despre imperativul categoric din v.g. a lui Rousseau, a continuat cu Hegel, care dă o interpretare istoricistă a v.g. și a culminat cu englezii T.H. Green și B. Bosanquet, exponenți ai „liberalismului de compromis", care-l adaptează constituționalismului de factură liberală, denaturîndu-i esența. *(O.T.)*

Voluntarism (lat. *voluntas* „voință"), concepție filozofică, psihologică și social-politică potrivit căreia voința are un rol hotărîtor în explicarea bazei existențiale a omului, respectiv a vieții psihice, precum și în dezvoltarea societății și politicii. Negînd acțiunea legilor obiective, v. promovează scopuri, strategii și tactici arbitrar fixate. Introdus de filozoful Paulsen și sociologul F. Tönnies, conceptul a fost dezvoltat de A. Schopenhauer, E. Hartmann și F. Nietzsche, care l-au adus pînă la apologia deschisă a voinței neînfrînate de nici un fel de lege (resortul ultim al tuturor proceselor sociale — după cum susține Nietzsche — ar fi „voința de putere", „tendința nepotolită spre manifestarea puterii sau aplicarea puterii, folosirea puterii ca instinct creator"). V. se manifestă în prezent în curentele idealiste și indeterministe, de exemplu, în existențialism, și în unele orientări care au ca punct de plecare indivizii sau acțiunile umane. Concepția v. este baza filozofică a aventurismului politic. Ea constituie una din sursele teoretice și trăsăturile caracteristice ale ideologiei fasciste. V. se manifestă și în mișcările revoluționare. Doctrina lui Babeuf, bazată pe principiul egalității comuniste, ca și cea a lui Blanqui, promovau ideea conspirației unei minorități ca singurul mijloc al asigurării victoriei revoluției. *Anarhismul* și *narodnicismul* au un conținut voluntarist atît prin tezele lor teoretice, cît și prin metodele lor tactice. Manifestări de v. au apărut și în cadrul ideologiei și practicii politice a partidelor comuniste, mai explicit în teoria și practica „cultului personalității". Demonstrînd că adevărata libertate a voinței presupune cunoașterea profundă a cerințelor legilor obiective de dezvoltare și direcționarea acțiunilor în concor-

Scanned with OKEN Scanner

danţă cu acestea, filozofia marxist-leninistă respinge v. ca pe o concepţie neştiinţifică, fără să nege însă importanţa voinţei — activitatea conştientă este de neconceput fără manifestarea voinţei —, dar precizînd rolul şi locul ei în practica socială. Politica partidului nostru marxist-leninist se bazează tocmai pe cunoaşterea şi folosirea conştientă, în interesul oamenilor muncii, a cerinţelor legilor sale obiective, pe aplicarea acestora în mod creator la condiţiile concrete şi particularităţile proprii fiecărei etape istorice. *(A.H.)*

Vot, modalitate prin care un număr de persoane îşi exprimă acordul sau dezacordul cu o propunere, preferinţa pentru una dintre propunerile făcute sau pentru una din persoanele care candidează pentru o anumită funcţie. V. sînt numărate, decizia fiind luată în funcţie de majoritatea v. Votarea poate fi făcută prin mişcare (ridicarea de mîini), prin viu grai, în scris, prin bile etc. V. este mijlocul prin care un număr de oameni, o populaţie îşi exprimă voinţa în alegeri. V. poate fi: a) universal sau parţial; v. universal înseamnă că toţi indivizii dintr-o populaţie beneficiază de dreptul la v. (de ex., în conformitate cu legea electorală din România, toţi cetăţenii care au împlinit vîrsta de 18 ani); v. este parţial cînd doar o parte a populaţiei beneficiază de dreptul la v. (de ex. în cazul diferitelor censuri); b) egal sau inegal; v. este egal cînd fiecare membru al populaţiei dispune de acelaşi număr de v.; c) direct sau indirect; v. este direct cînd alegătorii se pronunţă direct asupra candidatului şi indirect, cînd aleg mai întîi un corp electoral care la rîndul lor votează direct; d) secret sau deschis; de obicei, v. este deschis atunci cînd populaţia care votează este relativ mică, numărarea v. fiind uşoară sau cînd „miza politică" a v. este mai mică; în alegerile pentru organele de conducere din cadrul unor organizaţii politice sau pentru organele puterii de stat, v. este, de obicei, secret; e) consultativ sau deliberativ; cei cu drept de v. consultativ se pot pronunţa asupra propunerilor sau candidaţilor, dar părerea lor nu intră în calcul, numai cei cu drept de v. deliberativ participînd efectiv la luarea deciziei. Punctele a) şi b) se referă numai la v. electoral, în timp ce punctul e) se referă numai la alegerile din cadrul unor organizaţii şi instituţii. În conformitate cu legea electorală din R.S.R., v. este universal, egal, direct şi secret, exprimînd caracterul democratic al sistemului politic socialist. V. şi *alegeri, sociologie electorală.* *(N.K.)*

Scanned with OKEN Scanner

X

Xenofobie (gr. *xenos* „străin“ și *phobos* „spaimă, teamă“), atitudine de teamă și/sau ură față de străini (chiar concetățeni de altă rasă sau naționalitate), considerați inferiori, indezirabili sau dușmani de la natură. Componentă a *naționalismului* extremist, a *șovinismului* și *rasismului*, **x.** este o atitudine politică reacționară, promovată și cultivată cu predilecție de regimurile politice de dreapta și cu deosebire de cele fasciste. **X.** este utilizată ca diversiune profitabilă de către clasele dominante, pentru a-i declara pe stăini responsabili de cauzele nemulțumirilor provocate de politica oficială și a-i face să suporte consecințele. În perioade de criză politică, **x.** este folosită ca tactică politico-ideologică de camuflaj sau diversiune pentru a reface sau menține unitatea națională amenințată de acuitatea tensiunilor sociale. **X.** reprezintă una din armele preferate ale propagandei și agitației *fascismului* și *neofascismului*.

(O.T.)

Scanned with OKEN Scanner

INDICE

A

Absolutism 9
Abstenționism electoral 9
Adeziune politică 10
Administrație 10
„Aggiornamento" 11
Agitație politică 12
Agresiune 13
Agresivitate 14
Alegeri 15
Algoritm 17
Alianță interstatală 17
Alianțe politice 18
Alienare (înstrăinare) politică 19
Amic-inamic 20
Analiza cantitativă 21
Analiza cauzală 21
Analiza conceptuală 22
Analiza contextuală 23
Analiza de caz 23
Analiza de conținut 23
Analiza de dependență 24
Analiza factorială 24
Analiza funcțională 25
Analiza input-output 25
Analiza matematică 26
Analiza multivariată 27
Analiza primară și secundară 27
Analiza statistică 27
Analiza structurii latente 28
Analogie 28
Anarhism 28
Anarho-sindicalism 30
Angajare politică 30
Anomie 31
Antagonism 31
Anticolonialism 32
Anticomunism 33
Antifascism 34
Antiimperialiste (mișcări) 35
Antimilitarism 36
Antisemitism 37
Antropologie politică 37
Apartheid 38
Apărarea națională 38
Apolitism 39
Aristocrație 39
Armată 40
Arta politică 41
Asociația internațională de știință politică (A.I.S.P.) 42
Asociația Română de Științe Politice (A.R.S.P.) 42
Atomism politologic 43
Austromarxism 43
Autarhie 43
Autocrație 43
Autodeterminare 44
Autoritate politică 44
Aventurism 46
Axiologie politică 46

B

Bază și suprastructură 47
Behavioralism 48
Behaviorism 49
Binele comun 49
Biopolitica 50
Birocratism 51
Birocrație 52
Blanquism 53
Bloc istoric 53
Bolșevism 54
Bonapartism 55
Boss (politic) 55
Burghezia 55

C

Cadru de referință 59
Capitalism 59
Capitalism monopolist de stat 62
Capitalism „popular" 63
Cartism 64

Scanned with OKEN Scanner

Catolicism (doctrină politică) 64
Centralism 66
Centrism 67
„Centru" și „periferie" 68
Cibernetică socială 68
Circulația elitelor 69
Civile (drepturi, libertăți) 70
Civilizație 70
Civism 73
Clasă politică 74
Clasă socială 74
Clericalism 75
Coaliție 75
Codificare 76
Coerciţiune externă 76
Coerciţiune internă 77
Coexistență pașnică 77
Colonialism 79
Comparată (politică) 81
Comunicație politică 82
Comunism 83
Conceptualizare 86
Conducere 87
Conducere colectivă 88
Conflicte 89
Conformism 89
Consens 89
Conservatorism 90
Conservatorism militar 91
Constituție 92
Constituționalism 94
Conștiință de clasă 94
Conștiință politică 96
Conștiință socialistă 97
Contestație (mișcări contestatare) 98
Continuitate (problema continuității) 99
Contractul social 102
Contracultură 103
Contradicții(le) 103
Contrarevoluție 104
Contrarevoluționară (gîndirea politică) 105
Control social 106
Convergență (doctrina) 107
Cooperare 107
Cosmopolitism 108
Creativitate politică 109
Critică și autocritică 110
Criză politică 111
Cultul personalității 111
Cultură politică 112

D

Darwinism social 114
Decembriști 114
Decision-making 115
Decizie 116
Decizională (metodă) 117
Demagogie 117
Democrați-revoluționari 118
Democrația burgheză 119
Democrația sclavagistă 120
Democrația socialistă (și democrația populară) 121
Deontologie politică 122
Depolitizare (doctrina depolitizării) 122
Descentralizare 123
Despotism 124
Determinism demografic 124
Determinism geografic 126
Deviantă 126
Dezarmare 126
Dezideologizare (doctrina dezideologizării) 128
Dezvoltare politică 130
Dialog 131
Dictatura proletariatului 132
Dictatură 133
Dinamica grupurilor 135
Diplomație 135
Dirigism 136
Doctrina Ceaușescu 136
Doctrinari 145
Doctrină militară 145
Doctrină politică 145
Dogmatism 146
Dominație 147
Drept internațional public 148
Drept și politică 149
Dreptul natural 151
Drepturi naturale 152
Drepturile omului 152

E

Echilibru 155
Echilibru de forțe 155
Echilibrul terorii 156
Echitate 156
Economism 157

Scanned with OKEN Scanner

Eficacitate politică 157
Egalitarism 157
Egalitate (economică, politică, socială) 158
Eliberare (națională, politică, socială) 159
Elită 161
Elită militară 161
Elitism 161
Emancipare 162
Erezii 163
Etatism 163
Etnic 164
Etnocentrism 164
Eugenie 164
Executiv (puterea executivă) 165
Existențialism (politic) 165
Explicația științifică 167

F

Fabianism 169
Falangism 169
Fapt social 169
Fascism 170
Federalism 171
Feudalism 172
Filozofie politică 175
Fiziocrație 176
Formalism juridic 176
Formalism politologic 176
Formalizare 177
Formațiune social-economică 177
Formulă politică 178
Fracțiune 178
Frontul Unității Socialiste (F.U.S.) 179
Funcționalism 180

G

Generalizare 182
Generație 182
Genocid 183
Geografie politică 183
Geopolitică 183
Gherism 184
Gîndirea democrat-revoluționară în țările române 187
Gîndirea politică a revoluției burgheze din Anglia 191
Gîndirea politică a revoluției burgheze din Franța 193
Gîndirea politică a revoluției nord-americane 195
Gîndirea politică aristocratică în Grecia (perioada clasică) 196
Gîndirea politică aristocratică în Roma republicană 198
Gîndirea politică democrată în Grecia (perioada clasică) 198
Gîndirea politică democrată în Roma republicană 201
Gîndirea politică ebraică (în antichitate și în evul mediu) 202
Gîndirea politică greacă în perioada arhaică 203
Gîndirea politică greacă în perioada elenistică 203
Gîndirea politică islamică în evul mediu 204
Gîndirea politică în Bizanț 205
Gîndirea politică în China veche 206
Gîndirea politică în Egiptul antic 207
Gîndirea politică în India veche 208
Gîndirea politică în Mesopotamia 209
Gîndirea politică în Roma imperială 210
Gîndirea politică revoluționară din Rusia 211
Gîndirism 212
Globalism 213
Grevă 213
Grupare politică 215
Grup de interes 217
Grup de presiune 217
Grup parlamentar 218
Grup social 218
Grupul militarilor de profesie 220
Guvernămînt 221
Guvernămînt mixt 222

H

Harisma 223
Hegemonie 223
Hegemonism 224
Hermeneutica 225
Hippy 225
Homeostază 225

Scanned with OKEN Scanner

I

Iacobinism 227
Ideal 227
Identificare politică 228
Ideologie militară 229
Ideologie politică 229
Iluminism v. luminism
Iluminismul politic românesc 230
Imperialism 233
Imperiu 237
Independenţă 237
Individualism 239
Influenţă 239
Informaţie 240
Iniţiativă legislativă 241
Instituţie socială 241
Instituţionalism 242
Integrare 244
Integrism 244
Interes 244
Internaţionalism 246
Interviu 248
Iredentism 249
Irenologie 249
Isegorie 250
Isocraţie 250
Isonomie 250
Istoria doctrinelor (ideilor) politice 251
Izolaţionism 252

J

Joc (teoria jocurilor) 254
Junimism 254
Jurisdicţie 255
Jus gentium 256
Justiţie 256

L

Lassalleanism 258
Legalitate 258
Legionarism 259
Legislativul (puterea legislativă) 261
Legiştii 261
Legitimism 262
Legitimitate 262
Leninism 263
Liberalism politic 266
Libertate (politică) 268
Lider 270
Lidership 270
Ligă 270
Lobby 271
Lock-out 271
Loialitate 272
Lumea a treia 272
Luminism 272
Lumpenproletariat 273
Lupta de clasă 273

M

Machiavellism 275
Malthusianism 275
Management 276
Manipulare 276
Marcuseanism 277
Marxism 278
Mase populare 282
Mass-media şi politica 283
Maşina politică 285
Menşevism 285
Metapolitică 285
Metodă sistemică 285
Militantism politic 287
Militarism 287
Mişcarea comunistă internaţională 288
Mişcarea muncitorească internaţională 290
Mişcări politice 292
Mişcări sociale 293
Mit 293
Mobilitatea socială 294
Mod de producţie tributal 295
Model 295
Modelare 296
Modernizare 296
Modernizare politică 297
„Monarhia universală" 298
Monarhie 299
Monarhomahi 299
Mondialism 300
Morală şi politică 301

N

Narodnicism 303
Naţional-internaţional 303

Scanned with OKEN Scanner

Naţionalism 305
Naţionalitate 306
Naţiune 307
Neagresiune 311
Nealiniere 311
Neamestec 311
Negociere 312
Negritudine 312
Neintervenţie v. neamestec
Neofascism 313
Neotomism politic 314
Nesupunere civilă 314
Neutralism 315
Neutralitate 315
Nihilism 316
Nonconformism 316
Non-violenţă 317
Normă 317
Noua ordine economică şi politică internaţională 318
Noua stîngă 320

O

Obiecţie de conştiinţă 321
Obligaţie politică 321
Oligarhie 322
Ombudsman 323
Omogenizare socială 323
Opinia publică 324
Opinie 326
Oportunism 328
Opoziţie 328
Optimizare 328
Ordine de drept 329
Organicism 329
Organizarea politică a societăţii 329
Organizaţia 330
Organizaţie internaţională (interstatală) 331
Organizaţie (obştească) de masă 331

P

Pace 333
Pacifism 333
Paneuropenism 334
Parlamentarism 335
Parohialism politologic 335
Participare politică 336
Partid politic 336
Partidul Comunist Român 338
Partinitate 341
Paternalism 342
Patriotism 342
Pedagogie politică 344
Personalism 345
Personalitate politică 345
Persuasiune 346
Plebiscit 347
Polemologie 347
Poliarhie 349
Politica internaţională 349
Politica militară 350
Politica ştiinţei 350
Politică 351
Politician 352
Politicianism 353
Politologie 353
Poporanism 353
Poporul muncitor unic al societăţii comuniste 355
Pozitivism (în politologie) 355
Pragmatica 356
Pragmatism 356
Praxiologie politică 357
Presiune socială 358
Prestigiu 358
Previziune politică 359
Problema naţională 360
Proces (politic) 361
Program politic 361
Programul P.C.R. de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism 363
Progres social 364
Proletariat 366
Propagandă 367
Protestantă (gîndirea politică) 368
Psephologie 369
Psihanaliza (în politică) 369
Psihologie politică 370
Psihologism politologic 371
Public—privat 372
Putere 373
Putere internaţională 375

R

Rasism 377
Raţionalizare 377

Scanned with OKEN Scanner

Raznocinți 378
Război 378
Război al întregului popor (Război popular generalizat) 380
Reacțiune politică 381
Realism politic 382
Recrutare politică 383
Referendum v. plebiscit
Reformă 384
Reformism 385
Regim politic 385
Regionalism 386
Relații internaționale 387
Relații politice 387
Relațiile civili-militari 389
Renașterea (gîndirea politică) 391
Reprezentare proporțională 393
Republicanism 394
Republică 395
Reputațională (metodă) 396
Revizionism 396
Revoluție politică 397
Revoluționarism 398
Rol (politic) 398
Romantism politic 398

S

Scalare 400
Schimbare politică 400
Sclavagism 401
Sclavaj 401
Secularizare politică 401
Securitate 401
Segregație 403
Semantică (analiză) 404
Simbol 405
Simulare 405
Sionism 406
Sistem de partid 406
Sistem informațional 407
Sistem internațional 408
Sistem politic 409
Sistemul mondial socialist 411
Sistemul politic al Republicii Socialiste România 413
Situație politică 414
Situație revoluționară 415
Situaționism 416
Social-democrație 417
Socialism 419
Socialism creștin 421
Socialism științific 422
Socialism utopic 423
Socializare politică 424
Societate de consum 425
Societate industrială 425
Societate de masă 426
Societate post-industrială 426
Societate socialistă multilateral dezvoltată 427
Sociologia armatei 428
Sociologia electorală 430
Sociologia juridică 432
Sociologia relațiilor internaționale 433
Sociologie politică 433
Sociometrie 435
Solidarism 435
Spațiu vital 436
Spontaneism 436
Stare de asediu 437
Stasiologie 437
Stat 437
Statul abundenței 438
Statul bunăstării generale, v. statul abundenței
Statul-garnizoană 439
Statul socialist 440
Status 441
Stil de conducere 442
Strategia militară 443
Strategie 443
Stratificare socială 444
Structuralism 445
Subcultură (politică) 446
Subdezvoltare 446
Succesiune 448
Succesiunea ciclică a formelor de guvernămînt (teorie) 448
Supranațional 449
Suprastructură politică 449
Suveranitate 450
Symbiotica 451
Synarhie 452

Ș

Șovinism 453
Știința conducerii 453
Știința politică 454

Scanned with OKEN Scanner

T

Tactică 457
Tehnocraţie 457
Tehnostructură 458
Teocraţie 458
Teoria competenţei 459
Teoria statului 459
Teoria structurală a imperialismului 460
Teorie (politică) 460
Teroare 460
Terorism 461
Tip ideal 461
Tiranie 461
Tomism 462
Totalitarism 462
Trade-unionism 462
Troţkism 463

Ţ

Ţărănism 465
Ţări în curs de dezvoltare 466

U

Ultraimperialism 469
Utilitarism 469
Utopie 470

V

Valori politice 472
Variabilă 472
Veto 473
Viitorologie (futurologie) 473
Violenţa structurală 475
Violenţă 475
Voinţa generală 476
Voluntarism 477
Vot 478

X

Xenofobie 479

Scanned with OKEN Scanner

THE CONCISE ENCYCLOPAEDIA OF POLITOLOGY

The Concise Encyclopaedia of Politology, dedicated to the hundredth anniversary of Romania's state independence is a novelty for the Romanian theoretical and scientific literature and a valuable work within the framework of the world specialized literature.

There are numerous valuable dictionaries and encyclopaedias of social sciences and a great number of political dictionaries. In some countries there have indeed been issued dictionaries of political sciences; yet, mention should be made of the fact that they only refer to the trends and problems of the respective country. Unlike them, the present work has been conceived as a reference book trying to bring light into the problem of the fundamental concepts of politology; it also strives to critically examine the results of the world research work concerning the present stage of this discipline. Our remark does not necessarily mean that we attempt to appreciate the importance or utility of this work. The estimation, whether appreciative or not, is to be made by experts, whom it is meant for. We have only intended to suggest the difficulty of the complex task in which the authors and supervisors of this work are engaged.

The publication of an encyclopaedic work in any field undoubtedly expresses the coming to maturity of that discipline and, at the same time, an increase in the amount of interest it arouses. Obviously, in socialist Romania the continuous growth in the citizens' political culture is accompanied by a manifest and wide interest in the political sciences. Quite like sociology, which also knew many ups and downs, the political science has gained the place it deserves. In our country its very special status is continuously confirmed not only by editorial publications and periodical maga-

Scanned with OKEN Scanner

zines in an institutionalized framework which it at the same time instructive, educational and organizational, but, above all, by the urging demand for a scientific leadership of our society, for the conscientious participation of the masses in the public life. Starting the work on this dictionary of political science, the supervisors and collaborators were faced with numerous dificult problems which naturally imposed certain choices. We will here mention some of the premises we have started from. We have intended to publish a Concise Encyclopaedia of Politology and not one of politics, a work laying stress on ideas, concepts and not on facts. The dictionary also comprises some fundamental terms referring to the contemporary political life, both internal and international (e.g. Democratic Centralism, the Front of the Socialist Unity, Non-Alignment, the New Left, Industrial Society, etc.).

We have particularly insisted on the basic theoretical concepts of the political science (e.g. Political Ideology, Influence, Political Institution, Political Organization, Political Regime, Political Relationship, Party System, Politics, Power, etc.) and on the terms most frequently used in the methodology of this science.

Although most of the terms included here belong to the science of politics proper, we have also introduced into the glossary some of the best known terms belonging to various branches of the political sciences, the history of political thought included (e.g. the democratic revolutionary thinking in the Romanian Lands, the democratic political thinking in Greece, in the republican Rome, the political thinking in Byzantium, in Ancient China, in Ancient Egypt, in Ancient India, in Mesopotamia, etc.).

It is risky, in our opinion, to generalize the fact that the terms comprised in a dictionary of politology, or sociology, or philosophy, or politics, etc., should be different, according to the discipline. From the very beginning, we consider the delimitation of the terms not only impossible, but also scientifically wrong. This strict delimitation cannot do in the social sciences, and this attempt would render difficult the understanding of their specific terms by the specialists in the other branches. Unlike the supporters of the empiric position, we consider that the political science has, firstly, a theoretical explanatory function relating it to philosophy, sociology, etc., which initially elaborated its categories and fundamental terms.

Scanned with OKEN Scanner

Yet, lest we should transform an encyclopaedic work of this type into one of social sciences, we have primarily insisted upon the meaning of a word in politology, afterwards mentioning its senses in the other disciplines (e.g. Existentialism, Liberty, Myth, Psychoanalysis, Value, etc.).

Similar reasons have determined us to include here some terms concerning the research methods and techniques. The partial overlapping with the similar terms of a possible dictionary of sociology can hardly be avoided here, considering the wide use of the sociological research methods and techniques in politology (e.g. the causal, conceptual, contextual, factorial, functional analysis, input-output, mathematics, primary-secondary, statistics, etc.). We have tried hard, by means of the bibliography and the authors quoted in various articles, to comprise the whole of the political thinking despite the historical and geographical obstacles.

As we intended the debates on the important politological currents and their representatives to focus on our discussion of the basic concepts, we have included here as independent terms only those periods or trends in the political thought which could not be possibly included in the articles dedicated to the theoretical or methodological notions. We refer to such terms as the Political (Romanian) Enlightenment, Blanquism, Bonapartism, „Aggiornamento", etc. On the contrary, the absence of certain terms related to some currents and epochs is motivated by their having been presented in relation with the concepts already treated.

Another reason has also influenced this choice. After World War II the political science has come almost everywhere into prominence, which was followed by the proliferation of the specialized literature. Yet, its terminology is obviously still lacking in stability, which is puzzling for the experts.

It was not accidental that the opening paper setting up the programme of the Research Committee for the conceptual and terminological analysis attached to the International Association of Political Science (one of the supervisors of the present volume is a member of COCTA) compared the present situation of our „developing discipline" (Austin Ranney) to an actual „Tower of Babel" (Giovanni Sartori). The instability and the heterogeneous character of the terminology is due to two factors: first,

Scanned with OKEN Scanner

the various approaches which have been juxtaposed within the framework of the same discipline, dividing it in schools and trends that are sometimes not only varied but also adverse because of their epistemologic and phiolosophic position, and secondly, the deep ideological implication which is characteristic of the contemporary political science.

That is why our Concise Encyclopaedia of Politology is bound to be a dialogue between the Romanian specialists in politics led by the Marxist philosophical and political theory and by the dialectical materialist methodology, and the other theoretical — methodological tendencies. Laying stress on the contribution of the debates of ideas to the contemporary progress, Nicolae Ceaușescu, President of Socialist Romania, pointed out that „scientific knowledge and human thinking should be given free vent for the triumph of socialism and progress. We accept... the exchange of opinions in physics, biology, mathematics... So much the more in the political sciences we cannot admit that human thinking and scientific research should be restrained, if we actually profess science and make the best to ensure the rapid advance of the people along the path of socialism and communism... Only free research-work and free thinking can secure the progress in every field of activity".

The articles comprised here fall into four categories according to their importance and to the space alloted to them (the fourth category is represented by syntagms). Their presentation is both analytical and encyclopaedic; we have done our best to define the terms accurately and to present their discussion in the politologic literature the readers will get information about the meaning of some terms and the most important trends and positions in contemporary politology. The articles, written in accordance with the militant spirit of Marxism-Leninism have gained from the original contribution of the Romanian Communist Party to the creative enrichment of Marxist-Leninist thought in general, and of the political one in particular. From this ground, the authors analyse critically and argue soundly and scientifically against the less advanced positions. At the same time they understand and sometimes appreciate other authors' opinions, even though they may not be Marxists. We have tried to combine the principle of the rigour with that of accessibility, so as to make this work a useful one both for the experts and for the large public that

Scanned with OKEN Scanner

are willing to get familiar with this domain. We had that purpose in view when we asked for the cooperation of a large number of specialits from Cluj-Napoca and București, most of them being members of the Romanian Association of Political Sciences. The entries are signed with the authors' initials.

Although the supervisors of this volume have repeatedly contributed suggestions and remarks to the finishing off of the articles with a view to ensuring unity in point of conception and method, the articles express the ideas and the opinions of those who have conceived and signed them.

As for our intention, we know that a work of this kind is to be judged not by its intentions, but by its results.

Both the supervisors and the collaborators are conscious of the fact that they have only made a start which invites continuation and improvement.

Scanned with OKEN Scanner